ION RUSU ABRUDEANU

ROMÂNIA

ŞI

RĂZBOIUL MONDIAL

CONTRIBUŢIUNI LA STUDIUL ISTORIEI RĂZBOIULUI NOSTRU

BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Comp., Societate Anonimă

1921

Inchin această lucrare iubiților mei alegători, din cercul electoral al Abrudului, ca semn de recunoștință pentru încrederea ce 'mi-au dovedit-o, trimițându-mă cu atâta entuziasm în a doua Cameră a României-Mari și totodată ca admirație pentru felul sincer și conștient cu care știu ei să aprecieze măreţele jertfe făcute, în oameni și material, de Mica-Românie, pentru ca azi să ne putem bucura cu toții de înfăptuirea idealului național al României-Mari.

Autorul

PREFAȚĂ

Volumul de față constitue ultima mea lucrare istorică asupra războiului nostru și dimpreună cu celelalte două volume **„Habsburgii, Ungurii și Românii"**, *scos la 1915 în colaborare cu d-nul Vasile Stoica, și* **„Pacostea Rusească"**, *apărut la 1920, cuprinde toate iluziile, speranțele, durerile ca și bucuriile, pe cari le-am resimțit până în clipa măreață a apoteozei înfăptuirei României-Mari.*

Ca și celelalte două, tot astfel și lucrarea aceasta nu are absolut nici o pretenție literară și nici a ultimului cuvânt în materie de adevăr istoric. Ea conține descrierea unei serii de evenimente așa cum ele s'au înfățișat și cristalizat prin prizma minței și sufletului meu, vecinic agitate de mirajul idealului național și de luptele eroice duse pentru realizarea unităței naționale a tutulor Românilor.

Singura mea dorință a fost și este să pun la îndemâna viitorilor scriitori, cari se vor încumeta să facă adevărata istorie critică a războiului nostru de întregire națională, un material cât mai vast și mai bine documentat.

Intru cât acest gând cinstit al meu se va îndeplini, fie chiar într'o măsură cât de modestă, dar desigur prețioasă pentru stabilirea adevărului istoric, lucrarea de față își va fi atins cu prisos ținta.

București, 21 Ianuarie 1921.

ION RUSU ABRUDEANU

CAPITOLUL I

Sufletul unei romånce și tragedia Habsburgilor

Pe la sfârşitul lunei Iunie din vara anului 1909, Curtea noastră regală pregătea, la Sinaia, organizarea festivităţilor primirei archiducelui Franz Ferdinand, moştenitorul Tronului austro-ungar, şi a soţiei sale ducesa de Hohenberg, cari aveau, peste câteva zile, să-i facă onoarea unei vizite.

Cam în aceiaşi vreme, în Ungaria, la Arad, un mare şi vibrător centru românesc, se comemora, de către intelectualii locali şi de prin împrejurimi, douăzeci de ani dela moartea marelui nostru poet Mihail Eminescu. Ca totdeauna în astfel de ocazii, Românii îşi dedeau tot entuziasmul şi prisosul sufletului lor şi dispoziţia tuturor era din cele mai înălţătoare.

In mijlocul programului serbărei, o fată frumoasă, unul din tipurile distinse ale familiilor româneşti mai răsărite dela poalele Munţilor apuseni ai Transilvaniei, din satul Ciuciu, de lângă Hălmagiu, pe valea Crişului alb, se ridică mândră şi trupeşă, toată par'că numai un suflet, şi cu glas suav, cam tremurat, dar cald şi mişcător, declamă simbolica *Doină* a lui Eminescu. Când a rostit versurile:

Dela Nistru până la Tisa,
Tot Românul plânsu-mi-s'a,
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate

. . . .

privirea ei înduioşată s'a ridicat deodată într'o ardoare înfocată şi a plecat însăgetată departe, sburând deasupra spaţiului ce-i ţinea gestul ei scurt şi discret până în celulele temniţei din Seghedin, unde se sbătuseră atâţi de ai noştri în amar, iar de aci alergă lacomă peste câmpiile Ardealului, peste Carpaţii vitregi, ca şi peste colinele Basarabiei, până la Nistru. Era transportată tânăra şi încântătoarea fată într'o lume nouă şi ideală şi în toată apologia poetică a celei mai splendide forme ce ne arată aşa de clar întreg trecutul nostru istoric, ea punea tot sufletul ei şi, ca trezită din magia visului măreţ, sugrumată de neputinţa cătuşelor fatale şi de prezenţa reprezentanţilor poliţiei ungureşti, blestema printre dinţii ei albi ca zăpada, repede ca să nu înţeleagă stâlpii ordinei din statul maghiar:

Cine a îndrăgit străinii,
Mânca-i'ar inima câinii,
Mânca-i'ar casa pustia
Şi neamul nemernicia..!

Fiori de înflăcărare comunicativă străbătură în clipa aceasta toată mulţimea celor câteva sute de Români, iar din ochii divini ai aceleia, care evocase durerea şi idealul unui neam întreg, cu o privire mândră, cruntă, aspră şi necruţătoare, curgeau picături de lacrămi sfinte.

Fata aceasta era Melania Ionescu, fiica notarului comunal din Ciuciu [1]), nepoată directă a fostului prefect român

---

[1]) Tatăl său George Ionescu, notar vechiu în comuna Ciuciu, din judeţul Aradului, a fost unul din cei mai cinstiţi şi mai conştienţi funcţionari administrativi români din era maghiară. Pentru dragostea de neam, pe care el, cu firea lui românească nefalşificată, nu o putea ascunde, notarul Ionescu a avut multe de suferit din partea şefilor săi unguri, căci nu era de loc uşoară viaţa unui notar român în Ungaria, mai ales pe vreme de războiu.

Iată în scurte cuvinte calvarul acestui bărbat de inimă şi de omenie:

La 31 Octombre 1918, izbucnind revoluţia în Ungaria, soldaţii cari se întorceau de pe front, în debandadă şi fără nici o ordine, jefuiau pretutindeni şi alungau pe toţi funcţionarii.

Furia lor o descărcau în special asupra notarilor români, în contra cărora nutreau o adevărată ură de pe vremea războiului, fiindcă la propunerea lor se făceau scutirile dela miliţie. Trebue notat că notarii maghiari din principiu nu propuneau pe soldaţii români să fie scutiţi. Tot notarii mai aveau în grija lor alimentaţia, în care calitate comiteau abuzuri nemaipomenite, scurtând întru multe

Dumitru Ionescu din fruntea fostului comitat Zarand, rămas o figură de frumoasă amintire, chiar printre străini, din cauza urmelor adânci de solidă și cinstită administrație.

Erau două surori, vestite în tot ținutul Aradului și în societatea intelectualilor români din Budapesta, pentru sentimentele lor alese de romånce, pentru prețiosul și inimosul concurs, pe care îl ofereau în toate inițiativele culturale românești, ca și pentru frumusețea lor remarcabilă și impunătoare, ce se distingea prin linii simple, dar fine, alături de tinerețea lor, din care izvorau abundent toate resursele de bogăție sufletească pentru tot ce era românesc și în folosul nației.

---

pe țărani. La 3 Nov. ajung valurile revoluției și la Ciuciu și țăranii se adună prevăzuți cu saci și cu topoare, hotărîți să spargă și să jefuiască. Dar notarul le vorbește să nu urmeze și ei exemplul rău al altora, ci să ia seama că deacum averea comunei e a lor, a Românilor, că România Mare se înfăptuește și că ceea-ce vor să spargă și să dărâme ei, tot ei vor trebui să refacă. Astfel s'a format gardă românească cu intenția să păzească ordinea. Un fecior aleargă în turnul bisericei și coborâ steagul românesc, care demult sta ascuns acolo. Țăranii se însuflețesc la vederea steagului, cântă cântări naționale și ziua proiectată pentru jaf se prefaoe într'o frumoasă serbare națională. Se prezintă însă jandarmii unguri și iau la răspuudere pe țărani că de unde au steagul. Tăranii sar asupra jandarmilor, îi desarmează și îi bat. Aceștia părăsesc satul și intră în armata roșie.

De aici începând, o liniște desăvârșită domnea în comunele românești și notarul Ionescu adeseori zicea: — „Tot e bine să fii om cinstit, căci din 92 de notari, câți suntem în jud. Arad, numai pe patru nu 'i-au fugărit țăranii!"

La 26 Februarie 1919 sosește însă armata roșie înaintea comunei. Gardiștii români aruncă în aer podul de peste Crișul alb și se hotărăsc să reziste. Sub comanda unui preot se începe o luptă crâncenă și bolșevicii pierd ofițerul care comanda și mai mulți oameni. La un moment dat, Ungurii reușesc să intre în comună, împușcând în dreapta și în stânga. Notarul Ionescu tocmai cununa o pereche tânără, când sosesc bolșevicii în cancelarie. Ei pun numai decât arma în pieptul notarului și cer cheia dela cassă. Bolșevicii deschid și fură 24.000 coroane, bani oficioși, și amenință pe notar că-l omoară dacă cutează să vorbească.

Apoi soldații unguri merg peste drum la biserică să-l caute pe preot; unul dă ordin să se urce soldații în turn și să arunce pe preot jos, dacă îl vor găsi. Dar preotul fugise. Vandalii unguri împușcă un fecior din sat și caută peste tot locul pe preoți, învățători și intelectualii români.

Notarul Ionescu reușește să fugă la Arad și deacolo la Budapesta la ginere-său dr. Eugen Barbu, fost sub-director al bibliotecei statului din capitala Ungariei și actual deputat în Parlamentul României Mari.

In Budapesta viața sub bolșevici devenea tot mai insuportabilă și bietul bătrân își pierduse răbdarea.

Intr'una din zile se hotărește să se reîntoarcă la Arad. In drum spre Arad

Cine s'ar fi putut gândi, în seara aceea, că încântătoarea fată care declamase *Doina* lui Eminescu, ea, Melania Ionescu, era ursită ca peste câteva zile să fie legătura de unire a unui cald sentiment de simpatie între poporul român şi archiducele Franz Ferdinand, al cărui tragic sfârşit de peste 5 ani trebuia să provoace războiul european şi odată cu acesta să deştepte în toate inimile româneşti, dela Nistru până la Tisa, avântul luptei celei mari pentru realizarea idealului naţional!

Intr'adevăr, la o săptămână după serbarea din Arad, Melania Ionescu. sub protecţia unei sinaiote domiciliată în Arad [1]), sosea la Sinaia împreună cu o mică societate

---

(în Martie 1919) la Kétegyháza (azi Domniţa Ileana), Ionescu se opreşte la un nepot de-al său, la părintele Ardeleanu, de-oarece trenul nu mergea decât numai până'aci. In această comună a stat 4 săptămâni.

Cum însă prin Kétegyháza se retrăgeau trupele bolşevice, cari fuseseră bătute de armata română la Ciuciu, jandarmii din Ciuciu, cari erau acum soldaţi în armata roşie, întâlnesc şi recunosc pe notarul Ionescu la Kétegyháza. Ei îl prind numai decât şi-l târăsc cu ei la Mezötur, unde îl dau în judecata curţei marţiale bolşevice, acuzat fiind de jandarmi că el cu gardiştii români au rezistat în ciuciu la sosirea Ungurilor, că a omorât cu gardiştii 20 de jandarmi şi că face spionaj pentru armata română. Nu-i dau voie să se apere şi-l judecă la moarte. La 25 Aprilie după amiazi, pe la 3 ceasuri, îl duc 4 soldaţi şi doi oameni cu sapa la cimitir să-l împuşce. Multă lume îl însoţeşte, mai ales Ungurii dornici să asiste la acest act plăcut pentru ei.

Adus în cimitir, Ionescu roagă pe calăi să-i dea voie să-şi facă rugăciunea, după care îşi scoate banii şi îi împarte soldaţilor, cărora le dărueşte paltonul şi pălăria, zicându-le:—„Nu sunt supărat pe voi, căci şi voi sunteţi victime ca mine!"

Apoi fiind silit să-şi sape singur groapa, ia hârleţul în mână şi se execută. Terminând, scoate batista şi roagă pe unul dintre soldaţi să-l lege cu ea la ochi, apoi îngenunchiând, strigă către soldaţi: — „Băieţi, bine să nimeriţi". Şi când 4 soldaţi, la comandă, trag foc, el îşi ridică mâna dreaptă spre cer şi cu voce tare strigă: — *„Să trăiască România Mare!"*

Două gloanţe în cap, două în inimă sting viaţa bătrânului notar, român cinstit şi vrednic în toate ocaziile. Corpul lui fu apoi aruncat ca al unui câine într'o groapă de 3 palme.

După intrarea trupelor noastre victorioase în Budapesta, familia, la 1 Septembrie 1919, i-a scos osemintele din cimitirul dela Mezötur şi le-a înmormantat la Arad, cu pompa ce se cuvenea unui martir al neamului.

[1]) Doamna Marilina Bocu, fiica fostului primar G. Manolescu din Sinaia. şi soţia cunoscutului fost director al ziarului *Tribuna* din Arad, Sever Bocu.

locală [1]), ca să asiste la primirea moştenitorului Tronului austro-ungar şi a soţiei sale.

O norocoasă întâmplare a făcut ca Melania Ionescu, găzduită în casa primarului din Sinaia, să fie prezintată chiar de primar întregei familii regale şi princiare. Primită în excelente dispoziţiuni şi în plinul zilei de recepţiune şi al festivităţilor ce aveau loc pe platoul cazărmilor din Sinaia în onoarea ilustrilor oaspeţi dela Curtea imperială din Viena, bătrâna Regină Elisabeta, impresionată de înfăţişarea deosebit de atrăgătoare a Melaniei, aşa de distinsă în portul ei românesc de pădureancă, luându-o de mână şi privind-o drept în faţă, de sus şi până jos, nu se putu reţine şi în auzul tuturor celor din jurul ei se adresă frumoasei românce:

— *„Dacă la voi la sate sunt fete atât de frumoase, ce trebue să fie la oraşe!"*

După aceste cuvinte drăgăstoase, regina, ţinând-o mereu de mână, o conduse în faţa archiducelui şi a soţiei sale, cărora le-o prezintă călduros cu cuvintele:

— *„Iată o frumoasă fată din imperiul Alteţelor Voastre, care a venit să vă salute pe pământul ţării româneşti!"*

Archiducele Franz Ferdinand vine drept în spre ea şi imediat după el ducesa, soţia sa, şi cum stau aşa, faţă în faţă, nefericitul moştenitor al Tronului, înalt şi chipeş în uniforma lui de general austriac, ale cărei sumbre culori înfioară o clipă aducerea aminte a Melaniei de vecinicul călău în chipul jandarmului ungur, o priveşte lung şi simpatic cu privirea albastră şi clară a Habsburgului vecinic sensibil în faţa frumuseţei femeieşti, apoi, după-ce emoţionat, dar calm îşi cercetează cu interes supusa, 'i-se adresează în ungureşte:

— *„Vii pentru întâia oară în România? Cum îţi place? Nu găseşti că este cât se poate de frumos tot ce vedem aici?"*

Fata ridică ochii ei de căprioară sfioasă, umbriţi de nişte gene bogate, în cari discreţi picuri de lacrimi se furişează sub puterea viuei emoţii ce făcea să-i bată inima de mândrie şi bucurie la auzul măreţului imn regal român

---

[1]) Dr. Avramescu, advocat din Maria-Radna, şi dr. Alex. Marta, advocat din Lipova, actual prim-preşedinte al Curţii de apel din Oradea-Mare.

și la vederea soldaților români, așa de dragi inimei ei, care de astădată bătea mai cu putere decât oricând în viață-i. Melania Ionescu privea extaziată când la Suveranii, principii și soldații români, frumoși și veseli, când la acela care era destinat să fie odată împăratul și regele ei și care o agrăia, pe pământ românesc, în limba păgână a lui Arpad. Și cum sta dreaptă, subțire și suavă ca un crin, în strălucirea demnă a frumuseței și grațiilor ei, strânsă în fota neagră, încinsă în brâu și lanțuri, a pădurencei, cu cămașa în cruci mari negre și roșii, cu cârpulița neagră de borangic trasă peste două cosițe castanii și cu opinci gulguiate, privind pe archiduce țintă în ochi, lacrămile ei ar fi vrut par'că să-i strige:

— *„Mi-e dragă, da, țara asta și ei toți, că este a Românilor și nu a Voastră, pe cari vă urăsc!“*

Dar timidă și plină de respect fáță de cei mari, înțelegând că trebue să spună cu totul altceva decât ceeace avea în inimă, Melania zîmbi liniștit și într'o întorsătură șireată, apucându-și grațios marginea glugei, răspunse cu mândrie moștenitorului Tronului austro-ungar:

— *„Bine, Alteță imperială, dar avem și noi în țară* **noastră** (a lor, a Crișenilor, iar nu a Habsburgilor) *părți și mai pitorești și neîntrecut mai frumoase!“*

Din clipa aceea, o neînțeleasă putere de atracție a legat pe archiducele Franz Ferdinand de făptura aceasta atât de plină de farmec, care era *supusa* lui, și dimpreună cu soția sa ducesa de Hohenberg, dulce si plină de prevenientă, ca și cu întreaga noastră familie regală o copleșiau toți cu tot felul de atenții ca în minunea poveștilor cu împărați și păstorițe de altădată, astfel că în decurs de 4 zile, cât a durat vizita archiducelui la Sinaia, Melania Ionescu a fost obiectul celui mai viu interes, atingând aproape senzația.

Invitată zilnic la palat și la toate festivitățile ce au mai avut loc la Sinaia și prin împrejurimi, îndată ce apărea Melania, archiducele se îndrepta grabnic spre ea ca s'o salute și s'o alăture discret admirației anturagiului, agrăind-o din mijlocul conversațiilor celor mai animate cu înalții demnitari— și pretutindeni modesta și gingașa făptură se achita cu o inteligență plină de originalitate, tact și bun simț, ceeace

nimea în mod vădit pe Franz Ferdinand, neobicinuit cu atâta simplitate naturală, candoare şi drăgălăşenie, cari, alături de fireasca ei deşteptăciune, înlocuiau toate concepţiile formelor reci şi absurde, cu cari se învăluia de obiceiu la Curtea din Viena cel mai simplu contact cu vre-unul dintre simplii muritori, necum să facă pe o neînsemnată româncă din Ardeal să coboare pe archiduce și o întreagă ceată de înalţi demnitari alături de sufletul ei candid, neînchipuit de atrăgător şi interesant prin însăși expresia lui dreaptă, fermecătoare și curată.

Ea ştia să le vorbească tuturor cu graiu frumos și limpede, să le spună nemeștesugit, dar cu duioasă înflăcărare, felul vieței ei și al celor de acasă, redând, prin cuvinte elocuente, toată tragica sărăcie, nedreptate și umilință, în care era condamnat să lupte și să trăiască neamul românesc de dincolo atât de credincios dinastiei de Habsburg, iar în conversaţiile-i dese cu archiducele, pe cari le ducea într'o ungurească impecabilă, căuta să-i explice măgulitor numai părţi ce-'l puteau interesa. 'Ii spunea cât de buni soldați sunt flăcăii români din ţinutul ei, ca și cei din Bănat și Ardeal și cât de mult vorbeau feciorii întorşi din oaste, dela manevre, despre împărătescul lor comandant, care îi bătea pe umeri și îi lăuda în fața regimentului, așa că ceilalţi, de alte neamuri, se uitau cu ură la *cătanu valachă*.

Une-ori, cu voinţă, Melania Ionescu strecura în descrierile ei nuanţe vii, din cari se putea desprinde o nemărginită dragoste de neam, dar prin întorsături abile știa să apară supusă şi perfect monarchică, aşa că chipul Habsburgului, fascinat de interesul şi dragostea ce purta româncei acesteia minunate, rămânea mereu senin și plin de amabilitate, chiar și în fața unor aluziuni cu caracter politic, cari puteau să-i încreţească fruntea lui răspunzătoare.

Mereu calmă și surîzătoare, splendidă în naivitatea ei adorabilă, Melania în timp ce își măgulea împărătescul stăpân cu vorbe dulci şi subiecte alese de conversație, sufletul dintr'însa își zicea necontenit în taină:

— *„Doamne, ce mai gardă minunată ar face la Castelul Peleș feciorii noștri chipeşi şi cum le-ar mai sta lor de bine cu căciulile acestea de dorobanţi!“*

Curios lucru. Plângând a întrat fata aceasta fermecătoare pe pământul țării românești, când, la Predeal, a zărit sentinela de post, cel dintâiu soldat român; plângând a coborît din tren la frontieră și nevăzută a dus la buze un pumn de țărână; plângând a ascultat graiul țării românești și imnurile cântate de muzici; plângând a intrat în Castelul Peleș și a apărut în fața Suveranilor și a principilor României.

Numai în fața stăpânului habsburgic, privirea ei fulgera într'o lumină nouă, sigură fiind că surâsul ei grațios, fin și mistic atrăgea, captiva și prindea într'o vrajă nedeslușită sufletul aceluia, care nu trebuia să vază tot viscolul pătimaș de mânie și ură, ce clocotea într'ânsa față de un întreg popor asupritor. Totuși Melania, cu o sinceră îndurare, știa să adulmece, curat și blând, intențiile și apucăturile ei cinstite față de perechea imperială austro-ungară, unită printr'un sentiment de așa adâncă simpatie și dragoste, încât să poată ilustra odată mai mult ca oricând fericirea prin triumful a sine însuși asupra voinței despotice în materie de inimă și să afirme cu putere pe Habsburgul nenorocit în tot tragicul lui egoism.

Atențiile de tot minutul, pe cari archiducele Franz Ferdinand le arăta frumoasei Cosânziene dela Ciuciu, făcuseră dintr'însa obiectul deosebit al interesului general. Numeroși fruntași români din țară se întreceau, la Sinaia, s'o învite la mese bogate, ca să poată petrece în societatea ei nespus de agreabilă și seducătoare. Ziariști, unguri și români, se grăbeau s'o intervieveze, iar lumea curioasă căuta să vază și ea pe fata aceasta, care ajunsese aproape o eroină din povești.

La plecarea archiducelui și a soției sale, din gara Sinaia, fiind prezentă și Melania Ionescu, Franz Ferdinand 'i-a dat o nouă și ultimă probă despre sincera afecțiune ce-i purta. Intr'adevăr, cum a zărit-o, moștenitorul Tronului s'a îndreptat spre ea și prinzându-i amândouă mâinile, pe cari le strângea cu efuziune, 'i-a zis în auzul tuturor:

— *„Sunt fericit că am cunoscut aici pe cea mai frumoasă supusă a mea. Sper că am să te mai revăd!“*

Ducesa de Hohenberg, bună și prevenitoare, a invitat și ea foarte grațios pe Melania Ionescu să meargă la Viena,

la Belvedere, s'o viziteze, asigurându-o că va fi foarte bine primită.

Cu sufletul plin de impresiuni ce nu bănuia că îi va fi hărăzit să le trăiască, după câteva zile s'a întors și Melania la ea acasă, în Ungaria. Aici din nou a fost obiectul interesului public. Gazetarii unguri nu-i dau răgaz și o chemau mereu la telefon, solicitându-i interviewuri pe cari le publicau apoi cu fel de fel de comentarii, având grija să strecoare, odată cu obicinuita animozitate ungurească în contra archiducelui Franz Ferdinand, și câteva ironii la adresa împărăteștei simpatii față de romånca din Ciuciu, această *olàh leány* (fată valachă), care venea să înșire un subiect de duioasă idilă în șubredul lanț al slăbiciunilor sentimentale ale Habsburgilor.

Dar în sat, la ea, a fost un basm întreg! Bieții țărani români aflaseră și ei din svon și de prin ziare că fata notarului lor stătuse de vorbă, în România, cu *„Măria Sa Impăratul lor“* și veneau Duminicele și sărbătorile, rând pe rând, ca la împărtășanie, să le istorisească Melania *cum o fost primirea dela Sinaia*. O iarnă întreagă a trebuit ea să repete povestea cu aceeași răbdare și migăleală, cu care mâinile ei începuseră să lucreze o dantelă măiastră ce era destinată s'o ducă în persoană, ca dar, ducesei de Hohenberg la Viena, unde se hotărâse să meargă, în baza prea înaltei invitații ce 'i-se făcuse pe peronul gărei Sinaia.

Sufletele bune, naive și neprihănite ale țăranilor români din satul Ciuciu și din împrejurimi vedeau în faptul că o fată din munții lor a stat de vorbă cu moștenitorul Tronului împărătesc ceva providențial și de bun augur, care trebuia să aducă când-va și pentru ei mai mult noroc și mai multă dreptate.

In liniștea lungilor nopți de iarnă, acolo în satul ei pitoresc și pierdut în Munții apuseni ai Transilvaniei, divinul cap al Melaniei, aplecat deasupra lucrului, a țesut atâtea iluzii împreună cu degetele-i măiastre ce croșetau artistica dantelă, în care fiecare floare, fiecare frunză, păreau culese de pe însăși frumoasele pajiști ale Ciuciului și simbolizau atâtea și atâtea scumpe și aprinse gândiri și speranțe povestite de ea la toate fetele, femeile și bătrânele satului,

cari veneau în casa notarului să asculte mereu aceiaşi poveste minunată şi torcând mereu acelaş fuior de nădejdi.

In primăvara anului 1910, Melania Ionescu pornea la Viena ca să prezinte omagiile ei recunoscătoare perechei imperiale, ducând cu ea o splendidă şi imensă cuvertură în cea mai fină dantelă de Irlanda, în albeaţa căreia, pe lângă toate florile din munţii ei, strălucea împletită cu o neînchipuită artă stema armelor casei archiducelui Franz Ferdinand. Şease luni de muncă încordată, ziua şi noaptea, pusese cu atâta dragoste Melania ca să confecţioneze, pe gustul ei, artistica învelitoare.

Nenorocul a făcut însă ca această călătorie la Viena să fie lipsită de interesul pe care ea îl punea în sensul ca, prin legăturile ce spera să întemeieze modest şi timid, să poată fi de folos Românilor, cel puţin sub viitoarea domnie a lui Franz Ferdinand. Atât archiducele, cât şi soţia şi familia lui lipseau tocmai în zilele acelea din Viena, instalându-se pentru mai mult timp la castelul Konopişt din Boemia.

Se înţelege că supărarea Melaniei Ionescu a fost mare. Totuşi nu s'a descurajat şi cu sacrificiul unei a doua călătorii, hotărîse să revină mai târziu.

Prin luna Maiu, acelaşi an, o căruţă de poştă, trasă de un cal şchiop, aducea în casa notarului comunal din Ciuciu, într'un coş de piele ruptă şi învechită, printre alte scrisori şi citaţii ungureşti de dare în judecată a Românilor pentru fel de fel de contravenţii, un mic pachet, care avea deasupra-i imprimată stema habsburgică. Era un splendid portret al ducesei de Hohenberg şi al soţului ei archiducele Franz Ferdinand, cu autografele şi mulţumirile lor, încadrat în aur şi în pietre preţioase. Era un dar cu adevărat imperial, care a umplut ochii de lacrămi recunoscătoare întregei familii a notarului.

Chipurile acestea împărăteşti, luminând cu raza bunătăţei lor umila căsuţă, care nu mai fusese părtaşă de o asemenea extraordinară distincţiune, păreau în atmosfera modestă din Ciuciu o misterioasă şi ironică protestare încontra atâtor nelegiuiri ce veneau să fie pecetluite în casa notarului român din sat, prin voinţa vecinic rea şi fără îndurare a guvernanţilor maghiari.

Se pare însă că topazele darului imperial, ca şi simpatia din care a izvorât el, nu au adus prea mult noroc frumoasei în toate Melania Ionescu. Din ziua aceea o predestinare tragică venea să-i lege pe toţi trei: întâiu pe aleasa româncă din Ciuciu şi apoi mai târziu, peste 4 ani, pe nefericitul archiduce cu soţia sa.

In toamnă, într'una din acele zile splendide, când munţii îşi îmbracă tot aurul codrilor în sărbătoarea cea mai frumoasă a culorilor, pe fereastra umilei căsuţe, în care portretul perechei archiducale strălucea în razele pietrelor nestimate ce-l înconjurau, soarele îşi arunca furişările lui vesele pe un pat alb, în care fermecătorul trup al Melaniei Ionescu se sbătea în agonia cea mai cumplită şi mai dureroasă ce a încheiat cândva viaţa unei fecioare.

Melania, dulcea şi inimoasa fată de pe valea Crişului alb, trăgea să-şi dea sufletul, se stingea din frageda ei fiinţă sculpturală ultima flacără a unei vieţi preţioase şi dedicată, în toate manifestările ei, celei mai puternice dragoste de neam. O crudă boală de meningită, care nu iartă, veni să curme dintr'odată şi pe neaşteptate firul unei vieţi atât de în putere şi atât de promiţătoare de bine. Două zile, înainte de a muri, orbise în nebunia aprinsă a frigurilor.

Nefericita fată a vorbit până aproape în clipa din urmă, murmurând iubirea ei pentru vitejii Crişeni şi Moţi, evlavia ei sfântă pentru mormântul lui Avram Iancu dela Ţebea, unde regreta că nu putuse să meargă ca să-l înflorească la aniversarea din toamna aceia, ca şi dragostea ei nemărginită pentru România, scumpa ei ţară românească, pe care visa ca, cu braţul dorobanţilor şi vânătorilor ce-i admirase la Sinaia, s'o vază fericită şi mare.

Ultima lacrimă îngheţată pe genele ei trăda toată durerea, cu care se despărţea de viaţă, care îi fusese aşa de dragă, de frumoasă, de plină de nădejdi şi presimţiri că ea trebue să ajungă şi o zi măreaţă pentru nenorocitul popor românesc din Ungaria. Şi în visurile ei de o soartă mai bună pentru Românii din statul ungar îşi pusese în timpul din urmă toată speranţa prin faptul care o adusese în faţa moştenitorului Tronului austro-ungar, care, în sufletul ei, era privit ca o predestinare de bine pentru neamul românesc.

Da, predestinarea fatală era ca 4 ani mai târziu perechea archiducală, ale cărei simpatii le câştigase Melania prin farmecul ființei ei întregi şi de care îşi legase atâtea visuri pentru binele neamului ei, s'o sfârşească în chip atât de tragic la Serajewo, să moară asasinată de nişte fanatici, în mijlocul unei dureri deopotrivă de mari ca şi aceea provocată printre Românii din comuna Ciuciu de moartea sărmanei Melania.

A fost scris însă în cartea istoriei ca acest sfârşit dramatic să servească drept cauză pentru marea luptă de eliberare a națiunilor din blestămata Ungarie, în jugul căreia gemea Melania Ionescu în ziua când a cunoscut pe archiducele Franz Ferdinand pe liberul pământ al României, al acelei Românii, pe care ea visa şi dorea cu râvna unui suflet mare şi frumos s'o vază cât mai mare şi mai fericită!

Ca unul care am cunoscut şi admirat la Sinaia sufletul nobil şi românesc al Melaniei, îi zic azi:

— Odihneşte în pace şi fericire, scumpă Melanio, căci toate gândurile tale de mărire a neamului românesc s'au înfăptuit întocmai aşa precum doreai şi visai tu la Sinaia în vara anului 1909! Fie-ți țărâna uşoară şi memoria în veci neuitată!

CAPITOLUL II

Archiducele Franz Ferdinand și Românii

Dintre toți membrii dinastiei de Habsburg, dealungul atâtor secole, singurul care a reușit să-și câștige dragostea și încrederea poporului român din Austro-Ungaria a fost, fără îndoială, archiducele Franz Ferdinand, nefericitul moștenitor de Tron, victima atentatului dela Serajewo.

Iubit a fost de Români și împăratul Iosif II, din cauza înclinărilor sale umanitare și a câtor-va acte de dreptate ce făcuse Moților eroici ai lui Horia, Cloșca și Crișan între anii 1783-1785, dar popular, sincer simpatizat și privit cu mari speranțe de către Românii din monarchia anstro-ungară n'a fost decât fostul moștenitor al Tronului, Franz Ferdinand.

Și — ciudat lucru — la baza acestei generale simpatii, care încolțise și se cimentase mult în ultimii ani în mai toate sufletele Românilor de peste Carpați și chiar printre numeroși Români din regat, nu era nici un serviciu politic deosebit sau de altă natură, pe care să-l fi făcut Franz Ferdinand obijduitului popor român de sub coroana așa zisă a sfântului Ștefan. Și nici nu putea să fie, pentru simplul cuvânt că archiducele Franz Ferdinand nu avusese încă norocul să domnească de fapt și deci să aibă ocazia să-și pună în practică convingerile sale politice și să facă popoarelor din monarchie tot binele, care 'i-se atribuia în gând.

Se pune deci întrebarea: de unde a putut izvorî printre Români un sentiment de iubire, stimă și încredere așa de

puternic și de răspândit față de persoana archiducelui Franz Ferdinand?

Răspunsul, bazat pe fapte cunoscute, este următorul: Moștenitorul Tronului, prin firea și educația sa, trecea atât în ochii Germanilor din Austria cât și în cei ai Românilor din Transilvania și Ungaria ca un om care nutrea o necontestată aversiune în contra politicei de asuprire a guvernelor unguresti, ca și împotriva supremației, la care tindeau Ungurii, cu tot mai multă insolență, ca s'o obțină în conducerea trebilor monarchiei austro-ungare.

Și, într'adevăr, această aversiune nu era nici prefăcătorie, nici poveste. Archiducele Franz Ferdinand, ca de altfel întreg anturagiul curței sale, nu putea tolera nici îngâmfarea tradițională a aristocrației maghiare, nici politica șovinistă și de oprimare a guvernelor din Budapesta față de naționalitățile nemaghiare.

In repetate rânduri, în convorbirile politice avute cu diferiți fruntași ai naționalităților, moștenitorul Tronului austro-ungar nu făcea un prea mare secret din aceste intime sentimente ale sale, declarând chiar, pe cât îi puteau permite anumite rezoane de familie sau de Stat, că nu va trece mult și vor veni *vremuri noui*, mai bune și mai pline de dreptate pentru toate popoarele nemulțumite din monarchie.

Astfel, când cu votarea faimoasei legi școlare a contelui Albert Apponyi, prin care se introducea în *toate* școalele românești studiul obligator și zilnic al limbei unguresti, ba și predarea unor anumite obiecte numai în limba lui Arpad, archiducele Franz Ferdinand, care fusese informat de adânca revoltă ce se produsese în straturile românești din cauza acestei legi extra-șoviniste, a simțit, în sufletul său, necesitatea de a consola și calma pe credincioșii săi Români. Spre acest scop, el a invitat în mod cu totul confidențial la Palatul său Belvedere, din Viena, pe două distinse fețe bisericești și cu mare autoritate printre Români, ca să le solicite să liniștească spiritele indignate de reforma contelui Apponyi și să le asigure totodată, cu augustul său cuvânt, că la urcarea sa pe tron totul se va schimba din fundament în spre bine.

Aceste fețe bisericești au fost: episcopul greco-oriental

al eparchiei Caransebeșului dr. Miron Cristea [1]) actual Mitropolit Primat al României Mari, și canonicul dr. Augustin Bunea [2]) din capitlul Mitropoliei Românilor uniți din Blaj, două personalități de o reală valoare și cu cari compta însuși moștenitorul Tronului să lucreze în viitor la ameliorarea soartei poporului român, din ziua în care bătrânul împărat Franz Iosif, închizând ochii, el ar fi fost chemat să-i ia locul.

Intr'adevăr, în vederea acestei zile însemnate pentru el, ca și pentru soarta putredei monarchii austro-ungare, archiducele Franz Ferdinand nutrea planuri și concepțiuni mărețe. In prima linie, el avea de gând să rupă cu sistemul politic și de guvernământ ce se practica și care aducea imperiul la marginea prăpastiei.

Partizan convins al principiului de federalizare a diferitelor popoare din monarchie, care să le dea posibilitatea de a se administra și instruì singure în limba lor maternă, având diete provinciale și apoi un singur Parlament central la Viena, moștenitorul Tronului, presimțind par'că cataclismul ce avea să se abată încurând asupra țărilor de sub dominația habsburgică, credea că numai pe această unică cale va putea ferì imperiul austro-ungar de primejdioase sguduiri interne și să-și întărească Tronul în fața profundei nemulțumiri ce ar fi provocat, mai ales printre Unguri, traducerea în fapt a principiului de federalizare.

Acest plan politic, ca și toate sentimentele, de cari era animat archiducele Franz Ferdinand pentru ziua în care va lua în mâinele sale conducerea efectivă a monarchiei, erau bine cunoscute în toate cercurile românești, grație destăinuirilor discrete și propagandei regretatului visător Aurel C. Popovici, cel mai înfocat partizan al federalismului austro-ungar, ca unul care știuse să intre, dimpreună cu d. dr. Alex. Vaida-Voevod, în strânse legături cu anturagiul curței archiducelui. Refugiat în România din cauza condamnării sale la 4 ani temniță de stat, pentru viguroasa

---

[1]) Care mi-a făcut, la timpul său, această importantă comunicare.

[2]) Incetat din viață la 1912. Regretatul dr. Bunea fusese ales și membru al Academiei române din București, în baza scrierilor sale istorice.

lucrare întitulată *Replica*[1]), Aurel C. Popovici devenise și în țară un fervent propagandist al ideilor de federalizare— și mulți oameni politici de seamă le-au împărtășit cu bună credință câtva timp, întrucât erau susținute cu multă tenacitate și de alți bărbați politici de peste munți în frunte cu d. Vaida-Voevod și cu alți membri ai partidului național.

Insuși Nicu Filipescu fusese câștigat la un moment dat, de către Aurel C. Popovici, ca adept al federalismului austro-ungar. Cine își putea de altfel închipuì atunci că, într'un timp așa de scurt, ideia aceasta nu va mai satisface dorințele și pretențiile Românilor, cărora din ziua izbucnirei războiului european se lămurise că trebuia să li se găsească o soluțiune mai radicală și mai conformă cu tendințele moderne de grupare etnică a popoarelor?

Problema federalismului austro-ungar fusese studiată cu multă competință de Aurel C. Popovici[2]), în toate amănuntele ei, într'un volum, apărut acum câțiva ani în limba germană sub titlul *Gross Oesterreich* (Austria-Mare). Tot sub acest titlu apărea la Viena și un ziar de propagandă federalistă, care mai era susținută și de ziarul *Reichspost*, organul partidului creștin-social al d-rului Lueger. De aceia nu e de mirare că ideia a prins și a fost întâmpinată cu simpatie și de multe capete politice din țară, cari mai credeau că, odată rezolvită chestia Românilor din Transilvania și Ungaria, prin federalizare sau prin orice alt sistem ingenios, politica internă a României va scăpa de o mare ghiulea, de o chinuitoare greutate. Și înainte

---

[1]) Iată întreg titlul cărței:

Chestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimei academice române din Transilvania și Ungaria la „Răspunsul" dat de junimea academică maghiară „Memoriului" studenților universitari din România. Cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei și României. Martie 1892. Tipărită în românește franțuzește, nemțește, englezește și italienește.

Autorul acestei opere de valoare și care, la timpul său, a făcut mare vâlvă în presa europeană, este regretatul Aurel C. Popovici.

[2]) Aurel C. Popovici a fost surprins de războiul nostru în străinătate. Dureroasele zile de criză morală le-a petrecut la Geneva, în Elveția, unde a scris o operă postumă, in care cerea hotărît ca Ardealul să fie alipit la România liberă. Imbrățișând astfel calea adevăratelor destine ale neamului, Aurel Popovici a încetat din viață în Elveția, pela începutul anului 1917. Răposatul Popovici, ca și d. dr. Vaida-Voevod, erau socotiți ca ministeriabili sub un eventual regim federalist, sub patronagiul Habsburgilor.

de tragedia dela Serajewo era într'adevăr riscat să nu crezi în posibilitatea realizărei de fapt a acestei probleme, pe care o inventase și o patrona chiar acela, care într'o zi era să fie chemat, ca urmaș al împăratului Franz Iosif, să șează pe tronul Habsburgilor.

Așa—și numai așa—se explică dragostea și încrederea pe cari, în general, toți Românii le-au purtat în inima lor față de archiducele Franz Ferdinand până în clipa asasinărei sale, care, fără îndoială, a lăsat un mare gol în multe suflete cinstite și credule.

Zic *credule*, fiindcă cine știe dacă tainele viitorului nepătruns n'ar fi rezervat fraților noștri de peste Carpați o nouă serie de crude și amare desiluzii chiar din partea prea iubitului lor Franz Ferdinand, devenit odată împărat al Austriei și *rege al Ungariei* !

Cine știe, dacă, căutând să înfăptuiască îndrăznețul său plan politic, noul împărat n'ar fi fost nevoit să dea înapoi în fața opoziției turbate a Ungurilor sau poate chiar în fața consimțimântului aristocrației maghiare ca contesa Sofia de Chotek, căsătorită morganatic cu Franz Ferdinand, să fie recunoscută într'o bună zi ca regină a Ungariei, iar copiii lor să aibă dreptul pragmatic la moștenirea Tronului ungar?

Câte nu face oare omul din iubire prea mare pentru... copiii lui !

In această privință cunoscutul scriitor englez Henry Wickham Steed, într'un studiu politic al său întitulat „*Pactul dela Konopișt*" și publicat în revista „*The Nineteenth Century aud After*" (fascicolul dela 1 Februarie 1915), ne dă unele informațiuni extrem de interesante și importante totodată.

Steed spune că în întrevederea, care a avut loc pe la începutul lunei Iunie 1914, la Konopișt[1]) între împăratul Wilhelm și archiducele Franz Ferdinand, acesta s'a făcut complicele lui Wilhelm pentru o viitoare conflagrație generală proectată de grandomanul împărat al Germaniei.

---

[1]) Domeniu în Boemia, proprietate a fostului archiduce Franz Ferdinand.

„Visul acestui ambiţios suveran — zice Steed — a fost totdeauna ca să întindă stăpânirea germană până la Marea Adriatică şi să facă ca provinciile germane *austriace* să intre în imperiul său...

„La Konopişt, el a deschis archiducelui Franz Ferdinand un măreţ orizont, desvoltând în faţa lui un plan grandios, care trebuia să plaseze în curând pe fiii săi Maximilian şi Ernest în capul a două importante regate din orient şi din Europa centrală. Concepţia era vastă şi nu mai puţin nerealizabilă. S'ar fi provocat Rusia la un războiu, pentru care Germania şi Austria erau de mult preparate. Franţa era să fie redusă la neputinţă prin câteva lovituri viguroase date la timp. Abstenţiunea Angliei era considerată ca sigură".

Este adevărat că publicistul englez nu garantează autenticitatea *pactului dela Konopişt,* deşi aduce ca sprijin al tezei sale o mulţime variată de probe, spunând că toate informaţiile despre pact le are din partea „unui exilat austriac, foarte în curent cu afacerile de la Curtea din Viena".

Oricum ar fi însă, fapt cert este că Românii din Transilvania şi Ungaria, dacă nu erau să fie sacrificaţi de către Franz Ferdinand, ajuns odată împărat, pe altarul lui Wilhelm II, erau să pătimească acelaş lucru pe altarul Coroanei regatului ungar, din dragoste pentru soţia şi progenitura sa, cărora, ca soţ şi părinte, ar fi căutat din răsputeri să le asigure un rang la fel cu al său.

CAPITOLUL III

Austro-Ungaria urmărind războiul...

Archiducele Franz Ferdinand a fost sortit de istorie ca, prin *moartea* lui, să deslănţue cea mai grozavă catastrofă a omenirei. Sfârşitul său tragic pare a fi o pedeapsă divină pentru faptul că stăpânirea austro-ungară, cu bună ştiinţă şi cu aprobarea moştenitorului Coroanei habsburgice, voia să provoace cataclismul mondial în două rânduri consecutive: *la 1909 şi în vara anului 1913.*

Se ştie că puţin timp după anexarea Bosniei şi Herţegovinei, decretată la 1908 de către cancelarul conte Aehrenthal, Austro-Ungaria era decisă să reprime cu arma în mână agitaţia firească produsă în Serbia şi peste tot în lumea pan-sârbă de această anexiune samavolnică şi neaşteptată.

Fără îndoială, era o pornire criminală şi stupidă din partea Austriei: criminală, pentrucă asupritorul voia să pedepsească pe asupriţii, cari protestau împotriva opresorului, şi stupidă, pentrucă mişcările naţionale nu suferă, prin natura lor, să fie reprimate cu armele.

Dar „înţelepţii" dela Viena şi Budapesta erau de altă părere. Ei ameninţau Serbia cu războiul. Numai graţie îndoielii, în care plutea Rusia, şi intervenţiei Angliei s'a putut evita atunci iminenţa unui războiu european, printr'o declaraţie asigurătoare dată de guvernul sârbesc dela Belgrad.

Aceste fapte, cari s'au petrecut în Martie 1909, erau cunoscute de toată lumea. Ceeace nu se ştia, sunt faptele

cari rezultă din revelaţiile făcute la 5 Decembre 1914, în faţa Camerei italiene, de către primul ministru de atunci Giolitti, revelaţii cari atestă categoric că *Austro-Ungaria urmărea în August 1913 exact aceleaşi scopuri ca la 1909* şi că numai atitudinea Italiei a împiedicat-o de a le pune în execuţie.

Intreagă presa străină a calificat ca memorabile senzaţionalele destăinuiri ale lui Giolitti, fiindcă ele desvăleau, într'un chip indiscutabil, planurile agresive ale Austro-Ungariei. De aceea, cancelariile dela Viena şi Berlin au făcut atunci tot posibilul ca să înăbuşiască aceste revelaţii, ca şi efectele lor. Ele sunt însă de un interes prea capital, pentru a nu le acorda toată atenţia ce comportă.

Se ştie că, după războiul balcanic (1912-1913), situaţia în Balcani fusese regulată, în August 1913, de către statele direct interesate, prin istoricul tratat de pace dela Bucureşti.

Austro-Ungaria nu vedea însă cu ochi buni mărirea teritorială a Serbiei şi a României. Deşi aliată cu România, monarchia austro-ungară nu era mulţumită de regularea teritorială prevăzută în tratatul de Bucureşti şi obiecta că *Serbia a luat mai mult din prada Turciei decât Bulgaria*. Ea încercă deci să obţină revizuirea tratatului. Serbia şi România opunându-se, Austro-Ungaria hotărî atunci să urmărească realizarea cererilor ei cu forţa armată.

Pentru aceasta, ea avea nevoe însă de consimţimântul celorlalte Puteri, cari făceau parte din Tripla alianţă şi în special de acel al Italiei, care totdeauna şi-a rezervat dreptul de a-şi spune cuvântul său în regularea afacerilor din Balcani. Adesiunea Puterilor Triplei alianţe pentru o acţiune armată împotriva Serbiei era considerată de Austria ca absolut necesară, *deoarece ea ştia că un războiu cu Serbia nu se putea să nu provoace un conflict european* [1]).

Spre acest scop, contele Berchtold, cancelarul austro-ungar, nu ezită să întrebe Italia care ar fi atitudinea sa — date fiind obligaţiunile alianţei — în cazul unui conflict cu Serbia şi, eventual, în cel al unui războiu european. Intre-

---

[1]) Vezi volumul: *J'accuse!* par un Allemand, pagina 93. Paris 1917. Librairie Payot & C-ie.

barea Ballplatz-ului a provocat un schimb de telegrame între marchizul di San Giuliano, ministrul de externe al Italiei, şi preşedintele consiliului de miniştri, Giolitti, care lipsea din Roma.

San-Giuliano telegrafia lui Giolitti:

„Austria ne-a comunicat, nouă şi Germaniei, intenţiunea sa de a merge încontra Serbiei; ea defineşte această acţiune ca defensivă în speranţa de a provoca din partea Triplei alianţe *casus foederis*, care, *după părerea mea, nu există în acest caz. Eu, împreună cu Germania,* mă trudesc să găsesc mijlocul cel mai nemerit de a impiedeca acţiunea austriacă. Insă se poate să fie nevoe ca să declarăm şi mai lămurit că noi nu privim o asemenea acţiune ca defensivă şi că, prin urmare, noi nu admitem existenţa de *casus foederis*. Telegrafiază-mi la Roma, dacă aprobi şi tu vederile mele“.

Iată răspunsul lui Giolitti:

„Dacă Austria atacă Serbia, este evident că nu poate exista *casus foederis*. Aceasta ar fi o acţiune în beneficiul său, *deoarece nu poate fi vorba de defensivă, cât timp nimeni nu se gândeşte să atace Austria.* Sunt de părere că este necesar să se spună aceasta lămurit Austriei. Să sperăm că Germania va reuşi să abată Austria dela această aventură periculoasă“.

Austria a reculat, de fapt, atunci (la 1913) să provoace războiul, în urma refuzului Italiei de a privi lucrurile prin prisma diplomaţiei austro-ungare. Ceea-ce interesează în prima linie *este faptul că Austro-Ungaria, cu un an înainte de izbucnirea războiului european, avea intenţiunea vădită să sesizeze, fără nici un motiv binecuvântat, pretextul trebuincios de a provoca un conflic armat cu Serbia*, mai ales că la acea epocă nu fusese omorît nici un archiduce austriac şi nu se descoperise nici o propagandă austro-maghiarofobă din partea Sârbilor, deoarece Serbia era ocupată peste măsură cu războiul încontra Turcilor şi ceva mai târziu cu al douilea războiu încontra Bulgariei, aliata sa din ajun.

Acest fapt are cea mai mare importanţă pentru stabilirea responsabilităţilor războiului mondial. Evenimentele anului 1913 se pot rezuma astfel:

a) *Că bărbaţii politici ai Triplei alianţe ştiau deja la această epocă că un războiu austro-sârb va provoca deslănţuirea focului european;*

b) *Că evitarea acestui pericol era posibilă, abătând Austro-Ungaria dela această aventură, refuzându-i concursul.*

Este, deci, evident că, dacă un an mai târziu s'ar fi urmat aceste învăţăminte din trecut, izbucnirea războiului european în 1914 n'ar fi fost posibilă. Singura putere, care le-a urmat, a fost Italia — vorbesc, bine înţeles, de puterile grupate în Tripla alianţă — şi modul ei de a lucra nu sufere nici o discuţiune, nici din punct de vedere moral, nici juridic.

Germania însă *n'a voit* să urmeze exemplul Italiei, fiindcă avea un gând ascuns şi diferit de modul ei de a lucra. Pentru ce oare Germania nu 'şi-a pus în joc influenţa ei moderatoare asupra Austriei, în Iulie 1914, cum a făcut-o cu succes cu un an înainte, adică la 1913?

Pentru-că, în 1913, ea *nu voia* războiul sau cel puţin *nu-l voia încă*, pe când în 1914 *ea îl voia în mod absolut.*

La această epocă, Germania îşi regulase toate socotelile şi îşi terminase toate, dar absolut toate formidabilele ei pregătiri militare.

Pentru această crimă monstruoasă trebuia însă de găsit un pretext—şi în frigurile căutării după un motiv „avuabil“, asasinarea nenorocitului archiduce Franz Ferdinand şi a soţiei sale venea la timp, ca o adevărată mană cerească!

CAPITOLUL IV

O victimă augustă — pretext de războiu

S'ar putea spune că în trei orașe mari ale lumei: *Berlin*, *Viena* și *Budapesta* se considera ca o victorie neașteptată vestea, destul de îngrozitoare, primită în după amiaza zilei de 28 Iunie 1914, despre omorârea archiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, la Serajewo.

A quelque chose, malheur est bon!

Inainte de a descrie însă drama, în care au pierit aceste două nenorocite ființe, nu e fără interes de a aminti, chiar pe scurt, împrejurările romantice, cari le-au unit într'o viață conjugală din cele mai fericite, pentru a dispare apoi amândouă, în aceiași clipă, într'un chip așa de tragic.

Archiducele Franz Ferdinand era fiul archiducelui Carol Ludovic, al doilea frate al împăratului Franz Iosif.

In 1889, după misterioasa moarte a prințului imperial Rudolf, archiducele Carol Ludovic fu proclamat subit moștenitor al Tronului austro-ungar.

In 1896, încetând din viață și archiducele Carol Ludovic, prerogativele de moștenitor al Coroanei habsburgice trec asupra fiului său mai mare, archiducele Franz Ferdinand d'Este.

Crescut de Jesuiți, acesta a știut să se conducă astfel, încât să inspire convingerea că va fi un suveran bun, care va face onoare și imperiului și dinastiei. Deși, la început, se părea că ar nutri dorința de a pune frîu influenței germane mereu crescânde la Viena, ca și despotismului un-

guresc, noul moştenitor al Tronului îşi schimbă părerile la 1908, în urma vizitei pe care 'i-o făcuse împăratul Wilhelm II la castelul Eckartsau, de pe Dunăre.

Franz Ferdinand rămâne un servitor umil al germanismului, prefăcându-se că se consacră numai organizărei armatei austro-ungare. Prietenia lui cu împăratul Wilhelm II se cimentează din zi în zi mai mult şi devine şi el, ca şi bătrânul împărat Franz Iosif, un adept fidel al alianţei germano-austro-ungare, ca o garanţie necesară în contra unui eventual atac din partea Rusiei.

Impăratul Franz Iosif nu prea avea însă mare simpatie faţă de nepotul său, din cauza firei acestuia independente. O probă despre aceasta ne-o dă chiar căsătoria lui cu contesa Sofia de Chotek, fostă domnişoară de onoare la curtea archiducesei Isabella de Croy, soţia archiducelui Frideric, care voia să-şi mărite ea una din fete cu archiducele Franz Ferdinand. Dar ce desiluzie! Acesta, în loc să se alipească cu inima de una din numeroasele fete ale familiei archiducelui Frideric, preferă să-şi aleagă ca viitoare soţie pe domnişoara ei de onoare, contesa Chotek. Nu e de mirat că acest fapt a indignat mult pe archiducesa Isabella, care, surprinzând la contesa Chotek şi un bilet din partea archiducelui moştenitor, hotărî s'o concedieze.

Contesa Chotek, gonită dela Curtea archiducelui Frideric, se vede într'o bună zi alungată şi dela părinţii ei — şi atunci se refugiază într'o mănăstire de călugăriţe din Praga, unde archiducele Franz Ferdinand vine şi o caută, ferm decis s'o ia în căsătorie.

Impăratul Franz Iosif, numai după îndelungate stăruinţe şi rugăciuni, cedează şi îşi dă consimţimântul la această mesalianţă, contrară intereselor dinastice, după ce a pus mai întâiu pe archiducele moştenitor să iscălească condiţia că acceptă ca viitoarea sa soţie să nu aibă nici un rang la Curte, iar copiii ce se vor naşte din căsătoria lor să n'aibă drept la moştenirea Tronului.

Ajunsă a fi tovarăşă legitimă a archiducelui Franz Ferdinand, fosta contesă Chotek, ridicată odată cu căsătoria sa la rangul de prinţesă *(Fürstin)* şi ceva mai târziu la acela de ducesă *(Herzogin)* de Hohenberg, ea ştiu să-şi câştige simpatiile Curţei inperiale, atât prin modul său de a se

purta, cât şi prin dragostea sinceră ce o arăta soţului ei şi apoi copiilor lor.

* * *

Aproape de sfârşitul lunei Iunie 1914, după o importantă întrevedere avută cu împăratul Wilhelm II la Konopişt, în Boemia, întrevedere care a fost viu comentată de presa europeană şi în care se afirmă că se hotărîse în mod sigur atacul armatei austro-ungare în contra micei Serbii, archiducele Franz Ferdinand, împins par'că de destinul său nenorocit, hotărî să asiste la manevrele corpului XV de armată din Bosnia, ca să-şi poată da seama cât se poate bizuì pe armata menită să dea lovitura de graţie regatului sârbesc.

Deşì cercurile Curţii vieneze erau cam alarmate de această călătorie, bănuind că Sârbii vor ghicì rostul unei asemenea vizite într'o epocă aşa de încărcată şi că vor căuta să schimbe mersul lucrurilor, dacă le va sta în putinţă, totuşi moştenitorul Tronului, ca militar şi cu caracterul lui independent, nu se lăsă intimidat şi luă drumul Bosniei, însoţit de soţia sa, care nu voia să-l priveze de îngrijirile, cu cari era obicinuit.

Va rămâne, desigur, o vecinică enigmă faptul că atât autorităţile militare cât şi cele administrative din Serajewo, capitala Bosniei, nu au găsit cu cale să ia nici o măsură de siguranţă pentru evitarea unei eventuale încercări criminale, mai ales că se semnalase fierberea ce domnea printre populaţia sârbă bosniacă din pricina anexiunei. Cert este că polonul Bilinsky, ministrul comun de finanţe al Austro-Ungariei, în sarcina căruia cădea conducerea afacerilor din Bosnia şi Herţegovina, nu dase mână liberă generalului Potiorek, comandantul corpului XV de armată, ca să ia toate garanţiile, de cari trebuia să fie înconjurată vizita perechei archiducale.

Lipsa aceasta de măsuri proteguitoare şi-a dat roadele fără întârziere. Intr'adevăr, după terminarea manevrelor, archiducele Franz Ferdinand cu soţia şi suita sa, mergând în ziua de Duminecă, 28 Iunie, să cinstească capitala Bosniei cu vizita lor, sunt, în drumul spre palatul Primăriei, obiectul unei atentat. Lucrătorul tipograf Cabrinovici, fiul unui poli-

ţist austriac, deci supus austro-ungar, aruncă o bombă explozibilă în spre automobilul perechei archiducale şi răneşte mai multe persoane de pe trotuar şi din automobilul care urma imediat pe moştenitorul Tronului.

Scăpat din această încercare, soarta însă nu l'a menajat decât câteva minute. Franz Ferdinand, ajungând la Primărie, unde trebuia să se facă recepţia oficială, înainte ca primarul — un Turc — să-l salute de bună venire, nu se putu stăpâni şi-'l apostrofă cu următoarele cuvinte:

— *„Bine, domnule primar, venim la Serajewo ca să vă facem o vizită şi dv. ne primiţi cu bombe? E nedemn!“*

După ce primarul îşi bolborosi, ca vai de el, cuvântarea, archiducele Franz Ferdinand, căruia i-se comunicase că bomba infernală, ce fusese îndreptată în contra lui, făcuse mai multe victime din suita sa, printre cari doui adjutanţi, decise să plece la spital, spre a vedea şi îngriji pe răniţi. Se urcară deci, într'un automobil de curte, archiducele, soţia sa şi generalul Potiorek, volanul fiind condus de contele Harrach, unul dintre cei mai intimi prieteni ai fostului prinţ de Coroană.

In drumul spre spital, moartea pândea necruţătoare. Intr'adevăr, la colţul stradelor Franz Iosif şi Rudolf, îi aştepta fanaticul licean Gavril Prinzip, care descarcă două focuri de revolver în contra familiei archiducale. Toată scena aceasta s'a petrecut aşa de repede, încât Franz Ferdinand, lovit mortal, nu şi-a dat seama că şi soţia sa fusese atinsă de moarte şi avu puterea să-i mai şoptească:

— *„Sofio, tu trebue să trăeşti pentru copii!“*

Ambii soţi au încetat din viaţă după câteva minute, în emoţia şi groaza orăşenilor.

Osămintele celor două victime au fost transportate la Viena, unde au fost expuse o zi în capela dela Hofburg şi apoi înmormântate la Amstetten, în susul Dunărei, locul de odihnă al membrilor familiei d'Este. Funeraliile au avut loc fără fastul cuvenit, din cauza intrigelor prinţului de Montenuovo, unul din cei mai mari duşmani ai răposatului archiduce.

Vestea nenorocitului atentat a sosit la Viena în după amiaza zilei de Duminecă, 28 Iunie [1]). Cancelarul, contele

---

[1]) Atentatul a fost comis Duminecă, 28 Iunie, pe la orele 11 dimineaţa.

Berchtold, a comunicat-o de urgenţă cabinetului împăratului, care se afla la Ischl. Se pare că persoana, căreia 'i-a fost încredinţată greaua misiune de a aduce la cunoştinţa bătrânului împărat trista ştire, a fost tot vechia sa prietenă, doamna Schratt, cunoscuta artistă vieneză, care, într'o situaţie şi mai nenorocită pentru Franz Iosif, aceea a morţii fiului său Rudolf [1]), a îndeplinit de asemenea acest rol delicat, dela care ţinuse să se deziste nefericita împărăteasă Elisebeta [2]).

La primirea gravei ştiri, octogenarul suveran a exclamat:

— *„Ingrozitor, îngrozitor! Nici o încercare nu mi-a fost cruţată!“*

Este cu desăvârşire straniu faptul că odioasa crimă dela Serajewo nicăeri n'a produs bucurie decât la Viena, Budapesta şi la Berlin. Un sentiment de mulţumire mută a cuprins majoritatea cercurilor conducătoare din aceste trei capitale, şoptindu-şi încet: *Evrika!* Se găsise, adică, motivul „moral“ şi „avuabil“ de a provoca războiul.

Nici nu se închisese bine mormântul celor două victime la Amstetten — şi presa din Budapesta, Viena şi Berlin primi ordin să aţâţe şi să agite spiritul public în contra Serbiei, pe care o acuzau că ar fi favorizat pe autorii crimei dela Serajewo. Toate ziarele ungureşti, austriace şi germane cereau pe faţă pedepsirea micei şi nevinovatei Serbii.

Era natural ca, într'o asemenea atmosferă, creată de o presă fără frâu şi fără nici un scrupul, guvernul austro-ungar, ştiindu-se de astădată nu numai susţinut, dar şi împins dela Berlin, să primească cu răceală toate declaraţiunile pe cari le făcea, în numele guvernului din Belgrad, d. Iovanovici, ministrul Serbiei la Viena, pentru aplanarea pe cale pacinică a conflictului, oferind toate garanţiile posibile şi imaginare.

Toate sforţările sincere şi inimoase ale Serbiei, ca şi ale marilor Puteri ale Antantei, s'au lovit însă din prima zi de încăpăţânarea neînfrântă a Austro-Ungariei, care, spri-

[1]) Archiducele Rudolf, fiul împăratului Franz Iosif şi moştenitor al Coroanei de Habsburg, a fost omorât, în condiţiuni misterioase, la 1889, iarna, în castelul de vânătoare dela Meyerling.

[2]) Impărăteasa Austro-Ungariei, Elisabeta, a căzut victima stiletului anarchistului italian Lucheni, acum vr'o 15 ani, la Geneva (Elveţia).

jinită de Germania, nu voia să audă de nici o regulare a conflictului, căci se voia *à tout prix* războiul, întâiu pentru-ca *pacinica* Germanie să-şi realizeze visurile sale de dominaţie universală, iar, în al doilea rând, pentru-ca Austro-Ungaria să-şi îmbunătăţească situaţia compromisă din Balcani.

La Berlin, Viena şi Budapesta se pierduse simţul raţiunei, nu se mai calcula, nu se mai judeca, ci se credea sosit momentul, *ca să se dea marea lovitură!* In capitolul ce urmează. cititorul va vedea cum s'a preparat această lovitură catastrofală nu numai în contra Serbiei. ci în contra omenirei întregi.

CAPITOLUL V

Perfidia austro-germană

Dela crima din Serajewo (28 Iunie 1914) și până la 23 Iulie, acelaș an, adică timp de 25 de zile, o activitate din cele mai intense se desfășura între cabinetele din Viena și Berlin, în scopul de a combina platforma diplomatică, care să conducă, *fără greș*, la declararea inevitabilă a războiului.

Făuritorii complotului pentru incendierea Europei erau, din partea Austro-Ungariei, oameni cunoscuți prin sentimentele lor anti-sârbești și anume contele Tisza, contele Berchtold, baronul Burián, contele Forgách și Kanya — acești doui din urmă funcționari superiori la Ballplatz — lucrând toți, trup și suflet, sub inspirația directă, neîntreruptă și infernală a ambasadorului Germaniei la Viena, faimosul Cirsky. Opera, la care se înhămaseră acești complici sângeroși, era atât de abominabilă și îngrozitoare, încât Italia și România, aliate vechi și corecte ale Puterilor centrale, nu avuseseră cinstea să fie înștiințate și consultate nici măcar de formă sau ca încercare, măcar pentru a li-se putea afla intențiile. Totul trebuia să se petreacă în cea mai mare taină și între oameni *convinși* de mai 'nainte, pentruca marea crimă să se poată comite *sigur* și *tot sigur* să ducă la rezultatul ce se urmărea.

Ca primă formalitate, se hotărăște, de către banda neagră a omenirei, trimiterea unui *ultimatum* Serbiei, conceput în astfel de termeni și plini de atâtea exigențe, im-

posibile de îndeplinit, dar intenţionat formulate, încât nici îngerii din cer să nu i-se poată supune. Insă trebuia găsit momentul favorabil. S'a aşteptat câteva zile — şi ocazia s'a ivit.

Intr'adevăr, pe când Raymond Poincarré, preşedintele Republicei franceze, dimpreună cu primul său ministru Viviani, se aflau în vizită la Petersburg, pe când noul ministru plenipotenţiar al Franţei, Auguste Boppe, se afla în drum spre Belgrad, iar Nicola Pasici, primul ministru al Serbiei, lipsea împreună cu mai mulţi colegi ai săi din capitala regatului, baronul Giesl de Giesslingen, ministrul austro-ungar la Belgrad, înmâna, în ziua de 23 Iulie, la orele 6 după amiazi, ministrului de finanţe sârb, d-rul Paciu, ultimatumul redactat de contele Tisza, după-ce fusese revăzut şi corectat la Potsdam.

Această notă avea ca scop represiunea tendinţelor pan-sârbeşti, pe cari, pretindea Austria, că le tolera Serbia. Printre cererile Austrei — numai *zece* la număr — erau cele mai multe de aşa natură, încât n'au mai fost niciodată adresate unui stat independent.

Guvernul sârbesc era obligat să publice, în prima pagină a organului său oficial, o declaraţie, al cărei cuprins era dictat pe deaîntregul şi prin care condamna orice propagandă în contra Austro-Ungariei şi promitea să pedepsească riguros pe toţi acei — mai ales ofiţeri şi funcţionari — cari în viitor ar mai lua parte la asemenea mişcări naţionale. Această amenințare trebuia să fie adusă şi la cunoştinţa armatei, printr'un ordin de zi al regelui, publicat în buletinul militar oficial. In afară de aceasta, guvernul sârb trebuia să se angajeze: să suprime publicaţiile, să disolve societăţile naţionaliste, să facă să dispară din cărţile de şcoală tot ce era de natură ostilă Austriei, să îndepărteze pe toţi ofiţerii şi funcţionarii vinovaţi de propagandă anti-austriacă, [1]) să închidă pe cei desemnaţi ca compromişi în complotul dela Serajewo, să împiedice orice trafic ilicit

---

[1]) Condiţiuni identice de umilinţă au fost impuse de Austro-Ungaria, printr'o *Convenţie secretă*, României cu ocazia păcei dela Bucureşti (1918), încheiată de faimosul guvern Marghiloman cu Puterile centrale. Din fericire, ele au rămas literă moartă, îngropând pe vecie politica marghilomanistă.

de arme peste frontieră, să dea explicaţii asupra declaraţiilor cu caracter anti-austriac făcute de înalţii funcţionari, etc.

Punctul 5 din umilitoarea notă cerea Serbiei: «*să primească colaborarea organelor austro-ungare pentru suprimarea mişcărei subversive îndreptată încontra integrităţei teritoriale a monarchiei*», iar punctul 6 pretindea: «*să se deschidă o anchetă judiciară încontra partizanilor complotului, cari se găsesc pe teritoriul sârb; delegaţi ai guvernului austro-ungar să ia parte la cercetările ce vor avea loc în acest scop*».

Răspunsul guvernului sârb trebuia să fie dat în interval de 48 ore, adică până la 25 Iulie, orele 6 după amiazi.

Nota austriacă a fost comunicată cabinetelor europene la 24 Iulie şi publicată de presa diferitelor ţări la 25 Iulie.

Se ştie impresia senzaţională, pe care a pricinuit-o în cancelariile diplomatice şi în public faimosul *ultimatum* cu cuprinsul său extra-ordinar şi forma sa brutală. Fiecare se aştepta la un refuz categoric din partea Serbiei, apoi la un războiu al Austro-Uugariei încontra micului regat, la o intervenţie din partea Rusiei şi însfârşit la un conflict europeau. Nimeni nu ignora intimele raporturi dintre Serbia şi Rusia de când există chestia balcanică. In timpul războiului balcanic, Rusia declarase oficial că ori-ce atac austriac împotriva Serbiei va aduce propria ei intervenţie. Chiar de data aceasta, guvernul din Petersburg făcu cunoscut că o acţiune militară a Austriei nu ar lăsa pe Rusia indiferentă.

Aceasta, de comun acord cu Franţa şi Anglia, făcu toate sforţările în scopul: *a*) de a îndemna Serbia să facă tot posibilul ca să satisfacă cererile Austriei — şi *b*) de a obţine din partea Austriei o prelungire a termenului fixat prin *ultimatum*, pentru-ca Statele să poată studia dosarul judiciar, a cărui comunicare li-se promisese, spre a exercita în urmă o acţiune moderatoare la Belgrad.

Prelungirea termenului fu brutal refuzată de Austria. deşi Rusia şi Anglia îi declaraseră — şi cu drept cuvânt — că comunicarea *ultimatumului* către Puteri era zadarnică, dacă nu li-se acorda şi timpul necesar pentru studiarea dosarului şi că refuzul ei este contrar usajelor internaţionale. Dela început, Jagow, ministrul de externe al Germaniei, „se îndoia“ că Austria poate să acorde prelungirea cerută.

In acelaşi timp, Serbia, în urma presiunei Angliei şi

Rusiei, făcu răspunsul său la nota austriacă, răspuns care a uimit Europa mai mult chiar decât însăși nota Ballplatz-ului. Serbia se supunea la aproape toate exigențele monarchiei. Ea se declara gata se predea justiției pe toți acei cari participaseră la asasinatul din Serajewo, fără considerare de situația și rangul lor; ea se obliga să publice în *Monitorul Oficial* și să aducă la cunoștința armatei declarațiunile cerute, să introducă în constituție, ca și în legea presei, noui articole, în baza cărora să se permită urmărirea, confiscarea și pedepsirea publicațiilor agresive, să disolve societățile ostile, să revizuiască în sensul voit de Austro-Ungaria învățământul în școli, să pedepsească ofițerii și funcționarii culpabili, să reprime contrabandele de arme, etc.

Numai în privința punctelor 5 și 6 din nota austriacă, guvernul sârb își permitea să facă, cu toată umilința, câteva rezerve. Intr'adevăr, tonul notei sârbești era acela cum vorbește un inferior superiorului său și nu al unui stat independent, care se adresează altuia. Relativ la punctul 5 răspunsul guvernului Serbiei spunea că *„admite întreaga colaborare a organelor austro-ungare, întrucât aceasta ar corespunde principiilor de drept internațional și de procedură criminală, ca și bunelor raporturi de bună vecinătate“*, iar în privința punctului 6 declara că întrucât e vorba să se deschidă, de însuși guvernul sârb, o anchetă încontra acelora cari au luat parte la complotul din Serajewo, nu poate să admită și amestecul autorităților austro-ungare la anchetă, de oarece aceasta *„ar aduce o atingere constituției și legii asupra procedurei criminale. In cazuri concrete, rezultatele vor putea fi comunicate organelor austro-ungare“*.

Nota sârbă se termina cu următoarea frază:

> Guvernul regal sârbesc, considerând că este de un interes comun să nu se precipite soluțiunea acestei chestiuni, el este, ca totdeauna, gata să accepte o înțelegere pacinică, fie supunând această afacere deciziunei Tribunalului internațional dela Haga, fie aceleia a Marilor Puteri, cari au luat parte la colaborarea declarațiunei făcută de guvernul sârb la 18/31 Martie 1909[1]).

---

[1]) Când cu anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungarai

Răspunsul Serbiei a fost remis ministrului austro-ungar, baronul Giesl de Gieslingen, în ziua de 25 Iulie după amiazi. Două ore mai târziu, acesta părăsea însă Belgradul cu întreg personalul legaţiunei. Nota guvernului sârbesc *nu* satisfăcea exigenţele guvernului din Viena — şi de aceea Austria rupea relaţiile cu vecinul ei dela sud.

De ce? Diplomaţia europeană, exceptând, bine înţeles, pe cea germană, se găsea în faţa unei enigme, pentru care nu avea decât o *singură* explicaţie: aceea că Austro-Ungaria voia cu orice preţ un conflict cu Serbia, deşi *niciodată, în timp de pace, un stat independent n'a avut să suporte asemenea prescripţii umilitoare şi un aşa amestec în afacerile sale interne, precum consimţise Serbia.*

La 27 Iulie, guvernul austro-ungar publica în *Fremdenblatt* nota sârbă, nu însă întreagă, ci numai crâmpeie, însoţind-o de comentarii de rea credinţă. Tot astfel a procedat şi *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, organul oficios al guvernului din Berlin. Scopul era vădit: să împedice efectul ce l'ar fi putut produce *forma şi cuprinsul împăciuitor* al notei sârbeşti. Marchizul de San-Giuliano, ministrul de externe al Italiei, califica de *copilăroasă* această masacrare de cuvinte. Calificativul era în realitate prea dulce, dacă ne gândim că dela aceste explicaţiuni atârna soarta Europei, ba chiar a lumei întregi.

Intenţiile războinice ale Ballplatz-ului reeşiau vădit din primele trei acte ale tragediei: din nota sa, din refuzul de a prelungi termenul fixat pentru răspuns şi din rechemarea ministrului său.

Supunerea Serbiei, pe care toată lumea o dorea în chip aşa de arzător şi pe care diplomaţia europeană — cu excepţia Germaniei, bine înţeles — se trudise atâta ca s'o obţină, a fost pentru Austro-Ungaria cea mai mare decepţie. La Viena se spera doar într'un refuz brutal, care să legitimeze ruptura relaţiilor şi războiul. De altfel, nota austriacă de aceea şi fusese redactată în forma ei cunoscută, ca să poată provoca un refuz categoric. Dar speranţele Austriei fură înşelate, pentrucă dragostea de pace a Rusiei şi a Serbiei erau cu mult mai mari decât voinţa ei belicoasă. Ea se găsea într'o situaţie falşă: motivul aşteptat de războiu îi scăpase şi ea se vedea acum forţată să in-

venteze ceva, care să facă să se crează, printr'o răstălmăcire de cuvinte, că Serbia, în loc să se supună, se revoltase.

Atât timp cât răspunsul guvernului sârbesc nu fusese cunoscut de public, fiecare credea într'un refuz al Serbiei, refuz care, în general, era considerat ca singurul răspuns posibil la îmbrobodita declarație de războiu a Austriei. Când însă, la 26 și 27 Iulie, cancelariile diplomatice și Europa însăși luară cunoștință de nota cabinetului din Belgrad, toată lumea a rămas uimită de modul de a proceda al Austro-Ungariei, care nu se putea explica decât prin voința absolută de a provoca războiul, și se întrevedea cu groază primejdia unei conflagrații europene.

Sir Edward Grey, ministrul de externe al Angliei, fu primul, care încercă să înlăture pericolul. El propunea o conferință a ambasadorilor Germaniei, Franței și Italiei, care să se țină la Londra sub preșidenția sa, și să caute mijloace de a regula, prin bună înțelegere, punctele din *ultimatumul* austriac, cari separau încă pe Austria și Serbia. Ideia fu acceptată de urgență de către Franța și Italia, iar Rusia declara fără ezitare că consideră conferința ambasadorilor celor patru Puteri neinteresate ca cel mai bun mijloc de a salva pacea și că ea se va supune deciziunilor acestei coferințe.

Ei bine, cea dintâiu Putere, care a refuzat să admită ideia conferinței, a fost Germania, obiectând *„că nu se poate cita Austria în fața unui tribunal european!“* Iar când Sir Grey demonstra absurditatea acestei obiecțiuni, Austria declara deschis că ea are datoria morală să respingă propunerea engleză. Și astfel în timp de 5 zile, Austro-Ungaria, pentru a patra oară, știindu-se sprijinită de Germania, făcea să eșueze toate sforțările pacifiste ale celorlalte Puteri.

In timpul însă, pe când ridica obiecțiunile sale mefistofelice în contra conferinței, Germania propunea negocieri directe între Austria și Rusia. Acesta era, după ea, cel mai bun mijloc de a împiedica ca conflictul austro-sârb să nu dea loc la un conflict european. Această propunere a întrunit imediat asentimentul Angliei, Rusiei și Franței.

Sir Grey se declara gata să amâne ideia conferinței, propusă de el, până se va vedea rezultatul negocierilor dintre Viena și Pĕtersburg. Dacă rezultatul era pozitiv, conferința nu

mai avea nici un rost, iar dacă rezultatul era negativ. aceasta s'ar fi putut oricând încerca. Deci încă o nouă rază de speranţă!

Dar socotelile se făceau fără Austria. Aproape nu-ţi vine să crezi ceeace dovedeşte în mod irefutabil corespondenţa diplomatică: *Austria refuză propunerea aliatei sale Germania de a sta de vorbă cu Rusia. Ea declară ambasadorului rus Şebeko că nu dă înapoi şi că nu poate să intre în discuţiuni cu privire la nota sârbă.*

Incontestabil, era la mijloc *un dublu joc*, concertat între Viena şi Berlin. Dar, oricum ar fi, fapt este că înţelegerea directă, propusă de Germania între Austria şi Rusia, a făcut fiasco prin refuzul Austriei. In ziua de 28 Iulie, când avu loc întrevederea hotărâtoare dintre Şebeko şi contele Berchtold, Austro-Ungaria declara războiu Serbiei şi a doua zi fu bombardat Belgradul. Mai mult încă, odată cu mobilizarea în contra micei Serbii, ea mobiliza, tot la 28 Iulie, şi impotriva Rusiei.

Ca răspuns la aceste măsuri militare, luate de Austria, Rusia comunica, la 29 Iulie, guvernelor străine că a ordonat şi ea mobilizarea în guberniile Odessei, Kiewului, Moscovei şi Kazanului, adăogând precis însă *că aceste dispoziţiuni au fost luate în urma preparativelor austro-ungare şi că nu implică nici o intenţie belicoasă în contra Germaniei.*

In acelaşi timp, Anglia şi Rusia continuau sforţările lor ca să găsească o formulă transacţională, care să permită cel puţin regularea conflictului de interese ruso-austriac. Războiul izbucnise. Nu mai era chestia de a face pe Austria să dea îndărăt, ci de a obţine o oprire a operaţiunilor militare. Se lăsa Austriei, ca garanţie, porţiunea de teritoriu sârb ce ocupase şi pe această bază se stăruia de a se satisface, pe cât era posibil, exigenţele monarchiei austro-ungare.

Grey şi Sasonow, inimos secundaţi de Viviani, lucrau neobosiţi în acest sens. Prima formulă transacţională fu supusă, la 29 Iulie, de Grey ambasadorului german dela Londra, prinţului Lichnowsky. Prin ea se cerea Austriei *să se mulţumească cu ocuparea Belgradului şi a teritoriului învecinat, ca gaj pentru o regulare satisfăcătoare a exigenţelor sale*, şi să se lase Puterilor timpul necesar de a interveni între ea şi Rusia.

Regele George al Angliei, printr'o telegramă trimisă la 30 Iulie prinţului Henric de Prusia, se ocupa de propunerea lui Grey şi o recomanda în modul cel mai călduros împăratului, exprimându-şi speranţa *„că Wilhelm va pune în joc toată marea sa influenţă, pentru-ca să decidă Austria să primească propunerea. Reuşind, va dovedì că Germania şi Anglia au lucrat împreună ca să împiedice o catastrofă internaţională. Te asigur că eu fac tot ce-mi stă prin putinţă că să menţin pacea europeană"*.

Concomitent (30 Iulie), ministrul rus de externe Sasonow dicta, din parte-i, contelui de Pourtalès, ambasadorul Germaniei la Petersburg, următoarea formulă împăciuitoare:

> „Dacă Austria, recunoscând că chestiunea austro-sârbă a luat caracterul unei chestiuni europene, se declară gata să elimine din ultimatumul său punctele cari ating drepturile suverane ale Serbiei, *Rusia se obligă să renunţe la preparativele sale militare"*.

Ce se întâmplă însă? Ministrul Rusiei la Berlin, Sverbeiew, transmiţând, la 30 Iulie, ministrului de externe german, Jagow, propunerea lui Sasonow, care îi fusese telegrafiată şi de contele de Pourtalès, primeşte răspunsul *că respinge propunerea, „deoarece era inacceptabilă pentru Austria"*. Trebue notat că acest răspuns a fost dat de Jagow, fără să fi consultat Austria. Ministrul de externe al Germaniei se considera astfel, în mod manifest, ca tutorele sau însărcinatul de afaceri al guvernului austro-ungar, care, dela declaraţia de războiu în contra Serbiei şi refuzul de a accepta orice discuţiune, nu mai era în relaţiuni cu Petersburgul.

Deci încă un insucces! Cu toate acestea, Anglia şi Rusia nu s'au oprit de a face noui tentative pentru o reconciliere.

Trecuseră trei zile — dela 29 la 31 Iulie — fără ca Austria să dea un răspuns oarecare propunerei lui Grey, pe care regele Angliei o recomandase aşa de călduros împăratului Wilhelm, şi Europa, înspăimântată, vedea venind evenimente din cele mai teribile. Diplomaţii nemţi şi austriaci nu erau zoriţi. Ştiind ce voiau, ei pregăteau, în

liniște, marea dramă în culise, pe când în fața scenei toată lumea se agita cu groază și striga ajutor.

Grey, Sasonow și Viviani, cu toate nereușitele de până aci, se sbăteau să împiedice incendiul. Telegrame peste telegrame fură schimbate între Londra, Paris și Petersburg, lucrându-se ziua și noaptea pentru a menține pacea. Propunerea lui Sasonow fiind respinsă, iar cea a lui Grey neprimind încă nici un răspuns, se căuta o a treia formulă, care să țină mijlocia între cele două precedente.

La 31 Iulie, Sasonow transmitea Puterilor următoarea formulă:

„Dacă Austria consimte să oprească mersul armatelor sale pe teritoriul sârb și dacă, recunoscând că conflictul austro-sârb a luat caracterul unei chestiuni de interes european, admite ca Marile Puteri să examineze satisfacția, pe care Serbia ar putea-o acorda guvernului Austro-Ungariei fără a i-se știrbi din drepturile sale de stat suveran și independent, *Rusia sa obligă să păstreze atitudinea sa expectativă*".

Ei bine, la această formulă, care reprezintă maximul de satisfacție ce se putea acorda Austriei și care dovedea ferma voință pacifică a Rusiei, *nici Austria, nici Germania* n'au răspuns niciodată. Astfel, Germania nu se mai mulțumea să joace rolul de *„însărcinată de afaceri a Austriei"*, ci lua poziție în chestie, în numele său. Din complice, ea devenea protagonistă — și aici începe noul bilanț al Germaniei.

La 31 Iulie pe la amiazi avu loc mobilizarea generală în Rusia, *ca răspuns la mobilizarea generală austro-ungară care o precedase*[1]) *și la* întreagă atitudinea *diplomatică* a celor două imperii în timpul dela 23 până la 31 Iulie. Fapt cert este că mobilizarea generală în Rusia a avut loc câte-va ceasuri *după* mobilizarea generală austriacă.

In aceiași zi, *31 Iulie* — ora nu e cunoscută — pericolul unui războiu iminent era proclamat și în Germania. La 7 ore

---

[1]) După raportul ministrului rus la Viena, mobilizarea generală austriacă a avut loc la 28 Iulie, iar după rapoartele d-lor Dumaine și Bunsen, ambasadorii Franței și Angliei, la 31 Iulie, ora, 1 dimineața. Această dată o certifică și ambasadorul Angliei la Paris, Sir Bertie.

seara, ultimatumul Germaniei, adresat Franţei, se remitea la Paris şi pe la miezul nopţei se remitea şi Rusiei la Petersburg.

Zi bogată în evenimente! Ceea-ce a fost însă mai suprinzător din toate, a fost *gestul* Austriei. Intr'adevăr, Austro-Ungaria, în cursul acestei zile, fără să ţină seamă de mobilizările generale, de starea de războiu şi de ultimatum-ui, declara subit la Paris şi Petersburg că *ea e gata să discute cu Rusia şi cu celelalte Puteri conţinutul notei sale adresate Serbiei.*

La Paris, Petersburg şi Londra, această deşteptare aparentă a Austriei produse surpriza cea mai plăcută. Toţi vedeau sclipind o nouă rază de speranţă. Grey şi Sasonow supuseră Austriei, în ultimul moment, toate propunerile posibile în nădejdea că vre-una din ele o să întâlnească asentimentul acestei dificile cliente. Dar şi de astă-dată, toate propunerile din ultima clipă rămaseră fără succes — şi nici nu se putea altfel, pentrucă cea mai „serioasă" bunăvoinţă a Austriei nu era decât o *prefăcătorie criminală*, precum tot prefăcătorie era şi din partea împăratului Wilhelm când, la 29 Iulie, telegrafia Ţarului Nicolae:

> „*După părerea mea*, conduita Austro-Ungariei trebue să fie privită ca o tentativă de a obţine toate garanţiile că promisiunile vor fi executate de fapt."

Insuşi Schön, ambasadorul Germaniei la Paris, ştia tot aşa de puţin ca şi stăpânul său ce voia Austro-Ungaria, neputând da primului ministru francez Viviani nici o explicaţie.

Dar cum se explică această bruscă *deşteptare* a Austriei? Bună-voinţa austriacă, care, dacă ar fi fost formulată mai din vreme, ar fi condus în mod sigur la un rezultat fericit, era în momentul în care fusese exprimată fără nici un *pericol*: o soluţie pacinică *nu mai era de temut*. Cabinetul din Berlin, prin propria sa atitudine, *asigurase în mod complect războiul.*

Astfel războiul european izbucni din cauza eşuării tuturor negocierilor diplomatice — şi chiar dacă Europa întreagă ar fi căzut în genunchi înaintea Germaniei şi Austriei, el nu putea fi înlăturat. Simpla victorie diplomatică

nu satisfăcea aceste două state; le trebuia şi o victorie militară, pentruca Austro-Ungaria să-şi asigure supremaţia în Balcani, iar Germania să-şi poată deschide calea triumfală pentru dominaţia universală!

Acuzaţiunile în contra Austro-Ungariei se pot, deci rezuma astfel:

1. După ce a proiectat, în August 1913, să atace Serbia, Austro-Ungaria, în Iulie 1914, a remis acestui Stat o notă conţinând exigenţe atât de exorbitante, încât să conducă la un războiu austro-sârb şi prin urmare la un războiu european.

2. Ea a refuzat să acorde prelungirea, cerută de Puteri, a termenului de 48 ore, impus Serbiei pentru a răspunde la ultimatumul ce-i înmânase.

3. Şi-a rechemat ministrul dela Belgrad şi a declarat războiu Serbiei, deşi guvernul sârb, într'o formă respectuoasă, satisfăcuse aproape toate cererile austriace şi consimţise să discute pe celelalte sau să le supună hotărârei unei curţi de arbitragiu.

4. A respins orice conversaţiuni cu Rusia şi celelalte Puteri, relativ la fondul notei sârbe şi nu s'a declarat dispusă să negocieze decât atunci când era prea târziu (31 Iulie).

5. A respins propunerea lui Sir Grey, care tindea ca cele patru Puteri neinteresate să intervină sau cel puţin să dea consilii, ceeace Rusia acceptase.

6. Ea n'a voit să răspundă, cu toate solicitările insistente ale Angliei, la formula transacţională propusă de Grey.

7. A făcut ca Jagow să respingă prima formulă de transacţie a lui Sosonow.

8. N'a răspuns la a doua formulă propusă de Sasonow.

9. A refuzat să răspundă ultimelor demersuri conciliante făcute de Grey şi Sasonow.

10. In lămuririle pe cari le dădea, Austria se mărginea întotdeauna să spună ceeace nu vrea, *dar niciodată ceeace* vrea.

11. Ea, cea dintâiu, a început mobilizarea şi operaţiunile militare; ea a precedat tutulor celorlalte Puteri, întâiu prin mobilizarea parţială şi în urmă prin mobilizerea generală [1])

Este, cred, destul pentru a stabili în modul cel mai neîndoios **că Austro-Ungaria este culpabilă în faţa ome-**

[1]) Vezi volumul: *J'accuse!* par un Allemand (pag. 123).

nirei şi a istoriei de a fi voit, singură sau în complicitate cu Germania, să provoace războiul european.

In ce priveşte atitundinea Germaniei, ea a fost din cele mai diabolice: ea lăsa pe Austria să lucreze, căci ştia că are să lucreze *bine*, după planuri anume concertate în taină, şi Germania nu apărea decât atunci când trebuia. Dacă lumea ar fi legată la ochi, Germania ar putea poza ca şi când ar fi fost târâtă în războiu de Austria, în virtutea alianţei ce le lega. Decât faptele şi uneltirile ei criminale sunt prea evidente, pentruca lumea să nu le aprecieze şi să le judece conform cu realitatea.

Germania avea *deplină conştiinţă* că o acţiune militară a Austriei în contra Serbiei va face pe Rusia [1]) să descindă în arenă şi să se angajeze ea însăşi într'un războiu, care, prin jocul alianţelor, avea în chip forţat să ia caracterul unui războiu european.

Dar odată războiul european, pus la cale şi pe drum de execuţie, Germania, perfidă şi fără scrupul, ţinea cu orice preţ să se asigure de neutralitatea binefăcătoare a Angliei. Spre acest scop, încă în seara de 29 Iulie, cancelarul Bethmann Hollweg prezinta ambasadorului englez la Berlin, Goschen, următoarea ofertă:

1. Guvernul german nu va face nici o achiziţie teritorială în dauna Franţei, în cazul că un războiu ar urma şi că el s'ar termina în avantagiul Germaniei. *(Cancelarul*

---

[1]) Totuşi Rusia nu vrea războiul. Dovadă este activitatea intensă a lui Sasonow pentru menţinerea păcii. O altă probă despre aceasta este şi următoarea telegramă a Ţarului Nicolae II, expediată ca răspuns telegramei împăratului Wilhelm dela 29 Iulie: «*Iţi mulţumesc de ştirile tale amicale şi conciliante. Cum însă răspunsul comunicat ministrului meu prin ambasadorul tău este redigiat într'un ton cu totul diferit, te rog să-mi explici această contradicţie. Ar fi bine să se supună conflictul austro-sârb Curţii de arbitragiu dela Haga. Am încredere în înţelepciunea şi amiciţia ta*».

Este de remarcat că această telegramă a Ţarului Nicolae II lipseşte din *Cartea albă* germană. Ea a fost suprimată de guvernul german, pentru că cuprindea propunerea cea mai simplă şi mai naturală din lume, lucru pe care îl cerea şi Serbia: adică supunerea diferendului Tribunalului dela Haga. Scuza invocată de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* că această telegramă a fost lăsată la o parte findcă *n'are nici o importanţă*, arată respectul pe care îl are acest ziar pent nivelul intelectual al cititorilor săi.

declara că nu poate da o asemenea asigurare cu privire la coloniile franceze).

2. Germania va respecta neutralitatea Olandei atât timp cât vor respecta-o şi adversarii ei.

3. Operaţiunile, pe cari Germania s'ar putea vedea necesitată să le întreprindă în Belgia, vor depinde de ce va face Franţa. După războiu, integritatea Belgiei va fi respectată. dacă această ţară nu se va alătura de partea adversarilor Germaniei.

Inţelesul acestei oferte fu imediat sesizat la Londra: Germania urmărea, ca şi la 1912, politica de mână liberă în Europa — şi Anglia respinse, ca şi cu doui ani mai înainte, propunerea germană. A fi primit târgul nemţesc, însemna ca Anglia să rupă bunele ei raporturi cu Franţa şi să dea totodată o lovitură obligaţiunei contractată la 1839 de a apăra neutralitatea Belgiei, ceea-ce ar fi pus în joc nu numai interesele engleze, ci şi excelenta reputaţie a *cuvântului englez.*

Grey însărcină pe Goschen să declare cancelarului Bethmann Hollweg că Anglia respinge în modul cel mai solemn oferta germană şi că bunele raporturi dintre cele două ţări nu vor putea fi menţinute decât dacă ambele state vor continua să coopereze la menţinerea păcei europene. Dacă acest rezultat va fi obţinut, relaţiile mutuale dintre Anglia şi Germania vor deveni din cele mai bune şi reconfortate *ipso facto* Guvernul englez se arăta gata să lucreze în acest sens cu cea mai mare bunăvoinţă şi sinceritate.

Insă cancelarul Germaniei era cu totului tot de altă părere. Anglia voia *pacea Europei*, pe când Germania voia *neutralitatea Angliei*, pentru ca să poată turbura pacea în favoarea ei.

Intr'adevăr, se ştie că în seara de 29 Iulie, pe când cancelarul făcea cunoscuta ofertă Angliei pentru a-i câştiga neutralitatea, ultimatele Germaniei adresate Franţei şi Rusiei fuseseră remise tot în aceiaşi zi seara: la Paris, pe la orele 7, iar la Petersburg, pe la miezul nopţii. Mai mult chiar: la 29 Iulie, patrule germane pătrunseseră deja prin două puncte pe teritoriul francez.

In dimineaţa zilei de 4 August, Germania invada

teritoriul belgian, după ce primise răspunsul negativ al Belgiei la ultimatumul ce-i trimesese în ziua de 2 August, orele 7 seara, şi prin care cerea ca să i-se permită libera trecere a armatelor sale, în scopul nemărturisit, dar real, de a putea ataca din flanc forţele armatei franceze.

Germania viola astfel neutralitatea Belgiei, stabilită prin tratatul dela Londra din 1839 şi garantată perpetuu de Anglia, Franţa, Austria, Prusia şi Rusia. După mentalitatea lui Bethmann Hollweg însă, tratatul, care asigura această neutralitate, nu era decât o *„fiţuică de hârtie* [1]), pe care a şi sfârticat-o în virtutea principiului, invocat tot de el în Reichstag (şedinţa dela 4 August), cum că *„necesitatea nu cunoaşte lege“*.

Germania motiva, în nota ei ultimativă adresată Belgiei, cererea liberei treceri a armatei sale, pretextând că planul Franţei era să meargă în contra Germaniei prin Belgia.

Guvernul belgian a respins însă această supoziţiune cu ultima energie, spunând în răspunsul său:

> „Intenţiile cari se atribue Franţei sunt în contradicţie cu declaraţiunile formale, ce ni s'au făcut, la 1 August, în numele guvernului Republicei.
>
> „De altfel, dacă, încontra aşteptărei noastre, o violare a neutralităţei belgiene ar fi comisă de Franţa, *Belgia îşi va îndeplini toate îndatoririle sale internaţionale şi armata ei va opune năvălitorului cea mai viguroasă rezistenţă.“*

La 3 August, regele Albert al Belgiei adresa regelui George al Angliei o telegramă, prin care îi solicita intervenţia sa *diplomatică* (nu militară), iar la 4 August ministrul englez la Bruxelles, Sir Francis Villiers, remitea ministrului belgian de externe, Davignon, o notă, prin care Anglia se declara gata, *în cazul unui atac german*, să vină în ajutorul Belgiei, *dacă Belgia o doreşte*, dimpreună cu Franţa şi Rusia.

Dacă Belgia o doreşte! Făcând această restricţie, Anglia rămânea în limita drepturilor şi datoriilor sale internaţionale. Intr'adevăr, dreptul internaţional recunoaşte — şi logica o confirmă — că dacă există o garanţie colectivă,

---

[1]) Cuvinte proprii ale cancelarului spuse lui Goschen, ambasadorul Angliei.

fiecare stat girant poate *de drept* să ia apărarea neutrului în cazul când neutralitatea sa este violată de un altul și că această obligație o are și față de celelalte Puteri garante. Anglia putea deci, fără să aștepte cererea Belgiei, ca să intervină cu forța armată pentru a-i protege neutralitatea-i violată. Dacă totuși a făcut intervenția sa dependentă de dorința Belgiei, ea dovedea un spirit de circumspecție, la care nimic n'o obliga, și proba în modul cel mai evident că nu exista nici o convenție militară între ea și Belgia.

Abia la 5 August, guvernul belgian se adresa Marilor Puteri, cerându-le formal ca să intervină—și tot la 5 August Anglia era la postul ei de onoare, în interesul civilizației și al omenirei întregi, deși de fapt, încă la 4 August, după violarea efectivă a neutralității belgiene, ea eșise din propria sa neutralitate.

De fapt, în ziua de 3 August războiul se aprindea din toate părțile. La această dată, Serbia era invadată de armata austro-ungară, Germania declarase războiu Rusiei și Franței, trupele sale violaseră neutralitatea Marelui ducat de Luxemburg și trecuseră frontiera Belgiei, ceeace a adus imediat ultimatul Angliei, căruia, după 24 ore mai târziu, îi urmă participarea marelui popor englez în războiul european.

In ședința dela 6 August a Parlamentului englez, Sir Asquith, președintele consiliului de miniștri, făcea colegului său Sir Grey următorul elogiu:

> „Sunt sigur că această Cameră și această țară — și pot să adaug posteritatea și istoria — vor recunoaște, mai înainte de toate, că tributul ce se poate aduce unui bărbat de stat este că, fără a sacrifica o părticică din onoarea și interesele țării, el a luptat, cum puțini oameni au făcut-o, pentru protecțiunea și menținerea celui mai mare bun al tutulor popoarelor: *pacea generală*".

Din cele expuse pân'aci, rezultă clar că groaznica răspundere în fața istoriei pentru deslănțuirea războiului european cade pe umerii Germaniei, care l'a urzit și pregătit cu concursul docilei Austro-Ungaria, pusă sub tutela ei.

Iată cum se pot formula capetele de acuzație contra Germaniei:

1. Germania a lăsat Austriei mâna liberă contra

Serbiei, deși știa că din conflictul austro-sârb o să rezulte o conflagrație europeană.

2. Ea a tolerat ca Austria să trimeată Serbiei un ultimatum plin de exigențe exorbitante, cari, deși au fost primite aproape complect, Austro-Ungaria și-a rechemat imediat ministrul și a declarat războiu.

3. Germania, propunând localizarea conflictului, făcea să se creadă într'o tentativă de conciliațiune din parte-i, tentativă despre a cărei inutilitate era sigură față cu istoria diplomatică și criza din Balcani.

4. A respins propunerea unei conferințe a celor patru Puteri neinteresate.

5. A propus conversațiuni directe între Viena și Petersburg, tolerând în acelaș timp ca Austria să le refuze și să declare războiu Serbiei.

6. N'a răspuns niciodată la rugăciunea celorlalte Puteri, cari îi cereau să propună o altă cale de mediațiune în locul propunerei, pe care ea o respinsese.

7. N'a discutat niciodată formulele transacționale ale lui Grey și nu le-a dat nici un răspuns.

8. A respins una din formulele transacționale ale lui Sasonow și n'a răspuns la alta.

9. Cu toate demersurile ce s'au făcut pe lângă ea, Germania n'a spus niciodată ce voia Austria, dar s'a mărginit să spună ceeace **nu voia** *Austria.*

10. A încercat să obțină din partea Angliei promisiunea că va rămâne neutră și prin aceasta și-a demascat voința sa belicoasă, chiar în vremea pe când Puterile Antantei lucrau în mod activ pentru menținerea păcei.

11. In momentul, în care se angajaseră, în sfârșit, la Petresburg negocieri, cari promiteau să aibă succes cu privire la nota sârbă dintre Austria și Serbia, ea le-a pus capăt prin ultimatele sale adresate Franței și Rusiei, făcând războiul inevitabil.

12. In ultimatumul trimis Rusiei, ea pretindea acesteia nu numai demobilizarea în contra ei, ci și în contra Austriei, deși știa că Austria însăși își mobilizase toată armata.

13. In loc de a se mărgini la mobilizarea pe care o anunța, Germania a declarat imediat și fără motiv războiu Rusiei și Franței.

14. Imediat după declarația de războiu, Germania motiva această lovitură, afirmând că Puterile dușmane ei ar fi început ostilitățile, pe când, dimpotrivă, primele atacuri belicoase porniseră din partea ei.

15. Germania a violat neutralitatea Belgiei, provocând prin aceasta războiu cu Anglia [1]).

In fața acestor capete de acuzație, sentința e pe buzele tutulor: **Germania este vinovată de a fi provocat războiul european, cu concursul Austriei.**

Se putea oare ca lumea civilizată să stea cu brațele încrucișate în fața provocărilor criminale ale Germaniei furibunde? Desigur că nu! Aceasta ar fi însemnat că omenirea trebuia să arunce peste bord toate valorile morale și să spună *că orice este și drept.*

---

[1]) Vezi volumul: *J'accuse!* par un Allemand (pag. 178 și 179).

CAPITOLUL VI

Pregătirea sufletească şi politică a României în pragul războiului european

Izbucnirea neaşteptată a catastrofei războiului european, la 2 August 1914, a surprins statul român, ca și pe întreg neamul ronânesc, lipsit aproape cu desăvârșire de acea pregătire sufletească, politică și chiar militară, care să fi fost la înălţimea evenimentelor grave ce aveau să vină și atingeau cele mai supreme interese naţionale româneşti.

Cauzele acestei nepregătiri sùnt multe și variate — și cea mai principală este aceea care le explică pe toate: surprinderea evenimentului războiului, aşa cum s'a pus cu toate problemele lui naţionale, care, după credinţa generală din 1914, deci și în conştiinţa publică românească, avea să urmeze după decenii, dacă nu chiar după sute de ani.

Astfel, lipsind ţinta sau în tot cazul fiind prea îndepărtată, fatal a fost să lipsească şi pregătirea necesară.

Intr'adevăr, timp de aproape 50 de ani dela venirea regelui Carol I ca *domnitor* al *Principatelor Unite*, s'a muncit şi s'au făcut de toate în ţara românească. Numai în direcţia desvoltărei ideii unităţei politice și naţionale a poporului român de pretutindeni nu s'a lucrat nimic sistematic, nu s'a chibzuit nici un plan metodic de acţiune serioasă și perzistentă. Desigur, teama de a nu supăra pe vecina și puternica monarchie austro-ungară, cu care eram chiar aliați, ca și orgoliul conducătorilor țării românești de a fi

considerați ca oameni de ordine și înțelepți, au jucat un mare rol în această inacțiune.

In toată această perioadă de timp s'au înființat bănci, institute de credit și școli de toate categoriile; s'au construit șosele și căi ferate, acestea din urmă având în 1914 o rețea de aproximativ 3400 kilometri, dar lipsite de cea mai principală linie strategică: *București-Roșiori-Caracal-Craiova;* s'au clădit până și închisori celulare după sistemul cel mai modern (Doftana-Telega), iar ca inițiativă particulară archi-milionarul „patriot“ Griguță G. Cantacuzino, zis și „Prensul“ a înzestrat țara și cu faimoasele Casino-uri dela Sinaia și Constanța pentru golirea și ruinarea pungilor românești, dar nimic, absolut nimic nu s'a făcut o bună bucată de vreme pentru propaganda măreței și mântuitoarei idei: *unitatea națională și politică a tuturor Românilor.*

Defunctul rege Carol, om cumpănit, ordonat și înțelept, a fost preocupat în tot timpul domniei sale ca să înlăture orice dificultăți interne și mai ales externe. El nu voia în primul rând să indispună Austro-Ungaria, manifestând veleităţi de cucerire în dauna ei, linie de conduită, pe care a păstrat-o fidel până în ultimul moment al vieții sale.

Evident, politica aceasta a regelui Carol era bună cât timp era vorba ca România să se mulțumească cu un traiu modest între niște granițe înguste, vitrege și asfixiante, însă ea era în paguba educației și desvoltării politice a poporului român.

Este adevărat că în primii săi ani de domnie a luat ființă, la 1866, Academia română pentru cultivarea limbei și științelor, în sânul căreia au fost chemați ca membri reprezentanți ai culturei românești din toate provinciile subjugate; apoi, grație inițiativei lui Alex. Papiu Ilarian și G. Misail, s'a înființat tot cam atunci și societatea „*Transilvania*“ pentru ajutorarea studenților români de peste Carpați, lipsiți de mijloace, cu condiția ca după terminarea studiilor să rămână și să profeseze în Ardeal, condiție care însă nu s'a respectat niciodată. Dar atât și nimic mai mult.

In tot decursul celor 48 de ani, cât a stat regele Carol I pe tronul României, nici un bărbat politic n'a îndrăznit să alcătuiască și să afirme un program de politică

şi de unitate naţională, având în vedere eliberarea Românilor din provinciile subjugate.

Nici un om politic din ţară nu a avut curajul, timp de 50 de ani, să declare cu fruntea sus şi cu tărie că *încorporarea Ardealului la patria mumă este şi trebue să fie, ca chestie de existenţă naţională, idealul sfânt al tuturor Românilor.*

Numai nemuritorul istoric Alex. Papiu Ilarian îl formulase, încă acum o jumătate de veac, astfel:

„Transilvania, în mijlocul vechei Dacii, este o cetate naturală. Aşezată în centru, ea domină în mod natural şesul Banatului şi al Bihorului până la Tisa; ea domină colinele şi văile Moldovei până la Nistru, ca şi şesul profund al Munteniei până în Balcani. Ea formează un adevărat centru strategic, care o face în mod firesc stăpână pe ţinuturile ce o înconjoară.

„Străbunii noştri, latini, cunoscură însemnătatea strategică a Transilvaniei. Ei aici se fortificară, unde se afla Sarmisegetuza. Barbarii n'au cunoscut această importanţă strategică, de aceea ei cedară în mod succesiv terenul.

„Din aceste metereze vecinice şi fireşti porniră Negru şi Dragoş spre a fonda principatele dunărene. Impăraţii din Viena n'au încetat două secole dearândul lupta lor, când contra Ungurilor, când contra Românilor şi a Turcilor spre a pune mâna pe Transilvania. Visul lor imperialist de a înfige steagul cu pajura austriacă la Marea Neagră, nu putea primi fără aceasta nici o conzistenţă [1]).

Este de sine înţeles că pentru urmărirea unui asemenea ideal măreţ ne trebuia o anumită educaţie sufletească, politică şi chiar revoluţionară ca să putem organiza lupta împotriva Ungurilor, ca s'o putem purta cu succes, ca să-i facem să ne simţă vigoarea, ca să-i trântim să nu se mai scoale când ceasul luptei drepte, decisive şi decisive va suna.

Dar nici un partid politic n'a îndrăznit să ia în braţe această mare chestiune, nici un guvern n'a cutezat ca, măcar

---

[1]) Zay Károly, articol din *Wanderer* despre lucrarea lui Alex. Papiu Ilarian: *Românii din Austro-Ungaria.*

pe cale de instrucție publică, să se înfiltreze, încetul cu încetul, în sufletul tinerelor generațiuni, sămânța idealului național în sensul că Statul român, care se află înconjurat la granițele sale, aproape de jur împrejur, de elemente curat românești, are dreptul și datoria să se gândească la ele în vederea zilei celei mari, care va trebui să aducă pe toți Românii într'un Stat mare, liber și independent.

Intr'un cuvânt, toată politica noastră internă și externă era îndreptată par'că într'adins în contra țelului, pentru realizarea căruia am intrat în războiu la 14 August 1916.

Să citez însă fapte, căci ele sunt mai elocuente decât vorbele cele mai frumoase.

După războiul ruso-româno-turc din 1877/78, care s'a terminat pentru România cu pierderea Basarabiei, în schimbul căreia ni s'a dat Dobrogea, lumea politică dela noi, ca și opinia publică, erau — și cu drept cuvânt — nemulțumite de Rusia, cu atât mai mult cu cât aceasta, înainte de intrarea noastră în războiu alături de dânsa, ne garantase în scris integritatea teritorială. Cum se știe, toate protestările reprezentanților români la congresul din Berlin au fost zadarnice: cele 3 județe din sudul Basarabiei — Cahul, Bolgrad și Ismail — au fost realipite la imensul imperiu rusesc. Astfel tratatul din Paris dela 1856, care ne restituise această parte luată de Ruși din trupul Moldovei la 1812, a fost pur și simplu anulat, cu toată bravura dovedită de trupele românesti la Plevna, unde a fost înfrânt celebrul Osman Pașa și unde fuseseră chemate de marele duce Nicolae Nicolaevici printr'o vestită telegramă, în care se spunea Românilor: — *„Veniți, căci cauza creștinătății e pierdută!“*

Sub presiunea acestei lovituri nedrepte ce s'a dat României de către Țarul Alexandru II și cancelarul său prințul Gorciacoff, nu e de mirare că toate partidele politice din țară 'și-au înstrăinat simpatiile de Rusia și nimeni nu se mai gândea la posibilitatea unei cooperări militare cu dânsa. Intr'adevăr, numărul Românilor din țară cu sentimente rusofile se împuținase cu totul. Cei cari mai rămăsese, colonelul G. Roznovanu, N. Blaremberg și alții câțiva, se puteau număra pe degete și nu dedeau nici un semn de viață.

Abia în 1887 apare la București o broșură politică cu

tendinţe şi idei vădit rusofile. Broşura, de 28 pagini, este întitulată *„România şi viitorul ei, de un român retras din viaţa publică“* şi în ea se pledează cu multă căldură pentru alipirea din nou a României de Rusia, desigur ca răspuns la politica externă a cabinetului Ion Brătianu (tatăl), care vîrîse România în Tripla Alianţă. După câte mi s'au afirmat, broşura ar fi opera comitelui Scarlat Rosetti. Ori-cine ar fi autorul, ea conţine însă nişte vederi limpezi şi bine definite cu privire la viitorul politicei noastre externe. Pentru lămurirea opiniei publice, reproduc ultimele aliniate cu cari se încheie interesanta broşură şi cari, fără îndoială, denotă un spirit adânc şi clar văzător:

„România oftează după Transilvania, Banatul Temişoarei şi Bucovina, pe cari Austria (cea plină de diferite naţionalităţi) 'i-le-a răpit şi cari, unite la regatul ei cu Basarabia, formează un grup de zece milioane de Români.

„Noi credem că în prezenţa uniunei definitive a tutulor elementelor germane şi a alianţei provocătoare dintre Austria şi Germania, este timpul sosit ca Slavii şi Latinii, animaţi de acelaşi spirit civilizator, să-şi dea mâna între ei, pentruca să se impună încontra tutulor acelora, cari tind, fără cuvânt, a turbura necontenit pacea continentului european.

„Atunci Românii, descendenţi ai divului Traian, aşezaţi de 18 secole pe teritoriul Daciei, recunoscuţi de Rusia ca membri ai naţiei latine, precum asemenea şi toată Peninsula Balcanică, emancipată de acelaşi imperiu, vor forma acea barieră de pace reală între Orient şi Occident, proiectată de Ecaterina II.

„Astfel dar alianţa României cu Rusia, bazată pe identitatea de religie şi caracter, cimentată prin recunoştinţă, strâns legată de necesităţile politice, **este consecinţa naturală a faptelor, care, după dorinţa tutulor Românilor, se va realiza într'un viitor foarte apropiat**“.

Forţa împrejurărilor a dovedit că ceeace a prevăzut autorul broşurei în chestie, la 1887, s'a realizat *ad litteram* în 1916. Cu totul alta era însă în ţară, o lungă serie de ani după războiul dela 1877, dispoziţia politică şi sufletească — şi la 1883 regele Carol I şi primul său ministru Ion Brătianu, care pe de o parte

fiind profund amărât de purtarea Rusiei pentru luarea Basarabiei, iar pe de alta strâns cu uşa de contele Iuliu Andrássy, cancelarul Austro-Ungariei, care amenința cu invazie România dacă ar manifesta veleități de cucerire în Ardeal, împing, *primul din simpatie, iar cel d'al doilea din nevoe*, politica externă a României în orbita Puterilor centrale, a aşa zisei Tripla Alianță, cu care şi încheie un tratat formal defensiv, tratat care s'a reînouit mai de multe ori până în toamna anului 1912, când pentru ultima dată a fost reînouit şi iscălit de fostul prim-ministru de atunci Titu Maiorescu, care deținea şi portofoliul afacerilor străine.

Această nouă orientare în politica externă a României a impus țării enorme sacrificii, atât morale cât şi materiale. In primul rând, intrarea României în Tripla Alianță însemna, pentru Românii din Austro-Ungaria, sacrificarea lor pe de o parte în ghiarele politicei de maghiarizare pentru Românii din Transilvania şi Ungaria, iar pe de alta în ghiarele politicei de germanizare şi rutenizare pentru Românii din Bucovina. Eliberarea acestor obijduiți frați ai noştri de sub jugul unguresc şi cel austriac devenea astfel o problemă foarte îndepărtată, inapreciabilă ca timp, ba chiar de necrezut.

Ion Brătianu, înțelept şi patriot, şi-a dat însă repede seama de întristarea şi golul ce fatal trebuia să cuprindă sufletele Românilor subjugați în urma aderării României la politica Puterilor centrale şi îndată după intoarcerea sa dela Viena şi Berlin, când spunea că aduce cu el *pacea*, ca să şteargă reaua impresie produsă peste Carpați, a trimis (la 1884) pe Ion Slavici la Sibiu cu misiunea de a înființa acolo un ziar cotidian pentru lămurirea şi liniştirea opiniei publice româneşti. Astfel Ion Slavici începe a scoate la Sibiu *Tribuna* şi sub formula *„drăguțului de împărat"* pledează ani dearândul loialismul cel mai sincer față de Casa de Habsburg, căutând în acelaşi timp să lămurească blândului şi prea fidelului popor român de dincolo foloasele ce vor decurge pentru îmbunătățirea soartei lui amare după urma însemnatului act politic al alipirei României de Puterile centrale [1]).

[1]) Este interesant de amintit că aproape concomitent cu scoaterea *Tribunei* la Sibiu, de către I. Slavici, a apărut la Budapesta faimoasa gazetă românească *Viitorul*, având ca director pe membrul din Camera Magnaților dr. Iosif Gall.

Cari au fost aceste foloase, se cunosc azi în toată trista lor splendoare: ani întregi de închisoare pentru directorul şi redactorii *Tribunei*, precum şi înăsprirea regimului politic faţă de Români, pe toate terenurile, regim care a condus în cele din urmă la blestemata lege şcolară a contelui Apponyi, prin care se introducea deabinelea limba maghiară în toate şcoalele româneşti, clădite şi susţinute din sudoarea românească [1]). Asiguraţi din partea Statului român prin alianţa semnată de Ion Brătianu, Ungurii erau acum stăpânii situaţiei la ei acasă şi orice mijloc, cât de nedrept şi sălbatic, era bun pentru a maghiariza cu forţa cele 4 milioane de Români.

Infeudarea României la carul politic al Puterilor centrale a costat, pe de altă parte. tezaurul public al ţării sacrificii imense, pe cari evenimentele ulterioare s'au însărcinat să le dovedească cu totul inutile.

Intr'adevăr, Tripla Alitanţă ne-a impus ca, fără întârziere, să construim fortificaţii în contra colosului dela Nord, ceeace ne-am şi grăbit a face, întărind linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi şi fortificând Bucureştii după planurile generalului belgian Brialmont.

Acest aport al nostru pe altarul Triplei Alianţe a costat finanţele României peste 500 milioane lei, sumă enormă pentru un Stat mic cu un budget de abia 200 milioane anual, cum aveam atunci şi care în cea mai mare parte a intrat în pungile diferiţilor fabricanţi germani şi austriaci pe material de construcţie, turele, tunuri etc.

La ce au servit toate aceste cheltueli peste puterile noastre, aruncate în faimoasele fortificaţii? Absolut la nimic, după cum s'a putut constata în chip destul de dureros în

---

iar ca prim-redactor pe dr. Corneliu Diaconovich, ajuns mai târziu director al Muntelui de pietate din Bucureşti şi *preşedinte al clubului austro-ungar de aici*. Acest ziar pleda pentru o împăcare necondiţionată a Românilor cu Ungurii, dar fiind privit cu neîncredere de opinia publică românească, n'a avut nici un răsunet şi a trebuit să sucombe, neînsoţit de nici un regret. In ce priveste *curăţenia* sentimentelor româneşti ale d-rului Diaconovich, o dovedeşte faptul că, trăind în inima regatului român, a primit să fie ales preşedinte al Clubului austro-ungar din Bucureşti. De altfel acest domn a fugit din Bucureşti înainte cu câteva zile de intrarea României în acţiune — atât de mult îşi temea spinarea.

[1]) Vezi volumul: *Habsburgii, Ungurii şi Românii*, de *I. Rusu Abrudeanu* şi *T. Stoica*. Bucureşti 1915. Editura Librăriei C. Sfetea.

timpul campaniei și retragerii noastre din toamna anului 1916. Ba puțin a lipsit ca în sectorul Focșani-Nămoloasa, aceste întărituri, menite a sluji odată încontra Rușilor, să fie întrebuințate decătre trupele germano-austriace încontra noastră însuși și a Rușilor, cu cari luptam cot la cot, dacă nu ar fi fost distruse pe cât s'a putut, în ultimul moment!

*
* *

Intrați astfel adânc în văgașul politicei maghiaro-austro-germane, orice demers, orice inițiativă pentru o redeșteptare națională și urmărirea unui ideal național, așa cum era el zămislit în inimele noastre, era zadarnică și fără șanse de succes. Dacă din când îm când se producea câte o mișcare românească mai puternică, care era contrară politicei trasată de guvernul Ion Brătianu, ea era imediat reprimată.

E destul să reamintim expulzarea din țară la 1885— după cererea expresă a guvernului unguresc —a Românilor transilvăneni Alex. Ciurcu, ziarist, G. Secășanu, profesor, G. Ocășanu, student universitar, I. Droc-Bănciulescu și Corneanu, acești doui funcționari la căile ferate, cari au fost acuzați de a fi tipărit și răspândit în Transilvania niște proclamații revoluționare, pentruca să ne dăm seama de ce soiu de politică era forțat Statul român să urmeze până ce vor veni vremuri mai bune.

Ca fapt istoric, trebue să spun că aceste proclamații sau manifeste au fost opera societății *Carpații*, înființată la 24 Ianuarie 1882, și că ele constituiau un răspuns direct și demn la fondarea societății *Kultur-egylet-ului* din Cluj, al cărei scop principal și mărturisit prin statute era maghiarizarea Românilor din Ardeal.

Proclamațiunea s'a tipărit în 100.000 exemplare cu o mașină instalată în pivnița casei d-lui Ion Mihalcea Vrânceanu din Str. Gabroveni No. 10, în București. Exemplarele au fost duse la Brașov de către Mihalcea și răposatul G. Dogărescu, negustor din Predeal, spre a fi răspândite de aici în toată Transilvania.

Proclamațiunea poartă data: *București, 18 August 1885* și e iscălită: *Comitetul de inițiativă al Irredentei române*. Textul manifestului e lung, tipărit cu litere roșii,

în 3 coloane, pe suprafaţa unei coale de hârtie. Redactarea e energică, viguroasă şi limba impecabilă. Reproduc aci, ca document, unele părţi:

„Românilor! Ungurii decretă astăzi la Cluj moartea jumătăţii neamului nostru. De pretutindeni s'au adunat sbirii, spre a lua parte la pronunţarea acestei sentinţe. Toate straturile sociale, dela ministru până la pintenul ruginit al nemeşului calicit, sunt reprezentate. In mijlocul luminaţiilor şi între aburii banchetelor, ţipetele lor sălbatice se topesc într'un singur urlet: **Să facem din Ardeal o ţară ungurească.**

„Adunat-au bani pentru ajungerea acestei ţinte, cei mai mulţi încă umezi de sudoarea românească. Să premieze între Români viţiul, sperjurul, apostaţia—voesc ei; să prigonească tot ce e bun, nobil şi cu statornicie de caracter. Slabi prin ei însişi, luat-au la spatele lor *Statul maghiar*, făptura politică cea mai scârboasă a veacului al 19-lea, eşită din minciună şi trădare. Tot ce munceşte Românul de peste Carpaţi, chiar braţul său, îndreptează-se astfel în contra sa, întrebuinţează-se la frecarea jugului său...

„Nu vrem, zic ei, decât să reîntoarcem la matca naţionalităţii noastre pe *Maghiarii românizaţi*. Maghiari românizaţi! Unde oare şi când? Putut-a oare, în miia de ani de până astăzi, lăcomi vre-un Ungur—el care stăpânea şi jefuia—la soarta Românului, a robului şi jefuitului?.. Pentru ce—zic ei—Ardealul, Banatul, Crişana şi Maramureşul sunt atât de sărace în Unguri? Pentrucă — le răspundem noi — niciodată nu s'a întâmplat o adevărată descălicare maghiară în aceste ţări româneşti...

...„Români de peste munţi! Voi nu vă temeţi. Voi nu vă puteţi teme. Alte urgii s'au prăvălit asupra capului vostru şi l'au plecat, dar din inimă nu v'a putut stinge credinţa în voi, vigoarea de a-l ridica din nou. Astăzi când vi se decretă moartea, în vinele voastre sângele colonilor lui Traian curge mai iute, mai cu putere. In uliţele luminate ale Clujului, opinca Moţului calcă mai greu, deşi cu mai puţin sgomot decât cisma ungurească, şi cântarea lui limpede, senină, hotărîtă, spune hotărît mai mult decât privirea împăienjinită de beţie a magnatului maghiar. Pe acest Cluj şi-l însemnează el astăzi în mintea sa cu semne neşterse. Jucăria sa de

minută fi-va, când va voi! Gândul acestui Moţ trebue să fie al vostru al tuturor, fraţilor. In el cuprinde-se toată programa voastră de apărare.

...„Nu, fraţilor de peste munţi, nu vă lăsaţi a fi înşelaţi asupra adevăratei voastre stări, asupra acelora ce în adevăr vă aşteaptă. **REVOLUŢIA VINE**!.. Revoluţia o proclamă astăzi însişi Ungurii la Cluj, căci între două popoare, dintre care unul decretează pe faţă peirea altuia, nu poate fi altă stare decât starea de revoluţie!.. Revoluţia pe faţă nu vă este încă cu putinţă. S'au schimbat vremurile dela Horia încoaci. O să le aveţi însă şi veţi face-o. Ceeace vi-se impune astăzi este *starea de revoluţie într'ascuns, la adăpostul nopţii, în umbra pădurilor, ca atitudine în relaţiile voastre zilnice cu Ungurii*...

După ce face apel la întrebuinţarea *glonţului* şi *dinamitei*, proclamaţia mai spune între altele:

„Vor să vă înveţe ungureşte. Vă vor cere copiii ca să-i crească, să-i facă *domni* şi vânzători ai naţiei lor. Nu-i veţi da... Veţi striga mai bine cu poetul suferinţelor poporului italian: *mai bine să nu am copil, decât să am şi să fie ungur*, precum a zis el surorei sale: *mai bine să n'ai parte de naştere, decât să dai viaţă unui nou rob*..."

Apoi:

„Românilor de dincoace de munţi! Ne adresăm către voi fără deosebire dacă sunteţi născuţi pe pământul românesc liber sau dacă soarta v'a adus aici, căci ceasul suprem este să nu se mai facă această deosebire. Unde şi întrucât se face, ea este semnul cel mai întristător al lipsei noastre de patriotism sincer, de sentiment naţional, de conştiinţa comunităţei originei, intereselor şi aspiraţiilor noastre...

...„Să ne strângem rândurile. Să facem cât mai în grabă ca Românii de peste munţi să ne simţească dragostea de frate şi Ungurii urgia de duşmani. Cine va şovăi, cine va sta la o parte, străin este de neamul românesc şi usurpat e numele ce poartă. Poporul român a ştiut să fie mare în toate ceasurile grele. Acest popor primeşte mănuşa ce i-se aruncă astăzi de hoarda ungurească.

„*Vae Victis!*"

Este de sine înțeles că poliția ungurească din Ardeal a avut atunci mult de lucru cu persecuția Românilor, la cari a găsit asemenea proclamațiuni, iar pentru ilustrarea situației din țară este interesant de amintit că însăși poliția din București nu îngăduise atunci preotului Abramescu dela biserica Brezoianu nici măcar să sfințească steagul societății *Carpații*, pe cutele căruia erau înscrise numele provinciilor românești ale Daciei, afară de Basarabia.

Oare într'o asemenea atmosferă, ce ideal putea să răsară și să se desvolte pentru crearea unui viitor mai bun Românilor subjugați?

Sub un asemenea regim, dictat ce e drept de greutățile conservării Statului român, atât de pizmuit de Austro-Ungaria, cu care de altfel eram *aliați*, mișcarea națională era redusă aproape la zero. Numai studenții universitari, în congresele lor anuale și pe cari le țineau de obiceiu în luna Septembre, se mai ocupau de dânsa cu entuziasmul tinereței și afirmau existența unei irredente române, care avea ca ideal reînființarea vechei Dacii-Traiane.

Mișcarea aceasta studențească a avut efectele ei binefăcătoare, mai ales când s'a văzut că *Kultur-egylet-ul* din Cluj s'a pus serios pe muncă pentru ducerea la îndeplinire a programului său de maghiarizare. Grație acestei generoase mișcări, a luat ființă, în 1891, la București, *„Liga culturală pentru unitatea tuturor Românilor“*. care, prin tipărirea și răspândirea de broșuri în străinătate, a pus pentru întâia oară pe tapet în fața Europei sistemul nedrept și barbar de guvernare aplicat de Unguri față de elementul românesc din Transilvania și Ungaria [1]). *„Liga“* era condusă cu multă inimă și tact de către președintele ei, răposatul Grigore T. Brătianu.

O luptă vie și aprigă de propagandă se încinge, în anii 1891-1895, între întreaga studențime română de o parte și studențimea maghiară de altă parte. De abia atunci lumea cultă din Europa începe să afle și să se intereseze de conflictul dintre poporul român și cel maghiar.

---

[1]) La 1892 apare *„Memoriul studenților bucureșteni“* către străinătate, elaborat de P. Negulescu și S. Mehedinți, azi profesori universitari în București. Memoriul e urmat în curând de viguroasa *Replică* a lui Aurel C. Popovici, în care acesta răspundea atacurilor unguresti făcute la adresa Memoriului.

Drept urmare, propaganda românească dusă de „*Liga culturală*“, fie prin broşuri, fie prin coloanele marilor ziare din Occident, în loc să înfrâneze însă pe guvernanţii unguri în apucăturile lor şi să-i facă mai blânzi şi mai concilianţi, din contră le-a sporit elanul persecuţiilor şi al samavolniciilor, ceeace a impus fruntaşilor partidului naţional român să îmbrăţişeze ideia emisă de *Tribuna* şi să redacteze un *Memorand* cuprinzând toate plângerile şi suferinţele Românilor supuşi ai Statului ungar, pe care apoi să-l înmâneze împăratului Franz Iosef. O numeroasă şi impozantă delegaţiune românească pleacă în acest scop, în vara anului 1892, la Viena, ca să remită monarchului Memorandul cu doleanţele Românilor.

Memorandul, o lucrare de valoare istorică, după ce enumără toate nedreptăţile şi persecuţiile îndreptate de Unguri în contra Românilor, spune:

„Suntem chibzuiţi, Maiestate, suntem iubitori de ordine, leali şi îndelung răbdători, *dar suntem oameni şi nu se poate să rămânem neatinşi, când în fiecare zi suntem provocaţi, insultaţi fără de sfială, loviţi în interesele noastre culturale şi în cele economice, ameninţaţi în existenţa noastră naţională*...

„Astăzi, după ce popoarele (din Ungaria) au fost învrăjbite prin o politică nesocotită şi îndărătnică, numai dela fireasca mijlocire a Maiestăţei Voastre se mai poate aştepta o schimbare salutară *în viaţa noastră comună*“.

Niciodată nu s'au spus vorbe mai pline de demnitate şi mai conştiente în faţa Tronului din Viena de cum s'au spus în acest Memorand.

Delegaţiunea a fost primită cu multă simpatie de populaţia vieneză şi în special de partidul creştin-social, în fruntea căruia se găsea popularul bărbat politic dr. Carl Lueger, ajuns nu mult după aceasta primarul reşedinţei împărăteşti. Nu tot astfel a fost ea primită de Capul Statului.

Rezultatul acestui pelerinagiu al Românilor la Viena a fost cea mai crudă desiluzie pentru toate acele suflete româneşti, cari mai păstrau vre-o speranţă că împăratul le va face dreptate. Impăratul Franz Iosif a refuzat pur şi simplu să primească în audienţă delegaţiunea, care avea în-

sărcinarea să-i înmâneze Memorandul, trimiţându-i-se vorbă că tot ce are de remis să predea întâiu guvernului unguresc, de către care, la rândul său, se va expedia apoi cancelariei de cabinet a împăratului.

Profund mâhniţi de afrontul şi tratamentul suveranului lor, bieţii Români s'au întors îndureraţi pe la căminurile lor, neştiind ce să mai spună poporului care îi întreba că ce treabă au făcut la împăratul. Poporul român, atât de bun şi de încrezător în dreptatea împărătească, a fost curând lămurit în această privinţă. Intr'adevăr, întorşi acasă, toţi membrii comitetului partidului naţional s'au pomenit într'o bună zi daţi în judecată pentru înaltă trădare, comisă prin faptul ducerii Memorandului la Viena, la împăratul Austriei şi *nu* la regele Ungariei dela Budapesta, iar Curtea cu juraţi din Cluj, prezidată de baronul Szentkereszty, după un sălbatec rechizitor rostit de procurorul general dr. Jeszenszky, a adus la 25 Maiu 1894 o sentinţă condamnatoare, trimiţând pe toţi cei 14 membrii ai comitetului naţional, în frunte cu preşedintele său dr. Ion Raţiu. la închisoare de Stat, variând pentru fiecare între un an şi doui ani, *în total 31 de ani temniţă!*

Procedarea aceasta barbară a guvernului unguresc a stârnit, cum era natural, o vie îndignare şi printre Românii din ţară. Insuşi guvernul bătrânului Lascar Catargiu era foarte afectat şi îngrijorat de nedreptăţile şi infamiile ce comiteau guvernanţii unguri faţă de Românii de dincolo, dar era cu mâinele legate, căci ştia că orice act nesocotit putea să aibă urmări grave, dacă nu pentru existenţa ţării, de sigur însă pentru demnitatea ei. De aceea el se ţinea într'o rezervă prudentă, care, cu toate acestea, nu excludea să arate simpatie şi interes victimelor furiei maghiare, ca şi mişcărei naţionale în general.

Politica de maghiarizare forţată, adoptată de guvernul unguresc faţă de Românii din Ungaria, a îndemnat în cele din urmă şi pe partidul liberal să iasă în scenă şi să protesteze, prin glasul şefului său, în contra acestui sistem politic de siluire naţională, cerând chiar în 1893 cabinetului conservator al lui Lascar Catargiu, printr'un discurs rostit la Senat, ca să intervină la Budapesta şi să facă pe *samsarii*

cinstit în sensul de a se pune odată capăt politicei de prigonire încontra Românilor.

Intr'un alt discurs rostit într'o intrunire publică la 25 Septembrie 1894, șeful partidului liberal, Dimitrie A Sturdza, declara:

„Vedem și pipăim azi că pericolul de maghiarizare de dincolo de Carpați a adus întreg neamul românesc în grea cumpănă. Ne temem de pericolul, care poate să ne ajungă și pe noi, când planurile maghiare vor ieși la capăt.

„Noi, Românii din regatul nostru, avem simțimântul că atunci când va suna clopotul de moarte pentru cele 3 milioane de Români din Ungaria, a sunat și pentru noi clopotul de moarte. Acelaș simțimânt îl au și Românii din Ungaria. că desființarea regatului român este și desființarea lor".

Atitudinea energică a partidului liberal în ches'ia națională a indispus însă rău de tot pe guvernanții din Budapesta, cari au hotărît să se răzbune pe Dimitrie A. Sturdza, șeful acestui partid.

Intr'adevăr, în toamna anului 1895, partidul liberal venind la putere, primul ministru Dim. A. Sturdza a avut dureroasa surpriză să primească din partea contelui Welsersheimb, ministrul austro-ungar la București, textul unor precise și umilitoare scuze, prin care, în mod public, șeful guvernului român trebuia să-și renege toată acțiunea dusă de el pe tema chestiei naționale, fie în Parlament, fie în întruniri publice în numele partidului liberal, care pornise o puternică și vie campanie în contra partidului conservator. Și primul ministru al României a fost forțat să se supună injoncțiunilor diplomatului austro-ungar. Intr'o întrunire publică convocată la Iași, câteva zile numai după formarea noului guvern (13 Octombrie 1895), Dim. A. Sturdza s'a executat, făcând *mea culpa*, în paguba aspirațiunilor unui neam întreg, care totuși se îndârzea și întărea în luptă.

Iată textul exact al declarațiilor lui D. A. Sturdza:

„In special, în chestiunea națională situațiunea noastră este clară și netedă. *Avem să ne abținem cu toții dela orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine* și **în special ale monarchiei austro-ungare.**

„Am fost acuzaţi dè iredentism, adică de a împinge în Regatul ungar la nesupunere la legi şi la desordine. Aceasta nu a fost în gândul nostru. Nici o dată nu am aparţinut unei asemenea direcţiuni politice, fiindcă rètorziunea ar fi putut fi pentru noi foarte periculoasă, *şi pentru că în deosebi monarchia austro-ungară, astfel cum e constituită, este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european ca şi pentru siguranţa Regatului nostru.* In această privinţă nu pot exista cugetări deosebite şi nici nu au existat. *Iredentismul românesc este o absurditate şi românul totdeauna s'a ferit de a fi absurd în conducerea intereselor sale. Nici o minte sànătoasă în România nu se gândeşte la iredentism sau dacoromânism.* Avem destul de lucrat în propria noastră ţară.

„S'a mai răspundit încă o vorbă: *că ne amestecăm în afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact.*

„O dorinţă însă ne cuprinde pe toţi: ca neînţelegèrile şi vrajba dintre Români şi Maghiari să înceteze şi ca o armonie frăţească să domnească între ei, *căci interese reciproce cer ca Regatul României să întreţie cu Regatul vecin relaţiunile cele mai amicale. Asupra situaţiunei de astăzi planează* un mare act de spontaneă voinţă a împăratului rege Francisc Iosif, un act care estè totdeodată un semn bun pentru viitor. Şi noi, în regatul României, ne bucurăm de acest act, precum ne bucurăm de orice act, care aşează pe baze temeinice rèlaţiunile noastre cu Austro-Ungaria, liniştind la noi spiritele şi întărind dincolo armonia, căci silinţele noastre trebuie să tindă a menţine între amândouă statele relaţiunile cele mai amicale.

„Acestea sunt ideile, cari ne-au condus în totdeauna şi cari ne vor conduce şi de azi înainte în politica noastră cu alte state".

Ca culme a ironiei soartei, Dim. A. Sturdza a pronunţat scuzele dictate dela Viena şi Budapesta în aceiaşi sală de întrunire publică din Iaşi, în care altădată, cu câţiva ani mai înainte (1882), sub guvernul lui Ion Brătianu (1877-1888), fruntaşul liberal Petrache Grădişteanu rostise la banchetul, care a avut loc cu ocazia desvălirei statuei lui Ştefan cel Mare — banchet la care era prezent şi regele Carol — sen-

zaționalul toast cu *„pietrele scumpe, cari lipseau din Coroana lui Ștefan cel Mare“*.

Iată pasagiul istoric din toastul inimosului naționalist P. Grădișteanu:

„Urez Maiestății Tale să realizezi visul tutulor Românilor și să pui pe Coroana de fer, făurită din tunurile luate dela vrășmași la Plevna, **pietrele scumpe cari lipsesc din Coroana lui Ștefan cel Mare.**“

Se știe că acest toast a făcut atunci mare zarvă la Viena și Budapesta, de unde s'au cerut guvernului Brătianu explicațiuni și scuze formale. Acest toast celebru a dat prilej contelui Andrássy, cancelarul austro-ungar, să amenințe România cu invazia trupelor austro-ungare, dacă nu se corectează și nu primește, ca dovadă că renunță la orice gând de cucerire teritorială, să intre în Tripla alianță.

Este de notat că scuzele n'au fost făcute de orator, care n'a voit în ruptul capului să retracteze nimic, ci de ministrul de externe din cabinetul Brătianu, anume de Dimitrie A. Sturdza, același D. A. Sturdza, care, în toamna anului 1895, venea la Iași ca să repete scuzele dictate dela Viena și Budapesta ca pedeapsă pentru acțiunea sa politică din opoziție.

Cu toate scuzele dela Iași, România trăgea din greu la carul Puterilor centrale și ajunsese chiar să fie socotită ca un element de forță și de netăgăduită valoare în sânul Triplei alianțe.

Ca dovadă despre aceasta,, guvernul Dim. A. Sturdza avu cinstea în 1896 de a primi în capitala regatului și la Sinaia pe bătrânul împărat Franz Iosif al Austro-Ungariei, care, după inaugurarea noului canal al Porților de fier, la care asistase și regele Carol I și nefericitul rege al Serbiei Alexandru, ținuse să viziteze pe amicul și aliatul său, suveranul României.

Impăratul Franz Iosif, deși de aproape jumătate de veac lăsase pe credincioșii săi supuși români prada celui mai feroce șovinism unguresc, totuși a fost primit pe pământul românesc cu mare alaiu și chiar cu oarecare simpatie respectuoasă. Mai credeau unii Români naivi într'o oarecare

îndreptare în soarta fraţilor noştri de dincolo; se credea că, reîntors la Schönbrunn, Franz Iosif va căuta să mai potolească zelul de prigonire al Ungurilor în contra fidelilor săi Români din Ardeal, cari în 1848 şi-au vărsat din belşug sângele pentru apărarea dinastiei de Habsburg, pe care voia s'o detroneze Kossuth Lajos, proclamând independenţa Ungariei. Dar toate aceste sacrificii şi speranţe româneşti le-a uitat repede Franz Iosif, căci opresiunea şi îngenunchiarea Românilor de dincolo au rămas tot în picioare.

Totuşi onoarea ce ne făcuse prin vizita sa monarchul austro-ungar a trebuit să măgulească sufletele prea simţitoare ale conducătorilor statului român şi în consecinţă s'a hotărât peste câtva timp, ca chestie de curtoazie şi de protocol, ca regele Carol I, însoţit de primul său ministru Dim. A. Sturdza, care era şi ministru de externe, să întoarcă vizita bătrânului împărat la Budapesta, oraşul blestemat, care în vecii vecilor nu va putea semnifica pentru Români decât *nedreptate*, *înjosire* şi *durere*.

Această vizită, atât de mult aşteptată de Unguri, a avut loc în vara anului 1897. Guvernanţii unguri au ţinut ca şi cu acest prilej să se răzbune şi să ne înjosească pentru toată mişcarea naţională din ţară şi dela ei de acasă. O mare ruşine naţională am suferit atunci noi, toţi Românii, la Budapesta. Ea consistă în palma ce ni s'a aplicat prin punerea pe pieptul calăului Jeszenszky, faimosul procuror general din procesul Memorandului, a insemnelor de mare ofiţer al ordinului *Coroana României!*

Ministrul de externe al României, care a trebuit să contrasemneze, lângă iscălitura regală, decretul decoraţiei lui Jeszenszky, prin care se batjocorea demnitatea unui neam întreg, a fost tot Dim. A. Sturdza.

Lupta naţională ia de aci înainte un caracter tot mai aprins şi mai violent atât în Parlament, cât şi prin întruniri publice, şi ea ajunge la paroxism la 1898 şi 1899, când pe tema rentei şcoalelor române din Braşov, a cărei plată fusese refuzată de guvernul Sturdza, acesta fu nevoit să se retragă şi să cedeze puterea unui guvern conservator.

Noului guvern, prezidat de George Gr. Cantacuzino,

proclamat şef al partidului conservator după moartea neaşteptată a bătrânului Lascar Catargiu [1]), i-a revenit greaua sarcină de a regula cu guvernul unguresc dificila chestiune a rentei şcoalelor din Braşov. Consider ca o datorie pioasă de a semnala că, în tot cursul acestei palpitante chestiuni, Mitropolitul ortodox din Sibiu, Miron Romanul, a păstrat cea mai demnă şi mai românească atitudine până în ceasul morţei sale, întâmplată în luna Octombrie 1899. Drept recunoştinţă, guvernul conservator d'atunci a dispus să fie reprezentat la înmormântarea regretatului prelat prin persoana fostului Mitropolit Primat Ghenadie.

Momente foarte grele au avut însă de suportat cei cari îşi luaseră misiunea să reguleze şi aplaneze această afacere, căci aveam de a face cu un duşman, ca guvernul unguresc, care nu voia să înţeleagă lucruri simple şi evidente. Totuşi, după tratative laborioase şi abile, guvernul maghiar al lui Koloman Széll a sfârşit prin a accepta propunerea guvernului român, care era de a depune un titlu perpetuu (pe 99 ani) de rentă română de Stat la o bancă din Budapesta, de unde Mitropolia din Sibiu să poată ridica cupoanele pe seama şcoalelor din Braşov.

Soluţiunea aceasta fericită a fost găsită într'o consfătuire secretă, care a avut loc într'o noapte din iarna anului 1900, la Zerneşti, în Transilvania, în casa doctorului Iancu Meţianu, fiul octogenarului Mitropolit din Sibiu Ion Meţianu, fost episcop la Arad şi ales atunci de curând Mitropolit şi archi-episcop al Românilor ortodoxi din Transilvania şi Ungaria. Consfătuirea a avut loc numai între regretatul Mitropolit Meţianu şi Take Ionescu, sosit într'adins cu trenul de 11 noaptea. După o discuţiune de 2 ore între aceşti doui fruntaşi ai neamului, s'a ajuns la nemerita soluţiune de mai sus, pe care guvernul maghiar a aprobat-o în cele din urmă numai după stăruitoare insistenţe din partea Mitropolitului Meţianu.

In Februarie 1901, Dim. A. Sturdza revine din nou la

---

[1]) Lascar Catargiu a încetat subit din viaţă, cu câteva minute înainte de a i-se înmâna scrisoarea regelui Carol, prin care era chemat la Palat, spre a fi însărcinat cu formarea noului minister conservator.

guvern [1]), ce e drept, de astădată mai prudent ca înainte, deoarece acum nu se mai ocupă de politica naţională, ci îşi îndreaptă toată activitatea pentru consolidarea finanţelor ţării, sdruncinate de reaua recoltă ce bântuise ogoarele României timp de doui ani de zile consecutiv.

Politica de economii, preconizată şi realizată atunci de partidul şi guvernul liberal, a dat rezultate fericite, restabilind echilibrul financiar şi salvând astfel finanţele ţării.

In Decembrie 1905, liberalii se retrag dela putere şi transmit guvernul partidului conservator, în cap cu George Gr. Cantacuzino.

Implinindu-se 40 de ani dela urcarea regelui Carol I pe tronul României, guvernul Cantacuzino prepară cu succes organizarea unei expoziţiuni naţionale, care se deschide în vara anului 1906, în parcul Carol dela Filaret.

Fără îndoială, expoziţia din Bucureşti a fost cel mai prielnic prilej de redeşteptare naţională şi de înălţare a sufletelor româneşti. Miile de Români din Transilvania şi Ungaria. cari au alergat cu sete, ca mânaţi de o chemare divină, să viziteze expoziţia dela Bucureşti, au putut să admire în carne şi oase brava armată română, frumuseţea şi bogăţia solului românesc şi să stoarcă lacrimi de bucurie din ochii regelui Carol şi ai reginei Elisabeta pe încântătoarea pajişte din faţa Castelului Peleş dela Sinaia, lacrimi smulse prin cântecele melodioase şi pline de o jale adâncă, întonate de corurile ardeleneşti şi bănăţene. Desigur toate aceste mii de pelerini, supuşi ai Statului ungar, întorşi odată la vetrele lor, s'au simţit mult mai mândri şi mai români după baia sufletească ce au luat-o pe tot întinsul plaiurilor şi munţilor româneşti, decât în clipa înfrigurată a plecărei lor de acasă.

Sănătos şi sublim mijloc de propagandă naţională, expoziţia dela Bucureşti din 1906 a făcut ca multe inimi, chiar din cele împietrite, să tresară de emoţie şi bucurie, întrevăzând ca în vis aurora unor vremuri eroice, şi multe şi puternice nădejdi de desrobire şi viaţă naţională inde-

---

[1]) După guvernul său dela 1901, Dim. A. Sturdza a mai format şi un al treilea guvern liberal, în Martie 1907, în urma revoltelor ţărăneşti. După aproape 2 ani de guvernare, Dim. A. Sturdza, lovit de o boală mintală, a demisionat şi s'a retras în viaţa privată. El a încetat din viaţă la 1914.

pendentă pentru toată suflarea românească s'au făurit atunci în capitala regatului român.

Păcat numai că totul s'a oprit apoi aici. Neputând nimeni bănui viteza cu care se apropia ziua cea mare, nu s'a lucrat, cum ar fi putut să se lucreze, în vederea ceasului când va suna goarna pe ambele versante ale Carpaţilor. Nimic nu s'a pregătit pentru această mare şi istorică clipă. Totul s'a mărginit la o oţelire sufletească, întâmplătoare, fără a putea însă să se aibă în vedere o dată mai mult sau mai puţin certă, când ar fi trebuit să se producă desfiinţarea graniţei nenaturale a Carpaţilor, să se împreune toate braţele şi inimile româneşti într'o sforţare comună şi groaznică, care să dea în mod fulgerător lovitura de moarte putregaiului austro-ungar.

Evident, nu voiu fi nedrept şi nu voiu învinui pe nimeni, căci evenimentele sunt totdeauna mai tari decât voinţa şi înţelepciunea oamenilor. Fapt constant este că chiar fără această prevedere, greu de fixat la 1906, expoziţia dela Bucureşti a fost cea dintâiu propagandă eficace şi folositoare făcută de Statul român pentru întărirea conştiinţei naţionale de pretutindeni.

Graţie acestei conştiinţe naţionale, a venit în ţară, în toamna anului 1909, regretatul nostru inventator şi aviator Aurel Vlaicu[1]), spre a-şi înfăptui pe pământ românesc maşina sa de sburat, cu care apoi în vara anului 1911 storcea admiraţia Bucureştenilor prin sborurile sale îndrăzneţe, iar în campania din Bulgaria, din Iulie 1913, trecând Dunărea, a făcut mai multe recunoaşteri utile.

Mistuit de dorinţa de a trece în sbor Carpaţii, ca un simbol al unităţei noastre naţionale şi ca o prevestire profetică a evenimentelor ce aveau să vină, Aurel Vlaicu, pela sfârşitul lui August 1913, încalecă pasărea sa măiastră cu gândul sublim de a merge direct la Orăştie. oraş în Transilvania şi nu departe de satul său natal Binţânţi, unde se ţinea adunarea generală anuală a socie-

---

[1]) Vlaicu, înainte de a veni la Bucureşti, fusese invitat de Unguri să meargă la Budapesta, spre a-şi construi aeroplanul sub auspiciile şi cu concursul guvernului maghiar. Conştiinţa naţională însă 'i-a arătat calea Bucureştilor. De aceea toată presa ungurească, cu prilejul morţei sale nenorocite, jubila de bucurie.

tăţii culturale româneşti *Astra*. Un accident nenorocit la una din aripile aparatului îi curmă însă drumul tocmai în momentul când voia să se avânte spre culmile Carpaţilor, nefericitul Vlaicu cade la pământ şi îşi pierde viaţa, ca un erou, în marginea satului Brăneşti, din judeţul Prahova. Moartea tragică şi prematură a regretatului Aurel Vlaicu a stârnit un doliu profund printre toţi Românii şi osămintelor lui, cari au fost înmormântate la cimitirul militar din Bucureşti, li-s'a făcut cinstea unor funeralii naţionale.

Fapt istoric netăgăduit este că războiul balcanic din 1912/1913, care, din cauza lăcomiei bulgăreşti, a forţat România să intre în acţiune pentru restabilirea echilibrului în Balcani, a contribuit mai mult decât orice propagandă la augmentarea şi cimentarea conştiinţei naţionale.

Vecinii noştri Bulgari, vecinic grei la cap, nu admiteau că România avea şi ea datoria să-şi spună cuvântul său atunci când era vorba de fixarea nouei hărţi a Peninsulei balcanice, iar când conferinţa ambasadorilor din Petersburg le-a impus să cedeze României oraşul Silistra cu o rază împrejmuitoare de 3 kilometri, ei s'au pus pe terenul unor dificultăţi şi ridicole şi stupide. Aşa, de exemplu, Bulgarii pretindeau, între altele, ca măsurătoarea razei împrejmuitoare de 3 kilometri să înceapă din piaţă, iar nu dela periferia oraşului. Natural a fost ca, în asemenea condiţiuni, delegaţii români, însărcinaţi cu aranjarea şi delimitarea chestiei Silistrei, să se întoarcă la Bucureşti, desiluzionaţi complect de mentalitatea şi inteligenţa bulgărească.

Lăcomia exagerată a Bulgarilor faţă de aliaţii lor Sârbi şi Greci, ca şi atitudinea răuvoitoare manifestată de guvernul bulgar, prezidat de d-rul Daneff, în chestia Silistrei, a impus guvernului Maiorescu-Take Ionescu mobilizarea armatei române, în primele zile ale lunei Iulie 1913, şi trecerea ei în Bulgaria. Când armata română a ajuns la 20 kilometri de Sofia, Bulgarii îşi veniseră în fire, chemaţi la sentimentul realităţii. D-rul Daneff a fost înlăturat dela guvern, cedând locul d-rului Radoslavoff. Acesta, sub presiunea armelor româneşti, a putut repede înfrânge cerbicia bulgară şi declarându-se gata la concesiuni nu numai faţă de Români, ci şi faţă de Greci şi Sârbi, aliaţii de până în ajun ai Bulgarilor, s'a ajuns la tratatul de pace din Bucureşti

(10 August 1913), după urma căruia România s'a ales cu Cadrilaterul (județele Silistrei și Caliacrei) și cu o creștere însemnată a prestigiului ei, ceea-ce a produs un enorm resunet în toată suflarea românească.

In cele scrise pân'aci, am căutat să fac un rezumat exact al etapelor mai principale din mișcarea noastră națională din ultimele decenii, trecând toate evenimentele însemnate prin judecata minței și simțirea sufletului meu.

Se poate prea ușor ca în multe din aprecierile mele să se găsească exagerări, dar de un singur lucru sunt absolut sigur și anume că nimeni nu poate susține cu bună credință cum că războiul european din 1914 ne-a găsit preparați, așa precum ar fi trebuit, atât din punct de vedere sufletesc, cât și politic și militar. Nu, n'am fost pregătiți și nici nu puteam fi, pentru motivul foarte simplu că nimeni dintre bărbații politici ai României n'a făcut acea politică mare și de largi orizonturi, în care realizarea idealului nostru național — *încorporarea Transilvaniei și a celorlalte provincii românești la patria mumă* — să figureze în primul plan al preocupărilor lor de tot ceasul și de tot minutul. Abia după 1914 noi am afirmat această politică.

Toți conducătorii statului român n'au întrevăzut — și la dreptul vorbind nici nu prea aveau cum să întrevază până în vara anului 1914 — cataclismul ce se apropia și care a fost menit să dea o nouă așezare lumei întregi.

Și apoi nu trebue să se uite că pe tronul României era Carol I de Hohenzollern, german din cap până în picioare, pionul cel mai puternic al politicei germane din orientul apropiat și partizanul cel mai convins al alipirei României de Tripla alianță, constelațiune politică menită în capul făuritorilor ei să apere toate interesele posibile nemțești și ungurești — numai interesele naționale și politice ale României *nu*.

Dacă constatăm și criticăm politica din trecut a României oficiale, nu trebue însă să condamnăm tot acest trecut, căci pe lângă păstrarea neatinsă a micei Românii, mereu înfloritoare, el are la activul său și fapte mărețe, înaintea cărora trebue să ne descoperim cu evlavie, ca Unirea Principatelor, războiul din 1877/78 și proclamarea Regatului, care toate la un loc ne-au ridicat în stima lumei, ne-au înălțat

moralul şi ne-au dat acea pleiadă de bărbaţi politici prevăzători şi înţelepţi, cari la 1916, deşi incomplect pregătiţi, au ştiut să găsească *singurul drum sigur şi mântuitor*, care să ne conducă la înfăptuirea unităţei naţionale a tuturor Românilor, formând statul mare, puternic şi bogat de azi al României mari.

Este adevărat, s'au comis greşeli şi chiar excese de zel pentru a stavili agitaţiile pe tema chestiei naţionale. Nu trebue să uităm însă că atitudinea aceasta a guvernelor româneşti a fost dictată în primul rând de grija de a scuti ţara de umilinţe, de a o păstra intactă şi a o consolida în vederea unui viitor mai bun. Căci întreb: fără mica Românie dela 1914 s'ar fi putut oare înfăptui România-Mare dela 1919? Desigur că nu.

In această privinţă istoria imparţială a consfinţit deja marile merite câştigate de politica cuminte şi patriotică a lui Ion C. Brătianu (tatăl), făuritorul României moderne, care a făcut războiul glorios din 1878, în urma căruia ne-am ales cu independenţa şi cu proclamarea regatului.

Ei bine, graţie tăriei şi prestigiului acestui regat, am putut noi izbândi realizarea celui mai sfânt şi mai mândru vis: *România-Mare*. Această minune nu este, cum spun scepticii, opera întâmplărei, ci rezultatul biruinţei virtuţilor şi darurilor, cu cari din fire e înzestrat poporul român, care, având norocul ca în cele mai grave clipe ale existenţei sale, să fie condus de un alt bărbat înţelept şi patriot, anume de Ion I. C. Brătianu (fiul), a putut să-şi îndeplinească înalta menire, pentru care el a fost ursit, între popoarele vrednice de acest nume.

Iată cum numele *Brătianu* este strâns legat şi pe vecie de paginile cele mai glorioase din istoria neamului românesc. Istoria nu va uita că dacă bătrânul Brătianu, pentru interese superioare de stat, a vîrît România la 1883 în Tripla alianţă, fiul său Ioan I. C. Brătianu, în interesul suprem al intregirei neamului, a rupt-o la 1914 cu această politică, devenită acum nefirească, şi că şi unul şi altul au condus ţara la glorie şi mărire, ca nici un alt bărbat politic.

CAPITOLUL VII

Convulziuni politice în timpul neutralităței României

Deslănţuirea războiului european, la începutul lunei August 1914, a găsit în România următoarea situaţie politică: de o parte regele Carol I cu vre-o 3 bărbaţi politici, partizani ai Germaniei şi Austro-Ungariei, pledând pentru intrarea imediată a României în războiu alături de aceste Puteri, provocatoare ale carnajului mondial, iar de altă parte guvernul Ion I. C. Brătianu cu marea majoritate a oamenilor politici din ţară, adversari hotărâţi ai politicei de mai sus, îmbrăţişând cu toţii ideia expectativei armate, adică a neutralitătii, până în momentul în care evenimentele de pe fronturi vor indica României ceasul prielnic de a intra în războiu alături de Franţa şi Anglia, cari ne prezentau mai multe garanţii pentru realizarea idealului nostru naţional [1]).

In consiliul de Coroană, ţinut la Sinaia în ziua de 3 August stil nou 1914, această ultimă idee a triumfat spre cea mai mare mâhnire a bătrânului rege Carol. Intr'adevăr, noua şi sănătoasa direcţiune dată viitoarei politice a României a îndurerat adânc pe Suveran, care din acel minut devenise taciturn şi nervos.

Insăşi regina Elisabeta îşi pierduse calmul său obicinuit, strecurând pe ici-colo politicianilor, cari frecuentau Palatul, cuvinte de nemulţumire pentru hotărârea luată în consiliul

[1]) Vezi volumul: *Pacostea rusească*, de I. Rusu Abrudeanu, capitolul IV, relativ la neutralitatea României şi intrarea ei în războiu.

de Coroană, spunând că aceasta constitue cel mai viu semn de nerecunoştinţă faţă de augustul ei soţ, rămas adânc desiluzionat şi întristat. Este indubitabil că această înfrângere a voinţei regelui a avut repercusiuni rele asupra sănătăţii sale zdruncinată de altfel în urma unei boli interne de care suferea de mai mulţi ani — şi în noaptea de 28 Septembre 1914 bătrânul rege Carol I, atât de respectat pân'aci de toată ţara, şi-a dat obştescul sfârşit, după o lungă şi fericită domnie de 48 de ani.

Moartea primului rege al României a stârnit în sufletele româneşti o durere sinceră şi neprefăcută, căci, în afară de germanofilismul său cunoscut şi foarte explicabil, el fusese un rege înţelept, viteaz şi bun, impunând tuturor bărbaţilor politici din ţară printr'o viaţă familiară curată şi austeră şi ţinând vecinic sus şi neatins prestigiul Coroanei. La Berlin şi Viena, moartea neaşteptată a regelui Carol a produs însă o adevărată consternare şi descurajare. Se ştia acolo ce prieten sincer şi nepreţuit pierdeau Puterile centrale prin dispariţia prematură a celui care a fost regele Carol I al României.

Cu puţin înainte de moartea regelui, înaintarea vertiginoasă a Germanilor în Belgia, a cărei neutralitate fusese încălcată chiar a doua zi după declaraţia de războiu a Germaniei, provocase în ţară multe nedumeriri şi mari temeri că generoasa Franţă va fi strivită de puhoiul nemţesc, al cărui obiectiv principal era Parisul.

Sub presiunea acestei atmosfere de nesiguranţă, vajnicul partizan al neutralităţii, Alex. Marghiloman, la câteva zile după consiliul de Coroană, cuprins de descurajare, declara următoarele senatorului de Dolj C. Argetoianu, actual ministru de interne, într'o conversaţiune care a avut loc în automobil, în drumul dela Sinaia spre Bucureşti:

— *„Noi, Românii, trebue să fim neutri, dar nu trebue să neglijăm a lucra spre a prepara opinia publică pentru o eventuală intrare în războiu alături de Germania şi Austro-Ungaria. Oamenii noştri politici au datoria să învârtească lucrurile aşa ca, la momentul oportun, adică în ziua întrărei în acţiune, să arătăm că războiul a fost cerut de opinia publică şi că este războiul poporului, iar nu războiul regelui. Altfel am periclita dinastia!“*

Iată o primă mărturisire foarte preţioasă, pentru ilustrarea voltelor lui Alex. Marghiloman, la cari s'a dedat întâiu pentru motive de meschină politică internă şi apoi, când a văzut că-i scapă terenul de sub picioare în politica internă, pentru a servi interesele nemţeşti în contra adversarilor săi politici. Alex. Marghiloman îşi făcuse calculul politic următor: I. Brătianu şi Take Ionescu au fost pentru neutralitate. ca şi mine. Eu, ca să pot pune mâna pe putere, trebue să schimb cămaşa şi să devin partizanul unei politici de acţiune alături de Germania şi Austro-Ungaria, mai ales că Nemţii înaintează—şi apoi aceasta e şi voinţa regelui.

Cam pe aceiaşi vreme, adică pe la începutul lunei Septembrie 1914, se întâmplă un alt fapt curios: Deşi înfrânt în consiliul de Coroană, deşi mâhnit şi întristat de acest eşec al său, regele Carol totuşi nu se da învins. El vrea să servească cu orice preţ Germania, ţara lui natală, căreia i-a jurat, ca ofiţer prusian, credinţă până la moarte, şi apoi pe bunul şi bătrânul său amic împăratul Franz Iosif. In consecinţă, dominându-şi cu o putere extra-ordinară necazul ce nutrea încontra politicianilor, cari îi dejucaseră planurile, a început în audienţe particulare să-i dăscălească, să-i convingă şi să-i câştige partizani ai punctului său de vedere: *intrarea României în acţiune, cot la cot, cu Nemţii şi cu Ungurii.*

Astfel, într'o audienţă ce a avut-o senatorul C. Argetoianu la Castelul Peleş, în prima decadă a lunei Septembrie, regele Carol îi declara:

„Nu ascund că personal am profunde simpatii pentru Franţa. Aşi putea zice că o consider ca pe a doua mea patrie. Din pricina tocmai a acestui sentiment, sunt mâhnit că prevăd zdrobirea ei. Un singur fapt mă face însă să fiu liniştit: credinţa şi ştiinţa ce am cum-că Germania va menaja Franţa la încheierea păcei.

„Războiul va fi scurt şi se va termina cu victoria matematică a Puterilor centrale,

„România ar comite o imensă greşeală politică, dacă n'ar şti să profite şi ea de circumstanţele războiului european ca să-şi mărească teritoriul. Dar opera aceasta nu se

---

[1]) Este de notat că într'un interview. publicat în *Neue Freie Presse*, senatorul Argetoianu a declarat ca România va păstra neutralitatea „*usque ad finem*".

poate realiza decât în cazul când România va intra în războiu de partea Germaniei și Austro-Ungariei. Altfel, ea va eși la sigur micșorată.

„Iți spun toatea acestea d-tale, fiindcă știu că ai mare influență asupra lui Nicu Filipescu. Te rog intervino pelângă el să ne ajute în această direcție".

Citind ambele aceste două declarațiuni — cea a lui Marghiloman către Argetoianu și apoi cea a regelui tot către Argetoianu — nu se pare oare că între rege și șeful partidului conservator a intervenit o înțelegere secretă, dar limpede, îndată după consiliul de Coroană?!

Take Ionescu, bănuind o asemenea înțelegere între Alex. Marghiloman și rege, ale cărui idei și tendințe le cunoștea în adâncime, a aruncat atunci formula *neutralităței definitive*, care a avut darul să întristeze și să întărâte și mai mult pe bătrânul rege Carol.

Intre timp, Nicu Filipescu intrase în țară prin Predeal, după ce fusese pe la Berlin, unde a vizitat pe Zimmermann [1]) secretarul general al ministerului de externe, care, ca deosebită atenție, i-a arătat textul expozeului făcut de regele Carol în consiliul dela Sinaia. Sosirei acestui inimos bărbat politic 'i-se da decătre toți o deosebită importanță, știut fiind cât patriotism, câtă energie și câtă căldură se ascunde în sufletul său românesc.

La sosirea în gara Sinaia, N. Filipescu era așteptat de un adjutant regal, care l'a invitat să meargă la Castelul Peleș, precum și de Take Ionescu, care, deși era certat și nu mai vorbea cu Filipescu de mai bine de un an de zile, 'i-a întins mâna pe peronul gărei și astfel cei doui bărbați de

[1]) Titularul ministerului de externe, von Jagow, lipsea din Berlin. Intimii lui N. Filipescu spun că, la sosirea sa în țară, el era aproape convins că Germania va fi victorioasă. Din această cauză s'a și declarat partizanul unei politici de expectativă, rămânând ca România să-și îndrepte pașii săi după evenimentele de pe fronturi. Naționalist înfocat, deși râvnea din adâncă convingere ocuparea Ardealului, totuși în cazul că soarta armelor va fi favorabilă Puterilor centrale, N. Filipescu admitea ca România să pornească, alături de acestea, și împotriva Rusiei pentru a readuce la patria-mumă întreg ținutul Basarabiei. Numai după căderea Lembergului și după victoria dela Marna, regretatul N. Filipescu s'a întărit în convingerea că sabia României nu poate fi trasă decât încontra Austro-Ungariei și deci alături de Franța, Anglia și Rusia.

stat s'au împăcat fără nici o altă explicaţie. Imprejurările neasemănător de grele, prin cari trecea ţara, făcuseră de prisos orice vorbe dulci şi înlăturaseră ca prin farmec toate meschinăriile de politică internă, cari separaseră în trecut pe aceşti doui fruntaşi ai neamului, cari se complectau într'un chip aşa de admirabil. Din acea zi N. Filipescu şi Take Ionescu au format un trup şi un suflet şi aşa au rămas până în ultimul moment al vieţei celui dintâiu, dispărut dintre noi la 30 Septembrie 1916, în cele mai teribile dureri sufleteşti, pe cari le-a putut simţi o inimă românească. In ziua în care acest mare român îşi da suflarea din urmă, trupele germano-austriace forţau să treacă, la Predeal, masivul Carpaţilor, graniţă vitregă şi nenaturală, pe care sufletul lui N. Filipescu o desfiinţase de mult cu convingerea şi hotărîrea omului de acţiune.

Dela gară, N. Filipescu şi Take Ionescu s'au dus direct la villa Blaremberg, unde, între 4 ochi, au avut o lungă şi emoţionantă convorbire, în care s'au pus bazele acţiunei lor viitoare pentru triumful adevăratei politici a neamului românesc. Dela primele cuvinte schimbate, cea mai intimă şi mai curată înţelegere se stabili între aceşti doui fruntaşi politici, cari în mod indirect sprijineau acţiunea guvernului Brătianu pentru ultima hotărîre ce trebuia luată la timp.

In primul rând ei au căzut de acord să lupte pentru menţinerea mai departe a neutralităţii şi să se opună prin toate mijloacele la eşirea din neutralitate alături de Austro-Ungaria şi Germania.

Două fapte de o extremă însemnătate pentru mersul războiului european, petrecute aproape în aceeaşi zi — 6 Septembre 1914 — descreţesc şi înseninează frunţile multor bărbaţi de stat români: bătălia dela Marna, despre care se poate spune cu drept cuvânt că a salvat omenirea de primejdia tiraniei germane, şi căderea Lembergului, capitala Galiţiei, după lupte eroice, în cari s'a topit floarea armatei austro-ungare. Acest fapt militar, urmat de o debandadă fără pereche în armata mozaicului imperiu austro-ungar, a stârnit la Viena şi Budapesta un adevărat dezastru sufletesc.

Nicu Filipescu era de părere atunci ca imediat armata română să fie mobilizată şi să intre în acţiune în contra putregaiului austro-ungar, care trăgea să moară. Sub im-

presiunea dezastrului dela Lemberg, acest impetuos şi entuziast bărbat politic publică o declaraţie în ziarul *Adevărul*, prin care spune că procesul destrămărei Austro-Ungariei fiind pus, România trebue să intervină—şi îşi anunţă sosirea dela Sinaia la Bucureşti.

O grandioasă manifestaţie de simpatie se organizează în capitală de către Grigore G. Cantacuzino şi Pascal Toncescu în onoarea omului, care întrupa atunci nădejdea şi aspiraţiile unui neam întreg. Par'că văd şi acum graba şi mândria cu cari se urcase pe treptele automobilului în care se afla N. Filipescu, în drumul impozantului cortegiu spre locuinţa sa din Str. Scaunelor, pe odiosul trădător de mai târziu Grig. G. Cantacuzino !

Atât declaraţia din *Adevărul* cât şi măreaţa manifestaţie de simpatie făcută de cetăţenii capitalei lui N. Filipescu au înăcrit teribil sufletul omului care începuse, deja în taină, să sprijine interesele nemţeşti: e vorba de Alex. Marghiloman. Dar ştiind că, printr'o simplă mişcare, el putea fi înlăturat dela şefie, bietul om s'a fiert în sine, neîndrăznind să iasă pe faţă în contra atitudinei româneşti a lui N. Filipescu.

Marghiloman susţinea, în surdină însă, prin convorbiri particulare, că noi nu putem fi intervenţionişti şi că singura politică care convine României este păstrarea mai departe a neutralităţii.

Pela mijlocul lunei Septembrie 1914, Alex. Marghiloman este nevoit, după cererea formală a lui N. Filipescu, să convoace comitetul consultativ al partidului conservator, care se compunea numai din foştii miniştri. Acest comitet întrunindu-se, hotărăşte în unanimitate, afară de votul lui Dim. Neniţescu: 1) să se ceară regelui formarea unui minister naţional şi 2) eşirea din neutralitate alături de Quadrupla Inţelegere.

Alex. Marghiloman, încontra părerilor şi convingerilor sale, primeşte din partea comitetului consultativ însărcinarea să meargă la rege, spre a-i supune aceste două deziderate ale partidului conservator — şi omul intereselor germane se execută. Dar cum? El cere într'adevăr audienţă regelui, însă în loc să-i aducă la cunoştinţă adevăratele hotărîri ale partidului conservator, îi vorbeşte Suveranului cu totului tot despre altceva.

Fostul ministru de lucrări publice d. Ion C. Grădișteanu, aflând la Sinaia, chiar din gura lui Marghiloman, față fiind și d. C. Olănescu, cum a decurs audiența acestuia la rege, comunică de urgență lui N. Filipescu chipul lăturalnic și perfid cu care a crezut de cuviință șeful partidului conservator să îndeplinească mandatul ce primise din partea comitetului consultativ.

N. Filipescu, furios de această procedare cu drept cuvânt bănuitoare, cere lui Alex. Marghiloman o a doua convocare a comitetului consultativ, care deastădată are loc într'o atmosferă mai încărcată, lăsând chiar să se întrevază sâmburele unor acute disensiuni menite să ducă fatal la o ruptură apropiată în partid. Intr'adevăr, în această ședință a comitetului consultativ s'au putut constata din nou oarecare înclinări germanofile din partea amicilor cunoscuți ai lui Alex. Marghiloman. Cu toate acestea, majoritatea comitetului a aprobat o moțiune redactată de către fostul ministru de instrucție publică d. Mihail C. Vlădescu [1]), prin care se accentuiază că, date fiind împrejurările excepțional de grele, partidul conservator crede că a sosit momentul alcătuirei unui guvern național, care, rupând cu politica de neutralitate, să desăvârșească pregătirea diplomatică și militară a țării în vederea intrării în acțiune în contra Austro-Ungariei și pentru înfăptuirea idealului național.

Moțiunea aceasta, în urma dorinței exprese a lui Alex. Marghiloman, n'a fost dată ziarelor spre publicare, pentru a nu jigni megaloprepia șefului, care altfel s'ar putea vedea de public că este pus de partidul său sub tutelă. Cum însă *Viitorul*, organul guvernului Brătianu, publică știrea că în sus menționata întrunire a comitetului consultativ conservator s'a hotărît să nu se schimbe nimic în atitudinea României, d. Ion C. Grădișteanu adresează *Viitorului* o scrisoare, prin care, în esență, declară următoarele: — „Nu pot să vă dau seamă despre cele discutate în comitetul consultativ al partidului conservator, aceste discuții fiind secrete. Ceeace pot afirma însă este că darea

[1]) Ion C. Grădișteanu propusese, cel dintâiu, o moțiune mai drastică, dar a renunțat la ea, ca să poată fi votată și de către devotații lui Marghiloman moțiunea redijată de M. C. Vlădescu.

dv. de seamă e cu totul inexactă, *chiar diametral opusă adevărului*".

Astfel tutela ce se exercita de comitet asupra politicei îndoelnice a lui Alex. Marghiloman, ca și manoperile acestuia pentru a falșifica voința și hotărârile partidului conservator, au fost demascate viguros în mod public.

Este de remarcat însă că moțiunea redactată de d. Mihail C. Vlădescu și admisă de comitetul consultativ conservator n'a avut soarta să fie adusă la cunoștința regelui Carol, deoarece acesta între timp a încetat din viață. Ea a fost citită mai târziu urmașului său, actualul rege Ferdinand I, după urcarea sa pe tron, de către însuși Alex. Marghiloman.

Nu pot ști cum a decurs această audiență a șefului conservatorilor la noul rege, dar dintr'un singur cuvânt, cu care a caracterizat-o Al. Marghiloman, reiese că acesta n'a prea fost mulțumit de rezultatul ei. Intr'adevăr, vorbind unui om politic despre această primă audiență a sa la noul suveran, Alex. Marghiloman a taxat-o de *banală*. De ce? Fostul șef al partidului conservator n'a voit să spună, însă lucrul se poate ușor ghici. După toate aparențele, Alex. Marghiloman, crezând că va bate în struna regală dacă va face exces de germano-filism, s'o fi mirat mult când o fi auzit din gura noului rege că încă nu e fixat asupra direcțiunei politice, pe care trebue s'o urmeze țara și că în consecință mai trebue de așteptat și cumpănit bine toate lucrurile.

Cam cu ce soiu de dispoziții sufletești s'a ales șeful conservatorilor și dintr'o audiență avută, cam tot pe atunci, la grațioasa și inimoasa noastră regină Maria, se poate vedea din următoarele cuvinte, pe cari, pretinde Alex. Marghiloman, că 'i le-ar fi spus noua Suverană:

— „*Eu doresc și voesc să știu tot și să mi-se spună tot despre politica României. Țin să declar că bărbatului politic român, care va căuta să-mi ascundă mie ceva, nu-i va merge bine!*"

Este desigur lesne de înțeles tâlcul unor asemenea insinuațiuni ireverențioase.

*
* *

Prin Decembre 1914, Alex. Marghiloman, deşi legat în taină cu Busche şi Czernin, a fost totuşi nevoit să facă un gest liniştitor, pentru a potoli revolta mereu crescândă a spiritelor din partidul conservator. I-se spusese omului de către puţinii amici cari îi mai rămăsese, cum că şefia sa este serios ameninţată dacă nu va consimţi să facă o declaraţie publică în direcţia aspiraţiunilor naţionale ale României.

Era omul strâns în chingi — şi de aceea nu putea să se sustragă dela această invitaţie, cu atât mai mult cu cât în caz contrar risca să-şi mai piarză din numărul partizanilor, dintre cari unii îl mai credeau încă de bună credinţă. Neavând încotro — şi eu bănuesc că după ce a luat asentimentul prealabil al companiei Busche-Czernin — Alex. Marghiloman se lasă în cele din urmă înduplecat de stăruinţele senatorului C. Argetoianu, preşedintele „Cercului de studii al partidului conservator" şi merge la un banchet organizat de membrii Cercului în sala Hotelului Bulevard, unde rosteşte un discurs în care acentuiază nevoia formărei unui guvern naţional *şi se declară pentru intrarea în acţiune într'o singură direcţiune, având de scop întregirea neamului, fără însă a pomeni nimic de Austro-Ungaria* [1], declaraţiune intenţionat machiavelică, ca să poată fi interpretată după trebuinţă, fie în contra Austro-Ungariei, fie în contra Rusiei: în contra Austro-Ungariei pentru partizanii naivi şi în contra Rusiei, de dragul companiei nemţeşti, care începuse a-l comandita, furnizându-i toate fondurile necesare unei asemenea politice, precum voiu dovedi în capitolul despre dosarul Günther.

De aci înainte începe jocul diabolic al lui Alex. Marghiloman, care una avea în suflet şi alta pe buze faţă de partizani. El lucrează cu o străduinţă ce nu-şi află pereche în istorie pentru a falsifica voinţa partidului său şi a da politicei României o direcţiune favorabilă intereselor Puterilor centrale. O scandaloasă şi hîdoasă tarapana se deschide în acest scop, — bine înţeles în modul cel mai secret — în palatul său din Str. Mercur pentru cumpărarea de conştiinţe

---

[1]) O asemenea declaraţiune o făcuse Alex. Marghiloman, silit, şi în comitetul executiv al partidului conservator, înainte cu câteva zile de banchetul dela Bulevard.

românești, cu ajutorul cărora să se poată susține politica germanofilă în țară. Banii erau furnizați de baronul Busche von Hadenhausen, ministrul Germaniei la București, prin intermediul lui A. Günther. directorul *Stelei române*, în registrul căruia figurează și numele lui Alex. Marghiloman, ca și mulțumirile lui scrise pentru ajutorul ce i-se da dela Berlin. In această privință nu mai poate exista nici cea mai mică îndoială, de oarece d. Take Ionescu, în urma unei somațiuni făcută prin Iunie 1917 de Lascăr Antoniu, advocat marghilomanist din Iași, și publicată prin *Evenimentul*, spre a forța guvernul Brătianu-Take Ionescu să-și spună cuvântul în această odioasă afacere, a precizat, tot prin numitul ziar ieșan, cum că Alex. Marghiloman este trecut într'adevăr în registrul Günther cu suma de 2.000.000 lei și că la acest registru faimos se află atașată și o scrisoare de mulțumiri a șefului conservator de vecinică și tristă amintire.

Tot pe acea vreme se semnalează, cu oroare, de opinia publică că Nemții și Ungurii se asiguraseră și de concursul stârpiturei morale, a individului Virgil C. Arion, președintele *Ligei culturale pentru unitatea tuturor Românilor*, care tocmai atunci nu mai dădea nici un semn de viață. Prins cu ocaua mare, el a fost repede înlăturat dela conducerea *Ligei*, care și-a ales un nou comitet în frunte cu părintele dr. V. Lucaciu, ca președinte, Barbu Delavrancea, vice-președinte, N. Filipescu, Take Ionescu, Dr. C. Istrati, I. C. Grădișteanu, Simeon Mândrescu, N. Iorga și Octavian Goga, membri.

Apucat pe acest drum al pierzărei și nedemnităței, Alex. Marghiloman trebuia să-și servească stăpânii așa precum aceștia îi cereau și porunceau. Astfel prin Ianuarie 1915, ziarele sale *La Politique* și *Steagul* primesc ordin să imprime, încetul cu încetul, politicei externe a partidului conservator o direcțiune cu totul contrarie aceleia pe care o dorea și susținea marea majoritate a partidului, în cap cu N. Filipescu. O înțelegere tacită se stabilește în această privință între Alex. Marghiloman și fostul său șef Petre Carp, care, fără a mai face parte din organizația conservatoare, nu ezită totuși a scoate un ziar pus sub direcția sa personală, cu numele *Moldova*, în care propovăduia pe față cea mai aprigă politică nemțofilă. Prin coloanele acestei fițuici otrăveau

zi de zi opinia publică românească din ţară şi de peste munţi [1]), nenorocitul Virgil C. Arion, fost preşedinte de jalnică amintire al *Ligei culturale*, ajuns, graţie mărcilor delà Berlin, primul ei redactor, apoi Dinu C. Arion, fiul lui C. C. Arion, tovarăşul de idei al lui Alex. Margiloman, G. Vasiliu-Barnovsky, ambii secretari ai „Cercului de studii“, şi o mulţime de alte condeie puse în slujba intereselor germane.

Lumea se mira şi se întreba, cu drept cuvânt, cum şeful partidului conservator poate permite unor membri ai partidului său, ca G. Vasiliu-Barnovsky şi Dinu C. Arion, cari mai aveau şi calitatea de secretari ai „Cercului de studii“, să colaboreze la o gazetă nemţofilă ca *Moldova*, care dela primul ei număr şi-a afişat programul cunoscut al lui Petre Carp: intrarea României în acţiune alături de Germania şi Austro-Ungaria.

Insuşi preşedintele „Cercului de studii“, senatorul C. Argetoianu, scandalizat de această atitudine a secretarilor săi, a supus cazul aprecierei şefului partidului, cerându-i să înfrâneze zelul prea transparent al unor partizani ca Dinu C. Arion şi G. Vasiliu-Barnovsky. Alex. Marghiloman însă i-a răspuns că nu vede o incompatibilitate în colaborarea secretarilor „Cercului de studii“ la *Moldova* şi că de altfel nici nu vrea să supere pe Petre Carp printr'un demers al său de asemenea natură.

Politica marghilomanistă era deci destul de străvezie, pentru ca să cheme la sentimentul realităţii pe toţi acei cari mai credeau în buna credinţă a şefului conservator. Faţă cu această situaţie clară, C. Argetoianu îşi dă motivat demisia din preşidenţia „Cercului de studii“, demisiune pe care o publică în *Epoca* şi în care afirmă că între Alex. Marghiloman şi partidul conservator nu mai este nimic comun.

Cam în acelaş timp — prin Ianuarie 1915 — o întrunire intimă are loc acasă la Nicu Filipescu şi la care iau parte C. Olănescu, I. C. Grădişteanu, Barbu Delavrancea, C. Hiotu şi Pascal Toncescu, pentru a discuta ce măsuri trebue să

---

[1]) Această fiţuică odioasă, ca şi multe altele, era trimisă în Ardeal în mii de exemplare în scop de propagandă.

ia partidul conservator în contra acţiunei periculoase şi vădit germano-file a şefului său Alex. Marghiloman. Măsura, la care s'au oprit, a fost: decapitarea sau mai corect zis înlăturarea lui dela conducerea partidului.

Spre acest scop, N. Filipescu începe o serie de convorbiri şi cu alţi fruntaşi ai pardidului, de concursul cărora ţinea să se asigure. S'a lucrat în acest sens vre-o două luni de zile — şi cu succes. Cel dintâiu dintre fruntaşii conservatori, care s'a alăturat la planul şi politica lui N. Filipescu, a fost C. Argetoianu, căruia i-a urmat apoi, după ezitări de luni de zile, Mihail G. Cantacuzino, fratele mai mare al trădătorului Grig. G. Cantacuzino [1]).

Cu aceste elemente s'a început, în Aprilie 1915, lupta în comitetul executiv pentru decapitarea lui Alex. Marghiloman.

Văzându-se complect demascat şi ameninţat a pierde şefia partidului, Alex. Marghiloman începe o propagandă din cele mai imorale printre partizanii din provincie pentru alegerea pe sprânceană a delegaţilor conservatori în comitetul executiv. Marca germană îşi începe acţiunea sa corupătoare cu o îndrăzneală şi mai mare, în dauna celor mai vitale interese ale neamului. Multe conştiinţe slabe şi caractere dubioase cad victima monstruoasei vânători marghilomaniste întreprinsă cu bani trimeşi dela Berlin.

Este interesant de reţinut faptul că în timpul primelor şedinţe ale comitetului executiv, Ioan N. Lahovari, care era considerat ca al doilea şef al partidului, abunda încă pentru politica de neutralitate a lui Marghiloman. De ce? Pentrucă acesta, cunoscând sufletul cinstit al regretatului Lahovari, îi vorbea mereu de avantajele neutralităţii, îi arăta o stimă şi încredere prefăcută ca să-l poată deruta, spunându-i „că nu suntem înarmaţi cum trebue pentru războiu, că chestia Dardanelelor constitue o mare dificultate şi că numai „*nebunul*“ de N. Filipescu vrea războiu fără preparaţie“. Nemţii se mulţumeau acum şi cu neutralitatea României.

---

[1]) Mihail G. Cantacuzino a amânat din Ianuarie 1915 până în primăvara aceluiaş an aderarea sa la politica energică şi naţionalistă preconizată de N. Filipescu, crezând mereu că va convinge pe Marghiloman să-şi schimbe ideile şi să meargă alături cu curentul ce domina în partid. Când s'a convins în sfârşit de politica lui Marghiloman, l'a părăsit trecând în tabăra lui N. Filipescu.

In decursul ședințelor comitetului însă, Ioan Lahovari a fost complect lămurit, prin discursurile nemțofile rostite de Titu Maiorescu și Dim. Nenițescu, de nefasta și nenaturala politică, la care vrea să înhame Alex. Marghiloman partidul conservator. Astfel, odată luminat în sufletul său de bun român, Ion Lahovari, luând cuvântul, a declarat următoarele:

— *„Eu am fost totdeauna de ideia că trebue să pornim la războiu în contra Austro-Ungariei. Neutralitatea n'am admis-o decât în mod temporar. Față cu discursurile d-lor Titu Maiorescu și Dim. Nenițescu, la care constat cu uimire că aderă și d. Marghiloman, văd că nu mai pot sta alături de Dv., cari sunteți germano-fili, și mă duc în câmpul acelora, cari gândesc la fel cu mine în politica externă"*.

Efectul acestei declarații inimoase a lui Ion Lahovari a fost că d. Mihail C. Vlădescu l'a urmat și d-sa imediat, alipindu-se de acei cari urmăreau cu entuziasm și gând curat intrarea în acțiune pentru cucerirea Ardealului și a celorlalte ținuturi românești stăpânite de lacoma monarchie austro-ungară.

Alex. Marghiloman, văzându-și situația primejduită și că nu se mai bucură de majoritate în comitet, cu toți banii nemțești cheltuiți, a căutat o eșire „onorabilă", provocând în acest scop un scandal pe chestia C. Pariano, delegatul conservator din Constanța, pe care nu voia să-l primească în comitetul executiv, sub pretextul că alegerea lui a fost contestată, și fără a pune la vot moțiunea majorității de decapitare, a părăsit sala de ședințe, urmat de amicii săi, printre cari în prima linie omul „patriot și de adânci convingeri" Grigore G. Cantacuzino, cel care organizase manifestația de simpatie în onoarea lui N. Filipescu la sosirea acestuia în București, pentru ca puțin mai târziu să se dea cu totul în brațele Nemților, cărora le-a și vândut apoi cele două ziare ale sale *Minerva* și *Seara* pe prețul de 3 $^1/_2$ milioane lei.

Rezultatul acestei importante ședințe a comitetului executiv conservator a fost înlăturarea lui Alex. Marghiloman dela șefia partidului și alegerea lui Ion N. Lahovari în această demnitate.

Odată terminată această operă de epurație politică, regretatul N. Filipescu, fascinat de idealul național și însuflețit de binele țării, a pus bazele unei înțelegeri solide cu d. Take Ionescu. Intr'o convorbire ce a avut loc între acești doui fruntași politici, N. Filipescu i-a ținut d-lui Take Ionescu următorul limbaj sincer și patriotic:

— „Dragă Take! In politica externă suntem de acord. Ne rămâne acum să statornicim între noi o înțelegere perfectă și de bună credință și în ceeace privește politica internă. Precum ți-am mai spus, acum când vrem să luăm Transilvania, sunt un călduros adept al votului universal, căci nu putem refuza Românilor de dincolo ceeace vor să le acorde însiși Ungurii. Deasemenea îți repet că nu voiu ridica dificultăți în chestia exproprierei pământurilor. Eu înțeleg să se dea pământ tutulor acelor cari vor lupta și vor contribui astfel la înfăptuirea României Mari. Mai rămâne să ne înțelegem în chestia evreiască. Aici suntem, cum știi, la doi antipozi. Recunosc totuși că trebue făcut ceva și pentru Everi."

Take Ionescu îi răspunde:

— „In chestia aceasta o să ne înțelegem după războiu".

N. Filipescu replică:

— „Foarte bine, mai cu seamă că atunci vom fi văzut cum s'au purtat și Evreii noștri pe câmpul de luptă!"

Cum se vede, fără dificultăți și fără gânduri ascunse, cel mai cordial acord s'a stabilit repede între acești doui bărbați de Stat și din momentul acela nici Filipescu, nici Take Ionescu nu lucrau decât în comună înțelegere, ei între ei și apoi cu Ion N. Lahovari, șeful partidului conservator.

Incheerea acestui perfect acord dintre Take Ionescu, N. Filipescu și Ion Lahovari, pe de o parte, iar pe de alta primirea exta-ordinar de călduroasă făcută între timp de populația capitalei renumitului general francez Pau, ca și restituirea decorațiilor germane și austriace de către Take Ionescu, indicau lămurit cu cine va avea să meargă România când ceasul îi va suna.

Convins de acest lucru, Alex. Marghiloman nu se da însă bătut. Inlăturat dela conducerea partidului conservator pe o chestiune așa de gravă și însemnată, ca aceea a trădării celor mai vitale interese naționale, Alex. Marghiloman, căruia

trebue să-i recunosc toate îndrăznelile, a început o acţiune de reabilitare. Spre acest scop, a pus la cale convocarea unui congres al partidului conservator, care s'a şi ţinut la Bucureşti, în luna Maiu 1915, în sala „Liedertafel".

Acest faimos congres, dela hotărîrile căruia aştepta Alex. Marghiloman recâştigarea şefiei, n'a fost decât un nou prilej de corupţiune, de astădată încă şi mai îngrozitoare, tot cu bani dela Berlin, încasaţi de archi-milionarul decapitat în scopul politic pentru-ca prin forţa sunătoare a mărcilor germane să îngenunchieze ţara, să-şi murdărească partidul şi să servească cu orice preţ interesele duşmanilor României.

Congresul însă n'a dat de loc rezultatul urmărit de iniţiatorul său în desperare de cauză. Din contra, el a fost şi va rămâne o adevărată ruşine a vieţei noastre politice, deoarece bande de bătăuşi, aduşi de Marghiloman anume pentru a snopi în bătăi pe cei cari vor crâcni în contra politicei sale nemţofile, aveau să hotărască linia de conduită a României, aşa precum dicta compania Busche & Czernin.

Prezidat în acelaşi timp şi de Alex. Marghiloman şi de Ion Lahovari, aşi putea spune că vestitul congres nici nu s'a ţinut, căci de fapt nu s'a putut nici discuta, nici lua vre-o hotărâre. El a fost mai mult o arenă de scandal, de vociferări, de insulte şi de încercare a muşchilor pe capul sau spinarea diferiţilor partizani, cum a păţit, între alţii, fostul deputat de Dorohoiu, C. Stoianovici [1]), care rupsese moţiunea de încredere ce o puseseră în circulaţie amicii lui Marghiloman.

Singurul rezultat la care a condus acest congres de pomină a fost înjosirea demnităţei României şi a unui partid istoric, în fruntea căruia ajungând Al. Marghiloman voia cu orice preţ şi cu orice sacrificii să împingă politica statului român în văgaşul intereselor nemţeşti.

Excomunicat în chip aşa de scandalos dela şefia partidului conservator, nu 'i-a mai rămas lui Alex. Margiloman decât să se arunce pe deaîntregul în braţele baronului Busche, trimisul Kaiserului la Bucureşti. Şi într'adevăr, din această clipă, acela care fusese în repetate rânduri ministru al statului

---

[1]) Ceeace n'a împiedicat pe acest antantofil ca la venirea lui Marghiloman la putere în Martie 1918, să treacă de partea acestuia şi a politicei nemţeşti.

român, sfetnic al Coroanei, care ajunsese conducătorul unui mare şi vechiu partid istoric, Alex. Marghiloman nu mai era acum decât un *alter ego* al baronului Busche, al cărui creer nu mai era frământat de altceva decât cum să-şi aservească ţara politicei germano-austro-ungare. Evident, acum mai mult decât oricând, nu 'i-au lipsit încurajările necesare dela Berlin, Viena şi Budapesta. Până şi membri ai Parlamentelor din aceste capitale, în cari se făurea încătuşarea şi îngenunchiarea neamului românesc, au preamărit prin scrisori trimise direct, ca şi prin articole de ziare, gestul omului nefast, care sărise în ajutorul intereselor austro-germane.

Pe de altă parte, corupţia cea mai desmăţată şi mai desgustătoare se intinde, ca moartea, pe tot întinsul României. Alex. Marghiloman devenise acum şeful efectiv al corupţiei austro-germane din ţara românească. Cu ştirea şi după recomandaţia lui a fost cumpărat tot putregaiul ţării, începând cu câteva elemente detestate din elita clasei boereşti şi până la ordurele din mahalale, pentru a creia o atmosferă favorabilă Puterilor centrale şi a împiedica mobilizarea armatei române încontra Austro-Ungariei.

Cu ştirea şi încurajarea sa morală şi materială apar în capitală, ca şi în provincie, ziare şi fiţuici în acelaşi scop mizerabil; sub „înalta" sa protecţie se creează diferite societăţi de binefacere cu o anumită ţintă de corupţiune şi se organizează echipe în regulă de bătăuşi, având ca comandant suprem pe o rudă deaproape a sa, un anume Isvoranu, pentru a tempera entuziasmul şi naţionalismul Românilor, fie din regat, fie de peste munţi.

Cine nu-şi aduce oare aminte de bătăile pe cari le-au suferit, din partea bătăuşilor marghilomanişti, aşa numiţii *Ghedenişti* din *Garda demnităţii naţionale*, înfiinţată şi condusă de ardeleanul Vasile Moldovan [1]) până în ziua când sunetul mărcilor de aur germane, oferite de Marghiloman prin agenţii săi, l'au convins şi pe acest nenorocit că mai există şi *un alt ideal* decât idealul realizării României mari! Primejdioasa acţiune de corupţie marghilomanistă începuse într'adevăr să facă o mulţime de victime. Acestei infame şi pernicioase corupţiuni, se datoresc fenomene îngrozitoare ca cele

---

[1]) Cunoscut ca ziarist sub pseudonimul de *V. Drumaru*.

ale trădătorului colonel Victor Verzea, directorul general al poştelor şi telegrafelor, cel mai mizerabil dintre toţi trădătorii ţărilor aliate [1]), şi apoi a inimei uşoare cu care o mulţime de deputaţi şi senatori, precum şi alte persoane de consideraţie, au consimţit fără nici un motiv binecuvântat să rămână în teritoriul ocupat, sub oblăduirea administraţiei germano-austro-ungară-turco-bulgară, să benchetuiască la braţ cu asupritorii neamului, să primească slujbe din mâinele lor în loc să urmeze armata şi guvernul ţării la locul de muncă, de durere, dar şi de onoare, unde s'au retras sub presiunea forţelor duşmane mult mai numeroase şi ajutate pe deasupra de funesta trădare marghilomanistă.

Ca o molimă aducătoare de moarte şi desnădejde, Alex. Marghiloman căuta să vâre în toate instituţiile Statului şi ale particularilor otrava nimicitoare a corupţiei germane.

Omul intereselor germane încearcă la un moment dat să-şi exercite influenţa sa nefastă şi distrugătoare şi pe terenul economic. Lipsit de orice scrupul, Alex. Marghiloman organizase un trust în cap cu marele agricultor Dim. Seceleanu, care avea de scop să trateze cu Nemţii vânzarea cerealelor României, de cari aceştia aveau nevoie ca de însăşi lumina soarelui. Dim. Seceleanu, pus la cale de şeful său, plecase prin August 1915 la Viena şi Berlin, înarmat cu călduroase scrisori de recomandaţie din partea acestuia, ca să trateze o mare vânzare de grâu şi porumb. Afacerea era aproape încheiată, când, aflând despre lovitura proiectată de Marghiloman, ministrul de domenii şi agricultură d. Alex. Constantinescu are fericita şi practica idee să înfiinţeze *Comisiunea de export pentru vânzarea cerealelor*, prin mijlocul căreia trebuia să se facă toate vânzările de asemenea natură.

---

[1]) Trădătorul a fost în contumacie condamnat la moarte, în Iulie 1917, de către Curtea marţială din Iaşi pentru acte vădite de trădare, comise atât în calitate de şef al serviciului telegrafic şi telefonic din zona operaţiunilor militare cât şi în cea de director general al poştelor şi telegrafelor. Mizerabilul trădător comunicase Nemţilor întreaga ordine de bătae a Statului nostru major, pe care o poseda în baza dublei sale calităţi oficiale! După înfrângerea Nemţilor şi reîntoarcerea guvernului nostru dela Iaşi la Bucureşti, trădătorul Verzea a fost arestat şi procesul său judecat din nou. El a fost condamnat pentru a doua-oară la moarte, pedeapsă pe care clemenţa regală i-a schimbat-o în muncă silnică pe viaţă.

Prin instituirea acestei comisiuni, care, în treacăt fie zis, a adus mari şi reale servicii economiei naţionale, făcând să intre în ţară peste 600 milioane de lei în aur, s'a pus capăt de îndată scopurilor inavuabile urmărite de Alexandru Marghiloman şi acoliţii săi. Primul act însemnat al comisiunei a fost încheierea unui contract cu biroul Eugeniu Behles, reprezentantul comercial al consorţiului germano-austriac din Bucureşti [1]), pentru vânzarea a 50.000 vagoane cereale cu preţuri admirabile pe atunci, anume 3300 lei vagonul de grâu şi 2800 lei vagonul de porumb prima calitate.

Ce a născocit Alex. Marghiloman la vestea despre încheierea acestui contract? A pus pe omul său Dim. Seceleanu, care era şi preşedinte al Sindicatelor agricole din ţară, să ceară Nemţilor, în bază că el tratase întâiu cu ei această vânzare, un comision de *un milion de lei*, pretenţie la care Nemţii accedaseră fără nici o obiecţiune, deoarece ştiau că aceşti bani vor servi lui Alex. Marghiloman tot pentru salvgardarea intereselor lor prin propaganda ce avea de gând s'o facă în sânul membrilor sindicatelor agricole.

Acest tripotaj marghilomanist a fost dat însă repede şi fără cruţare pe faţă de ministrul Alex. Constantinescu în plenul şedinţei membrilor comisiunei de export, printre cari figura şi Dim. Seceleanu, ast-fel că grasul comission n'a mai putut fi încasat, cel puţin pe calea aceasta.

Faţă cu desfrâul şi corupţia extraordinară din ţară, care da României aspectul unei Sodome şi Gomore, graţie milioanelor de mărci aruncate de Nemţi pentru cumpărarea de conştiinţe, înfiinţarea de ziare noui de propagandă şi organizarea de kermese şi bătăi de flori, menite toate să dea României lui Mihaiu Viteazul şi Ştefan cel mare faţada unei ţări fericite, dar lipsită de orice ideal naţional, o neagră şi chinuitoare deprimare cuprinsese multe suflete şi inimi româneşti. Şi prelungirea neutralităţii nu făcea decât să sporească această depresiune morală.

---

[1]) Un al doilea contract pentru vânzarea a 30.000 vagoane de cereale a fost încheiat de comisiunea de export şi cu guvernul britanic, reprezentat prin d. G. Barcley, ministru plenipotenţior, şi I. Pitts, agent comercial. Nici un bob încă din această cantitate n'a putut fi expediat în Anglia şi cea mai mare parte din cerealele plătite şi înmagazinate a căzut în mâinile Nemţilor, în teritoriul ocupat, afară de cele din Moldova.

Intr'o asemenea atmosferă viţiată şi desgustătoare 'i-a fost hărăzit lui Ion N. Lahovari, în Iunie 1915, după abia două luni de conducere a partidului conservator, să închidă ochii pentru vecie, în urma unui anevrism.

Indicat prin trecutul şi marele său suflet românesc, Nicu Filipescu este ales acum şef al partidului conservator, iar Mihail G. Cantacuzino preşedinte al clubului din Bucureşti. Alegerea lui N. Filipescu ca şef răspândeşte în ţară bucurie şi nădejdi în zile mai bune, mai senine şi mai înălţătoare. Drept primă consecinţă a acestei şefii, are loc o colaborare mai strânsă între conservatori şi conservatorii democraţi ai lui Take Ionescu. Deputaţii şi senatorii ambelor grupări încep să se întrunească regulat acasă la N. Filipescu, de câte ori era vorba să se examineze situaţia politică şi să se ia o hotărâre.

Graţie energiei şi abilităţei lui N. Filipescu, ia fiinţă gruparea *Acţiunei naţionale*, [1]) în care se înscriu bărbaţi de seamă din toate partidele politice în scopul de a face cea mai întinsă şi sănătoasă propagandă pentru luminarea opiniei publice asupra aspiraţiilor legitime ale poporului român şi tot odată pentru a cere guvernului Brătianu să curme politica de neutralitate şi să declare războiu Austro-Ungariei. Tot mulţumită activităţii neobosite a lui N. Filipescu se înfiinţează puţin mai târziu *Federaţia unionistă*, iar în scop de propagandă naţionalistă. Din comitetul *Federaţiei unioniste*, ceva mai restrâns decât al *Acţiunei naţionale*, făceau parte: N. Filipescu, ca preşedinte, Barbu Delavrancea, Mih. G. Cantacuzino şi Ion C. Grădişteanu (din partea partidului conservator); Take Ionescu, C. Disescu şi N. Xenopol (din partea conservatorilor democraţi), dr. I. Cantacuzino (liberal), dr, V. Lucaciu, Octavian Goga şi Simeon Mândrescu, ca membri în comitetul *Ligei culturale*. Această organizaţie poate fi socotită ca puntea de trecere care a condus la fuziunea elementelor conservatoare cu takiştii (conservatori democraţi). Spirit organizator şi tenace,

---

[1]) Din *Acţiunea naţională* făceau parte (pe lângă parlamentarii conservatori şi conservatori democraţi) şi deputatul indepedent C. Mille, directorul *Adevărului*, apoi deputaţii liberali general Crăiniceanu, Iulian Vrăbiescu, Leonte Moldovan şi Tilică Ioanid.

în scurtă vreme toată ţara a început să se resimtă de politica activă şi naţională întreprinsă de N. Filipescu.

Pe ziua deschiderii Parlamentului—15 Noembre 1915—N. Filipescu, plin de avânt şi de inimă, organizează, la Cameră, o manifestaţie politică menită să caracterizeze tot clocotul sufletului românesc. Intr'adevăr, pe când regele Ferdinand pronunţa cuvintele! „Domnilor senatori! Domnilor deputaţi!" deputaţii şi senatorii, membri ai *Acţiunei naţionale* şi ai *Federaţiei unioniste*, exclamă în cor ostentativ:

— *„Jos Ungurii! Vrem Ardealul!"*

In vederile largi şi patriotice ale lui N. Filipescu intra şi facerea unei aprige şi inteligente propagande în străinătate în favoarea idealului nostru naţional. Spre acest scop, încă înainte de a ajunge şef al partidului conservator, a trimis în misiune în străinătate, pe propria sa cheltuială, pe deputatul liberal G. Diamandi, care s'a dus la Paris şi la Roma odată cu d-rul I. Cantacuzino, trimis de guvern, ca să ţină conferinţe asupra chestiei româneşti şi să asigure lumea politică franceză şi italiană că România nu-şi va înfăptui aspiraţiile sale decât alături de Quadrupla înţelegere.

Guvernul Brătianu îmbrăţişează şi el cu inimă ideia propagandei în Occident şi însărcinează cu asemenea misiuni pe doctorul C. Istrati, pe părintele dr. Vasile Lucaciu şi C. Argetoianu. Rezultatul acestor misiuni a fost din cele mai folositoare, căci au lămurit opinia publică din ţările apusene asupra scopurilor naţionale pe cari ţinea să le urmărească România în marele războiu, iar pe de altă parte au procurat guvernului nostru informaţiuni din cele mai preţioase asupra evenimentelor în curs ca şi a celor ce erau să urmeze. Astfel C. Argetoianu comunica dela Roma ministrului de finanţe Emil Costinescu, încă la 15 Februarie 1915, ştirea extrem de importantă cum că Italia va intra sigur în acţiune la 1 Iunie 1915. De fapt, Argetoianu nu s'a înşelat în comunicarea sa [1]) decât cu câteva zile, Italia declarând războiu Austro-Ungariei la 9/22 Maiu 1915.

---

[1]) Argetoianu aflase ştirea aceasta importantă din gura contelui Ratazzi, fost ministru al Casei regale italiene, un personagiu cu mari legături în cercurile politice şi financiare din Roma.

Sesiunea Parlamentului din 1915/1916 nu s'a distins prin nimic deosebit, afară de faptul mai important al unei interpelări adresată primului ministru I. I. C. Bratianu, prin luna Decembre, de către Take Ionescu şi prin care acesta cerea lămuriri guvernului de ce n'a mobilizat armata în ziua în care Bulgarii au atacat pe Sârbi [1]. Primul ministru însă a refuzat să răspundă.

Lâncezeala din ţară, din Parlament ca şi stagnarea de pe frontul aliaţilor, ceeace nu convenea de loc unui caracter combativ ca al lui N. Filipescu, unite cu scârba ce i-o producea scandaloasa politică şi corupţie marghilomanistă, i-au inspirat şefului partidului conservator ideia de a face o călătorie în Rusia, pe care nu o cunoştea, şi de a vizita cu această ocazie şi frontul rusesc, care curând după aceea s'a ilustrat prin victorioasa ofensivă a generalului Brusiloff din vara anului 1916, în Galiţia şi Bucovina.

Plecarea lui N. Filipescu în Rusia a avut loc la 12 Februarie 1916, iar întoarcerea la 11 Martie acelaş an. Trebue să remarc că acest voiaj în imperiul Ţarilor, N. Filipescu l'a făcut, însoţit de advocatul ieşan Raul Crăciun, din propria sa iniţiativă, fără nici o misiune şi mai ales fără asentimentul guvernului, pe care îl combătea din cauza prelungirei neutralităţii.

N. Filipescu, vizitând Rusia, nu urmărea decât să dea aliaţilor un gir mai mult că România, în ceasul oportun, va fi alături de ei. Plecarea n'a avut loc decât după ce Poklewski Koziel, ministrul Rusiei la Bucureşti, a primit din partea guvernului său răspunsul că atât acesta, cât şi Ţarul Nicolae II vor primi cu cea mai mare plăcere vizita bărbatului de stat român.

Asigurat din acest delicat punct de vedere, mai ales că n'avea nici o misiune oficială, N. Filipescu a plecat şi dela Ungheni încolo tot timpul a făcut voiajul în cele mai excelente condiţiuni, punându-i-se la dispoziţie un vagon special imperial. Prima oprire a fost la Mohilew, unde se afla cartierul general al armatei ruseşti. Aici a stat două zile, vizitând în prima zi pe generalul Alexieff, şeful marelui stat major, iar a doua zi a fost primit în audienţă

[1]) Sfârşitul lunei Septembrie 1915.

de Țar și reținut la dejun. Cu acest prilej, N. Filipescu a avut serioase convorbiri, la Statul major rus, în privința cooperărei viitoare a trupelor române cu cele rusești, în Dobrogea, împotriva Bulgarilor. Primirea cea mai călduroasă i s'a făcut aici reprezentantului aspirațiunilor naționale ale tuturor Românilor și impresia cu care a plecat N. Filipescu a treia zi spre Petrograd a fost din cele mai bune și mai asigurătoare.

La Petrograd N. Filipescu a stat două săptămâni, dintre cari ultima săptămână în pat, fiind bonlav de bronchită. In capitala Rusiei, după vizitele de rigoare făcute marilor duci și marilor duces, inimosul nostru om de stat a căutat să aibă cât mai dese intrevederi cu Sasonow, cancelarul Rusiei, al cărui cuvânt trăgea atunci atât de mult în cumpăna hotărârilor politice, diplomatice și militare ale imperiului rusesc.

Cererea cea mai serioasă, pe care N. Filipescu a adresat-o lui Sasonow, a fost relativă la numărul trupelor rusești, cari aveau să coopereze în Dobrogea, cu armata română, în contra Bulgarilor. In prima intervedere chiar, N. Filipescu a fixat numărul trupelor rusești necesare în acest scop la cifra de 250.000 oameni combatanți, cifră la care cancelarul Rusiei a obiectat că ar fi exagerată. N. Filipescu, insistând și motivând cererea sa pe faptul că grosul armatei noastre va trebui să meargă spre nord, în contra Austro-Ungarei, Sasonow, care, în treacăt fie zis, a arătat în tot timpul multă simpatie intereselor românești. a consimțit în cele din urmă, adăugând însă că răspunsul definitiv în această capitală chestiune nu-l va putea da decât după ce va lua aprobarea Țarului și a generalului Alexiew. Peste două zile, cancelarul Sassonow a putut comunica lui N. Filipescu aprobarea integrală a cererei ce formulase, fapt care a umplut sufletul său de o bucurie extra-ordinară.

Obținând acest succes deosebit, N. Filipescu a însărcinat pe ministrul României la Petrograd, C. Diamandi, care, după dorința personală a celui dintâiu, a asistat la toate întrevederile sale — în număr de cinci — cu Sasonow, ca să comunice telegrafic primului ministru d. Ion I. C. Bră-

tianu tot ceeace putuse obţine din partea Rusiei în vederea întrărei României în acţiune.

In ultimele zile ale şederii sale în capitala Rusiei, N. Filipescu, care făcuse cunostinţa lui Miliukow, unul dintre cei mai de seamă bărbaţi politici ruşi, cu care a şi avut interesante convorbiri în chestia bulgărească [1]), a fost invitat la Duma imperiului, unde a fost primit de preşedintele Rodzianko cu o deosebită căldură şi a ţinut apoi, cu convingerea şi verva sa cunoscută, o entuziastă şi substanţială conferinţă asupra politicei şi idealului poporului român.

Incântat şi adânc mulţumit de succesele obţinute la Petrograd, N. Filipescu a plecat pentru câte-va zile pe front, vizitând cu deamănuntul toată linia frontului dela Pripet până la Noua-Suliţă, lângă graniţa Bucovinei, după care apoi s'a întors la Bucureşti, aducând cu sine impresii admirabile în tot ceeace privea forţa combativă şi înzestrarea cu muniţiuni a armatei ruseşti, impresii pe cari un viitor apropiat s'a însărcinat, din nenorocire, să le desmintă în mod crud şi dureros prin scofâlcirea armatei ruseşti, ca şi prin trădarea politicianilor ruşi.

După întoarcerea în ţară, N. Filipescu, neobosit în activitatea sa pentru prepararea sufletească a României în vederea zilei celei mari a sunetului goarnei, pe care ardea de dorinţa să-l audă cât mai curând posibil, s'a pus din nou şi cu puteri îndoite pe lucru.

O puternică campanie de întruniri publice, în capitală şi în diferite oraşe din ţară, organizate de *Acţiunea naţională*, *Federaţia unionistă* şi de *Liga culturală*, a fost semnalul luptei hotărâtoare începută de N. Filipescu pentru eşirea din neutralitatea corupătoare şi intrarea României în războiu încontra Austro-Ungariei. Seria de întruniri a continuat până în luna Iunie 1916, când, în urma asigurărilor confidenţiale date de primul ministru d. Ion I. C. Brătianu, că încurând va fi declarată mobilizarea armatei, opoziţia

---

[1]) Distinsul bărbat de stat rus Pavel N. Miliukow, fiind bănuit că ar nutri sentimente bulgarofile, din cauza unor conferinţe pe cari le-a ţinut mai acum câţi-va ani la Sofia, N. Filipescu credea, în patriotismul său, că face o operă cuminte căutând să-l convingă de falşitatea şi nerecunoştinţa bulgărească, lucru despre care Miliukow era în timpul din urmă pe deplin edificat.

s'a liniştit, aşteptând cu nerăbdare şi înfrigurare ziua cea mare, care a fost $^{14}/_{27}$ August 1916.

In această zi s'a ţinut istoricul consiliu de Coroană, care a aprobat intrarea României în acţiune în contra Austro-Ungariei [1]), hotărîtă de guvernul Brătianu. Din această zi, orele 9 seara, România se afla în stare de războiu cu monarchia austro-ungară.

Consiliul a avut loc într'una din sălile noui ale Palatului Cotroceni. Erau de faţă miniştrii guvernului Brătianu (*Ion I. C. Brătianu*, *Emil Costinescu*, *Emanoil Porumbaru*, *Alexandru Constantinescu*, *Vasile Morţun*, *Alex. C. Radovici*, *Ion G. Duca*, *dr. C. Anghelescu*, *Victor Antonescu*), apoi preşedintele Camerei *Mihail Ferechide*, vice-preşedintele Senatului *C. F. Robescu*, foştii prim-miniştri *Teodor Roseti*, *Petre Carp*, *Titu Maiorescu*, şefii de partide *Nicu Filipescu*, *Take Ionescu* şi *Alexandru Marghiloman* şi foştii preşedinţi ai Camerii *Const. Olănescu* şi *Const. Cantacuzino Paşcanu*.

Regele s'a aşezat la mijlocul mesei, având în faţă pe d. Ion I. C. Brătianu. La dreapta regelui prinţul Carol; lângă prinţul Carol Petre Carp; la stânga regelui Teodor Roseti, lângă ei Titu Maiorescu, lângă Maiorescu Marghiloman. La dreapta lui Brătianu stau miniştrii. La stânga în rând Ferechide, Robescu, Take Ionescu, Filipescu, Cantacuzino-Paşcanu şi Olănèscu.

Ca şi la consiliul de Coroană din 3 August 1914 dela Sinaia, asistenţii se aşezaseră fără nici o rânduială protocolară.

Regele era vizibil emoţionat şi căuta cu tot dinadinsul să învingă rezistenţa, la care se aştepta din partea lui Carp, Maiorescu şi Marghiloman.

In ajun regele chemase pe Maiorescu la Palat şi făcuse o nouă sforţare ca să-l atragă de partea naţională. N'a reuşit. Maiorescu sperase până în ultimele zile ca regele să fie în contra războiului, că, prin ameninţarea Germaniei, Brătianu va fi concediat şi dânsul va compune un nou guvern.

Când a aflat din gura regelui că el este hotărât pentru războiu, Maiorescu a rămas ca trăsnit, dar n'a mai putut să dea înapoi. Tot în ajun, seara, ministrul Italiei, baronul

---

[1]) Vezi volumul: *Pacostea rusească* de I. Rusu Abrudeanu, capitolul IV

Fasciotti, l'a conjurat să treacă de partea naționaliștilor, spunându-i că în acest caz el, transilvănean, va avea onoarea să fie ministrul guvernului de concentrare națională. Era prea târziu. Maiorescu era prea angajat de partea Germanilor și a refuzat.

Regele știa toate acestea și de aceea emoțiunea lui.

Asupra cuvântărilor rostite în acest memorabil consiliu, care a confirmat soarta viitoare a neamului românesc, găsesc în ziarul *Adevărul* (din 23 Febr. 1921) următoarele interesante destăinuiri făcute de d. Take Ionescu, unul dintre membri cari au participat la dânsul, destinate publicității anume pentru lămurirea adevărului istoric și fixarea rolului odios jucat de A. Marghiloman în aceste supreme împrejurări:

Regele a deschis ședința, spunând că el a convocat pe mai marii țărei nu ca să le ceară un sfat, căci hotărârea lui este luată, dar ca să le ceară sprijinul lor. Situațiunea a ajuns astfel încât neutralitatea nu mai este posibilă, balanța războiului înclinând de partea Ințelegerii. In tot cazul, România trebuind să aleagă, ea nu poate să aleagă decât de a se pune cu Ințelegerea în contra Imperiilor Centrale. Regele spune că el a avut multe dureri, că el s'a învins pe el însuși și că tocmai victoria pe care a repurtat-o asupra lui este dovadă că a ales calea cea bună pentru România. El știe forța unirei și de aceea cere tuturor oamenilor politici cari au ajutat pe unchiul lui, să-l ajute și pe dânsul într'un act pe care-l săvârșește ca bun român ce este. El roagă chiar pe cei cari ar avea alte păreri, să ia cuvântul și să le spună.

Uitându-se către Carp, regele 'i-a spus:

„Te rog, d-le Carp, să'mi dai ajutorul d-tale.“

Atunci Carp a spus că nu este rolul lui să vorbească, ci al guvernului și al șefilor de partide, el nefiind nici măcar șef de partid. In tot cazul el constată că aici nu este vorba de un consiliu, de oarece regele a luat deja o hotărâre, ci de o adunare al cărei rost el nu-l pricepe.

A luat apoi cuvântul d. **Ion I. C. Brătianu**, care a pronunțat un lung discurs, o sinteză a ceeace naționaliștii propovăduiseră de doi ani de zile. Tema d-lui Brătianu era că România nu putea, fără să dispară moralicește, să stea

neutră într'un războiu în care se hotăra de soarta lumei. România, având drept ideal unitatea națională, ea era datoare să urmărească acest ideal acum, căci împrejurări ca cele de azi nu vor mai fi niciodată.

Brătianu explică istoria noastră diplomatică dela 1912 încoace, cum prin refuzul Italiei de a merge alături de Puterile centrale am căpătat și noi libertatea de acțiune. In tot cazul el și țara sunt deja angajate și nu mai pot da înapoi.

Brătianu a mai spus că măsurile militare luate de el sunt bune. El a sfârșit declarând că toată țara și toți Românii de peste Carpați așteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în războiu.

Fâcându-se din nou apel la Carp ca să ia cuvântul, el a repetat ca să vorbească întâiu șefii de partide, căci a lor este răspunderea.

D. **Take Ionescu** declară că este fericit de cuvintele regelui. El pricepe durerile prin cari a trecut Suveranul, dar îl asigură că va avea cea mai strălucită compensație în dragostea poporului român întregit. Partidul său, mulțumit că vede realizându-se ceeace a cerut timp de doi ani de zile, va da regelui și guvernului un sprijin deplin și necondiționat. El știe că o împrejurare ca aceasta nu vine de cât odată în cursul veacurilor și că a fi perdut-o, ar fi fost o adevărată monstruozitate.

D. **A. Marghiloman** spune că-i pare rău că guvernul s'a angajat. Soarta războiului nu se știe care va fi. El a aflat că Hindenburg pregătește o mare lovitură în contra Rușilor și ar fi trebuit să cunoaștem întâiu rezultatul acestei lovituri.

Marghiloman adaugă că așa zisele idealuri trebuesc reduse la realitatea lucrurilor. El știe că țara nu este favorabilă războiului, iar Românii din Ungaria nu doresc unirea cu noi. Realitatea pe care o vede el este așezarea Rusiei la Costantinopol, adică strangularea, peirea României. Dacă este să cadă peste noi blestemul ca Rusia să se așeze la Constantinopole, atunci cel puțin să nu se facă cu ajutorul nostru.

Regele întorcându-se către Marghiloman, îl întrerupe:

„Admițând că Rușii ar fi la Constantinopol, ce e mai bine pentru noi: să fim prieteni cu ei, ori vrășmași?"

D. **A. Marghiloman**, turburat, nu răspunse nimic la întreruperea regelui, dar promite să tacă. El însă nu vrea să

dea concursul său politicei dezastruoase în care s'a angajat guvernul şi nu înţelege cum a putut guvernul să intre pe o astfel de cale şi să pue ţara în faţa unor fapte îndeplinite.

D. N. Filipescu spune că politica expusă de guvern nu este decât desvoltarea logică a primului aranjament cu Rusia din Septembrie 1914. Ori, Filipescu stie dela însuşi d. Marghiloman că acest aranjament a fost atunci adus la cunoştinţa d-lui Marghiloman şi dânsul i-a dat aprobarea lui, spunând că bine a făcut guvernul şi trebue mers în această direcţiune. Filipescu a conchis textual:

„Indignat de aceste palinodii, revendic pentru partidul meu onoarea de a fi iniţiat această politică pe care partidul o susţine cu atâta convingere, încât pe cei cari s'au pus în contra i-a dat afară“.

Marghiloman n'a răspune nimic la aspra apostrofă a lui Nicolae Filipescu.

A venit rândul lui P. Carp, care în acea ·şedinţă a vorbit cu o energie, care făcea un curios contrast cu bătrâneţea lui.

Toate câte le-a spus Brătianu sunt secundare, a spus Carp. Nu-l interesează cine va învinge, ci cu cine comandă onoarea să mergem, chiar dacă am fi învinşi. Heghemonia germană e bună pentru noi. Ce a spus Brătianu de Unguri şi Bulgari n'are valoare. Din acest războiu va eşi ori heghemonia germană, ori cea rusească. Aceasta din urmă ar însemna sfârşitul nostru, căci stăm în drumul Rusiei spre Constantinopol. Deci noi nu putem fi decât în contra Ruşilor. Interesele Dinastiei în special îi comandă să fie în contra Ruşilor, căci o Rusie victorioasă nu va tolera o dinastie străină în România şi va aduce dinastia Ghica, Sturdza, Brătianu ori Carp. Prin urmare, regele e dator ca şef al dinastiei, să se opună la astfel de politică şi să stea alături de Germania.

Carp spune că vede că lucrurile s'au hotărît şi că linguşitorii tronului au avut trecere. Făcând aluzie la Take Ionescu, spune că e uşor a o asigura de devotament când Coroana face ce-i cere.

Declară că va închide ziarul său „Moldova“, dar sprijin nu poate da unei politici care este peirea României. Cei trei fii ai lui se vor bate. El însă roagă pe D-zeu ca armata

noastră să fie bătută, căci numai aşa România va putea scăpa. Altfel e pierdută.

Regele a *răspuns lui Carp că el, deşi respectă toate* opiniunile, dar ultimele cuvinte ale lui Carp nu se pot datori decât necazului. Ele nu pot veni din inimă.

Regele a adăugat că el nu poate să separe interesele Dinastiei de ale ţărei. Dinastia nu e germană, ci română. Românii nu au adus pe unchiul său ca să facă o dinastie germană, ci una românească.

D. **Carp** a replicat că el s'a gândit mult şi numai după această lungă gândire a declarat că urează ca armata română să fie zdrobită, căci numai aşa se poate salva România.

D. **Ion I. C. Brătianu** a intervenit, observând că vorbele lui Carp uimesc pe toţi şi că dacă în adevăr aşa este în inima lui, mai bine să-şi retragă şi pe cei trei fii din armată.

D. **Titu Maiorescu**, care a fost de rândul acesta mai complicat şi mai searbăd decât oricând, face un lung discurs de abilităţi. El începe prin a întreba dacă guvernul are angajamente, ce angajamente şi dacă nu s'ar putea degaja.

D. **I. I. C. Brătianu** întrerupe spunând că el este legat, că nu mai poate da înapoi, dar şi ţara este legată, după a sa părere.

Brătianu explică ce a obţinut dela aliaţi, arătând atât chestia teritorială cât şi dreptul de a lua parte la Congresul de pace pe picior de egalitate.

El spune că a întârziat războiul cât a putut, însă când a simţit că dacă se mai întârziază aliaţii vor trata cu Ungurii, atunci a văzut că nu mai poate aştepta şi că nu mai îi e permis să ezite.

D. **T. Maiorescu**, revenind, spune că totuşi ar trebui să ne degajăm, ca să aşteptăm rezultatul victoriei, căci nu se ştie încă cine va învinge.

Maiorescu declară că aşa zisa politică a idealului naţional se bazează pe două idei greşite. El afirmă că Românii din Ungaria nu vor să se unească cu regatul României; ei vor să rămâie sub Habsburgi, apăraţi de Germani contra Ungurilor.

La această afirmaţie d-nii **Brătianu** şi **Take Ionescu** întrerup, spunând: nu este adevărat. Nouă ne-au destăinuit

fundul sufletului lor, dar poate că d-lui Maiorescu i-au vorbit altfel tocmai findcă-i cunoşteau adevăratele sentimente.

Brătianu adaugă că are scrisori dela Vaida şi dela alţii în sens opus celor afirmate de d. Maiorescu.

Cum Maiorescu mai spusese că ceeace trebuia guvernul să facă şi n'a vrut să facă era să trateze cu Ungurii pentru îmbunătăţirea soartei Românilor de peste Carpaţi, l'a întrerupt şi Regele.

Regele a spus că şi înainte şi după izbucnirea războiului a cerut Germaniei şi a cerut şi lui Czernin să dea pentru Românii din Ungaria cel puţin atâta cât au Cehii din Bohemia, că înainte de războiu împăratul Wilhelm s'a dus la Viena să ceară aceasta pentru noi, dar a fost refuzat. Regele spune că e ferm convins că nici Germania, nici nimeni nu poate face nimic. Regele chiar personal a tratat în alte rânduri, dar tot fără succes.

T. Maiorescu, continuându-şi vorbirea, spune că nici Românii din regat nu vor războiu. El zice că la 1913 nu a intrat în războiu (pe atunci era şeful guvernului) decât atunci când opinia publică era unanimă. Astăzi însă, spune el, opinia publică este contrară. Maiorescu a mai cercat să susţie că nici constituţionaliceşte nu putem declara războiu, Camerele actuale având un mandat expres: de a revizui Constituţia. Dacă vrem războiu, trebuie în prealabil noui alegeri asupra acestei chestiuni.

La această fantezie, Regele nu se poate opri de a surâde.

D. **Emil Costinescu** atacă cu mare energie pe Carp, Maiorescu şi Marghiloman. El spune că nu chestia Strâmtorilor poate fi hotărâtoare, căci ori vor fi Ruşii ori vor fi Germanii stăpâni pe Constantinopole, pentru noi tot rău este.

Regele întrerupe din nou spunând că lui nu 'i-e frică de Rusia, dar şi dacă i-ar fi frică, tot mai bine să fie o Românie Mare, căci mai lesne se va putea apăra.

D. **Costinescu**, reluând cuvântul, spune între altele că atunci când toate popoarele au intrat în acest războiu de desrobire, ar fi pentru **România** o desonoare şi ar fi pierdută dacă ar rămâne neutră.

D. **Marghiloman** întrerupe zicând:

— Şi Olanda şi Suedia şi Spania sunt neutre.

Intreruperi se ivesc din mai multe părţi:

— Dar aceste ţări nu au revendicări naţionale!

D. **Costinescu** replică: Noi suntem în mijlocul bătăliei şi dacă stăm neutri, ne încalecă Ungurii şi Bulgarii.

D. **Take Ionescu** ia din nou cuvântul şi zice: D-l Maiorescu a spus două lucruri neadevărate. Afirm că Românii de dincolo ne aşteaptă ca pe Messia, Este adevărat că în 1911 Vaida şi alţii ne propuneau unitatea naţională, intrând noi sub Habsburgi. Ei nu-şi dădeau seama de situaţia politică generală a Europei şi de aceea nu credeau o altă soluţiune posibilă. Din 1914 lucrurile s'au schimbat: mie mi-au trimes vorbă din partea întregului comitet că dacă nu ne ducem acum să-i scăpăm, Carpaţii vor rămâne hotar pentru vecie şi românismul va fi perdut. D-lui Maiorescu şi altora ca dumnealui s'au temut să le spue tot gândul lor.

In ţară nu suntem divizaţi: toată ţara vrea războiul, dar, fireşte, doi ani de neutralitate au produs o uzură. Această uzură va dispare când se va şti că ne-am hotărât, mai ales când ţara va vedea gestul Regelui.

D. **Mihail Ferechide** combate sofismele lui Maiorescu relative la drepturile Parlamentului de a face războiul. In numele Camerei asigură pe Rege şi guvern de tot concursul.

D. **C. F. Robescu** a dat aceiaşi asigurare în numele Senatului.

D. **Ion I. C. Brătianu**, luând cuvântul pentru ultima oară, a răspuns lui Maiorescu şi celorlalţi că după cum părintele său nu era nici rusofil, nici germanofil, nici el nu e altceva decât român. Cei cari se opun războiului nesocotesc chestia morală. El nu este sigur de victorie, dar chiar învinşi, noi vom asigura unitatea naţională după cum Italia, bătută la Novara, a realizat-o după câţiva ani. Cauza românismului a făcut un pas gigantic din moment ce patru mari puteri au recunoscut dreptul nostru la unitatea naţională. Mihaiu Viteazul este eroul legendar fiindcă a trecut în Transilvania. Aşa va fi şi cu regele Ferdinand. El a adăugat că îşi ia toată răspunderea.

Dinastia română nu este o dinastie străină, dar după ce Regele va trece peste Carpaţi, chestia nici nu se va mai pune.

Regele încheind discuţiunea, a spus că el această ho-

tărâre a luat-o după foarte lungă chibzuire şi este convins că ea corespunde şi cu interesele Ţărei şi cu ale Dinastiei. El crede că lucrând astfel leagă şi mai indisolubil dinastia cu naţiunea. El cunoaşte greutăţile şi de aceea cere dela toţi sprijin, căci răspunderea va fi a tuturor, chiar a celor cari au alte păreri.

Cu Dumnezeu înainte! a terminat Regele şi a ridicat şedinţa.

Relativ la schiţarea de mai sus, făcută de d. Take Ionescu în *Adevărul*, ziarul *Viitorul*, organul d-lui Ion I. C. Brătianu, semnalează în No dela 26 Februarie 1921 o eroare şi o omisiune, cari alterează nu numai proporţiile realului, dar şi realitatea faptelor. Aşa spre pildă, scrie *Viitorul*, e greşit prezintată audienţa din ajun a lui Titu Maiorescu la Rege. Altul de cât cel relatat în *Adevărul* i-a fost caracterul şi scopul. De asemenea e greşit arătată în darea de seamă a d-lui Take Ionescu introducerea în discuţiunea Consiliului de coroană a politicei bătrânului Ion Brătianu, fiind că de fapt ea fusese cu insistenţă invocată de către Carp şi Maiorescu pentru a o pune în contrazicere cu *„politica de aventură şi contrarie intereselor naţionale“* întreprinsă de fiul său Ion I. C. Brătianu.

Tot astfel este inexact ca preşedintele de consiliu de la August 1916 să fi invocat scrisori ca temeiu al simţimintelor Ardelenilor şi în special să se fi rezimat în expunerea sa pe vre-o scrisoare de a d-lui Vaida.

CAPITOLUL VIII

Corupţiunea în presă, şi spionagiul germano-maghiar în România

Acest capitol constitue desigur cronica cea mai urîtă şi mai scandaloasă din istoria contimporană a României. Istoria însă e datoare să înregistreze şi să înfiereze această pagină neagră din trecutul nostru apropiat.

Indată după izbucnirea războiului european şi mai ales după ce Germanii şi Ungurii s'au convins că România, urmând pilda Italiei, nu va interpreta tratatul de alianţă în sensul cum îl pricepeau ei şi că politica neutralităţii, adoptată în ultimul moment de aceste două state, poate uşor conduce la o mobilizare îndreptată împotriva lor, cum s'a şi întâmplat de fapt mai târziu, guvernele din Berlin, Viena şi Budapesta, dându-şi perfect de bine seama de ceea-ce au pierdut, au luat repede următoarea hotărâre: să nu cruţe nici un mijloc şi nici un sacrificiu pentru a împiedica ivirea acestei din urmă eventualităţi.

In urmărirea acestui scop, atât de scump intereselor lor, Puterile centrale au recurs fără întârziere la sistemul unei vaste corupţiuni în sensul ca cu bani mulţi şi grei să-şi creeze în România şi Italia o atmosferă de simpatie, să achiziţioneze sau să înfiinţeze ziare de propagandă prin toate capitalele ţărilor neutre, să cumpere conştiinţe cât de multe şi de ori-ce calibru, în sfârşit să facă tot ceea-ce nevoia va cere, pentru-ca să se evite *à tout prix* o eventuală

eşire din neutralitate din partea Italiei şi a României sau, în cazul cel mai rău, să se prelungească cât mai mult ziua în care o asemenea primejdioasă perspectivă, pentru ele, ar putea să se producă.

Zis şi făcut. Tarabe pentru cumpărări de conştiinţe se deschid: la Roma, sub conducerea baronului Flottow; la Bucureşti, sub cea a baronului Büsche, care înlocuise pe neaşteptate pe senilul Waldhausen, şi a contelui Czernin, iar la Atena, sub conducerea baronului Schenk, cunoscut şi publicului bucureştean de pe vremea când reprezinta interesele uzinei Krupp.

Sistemul de corupţiune întrebuinţat de aceşti maestri agenţi fără scrupul a fost cel următor: Intâiu şi întâiu şi-au asigurat contactul şi apoi colaborarea unuia sau mai multor fruntaşi politici, cu sentimente mai mult sau mai puţin germanofile. şi apoi, după recomandaţia acestora sau chiar prin intermediul lor, au pornit opera de corupţiune la început discret, iar mai târziu fără nici o perdea.

Dacă la Roma s'a găsit un bărbat de talia lui Giolitti care să patroneze din convingere politica germanofilă, la noi şi la Greci, în schimb, s'au găsit cu ghiotura specimene mult mai elastice, mai josnice şi mai lipsite de cel mai elementar simţ de pudoare, ca să nu vorbesc de sentimentul naţional.

Rolul lui Giolitti dela Roma, la noi a fost jucat de Petre P. Carp, germanofil din convingere şi prin educaţie. S'o fi servit sau nu fostul şi actualul preşedinte de consiliu italian de găinari şi trădători ordinari în politica sa nemţofilă, îmi vine greu să cred. Pot însă cu mâna pe conştiinţă să susţin că instrumentul principal, de care s'a slujit Petre P. Carp — e vorba de odiosul Virgil C. Arion, fost presedinte al *Ligei culturale* — a fost un trădător conştient al celor mai sfinte interese româneşti.

Aşi comite desigur o nedreptate dacă aşi elimina din această galerie fallieriană pe Alex. Marghiloman, şeful unui partid politic istoric, apoi pe cunoscutul archimilionar, lacom şi incorijibil, Grigore G. Cantacuzino, ca şi pe veciniciul ahtiat de tantieme nemţeşti Dimitrie I. Neniţescu, fost ministru de industrie, etc. cari au fost pentru Români ceeace au fost Skuludis, Gunaris şi Lambros pentru Greci.

Este evident că, sprijinită de asemenea elemente cu

suprafață politică, propaganda și corupția germanofilă nu puteau decât să se desvolte aproape nejenate și să ia proporțiile uriașe cunoscute în toate aceste trei țări neutre, mai ales că guvernele lor, proclamând neutralitatea, cam închideau ochii, unele din simpatie și din „convingere" cu mărci ca la Greci, și altele de teama de nu-și demasca planurile viitoare, cum a fost în Italia și la noi.

Primul român de viță nobilă care s'a vândut Nemților, a fost, cum se știe, Grigore G. Cantacuzino, zis și Prensul [1]), înfocatul francofil și naționalist de odinioară, care organizase, chiar în ajunul trădărei sale, impozanta primire făcută lui Nicu Filipescu, în primele zile dela declararea războiului, cu ocazia sosirei acestuia în capitală.

Iată cum s'a operat târgul acestui Marco Falliero al României:

Inainte cu vre-o 4 ani de războiu, Grigore G. Cantacuzino înființează, la București, cu concursul mai multor persoane dornice de progresul cultural al țării, ca Mihail C. Vlădescu, Nicu Cincu, etc., institutul de editură *Minerva* pentru tipărirea de cărți didactice și de literatură, precum și pentru scoaterea unui ziar popular, întitulat tot *Minerva* — o inițiativă românească laudabilă și care în primii ani ai existenței sale adusese chiar servicii reale culturei românești. În afară de ziar, care, fiind confecționat fără pricepere și vlagă și având și o nuanță politică conservatoare cam antipatică, n'a avut nici un ecou în opinia publică [2]).

Acționarul cel mai mare al acestei întreprinderi era George Gr. Cantacuzino [3]), zis și Nababul, tatăl Prensului, care luase acțiuni pentru însemnata sumă de 600.000 lei.

---

[1]) Botezat astfel pentru ilustrarea posturei ridicole în care se pune acest individ, dându-și în toate părțile titlul de *principe*, deși știe că în țară sunt abolite prin constituție toate titlurile de nobleță.

[2]) Planul conceput de Grig. G. Cantacuzino cu scoaterea *Minervei* era să facă concurență ziarelor *Adevărul* și *Universul*, cele mai răspândite din țară. Combinația însă n'a reușit din cauza proastei facturi a ziarului ca și a antipatiei ce o inspira prezența Prensului în capul antreprizei.

[3]) Mort în Martie 1913, lăsând în urma sa o avere considerabilă — vre-o 200 milioane—din care însă nici un ban pentru o instituție de binefacere sau culturală, nici măcar pentru întreținerea unui singur pat în spitalele Eforiei spitalelor civile, de unde atât răposatul cât și doi fii ai săi încasaseră, fiecare pe rând și ani întregi, lefuri grase în calitate de efori ai acestui așezământ.

La moartea bătrânului Cantacuzino, toate aceste acţiuni au revenit, prin moştenire, fiului său Grigore, adică Prensului, care devenea astfel stăpânul de fapt al institutului de editură, ca şi al ziarului *Minerva*.

La venirea haitelor şi spionilor nemţi şi austriaci în ţară după izbucnirea cataclismului european, aceştia s'au pus imediat pe studiul situaţiei locale şi al cântărirei forţei de rezistenţă a diferitelor caractere din protipendadă — şi repede 'şi-au fixat un plan de atac definitiv. Atunci trinitatea de spioni Hennenvogel-Iversen-Roselius s'a adresat lui Grigore G. Cantacuzine—à *tout seigneur*, *tout honneur*— să le vânză lor institutul de editură, precum şi ziarele *Minerva* şi *Seara* [1]), acesta din urmă apărând numai de cât-va timp ca ziar de polemică pentru trebuinţele politice şi campaniile personale ale Prensului. Nu voiu omite să adaug că cu prilejul intrevederii dintre Prens şi reprezentanţii de mai sus ai culturei şi moralei teutone, aceştia s'au grăbit să-i deschidă frumoase perspective pentru viitor de ordin politic şi economic, mai ales, dacă odată cu vânzarea tipografiei şi a ziarelor, va consimţi să figureze şi printre bunii amici ai Germaniei şi Austro-Ungariei.

Arghirofil iremediabil şi prin tradiţie [2]), Grigore G. Cantacuzino cedează fără nici o mustrare de conştiinţă şi târgul se face.

Toată chestia, care a mai întârziat cât-va timp încheierea afacerei, era să se găsească forma vânzărei, spre a se evita redactarea de acte publice de notariat, cari — obiecta Prensul—ar putea să-i compromită capitalul politic!

Dar forma a fost şi ea în grabă dibuită. S'a înfiinţat,

---

[1]) In fruntea acestei foi interlope, Prensul pusese, din recunoştinţă pentru serviciile de agent electoral ce-i făcuse în fieful său dela Slatina, pe faimosul Alex. Bogdan-Piteşti, faţă de care s'a obligat printr'o scrisoare comercială cum că timp de 10 ani de zile îi va tipări ziarul *Seara* gratuit, cu hârtie cu tot. In baza acestei scrisori, când s'a făcut trecerea tipografiei şi a ziarelor *Minerva* şi *Seara* in mâinile Nemţilor, Bogdan-Piteşti a încasat suma de 350.000 lei, drept despăgubire a gratuităţei tiparului şi hârtiei.

[2]) Vezi *Cronica* lui Radu Popescu, care spune despre Ştefan Vodă Cantacuzino că *„a speriat ţara cu hoţiile şi lăcomia lui“*. Tot acesta a trădat Turcilor pe vărul său Constantin Vodă Brâncoveanu, în scopul de a-i lua scaunul de Domn şi a pune mâna pe averea lui, evaluată atunci la 25 milioane.

într'adevăr, o nouă societate de editură, botezată *Tiparul*, cu consiliu de administrație în regulă, publicat prin *Monitorul oficial*, și din care făceau parte oameni de calibrul următor: Alex. Bogdan-Pitești, Hennenvogel, Roselius, Brociner și alți câți-va *ejusdem farinae*. Societatea era, chipurile, românească, însă banii erau nemțești, austriaci și unguresti.

Ei bine, acestei societăți pretinse românești a vândut Grig. G. Cantacuzino întâiu ziarul *Seara*, iar o lună de zile mai târziu institutul de editură *Minerva* și ziarul cu același nume, cu singura condițiune ca timp de un an de zile direcțiunea *Minervei* și administrația institutului de editură să rămână tot sub conducerea lui. Scopul acestei clauze era ca, în acest restimp, Prensul să poată face transmiterea diferitelor acte de hipotecă ce grevau întreprinderea, în tihnă și fără contact cu tribunalul de notariat, lucru la care a și reușit, transferând toate datoriile *Minervei* și ale institutului de editură dela Banca Marmorosch, Blank & C-ie și societatea de asigurare *Dacia-România*, unde amicul său Dim. I. Nenițescu era atot-puternic, la Banca generală română, în depozitul căreia se trimiteau dela Berlin aproape toate sumele destinate pentru spionagiu, ziare și cumpărătoare de suflete.

Pentru-ca să dea operației sale de trădare toate aparențele unei afaceri curat comerciale, a unui simplu schimb de titluri, Prensul a inventat trucul ca contra tuturor acțiunilor sale dela institutul de editură *Minerva*, pe cari le vânduse nouei societăți *Tiparul*, să nu ia bani efectiv, ci tot acțiuni d'ale acesteia, pe cari apoi, în cel mai mare secret, le prezinta Băncei generale române, de unde încasa valoarea convenită, în total vre-o 3 milioane și jumătate lei, sumă pe care am dovedit-o la timpul său, în *Adevărul*, cu date și cifre ce mi-am procurat din însăși registrele acestei bănci.

Trecerea în mâinile Nemților a institutului de editură și a ziarului *Minerva* cu instalații și personal cu tot, a stârnit, cum era și natural,o legitimă indignare printre membrii redacției, cari nutreau sentimente românești și naționale. Printre aceștia au fost G. Christodorescu, M Burileanu și P. Boțan, cari au părăsit imediat redacția *Minervei*, protes-

tând prin scrisori publice contra modului însolit cu care Prensul 'i-a debarcat și pe dânșii pe limanul intereselor nemțești, fără măcar să le ceară consimțimântul.

Deși stăpână pe două ziare și pe o tipografie admirabil de bine înzestrată, societatea *Tiparul* a trinității Hennenvogel-Iversen-Roselius nu 'și-a încercuit activitatea sa aci. Dincontră, cu puteri îndouite și cu o îndrăzneală nebănuită, ea 'și-a întins mrejile ei ademenitoare și periculoase la toată presa din capitală și din provincie, care era pusă la mezat.

In mai puțin de un an de zile, societatea *Tiparul* a putut să înregistreze la activul murdarei sale activități următoarele rezultate:

I. Inființarea ziarului cotidian *Ziua*, pus sub direcția mortului între vii I. Slavici. cel cu teoria „drăguțului de împărat". Considerată ca organ al legațiunei austro-ungare, foaia aceasta odioasă avea misiunea să otrăvească mai ales ființa sufletească a Românilor din Transilvania și Ungaria.

II. Inchirierea ziarului *Dreptatea* a lui I. Em. Protopopescu-Pake, fost deputat conservator. Prețul închirierei nu-l cunosc, dar palatul fostei *Dreptăți* din strada Teatrului, clădit după comiterea trădărei, vorbește dela sine.

III. Achiziția ziarului nou înființat *Moldova* al lui Petre P. Carp. Cifra subvenției lunare n'o cunosc deasemenea; judecând însă după rolul și suprafața politică a directorului— Petre P. Carp,—și după imensitatea stomacului bolnăvicios al primului redactor—Virgil C. Arion—desigur că trebuie să fi fost respectabilă.

IV. Inchirierea ziarului popular *Universul* dela fostul său director N. Dimitrescu-Câmpina, tot în scop de propagandă germano-filă, mai ales prin publicarea de știri tendențioase și cari, după concepția teutonă, trebuiau răspândite în toate straturile societății.

Prima dovadă patentă de trădare a dat-o *Universul* prin publicarea infamului raport dresat de agenții nemțofili I. G. Stoian și C. Obedeanu, ambii înregimentați marghilomaniști, asupra vizitei lor de pe frontul bucovinean, după prima retragere a Rușilor, raport în care se lăuda administrația contelui Meran și atitudinea binevoitoare a șefului gendarmeriei bucovinene, criminalul colonel Fischer, după

a cărui comandă bieţii Români erau împuşcaţi şi spânzurati, fără judecată, pela toate răspântiile de drumuri.

Universul, plătit pentru trădarea sa cu 70.000 lei pe lună, a stat în slujba intereselor germano-austriace mai multe luni de zile, până când N. Dimitrescu-Câmpina, văzând că ziarul înfiinţat de Luigi Cazzavilan—o adevărată sursă de bogăţie chiar în timpuri normale şi pe căi cinstite — începe să fie refuzat de abonaţi şi cititori şi că întreaga situaţie a ziarului se clatină din temelii, a recurs la serviciile d-lui general Gr. Crăiniceanu, membru în comitetul *Federaţiei unioniste*, ca să-i refacă virginitatea şi demnitatea pierdute, operă foarte anevoioasă, dar în care a reuşit în parte condeiul inimos şi creditul moral al generalului.

V. Inchirierea organului socialist *Lupta*, care din ziar săptămânal a devenit deodată cotidian. Preţul închirierei necunoscut, dar sigur e că trebuie să fi fost foarte ridicat, mai ales că nu era numai chestia ziarului la mijloc, ci a întregei organizaţii socialiste din ţară, în cap cu şeful ei d-rul Rakowski, organizaţie care tot timpul a servit interesele nemţeşti şi prin întruniri şi manifestaţii publice, cari, bănuiesc, că trebuiau să răspunză însemnatelor sacrificii materiale făcute de tovarăşii Südekum şi Parvus, deputaţi în Reichstagul din Berlin, cu prilejul vizitei cu care au onorat pe tovarăşii lor de idei de pe malul Dâmboviţei, nu mult după ce a dat foc Europei Wilhelm II.

VI. Inchirierea ziarelor marghilomaniste *Steagul* [1]) şi *Inainte*, *La Politique* şi *L'Eclair*. Preţul exact al acestei închirierei *en gros* îl ştie numai Alex. Marghiloman, trecut în registrul Günther dela *Steaua română* cu mai multe milioane, după cum voiu arăta în capitolul dedicat dosarului Günther.

VII. Infiinţarea ziarului *Libertatea* de sub direcţia fostului tribun Nicolaie Fleva [2]).

Istoria ajungerii tribunului în fruntea unei gazete de

---

[1]) Acest ziar apăruse, la început, ca organ de propagandă al partidului conservator, sub direcţia d-lui Const. C. Bacalbaşa. După ruptura din partid, pe tema trădărei şefului său Alex. Marghiloman, Const. C. Bacalbaşa s'a retras dela conducerea *Steagului*, care a intrat apoi cu totul în apele nemţeşti.

[2]) *Incetat din viaţă în vara anului 1920, uitat şi desconsiderat de toţi acei cari, pe vremuri, îi ziceau din convingere* **tribunul poporului**.

prapagandă nemţofilă este prea interesantă, ca să n'o relatez în întregime. Iată-o:

Intr'una din zilele afurisitei noastre neutralităţi, baronul Busche, ministrul Germaniei la Bucureşti, — consiliat de amicul său Alex. Bogdan-Piteşti, directorul ziarului *Seara* — descinde din automobil la domiciliul lui N. Fleva, spre a face o vizită, aşa din chiar senin, popularului deputat ales de colegiul II din capitală. Tribunul era acasă şi, deşi mirat de vizita reprezentantului Kaiserului, prin nimic de alt-fel motivată, îl primeşte cu curtoazia-i cunoscută. Diplomatul neamţ începe prin a-i spune tribunului că, dată fiind personalitatea lui marcantă, ţinea să-l cunoască cu orice preţ—şi de aceea a ales calea aceasta cam neuzitată printre diplomaţi. Vorbind apoi de una şi alta, baronul Busche ajunge la scopul principal al vizitei sale şi deschizând tribunului perspective din cele mai ademenitoare pentru viitor, îi solicită concursul pentru apărarea intereselor nemţeşti pe timpul neutralităţii.

Nu ştiu textual răspunsul dat de N. Fleva la propunerile insolite ale ministrului german. Ceea-ce ştiu însă este că a doua zi tribunul, indignat şi înfuriat, a venit la d. C. Mille, directorul *Adevărului*, să se plângă şi să protesteze în contra încercărei de corupţie, al cărei obiect a fost chiar el din partea neobrăzatului ministru al Germaniei. O notă scurtă şi drastică, apărută în *Adevărul* din acea zi, punea toată ţara în cunoştinţă despre îndrăzneţul gest al reprezentantului imperiului german. Tribunul apăruse, pentru ultima oară, în lumina unui politician cinstit.

Din nenorocire, razele luminei acesteia au durat numai cât roua dimineţei. Intr'adevăr, abia peste câte-va zile marele public află, spre cea mai vie a sa surprindere şi revoltă, despre apariţia unui nou ziar nemţofil, întitulat *Libertatea*, care avea pe frontispiciu pe *Nicolae Fleva, director*, şi un prim articol iscălit tot *N. Fleva*.

Evident, altă explicaţie nu era pentru public decât că aurul dela Berlin îşi făcuse operaţia cesariană, cu toate convingerile şi protestările din ajun ale tribunului. Şi, spre cea mai mare ruşine a vieţei noastre politice, publicul nu se înşelase în bănuelile sale.

Ce se întâmplase în realitate? Ministrul Germaniei,

față cu destăinuirea publică făcută de tribun că el a încercat să-l corupă, a chemat imediat la legațiune pe consilierul său intim Alex. Bogdan-Pitești ca să-i facă cuvenitele reproșuri pentru-că l'a sfătuit să cază într'o cursă așa de desagreabilă, fără să fi preparat bine terenul de mai înainte.

Bogdan-Pitești, cunoscându-și oamenii de minune—căci doar N. Fleva era advocatul lui Bogdan-Pitești în procesul de șantaj [1]) ce 'i-se intentase de Banca Marmorosch, Blank & C-ie— spune patronului său să fie perfect liniștit, căci o să aranjeze el lucrurile cu Fleva spre cea mai complectă a sa satisfacție și spre interesul bine priceput al propagandei germano-file. Și—curios—Bogdan-Pitești s'a ținut de promisiune, ca un adevărat „gentlemen". Ce 'i-o fi zis sau ce 'i-o fi făcut tribunului, nu știu, dar fapt cert este că l'a convins să accepte direcția unui nou ziar cotidian nemțofil, *cu un salariu lunar de una sută mii lei*—și astfel peste câte-va zile a apărut *Libertatea* de sub direcția lui Nicolae Fleva! Așa 'și-a încununat tribunul lunga și agitata sa carieră politică!

Este interesant să amintesc și epilogul acestei specifice trădări: Leafa de una sută mii de lei lunar, care echivala cu lista civilă a unui rege sau președinte de republică, nenorocitul tribun n'a încasat-o decât pe o singură lună de zile. De ce? Așa a binevoit să-l trateze baronul Busche, ca recunoștință pentru destăinuirea din *Adevărul*.

VIII. Inchirierea ziarului *Opinia* din Iași, organul lui Alex. A. Bădărău, fostul ministru de justiție și de lucrări publice. Prețul închirierei: 500.000 lei, sumă înscrisă în registrul lui Günther dela *Steaua română*.

IX. Inființarea, la București, a agenției telegrafice Iversen, care nu era decât sucursala agenției Wolf dela Berlin, pentru furnizarea, răspândirea și publicarea de știri telegrafice tendențioase și favorabile Puterilor centrale.

Activitatea desfășurată de această agenție a fost din cele mai intense, mai periculoase și mai insolente, pătrunzând cu germenii corupției până și în redacțiile ziarelor naționa-

[1]) Proces, care s'a terminat în Iunie 1916 cu condamnarea lui Bogdan Pitești la 2 ani de închisoare. Ocuparea Bucureștilor de către trupele nemțești l'a găsit pe Bogdan-Pitești, făcându-și osânda la Văcărești.

liste şi guvernamentale. Sistemul practicat în acest scop era următorul: Agenţia Iversen angaja în ascuns, prin agenţii săi, câte un redactor sau reporter dela aceste ziare cu misiunea de a strecura în ele mici notiţe, informaţii sau telegrame cu tâlc favorabil intereselor nemţeşti. Unii ziarişti au fost angajaţi şi plătiţi numai pentru serviciul de a publica ştirile din sursă germană cu litere mai groase decât cele obicinuite sau la fel cu cele cari se tipăreau informaţiile ori telegramele favorabile aliaţilor.

Nu era, cu un cuvânt, neglijat nimic, dar absolut nimic din ceea-ce putea să mişce opinia publică din ţară, s'o influenţeze şi s'o predispună în favoarea Puterilor centrale. Mărcile germane, ca şi coroanele austro-ungureşti curgeau în valuri înspre buzunarele tutulor acelora cari vo'au să le primească şi să facă o slujbă oare-care, cât de murdară, pentru promovarea intereselor nemţeşti. Intr'o asemenea pestilenţială atmosferă, în care banul circula pe toate potecile pentru achiziţii de partizani, nu e de mirare că au căzut victimă şi unii ziarişti mai slabi de înger dela gazetele naţionaliste şi guvernamentale. S'au lăcomit ei archimilionari cunoscuţi ca Grigore G. Cantacuzino, Alex. Marghiloman [1]) şi alţii şi nu era să cază în gura lăcomiei oameni săraci, cum sunt de regulă ziariştii profesionişti ?!

Prinşi cu ocaua mică din vreme, unii din ei au fost licenţiaţi imediat din serviciu. Alţii au funcţionat până în momentul din urmă al apariţiei ziarelor la cari colaborau— aceasta din cauza că preţioasele indicaţii din registrul Günther n'au fost cunoscute decât mai târziu, nu mult înainte de evacuarea Bucureştilor.

Perzistenta şi prodigioasa campanie de corupţiune, pornită de Nemţi în ţară prin societatea *Tiparul*, prin intermediul financiar al *Stelei Române* şi Băncei generale române şi cu cel moral al lui Alex. Marghiloman, a dat în curând României un aspect greţos şi din cele mai deprimante.

Intr'adevăr, la un moment dat, Puterile Centrale

---

[1]) Departe de mine gândul de a acuza pe Alex. Margiloman că a luat bani dela Nemţi, spre a-şi spori patrimoniul. Nu. El a primit bani dela duşmanii noştri pentru a deştepta în ţară un curent favorabil politicei Puterilor centrale, după urma căreia el trebuia să profite politiceşte, fiind desemnat ca omul situaţiei în caz de triumf al acestora.

dispuneau, la București, de următoarea jalnică falangă de ziare vândute pentru apărarea intereselor germano-austriace și spre cea mai mare pagubă a pregătirei sufletești și politice, de care avea nevoe România în așteptarea febrilă a ceasului atât de mare și hotărîtor pentru însăși existența ei și a neamului românesc:

1.	*Universul*	de sub	direcția lui	N. D. Câmpina[1]
2.	*Minerva*	„	„	Gr. G. Cantacuzino
3.	*Seara*	„	„	Al. Bogdan-Pitești
4.	*Ziua*	„	„	I. Slavici
5.	*Moldova*	„	„	Petre P. Carp
6.	*Lupta*	„	„	Dr. C. Racowski
7.	*Inainte*	„	„	Ion C. Bacalbașa
8.	*Steagul*	„	„	A. Corteanu
9.	*La Politique*	„	„	P. Cioràneanu
10.	*L'Eclair*	„	„	Caion
11.	*Libertatea*	„	„	N. Fleva
12.	*Dreptatea*	„	„	D. Teodorescu
13.	*Bukarester Tageblatt*		„	Popp[2])

față cu

următoarele organe naționaliste și intervenționiste:

1.	*Epoca*	de sub	direcția lui	T. Pisani
2.	*Adevărul*	„	„	C. Mille
3.	*Dimineața*	„	„	C. Mille
4.	*Acțiunea*	„	„	Victor Ionescu
5.	*La Roumanie*	„	„	I. Pangal
6.	*Naționalul*	„	„	Toma Stelian
7.	*Journal de Balkans*		„	A. Rubin
8.	*Gazeta*	„	„	Svilocosici
9.	*Patria*	„	„	Al. V. Casimir[3])

și față cu

următoarele ziare liberale guvernamentale, cari, din cauza

---

[1]) De când *Universul* a trecut sub direcția d-lui Stelian Popescu, el și-a reluat atitudinea românească dela început.

[2]) Ovreiu împământenit.

[3]) Devenit cotidian câtva timp înainte de mobilizare.

neutralităţii, deşi în fond intervenţioniste, trebuiau să păstreze atitudinea şi măsura dictate de guvern şi împrejurări:

1. *Viitorul* de sub direcţia lui M. D. Berlescu
2. *Românul* I. Nădejde
3. *L'Indépendance roumaine* I. Procopiu

Notez că în acest tablou nu figurează decât ziarele cotidiane bucureştene, dintr'o tabără şi din alta, crezând de prisos să mai înşir şi numeroasele fiţuici germanofile, pe cari propaganda germană totuşi nu le neglija, furnizându-le fondurile necesare.

Ceeace se petrecea la Bucureşti, în materie de corupţiune, se întâmpla aidoma şi în restul ţării. Aproape în toate reşedinţele de judeţ apăreau câte una sau chiar mai multe fiţuici pentru a face propagandă filo-germană. Aşa, la Iaşi, pe lângă *Opinia* lui Bădărău, care avea ataşată şi o agenţie de ştiri tendenţioase din sursa Iversen, mai făceau cor intereselor nemţeşti şi fiţuicile *Cuvântul* (carpist) şi *Iaşul* (marghilomanist). Tot astfel la Craiova, Galaţi, Brăila, Ploeşti etc.

Singur acest tablou îngrozitor e suficient ca să ilustreze ravagiile făcute de corupţia germano-austro-ungurească în rândurile presei româneşti. El poate da fiecărui român o idee exactă despre enormul preţ pe care îl puneau guvernele dela Berlin, Viena şi Budapesta pe câştigarea simpatiilor României ca s'o oprească din drumul ei istoric, spre care o împingeau cele mai superioare interese ale neamului şi însăşi salvarea demnităţei Statului român.

Intreagă această falangă de ziare vândute intereselor duşmanilor noştri se tipărea zilnic în sute de mii de exemplare, cari se trimiteau gratis publicului din capitală şi din provincie, cu toată scârba şi refuzul cu care au fost întâmpinate dela început chiar pe benzile poştale. Deasemeni vagoane întregi cu această presă otrăvitoare treceau zilnic graniţa în Transilvania şi Ungaria, unde gendarmii unguri o distribuiau prin casele şi curţile bieţilor români ca să-i zăpăcească, să-i inducă în eroare şi să-i facă să creadă că România este şi va rămâne totdeauna alături de Germania şi Austro-Ungaria, aliatele ei. Această perfidă şi mizerabilă propagandă a avut drept consecinţă că soldaţii români din

armata austro-ungară se băteau ca leii și mureau moarte de eroi pentru pajura austriacă în credința că luptă alături de mândra și ideala lor Românie!

Spre a zădărnici, pe cât era cu putință, această primejdioasă propagandă, presa naționalistă din țară era forțată să recurgă la tot felul de manopere din cele mai ingenioase, cari, însă, odată descoperite, nu mai puteau fi repetate decât cu mari precauțiuni și dificultăți.

Iată, între altele, un caz: Ziarul *Epoca*, care conținea un admirabil și fulgerător articol de fond, scris de Octavian Goga, în contra alegerii trădătorului vicar V. Mangra dela Oradea-Mare ca archiepiscop și mitropolit al Românilor ortodoxi din Transilvania și Ungaria, a putut fi expediat și răspândit în Ardeal numai mulțumită următorului truc: *Epoca*, tipărindu-se la aceeași tipografie, numită „Poporul", la care se tipărea și murdara *Ziua* a lui Slavici, a reușit într'o noapte să imprime tot cuprinsul său cu titlul împrumutat dela *Ziua*, în mai multe mii de exemplare, cari astfel sub numele acesta cunoscut autorităților polițienești și vamale ungurești dela graniță, au putut scăpa nedistruse și să pătrundă în Transilvania, unde au fost citite de Români cu o sete și satisfacție extraordinară. Abia peste 2 sau 3 zile au putut constata Ungurii păcăleala românească, descoperire care a dat apoi mult de lucru gendarmeriei în goana ei nebună de a secuestra prin casele românești toate exemplarele *Epocei* revoluționare.

Iată la ce mijloace dilatorii eram siliți să recurgem, pentru a feri de otrava germano-ungurească sufletul românesc de peste Carpați! Iată în ce atmosferă desperantă și ucigătoare ne-a fost dat nouă să trăim în cei doui ani de neutralitate!

Paralel cu deslănțuirea corupției în presă, România a fost îndată după izbucnirea războiului european teatrul celui mai întins, mai desmățat și periculos spionagiu din partea Germaniei și Austro-Ungariei, mai ales.

Indrăzneți și convinși că izbânda se obține și pe *calea informațiilor*, cari pot deschide trupelor calea de triumf, Austro-Germanii nu și-au făcut nici un scrupul din alegerea mijloacelor întrebuințate.

Scopul scuză mijloacele, și-au zis ei; el le *sfințește*,

căci scopul fiind egoist, dar *moral*, exclusiv germano-austriac, *ipso-facto* el este superior, deci deasupra binelui şi a răului. Şi — trebue să recunosc — că dintre toate *maşinaţiile strategice* nemţeşti, nici una n'a fost organizată atât de minunat şi infernal ca serviciul spionagiului.

Dacă, în vremurile de demult, Frideric cel mare se lăuda că *„el are un singur bucătar, dar o sută de spioni"*, în timpurile mai noui generalul teuton Radovitz scria:

„Nu însemnează să cheltueşti banii degeaba, când aduci unei naţiuni foloasele unui serviciu secret de spionagiu; dimpotrivă, nici nu se poate o întrebuinţare mai bună a banilor".

Adânc pătrunsă de acest principiu, Germania cheltuia pe vreme de pace suma de *20 milioane de mărci* pentru întreţinerea unui corp imens de spioni, începând dela cei mai înalţi funcţionari până la cel mai umil, dar util lucrător de fabrică. Faţă cu cifra aceasta, cititorul îşi poate închipui desigur sumele colosale, pe cari a trebuit să le cheltuiască Germania pe timp de războiu, când fiecare informaţie putea să aibă o importanţă capitală şi hotărâtoare.

Toate neamurile de pe globul pământesc îşi aveau reprezentanţii lor mizerabili, plătiţi de biroul de spionagiu dela Berlin, în afară de faptul că tot Germanul inteligent era un spion, fie plătit, fie gratuit, căci orice Neamţ era învăţat a privi ca o datorie înştiinţarea autorităţilor dela el din ţară despre orice l'ar putea interesa.

Cum s'a manifestat spionagiul austro-german la noi în ţară?

Primul obiect al solicitudinei propagandei şi spionagiului german a fost fără îndoială *armata*.

Ministerul de războiu fu asaltat de o bandă întreagă de furnizori, dintre cari mulţi nu-i procurau nimic, ci numai îşi vârau nasul peste tot locul, contractând cunoştinţe cu şefii de servicii.

Iată câteva victime ale acestei întreprinderi criminale:

Maiorul Ionescu, prins în flagrant delicat de spionagiu şi trădare încă în timpul neutralităţii, este silit să se sinucidă.

Generalul de rezervă Mustaţă pentru un blid de linte— un loc cu tantieme într'un consiliu de administraţie al unei

societăți nemțești — scria în *Universul*, înainte de intrarea noastră în acțiune, că *„Carpații vor fi mormântul armatei române“*.

In timpul campaniei noastre, colonelul Alex. D. Sturdza, comandant de divizie, este prins în plină trădare și condamnat la moarte dimpreună cu adjutantul său locotenentul Costică Wachman.

Locotenent-colonelul Crăiniceanu, tot pentru crima de trădare, este condamnat la moarte și împușcat.

Dar abominabila trădare a colonelului Victor Verzea, condamnat și el în contumacie la moarte, în Septembrie 1917 la Iași și apoi în 1919 la București, pentrucă în calitate de director general al poștelor și telegrafelor, cumulând în acelaș timp si direcția acestui serviciu din zona interioară de operațiuni militare, a predat în mâinile dușmanului întregul nostru plan de războiu, comunicându-i totodată și toate mișcările de trupe ordonate în dosul frontului de către cartierul nostru general?

Mintea omenească rămâne încremenită în fața trădării acestui ofițer, băiat de preot din Săcele, lângă Brașov, care o viață întreagă a trăit necontenit în cercurile celor mai nerăbdători iredentiști ai Românilor de dincolo și de dincoace de Carpați, pentruca în clipa cea mai supremă a neamului său să-i dea lovitura de grație, el, care spunea în toate părțile cu câtă aviditate așteaptă ceasul unității naționale a tuturor Românilor!

Iată, deci, cum *informațiile* spionilor deschideau trupelor germane calea de triumf în spre capitala regatului român!

Un sentiment de profundă scârbă mă face să încheiu aci capitolul corupțiunei și spionagiului austro-german din România. A intra în prea multe detalii, ar însemna să fiu sălbatec de crud cu prea mulți ticăloși din sânul neamului nostru, să deschid o rană ametitor de urâtă și a cărei duhoare s'ar putea să asfixieze, pe lângă multe mărimi dela Ballplatzul Vienei și Wilhelmstrasse din Berlin, încă și mai mulți bucureșteni și provinciali: Ii las în plata Domnului și a disprețului opiniei publice din România Mare, deși știu că fac un rău serviciu moralei publice, când văd cu câtă desinvoltură și „candidă inocență“ prezidează ședin-

ţele Camerei, în al treilea an de întregire naţională, d. Duiliu Zamfirescu, dovedit cu acte în bună regulă că a încasat suma de 40.000 lei pentru o conferinţă ţinută, în 1915, la Academia română, asupra Dardanelelor. sprijinind interesele nemţeşti în dauna aspiraţiilor naţionale ale tuturor Românilor.

Pentru a dovedi afirmaţiunile de mai sus, cred necesar ca, într'un capitol special, să supun aprecierei imparţiale a publicului românesc conţinutul dosarului Günther şi al corespondenţei spionilor Roselius şi Henenvogel. Din aceste acte se lămureşte până la evidenţă că Germanii, Austriacii şi Ungurii, cari îşi făcuseră toate calculele, ştiau bine ce rezultate folositoare pentru ei şi dezastroase pentru noi o să culeagă după urma mizerabilei lor acţiuni de corupţiune, bine înţeles dacă cursul evenimentelor ar fi putut să fie dirijat numai din cabinetele lor criminale. De aceea, ei n'au cruţat nici un sacrificiu bănesc, oricât de mare se cerea el — şi cele *70 milioane de lei*[1], cât a costat operaţia propagandei şi corupţiunea germano-ungurească de pe tot întinsul regatului român, ilustrează mai bine decât orice importanţa enormă pe care o dau Bethmann-Hollweg şi contele Tiza României, ca factor politic şi militar. în cumpăna războiului deslănţuit de ei într'o clipă de aberaţie.

---

[1]) Cifra aceasta a fost mărturisită de însuşi baronul Busche, într'o conversaţie avută la Athenée Palace într'un cerc de nemţofili, înainte de a părăsi ţara, după declaraţia noastră de războiu în contra Austro-Ungariei.

Partea aferentă Germaniei din suma de 70 milioane a fost furnizată, în scop de propagandă şi corupţie, de organizaţiile masonice nemţeşti de pe tot globul pământesc în vederea războiului conceput deja de mult în capetele conducătorilor germani. Fondul, de care dispuneau aceste organizaţii masonice, atingea în momentul izbucnirei războiului cifra de 300 milioane de mărci şi era administrat de un comitet secret în frunte cu prinţul Henric de Prusia, fratele împăratului criminal Wilhelm II.

CAPITOLUL IX

Teroarea teutonă.

Este incontestabil că opera de propagandă şi de corupţie întreprinsă în România de către Puterile centrale, cu o risipă şi prodigalitate fără pereche şi cu o perzistenţă şi turpitudine într'adevăr teutone, a făcut un imens rău ţării prin slăbirea în parte a moralului şi a încrederii din o mulţime de suflete timide şi îndoelnice, mai ales acele cari nu au fost crescute la flacăra idealului şi aspiraţiilor noastre naţionale. Şi un asemenea substrat, prielnic uneltirilor infame ale duşmanilor noştri, era berechet, din nenorocire, în binecuvântata ţară românească, care numără în sânul ei atâtea elemente străine, încât încolţirea şi desvoltarea, în multe inimi, a adevăratelor sentimente româneşti era o chestiune de fericită întâmplare.

Un fapt cert însă şi care trebue reţinut, pentru cinstea majorităţei populaţiunei româneşti din vechiul regat, este că, cu toate enormele jertfe materiale făcute de Puterile centrale spre a abate România din calea năzuinţei pentru înfăptuirea aspiraţiunilor ei legitime, rezultatele obţinute n'au corespuns de loc aşteptărilor lor.

In chestia aceasta, celebrii diplomaţi şi politiciani din Berlin, Viena şi Budapesta şi-au greşit fundamental toate socotelile. Intr'adevăr, a curs din mare abundenţă aurul nemţesc şi unguresc pe piaţa sufletească a României şi îmi închipuiesc că chiar dacă ar fi curs în valuri şi mai furibunde pe toate drumurile şi pe la toate răspântiile, totuş

era absolut și cu desăvârșire imposibilă realizarea visului germano-unguresc: ca, adică, România să stea cu sabia în teacă tocmai în momentul cel mai principal din istoria omenirei, când se punea pe față chestiunea croirei unei noui hărți a Europei pe baza grupărei etnice a tuturor popoarelor asuprite.

Grație corupțiunei și propagandei întinse și desmățate, pe care o făceau prin presă, prin broșuri și chiar prin calendare, Nemții și Ungurii reușiseră ce e drept să clatine câteva conștiințe mai slabe, ba pe unele chiar să le terorizeze printr'o frecuentă propagandă dela om la om, întreprinsă de agenți rutinați și îndrăzneți până și în rândurile armatei, al cărei moral trebuia cu orice preț zguduit în fața puterei „titanice" a pumnului german.

In privința aceasta cazul generalului Stratilescu, un ofițer valoros de altfel, este tipic. Numai sub presiunea teroarei nemțești s'a putut înregistra rușinea ca acest general, pe atunci (1915) șef de secție la marele Stat major al armatei, să opineze printr'un raport scris că lucrarea mea și a prof. V. Stoica, intitulată **„Habsburgii, Ungurii și Românii"**, menită a fi răspândită în armată ca un fel de merinde sufletească pentru ceasul cel mare al trecerei Carpaților de către brava noastră armată, *„trebue clasată printre lucrările tendențioase, mai ales în timpurile de față"*.

In fața unei asemenea mentalități din partea unui ofițer român superior, este evident că durerea mea a fost mare, nespus de mare, căci îmi dovedea până unde ajunseseră rezultatele funeste ale propagandei germano-unguréști.

Profund îndurerat, am socotit atunci că e bine, că e patriotic să dau alarma prin presă— și am avut satisfacția ca publicând o scrisoare ce îmi adresase d-nul general Al. Averescu asupra valoarei reale a cărței mele, scrisoare în care se spunea că dacă cartea era tendențioasă, era desigur într'un mare scop național și în deplină concordanță cu sentimentul întregei suflări românești, am reușit să deschid ochii bărbaților conducători ai țării asupra primejdiei ce o prezenta propaganda teutonă pentru lupta cea mare, în care aveam să intrăm în curând.

Destăinuirile făcute de mine atunci au produs în public efectul dorit—și dovadă despre aceasta sunt, pe lângă

scrisoarea d-lui general Averescu, numeroase alte scrisori de încurajare și felicitare, dintre cari socotesc nemerit să dau publicității numai pe următoarea trimisă de un ofițer distins și cu multă inimă românească:

Dealul Oltului, prin Drăgășani

27 Iulie 1915

Domnule Abrudeanu!

Articolul D-tale din Adevărul *cu No. 10.132, intitulat* **„Mentalitatea Statului Major al armatei române"**, *mi-a răcorit sufletul și m'a ușurat de o mare greutate prin adevărurile ce conține. Imi pare bine că tot s'a găsit cineva care să aibă curajul să lovească așa de bine în parveniți, cari prin tot felul de intrigi meschine și printr'o slugărnicie nevrednică urcă toate treptele ierarchiei militare...*

Bine ați făcut că ați dat în vileag mentalitatea unora din acești domni. cari se cred grozavi, deși sunt lipsiți de sentiment și de patriotism, cari în loc de a-și fi făcut un apostolat din cariera militară, și-au făcut din contră o situațiune de interes personal, neavând nici o credință în valoarea oștirei noastre, și cari în loc de a se mândri cu sentimentele acelea cari înnalță pe om, își permit a face considerațiuni josnice de un român, când zic că lucrarea D-v. „**Habsburgii, Ungurii și Românii** trebue clasată printre lucrările tendențioase, mai ales în timpurile de față".

Rușine pentru niște ofițeri români, cari ar trebui să poarte totdeauna capul sus și să nu se sinchisească de ceeace vor zice ori crede Habsburgii și Ungurii, von dem Busche și Czernin etc!

. . . .

Și eu ași scrie—și ași scrie și mai tare ca D-ta—dar am un băiat, care a îmbrățișat cariera militară și e sublocotenent în cavalerie. El mi-a pus lacăt la gură și trebue să tac. N'am ce face...

Cu deosebită stimă

Colonel C. Toplicescu

Dotaţi cu instincte de sălbateci, Germanii şi Ungurii, văzând că cu teroarea prin cuvinte şi dela distanţă nu prea obţin succese apreciabile, au recurs în cele din urmă, pela începutul anului 1916, la teroarea prin fapte.

Acestei mentalităţi criminale se datoreşte senzaţionala descoperire făcută decătre poliţia noastră de siguranţă generală, în primăvara acelui an, relativă la complotul pus la cale de către spionii germano-ungureşti pentru aruncarea în aer, cu dinamită, a caselor lui N. Filipescu, Take Ionescu Ion I. C. Brătianu şi Emil Costinescu.

Cercetările minuţioase făcute atunci de poliţie şi parchetul de Ilfov au dovedit până la evidenţă existenţa acestui complot infernal, a cărui execuţie fusese încredinţată advocatului spion din Braşov, dr. Iacob Oeffenberger şi a încă doui complici, un anume Băbuş [1], român din ţinutul Braşovului, şi un altul, al cărui nume îmi scapă, un soiu de corcitură ungurească-românească, ambii scoşi din închisoarea fortăreţei Aradului anume pentru comiterea atentatului proiectat.

Dacă monstruosul plan n'a fost dus la îndeplinire, meritul principal este al complotistului Băbuş, care, sub povara unor amare mustrări de conştiinţă, s'a prezintat într'o bună dimineaţă la regretatul Nicu Filipescu şi 'i-a mărturisit scopul mizerabil, pentru care a fost el adus în ţară de către advocatul dr. Oeffenberger. Pe baza acestei declaraţii, comunicată de N. Filipescu autorităţilor în drept, s'a procedat imediat la arestarea tuturor complotiştilor, cari au făcut depoziţii complecte şi indubitabile, afară, bine înţeles, de şeful bandei, faimosul advocat şi spion ungur din Braşov. dr. Oeffenberger.

Afacerea acestui complot, venind în judecata tribunalului corecţional de Ilfov, s'a terminat cu condamnarea la un an închisoare a spionului Oeffenberger pe motivul că a uzat de paşaport falş şi că a introdus în ţară materii explozibile fără autorizaţie, codul nostru penal necuprinzând nici o pedeapsă pentru plănuirea de crime, a căror punere în execuţie n'a putut avea loc din anumite cauze neprevăzute.

---

[1]) Acest Băbuş avea în ţară un frate refugiat, care fusese numit, dimpreună cu alţi refugiaţi de peste Carpaţi, funcţionar în ministerul de agricultură şi domenii.

Tot grație acestei îngrozitoare mentalități teutone am avut de înregistrat și descoperirea nu mai puțin senzațională, în primăvara anului 1916, a celebrelor fiole cu culturi microbiene (de morvă și alte boli epidemice) din curtea legațiunei germane din București, unde fuseseră îngropate și păstrate pentru o anumită vreme de disperare de cauză, când urmau să fie scoase la iveală în scopul infernal de a nenoroci o lume întreagă nevinovată, fiind-că «mizerabilii de Valahi» nu vor să știe de dragostea «desinteresată» ce le-o arată Nemții, ei, cari, în nerușinarea lor fără margini, au susținut și susțin că n'au vrut întotdeauna decât pacea inspirată de sentimente umanitare!

Chestiunea aceasta de o gravitate excepțională și care pune mai mult decât ori-ce în relief îndrăzneala și sălbătecia teutonă, a fost, în sfârșit, de natură ca să scoată din sărite guvernul neutral al României și să-l silească ca să protesteze, printr'o notă formală, adresată tuturor țărilor beligerante ca și statelor neutre de către ministrul afacerilor străine, d. Emanuil M. Porumbaru.

In această notă s'au accentuat categoric următoarele fapte grave în socoteala legațiunei germane din capitală:

„S'a dovedit, fără ca faptul să poată fi contrazis, că înainte ca România să fi declarat războiu Austro-Ungariei, atunci când România observa cea mai strictă neutralitate, personalul legației germane a violat toate regulele neutralității și toate obligațiile misiunilor diplomatice, introducând cantități considerabile de explozibile foarte puternice și microbi din aceia cari provoacă epidemii teribile atât printre animale cât și printre locuitorii țărei. Explozibilile și microbii au fost aduși în țară cu ajutorul curierilor diplomatici și nu mai este nici o îndoială că și unele și alții trebuiau să aibă întrebuințare în România în timpul păcei chiar, intențiunea legației germane fiind ca, împreună cu cea bulgară, să înceapă o serie de atentate în contra avutului și vieței cetățenilor români.

„Guvernul regal protestează în contra acestor practice criminale și mai ales în contra întrebuințărei microbilor, o armă nelegală și mai gravă de cât otrava, mijloace de luptă absolut oprite și una și alta de către convențiunea de la Haga.

„Guvernul român mai protestează în contra violărei

obligațiunilor de drept internațional impuse misiunilor diplomatice".

Pe de altă parte. dintr'o publicație de documente privitoare la diversele comploturi germane, făcută de Lansing, ministrul de externe al Statelor-Unite, reese, pe baza unui raport trimis de W. Andrews [1]), secretarul legațiun e americane din București, „*că Germania a ascuns la legația ei din capitala României — și aceasta după-ce guvernul american se însărcinase cu girarea intereselor germane — cincizeci de lăzi, conținând explozibile puternice și o ladă cu culturi de microbi de antrax și d' morvă.*"

In raportul său, d. Andrews declară că doctorul Bernhardt, fost agent confidențial al ministrului Germaniei și care fusese lăsat la legația americană, în urma cererei exprese a ministrului german, pentru a da ajutor la lichidarea afacerilor, *a recunoscut că avea și el cunoștință de existența explozibilelor și microbilor găsiți în grădina legației, după plecarea misiunei diplomatice. Doctorul Bernhardt a declarat domnului Andrews, că în grădină și mai ales în clădirea legației se mai găseau cu mult mai multe lăzi de explozive și cu microbi, de cât câte fuseseră găsite și a adăogat chiar că în legație se gasesc lucruri și mai grave de cât o ladă cu microbi!*

Lumina sinistră, în care s'a așezat diplomația teutonă prin precedeurile ei criminale și odioase, va constitui pe vecie o pată indelebilă asupra ei. Lumea nu va putea uita niciodată că la București, la Washington, la Buenos-Ayres, totdeauna și pretutindeni, reprezentanții diplomatici ai Germaniei abuzau de imunitatea diplomatică, trădau încrederea neutrilor, îngrămădeau explozibile și microbi, preparau scufundări de vase, așa fel ca să nu scape nici „unul" [2]) și organizau, într'un cuvânt, asasinate ca bandiții de cea mai urâtă specie.

---

[1]) D. Andrews a însoțit și la Iași, în calitate de secretar de legație. pe d. Vopicka, ministrul Statelor-Unite pe lângă regele nostru Ferdinand. De la Iași a fost trimis în altă parte, spre marele regret al tuturor celor cari îl cunoșteau. Andrews era un sincer filo-român și învățase admirabil limba românească, în care redacta toate adresele legației către ziare, când avea de comunicat ceva.

[2]) Cazul contelui Luxburg, reprezentantul Germaniei la Buenos-Ayres, care a și fost arestat de autoritățile argentiniene.

CAPITOLUL X

Pro domo

Se zice că fie-care ţară are presa, pe care o merită. Acest lucru se poate afirma şi despre România, fără a greşi întru nimic

Ţară tânără, chemată la o viaţă de stat mai ordonată numai după unirea Principatelor sau şi mai exact după alegerea ca Domnitor a principelui Carol de Hohenzollern, presa românească, la început modestă şi redusă, nu reoglindea, în cea mai mare parte, decât ideile de organizare a statului, cari munceau minţile bărbaţilor politici chemaţi la conducerea şi consolidarea lui. In fruntea acestei prese locul de onoare se cuvine fără îndoială ziarului *Românul*, organul liberal al lui C. A. Rosetti cu Emil Costinescu prim redactor. Urmează apoi *Timpul*, organul partidului conservator, având prim redactor pe marele poet M. Eminescu; *Presa*, organul partidului centru, având ca director politic pe Vasile Boerescu; *România liberă* de sub direcţia junimistului Dim. A Laurian; *Telegraful*, ziar liberal sub directia lui I. C. Fundescu; *Războiul* lui Weiss, sub direcţia lui Grigore H. Grandea; *România* lui G. Vernescu şi sub direcţia lui Augustin; *Naţiunea* lui Dumitru I. Brătianu, etc., toate ziare de partid şi fără a reprezinta un curent pur naţionalist

Numai mai târziu şi pe măsura deşteptării opiniei publice presa a început să joace şi în România un rol mai însemnat în propaganda ideii naţionale, ca şi în fixarea

direcţiunii încotro avea să se manifeste odată şi odată acţiunea noastră pentru realizarea idealului naţional.

Trebue să recunosc însă că munca rodnică şi binefăcătoare a presei se datoreşte în prima linie ziarelor independente, lipsite de colorit politic, ca *Neamul românesc*, *Adevărul* şi *Universul*,—acesta cu intermitenţe [1])—şi numai în al douilea rând ziarelor de partid. Pe când acţiunea presei independente a fost constant vigilentă, vie şi energică, presa de partid era la înălţime numai când era în opoziţie, deoarece îndată ce îmbrăca haina guvernamentală trebuia să scrie în struna vederilor guvernului, care o patrona.

Aşa, de pildă, nu se poate compăra tonul şi căldura presei liberale dintre anii 1888-1895, când făcea opoziţie, şi 1895-1899, când era la guvern. Deosebirea între una şi alta este ca dela cer la pământ. Acelaşi lucru se poate spune şi despre presa conservatoare; de exemplu, despre cea din 1895-1899, când era în opoziţie, şi 1899-1901, când reprezinta guvernul. Entuziastă şi viguroasă, atitudinea liberalei *Voinţe Naţionale* din 1894 şi 1895 n'are nimic comun cu tonul moderat şi plin de reticenţe al aceleiaşi *Voinţe Naţionale* din anul 1896. Tot astfel nu se poate compara atitudinea măsurată şi gravă a *Epocei* conservatoare din 1911, când reprezintă deavalma vederile d-lor P. Carp, Al. Marghiloman şi Nicu Filipescu, cu atitudinea impetuoasă, scânteietoare şi plină de căldură pentru chestia naţională a aceleiaşi *Epoce* din 1915 şi 1916.

Guvernele româneşti, fiind atotputernice prin majorităţile parlamentare pe carĭ şi-le croiau, graţie sistemului electoral censitar, singurele de cari se temeau, şi trebuind să ţină compt de anumite obligaţii internaţionale, n'au avut niciodată o presă care să scrie încontinuu la fel în politica noastră naţională. Fără un program stabilit în ceea-ce priveşte politica de urmat pentru unitatea noastră naţională, guvernele româneşti, ca şi presa lor, nu vedeau interesele naţionale decât prin prisma politicei de partid, îngustă şi lipsită de orizont.

Cu toată această oscilare şi lipsă de direcţiune în politica noastră naţională, trebue să recunosc că rolul presei româneşti

[1]) După cum directorul N. Dumitrescu-Câmpina se găsea sau nu în biroul său ca să comercializeze şi tarifeze până şi articolele de politică naţională. Azi *Universul* şi-a reluat locul de onoare în presa română.

din ultimul timp în desvoltarea evenimentelor, cari ne-au condus la intrarea în acţiune la 14 Aug. 1916, a fost destul de covârşitor şi, ca dovadă despre aceasta, avem mărturisiri preţioase din însişi partea duşmanilor noştri. Intr'adevăr, infama *Gazeta Bucureştilor* [1]) în numărul său 257 din 31 August 1917, publică un articol semnat de faimosul I. Slavici şi întitulat „*Vinovăţia presei*", prin care ziariştii naţionalişti sunt acuzaţi şi insultaţi, fiindcă au „sucit" capetele şi au indus în eroare opinia publică românească, ca să ceară intrarea României în războiu.

Când e vorba de activitatea presei din ţară în favoarea chestiei naţionale, gândul ori-cărui bun român trebue să se îndrepte întâiu şi întâiu spre omul muncei prodigioase, spre ilustrul profesor Nicolae Iorga. Personal, încă din 1892, când eram corector al ziarului *Timpul*, îmcepusem să apreciez articolele inimoase şi pline de miez ale studentului din străinătate N. Iorga, care le trimitea spre publicare ziarului conservator.

Intorcându-se în ţară, pentru a ilustra catedra de istoria Românilor dela universitatea din Bucureşti, N. Iorga a început a propovădui, an de an, tot cu mai multă putere şi convingere, fie de pe catedră, fie prin numeroasele şi aprofundatele sale scrieri istorice, ca şi prin presă, întreg trecutul glorios al neamului nostru, aspiraţiile la cari are dreptul, precum şi rolul istoric ce este menit să-l joace într'un viitor apropiat.

La 1915, scriam în lucrarea «*Habsburgii, Ungurii şi Românii*», următoarele despre minunata activitate a prof. N. Iorga:

„Dacă e adevărat că mişcările mari politice ale unui neam sunt în strânse legături cu mişcările culturale şi literare, atunci am putea spune cu siguranţă că energia manifestată în aceşti zece ani din urmă de poporul românesc de peste munţi, în mare parte e o firească urmare a puternicei vieţi literare, pornită în preajma anului 1900 şi condusă cu atâta energie de N. Iorga".

---

[1]) Scoasă de cotropitorii austro-germani şi tipărită în atelierele secuestrate de ei ale *Adevărului* îndată după ocuparea Bucureştilor, ca organ al comandaturei germane.

Intr'adevăr, mişcarea pornită de Al. Vlahuţă şi George Coşbuc e susţinută de aci înainte viguros de *Semănătorul* cu prof. N. Iorga în frunte, răscolind adânc conştiinţele din Ardeal şi din ţară, dând o nouă direcţie tineretului şi fixând mai lămurit ideile şi cărările, pe cari trebue să meargă. Lira lui Oct. Goga şi Ştefan O. Iosif, ca şi proza profesorului I. Scurtu, Ilarie Chendi şi a unui mănunchiu de ziarişti ardeleni, stabiliţi în ţară, accentuiază tot mai mult şi mai imperios adevăratele aspiraţii ale neamului, îndemnând la luptă energică pe toate terenele.

Activitatea neobosită şi fecundă, pe care a desvoltat-o în special N. Iorga cu o perzistenţă şi desinteresare fără seamăn, atât ca profesor prin lecţiile şi conferinţele sale istorice, cât şi ca ziarist prin ziarul său *Neamul românesc*, constitue cel mai măreţ şi mai folositor tribut de muncă pe care l'a putut aduce vre-un român naţiei sale pentru redeşteptarea conştiinţei naţionale, pentru pregătirea sufletească în vederea gravelor evenimente ce trebuia să traversăm, ca şi pentru câştigarea de noui puteri cu cari să facem faţă atâtor nevoi şi suferinţe în timp de războiu.

Nicolae Iorga a fost adevăratul apostol al românismului.

Noi, ziariştii ceştia-l'alţi, pătrunşi de importanţa chestiei naţionale, n'am făcut decât să secundăm, după modestele noastre puteri, calea indicată de acest savant profesor, maestru al condeiului şi al cuvântului.

Activitatea mea naţională am avut fericirea s'o încep în redacţia ziarului *Tribuna* din Sibiu, la 1890, sub direcţia sănătoasă şi înţeleaptă a regretatului Septimiu Albini, fost mai în urmă funcţionar superior la Academia română. In redacţia *Tribunei*, am învăţat să cunosc greutăţile însurmontabile cu cari avea să lupte politica şi presa română de dincolo faţă de şovinismul unguresc, care n'avea scrupule, nici margini. După un an de zile, trebuind însă să plec la Bucureşti pentru continuarea studiilor, am cedat locul dela *Tribuna* regretatului meu amic I. Rusu Şirianu, care dela ziarul *Românul* din Bucureşti ceruse să meargă la apostolatul din Sibiu.

Ajuns în Bucureşti, am fost primit în toamna anului 1891 de directorul ziarului *Timpul*, Alex. Ciurcu, în redacţia acestui ziar, întâiu ca corector şi apoi ca reporter. Cum

acest organ de publicitate reprezinta, ca ziar oficial, vederile partidului conservator, care era la guvern în frunte cu bătrânul Lascar Catargiu, acţiunea mea naţională, aşa cum o practicasem la Sibiu, era redusă la zero. Altă lume, altă atmosferă şi alt ideal era în Sibiu, la *Tribuna*, şi cu tótul altă-ceva era la Bucureşti. Totuşi nu puţine lucruri utile, mai ales pentru un ziarist, am învăţat şi în redacţia *Timpului*. In special ca reporter, fiind în legătură directă cu diferiţii miniştri şi politiciani, mai ales cu răposatul Alex. Lahovari, fost ministru de externe, şi cu d. Take Ionescu, care era ministru al instrucţiei publice, am avut prilejul să studiez şi că cântăresc valoarea politicei româneşti, ca şi pe aceea a conducătorilor ei, printre cari desigur cei mai ilustri şi mai cu suprafaţă naţională erau Alex. Lahovari, Take Ionescu şi Grigore T. Brătianu, preşedintele *Ligei culturale*. Contactul neîntrerupt, mai ales cu domnul Take Ionescu, în tot timpul campaniilor naţionale dela 1893-1900, mi-a fost de enorm folos atât în ceea-ce priveşte prisma prin care era privită atunci în ţară chestia naţională, care începuse să agite toate spiritele româneşti, cât şi soliditatea principiilor, de cari se lăsau conduşi unii oameni politici ai României în această mare şi vitală chestiune pentru neamul nostru.

Câte-va scrisori, primite de mine în această perioadă de timp, merită să fie date publicităţii.

Astfel, la 1900. Take Ionescu îmi scria:

Sinaia, 27 Iulie 1900.

Iubite Rusule!

Mii de mulţumiri pentru buna d-tale scrisoare.

. . . .

... Mi-a părut foarte rău de pierderea copiliţei. Nu-ţi trimit condoleanţe. Nu cred în puterea vorbelor ca să vindece rănile. Cine ştie însă dacă cei cari mor nu sunt singurii fericiţi şi dacă nu este din parte-ne un mare egoism când îi plângem...

... Te rog vezi pe Ciurcu și spune-i să deschiză în *Timpul* liste de subscripție pentru bustul lui Ștefan Mihăileanu [1]) ca *La Roumanie* și să faceți subscrieri. Oricât de mici vor fi sumele, nu face nimic; totul este să se facă lucrul [2]).

Al d-tale devotat

Take Ionescu.

P. S. — Află că nimeni nu se poate păzi pe lumea asta. Dar te voiu asculta [3]).

Activitatea mea la ziarele *Timpul* și apoi la *Conservatorul* [4]) s'a terminat în anul 1907, după revoltele țărănești, în urma unor neînțelegeri cu ramura retrogradă a partidului conservator, rămasă credincioasă fostului prim-ministru George Gr. Cantacuzino.

In primăvara anului 1908, după-ce mă restabilisem de o lungă și grea boală, am fost chemat de către Const. Mille să colaborez la ziarele sale *Adevărul* și *Dimineața*, dându-mi în grije partea privitoare la mișcarea națională a fraților noștri de peste Carpați. Inovațiunea aceasta a fost fericită din toate punctele de vedere; ea a servit mult și chestiei naționale și în acelaș timp a contribuit în mod simțitor și la urcarea tirajului acestor două ziare.

In ce mă privește consider ca o datorie să accentuez că cei mai frumoși și mai rodnici ani ai carierei mele au

---

[1]) Inimosul St. Mihăileanu, profesor de liceu în București, originar din Macedonia, a fost asasinat în Iulie 1900, pe când ieșia de acasă, de către comitagiul bulgar Stoian Dimitroff, unealta faimosului bandit macedonean Boris Sarafoff, spre a-l scoate dintre rândurile luptătorilor pentru drepturile Românilor din Macedonia, unde, după concepția bulgară, Românii n'au ce căuta, Macedonia — pretindeau ei — fiind o provincie curat bulgărească.

[2]) Colecta s'a făcut în măsură modestă, adunându-se prin subscripția ziarelor *La Roumanie* și *Timpul* aproximativ vre-o 7000 lei.

[3]) *Cuvintele acestea sunt referitoare la sfatul pe care îl dasem*, într'una din scrisorile mele, d-lui Take Ionescu ca să se ferească și să nu prea umble singur, spre a nu cădea și el victima vre-unui atentat bulgăresc, mai ales că personal primise mai multe scrisori de amenințare din partea membrilor comitetului macedonean dela Sofia.

[4]) Inființarea ziarului *Conservatorul* a avut loc în toamna anului 1900, ca urmare a fuzionării elementelor conservatoare (bătrânii conservatori) cu junimiștii și a ziarului conservator *Timpul* cu organul junimist *Constituționalul*. *Conservatorul* a încetat de mai apare la 1915.

fost acei consacraţi, timp de 8 ani de zile, propagandei româneşti, pe care am desăvârşit-o cu entuziasm şi cu inimă curată în coloanele *Adevărului* şi *Dimineaţei*. Pot chiar să afirm că singura muncă, cu care ţin să mă mândresc, este aceasta.

Luând loc constant la tribuna *Adevărului*, C. Mille mi-a făcut onoarea să comemoreze începutul colaborărei mele prin deschiderea unei colecte publice în favoarea ziarelor româneşti din Transilvania şi Ungaria, idee nobilă şi salutară, care a fost sprijinită de public cu multă căldură. Intr'adevăr, într'o lună şi ceva obolul public ne-a pus în posesia unei sume de 20.000 lei, care a fost distribuită de urgenţă, după mărimea nevoilor, ziarelor *Lupta* din Budapesta, *Tribuna* din Arad şi *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, cari toate tânjeau sub greutatea pumnului guvernului maghiar, în urma pedepselor nesfârşite, la cari erau condamnaţi redactorii lor eroi, şi a secuestrării garanţiilor în bani ce aveau depuse[1]).

O călătorie de studii întreprinsă de mine în Transilvania şi Ungaria, în toamna anului 1908, mi-a dat posibilitatea să-mi reînoesc contactul cu toţi fruntaşii vieţei publice româneşti de dincolo şi totodată să constat adevăratul puls ce bătea atunci peste Carpaţi. Interesantele convorbiri, pe cari le-am avut cu Mitropolitul I. Meţianu dela Sibiu, marele senior Alexandru Mocsonyi de Foeni, Partenie Cosma, directorul băncei „Albina" din Sibiu, dr. Teodor Mihali, preşedintele clubului parlamentar român, dr. Iuliu Maniu, acest spirit luminat şi clasic al fraţilor noştri de dincolo, etc., au format obiectul unor interviewuri şi articole informative de preţ, având darul să lămurească opinia publică din ţară despre ceeace cugetau reprezentanţii cei mai autorizaţi ai poporului român de peste munţi asupra regimului vitreg sub care trăiau, precum şi asupra soartei ce voiau să-şi croiască în viitor.

In urma multiplelor convorbiri ce am avut cu fruntaşii

---

[1]) Legea de presă din Ungaria prevedea o garanţie în bani pentru oricine vrea să scoaţă vre-un ziar. Această lege s'a aplicat totdeauna cu o deosebită străşnicie ziarelor româneşti, cărora, pe lângă pedeapsa de închisoare, li se mai secuestra şi din garanţie, parţial sau total.

vieţei publice româneşti de peste munţi, mi-am cules convingerea că ei, în majoritatea lor, mai ales la îndemnul răposatului Aurel C. Popovici, omul devotat politicei de federalizare preconizată de archiducele Franz Ferdinand, înclinau pentru o apropiere cu Ungurii. Insuşi archiducele Franz Ferdinand sprijinea din toate puterile pe lângă fruntaşii români, prin adjutanţii săi baronul Rummerskirch şi colonelul dr. Bandolf, ideia încheerei unui pact româno-maghiar.

Pe de altă parte, chiar printre fruntaşii diferitelor partide politice din regat îşi făcuse drum serios ideia unei *politici de concesiuni* pentru Românii din Ungaria, adică a unei împăcări cu Ungurii. Chestia naţională ajunsese la un moment dat, în mâna partidelor politice din ţară, un soiu de armă politică, pe care o îndreptau unele în contra altora— şi nu odată s'au văzut guverne, în ţara românească, căzând dela putere pe tema chestiei naţionale. De aceea, ele nu vedeau cu ochi răi o apropiere româno-maghiară, care le-ar fi scăpat de ghiuleaua chestiei naţionale.

Spre a vedea întru cât ideia împăcărei, împărtăşită şi de majoritatea conducătorilor români din Ardeal şi de şefii partidelor politice din regat, era şi în asentimentul poporului român din Ardeal, în No. 3 din Iunie 1910 al revistei mele *România Ilustrată*, exprimându-mi convingerea la care am ajuns în urma conversaţiilor avute cu fruntaşii vieţii naţionale de peste Carpaţi, scriam următoarele:

„... Politica nu este şi nu poate fi o dogmă imutabilă. Dincontră ea este ştiinţa nevoilor de tot momentul a unui popor".

Apoi întrebam:

„N'a sosit oare timpul să-şi schimbe şi Românii de dincolo frontul politicei lor faţă cu Ungurii?..

„Oamenii politici ai României cunosc prea bine enorma muncă ce trebue să mai depună de azi înainte pentru consolidarea statului român, care dintre toate statele balcanice este fără îndoială singurul, care cu preţul unei dureroase înfrânări a celor mai sfinte sentimente, îşi îndeplineşte în mod strict toate îndatoririle sale internaţionale *până şi faţă de acei încontra cărora, dacă s'ar lăsa condus numai*

de bătăile fireşti de inimei, nu i-ar lipsi ocazia să se plângă mai ales în calitatea de vecin şi aliat.

„In asemenea condiţiuni este de prisos să adaug că, înşişi conducătorii României n'ar putea să vază decât cu ochi buni eventualitatea unei cinstite şi leale înţelegeri între poporul român şi cel maghiar".

Acest articol al meu nefiind împărtăşit de către ziarul *Lupta*, organul partidului naţional român ce apărea la Budapesta, n'am mai scris un singur cuvânt în favoarea împăcărei româno-maghiare, pe care totuşi nu mult după aceasta a luat-o în braţe însuşi comitetul partidului naţional, cu a cărui binecuvântare şi aprobare au tratat împăcarea cu guvernul unguresc mai întâiu membrii episcopatului român, apoi sobrul şi eminentul fruntaş dr. Ion Mihu şi în cele din urmă direct însuşi comitetul partidului naţional, după-ce guvernul din Budapesta fusese convins de către d. Alex. C. Constantinescu, fost ministru, trimis în misiune specială [1]) în capitala Ungariei ca să convingă pe contele Tisza să accepte a trata această însemnată chestiune cu organizaţia partidului naţional, singurul organism politic al poporului român din Transilvania şi Ungaria.

Personal n'am avut niciodată vre-o iluzie că aceste tratative vor duce la un acord acceptabil, căci eram adânc convins că Ungurii nu dau nimic Românilor de bună voie, ci numai constrânşi cu puterea sabiei.

Iată într'adevăr, ce scriam în această privinţă în ziarul *Adevărul* No. 7481 din 5 Iulie 1910, în urma discursului contelui Tisza ţinut la Oradia-Mare şi în care a vorbit de necesitatea împăcărei româno-maghiare:

„Contele Tisza nu face decât să pozeze în promotorul unei împăcări româno-maghiare, pe care el cel dintâiu o crede imposibilă şi irealizabilă, pentru-ca erijându-se în salvatorul patriei, să salveze alte interese momentane ale politicei ungureşti.

„Şi, curios, piedica acestei împăcări este însuşi nobilul conte, care cu bună ştiinţă că nu va fi admisă, pune ca

---

[1]) Vezi volumul: *Pacostea rusească* de I. Rusu Abrudeanu, capitolul III intitulat „Narcoticul contelui Tisza", Tipografia librăriei Socec, Bucureşti 1920.

prima condiţie a acestei împăcări renunţarea Românilor la fiinţa lor etnică, adică disolvarea partidului naţional şi înregimentarea Românilor în diversele partide ungureşti.

„Este copilăresc deci de a admite că se pot începe tratative de împăcare pe o bază atât de vicleană şi infernală".

In *Adevărul* No. 7581 din 25 Octombre 1910, terminam un articol al meu asupra tratativelor de împăcare dintre guvernul unguresc şi d. dr. I. Mihu, care trata în numele Românilor, cu următoarele cuvinte:

„. . . Cât timp aceasta va fi starea de spirit care domneşte în cercurile conducătoare ungureşti, pot fi siguri conţii Hedervary şi Tisza că Românii de dincolo, fără a fi sfătuiţi de nimeni, nu vor comsimţi niciodată ca pentru un blid de linte să renunţe la fiinţa lor etnică şi la demnitatea lor de popor vechiu şi influent în cumpăna monarchiei habsburgice".

In *Adevărul* No. 7723 din 13 Martie 1911, relevam sub titlul „*Independenţa României şi Ungurii*", că în mult trâmbiţata chestiune a împăcărei româno-maghiară, d. dr. Vaida Voivod a declarat *a priori* că ori-ce tratative de împăcare nu vor ajunge la nici un rezultat, cât timp guvernele ungureşti nu vor înţelege să stea de vorbă în această însemnată chestiune cu singurul factor competent, *adică cu partidul naţional român.*

Se ştie că la această dată tratativele duse de d. dr. I. Mihu cu guvernul unguresc ajunseseră la un punct mort, din cauza că contele Tisza nu accepta dezideratele din memoriul înaintat de însărcinatul Românilor să trateze pacea.

Tratativele de împăcare, întrerupte la 1911, n'au fost reluate de guvernul maghiar decât în toamna anului 1913, de astădată cu înşişi membrii comitetului partidului naţional român.

In *Adevărul* No. 8784 din 25 Febr. 1914, după eşuarea complectă a tratativelor de împăcare dintre comitetul partidului naţional român şi contele Tisza, scriam următoarele:

„Eşuarea tratativelor de împăcare dintre Români şi guvernul maghiar, ca şi consecinţele imediate ale acestei rupturi

impun fără îndoială noui și mari probleme în politica pe care au s'o urmeze în viitor frații noștri de peste munți.

„Dacă aceste tratative n'au avut drept rezultat decât crearea unei atmosfere de profundă importanță politică în jurul rezolvărei chestiei naționalităților nemaghiare din regatul vecin, ele au desrobit și înălțat în același timp toate sufletele românești de dincolo, în cari s'a aprins cu mai multă putere avântul unei activități politice mai viguroase și mai bine organizate.

„Suntem fericiți de a constata cu acest prilej, că atât în cursul tratativelor, cât și acum în urmă cu ocazia interesantelor desbateri din Camera maghiară asupra lor, toți bărbații conducători ai fraților noștri s'au dovedit la înălțimea grelelor probleme ce li s'au pus pe umeri de către bunul, răbdătorul și credinciosul popor român de sub coroana Sfântului Ștefan.

„Putem spune cu drept cuvânt că dacă prestigiul statului român a eșit mărit din ultimele evènimente din Balcani, tot astfel recentele tratative dintre Români și Maghiari au ridicat valoarea și importanța elementului românesc din regatul ungar în cumpăna existenței monarhiei habsburgice.

„Această conștiință puternică, sădită azi în toate inimile românești, impune fruntașilor conducători ai Românilor de dincolo noui obligațiuni și noui probleme în vederea luptelor viitoare.

„Noi nu putem decât să salutăm cu încredere și cu mândrie această nouă epocă de organizare în viața politică a fraților noștri, cari țin să dovedească că de aci înainte, *sătui de vorbe*, vor să treacă la fapte".

Ca rezultat al deselor mele călătorii de studii prin Ardeal și pe la Budapesta, fiind în contact neîntrerupt cu membrii diriguitori ai partidului național, deputați în Parlamentul unguresc, precum și cu d. G. C. Derussi, consulul general al României la Budapesta, azi secretar general al ministerului de externe, unul dintre diplomații noștri cei mai fini și mai capabili, am publicat în ziarul *Adevărul* o serie de articole judicioase asupra duplicităței diplomației austro-ungare față de cele mai vitale interese ale Statului român sau în legătură cu soarta fraților noștri din fostul Regat al Ungariei.

Destăinuirile ce cuprindeau acele articole au făcut, la timpul lor, mult sânge rău contelui Aehrenthal, cancelarul monarhiei austro-ungare, care, după informaţiuni ulterioare, rămăsese uimit de precizia unor ştiri şi date cu caracter pur şi secret diplomatic.

Ca un document al vremei, le las să urmeze aci. Articolele au fost publicate sub titlul: „*Cum ne-a tratat şi ne tratează Austro-Ungaria?*" Iată-le:

I

Azi, când viclenia politicei austriace faţă de România a eşit la iveală în mod atât de evident şi când sentimentul public românesc se ridică cu indignare încontra politicei de până'acum şi fără de rost a României, care timp de aproape 30 de ani s'a înjugat, cu preţul jertfei demnităţei naţionale şi a intereselor ei, la politica nefastă a Austo-Ungariei, cred că îndeplinesc o operă bună şi folositoare, dacă bazat pe informaţiuni ce nu sufer nici o discuţie, căpătate în voiajul cu care m'a însărcinat directorul *Adevărului*, voiu deschide o pagină tristă, dar plină de interes din dosarul incpuizabil al numeroaselor motive de nemulţumire ce are România încontra «bunei noastre amice» Austro-Ungaria.

Voiu începe cu rolul jucat de Austro-Ungaria în chestia macedo-română.

Era prin anul 1902. Rusia şi Austro-Ungaria, înţelese între ele prin faimosul pact care a dat loc la programul de reforme din Mürzteg, începuseră tocmai acţiunea lor pentru aplicarea acelui plan în Macedonia. In ţară, guvernul liberal de sub preşidenţia d-lui D. Sturdza urmărea cu un interes încordat lucrarea Puterilor. D. Ion I. C. Brătianu, ministrul afacerilor străine de pe atunci, luase, în înţelegere cu colegii lui, dispoziţiile necesare pentru a da un avânt cât de mare chestiei macedo-române, iar legaţiunea română din Constantinopol, sub conducerea dibace a d-lui Alex. Em. Lahovari, ministrul nostru plenipotenţiar pe lângă Sublima Poartă, lucra din toate puterile pentru a ajunge la obţinerea recunoaşterei naţionalităţei române din imperiul otoman.

Conform instrucţiunilor guvernului român, d. Alex. Em. Lahovari s'a adresat tuturor ambasadorilor marilor puteri ca

să-l sprijinească în acţiunea sa. Aceste demersuri au şi găsit o primire din cele mai binevoitoare pe lângă ambasadele străine şi mai ales pe lângă acele ale Germaniei, Italiei şi Rusiei.

Românii din Turcia, după cum s'a spus de atâtea ori şi după cum se ştie foarte bine şi la Constantinopol, sunt un element absolut pacinic şi fără nici o năzuinţă de schimbări profunde în starea actuală a lucrurilor din Turcia. Era dar firesc ca să fie sprijiniţi în tendinţele lor absolut pacinice şi conservatoare de către puterile interesate la menţinerea statului quo în Bulcani.

Dintre aceste puteri s'ar putea crede că cea mai indicată a ne ajuta în acţiunea noastră trebuia să fie în primul rând Austro-Ungaria. Se părea într'adevăr că aliata noastră, în afară de interesul ei general, trebuia să aibă în această chestiune şi un interes special şi anume: de a ne angaja cât mai mult în chestia macedo-română, spre a întoarce astfel sentimentul naţional din România dela chestiunea arzătoare a fraţilor noştri din Ungaria.

Se presupunea cu drept cuvânt că Austro-Ungaria va avea un interes egoist ca să ne împingă în această direcţie, chestiunea macedo-română urmând a fi o fericită supapă pentru izbucnirea sentimentului naţional în România.

Nu mai vorbesc de consideraţiunile de strânsă prietenie, cari ar fi trebuit să inspire Austro-Ungariei o astfel de atitudine binevoitoare.

Ei bine, şi aci am avut de înregistrat o nouă şi amară decepţie. Nu numai că „scumpa" noastră aliată nu ne-a ajutat de loc, dar am avut în monarhia vecină, în loc de prieten, *un adevărat vrăşmaş*. Accentuez asupra acestui cuvânt, care este încă prea slab.

Pentru a judeca mai bine faptele, cred necesar să reamintesc unele împrejurări anterioare acţiunei României pentru recunoaşterea naţionalităţei române în Macedonia.

Prin anul 1901, în urma atitudinei Bulgariei, care avea aerul că primejdueşte pacea în Orient, contele Goluchowsky, căutând a creia un fel de contra-punct al atitudinei Bulgariei, a încercat să pună la cale o apropiere şi o înţelegere intimă între România şi Grecia.

Cititorii noştri îşi vor fi aducând poate aminte de in-

trevederea dela Abbazia dintre regele nostru şi regele George al Greciei, ca şi de modul greşit cum a fost comentată această intrevedere de presa grecească, care vedea în această întâlnire o renunţare din partea României la acţiunea naţională ce făcea în Macedonia.

Această neînţelegere a situaţiunei de fapt a fost punctul de plecare al supărărei şi îndârjirei Grecilor în contra acţiunei ulterioare a României în Macedonia, pe care o acuzau că a călcat pretinsele stipulaţiuni dela Abbazia. Este de prisos să adaug că asemenea stipulaţiuni nu au existat niciodată şi că intrevederea în chestiune s'a mărginit la un schimb general de vederi asupra situaţiunei din Peninsula Balcanică — şi nimic mai mult.

Dar eşecul suferit de faimoasa combinaţie a contelui Goluchowsky nu ne-a fost iertat la Viena şi în ziua în care antagonismul dintre interesele româneşti şi cele greceşti a izbucnit în mod violent şi a avut drept urmare mizerabila campanie de omoruri şi terorizări în Macedonia, condusă de guvernul din Atena în înţelegere cu patriarchatul din Constantinopol, contele Goluchowsky, ministrul de externe al „scumpei“ noastre aliate, nu s'a sfiit să ne întoarcă spatele şi să se declare aproape făţiş de partea Grecilor.

Pentru lămurirea şi mai bună a chestiunei trebue să spun că, după cum am aflat din izvor autorizat, există încă din anul 1901 o convenţie secretă între Austro-Ungaria şi Grecia, prin care se prevede o conlucrare a ambelor state în chestiunea Orientului şi o sporire simţitoare de teritorii în favoarea Greciei la momentul oportun şi anume spre Epir între Marea Adriatică şi Marea Egeică.

Rezultatele acestei înţelegeri România le-a simţit imediat prin răceala şi reaua voinţă ce întâmpinau demersurile diplomaţiei noastre pe lângă Austro-Ungaria în favoarea chestiunei macedo-române.

Cum? Voiu arăta într'un articol viitor.

(*Adevărul* No. 6906 din 21 Nov. 1908).

II

Reaua voinţă şi lipsa de concurs sincer şi leal din partea Austro-Ungariei faţă de ţara noastră s'a dovedit în

numeroase împrejurări. Probele sunt multe, clare şi hotărîtoare în acelaş timp.

Aşa de pildă, agentul de reforme austro-ungar în Macedonia, d. de Müller, nu numai că nu sprijinea acţiunea consulilor noştri din Turcia şi a d-lui Lazar Duma, inspector general al şcoalelor române din Macedonia, dar nu se jena a declara în gura mare *că pentru el nu există chestiune macedo-română şi că el va combate acţiunea României în orice ocazie.*

Altădată acelaş d. Müller mai întreba în mod sarcastic:

— *De ce România nu face propagandă printre Românii din Serbia, cari sunt tot aşa de numeroşi?*

In ce priveşte pe bătrânul baron Calice, ambasadorul Austro-Ungariei la Constantinopol, acesta deasemenea nu se sfia să declare *că nu poate înţelege ce sens are acţiunea României în Macedonia.*

Mai mult chiar, în momentele cele mai grele ale acţiunei româneşti în Macedonia, când s'a dat lupta pentru deschiderea primei biserici române la Bitolia, iar mai târziu — după incidentul cu valiul Osman Paşa din Ianina — pentru recunoaşterea naţionalităţei române din Turcia atunci când Germania, Italia şi Rusia ne dedeau un sprijin călduros şi convins, *ambasáda austro-ungară din Constantinopol a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să stânjenească şi să zădărnicească demersurile României.*

Cum se vede, politica Austro-Ungariei, „scumpa“ noastră aliată, a fost cu atât mai nesinceră şi vicleană, cu cât ea în acelaş timp ne acoperea cu protestări de prietenie şi cu declaraţiuni de simpatie.

Românii, din fericire, sunt mai puţin proşti decât ne cred „amicii“ din Viena şi Budapesta. Dacă România, prin reprezentanţii săi, n'a protestat atunci în mod energic în contra perfidiei şi a politicei cu două feţe arătată de contele Goluchowsky în chestiunea macedo-română, această rezervă — trebue să se ştie azi — a fost dictată statului român de alte consideraţiuni politice.

Desigur oamenii noştri de Stat s'au jenat să mărturisească în mod oficial cum eram trataţi de „bunii noştri amici“.

In ce priveşte temeinicia afirmaţiunilor mele, marele

public românesc nu are decât să-şi arunce ochii asupra deselor călătorii ale regelui George al Greciei la Viena şi la misterioasele conferinţe pe care capul Statului grecesc le-a avut mai întâiu cu contele Goluchowsky, iar acum cu baronul Aehrenthul, cancelarul de azi al Austro-Ungariei.

Este dovedit până la evidenţă că şi în chestiunea macedo-română, unde puteam spera că vom fi susţinuţi de aliata noastră, am avut de înregistrat o crudă şi dureroasă desamăgire, menită a deschide ochii şi celui mai orbit austro-fil.

Imi mai rămâne de făcut acum următoarea reflecţiune, dela care nu mă pot abţine: De dragul Austro-Ungariei, al Triplei alianţe şi al drăguţului de împărat, România a fost silită să-şi înăbuşe şi să calce peste sentimentele ei calde şi fireşti în chestia Românilor din Transilvania şi Ungaria, iar de dragul faimoasei înţelegeri cu Grecia, aceiaşi Austro-Ungarie, pretinsa noastră amică, ne împingea să ne călcăm pe inimă şi în chestia Românilor din Macedonia!

Iată bilanţul *politicei noastre naţionale* privit din punctul de vedere al intimei noastre prietenii cu dinastia habsburgică!

In articolul viitor voiu arăta cum sunt menajate interesele României decătre Austro-Ungaria sub actualul cancelar baronul Aehrenthal, care încearcă să facă pe prinţul de Bismarck.

(*Adevărul* 6907 din 22 Nov. 1908)

III.

Dela venirea sa la Ballplatz, noul cancelar austro-ungar părea muncit de un singur gând: acela de a întrece pe prinţul de Metternich şi de a face ceeace nu s'a sfiit a declara chiar dânsul în mai multe cercuri de deputaţi: *o politică personală.*

Sub influenţa acestei noui ere, pe care o anunţa baronul Aehrenthal, s'au petrecut într'adevăr fapte cari răstoarnă toate noţiunile ce se puteau avea despre tendinţele conservatoare ale politicei externe austriace. Iar dacă baronul Aehrenthal a avut intenţiunea de a uimi toată Europa prin

activitatea şi agerimea geniului său, atunci se poate lăuda că a reuşit pe deplin.

Prima manifestare a acestei politici imperialiste a fost afacerea călei ferate din sandjacul Novibazar, în care cancelarul austro-ungar a probat cât de puţin temeiu putea pune cabinetul din Petersburg în lealitatea şi amiciţia baronului Aehrenthal, fost ani de zile ambasador al împăratului Francisc Iosif I pe lângă Ţarul Nicolae II.

Din acel moment se putea proroci cu siguranţă moartea faimoasei înţelegeri ruso-austro-ungare pentru afacerile din Orient.

Al douilea act al activităţei sale ministeriale a fost anexarea Bosniei şi Herţegovinei, care constitue dacă nu o adevărată trădare, dar cel puţin o lipsă de tact cumplită nu numai faţă cu Rusia, ci faţă cu toate puterile semnatare ale tratatului din Berlin.

Agitaţia primejdioasă, în care a intrat Europa în urma acestui act pripit şi nosocotit al baronului Aehrenthal, a creiat astăzi o atmosferă grea şi încărcată cum de mult n'a mai apărut asupra politicei mondiale şi temerile de un cataclism general, în urma eventualităţei unui războiu european, sunt azi împărtăşite de spiritele cele mai serioase. Astfel că dacă ţinta baronului Aehrenthal era să producă o zăpăceală enormă printre toate puterile europene, se poate făli că n'a dat greş.

Dar să viu în mod mai special asupra atitudinei baronului Aehrenthal faţă cu România.

Dacă după o şedere de atâţia ani la Petersburg, fostul ambasador austro-ungar a avut o purtare atât de făţarnică faţă cu prietenii săi Ruşi, la ce ne puteam aştepta noi, Românii, din partea aceluiaş diplomat, pe care l'am găzduit mai mulţi ani dearândul în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Austro-Ungariei pe lângă regele Carol I al României?

Şi într'adevăr, din primele momente ale activităţei noului cancelar austro-ungar am putut constata că linia de conduită a Austro-Ungariei faţă de România a rămas tot aşa de răuvoitoare în fond şi de ipocrită în formă, ca şi sub predecesorii săi.

„*Petit pays!* — ţară mică — aşa se exprima asupra

României cu un gest de compătimire și dispreț baronul Aehrenthal în vagonul care îl ducea de pe malurile Dâmboviței la noul său post de pe malurile Nevei.

Această mentalitate pare a fi inspirat baronului Aehrenthal purtarea sa nelealà și perfidă față cu România.

Negreşit că *„o țară așa mică"* nu putea să aibă greutatea necesară în combinațiunile adânci ale noului Machiavel austriac—și de aceea vedem cum monarchia austro-ungară a ținut să profite de greutățile, prin cari a trecut țara noastră cu prilejul dureroaselor revolte țărăneşti din primăvara anului trecut, pentru a manifesta față de statul român veleitățile unui adevărat protectorat.

In momentele cele mai grele ale acestor triste episoade, când țara românească sângera dela un capăt la altul de rănile cele mai usturătoare, *baronul Aehrenthal și-a permis să ne amenințe în mod formal cu o intervenire a trupelor austro-ungare în cazul când armata română nu ar fi în stare să potolească răscoalele*[1]).

Această atitudine a „bunei" noastre vecine a fost desmințită, dar noi suntem pozitiv informați că o asemenea amenințare a avut loc.

Iată în ce hal am ajuns după 30 ani de strânsă prietenie cu Austro-Ungaria! Mai rău ca sub regimul turcesc.

Trebue oare să mai reamintesc campania odioasă de minciuni şi de calomnii, pe care o duceau ziarele austriace şi cele ungureşti, chiar cele mai oficioase, cu prilejul acestor nenorocite şi triste episoade? La Cernăuți şi la Budapesta existau adevărate fabrici de telegrame mincinoase, cari împărțeau în cele patru unghiuri ale lumei calomniile cele mai duşmănoase în contra României, iar curierul legațiunei austro-ungare din Bucureşti ducea în fiecare zi la Braşov rapoartele exagerate ale ministrului și consulilor austro-ungari din România.

Dar în arzătoarea chestiune a convenției comerciale, nu şi-a bătut oare joc de noi diplomația austro-ungară timp de ani întregi?

Amânarea în atâtea rânduri a negocierilor se datorează pur şi simplu *acțiunei personale a baronului Aehrenthal*,

[1]) Nu e vorbă, o asemenea intervenție o cerea şi incorigibilul germano-fil Petre P. Carp printr'un interview publicat în *Pester Lloyd*.

care simţindu-şi situaţia sa primejduită de colegii săi din ministerul austriac, mai ales de baronul Beck, a găsit foarte practic să scape de încurcăturile ce îi puteau pricinui negocierile convenţiei comerciale cu România, bătându-şi joc de ţara noastră.

Dacă astăzi dispoziţiunile baronului Aehrenthal în această chestiune s'au schimbat întru câtva, aceasta este de a se atribui împrejurărei că în zăpăceala, în care se găseşte actualmente Austro-Ungaria din cauza politicei sale externe nechibzuite, *era necesar să nu-şi înstrăineze şi amiciţia prea răbdătoarei Românii.*

Primirea strălucită şi pompoasă ce s'a făcut prinţului nostru moştenitor la Viena, ca şi îngăduinţa ce a arătat cabinetul austriac în privinţa convenţiei comerciale, se datoresc numai acestei temeri.

In această privinţă meetingurile naţionale ce s'au ţinut în toată ţara au şi ele partea lor de merit, căci au contribuit la această mică schimbare de front, ceeace dovedeşte că sentimentul public este şi el un factor, de care trebue să ţină seamă conducătorii politicei externe a României.

(*Adevărul* No. 6909 din 24 Nov. 1908).

Să mai amintesc oare de apriga campanie ce am dus-o apoi luni de zile dearândul încontra îndrăzneţelor şi perpetuelor încălcări de graniţă făptuite de autorităţile ungureşti cu prilejul fie-cărei delimitări, încălcări, cari mai ales în judeţul Vâlcea, au frustrat teritoriul nostru cu întinderi de pământ de zeci de kilometri pătraţi, bogat în păşuni şi păduri seculare de brad? Această importantă chestiune, după urma căreia Universitatea săsească [1]) din Sibiu stăpâneşte şi azi

[1]) Chestia cutropirei de către autorităţile ungureşti a teritoriului statului român în profitul aşa numitei Universităţi săseşti, care are în sarcina sa administrarea însemnatelor averi şcolare şi bisericeşti săseşti din partea sud-vestică a Transilvaniei (*Fundus regius*), presărate prin ţinuturile ardelene locuite de Români, averi înghiţite dela Români în cursul secolelor, m'a condus în vara anului 1911 la Sibiu, spre a lua date şi informaţiuni exacte asupra ei. Universitatea săsească — să nu se confunde cu vre-un institut de învăţământ public — este administrată de un consiliu de administraţie, printre membrii căruia nu figurează decât un singur Român. In ultimul timp onoarea aceasta o avea dr. Aurel Vlad, cunoscutul advocat şi deputat din Orăştie. Din veniturile ei, cari trec peste suma

pe nedrept şi în chip samavolnic o bucată respectabilă de pământ românesc, formează obiectul unui proces pendinte încă în faţa instanţelor noastre judecătoreşti.

Regret că, pentru a nu da o desvoltare prea întinsă acestui capitol, mă văd nevoit să restrâng istoricul

---

de un milion coroane anual, se intreţin şcoalele şi bisericile săseşti, aruncându-se şi Românilor câte-va fărămituri şi anume 94.400 coroane pe an.

Ducându-mă la localul universităţei săseşti din Sibiu, voiam să vorbesc cu d-nul Orendi, secretarul acestei instituţiuni. Deşi era în biroul său, ţanţoşul sas n'a catadixsit să-mi acorde audienţa cerută, trimiţându-mi vorbă că „va binevoi“ să vie să mă vază în persoană la Hotelul „Impăratul Romanilor“, unde trăseesem şi rugându-mă totodată să-i comunic în scris, care este obiectul vizitei mele. I-am scris imediat pe o bucată de hârtie că doresc să ştiu suma exactă cu care Universitatea săsească vine anual în ajutorul şcoalelor şi bisericilor româneşti din ţiuntul numit *Fundus regius*.

Cu toată promisiunea Sasului de a veni să mă întâlnească la hotel, el nu s'a ţinut de cuvânt, ci, la ora fixată de el să-l aştept, mi-a trimes printr'un servitor următoarea scrisoare în limba românească, pe care o reproduc cu ortografia ei:

Sibiu, 22 August 1911

Stimate Domnule!

Neputând să vin în persoană, vă comunic:

Din averea *Universităţei şi a celor şapte judecători saşi* (Românii — nota autorului) primeşte ca dotaţiune anuală:

1. Gimnaziul greco-oriental român din Braşov	10.000	cor.
2. Şcoala greco-orientală din Sebeş	2.000	„
3. Şcoala greco-orientală din Orăştie	2.000	„
4. Cei trei biserici greco-oriental din Sibiu	1.800	„
5. Biserica greco-katholica română din Sibiu	600	„
6. Biserica gr.-katolica română în Sibiu	400	„
7. Biserica gr.-orient. din Romosz	600	„
8. Biserica gr.-orient. din Lancrăm	600	„
9. Biserica gr -orient. din Pianul din sus	600	„
10. Biserica gr.-orient. din Selistye	800	„
11. Consistoriul archi-diecesan gr.-orient. din Sibiu pentru		
a) Şcoale din Braşov	24.000	„
b) Şcoale poporale în Szàsz-Sebes, Segesvàr. Selistye câte 2000 coroane	6.000	„
c) Pentru şcoale poporale în Rehău, Lámkerék, Poiana, Szerdahely, Kis-Apold, Romosz câte 1000 coroane . . .	6.000	„
d) Pentru şcoale poporale în Tordos, Perkász, Romoszely şi Vajdej câte 500 cor	2.000	„
e) Pentru alte şcoale gr.-or	26.000	„
12. Şcoale română din Orlat	2.000	„
13. Şcoale gr. kath. din Sibiu şi Sebeş câte 1500 cor	3.000	„
14. Şcoale gr. kath. din Nay-Selyk şi Köhalom câte 500 cor .	1.000	„
15. Consistoriul metropolitan din Sibiu încă	5.000	„
în sumă primesc institutele romaneşti in tot anul . . .	94.400	cor.

Cu deosebită stimă

Dr. Orendi

secretar. Univ. săsească.

campaniei energice şi perzistente dusă de mine în contra tratativelor de împăcare, iniţiate de contele Stefan Tiza cu scopul infam şi bine determinat de a înşela buna credinţă a Românilor, de a momi pe fruntaşii lor cu vorba, de a-i ameţi şi nutri cu *speranţe* zadarnice până în momentul izbucnirei războiului european. Cititorul va găsi asupra acestei însemnate chestiuni amănunte mai precise în cartea mea *Pacostea rusească.*

Intreagă această activitate, pe care am desfăşurat-o timp de 8 ani în coloanele *Adevărului,* până la intrarea în război (1916), a avut, prin forţa împrejurărilor, urmări sănătoase şi răsunet destul de puternic în opinia publică românească — şi probă evidentă despre aceasta constitue nenumăratele scrisori de îmbărbătare şi felicitări ce am primit, dintre cari voiu uza numai de următoarele două, spre a le pune sub ochii publicului:

Prima:

Constanţa, 10 Maiu 1911

Stimate Domnule Abrudeanu!

Ca Români, nu putem decât să te admirăm pentru sinceritatea şi sentimentele ce te animează de câte-ori sunt în joc interesele neamului.

Românii macedoneni din Constanţa

A doua:

Pucioasa, 10 Iunie 1912

Domnule Abrudeanu!

... Vă citesc cu multă plăcere articolele prin care apăraţi pe fraţii Români de dincolo. Ce minune ar fi când cu toţii ne-am uni într'un gând şi un suflet!..

... Dumnezeu să ajute la tot ce este folositor neamului românesc!

Salut cu archierească binecuvântare pe apostolul românismului.

† **Ghenadie**

Mitropolit-Primat

Este interesant să amintesc că Mitropolitul Ghenadie, la câte-va luni după izbucnirea războiului european, a adresat regelui Carol I o înălţătoare scrisoare deschisă, prin ziarul *Adevărul*, în care îi spunea fostului Suveran al României că D-zeu a orânduit să sosească timpul pentru unirea neamului românesc şi că *Lui* îi încumbă marea datorie de a lupta pentru înfăptuirea României mari alături de Puterile Inţelegerei!

* * *

In 1912, cu prilejul comemorărei morţei împăratului Napoleon III, care a sprijinit şi contribuit cu căldură şi putere la măreaţa idee a Unirei Principatelor române, plănuisem o mişcare pentru ridicarea unui monument, în capitală, marelui împărat. Credeam, în sufletul meu, că a venit vremea ca, sub forma aceasta, să ne arătăm recunoştinţa noastră pentru tot binele ce ne-a făcut Napoleon III, în tot timpul domniei sale.

Spre acest scop am scris şi publicat în revista mea *România Ilustrată* un documentat articol asupra marelui rol jucat de împăratul Napoleon III în chestia unirei Munteniei cu Moldova la 1859, primul pas solid spre realizarea României mari.

Cum o bună parte din datele, de cari m'am servit în articolul meu, mi-au fost puse la dispoziţie cu multă dragoste de către d. Alex. Constantinescu, fost ministru de domenii, mai ales asupra rolului doamnei Cornu şi a chipului cu care dânsa, rugată de Ion Brătianu, sprijinea pe lângă împăratul Napoleon toate cererile Românilor, am considerat ca o datorie ca înainte de a-l publica, să trimit articolul ce scrisesem, spre examinare, d-lui Alex. Constantinescu, care în acel timp îşi făcea vilegiatura la Toblach, în Tirol.

Inapoindu-mi manuscrisul, d. A. Constantinescu îmi scria următoarele:

Toblach, 28 Iulie 1912

Iubite amice!

Iţi înapoiez articolul. Ca fond e bun. Chiar în ziarele partidului nostru s'a lăudat în zilele din urmă foarte mult opera lui Napoleon III pentru noi.

Ideia e dar bună. Mă îndoiesc însă că va prinde. Poli-

tica germano-filă va fi un obstacol. Regele, deşi în legătură de familie cu Napoleon, îşi va uita sângele şi va găsi lucrul inoportun. Guvernele toate îl vor asculta şi opera va lâncezi.

Te înşeli dacă crezi că în Istrati [1]) vei găsi un entuziasm atât de mare, ca să treacă peste ori-ce piedecă . . .

Ca părere personală, eu aşi preferi pe Disescu lui Istrati. Il prefer, într'o asemenea chestie, tocmai fiind-că e mai puţin serios ca Istrati. Iubeşte pe Francezi şi mai ales pe franţuzoaice, e entuziast şi, dacă apucă un lucru, nu se decepţionează lesne. In fine cugetă. Asta e părerea mea. Ţi-o dau în toată sinceritatea şi cu toată dragostea.

Ca formă literară, deasemenea nu am nimic de zis. După mine e bine...

O prietenească strângere de mână

A. Constantinescu

Bărbat care cunoştea ţara şi oamenii, d. Constantinescu a avut, în prevederile sale, prefectă dreptate. Intr'adevăr, din cauza politicei germanofile, n'am putut reuşi să găsesc un singur om politic cu suprafaţă, care să primească a se pune în fruntea unei asemenea frumoase iniţiative. Am însă ferma convingere că ideia ridicărei unui monument în memoria lui Napaleon III, pe una din pieţele publice ale Bucureştilor, este împsoibil să nu ia fiinţă şi încă într'un viitor cât mai apropiat.

* * *

In toamna anului 1913, o trupă de talentaţi artisti din Bucuresti, compusă din Iancu Brezeanu, Victor Antonescu, C. Costescu şi d-nele Maria Ciucurescu, Maria Antonescu etc., are fericita inspiraţie să dea o serie de reprezentaţiuni teatrale prin diferite oraşe din Transilvania şi Ungaria cu o populaţie românească mai însemnată. Chestia în sine nu era de loc uşoară, deoarece pentru acest scop trebuia o autorizaţie specială din partea guvernului unguresc, care pân'aci,

[1]) In urma acestei scrisori nici nu m'am mai adresat d-rului C. Istrati, ci direct d-lui C. Disescu, care a ascultat ideia mea, fără să o ia în braţe, precum mă şi aşteptam în urma celor scrise de d. Constantinescu.

timp de 30 de ani [1]), tăiase ori-ce acces trupelor teatrale din ţară cari voiseră să continue opera culturală de odinioară a lui M. Pascali şi Petculescu.

După multe şi mari greutăţi, artistul Victor Antonescu, organizatorul trupei, obţine totuşi din partea guvernului Tisza, în vara anului 1913, permisiunea de a da câte-va reprezentaţii româneşti cu piese de Caragiale şi altele, trecute prin cenzura maghiară, în oraşele Braşov, Făgăraş, Sibiu, Alba-Iulia, Abrud, Brad, Orăştie, Oradia-Mare, Arad, Lugoş şi Caransebeş.

Această favoare specială din partea guvernului unguresc a surprins — şi cu drept cuvânt — pe toată lumea românească şi de dincolo şi din ţară. Ea îşi are însă explicaţia prin faptul că chiar în acea perioadă de timp se urmau între fruntaşii Românilor şi guvernul unguresc faimoasele tratative de împăcare — şi contele Tisza, pentru a'şi da aere de sinceritate şi de bună credinţă în mersul acestor tratative, nu voia ca tocmai el să dea probe de intoleranţă pe terenul cultural faţă de Români. Pe de altă parte, cum contele Tisza era unul dintre rarii muritori din Europa, cari ştiau — căci doar el a fost unul dintre provocatorii principali — că în curând focul se va aprinde pe bătrânul continent, prim-ministrul Ungariei ţinea să nu mai nemulţumească, cel puţin cât-va timp pe Români, având nevoe de piepturile şi elanul lor pentru apărarea *patriei maghiare*.

Numai, într'o asemenea atmosferă, s'a putut ca arta românească din Bucureşti să fie tolerată pe scenele *ungureşti* din oraşele de mai sus.

Odată autorizatia obţinută, Victor Antonescu, care cunoştea zelul meu pentru mişcarea naţională, mi-a solicitat concursul în sensul de a prevesti pe toţi prietenii şi cunoscuţii mei din oraşele ardelene despre marele şi fericitul eveniment ce îi aşteaptă şi totodată de a le pune în vedere ca să facă artiştilor bucureşteni o primire inimoasă şi demnă, ceeace de altfel nu mai era necesar, atât de mare era dorul

---

[1]) După 1880, când trupa Petculescu a vizitat diferite oraşe ale Transilvaniei printre cari şi Abrudul, dând reprezentaţii teatrale cu piese d'ale nemuritorului, V. Alexandri, nici un actor din România n'a mai putut obţine o asemenea autorizaţie. Din această cauză a şi luat fiinţă *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român* peste Carpaţi.

Romànilor de dincolo de adevărata artă românească, ca şi graba şi entuziasmul lor de a-i primi cu toată onoarea şi căldura exuberantă a sufletului ardelenesc.

Am satisfăcut cu o nespusă bucurie cererea artiştilor noştri; mai mult chiar, nu m'am putut stăpâni de a merge în persoană cu ei la Sibiu, unde am asistat la reprezentaţia *Năpastei* de nemuritorul I. L. Caragiale, care a luat proporţiile unei ne mai văzute manifestaţii naţionale. A fost, ca de altfel în toate oraşele, un adevărat triumf şi delir sufletesc, provocând lacrimi de bucurie din ochii numeroasei asistenţe, care alerga din toate părţile cu ardoare neînchipuită ca să asculte pe solii artei din capitala regatului României, pe cari după reprezentaţie îi purtau şi duceau pe umeri până la locuinţele lor. Fără îndoială, urme puternice şi din cele mai adânci a lăsat acest turneu artistic în sufletul românesc de peste Carpaţi.

Din Abrud, oraşul meu natal, mi s'a trimis, cu prilejul acestui turneu, o carte poştală ilustrată cu vederea încântătorului masiv al muntelui Vulcanul, acoperită de o mulţime de iscălituri d'ale inimoşilor Abrudeni şi ale artiştilor bucureşteni, cari cât vor trăi nu vor putea să uite căldura şi ospitalitatea fără pereche a bravei populaţiuni locale. Iată cuprinsul ei:

Frate Rusule!

Insufleţiţi de prezenţa fraţilor de dincolo, cu drag ne gândim la tine, demn fiu al munţilor noştri, şi te salutăm cu sinceră dragoste.

Dr. A. Borza, Sabina Borza, Aneta dr. Fodor, dr. George David, P. Macaveiu, Eugen David, locotenent Jctter(?) S. David, N. David, preotul C. Cothişel, Elenuţa Adamovici, D. Neagu, preotul Iosif Gomboş, G. Băbuţ, I. Devianu, Teofil Faur, Silvia Popovici, N. Manovici, N. Giurgiu, I. Costea, V Moldovan, Domnica dr. Porea, Chendi, I. Neagu, N. Petruţ, Păcuraru, A. Bugnaru, I Cioara, Drăghici, I Brezeanu, Maria Ciucurescu, C. Costescu, Victor şi Marioara Antonescu, I Georgian etc.

La 6 Decembre 1913, dr. Ion Radu, vechiu coleg al meu de şcoală şi distins profesor la gimnaziul românesc din Brad—orăşel situat în valea Crişului alb, la 53 kilometri depărtare de Abrud—îmi scrie că a satisfăcut, după puteri, cererea ce i-am adresat la 21 .Octombre acelaş an în privinţa primirei artiştilor bucureşteni.

Scrisoarea aceasta a profesorului dr. Radu din Brad prezintă însă o deosebită importanţă atât din punctul de vedere al enormelor greutăţi materiale cu cari aveau de luptat, între altele, fraţii noştri pentru susţinerea culturei lor naţionale, cât şi din acel al speranţelor, pe cari forţaţi de nevoi le-puneau ,ei în concursul financiar al României în această direcţiune. De aceea o las să urmeze aci în întregime:

Brad, 6 Decembrie 1913.

Dragă Rusule!

După puteri am satisfăcut cererei tale adresată la 21 Octombrie a. c. Sper că artiştii, pe cari nu-i vom uita nici odată, au fost mulţumiţi cu noi.

Aci ne pregătim pentru zidirea nouă a liceului, pentru că îl vom face cu 8 clase. Chestia aceasta ne strâmtorează într'o vreme grea. Capital pentru zidire avem numai 300.000 coroane şi anume 200.000 coroane adunaţi mai mult dela bieţii noştri Moţi, iar 100.000 coroane dela boierul V. Stroescu [1])—o sumă de tot modestă pentru un liceu, care să mulţumească pretenţiile guvernelor noastre şi cerinţele vremei.

Schiţele ce tocmai acum ni-le pregătesc architecţii, sub presiunea marşrutei cu cele 300.000 coroane, sunt de tot necorespunzătoare.

Mitropolitul nostru e necăjit că chiar acum trebue să-şi împartă atenţia şi asupra acestei şcoale, când vrea să-şi eternizeze numele cu clădiri în Sibiu, în loc mai văzut. Chiar acum e absorbit cu zidirea seminarului. De ajutorarea fondului nostru de clădire nici să nu audă.

[1]) Marele proprietar din Basarabia, Vasile Stroescu, acest mare filantrop şi român, care în tăcere a ajutat cultura românească din Transilvania şi Ungaria cu sume însemnate, cari în total trec de un milion coroane.

Comitetul local de administrație a averei gimnaziului e condus de protopopul Damian [1]), un om pesimist, fără nici o credință în viitorul școalelor noastre, aşi putea zice în genere fără nici o credință, mulțumit să poată amâna de azi pe mâine. Cu astfel de om nu putem face nici o mişcare pentru sporirea fondului de zidire.

De toamnă clădirea trebue să fie sub acoperiş. Domnul Stroescu, ştiind străvechia tândăleală a popilor noştri, a scris că dacă în toamna anului 1914 zidirea nu se pune sub acoperiş, nu va da suta de mii de coroane. Dar şi guvernul ne sileşte.

Deşi cunoaştem situația grea financiară a României, totuşi suntem siliți să recurgem la dânsa pentru un ajutor. Ştiu că eşti omul d-lui ministru Take Ionescu, totdeauna generos față de Românii ardeleni. Ce crezi: am putea spera un ajutor? Chiar dacă ni s'ar lichida mai târziu, în vară, numai să fim siguri, pentru a nu plănui o caricatură de zidire, cum organele noastre, în nepăsarea lor, o vor face.

Ridicarea liceului nostru în Munții apuseni, care, prin calea ferată Arad-Brad, este la îndemâna Românilor din părțile ungurene (Arad, Temişoara, Lugos etc), e o chestie de mare însemnătate. Dela liceele din Blaj şi Braşov în tot anul trebue să se îndrume o mulțime de elevi la alte licee, pentrucă n'au loc. Aceştia sunt siliți să urmeze şcoala ungurească, de unde majoritatea absolută ies cu totul străini de preocupările neamului nostru, nişte ființe hibride.

Aceste considerații, precum şi interesul ce te leagă de aceste locuri, unde ți-ai petrecut copilăria şi unde ți-ai căpătat primele lumini, mă îndreptățesc să cred că vei mişca totul ca să ne ajuți.

Aştept răspuns.

Cu toată dragostea

Al tău vechiu prieten

Dr. **I. Radu**

Această elecuentă şi judicioasă scrisoare nu putea rămâne fără o soluție favorabilă, chestia clădirei localului şi a com-

---

[1]) Fost deputat. cu program național. ales în cercul electoral al Bradului (Baia de Criş).

plectării la 8 clase a gimnaziului român din Brad fiind una din principalele nevoi ale numeroasei populației românești din Munții apuseni ai Transilvaniei.

N'am întârziat deci să pun în curent pe factorii hotărâtori din țară despre cerințele urgente ale școalei dela Brad. Rezultatul demersurilor mele a fost că în ziua de 27 Iunie 1914 — tocmai în ajunul asasinării archiducelui Franz Ferdinand și soției sale la Serajevo — eram la Brad dimpreună cu d. Alex. Constantinescu, pe atunci ministru de domenii și agricultură în cabinetul d-lui Ion I. C. Brătianu, cu care făceam *incognito* o călătorie de recunoaștere a lipsurilor românești din Ardeal. Aici întâlnindu-ne cu profesorul dr. I. Radu, am luat toate lămuririle referitoare la trebuințele liceului, cari, nu mă îndoiesc, erau să fie satisfăcute în cea mai mare parte decătre guvernul român, ori-care ar fi fost culoarea lui politică [1]), dacă nu intervenea peste o lună catastrofa războiului european.

Guvernul român avea — cred eu — datoria sacră să nu precupețească școalei dela Brad ajutorul ce cerea, cu atât mai mult cu cât era vorba de a subvenționa o instituție de cultură, care a dat un număr însemnat de elemente folositoare culturei românești și care, tocmai din această cauză, era considerată ca un spin în ochii guvernanților unguri. La 1914 își câștigaseră doară din belșug convingerea și guvernele românești că Românii de sub coroana Sf. Ștefan, dacă sunt buni de împilat și de plătit la biruri grele în bani și în sânge pentru apărarea idei de *Stat maghiar unitar*, ei în schimb nu pot obține din partea aceluiaș Stat nici o fărămitură măcar din budgetul său pentru întreținerea școalelor lor și pentru desvoltarea culturei lor naționale! Știau desigur atunci toți Românii din țară că lozinca guvernelor maghiare față de Românii de sub oblăduirea lor era că *Valachul puturos* (büdös- oláh) *trebuie să crească în ignoranță!*

Ceea-ce nu s'a putut desăvârși în 1914 pentru gimnaziul din Brad din cauza războiului, s'a făcut însă în cursul anului 1920, tot prin intervenția mea și tot prin sprijinul

---

[1]) Take Ionescu nu mai era ministru la această dată, guvernul Titu Maiorescu retrăgându-se dela guvern la începutul lui Ianuarie 1914, pentru a face loc unui cabinet liberal în frunte cu d. Ion I. C. Brătianu.

puternic și inimos al d-lui Alex. Constantinescu, de astădată senator al cercului electoral al Bradului în Parlamentul României Mari, care a dăruit 60.000 coroane pentru înființarea unui internat pe lângă liceu, a mijlocit dela *Familia luptătorilor* un ajutor de 200.000 lei pentru clădirea localului internatului, pe seama căruia a mai obținut în mod gratuit dela ministerul de războiu 300 metri pătrați geamuri de sticlă pentru ferestre, 50 paturi de fer și 50 învelitori de lână. Tot grație stăruinței d-lui Constantinescu, ministerul de finanțe a dat 250.000 lei pentru completarea clădirei liceului și a introdus în budgetul statului un ajutor anual permanent de 130.000 lei pentru dotația liceului.

Personal simt o adevărată fericire sufletească că prin mijlocirea mea s'a putut veni în mod atât de folositor în ajutorul acestei instituții de cultură românească, la ale cărei izvoare de lumină m'am adăpat și eu timp de patru ani — cele 4 clase gimnaziale — dela 1881 până la 1885.

* * *

Pe la sfârșitul lunei Septembrie 1909, Românii ortodoxi din Transilvania și Ungaria hotărâseră să serbeze, printr'un parastas solemn oficiat în comuna Rășinari, [1]) delângă Sibiu, comemorarea a 100 ani dela nașterea marelui lor archi-păstor Mitropolitul Andrei baron de Șaguna, organizatorul înțelept al bisericei și școalei românești de peste Carpați. Grava situație politică, în care se zbăteau atunci frații noștri, a dat acestui parastas și o lature politică, strângând la Rășinari nu numai pe fruntașii Românilor ortodoxi, ci și pe mai mulți fruntași ai Românilor greco-catolici (uniți), printre cari dr. Teodor Mahali, părintele dr. V. Lucaciu, care a rostit și o mișcătoare cuvântare la mormântul marelui prelat.

Dându-mi socoteală de însemnătatea acestei ceremonii religioase, am îndemnat pe directorul meu d. C. Mille [2]) să meargă și dânsul cu mine la Sibiu și Rășinari, unde avea prilejul să cunoască și mai bine durerile și aspirațiile popo-

[1]) In cimitirul bisericei române din acest frumos sat se găsesc înmormântate osămintele mitropolitului Andrei baron de Șaguna, încetat din viață la 1873.

[2]) Iubind din convngere pe Românii de dincolo, pentru calitățile lor sufletești și forța lor de muncă sistematică, Mille profita de ori-ce ocazie, când dispunea de timp, să călătorească pela Românii din Ungaria. Ast-fel a mai fost cu mine și la Arad, în 1910, când s'a inaugurat palatul ziarului *Tribuna*, pentru care scop am făcut și o colectă de bani prin *Adevărul*.

rului român de dincolo — și d. Mille a ascultat cu multă plăcere sfatul meu. Amândoui am trăit clipe neuitate în atmosfera sfântă dela Rășinari, pe care n'a turburat-o decât prezența excesiv de numeroasă a gendarmilor unguri.

Cu ocaziunea aceasta, d. dr. Ion Mihu, din Orăștie, un distins fruntaș al fraților noștri, ne-a prezentat în restaurantul Hotelului „Impăratul Romanilor" (Römischer Kaiser) din Sibiu, pe un tânăr înalt, brun, cu niște ochi negri ca mura și duioși, spunându-ne că e inginer, băiat de țăran dintr'un sat din apropierea Orăștiei, că a descoperit un model de aeroplan al său, că vrea să meargă la București pentru a-l construi și că ne roagă—pe d. Mille și pe mine — să-l luăm sub protecția noastră, dându-i tot concursul, de care va avea nevoie pentru înfăptuirea invenției sale.

Tânărul era mult regretatul Aurel Vlaicu, care peste câte-va zile a și sosit la București, unde s'a grăbit să vină să ne vază în redacția *Adevărului*. Din clipa aceasta, Vlaicu și cu ideia sa au găsit în d. Mille și în mine sprijinul cel mai cald și mai sincer. După câte-va încercări și experiențe cu un aparat al său în miniatură, un soiu de jucărie admirabilă, experiențe cari au avut loc în parcul Filaretului în prezența miniștrilor V. Morțun și Alex Djuvara, a colonelului D. Iliescu [1]) a directorului general al căilor ferate Alex. Cotteseu, care, indută ce a văzut cum sbura jucăria, grație unui rezort foarte simplu, dar ingenios, a declarat față cu toți cei de față, printre cari mă găseam și eu, cum-că aparatul acesta va sbura cu certitudine—chestia concursului guvernului i-a fost asigurată fără întârziere. Primul ministru Ion I. C. Brătianu și ministrul de războiu de atunci generalul Crăiniceanu i-au încuviințat lui Vlaicu să-și construiască aeroplanul său în atelierele arsenalului, pe cheltuiala statului, fixându-i și o diurnă de 300 lei din partea ministerului de războiu și alta de 200 lei din partea ministerului de lucrări publice. Această diurnă din urmă i-a fost tăiată însă după 4 luni de către ministrul V. Morțun sub pretextul ridicol că Vlaicu n'are să sboare niciodată cu aeroplanul său!

---

[1]) Ajuns pe timpul războiului nostru șef al marelui stat major, post pe care l'a păstrat până în Decembre 1916, după retragerea trupelor românești în Moldova.

Nu-i vorbă, mizerii de natura aceasta a avut multe de întâmpinat Vlaicu în timpul construcţiei aparatului, dar nu e locul să fac aci istoricul, destul de înteresant de alt-fel, al înfăptuirei primului aeroplan românesc [1]).

Ceeace ţin să accentuez este că nefericitul Aurel Vlaicu împins de o puternică conştiinţă naţională, deşi îşi făcuse studiile numai printre străini la Budapesta şi München, a considerat ca o datorie naţională să vie la Bucureşti şi să-şi facă aeroplanul său pe pământ românesc şi cu bani româneşti. A învins omul toată neîncrederea ce i-se arăta din unele cercuri, unde avea cuvânt trădătorul fost locotenent Goliescu, a trecut peste multe mizerii şi piedici făcute tocmai de către oameni, cari aveau sarcina şi ordinul de a-i da tat concursul material şi moral [2]) — şi Vlaicu a reuşit să-şi realizeze ideia sa genială, spre cinstea şi gloria neamului.

Cu această pasăre măiastră a electrizat Vlaicu, în August 1911, pe câmpia istorică a Blajului, miile de Români adunaţi acolo cu prilejul adunărei generale a „Asociaţiunei pentru cultura şi literatura poporului român," cu acesstă pasăre măiastră a trecut el Dunărea în timpul campaniei din 1913 şi tot cu ea a încercat să treacă şi culmile Carpaţilor la sfârşitul lui August 1913, când din cauza unui accident a murit ca un erou la marginea satului Brăneşti, din jud. Prahova.

Fără îndoială, reuşita înfăptuirei aparatului Vlaicu se datoreşte în bună parte concursului inimos ce personal i-l'am acordat zi de zi prin coloanele *Adevărului*, ca şi prin diferite înterventii pentru înlăturarea piedicelor ce i-se puneau în cale. Graţie acestui concurs perzistent, au fost spulberate toate îndoielile şi toate obstacolele. In afară de colecţia *Adevărului*, următoarele două scrisori pe cari le am primit din partea d-lui Alex. Ciura, profesor la Blaj

---

[1]) Vezi: „*Albumul Vlaicu*", scos în 1920 de profesorul Alex. Ciura în tipografia ziarului *Libertatea* din Orăştie. La acest album am colaborat şi eu făcând istoricul înfăptuirei aeroplanului Vlaicu No 1 (Pag. 122-142).

[2]) In capul adversarilor lui Vlaicu a fost în prima linie colonelul Adrian Miclescu, din artilerie, pe atunci director al Arsenalului armatei din Bucureşti, care într'o zi, ca să descurajeze dela început pe acest tânăr de geniu, i-a zis brutal: — „Aî să sbori cu aeroplanul D-tale, când vor sbura bivolii!".

și unul dintre talentații scriitori români de dincolo, invederează mai elocuent decât ori-ce partea largă pe care am luat-o personal la realizarea aeroplanului mult regretatului Vlaicu.

Prima scrisoare:

Blaj, 21 Ianuarie 1914

Domnule Rusu!

Incredințându-mi-se redactarea *Albumului Vlaicu*, îndrăznesc să recurg și la prețuitul Dv. sprijin.

Știu dela Vlaicu că erați unul dintre bunii lui prieteni și sprijinitori, încă dela începutul carierei lui de aviator. De aceea cred că *Albumul* amintit nu poate apare fără concursul Dv. Vă cer un singur articol — câte-va file — despre acela care v'a fost prieten și l-ați cunoscut de aproape.

Trimiteți-mi eventual și 2-3 numere din *Adevărul*, în cari ați scris despre el, dar vă rog să mi-le trimiteți sub plic, căci altfel le opresc la Predeal.

Sper că nu veți da uitării rugămintea mea, aceasta cu atât mai mult că e vorba de Vlaicu — și la urma urmei sunt și eu o veche cunoștință a Dv. încă de pe vremea copilăriei din Abrud.

Primiți, domnule Rusu, respectuoasele mele complimente

Devotat
Alex. Ciura
profesor la liceu

A doua scrisoare:

Blaj, 11 Februarie 1914

Mult stimate domnule Rusu!

Lipsisem de acasă mai multe zile și numai eri m'am înapoiat, când mă aștepta depeșa Dv. și prețiosul Dv. articol, pe care l'am citit numai aseară.

Articolul va fi gustat într'adevăr cu mult interes, alcătuind cele mai interesante pagini ale *Albumului*.

Imi dați voie totuși să fac o modestă observare. Cunosc

şi cu necazurile prin cari a trecut Vlaicu până să iasă la suprafaţă şi scrisul Dv. m'a lămurit pe deplin. Acum însă că moartea glorioasă a lui Vlaicu a amuţit pentru totdeauna glasul bârfitorilor pigmei, eu cred că expresiile prea aspre din articolul Dv. la adresa d-lui M. [1]) s'ar putea modera puţin.

Vă cer această permisiune în interesul *Albumului* şi chiar în interesul frumosului Dv. articol, din care, dacă, s'ar omite sau s'ar modera 2-3 pasagii, nu s'ar pierde nimic din valoarea lui şi ar câştiga, în aceeaşi vreme, prin celelalte pasagii atât de fidel şi sigur scrise.

Vinovăţia d-lui M. va eşi şi aşa pe deplin la iveală din articolul Dv. din *Adevărul*, pe care îl voiu reproduce în întregime. Aici nu-i amintiţi numele, dar cei chemaţi vor înţelege desigur cine e acel faimos „director al arsenalului". Cred că veţi înţelege pe deplin intenţia curată, cu care vă scriu aceste rânduri, deodată cu sincera mea mulţumită pentru articolul trimis.

După ce *Albumul* se va tipări în favorul monumentului lui Vlaicu, îmi voiu lua voie să vă expediez un exemplar de onoare, imediat după apariţie.

Primiţi salutările mele cele mai respectuoase.

Devotat
Alex. Ciura

Acest interesant *Album*, din care se tipăriseră câte-va coale până în 1914, nu a putut vedea lumina zilei, din cauza războiului, decât în vara anului 1920.

*
* *

Ca rezultat al acestei modeste activităţi în ogorul naţional, am avut în 1920, după înfăptuirea visului sfânt al României Mari, cea mai frumoasă şi îmbucurătoare răsplată: inimoşii şi bunii Români din Munţii Abrudului m'au ales ca deputat al lor în al douilea Parlament al României întregite.

---

[1]) E vorba de colonelul A. Miclescu, directorul de atunci al arsenalului armatei.

Din primul Parlament, ales în toamna anului 1919, n'am făcut parte, deoarece n'am voit să accept candidatura ce mi-se propusese de către un mânunchiu de prieteni din Abrud, spre a nu înfrânge măsura luată de Consiliul dirigent ca la primele alegeri ce se făceau în Ardealul eliberat să nu candideze decât Ardeleni, cari tot timpul au locuit acolo şi nu în vechiul regat. Se vede treaba că d-nii dela Consiliul dirigent considerau pe fiii Ardealului stabiliţi în vechiul regat ca pe nişte venetici sau ciumaţi, probabil fiind-că mulţi fusesem forţaţi să plecăm în pribegie prin Rusia, în marea luptă începută pentru eliberarea Ardealului.

Bună sau rea, înţeleaptă sau nu, eu personal am ţinut să respect dispoziţia luată de Consiliul dirigent şi ast-fel am aşteptat nouile alegeri din Iunie 1920, când alegătorii din cercul electoral al Abrudului m'au trimis în Cameră cu 2800 voturi faţă cu 500 întrunite de d. dr. Candin David, candidatul partidului naţional.

Acest succes electoral al meu şi al partidului poporului, cu programul căruia îmi pusesem canditatura, ceea-ce n'a împiedecat însă să fiu combătut de administraţia locală şi de către d. dr. C. Bucşan, secretarul general al internelor din Cluj, a avut darul să turbure somnul multora din adversarii mei.

Intr'adevăr, curând după alegere am avut tristul prilej să văd cum, împinşi de meschine interese de partid, fruntaşii partidului naţional cu ocazia întrunirei Parlamentului şi a validării titlurilor nouilor aleşi, cereau în secţiuni invalidarea alegerii mele, deşi avusese loc în cea mai perfectă regulă, pentru-ca în acelaş timp să susţină călduros validarea alegerii dela Petroşeni, făcută în persoana *socialistului revoluţionar Csizér Iànos, care a fost dovedit că a luptat, pe frontul dela Tisa, în armata bolşevică a lui Bela Kuhn, în contra bravelor trupe româneşti*. Pe acest grav motiv se cerea din partea majorităţii invalidarea lui Csizér, care totuşi a fost validat în urma intervenţiei conducătorilor partidului naţional!

Mărturisesc că în clipa în care mi-a fost dat să văd cum patima şi ura politică pot întuneca dreapta judecată a unor oameni, pe cari în mintea mea îi consideram ca bărbaţi superiori şi în stare să aprecieze meritele şi sentimentele curate româneşti ale fiecăruia, am rămas uimit şi profund

îngândurat. Prima idee, care s'a născut în capul meu în fața acestui dureros fenomen politic, a fost grija cu care se va putea realiza unificarea și consolidarea României Mari, câtă vreme un Csizér Iános era socotit mai vrednic decât mine de a figura într'un Parlament românesc, ori-care ar fi el!

Pentru a ilustra cât de greșită și pătimașă era această procedare din partea unor bărbați politici serioși ca d-nii dr. Iuliu Maniu, dr. Alex. Vaida Voivod și dr. Mihai Popovici, voiu lăsa să urmeze mai jos două scrisori, pe cari 'mi-le-a trimis la timpul său, d. Ghiță Popp, cel mai eminent ziarist ardelean și fost deputat în primul Parlament al României Mari, el însuși membru de vază al partidului național ardelean:

Sibiu, 20 Decembre 1918

Stimate domnule Rusu!

Am primit scrisoarea D-tale prin care îmi faci cunoscut că ești hotărât să-ți pui candidatura la viitoarele alegeri din Transilvania. Te felicit și îmi pare bine de această hotărâre

Dacă este cineva care să aibă dreptul de a solicita un mandat în Ardeal, *ești desigur d-ta.* Ca ziarist, *încă înainte de războiu,* ai dus singurul în presa din București, cu energie și conștiință, o campanie menită să atragă atențiunea publică asupra chestiunei Ardealului și să țină spiritul public în veghere asupra evenimentelor ce se pregăteau. La dreptul vorbind, D-ta ai fost unul dintre puținii ardeleni cari îndrăzneau să se gândească serios pe atunci la visul „nebun“, care azi se realizează.

In timpul războiului, înainte de acțiunea țării românești, ca și în timpul ei, în retragerea din Moldova, ai fost singurul ardelean care ne-ai dat în mod efectiv concursul D-tale prețios nouă refugiaților, fără deosebire de rang social. Cunosc și eu câte-va cazuri. Amintesc numai cazul amicului V. Stoica, a cărui frumoasă și rodnică activitate în America nu era posibilă fără intervenția D-tale. Nu mai pomenesc de mine și de Bocu, cari nu am fi putut scoate

„România Mare“ la Kiew fără concursul D-tale. Pomelnicul e prea mare decât să-l pot istovi şi mă opresc aici.

Imi închipuesc că față cu activitatea D-tale, atât de folositoare cauzei noastre, ar fi cea mai meritată recompensă un mandat din partea a lor noștri în viitorul Parlament românesc.

De-altfel personal consider ca o datorie ca la timpul oportun să sprijinesc şi cu această îndreptăţită dorinţă a D-tale, întru cât cu slabele mele puteri voiu putea să o fac.

Astăzi, când toţi se pomenesc "buni" români, *să ne gândim mai întâiu la acei cari au și fost în realitate cu aceste sentimente.*

Cu cele mai calde salutări şi la revedere.

Gh. Popp

Intr'o altă scrisoare cu data de 25 Decembre 1918 d. Gh. Popp îmi mai scria, tot din Sibiu, între altele:

... „Suntem amândoui, eu şi Schiopul, de acord că un loc în viitorul Parlament al României Mari se cuvine unui ziarist ardelean, *care a luptat pentru înfăptuirea idealului național atunci când alții nu îndrăzneau să-l viseze măcar și care în tot timpul războiului a acordat tot sprijinul său puternic tuturor Ardelenilor, cari i s'au adresat.*

„Personal eu nu voiu uita niciodată D-tale şi d-lui ministru Alex. Constantinescu binele ce mi-aţi făcut şi vă voiu păstra totdeauna recunoştinţă“.

Mă opresc aci şi las cititorului sarcina să judece dacă Csizér Iànos avea mai multe drepturi decât mine de a figura printre membrii Parlamentului românesc!

Imi permit totdeodată să rog onor. public cititor să nu creadă că dacă am schiţat şi ilustrat cu scrisori modesta mea activitate pe tărîmul politicei naţionale, aşi fi făcut-o din orgoliu personal sau din deşertăciune omenească. Nu. Scopul meu este de a pune la îndemâna istoricilor viitori ai marilor evenimente, prin care ne-a fost dat generaţiei noastre să trecem, elemente şi date, cât mai multe şi mai variate, spre a se servi de ele pentru o mai adevărată caraterizare a acestei epoci, care este desigur cea mai importantă din istoria neamului nostru.

CAPITOLUL XI

România și Bulgaria

Istoria ne arată până la evidență recunoștința, la care ar fi avut tot dreptul România să se aștepte din partea vecinilor ei Bulgari, căci oricât s'ar spune că în raporturile dintre state sentimentul recunoștinței nu joacă nici un rol, totuși nu e mai puțin adevărat că popoarele civilizate si cu calități sufletești se conduc, în relațiile dintre ele, și după anumite legi morale.

Vreme de sute de ani, de când Turcii s'au făcut stăpâni pe Peninsula Balcanică, populația bulgară din dreapta Dunărei, de câteori era persecutată, supusă loviturilor de iatagan și tuturor cruzimilor ienicerilor și bașibuzucilor, ea a găsit totdeauna refugiu și adăpost pe teritoriul principatelor românești al Munteniei și al Moldovei.

Până în timpurile din urmă și anume până la războiul ruso-româno-turc din 1877/78, Bulgarii, pe măsură ce se deștepta într'înșii conștiința națională și reacționau în contra asuprirei otomane, numai pe pământul binecuvântat și ospitalier al României aflau asil și sprijin călduros, în goana lor patriotică ca să scape de urgia fanaticilor și sălbaticilor opresori.

Stambuloff, Zaharia Stoianoff, d-rul Grekoff și atâți alți numeroși patrioți bulgari, în tot cursul mișcărei lor de emancipare națională și de insurecție încontra Turcilor, numai pe pământul primitor al României 'și-au putut strânge rândurile și tot de aci au pornit și dirigiat acțiunea lor revoluționară și de eliberare; aici au găsit ei totdeauna

mântuire, ajutor şi îmbărbătare; aici 'şi-au făcut mulţi şi cultura lor, ocupând unii dintre ei chiar slujbe plătite din budgetul statului român. Aşa se şi explică faptul că, după formarea principatului Bulgariei, cei mai mulţi dintre conducătorii politicei bulgare vorbeau în perfecţie limba românească, ca Stambuloff, Z. Stoianoff, dr. Grekoff, dr. Stransky, Agura, Atanasovici, etc.

Ar însemna negarea celui mai patent adevăr de a nu recunoaşte că pe pământul generos al României s'a plămădit chemarea la viaţă şi desrobirea poporului bulgar, a cărui cauză, dacă a fost îmbrăţişată, în interesul creştinătăţii de Rusia pravoslavnică, nu e mai puţin adevărat că, alături de sângele rusesc, a trebuit să curgă din belşug, pe câmpiile Bulgariei, în războiul din 1877/78, şi mult sânge românesc ca să se poată ajunge la eliberarea Bulgariei şi apoi la înfăptuirea statului bulgar de azi.

Cum au apreciat Bulgarii jertfele de sânge făcute de Rusia şi România, s'a putut constata îndeajuns, întâiu la 1913, când au refuzat arbitrajul Ţarului Nicolae II în conflictul dintre ei şi statele balcanice, şi apoi, cu vârf şi îndesat, în toamna anului 1915, când s'au aliat cu Puterile Centrale în contra Rusiei, care 'i-a creiat şi inventat, şi peste un an mai târziu şi în contra României.

Popor incult, brutal, răutăcios şi neasociabil, alcătuit din toate scursorile balcanice, descendenţii lui Krum au uitat repede tot binele ce l'au avut din partea Românilor şi din prieteni ce trebuiau să fie şi Rusiei şi României, au devenit peste noapte duşmanii cei mai înverşunaţi ai celor cari 'i-au salvat şi le-au dat ocazia să se bucure de o viaţă liberă şi independentă.

Raporturile noastre cu Bulgaria n'au fost amicale şi sincere decât sub scurta domnie a prinţului Alexandru de Battenberg şi până la groaznica asasinare, în 1894, a fostului prim-ministru Stambuloff. După detronarea prinţului de Battenberg (1887), în locul căruia a fost ales prinţul Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha[1]), şi după tragica dispariţie

[1]) Ales la 7 Iulie 1887, prinţul Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha, pe atunci simplu locotenent de husari ungari, la 10 Iulie a aceleiaşi luni, sosi la Ruseiuk, pe teritoriul bulgar, spre marea stupefacţie a tuturor Puterilor Europene, cari escomptau o procedură mai lungă în urma opoziţiei Rusiei.

a lui Stambuloff, relaţiile româno-bulgare au pierdut încetul cu încetul din caracterul lor amical de mai înainte, cu toată vizita[1]) făcută regelui Carol la Bucureşti (1898) de către Ferdinand, pe atunci numai principe al Bulgariei.

Abia formaţi într'un crâmpeiu de stat, Bulgarii, lacomi şi rapaci, îşi puseseră ochii pe Macedonia Sultanului Abdul Hamid, pornind o întinsă propagandă de redeşteptare naţională printre variata populaţie macedoneană. România, prin interesul ce purta faţă de Românii din Macedonia, era un ghimpe supărător în ochii comitagiilor dela Sofia. Considerată ca duşmană a pan-bulgarismului, propaganda culturală românească trebuia cu orice preţ redusă la neputinţă— şi atunci s'a înfiinţat la Sofia faimosul comitet bulgar-macedonean, care, alegându-şi ca arme de luptă toporul şi bombele explosive, s'a dedat ani dearândul la cele mai abominabile crime în contra Românilor, cunoscuţi ca partizani ai mişcărei culturale româneşti, ca şi împotriva populaţiei sârbeşti şi greceşti, refractară la ideia de a îmbrăţişa pan-bulgarismul.

Trebuia să ai într'adevăr cap de bulgar, ca să crezi că România ar fi putut urmări în Macedonia vre-un gând ascuns de cucerire. Era un lucru notoriu că statul român nu ambiţiona în Macedonia decât un inofensiv şi modest interes cultural şi bisericesc, cu gândul curat ca Aromânii (Cuţovlachii) de acolo să se poată afirma ca Români, pentruca în ceasul împărţirei acestei provincii, România să aibă motivul de a cere să li se respecte Românilor de acolo dreptul de a avea şcoala si biserica lor românească, ceeace a şi făcut prin tratatul de pace dela Bucureşti din Aug. 1913.

Mai târziu, la 1900, comitetul de bandiţi din capitala Bulgariei, condus de sângerosul comitagiu Boris Sarafoff, şi-a întins opera sa criminală pe însuşi teritoriul României. Astfel, după uciderea în Bucureşti a agentului bulgar Fitowski, considerat ca trădător, de către banditul Boiciu Ilieff, peste scurtă vreme, în vara anului 1900, este atacat pe stradă, ziua în amiaza mare, pe când eşia de acasă, regretatul şi inimosul profesor Ştefan Mihăileanu. originar din Macedonia, şi ucis mişeleşte de către comitagiul Stoian Dimitroff în combinaţie cu mai mulţi alţi complici bulgari.

[1]) Prinţul Bulgariei a fost însoţit în vizita sa la Bucureşti de către primul ministru de atunci al principatului vecin, d-rul Stoiloff.

Crimele bulgare, comise în însăşi capitala regatului român, şi care de fapt erau patronate de chiar guvernul bulgar al incultului Th. Ivancioff, au influenţat în mod foarte serios relaţiile româno-bulgare şi o muche de cuţit a lipsit ca, în urma nepriceperei şi megalomaniei lui Alex. Marghiloman, pe atunci ministru de externe, România să declare războiu Bulgariei. Numai golul de muniţii din depozitele noastre militare a avut darul să aducă la sentimentul realităţii pe acest grandoman nefast.

Peste câţi-va ani, în primăvara anului 1912, Bulgarii, profitând de faptul că Turcia era slăbită de războiul ce-l purtase cu Italia în Tripolis, încheie, la 25 Februarie, în cel mai mare secret şi fără a înştiinţa de loc guvernul nostru, cunoscuta alianţă balcanică cu Serbia, Grecia şi Muntenegru în scopul de a ataca Turcia, care abia încheiase pacea cu Italia, şi de a elibera fie-care din aceste state balcanice pe conaţionalii lor de sub stăpânirea otomană.

Intr'adevăr, în Octombrie acelaşi an, Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru declară războiu Turciei şi peste două luni, Sublima Poartă, sub presiunea trupelor bulgare cari bătuseră pe Turci şi îi împinsese până la Ceataldja, la porţile Constantinopolului, a ocupării Salonicului de către Greci şi a Monastirului de către Sârbi, cere armistiţiu şi tratative pe pace.

Delegaţii tuturor Statelor balcanice se şi întrunesc, în Ianuarie 1913, spre acest scop, la Londra.

Faţă cu noua stare de lucruri, care în urma acestui războiu desfiinţa echilibrul balcanic de pân'atunci, era natural ca şi România să-şi spună cuvântul ei în ce priveşte noua aşezare a hărţei Peninsulei Balcanice, cu atât mai mult cu cât nici nu fusese consultată la timpul său asupra planurilor de cucerire, pe cari le urmărea alianţa statelor balcanice.

România, fără să ştirbească întru nimic drepturile cari decurgeau pentru aceste state din succesele lor de beligeranţi victorioşi în contra Turcilor, nu ridica pretenţii decât pentru o simplă rectificare a graniţei ei dinspre Bulgaria, graniţă absolut nenaturală şi care permanent a fost una din nemulţumirile României din cauza cunoscutei chestii a punctului numit Arab-Tabia, de lângă oraşul Silistra.

Cu această misiune a plecat d. Take Ionescu la conferința de pace dela Londra, însărcinat de guvernul Titu Maiorescu, din care făcea parte ca ministru de interne. Dela prima întâlnire cu d-rul Daneff, primul delegat bulgar, trimisul României a putut constata reaua credință și înfumurarea bulgărească. D-rul Daneff, triumfător și arogant în acelaș timp, deși Serbia, Grecia și Muntenegrul nu aveau nimic de obiectat împotriva cererei noastre, nu-i acordă nici o importanță mai deosebită și declară d-lui Take Ionescu că numai în cazul când aliații Bulgariei ar consimți să-i dea acesteia o compensație din partea lor, ar putea fi vorba de admiterea unei rectificări de graniță în favoarea României.

Conferința dela Londra n'a dat, cum se știe, nici un rezultat practic, din cauza exageratelor pretențiuni și a încăpățânării primului delegat bulgar, atât în ceea-ce privea pacea dintre aliații balcanici și Turcia cât și în privința cererilor formulate de România. In consecință, prin Februarie 1913, războiul balcanic reîncepe și trupele bulgaro-sârbești asediază și bombardează Adrianopolul, apărat de armata lui Sukri Pașa, care a fost silită în cele din urmă, după o rezistență eroică, să se predea.

Guvernul român, dornic de pace și nevoind să forțeze cu intervenția ei armată satisfacerea modestei sale cereri, de teama de a nu se întinde focul din Balcani și mai departe, supune în cele din urmă chestia justelor ei pretenții în studiul cabinetelor marilor Puteri, cari, recunoscând dreptatea punctului nostru de vedere, ca și corectitudinea procedeului întrebuințat, au hotărât ca o conferință a ambasadorilor Marilor Puteri din capitala Rusiei să ia afacerea spre serioasă examinare și să aducă o hotărîre obligatoare pentru ambele părți.

Intrunirea ambasadorilor a avut loc la St. Petersburg în cursul lunei Aprilie 1913, sub președenția lui Sasonow, ministrul afacerilor străine al împeriului rusesc, și în ziua de 26 Aprilie (9 Maiu st. nou), același an, ea a încheiat următorul protocol:

Conferența ambasadorilor, întrunită la St. Petersburg și la care au luat parte, sub președenția minstrului imperial rus de externe, ambasadorii Germaniei, Angliei, Austro-Un-

gariei, Italiei şi Franţei pentru a se pronunţa asupra diferendului ivit între guvernele bulgar şi român cu privire la frontiera meridională a Dobrogiei;

După-ce a examinat revendicările formulate de România şi concesiunile oferite de Bulgaria;

Decide:

I. Oraşul Silistra trebuie cedat României.

Noua frontieră româno-bulgară va porni dintr'un punct de pe Dunăre, la o depărtare de 3 kilometri la West dela periferia Silistrei, va tăia şoseaua Şumlei, apoi şoseaua Varnei, tot la o distanţă de 3 kilometri dela periferia oraşului, de unde va merge apoi direct la frontiera actuală.

O comisiune mixtă bulgaro-română va fixa pe loc într'un termen de 3 luni dela data prezentei deciziuni, traseul frontierei.

La nevoe, ea îşi va putea ataşa şi experţi numiţi de Puterile mediatoare.

II. Guvernul român va da o indemnitate la acei supuşi bulgari, locuitori ai Silistrei, înglobaţi în teritoriul nouei frontiere, cari într'un termen de 6 luni dela data prezentei deciziuni vor face cunoscută dorinţa lor de a părăsi oraşul sau teritoriul ast-fel delimitat.

O comisiune mixtă bulgaro-română, după ce va constata despăgubirile, va fixa cuantumul indemnităţii.

La nevoe, ea îşi va putea ataşa şi experţi numiţi de Puterile mediatoare.

III. Conform angajamentului, pe care s'a declarat gata a'l primi, Bulgaria nu va ridiea nici un fel de fortificaţii dealungul frontierei actuale, dela Dunăre la Marea Neagră.

O comisiune mixtă va determina într'un termen de 6 luni dela data prezentei deciziuni zona, în interiorul căreia îi este interzis Bulgariei de a construi lucrări de fortificaţii şi se obligă de a le dărâma pe acele cari se vor găsi.

La nevoe, ea îşi va putea ataşa şi experţi numiţi de Puterile mediatoare.

IV. Conferinţa înregistrează declaraţiunea făcută la Londra de către delegatul Bulgariei şi consemnată în protocolul din ziua de 16/29 Ianuarie 1913, în termenii căreia Bulgaria consimte să dea autonomie şcoalelor şi bisericelor Cuţo-Vlachilor locuitori în viitoarele posesiuni bulgare întru cât aceste şcoli vor fi frecuentate de copii cuţo-vlachi

și să permită crearea unui episcopat pentru acești cuțo-vlahi cu facultatea pentru guvernul român de a subvenționa, sub supraveghierea guvernului bulgar, zisele instituțiuni culturale.

Inainte de a se despărți, conferința aduce omagiul său dispozițiunilor cunoscute ale Bulgariei de a menține și respecta legăturile de prietenie cu România.

Aceste dispozițiuni ușurând îndeosebi sarcina sa, conferința exprimă convingerea că Puterile vor purta simpatie Bulgariei pentru sacrificiile ce 'i-a cerut ca să le facă.

Făcut în 8 exemplare la St Petersburg, 26 Aprilie (9 Maiu) 1913.

(s) **Sasonow**
(s) **F. Pourtalès**
s) **George W. Buchanan**
s) **D. Thurn**
(s) **A Carlotti**
(s) **Delcassé**

Rămânea acum ca hotărârea conferinței ambasadorilor, comunicată fiind părților în litigiu, să fie adusă la îndeplinire.

Spre acest scop s'au numit următoarele trei comisiuni a parte:

Din partea statului român:[1]

In comisiunea de delimitare: Dimitrie S. Nenițescu, președinte, generalul Culcer și colonelii D. Iliescu și Cristescu, membri.

In comisiunea zonei de fortificații: Alex. Em. Lahovari, președinte, generalul Zottu, generalul Culcer și colonelul Cristescu, membri.

In comisiunea pentru fixarea indemnităților: Nestor Cincu, președinte, C. Mironescu și Paul Grecianu, membri.

Din partea Bulgariei:

In comisia de delimitare: Generalul Paprikoff, predinte, deputații Vazoff și Mutafoff, membri, iar maiorul Kissoff, atașat militar bulgar la București, secretar.

In comisiunea zonei de fortificații: Generalul Papricoff, președinte, deputații Vazoff și Gheorghieff, locot-colonel Stancioff, maiorul Radeff, membri; iar maiorul Kissoff, secretar.

In comisiunea pentru fixarea indemnităților: M.

Sarafoff, președinte, Z. Bracikoff, P. Babadjianoff și Codbacioff, membri.

Toate aceste comisiuni româno-bulgare s'au întrunit la 8/21 Iunie 1913 la Silistra, pe bordul vaporului nostru *Ștefan cel mare*, spre a executa însărcinările primite.

După patru ședințe, cari au avut loc la 8/21, 9/22, 10/23, și 11/24 Iunie, comisiunile române au fost nevoite să-și amâne lucrările, din cauza relei voințe și a relei credințe manifestate de comisiunile bulgare, pentru o dată care urma să se fixeze pe cale diplomatică.

Meschinăria și reaua credință bulgărească s'au arătat mei ales în chestia măsurătoarei celor 3 kilometri dela periferia orașului Silistra și până la noua frontieră. Comisia bulgară de delimitare pretindea ca acestă măsurătoare să înceapă din piața Silistrei, iar nu dela periferia orașului, precum reeșia din însuși protocolul dela St. Petersburg.

Spre a da timp capetelor bulgărești să-și vină în fire, comisiunile românești și-au ajurnat, precum am spus, ședințele pentru o zi, care avea să se decidă ulterior pe cale diplomatică.

Această zi a și fost fixată pentru *23 Iunie* (6 Iulie) 1913. Intrunirea comisiunilor însă n'a mai avut loc, deoarece tocmai în această zi România declarând războiu Bulgariei, trupele românești au intrat pe teritoriul bulgar și au ocupat orașul Silistra, făcând de prisos ori-ce continuare de lucrări pe baza protocolului conferinței ambsadorilor.

Gestul acesta i-a fost impus României, pe de o parte de atitudinea cinică a Bulgariei față de noi, iar, pe de alta, de faptul că, dominată de gânduri hrăpărețe, Bulgaria împinsese chiar față de aliații săi Greci, Sârbi și Muntenegreni lucrurile până într'acolo, încât văzând că acestia nu consimt să-i satisfacă pretențiile ei absurde asupra Macedoniei sârbești, a Cavalei și Salonicului, i-a atacat într'o bună zi mișelește — fapt unic în istoria omenirei — după-ce mai întâiu îngâmfatul ei rege de atunci Ferdinand de Coburg, la dorința Austro- Ungariei, refuzase să accepte în această privință arbitragiul solicitat de Greci, Sârbi și Muntenegreni Țarului Nicolae II al Rusiei.

Bulgaria, lacomă și perfidă, voia să ia prada cea mai mare din corpul Turciei în paguba propriilor ei aliați și

a echilibrului în Balcani, fapt care nu putea conveni de loc intereselor superioare ale României.

Politica aceasta banditească a Bulgariei, ilustrată pe vecie prin atacul mizerabil îndreptat în contra armatelor aliaţilor ei, a avut ca rezultat imediat: pornirea armatelor turceşti, în cap cu Enver-Bey, pentru a reocupa Adrianopolu, şi apoi intrarea în campanie a României, spre a aduce la sentimentul realităţii pe nesaţioşii ei vecini din dreapta Dunărei.

Bătute de Sârbi în valea Bregalniţei şi de Greci la Kilkis, armatele bulgare, având să întâmpine la Nord atacul trupelor româneşti, cari trecuseră în mod vertiginos Dunărea, au fost forţate să capituleze la câte-va zile după intrarea în acţiune a armatei noastre, iar sub presiunea avangardelor româneşti, cari ajunseseră la 20 kilometri de Sofia, Ţarul Ferdinand a fost nevoit să implore telegrafic pe regele Carol I pentru încheierea unui armistiţiu, care să aducă pacea atât de mult dorită acum de Bulgaria.

Inlăturând dela putere guvernul trufaşului dr. Daneff şi încredinţând ministerul d-rului Radoslavoff, suveranul Bulgariei a plătit scump aventura, unică în analele istoriei, la care consimţise şi el: aceea de a stoarce cu forţa, din mâinile aliaţilor ei, provinciile pe cari aceştia le ocupaseră cu preţul sângelui fiilor lor. Infrântă şi umilită, graţie gestului decisiv al României, Bulgaria a trebuit să cedeze pe toată linia şi prin tratatul de pace, încheiat la Bucureşti, în ziua de 10 August 1913, România—în loc de oraşul Silistra cu o rază de 3 kilometri — a primit Cadrilaterul (peste 7000 kilometri pătraţi), Grecia ţinutul Cavalei, al Salonicului şi Ianinei, Serbia aproape toată Macedonia cu capitala ei Monastirul, Muntenegrul ţinutul Novibazarului şi cu capitala acestuia Plevije, iar Bulgaria ţinutul Kirkilisse, o parte din Macedonia şi eşirea la Marea Egee, intre Cavala şi gurile râului Enos, cu portul Dedeagaci.

Chestia Albaniei, în urma protestului şi uneltirilor Austro-Ungariei, nefăcând obiectul discuţiilor conferinţei de pace dela Bucureşti, a rămas să formeze un principat independent, ceea-ce s'a şi întâmplat, Puterile europene desemnându-i ca domnitor pe prinţul de Wied, nepot al reginei Elisabeta a României. Din cauza însă a neîncetatelor revo-

luţii interne, prinţul de Wied, după câte-va luni de domnie chinuită, a fost silit să părăsească tronul său de suveran de operetă, pe care îl urcaseră Puterile centrale, pentru a complace regelui nostru Carol I.

Dar, în inimile rănite dela Sofia, tratatul de Bucureşti nu satisfăcea nici pe departe poftele de cucerire ale Bulgarilor, cari fuseseră înfrânte decătre statele balcanice direct interesate. Din această cauză, Bulgarii coceau în sufletul lor răzbunarea şi pândeau momentul prielnic pentru o asemenea operă barbară.

Austro-Ungaria, deşi aliata României, nu ezită să ia partea Bulgarilor, cerând revizuirea tratatului de Bucureşti, sub pretextul că Serbia a luat prea mult. iar Bulgaria mai puţin din prada Turciei. Atât Serbia cât şi România protestând energic în contra acestei pretenţiuni a Ballplatz-ului, Austro-Ungaria plănuia să facă războiu Serbiei. Conflictul armat, plănuit de monarchia austro-ungară, n'a fost înlăturat decât graţie Italiei, care, cum se ştie, a adus lămurit la cunoştinţa Vienei, la sfârşitul lunei August 1913, că, dacă Austria declară războiu Serbiei, fără să fie ea atacată — şi nimeni nu se gândea la aşa ceva — pentru Italia nu va fi nici un *casus foederis*. Numai ast-fel a reculat Austro-Ungaria dela proectul său criminal.

In August 1914, izbucnind războiul european, Bulgaria, mereu nemulţumită de tratatul dela Bucureşti, a crezut sosit aproape momentul răzbunării sale, bine înţeles întâiu încontra Sârbilor şi mai apoi încontra noastră. In Noembre 1914, Bulgaria încheie, spre acest scop, un tratat de alianţă cu Germania şi Austro-Ungaria, iar ceva mai târziu, în vara anului 1815, un aranjament cu Turcia pentru regularea graniţei sale limitrofe cu aşa zisul imperiu turcesc, In baza acestui aranjament, Bulgarii îşi refac graniţa dinspre Turcia, obţin o mahala şi gara Adrianopolului, precum şi linia ferată, care duce de aici la Dimotika şi Dedeagaci.

Cu toate acestea şi deşi intenţiile Bulgarilor erau un secret *à la Polichinelle*, miniştrii plenipotenţiari ai Puterilor Antantei dela Sofia credeau încă în iluzia că vor putea câştiga Bulgaria de partea lor prin câte-va concesiuni în Macedonia sârbească.

Abia la 5 Maiu 1915, reprezentanţii Antantei află ade-

văratele scopuri ale politicei bulgare. Intr'un interview acordat ziarului *Neue Freie Presse*[1]) și publicat la data aceasta, primul ministru Radoslavoff declară că «*el va urma o politica tinzând să repare nedreptatea comisă prin tratatul de București. Pentru el este evident că existența Bulgariei va fi amenințată printr'o Serbie mărită cu Bosnia, Herțegovina, Croația, Slavonia și Banatul, teritorii promise cu atâta generozitate de Antantă*»

Era însă prea târziu, căci fiind legată de luni de zile printr'o alianță formală cu Puterile centrale, Bulgaria intră, pela sfârșitul lunei Septembre 1915, în războiu alături de ele și cooperează cu armatele lui Mackensen, atacând în flanc eroica Serbie, care, neputând să reziste invaziunei combinate de hordele germano-austro-bulgare, este forțată să execute în Noembrie 1915 dureroasa și ne mai pomenit de greaua retragere a bravelor sale trupe, în frunte cu bătrânul rege Petre Caragheorghevici, prin munții prăpăstioși și lipsiți de drumuri ai Albaniei, pentru a merge, spre refacere, în insula Corfu.

Că Puterile centrale erau de multă vreme fixate pe deplin asupra sentimentelor și adevăratelor intenții ale Bulgarilor, ne-o dovedește și următoarea destăinuire cuprinsă într'un articol din ziarul unguresc *Az Ujsàg* (17 Octombre 1916), organul personal al contelui Tisza:

„Cu o răbdare și abilitate admirabilă, au știut regele Ferdinand și consilierul său Radoslavoff să observe timp de 14 luni neutralitatea Bulgariei. Niciodată o sarcină mai grea, mai delicată și mai plină de răspunderi n'a fost pe umerii unui rege și a unui om de stat decât în lunile acelea, în cari inima trebuia să se stăpânească tocmai atunci când se cocea ideia alianței cu Puterile centrale.

„*A trebuit să se ascundă și să se țină secrete veritabilele intențiuni ale politicei bulgare. Diplomații Ințelegerii (Antantei) nu trebuia să știe nimic până ce va fi sosit momentul, în care trupele germane și austro-ungare să pătrundă dea-*

---

[1]) Vezi volumul: *Les Bulgares peints par eux-mêmes.* Documents et commentaires, recuellis et rédigeés par Victor Kuhne, Préface de Auguste Gauvain. Librairie Payot & C-ie Lausanne-Paris, 1917.

lungul Dunărei și Savei și să permită ast-fel Bulgariei să mărturisească în mod deschis scopurile sale.“

Ceea-ce s'a și întâmplat.

Declarațiunile, pe cari primul ministru bulgar Radoslavoff le-a făcut colonelului american Emerson. scriitor militar, aruncă o lumină cu totul particulară asupra motivelor cari au decis pe Bulgari să se ralizeze la politica Puterilor Centrale. Radoslavoff a spus (vezi *Vossische Zeitung* dela 25 Ianuarie 1917):

„Dacă Rusia ar reuși să ajungă la Constantinopol prin Dobrogea, ea ar fi forțată mai târziu să cucerească și fortificațiile balcanice, în care caz noi, Bulgarii, n'am putea niciodată să alungăm pe Ruși din aceste fortifiicații. Noi ar trebui atunci să ne resemnăm ca să devenim sau o regiune complect rusească sau un stat tampon de natură militară. *Aceste sunt rezoanele, cari nu vor permite nici-odată Bulgariei de a comsimți la stăpânirea Rușilor asupra Constantinopolului și Dardanelelor,* dacă ține să rămână independentă. Când Sasonow a pronunțat pentru prima oară și în mod public cuvântul de cucerire a Constantinopolului, cu mult înainte ca Bulgaria să fie obligată, din cauza amenințărilor rusești de a intra în arenă, *am comunicat în mod confidențial d-lui Sasonow, prin ministrul Rusiei la Sofia, d. G Savinsky, că Bulgaria se află în imposibilitate de a adera la aceste planuri,* dat fiind că o acțiune eventuală a Rusiei prin Bulgaria ar da o lovitură intereselor noastre vitale.

„...*Cu toate avertismentele foarte clare, pe care le dasem d-lui Savinsky, Rușii au rămas orbiți până la intervenirea noastră definitivă în războiul mondial.* Ei au refuzat cu încăpățânare să creadă că noi am apăra, chiar încontra lor, interesele vitale ale Bulgariei. Până în momentul dezastrului României, existau Ruși și Români pretinși inteligenți *cari să perziste în credința ca noi, Bulgarii, am putea cu toate acestea să ne aliăm cu ei*“.

De alt-fel planurile politicei bulgare au îndreptat totdeauna Bulgaria spre o înțelegere cu Austro-Ungaria, în contra Rusiei și a României, cari au creat-o la 1877/78,

și încontra Sârbilor, cu ajutorul cărora au putut ocupa, la 1913, Adrianopolul. Motivele politicei bulgare pentru o înțelegere cu Austro-Ungaria trebue căutate mai cu seamă în neîncrederea Bulgariei față de Rusia și în scopurile pe cari le urmăreau Bulgarii încontra Serbiei și României.

Intr'adevăr, simultaneitatea a celor două violări aduse tratatului dela Berlin—*proclamarea independenței Bulgariei și anexarea Bosniei și Herțegovinei în 1908* — dovedea încă de p'atunci complicitatea bulgară-austro-ungară în politică anti-slavă.

Iată cum se exprima organul lui Radoslavoff *Narodni Prava* din 18 Februarie 1916 cu privire la avantajele date Bulgariei de Austro-Ungaria:

„*Ea ne-a dat* — sunt de atunci aproape 30 de ani — *pe regele nostru atât de iubit*, care se bucură de afecțiunea întregului popor bulgar. *Cu ajutorul Austro-Ungariei a putut Bulgaria, acum 8 ani, să se declare independentă Și tot Austro-Ungaria a fost cea dintâiu, în 1913, care a ridicat vocea pentru apărarea Bulgariei*, umilite și devastate. .

„... Contele Tarnowsky, ministrul Austro-Ungariei la Sofia, a atras atenția oamenilor noștri de stat asupra pericolului care îi îngheța inima,.. fiind-că își da seama că o mare Serbie se ridică în Balcani, având sarcina definită de a mina Bulgaria și de a servi de zăgaz încontra Germaniei și Austro-Ungariei, de o parte, și a Bulgariei, de altă parte. El și-a consacrat toate forțele ca să schimbe această situație ... Doui ani au fost de ajuns pentru a învinge politica Antantei în Balcani, a zdrobi și distruge Serbia.“

Mir, organul partidului național al lui Gueșoff, scria la 4 Maiu 1916 următoarele:

„...Partidul național n'a ignorat nici-odată importanța intereselor austro-ungare în Balcani. Imprejurarea favorabilă că noi n'avem nimic de pretins Austro-Ungariei — *după cum e cazul Serbiei, României și Italiei*, — ne pune într'o situație privilegiată față de monarchia austro-ungară.“

Narodni Prava, dela 25 Iunie 1916, declară:

„Instinctul de conservare a sfătuit Austro-Ungaria de a-și lega interesele ei de cele ale Germaniei, de o parte, și de cele ale Turciei și Bulgariei, de altă parte...“

Tot *Narodni Prava* (6 Decembre 1915) spune:

„...Noi, Bulgarii, suntem fericiți de a fi putut, apărând totdeodată propriile noastre interese, să ajutăm *poporul ungar ca să scape de vecinii săi supărători. Devenite limitrofe, Ungaria și Bulgaria vor crea o mare poartă, prin care cele două popoare vor putea să pătrundă într'o eră nouă de pace, de bună stare și de plin progres“.*

După intrarea României în războiu și după cunoscutele succese de arme ale trupelor bulgaro-germano-austro-turcești, din Dobrogea, ziarul guvernamental *L'Echo de Bulgarie*, dela 28 Octombre 1916, scria:

„Faimoasa frontieră strategică, apărătoarea imaginară a integrității românești, n'a fost de nici un ajutor Românilor în fața urei poporului bulgar.

„*Mâine România nu va mai exista.*

„Sperjură ca Serbia, ea va pieri cum a pierit și aceasta, acoperită de oprobriu și rușine...“

Ziarul *Mir* dela 26 Octombre 1916 declara:

„Succesele încontra României, atât la Sud cât și la Nord, pun la ordinea zilei chestiunea prelungirei existenței acestui Stat“.

Insuși primul-ministru Radoslavoff mărturisea la 5 Novembre 1916, într'un interview acordat ziarului unguresc *Az Est*, „că *are adânca speranță că România va înceta să existe ca Stat independent*“.

La 13 Septembre 1916, *Kambana*, cel mai germanofil ziar bulgăresc, scria:

„A sosit timpul pentru Bulgaria să apară pe teatrul istoriei ca un factor important de *civilizațiune* și de *progres.*

Bulgaria se ridică din zi în zi şi *ea întrece pe toți vecinii ei!* Tot ce a pierdut Italia ca putere militară, tot ce a pierdut România, renunţând la alianţa marilor Puteri, *trece de partea Bulgariei.*

„Serbia distrusă și România fărămițată, aceasta însemnează pentru Bulgaria nu numai că teritoriul său se va dubla, dar și eliberarea sa complectă de ori-ce constrângere exterioară. Asta mai semnifică încă **clasarea Bulgariei în rândul Puterilor independente, al căror glas trebue să fie ascultat în așezarea destinelor națiunilor din lume."**

Mai bolnăvicioasă megalomanie și inconștiență se poate imagina? In *Kambana* dela 27 Octombre 1916 găsim următoarele rânduri caraghioase:

„Englezii spun: Scarmănă pe Rus şi ai să dai de Tătar. Acest dicton poate fi aplicat cu mult mai multă dreptate Românilor şi Grecilor. Şi unii şi alţii sunt un amestec de elemente disparate şi mai cu seamă de elemente bulgare *Dacă s'ar căuta origina Românilor și a Grecilor, s'ar găsi că 65 la sută sunt de origină bulgară."*

Pentru ilustrarea mentalității bulgărești, chiar în cercurile politice conducătoare, sunt tipice următoarele rânduri scrise de d-rul Momciloff, vice-președintele Sobraniei, în ziarul *Utro* din 17 Septembrie 1916:

„Ochiu pentru ochiu, se spunea în sf. Scriptură. Pentru descendenţii briganzilor români, această măsură nu e suficientă. Când e vorba despre ei, *trebue să se aplice maxima: pentru un ochiu—o sută, pentru un dinte—o mie, pentru un sat bulgar incendiat—zece sute românești!"*

Kambana din 26 Octombrie 1916 îndrăznea să exclame:

Exterminare! Exterminare radicală... Acest popor poltron [1]) nu merită răzbunare, ci nimicirea. Nu din cauza păcatelor sale din trecut şi prezent, ci pentru *ca să se asigure viitorul prosper al umanității și desvoltarea* normală a

[1]) E vorba tot de poporul nostru românesc, acela care a sângerat la Plevna, pentru ca să elibereze pe Bulgarii sălbatici de sub jugul turcesc.

istoriei. *Acest popor trebue să dispară de pe suprafața pământului, ca o cangrenă de pe corp.* **Trebue din nou să strălucească spada lui Attila și Tamerlan pentru a curăți câmpia Dunărei de acești urmași ai lui Catullus cel roman, deveniți niște secături. Exterminare!**

«Insuși Cristos n'a zis el că trebue să se arză, la momentul oportun, ierburile rele din câmpie, pentru-ca mai târziu ele să nu înăbușe și să mistuiască sămânța cea bună!"

Cât de admirabil, dar și oribil în acelaș timp, se potrivește mentalitatea bulgară cu cea ungurească, ne-o probează următoarele rânduri scrise de amicul Bulgarilor, contele Tisza, în ziarul său *Az Ujság* din 9 Septembrie 1916, la câteva zile după intrarea României in acțiune:

„Bulgaria era zăpăcită. Patru zile ea a ezitat să declare războiu în intenția de a câștiga timp pentru pregătir militare. Diplomația bulgară se poate mândri de duplicitatea sa. Căci nu trebue să se judece diplomația după actele sale, ci după rezultatul ce le însoțesc: succesul a justificat această tactică a ministrului de externe bulgar.

„ *Nu există în politica externă nici morală, nici promisiuni, nici cuvânt de onoare.* Dacă războiul nu este în sine decât continuarea brutală a politicei externe, aceasta, la rândul ei, nu este decât o introducere a războiului cu mijloace mai dulci. *Nu numai că* **totul este permis în războiu,** *dar e o datorie de a pune în mișcare toate mijlocele susceptibile de a asigura victoria. Este permis să bănuești, să te prefaci și să induci în eroare.* Natural nu este un mod gentleman de a proceda astfel; dar să nu facă pe diplomatul acela care vrea să rămână gentleman!"

In fine *Narodni Prava*, organul lui Radoslovoff, în numărul său dela 7 Februarie 1917, tratează în termenii următori mrea și generoasa națiune engleză, precum și pe toți aliații noștri:

„In războiul acesta nu există decât o salvare: forța noastră. Să nu ne înșelăm: Lorzii din Londra nu vor ajunge niciodată înțelegători. *Pe ei trebue să-i tratezi ca pe câinii turbați.*

„Conducătorilor Antantei nu le rămâne decât un singur gest lăudabil de făcut: **să-şi pună revolverul în tâmplă şi să-şi sboare creerii**“!

Pentru a scoate în mod şi mai plastic în relief mentalitatea de popor barbar şi cu totul primitivă a Bulgarilor, porniţi la războiu încontra celor mai civilizate naţiuni ale lumei, cot la cot cu rudele lor Ungurii, Turcii şi cu „poporul ales de D-zeu“ al Nemţilor, voiu reproduce aci, după ziarul parisian *Le Gaulois*, următorul „*Cântec de ură*“ bulgar, scris de poetul Curţii regale din Sofia, Ivan Archendeff, care, ca şi cântecul urei germane „*Deutschland, hasse!*“, în care se ilustrează mentalitatea teutonă, tot astfel zugrăveşte în chipul cel mai desgustător furia sălbatică a descendenţilor lui Krum:

„Soarele a răsărit la orizont, văpsit de sângele duşmanilor. Ce aştepţi, tinere bulgar? Ridică-ţi mâinile sus de tot şi lasă să le binecuvânteze razele-i însângerate. Iar după aceia, vâră-le în măruntaele unei femeiuşti tinere ca să faci geloasă purpura regală a lui Apollo. Ca tămâia aburilor, pe cari îi trimite aurora regelui cerurilor, fă să se urce boarea sângelui, cea plăcută zeilor! Inainte, tinere bulgar, mereu înainte!

„Inainte ca astrul zilei să se fi înălţat de şeapte suliţi la orizont, lacul sângelui, pe care îl va vărsa sabia ta, să se ridice de şeapte suliţi. Vezi căzătura ceea de moşneag, care 'şi târăşte bătrâneţele ticăloase, căutând să înşele moartea şi avântul tău? Doboară-l sub cizma ta, scoate-i cu baioneta ochii cei tulburi, cari nu sunt vrednici să admire mărimea Bulgariei, şi dă-i-i să-i mănânce, căci sunt trei zile de când rabdă de foame şi de sete. Ce aştepţi, tinere bulgar? Inainte, mereu înainte!

„Covorul, pe care îl formează trupurile de catifea ale femeilor şi copiilor, e mai moale ca iarba lui April. Gustă mai întâi roaua, umple sufletul tău de farmecul fructului delicios al tinereţei lor şi, apoi, când vei fi beat de voluptate şi eroism, aruncă cojile netrebnice şi treci peste ele ca pe un covor regal. Potcoavele calului tău să se înfigă în sânul frumoaselor femei, pentru-ca laptele ce dă viaţă duş-

manilor noştri să sece. Ce aştepţi, tinere bulgar? Inainte, mereu înainte!

„Copil al uraganului, fă ca tatăl tău pretutindeni pe unde treci. Să nu rămână piatră pe piatră, nici un prunc să nu se alinte la sânul mamei sale, nici un bătrân să nu se sprijine de umărul nepotului său. Aruncă ţestele lor la câinii flămânzi, cari se ling pe bot, sălbatec, în noapte, adulmecând apropierea ta, şi sufletele lor în Tartar, acolo unde genunea se pregăteşte să înghită orice suflet nevrednic să ridice ochii spre lumina soarelui bulgăresc.

„Şi înainte de ce se iveşte ziua lui Dumnezeu, să nu rămână pe ruinele, pe care le vei fi semănat, decât schelete şi spectre şi să nu se urce la cer decât mireasma trupurilor arse cea plăcută zeilor Olimpului bulgar. Inainte, mereu înainte!

„Uite colo, vezi? Un hogeag fumegă încă, un ceaun fierbe pe foc, o gură flămândă îşi aşteaptă tainul. Ruşine să-ţi fie! Au nu ştii tu că, din clipa în care ai pus piciorul aici, nu trebue să existe, pentru duşmanii tăi, altă hrană decât ţărâna, pe care vor muşca-o cu dinţii? Fă o torţă din trupul bătrân, care aţâţă ultimii cărbuni din vatră, dă foc de la un capăt la altul şi, părăsind locurile, pe cari paşii tăi le-au sfinţit, nu lăsa în urmă-ţi decât cărbuni şi cenuşă. Dumnezeul Bulgariei întinde blana-i de ură peste tine, ca o pavăză. Nu te teme de nimic, tinere Bulgar! Inainte, mereu înainte!"

Cât de grotesc, cât de trivial şi cât de oribil este, Doamne, Bai Ganciu când îşi dă drumul fanteziei lui patriotice! Ar trebui să râzi, lăsând orice sentiment grav la o parte, de talpa bulgărească, de laba cea greoaie ca şi glava, care—pretinde trubadurul dela Sofia—„sfinţeşte" locul pe unde păşeşte! Să râzi...! Dar—exclamă cu drept cuvânt V. Bogrea în *Neamul Românesc* (8 Noembrie 1917)—gândul grozav că atâţia dintre ai noştri sunt încă în ghiara fioroşilor canibali, îţi înghiaţă surâsul pe buze. Numai când aceştia se vor întoarce acasă—şi numai D-zeu ştie câţi se vor mai întoarce!—vom încheia răbojul socotelilor noastre definitive cu Bulgarii, cari, în neruşinarea lor, îşi permit să se intituleze factor important de *civilizaţiune* şi de *progres* în Europa!

Nu este, deci, de mirare că adăpaţi cu o asemenea literatură şi porniţi la luptă cu asemenea idei şi principii barbare, soldaţii bulgari, pe unde au trecut, n'au semănat decât moartea şi pustiirea cea mai îngrozitoare. Crimele şi jafurile fără nume, practicate de aceşti briganzi în Serbia şi Dobrogea sunt cea mai elocuentă mărturie a şcoalei şi mentalităţei bulgare. A inzista mai mult asupra lor cred de prisos, căci publicaţii numeroase s'au scris în toate limbile europene asupra ororilor şi atrocităţilor bulgare, aşa încât nici nu cred să existe un om cinstit şi cu sentimente omeneşti, care să-şi permită, după acest războiu cumplit, să mai apere cauza canibalilor bulgari.

Criminali în concepţii şi în fapte, Bulgarii, după ocuparea Serbiei, au ridicat imediat, în presa lor, pretenţii asupra ţinuturilor sârbeşti până la râul Morava, ca astfel să poată stabili o linie directă de comunicaţie cu scumpii lor amici, Ungurii.

Aceeaşi lăcomie nebună şi inconştientă 'i-a cuprins după-ce au ocupat Dobrogea, din mâinile noastre, cu ajutorul hordelor germano-austro-turceşti. Desigur, e foarte înduioşător şi seducător tabloul: o Bulgarie mare dela delta Dunărei până la Marea Egee! O Dobroge desrobită, o Macedonie desrobită, o Moravă desrobită! Doar bulgărească e Dobrogea, tot aşa Morava şi Macedonia!

In Octombrie 1917, acest mare vis bulgăresc era, în glava lor seacă, ca şi realizat. Prinseseră curaj Bulgarii, curaj împrumutat de alt-fel de aliaţii *noştri* Ruşi în urma publicărei instrucţiilor date de către comitetul executiv al Sovietelor (sfaturilor) de soldaţi şi lucrători din Petrograd fostului ministru socialist M. Skobeleff, cel care avea să fie reprezentantul Rusiei democrate la conferinţa inter-aliaţilor, convocată pe ziua de 15 Noembre, acelaşi an la Paris.

Se ştie că, prin aceste instrucţii copilăreşti, se împunea lui Skobeleff să susţină pentru România următoarea teză:

„România se restabileşte în graniţele ei naţionale. Dobrogea capătă autonomia şi apoi hotărăşte prin plebiscit cu cine voieşte să trăiască în viitor. România se obligă să execute tratatul dela Berlin în ce priveşte acordarea de drepturi Evreilor."

In volumul meu *Pacostea rusească*, apărut în 1920, am analizat mai pe larg însanitatea și ignoranța dovedită de comitetul executiv al Sovietelor din Petrograd cu ridicola sa formulă de pace, în general, și pentru România în special, atât prin faptul că ignora justele și vechile pretenții ale României în ce privea pe Românii din Transilvania, Ungaria și Bucovina, cât și prin faptul că, pentru Dobrogea, tovarășii Trotzki-Braunstein, Stekloff & C-ie, se îndurau să acorde autonomia cu plebiscit.

Dacă pentru Românii din imperiul austro-ungar, Sovietul din Petrograd a fost condus, în tăcerea mormântală din instrucțiile sale faimoase, de răutate și rea credință, în chestia Dobrogei, pe lângă aceste porniri, s'a mai dat dovadă și de cea mai crasă ignoranță.

Intr'adevăr, o analiză obiectivă a repartizărei populației Dobrogei ar fi putut să convingă ușor pe cei ce au susținut această idee, că ea nu se reazimă pe nici unul din principiile cari, după concepția modernă a popoarelor, justifică anexiunea unui teritoriu.

Dacă am arunca o privire pe harta etnografică a Dobrogei, am vedea că, între Balcani și Dunăre, expansiunea bulgară se oprește de către o massă considerabilă, exclusiv turcă, care chiar după hărțile cele mai recente, cum e aceea a lui Florinski: „*Harta etnografică a Slavilor din vest*", tipărită în rusește, în 1911, pleacă de la satul Oriesovo, aproape de Rusciuk, și se întinde spre înălțimea Balcanilor. Această massă, în tot timpul dominațiunei turcești. a despărțit pe Bulgarii din Dobrogea, iar, după Cvijici, această massă turcă cuprinde cea mai mare parte din cei 603.867 mahomedani arătați de recensământul bulgar din 1905.

Dealungul acestui larg teritoriu turcesc, Bulgarii nu s'au putut strecura de cât pe ici, pe colea.

In urma congresului din Berlin, de la 1878, s'au produs schimbări însemnate. Această massă turcă a fost tăiată politicește în două de către noua frontieră a Dobrogei, mergând de la Silistra la Ilanlâc; dar partea cea mai însemnată s'a dat Bulgariei, care a rămas astfel și astăzi despărțită de fruntariile ei etnice de către o zonă turcă de aproape 150 kilometri lărgime.

Insăși frontiera română ce a fost stabilită în 1913 n'a

ajuns încă propriu zis până la zona bulgară. Ea e trasă de asemenea de-acurmezişul acestei masse turceşti.

In Dobrogea românească, care nu e de cât o făşie îngustă între Dunăre şi mare, abia pe o lărgime de 60 sau 70 kilometri, massa turcă şi tătară a fost cu mult mai tăiată.

Dar regiunea, care aţine malul Dunărei, a fost locuită în toate vremurile de către Români, cari s'au menţinut acolo, cum au făcut de altfel aproape pe tot malul drept al Dunărei până în Serbia. Această populaţie a fost de veacuri întregi în contact permanent cu Românii de pe malul stâng,

De altfel, în 1878, în timpul ocupaţiunei ruseşti, din ordinul lui Bielosevkovici, guvernatorul Dobrogei [1]) s'a făcut o statistică, care dovedeşte afirmaţiunile noastre.

Această statistică, care de sigur nu poate fi bănuită de parţialitate faţă de Români, dovedeşte hotărâtor că chiar în părţile din Dobrogea, cari erau locuite de cei mai mulţi Bulgari, în timpul anexiunei acestei provincii la România Bulgarii erau în minoritate faţă de Români.

Imediat după ocupaţia română s'a procedat la o nouă statistică, ale cărei cifre sunt aproape la fel cu acele ale statisticei ruseşti.

Punând faţă în faţă rezultatele statisticei de la data anexiunei s'a putut constata că populaţia română se află în majoritate absolută în toate localităţile ce ating Dunărea, ca şi pretutindeni în judeţele Tulcea şi Constanţa. Numai în plasa Silistra-Nouă, unde Bulgarii au fost atraşi de muncile agricole şi cultura zarzavaturilor în jurul oraşului turcesc Silistra, numai acolo populaţia română e relativă, adică ea nu întrece numărul tuturor celorlalte naţionalităţi. In ambele districte, Bulgarii nu formează de cât grupări izolate şi puţin numeroase, pe când Românii locuesc sate ce poartă nume aproape exclusiv româneşti, uneori cu nume arhaice, ceea ce dovedeşte vechimea lor.

Intr'o singură plasă, aceea a Babadagului, dealungul lacului Razelm, Bulgarii se aflau în număr mare fără să întreacă totuşi celelalte naţionalităţi. In jurul lor şi chiar printre ei se găseau presărate colonii de Germani, de Turci, de Români şi mai ales de Lipoveni. Ceva mai mult,

---

[1]) Vezi ziarul *Vestitorul* No 6 din Odessa, Noembre 1917.

numele satelor din această localitate sunt turcești ori tătare, ceea ce dovedește că toate rasele ce locuesc acolo s'au așezat de curând.

In rezumat, Românii, cari în momentul anexiunei formau majoritatea absolută a populației în raport cu celelalte elemente în toată regiunea riverană a Dunărei, astă-zi formează o majoritate absolută în întreaga Dobroge. In momentul acesta ei sunt în număr de 190.000, adică 55 la sută din totalul de 340.000 locuitori. Restul populației e amestecat și distribuit în colonii izolate de Bulgari, Ruși, Turci, Tătari și Germani,

Statisticele dovodesc că Bulgarii nu ating decât numărul total de 50.000 locuitori, astfel încât nu alcătuesc de cât 14 la sută din numărul total al populației Dobrogei.

De sigur că nu cu asemenea proporții pot întemeia ei serioase pretențiuni etnice asupra Dobrogei.

Iar cei ce vorbeau de autonomia Dobrogei, convingându-se de exactitatea acestor cifre, de sigur că se vor mira ei singuri că au putut emite asemena păreri, cari nu cadrează nici cu principiile democratice ale liberei Rusii, nici cu dreptul naționalităților, pe cari'l propovăduesc toate neamurile de sine stătătoare.

Savantul nostru istoric N. Iorga ne spune în lucrarea sa judicioasă întitulată *Les Roumains dans la Dobrogea*, apărută în 1917 la Iași, că „la 1878, România obținând, din partea Europei, Dobrogea septentrională, *cu răsplată a jertfelor sale în războiul ruso-turc și în schimbul celor 3 județe din Basarabia meridională, cari se înapoiau Rusiei*, a găsit exact 3446 de familii bulgare în județul Tulcea (adică 25.84% din populația totală) și în județul Constanța aproximativ 8000 (dintre cari 5000 numai în unghiul dinspre Silistra, unde avusese loc o colonizare recentă în dauna Musulmanilor). De atunci, aceste cifre s'au menținut mereu și anume în districtul de Nord (Tulcea) ceva mai mult de 12.000 suflete; iar în cele de Sud (Constanța) ceva mai puțin de 30.000 suflete. Insuși profesorul Ichircoff, cu ocazia studiului său asupra *Dobrogei române*, publicat în volumul II al revistei *Bulgarski Prégled*, recunoaște faptul, când spune acest adevăr crud pentru compatrioții săi, înclinați la exagerări: *A crede că*

sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea, ceeace se întâmplă des, însemnează să ne înşelăm în mod grosolan“.

In epilogul elocuent din această lucrare a sa, savantul N. Iorga conchide în mod hotărâtor următoarele:

„Românii, azi aci cu mult mai numeroşi, au de partea lor caracterul autocton, în cea mai mare parte, precum şi amintirile neîntrerupte ale trecutului, care, deşi a cunoscut iuvazìile altora, n'a atins niciodată perzistenţa încăpăţânată, care e una din însuşirile distinctive ale rasei. Dacă a fost aci o dominaţiune, ea nu era decât continuarea Impărăţiei, din care Românii sunt însăşi creaţiunea etnică. Genovezii, stăpâni pe Chilia şi pe gurile Dunării, veneau aci ca auxiliari şi clienţi ai Paleologilor şi succesorul lor fu un prinţ român, căruia Bizanţul îi dase totodată cu titlul de despot şi stăpânirea litoralului. El îl părăsi Turcilor pentruca peste 500 de ani, succesorul său, să-l ia tot dela acești Turci. Aceasta, în scurt, e toată istoria acestei provincii, ţară a împărăţiei romane, sub raport politic, iar sub cel etnografic, teritoriu dunărean, intrând în cercul expanziunei româneşti.

„Şi, însfârşit, dacă natura a creat solul său, e inteligenţa şi munca Românilor cari i-au făcut tot ce se găsea acolo încă până eri, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori“. Căci, uitaţi-vă, ce era Dobrogea în momentul în care înceta dominaţia turcească!

„Când am călătorit în lungul Dobrogei, scrie un vizitator al provinciei, şi mai cu seamă în judeţul Constanţa, am fost adânc întristat, văzând calamităţile şi devastările, datorite ultimului războiu: oraşe distruse, sate complect nimicite, într'un aşa grad, încât cu mare greutate se putea cunoaşte că aceste locuri au fost locuite de oameni, căci singure pietrele de pe morminte mai stau în picioare ca să probeze călătorului, cum că odinioară, în vecinătatea lor, au existat locuinţe omeneşti. Cea mai mare parte din locuitori sunt reduşi la cea mai neagră mizerie; totul le lipseşte, până şi hrana zilnică“.

„Acei cari reclamă azi Dobrogea nu vor putea să opună civilizaţiei crescânde, pe care au găsit-o aci, decât ruinele ce le-au făcut în trecerea lor: suntem de părere că acest ultim titlu de stăpânire nu valorează mai mult decâ toate celelalte“,

Bazată pe aceste dovezi istorice, luminoase și de netăgăduit, conferința de pace din Paris a făcut în 1919 României dreptatea ce 'i-se cuvenea, hotărând ca Dobrogea să rămână pe vecie sub stăpânirea României-Mari, ca o provincie, care încă de pe timpul lui Mircea cel mare a aparținut coroanei voevozilor români

---

CAPITOLUL XII

Rușinoasa pace dela București

(7 Maiu stil nou 1918)

Deși nu intră în planul lucrărei de față o descriere amănunțită a evenimentelor militare de pe fronturi, totuși pentru a înțelege împrejurările cari au condus România la rușinoasa pace dela București, voiu pune sub ochii cititorului un scurt rezumat al evenimentelor mai principale cari ne-au impus acest pas vremelnic.

Se știe că după intrarea noastră în războiu la 14/27 August 1916, România s'a văzut de îndată înconjurată din trei părți de dușmani: Austriaci, Unguri, Turci, Bulgari și Germani, cari concentraseră la granițele românești aproximativ 40 de divizii. Numai la granița dinspre răsărit România nu avea să se apere decât încontra nepăsărei și apoi a trădărei rusești, puse la cale de faimosul Boris Stürmer.

In aceste condițiuni nu este de mirare dacă, cu toată vitejia proverbială a armatei noastre, am fost nevoiți, sub presiunea unor dușmani cu mult mai numeroși și mai bine utilați decât noi, să ne retragem la sfârșitul toamnei anului 1916 în Moldova.

Anul 1917 a fost anul refacerei bravei noastre armate, care în vara aceluiași an a înscris în istorie mărețele pagini de glorie militară dela Mărăști, Mărășești și Oituz.

De ce mare folos pentru aliați a fost intrarea României în războiu, voiu dovedi cu următoarele cuvinte rostite

de d. Aristide Briand, primul ministru al Franţei, într'un discurs rostit în Februarie 1921 cu ocazia marilor dasbateri ce au avut loc în Camera franceză asupra hotărârilor luate de consiliul suprem din Paris:

D. **Aristide Briand**, preşedintele consiliului:

Dar mai este un fapt, d-lor deputaţi. In timpul războiului, d. Tardieu mi-a reproşat în mod viu că am hotărât intrarea României în războiu alături de noi. Mi-a reproşat cu aceeaşi ardoare că am impus menţinerea expediţiei dela Salonic.

Pentru ce? Pentru că rezultatele nu erau imediate. Ceea-ce n'a împiedicat mai târziu beneficiul acestor operaţiuni.

D. de **Moro Giafferri** (întrerupe): **a determinat victoria.**

D. **Plisonnier**: Este foarte just.

D. **Briand**, **preşedintele consiliului**: D-l Tardieu nu l-a neglijat. Azi când colegul nostru vine a contesta oare-care virtute acordurilor de la Paris, mi-e tare teamă ca aceste critici să nu fi pornit de la o părere preconcepută.

Din memoriile lui Ludendorff şi din constatările marelui stat-major interaliat reese ca Germania şi aliaţii ei a fost nevoită să mobilizeze încă 58 divizii pe frontul oriental, din cauza intrărei României în acţiune. Victoria noastră de la Mărăşeşti, unde s'au consumat peste 30 divizii germano-austro-ungaro-bulgaro-turce, a salvat frontul oriental în 1917 până la venirea iernei, căci prin ocuparea Moldovei şi a Basarabiei s'ar fi prăbuşit mult mai de vreme armata rusă înainte ca Anglia să fi ajuns la maximul efortului său militar şi America să-şi fi transportat în Franţa trupele sale, imensele cantităţi de alimente şi muniţiuni, cari au hotărât victoria pe frontul occidental.

Se ştie însă că, din cauza scofâlcirei armatei ruseşti, cuprinsă de bolşevism, anul 1917 s'a terminat din punct de vedere militar cu armistiţiu atât pe frontul rusesc cât şi pe cel românesc.

Să venim la anul 1918. Din punct de vedere diplomatic am putea spune că anul 1918 deţine un advărat record. El a cunoscut din belşug fluctuaţiunile extreme şi surprizele de adevărate lovituri de teatru, ale acestei făţarnice înde-

letniciri omeneşti, care sub aspectul brutalităţei sau al umilinţei prepară deopotrivă şi preludiul războaielor şi finalul măcelurilor.

Destul să amintim că anul 1918 a debutat cu tratativele de pace de la Brest-Litowsk şi s'a încheiat cu pregătirile pentru pacea definitivă, ca să ghicim cé uriaşe sforţări diplomatice au trebuit să se desfăşure în cursul acestui an fatidic, pe care atât profeţiile cât şi priceperea oamenilor de stat îl desemnaseră ca ultimul an al marelui războiu.

Să enumărăm însă în mod cronologic toate aceste evenimente, paralele, bine înţeles, cu mersul războiului.

Anul 1918 n'a cunoscut propriu zis frontul european, care încă din luna Decembre a anului 1917 se strămutase în majoritatea lui pe masa verde de la Brest-Litowsk. Guvernul rusesc al aşa ziselor soviete ceruse pace şi Puterile centrale se grăbiseră să trimeată la Brest-Litowsk o somptuoasă comisie diplomatică, compusă la drept vorbind mai mult din militari de carieră de cât din funcţionari ai ministerelor de externe. Cum au urmat tratativele acestea, se ştie. Destul să reamintim că sufletul lor era acel faimos general vom Hoffmann, care la un moment dat şi-a permis luxul să bată cu pumnul în masă şi să ordone comisiunei ruseşti să se ridice în picioare când se pronunţă numele împăratului Wilhelm.

Inainte de începerea tratativelor de pace dela Brest-Litowsk, atât Ruşii cât şi grupul Puterilor centrale invitaseră pe toţi ceilalţi beligeranţi să trimeată la conferinţă delegaţi, dacă nu oficiali, cel puţin simplii auditori, cari să aibă rolul de a raporta mai târziu guvernelor respective dacă nu cum-va sunt posibile tratative pentru o pace generală.

Puterile antantei însă au refuzat prin discursurile rostite la timp de către Lloyd George, Stephen Pichon şi Lansing.

Declaraţiunile ministrului de externe al Statelor-Unite însă au fost făcute în aşa fel că ele au ridicat Germanilor orice speranţă de pace cu Puterile antantei.

Printre altele, Lansing declara că războiul trebue să continue atât timp cât Puterile centrale nu primesc condiţiunile propuse de preşedintele Wilson. Scopurile propuse de Statele-Unite trebuesc atinse şi vor fi. Până atunci dar

tot ceeace pot face Americanii este „să strângă din dinţi şi să-şi încleşteze pumnii pentru a se arunca în vâltoare.“

Cuvintele acestea venite de peste Atlantic pare a fi deşteptat pentru prima dată în Europa încrederea naţionalităţilor în victoria finală. Şi într'adevăr după aceste declaraţiuni, în Ungaria şi mai ales în Bohemia încep să se manifeste primele simptome mai îndrăzneţe pentru scuturarea jugului habsburgic. Ziarele din Buda-Pesta încep să ia în bătaie de joc pe „fraţii Austriaci“, iar la Praga încep primele manifestaţii de stradă.

Un fapt care nu trebue trecut cu vederea şi care în primul rând ne priveşte pe noi, este că, în ajunul anului 1918, d. Diamandi, ministrul nostru la Petrograd, fusese arestat de guvernul sovietelor împreună cu întregul personal al legaţiei. In urma intervenţiei miniştrilor celorlalte State, plenipotenţiarul român a fost liberat şi condus până la graniţa suedeză.

Faptul acesta trebue pus în legătură cu cele ce se petreceau concomitent în Ucraina şi mai ales în Basarabia, lucruri care de sigur nu erau tocmai pe placul Puterilor centrale, de care nu se poate spune că fuseseră străine de violenţele încercate asupra personalului legaţiunei române.

La Kiew avusese loc un mare congres al naţionalităţilor din Austro-Ungaria, unde profesorul Masaryk vorbise în numele Ceho-Slovacilor, iar d. Sever Bocu în numele Românilor. In acelaş timp se stabilise şi acordul dintre Italia şi Jugo-slavii din Austria, iar comandantul trupelor ruseşti de pe frontul de Sud, în urma intervenţiunei Sfatului Ţărei dela Kişinău, ceruse guvernului Brătianu ca trupe române să intervină în Basarabia pentru a restabili ordinea turburată de bolşevici.

Cam în acelaş timp şi înainte de semnarea păcei dela Brest-Litowsk, contele Hertling, cancelarul Germaniei, pronunţă un mare discurs, în care încearcă să facă propuneri împăciuitoare Puterilor Antantei, căutând să desvinovăţească Germania de toate crimele ei şi să retracteze toate ameninţările predecesorilor săi. De prisos să adăogăm că platitudinile germane nu produc nici un efect în tabăra adversă.

La 13 Ianuarie 1918, sub guvernul Brătianu, trupele

românești își fac intrarea în orașul Kișinău, unde populațiunea le face o primire entuziastă.

Ciudată coincidență însă. In aceiași zi în care ziarele din Iași anunțau acest mare eveniment național, cele din București publicau darea de seamă a banchetului dat în onoarea generalului german Tuelff von Tschepe, la care pe lângă oficialitățile militare germane asistaseră și d-nii Al. Marghiloman, C. C. Arion, Lupu Costaki, C. Stere, D. Nenițescu, Virgil Arion, Gr. Antipa, Gr. Cantacuzino și alte personalități politice românești rămase în teritoriul ocupat.

La 28 Ianuarie, ziua unirei celor două principate românești — Muntenia și Moldova, — Basarabia proclamă și ea prin Sfatul Țărei independența complectă, rupând astfel ultimele ei legături cu Rusia.

Câte-va zile mai târziu, Germania trimițând României un ultimatum, în care îi cerea să-și clarifice atitudinea față de situația nouă creată de desfășurarea faptelor de ordin politic și militar pe frontul oriental, guvernul Brătianu demisionează, din cauza divergențelor de păreri produse în sânul lui cu această ocazie.

M. S. Regele însărcinează cu formarea noului guvern pe d. general Averescu [1]), care la 12 Februarie dă un comu-

---

[1]) La începutul anului 1918 țara este forțată să urmeze o politică de resemnare și primul act politic a fost instituirea cabinetului Averescu, după demisiunea aceluia prezidat de d. I. I. C. Brătianu, minister ce declarase războiul cu Puterile Centrale și-l condusese până atunci. Cabinetul general. Averescu venise la cârmă pentru a discuta pacea cu mâna pe sabie și cu respectarea sine qua non a unor anume condițiuni de mai înainte fixate d-nului Averescu. Defecțiunea rusă, starea de anarhie internă a marelui și fostului imperiu rus, făcea pe de-o parte prea grea aprovizionarea oștirei noastre cu ceeace ne trimeteau aliații, și, pe de altă parte, lăsa libere trupele germane, în lipsa frontului orientul, cari puteau să ne atace cu mai multă vigoare, în Moldova neocupată. Dar armistițiul și eventuala pace nu ne găseau totuși în o situațiune militară care să ne îngădue orice concesiuni. Oștirea noastră refăcută și însuflețită de cel mai puternic spirit de luptă și cu amintirea victoriilor dela Mărăști și Mărășești era o forță, care dedea putința celor ce vorbeau în numele ei și al țărei, să fie cu fruntea sus.

Dar tratativele păcei dela Buftea, conduse de cabinetul d-lui general Averescu, purtau în ele anumite viții congenitale și anumite nedibăcii, care nu puteau decât să pericliteze interesele țărei.

Din criticele drepte ce s'au adus acestor tratative, se pot cita mai întâi greșala de-a fi admis demobilizarea oștirei, înainte de-a cunoaște intențiunile inamicului, pe când cea mai elementară prudență și cel mai cunoscut usaj diplo-

nicat în care spune că „guvernul român, ţinând seama de realitatea faptelor şi de situaţiunea creată pe frontul oriental, nu exclude posibilitatea intrărei în tratative de pace..."

La 17 Februarie are loc un consiliu de Coroană, în care guvernul hotărăşte să intre în tratative de pace cu duşmanul, de şi reprezentănţii partidului naţional-liberal şi ai partidului conservator fuseseră de părere că, în condiţiunile propuse, pacea nu trebue admisă.

La 24 Februarie, misiunea militară franceză de sub comanda generalului Berthelot părăseşte în grabă Iaşul pentru a nu cădea prizonieră în mâinile Germanilor, cărora generalul Averescu, prin semnarea preliminărilor de la Buftea, le asigurase trecerea în Rusia prin sudul Moldovei şi Basarabiei.

După cum se ştie, în textul acestor preliminări, se aflau stipulate: cedarea Dobrogei până la Dunăre, rectificările de frontieră în favoarea Austro-Ungariei, demobilizarea imediată a minimum 8 divizii româneşti etc.

In timpul acesta însă d. general Averescu îşi dă demisia şi după o criză de câte-va zile d. Al. Marghiloman vine din teritoriul ocupat la Iaşi, unde formează guvernul sub care România avea să încheie pacea ruşinoasă dela Bucureşti în ziua de 7 Maiu st. n.

Intr'adevăr, omului acestuia nefast 'i-s'a dat puterea decătre regele Ferdinand după însăşi recomandaţia cont lui Czernin, înăcritul cancelar al Austro-Ungariei. In această privinţă avem propria mărturisire a contelui Czernin, care în cartea sa *Im Weltkriege*, apărută în 1919 (editura Ullstein & C-ie din Berlin şi Viena), relatând convorbirea ce a avut-o cu regele României, în tren, în gara Răcăciuni, în ziua de 27 Februarie 1918, spune textual la pagina 360 următoarele:

---

matic, în astfel de grele împrejurări, este a trata pacea cu spada în mână. In al doilea rând, trimişii d-lui general Averescu, printre cari figura şi d. Argetoianu, fost secretar de ambasadă la Viena, au primit, *în principiu*, rectificările de graniţă, fără o prealabilă, minuţioasă şi amănunţită cunoaştere a hărţilor, ceeace compromitea desigur soluţiunile de mai târziu.

Aceste greşeli grave, unite cu o slăbiciune a tratativelor şi cu o lipsă de autoritate, ce puneau pe duşmanii ţărei în o situaţiune de vizibilă superioritate, au făcut ca tratativele de pace să nu mai poată fi duse mai departe de cabinetul d-lui Averescu, venind în locul său d. Alex. Marghiloman.

„Regele mi-s'a plâns din nou de asprimea condițiilor de pace ce'i-se pun și mi-a declarat că nici-odată nu va găsi un minister, care să le primească.

„Eu 'i-am obiectat că formarea unui cabinet este o chestie internă a României, dar că însă, **după părerea mea personală,** *numai un cabinet Marghiloman va salva România, acceptând condițiunile puse".*

Venind la Iași și primind guvernul, Alex. Marghiloman n'a desmințit de loc speranțele, pe cari cancelarul austro-ungar le punea într'ânsul, *pentru a salva România!* In ziua de 7 Maiu (24 April st. v.) guvernul Marghiloman iscălea, la București, în Palatul dela Cotroceni, tratatul de pace încheiat cu Puterile centrale și cu aliații lor Turcii și Bulgarii.

In interesul istoriei voiu căuta să examinez în cele ce urmează care ar fi fost soarta de azi a României, dacă acest înjositor tratat ar fi rămas în picioare.

Deși atât în Reichstagul german cât și în Reichrathul austriac, guvernele respective au declarat că doresc păci onorabile, fără anexiuni și fără contribuțiuni de războiu, din condițiile impuse României se poate vedea în ce mod s'au ținut vrășmașii noștri de cuvânt.

I. **Anexarea Dobrogei.** Prin preliminările dela Buftea, Dobrogea întreagă până la Dunăre, adică până la brațul Sfântul Gheorghe, a fost cedată Puterilor Centrale. Printr'o modificare ulterioară adusă tratatului din 7 Maiu, s'a prevăzut că partea la Sud de linia Constanța-Cernavoda, România o cedează Bulgariei, rezervându-se restul condominiului Puterilor centrale.

Prin acest regim special, concordând cu politica Mittel-Europei, se căuta să se păstreze astfel Germaniei portul de iarnă al gurilor Dunărei, Constanța, și accesul dela fluviu până la dânsul și să facă din Dobrogea un punct de reazăm la Marea Neagră pentru politica Berlin-Bagdad.

Portul Constanța și calea ferată Cernavoda-Constanța erau luate în exploatare de Germani. Odată acest regim politic și economic stabilit, cum hinterlandul acestui port este format de Muntenia și căile noastre ferate singure dau acces la dânsul, Constanța nu ar fi putut trăi, dacă s'ar fi stabilit un regim, care să atragă traficul romănesc către

dânsul. De aci şi interesul exploatatorilor portului, înainte chiar de al nostru propriu, de a atrage către el cât mai mult din producţia noastră. In acest scop făgăduiala de a lăsa liberă trecere produselor române printr'însul, precum şi stăpânirea asupra silozurilor de cereale.

Puterile centrale uitau că Dobrogea este pentru România:

1. Ţara veche românească a lui Mircea cel mare.

2. Ea a fost cucerită de Români prin războiul dela 1878, atunci când ei au contribuit să libereze pe Bulgari, adică tocmai pe acei cari voiau la 1918 să i-o răpească.

3. Luată dela Turci pustiită, dar având o populaţie importantă românească, ea a fost colonizată şi civilizată de Români. Azi cu o populaţie românească copleşitoare, prin această anexiune, iscălită de Marghiloman, se robiau fraţi de ai noştri. România, direct interesată la scurgerea ei la mare, a făcut căi ferate, cari au legat Dobrogea cu ţara mumă prin podul dela Cernavoda şi prin lucrările şi magaziile portului dela Constanţa. Populaţiunea ce s'ar fi răpit României prin perderea Dobrogei şi Cadrilaterului ar fi fost de peste 700.000 locuitori, adică 18% din totalul locuitorilor ţărei.

4. România şi în deosebi Muntenia este hinterlandul coastei mărei dela Mangalia la gurile Dunărei, Dobrogea şi Constanţa este scurgerea normală la mare a României în tot timpul anului. Acest port este situat pe bisectriţa unghiului format de cele două axe ale Munteniei şi Moldovei, deci prin el şi prin gurile Dunărei se face scurgerea normală a Statului român. Basarabia nu va merge la Constanţa, dar nici coasta mărei între braţul Chilia şi gura Nistrului nu este scurgerea normală a Statului român în hotarele sale de eri, ci numai a provinciei acum din nou unită şi cel mult a Moldovei de sus. Nici un produs bulgar nu se scurge prin Dobrogea, care rămâne, orice ar fi, sub raza de influenţă economică a României.

5. Dobrogea prin situaţia ei geografică şi prin forma ei chiar face parte integrantă din teritoriul economic al gurilor Dunărei. Cuadrilaterul porturilor maritime Brăila, Galaţi, Sulina, Constanţa formează intrepozitul general al întregului trafic pe acest mare fluviu. Pentru a se putea desvolta în mod normal, pentru a putea în siguranţă în-

zestra aceste porturi cu toate instalaţiile necesare manipulaţiei şi păstrărei mărfurilor, acest Cadrilater nu poate fi decât în teritoriul uneia şi aceleaşi ţări, iar nu cum se stabilea prin noul regim politic al tratatului de Bucureşti, ca ele să fie, ca Constanţa, în state deosebite, sau lăsate pe linia de hotar ca Brăila, Galaţi şi chiar Sulina în viitor. Ce instalaţii definitive s'ar putea creia în mod normal la gurile unui fluviu atât de mare ca Dunărea, sub tunurile vrăşmaşului?

In regimul economic normal, gurile unui fluviu internaţional sunt un adevărat întrepozit general de schimb între produsele din întreg bazinul acestui fluviu şi cele ale ţărilor depărtate. Asortarea şi transformarea acestor produse, sosite brute adese ori, au făcut din teritoriile dela gurile fluviilor mari adevărate centre industriale. Cedarea porturilor Brăila şi Galaţi exploată ei comisiunei celei noui dela gurile Dunărei, comisiune a Mittel-Europei, ar fi împiedicat ori-ce desvoltare industrială şi naţională a acestor porturi pe viitor.

Această organizare nu se poate face pe un fluviu, care la gurile lui ar fi hotar, cum era până eri Galaţii.

Dobrogea dela Turtucaia până la Sf. Gheorghe, Muntenia răsăriteană, josul Moldovei şi Basarabia până la gura Chiliei, scăldată de Dunăre, sunt destinate să devie regiunea de intrepozitare şi industrială de care vorbim mai sus.

Canalul fluviului Cernavoda-Constanţa ar lega şi mai puternic Constanţa de gurile Dunărei şi ar complecta reţeaua Cadrilaterului lor economic.

6. Tot astfel prin situaţia ei geografică, cât şi prin forma nenorocită pe care o avea Statul român, formând o fâşie strâmtă între Carpaţi şi Dunăre, Dobrogea era bastionul de apărare militară a României, chemat să corecteze relele acestei forme anormale. Fără Dobrogea, distanţa dela Galaţi la vârful unghiului, pe care îl fac Carpaţii Munteni cu cei Moldoveni, nu depăşeşte 150 km., aproape bătaia tunului de la St. Gobain. Dobrogea păstrând acest hotar la mare, dă în acelaşi timp putinţa de apărare a regiunei Brăila-Galaţi-Sulina-Constanţa, care formează de fapt plămânii României.

Prin Silistra şi Turtucaia, Dobrogea este unb astion

defensiv al câmpiei din stânga Dunărei şi a Capitalei ţărei româneşti. O Dobroge vrăşmaşe este o ameninţare continuă, care pune centrul României sub tunul vrăşmaş.

II. **Rectificări de hotar.** Sub termenul neprecizat de rectificări de fruntarie, în principiu preliminările de pace au dat prilejul la adevărate anexiuni de teritoriu, care lăsau deschisă întreaga noastră fruntarie dinspre Austro-Ungaria. Pe toată lungimea acestui hotar aşezat dela întemeierea chiar a celor două state româneşti dela gurile Dunărei, Ungaria ar fi luat în stăpânire culmile strategice şi trecerile din Transilvania şi Banat spre noi. Astfel trecerea dela Vârciorova era luată de Unguri, hotarul fiind mutat la vre-o 8 kl. în sus de Severin şi toate culmile dominând acest oraş rămâneau în stăpânirea lor. Fruntaria dela Dunăre în spre Cloşani de a lungul munţilor se scobora spre dealuri, lăsând pe toată lungimea între Baia de Aramă şi Gura Văei ţara deschisă. Pasul Vulcan, Lainici, Parângul, Munţii Lotrului până în această apă, pasul Câineni, Negoiul, Dâmbovicioara, până la podul Dâmboviţei, culmea Bucegilor şi Predealul, trecerile din Buzău, Oituz pe toată lungimea Carpaţilor Moldoveni, o parte din Ceahlău, tot colţul ţărei între Transilvania şi Bucovina până lângă Fălticeni erau luate, precum şi colţul de apus al judeţelor Suceava şi Dorohoi, apropiind hotarul oraşelor Dorohoi şi Fălticeni la mai puţin de 10 kl. Ni-se luau aproape 60 de sate, o populaţie de peste 100.000 de locuitori şi o suprafaţă de peste 6000 km. pătraţi.

Se luau păduri, căderi de apă, culmea munţilor, se luau sate, populaţie românească, dar răul cel mare era că hotarul României spre Ungaria ar fi rămas pe viitor deschis.

Prin stăpânirea de către Ungaria a culmilor, a obârşiei apelor ce curg în câmpia română am fi fost într'o situaţie anormală atât pentru a regula regimul apelor cât şi împăduririle necesare lor. In păşunatul munţilor turmele de oi au găsit iarba ce le lipseşte vara în câmpie.

Impreună cu Dobrogea şi Cadrilaterul de circa 20.000 km.p. se răpea României o suprafaţă de 26.000 . km. p. şi peste 800.000 de suflete.

Prin stăpânirea pasurilor, toate porţile României spre Ungaria ar fi fost în mâna acestor vrăşmaşi ai neamului.

Intrările ar fi fost pe viitor puncte din ţară, care puteau servi pentru scoborârea liberă a armatelor vrăşmaşe în câmpia României.

III. **Dunărea.** Prin noul tratat se stabileau două regimuri pe Dunăre.

I. Prin cel dela guri, începând dela Brăila, se înlocuia Comisia Europeană a gurilor Dunărei printr'o comisie compusă din riveranii Dunărei (Bavaria, Würtembergul, Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, România şi Serbia) şi din riveranii Mărei Negre (Turcia şi Statul din Rusia, pe care Germania l'ar fi desemnat ulterior, adică Ucraina). Această comisie avea toate drepturile şi atribuţiunile de azi date Comisiei Europene prin Congresul dela Berlin, întinzându-le însă la gurile Chilia şi Sf. Gheorghe şi la tot litoralul Mărei Negre situat între aceste guri. Tot materialul şi instalaţiunile Comisiei Europene treceau Austro-Ungariei, care urma să facă pentru moment toate lucrările în numele acestei comisii. Statele riverane aveau dreptul să ţie câte două staţionare de mare la Galaţi şi Brăila.

1. Se înlocuia astfel un regim de libertate al navigaţiei, care a făcut înflorirea gurilor Dunărei şi a garantat acesteia libertatea, printr'unul al *Mittel-Europei* cu majoritatea vrăşmaşilor noştri.

2. Se căuta să se desfiinţeze clauzele tratatelor europene din 1856, 1878 şi 1881 prin învoire laterală.

3. Se da suveranitatea teritorială dela gurile Dunărei şi toată poliţia lor în mâna unei comisiuni vrăşmaşe.

4. Scurgerea la mare şi taxele ce urmau a plăti produsele exportate de noi, precum şi mărfurile ce am fi luat din alte State de cât cele centrale ar fi atârnat de interesele vrăşmaşilor şi concurenţii lor, de măsurile acestora şi de taxele pe cari ei ar fi dorit să le pună. Din tonajul exportat până azi prin gurile Dunărei, produsele româneşti formează mai mult ca 90% din cel importat; tonajul englez este cel mai mare. Comerţul gurilor Dunărei, care nu este al Mittel-Europei, ar fi fost supus la bunăvoinţa politicei acestei grupări.

5. Dreptul ca fiecare putere reprezentată în comisia dela gurile Dunărei să menţină câte două staţionare pentru

Statele riverane, ar fi îngăduit o adevărată flotă de războiu a Mittel-Europei în porturile noastre maritime.

6. Deşi se zicea că gurile Dunării vor rămâne ale României, nu păstram de fapt decât exploatarea pescăriilor şi a stufului de pe baltă, întru cât interesele comisiei gurilor ar fi îngăduit această exploatare.

7. Prin personalul numeros de poliţie şi navigaţie (piloţi, de ateliere, de dragaj, etc.) Austro-Ungaria şi Germania, de fapt stăpânele acestei comisiuni, ar fi avut şi puterea politică la gurile Dunării, adică de ele depinzând respiraţia liberă a României.

8. Cu Dobrogea bulgară, apărarea gurilor Dunărei ar fi fost cu neputinţă, fiindcă ele ar fi căzut sub tunul malului drept al Dunărei, adică ieşirea liberă a României depindea în formă şi de fapt de această comisie a Mittel-Europei şi de bunăvoinţa Bulgariei.

9. Porturile române de azi Galaţi şi Brăila, supuse comisiei celei noui, conform drepturilor Comisiei Europene, ar fi fost, ca şi Sulina de azi, porturi ale Comisiei şi deci exploatate de Mittel-Europa, nu ale României.

II. Un al doilea regim urma să fie stabilit dela Brăila în sus până acolo unde Dunărea devine navigabilă, adică până în Würtemberg (Ulm). Această parte era supusă supravegherei unei comisiuni exclusivă de riverani ai Dunărei (Würtembergul, Bavaria, Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, România şi Serbia).

Porţiunea dela Porţile de fer (T.-Severin-Moldova) era scoasă de sub regimul acestei comisiuni, păstrându-şi exclusiv regimul unguresc de până atunci.

Fără a preciza care va fi regimul dela T.-Severin în sus, tratatul de pace impunea condiţiile pentru Dunăre dela T.-Severin la Brăila, adică comisiunea riverană (a Mittel-Europei) lucra în apele române. Iată o obligaţiune ce se punea României fără nici un caracter de reciprocitate!

Erau puse sub regimul unguresc dela Porţile de Fer ambele maluri ale Dunărei dela T.-Severin în jos în toată lărgimea ei şi în toate braţele fluviale şi insulele situate între Calafat şi Vârciorova. In acest scop Statul român a şi cedat prin specială înţelegere guvernului ungar ostroavele situate între Vidin şi hotarul nostru de apus. Prin stăpânirea

acestor insule, Austro-Ungaria vrea să stăpânească Dunărea română în toată lungimea hotarului despărţitor între noi şi Serbia.

Vasele germane, armatorii germani şi impiegaţii lor se impunea a fi trataţi pe un picior de deplină egalitate cu vasele, armatorii şi impiegaţii români sau ai unui alt Stat, şi urma să se bucure de toate foloasele acordate acestora cu privire la navigaţiune şi întrebuinţarea construcţiunilor şi instalaţiilor destinate navigaţiunei fluviale publice.

Mărfurile germane pe vase străine sau pe vase germane trebuiau tratate pe un picior de egalitate cu mărfurile române sau cele mai favorizate în ceiace priveşte toate taxele şi dările publice, precum şi expediţia şi manipulaţia în porturile, locurile de acostaj şi de descărcare române.

Intreprindrerile de navigaţiune fluvială ale Statului sau sub controlul Statului român nu puteau trata transporturile de mărfuri venind sau mergând în Germania mai puţin favorabil ca tarif de transport şi taxe de manipulaţie decât transporturile de mărfuri indigene sau ale altor State.

Guvernul român va pune la dispoziţia întreprinderilor de navigaţiune internă austro-ungare şi germane cu drept de proprietate sau arendă pe 90 de ani locuri pe mal sau un teren potrivit pentru a-şi instala clădiri de agenţii şi magazine, locuri de acostaj, depozitare, instalaţii de încărcare, descărcare şi transbordare, instalaţii de reparaţii, depozite de cărbuni, precum şi şinele (căile ferate) necesare pentru aceste reparaţii.

De pe atunci s'a cedat guvernului austro-ungar, prin tratat, şantierul dela Severin cu 1000 lei chirie pe an, cu o cale de acces dela frontiera ungară până la şantier, caile ferate ungare putând astfel intra libere în teritoriul român. Şantierul şi instalaţiile serviciului hidraulic român dela Giurgiu au fost tot astfel cedate guvernului german. Statul român cu navigaţia sa fluvială rămâneau prin urmare fără ateliere de reparaţie. Şantierul dela Severin este unul din cele mai mari ateliere de construcţie pe Dunărea de jos. Toate instalaţiile create de Germani în porturile române în timpul războiului rămâneau 50 de ani spre folosinţa lor.

Germania putea ceda terţiilor aceste instalaţii, care fac parte din utilarea porturilor române.

Taxa de 1/2%, care servea pentru întreţinerea şi construcţia porturilor române, se suprima prin tratat.

România şi Bulgaria trebuiau să suporte cheltueli de intreţinere a şenalului navigabil la o adâncime de 3.20 m. la apele cele mici şi luminarea apei navigabile pe toată lungimea Dunărei de jos. Azi adâncimea acestui şenal este sub 2 m. şi în tratat nici o clauză nu se prevedea pentru adâncimea dela Severin în sus.

Reşedinţa comisiunei era fixată la Buda-Pesta.

Flota de războiu a Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei şi Turciei (care nici nu este riverană) putea să navige pe Dunăre de acolo unde încep apele teritoriale ale Statului respectiv şi până la Marea Neagră. Astfel că între T-Severin şi Sulina puteau pluti în tot timpul flotele fluviale de războiu ale Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei, a Turciei, fără ca aceia a României să se poată sui dincolo de T-Severin. In porturile şi apele Dunărei se recunoşteau vaselor de războiu dela gurile Dunărei şi autorizate să navige pe Dunăre toate privilegiile şi foloasele pentru vasele de războiu.

Poliţia pe Dunărea de jos era să fie făcută de Austro-Ungaria, care a luat în sarcina ei să facă lucrările de întreţinere a şenalului pe această parte cu mijloacele Statului român. In acest scop guvernul Marghiloman printr'o convenţie specială a pus la dispoziţia Austro-Ungariei tot parcul şi instalaţiile serviciului hidraulic cu tot personalul său.

In aceste condiţii, Dunărea între T.-Severin şi Marea Neagră devenea un drum mare, deschis, de penetraţie militară şi economică în România. Cu flota de războiu maritimă a Mittel-Europei la Galaţi, cu cea fluvială între T.-Severin şi Marea Neagră, cu puncte de reazăm în ostroave şi în fiecare port român exploatat de aci înainte de serviciile de navigaţie străine, cu şantierul ungar în mijlocul oraşului Severin şi şantierul german la Giurgiu, Dunărea era un brâu austro-ungar care ne încătuşa, iar prin gurile Dunărei spre mare şi regimul Porţilor de Fer pentru traficul în sus, România la cele două ieşiri ale ei era între două porţi, ale căror chei rămâneau în mâna vrăşmaşilor noştri.

Poporul român n'a putut trăi în state neatârnate în fâşia strâmtă de pământ, pe care o formează Moldova şi

Muntenia, decât apărat de Dunăre şi Carpaţi. In ziua când Rusia ne-a răpit Basarabia, situaţia Moldovei a devenit grea. Azi unirea restabileşte condiţii normale de traiu, dând Moldovei lărgimea necesară.

Tratatul lui Marghiloman deschidea însă munţii năvălirei străine, făcea din Dunăre o cale de penetraţie vrăşmaşe, iar luându-ne Dobrogea înrăutăţea şi mai mult condiţiile grele, în care ne punea forma nenorocită a ţărei noastre.

Dacă România ar fi fost condamnată să rămâie cu acest regim, ea nu ar mai fi *fost un stat* neatârnat, ci o ţară deschisă la năvălirile dela Sud şi dela Nord. De altminterea presa germană declara atunci că prin tratat s'a lăsat României strictul necesar pentru a trăi, în folosul Mittel-Europei.

Se pare că chiar în afară de tendinţa de a stăpâni regimul politic al navigaţiei Dunărei, Puterile centrale doreau să aibă şi monopolul chiar al transporturilor. Pe o Dunăre austro-germană, transporturile noastre trebuiau să se facă numai pe vasele Mittel-Europei.

In acest scop, în afară de transformarea porturilor române în adevărate organe ale statelor centrale şi de cedarea şantierelor dela Giurgiu şi T-Severin, guvernul român a remis unei societăţi austro-ungare atât parcul său fluvial şi maritin, cât şi toate vasele sub pavilion român rechiziţionate în timpul războiului. Astfel se încerca să se distrugă toate începuturile de serviciu de navigaţie română înfiinţate până atunci. Mai mult încă, delegaţii vrăşmaşi cereau, pentru a desfiinţa orice iniţiativă românească, ca prin tratatul de pace chiar să se prevază că şantierele private române, foste Fernic dela Galaţi, la ori-ce sporire de capital, să ofere această sporire capitalului german.

IV. **Despăgubirile de războiu.** Deşi vrăşmaşii au cerut expres să se treacă în art. 13 al tratatului de pace că „părţile contractante renunţă reciproc la despăgubiri de războiu, adică la cheltuielile pentru conducerea războiului", totuşi adaogă că „pentru regularea pagubelor de războiu rămân rezervate convenţii speciale". Se va vedea după cele ce urmează că formula de mai sus se înscria pentru a ridica României ori-ce drept de despăgubiri.

Sub titlul: *Pagube de războiu*, la art. 4. al tratatului

adițional se prevede fără nici o reciprocitate că România renunță la despăgubiri în ce privește pagubele ocazionate în teritoriul ei, prin măsurile vrășmașe de ordin militar, coprinzând și toate rechizițiile și contribuțiile.

Sumele pe care Germanii le vor fi plătit deja pentru pagube în felul arătat la aliniatul 1, vor fi înapoiate de România, întru cât ele nu vor fi fost plătite din fondurile țărei sau cu bilete noui emise de Banca Generală (secția de emisiuni).

Prin art, 5 se prevedea că România va achita din fonduri proprii cu bilete de ale Băncei Naționale Române sau alte mijloace legale de plată, într'un restimp de 6 luni de la ratificarea tratatului de pace, biletele de bancă emise de Banca Generală Română, bilete pe care nu le va mai pune în circulațiune. Ori-ce sume și depozite aflate la Banca Imperială Germană pentru acoperirea lor vor deveni libere. Până la achitare, bilete de bancă ale Băncei Generale Române vor fi recunoscute ca mijloace de plată; după ratificarea tratatului de pace, asemenea bilete nu se vor mai emite.

La art. 6, se spunea că România va plăti Puterilor centrale toate pagubele ce le-au fost pricinuite în teritoriul ei prin măsuri de ordin militar ale uneia din puterile beligerante. Această dispoziție se va aplica și la pagubele pe care le-ar fi suferit Puterile centrale în calitate de participanți, în deosebi de acționarii la intreprinderile aflate pe teritoriul român.

Singura restricție prevăzută era că ea nu va fi aplicată pagubelor, care se vor fi cauzat prin acțiune de luptă Germanilor sau aliaților ei (adică militarilor în războiu).

O comisie compusă dintr'un delegat al României, unul al statului vrășmaș și unul desemnat de Președintele Confederației Elvețiene va stabili aceste pagube.

Germania obliga România, prin tratatul de pace, a plăti până și neutrilor pagubele ce le vor fi avut pe teritoriul ei prin măsuri de ordin militar.

La art. 14. se declara că supușii Statelor centrale, cari vor fi suferit o vătămare prin măsuri datorite războiului, ca împedecare de comunicațiuni sau prohibițiuni de comerț, vor avea drept la despăgubiri și vor fi dispensați

să plătească pagubele isvorâte din neexecuţia obligaţiilor lor.

La cap. 5 al despăgubirilor civile se prevedea, în art. 20, că supusul unei părţi contractante, care va fi suferit o pagubă în teritoriul celeil'alte părţi de pe urma unor legi marţiale, prin ridicarea temporală sau permanentă a drepturilor de autor, sau drepturilor de protecţie industrială, a concesiunilor, a privilegiilor şi a altor asemenea pretenţii sau prin supravegherea, conservarea, administrarea sau înstrăinarea de bunuri, va urma să fie despăgubit în mod echitabil de acea parte, întru cât paguba nu va fi fost îndreptată prin restabilirea stărei de mai înainte.

Art. 21. Fie-care parte contractantă va plăti supuşilor civili ai celeilalte pagubele ce li se vor fi cauzat în contra *dréptului internaţional, în teritoriul* ei, în cursul războiului sau cu puţin înainte de isbucnirea lui, de către locuitori, asupra vieţei, sănătăţei, libertăţei sau averei. Aceste despăgubiri se vor aplica şi pentru pagubele pe care le vor fi suferit supuşii din amândouă părţile în calitate de părtaşi, îndeosebi ca acţionari la întreprinderile aflate pe teritoriul celeilalte părţi.

Art. 22. Aceiaşi comisie ca mai sus va fixa aceste despăgubiri, care vor fi plătite până într'o lună dela restabilirea lor.

Art 23. Fiecare parte contractantă va plăti fără întârziere lucrurile rechiziţionate în teritoriul ei, de dânsa sau de aliaţii ei, dela supuşii celeilalte părţi, întru cât aceasta nu se va fi făcut deja.

La capitolul privitor la schimbul prizonierilor de războiu şi internaţilor civili se prevedea:

La art. 25: că cheltuelile făcute de cealaltă parte cu prizonierii se vor restitui socotind 2500 lei de fie-care prizonier ofiţer şi 1250 lei de fie-care soldat; pentru cei morţi în captivitate se va plăti pe jumătate. Plata se va face în rate pentru câte 10.000 de prizonieri de războiu şi anume la fie-care dată în termen de o săptămână după eliberarea lor.

Prin articolul 27: Supuşii fie-căreia din părţile contractante nu vor fi ţinuţi a plăti în teritoriul celeilalte părţi, pentru timpul cât întreprinderile lor industriale şi comerciale sau

alte profesiuni vor fi rămas acolo în nelucrare din cauză războiului, nici un fel de impozit, contribuţii, dări sau taxe pentru întreprinderi industriale, comerciale sau alte profesiuni. Sumele încasate deja se vor înapoia în 6 luni dela ratificarea tratatului de pace.

Art. 28. Fie-care parte se îndatoreşte a respecta şi întreţine mormintele aflate pe teritoriul ei ale celor cari au făcut parte din elementele armatei celeilalte părţi şi ale celoralţi supuşi morţi în timpul internărei sau al domiciliului forţat. Trimişi speciali vor putea în înţelegere cu autorităţile ţărei să caute de îngrijirea şi împodobirea cuvenită mormintelor. Un aranjament special se va face ulterior, după normele de mai sus.

România recunoaşte şi va plăti orice contribuţie şi despăgubirile pe care armatele şi administraţia celor patru State vrăşmaşe le-ar fi pus sau le-ar fi luat în timpul războiului (ocupaţiei) din teritoriul ocupat.

Intre acestea am fi avut de plătit:

1. Toate pagubele ce ar fi suferit în urma stărei de războiu toţi supuşii Statelor centrale şi întreprinderile lor, în care se cuprind şi interesele părtaşilor, acţionarilor etc., nu numai dela armata română şi aliată, dar şi dela armatele Puterilor centrale.

Aceiaşi obligaţie ni se impunea şi faţă de supuşii Statelor neutre. Eram forţaţi să despăgubim în acelaş timp pe toţi supuşii şi întreprinderile Puterilor centrale, cât şi pe acţionarii lor, cari în timpul războiului şi chiar înainte vor fi suferit pagube cauzate prin măsuri luate de autorităţi sau chiar de locuitori asupra vieţei, sănătăţei, libertăţei sau averei lor.

Sub această formulă nu numai am fi refăcut pe cheltuiala noastră toată industria şi comerţul austro-german din ţară şi care ar fi suferit pagube în urma atât a armatelor vrăşmaşe cât şi ruseşti şi române, dar am fi servit pentru tot timpul războiului dividende şi venituri la toate întreprinderile Puterilor centrale şi lefuri supuşilor lor. Statul român lua asupra lui să despăgubească orice supus sau acţionar al vre-unei întreprinderi vrăşmaşe, a cărui sănătate, libertate, viaţă şi avere ar fi suferit după urma vre-unui locuitor din România. Oricine înţelege ce se putea

cuprinde sub această formulă în timp de războiu. In sfârşit, ei erau apăraţi, de şi aveau toate veniturile şi beneficiile, de ori-ce impozit, taxe, dări în timpul războiului.

Despăgubiri speciale erau fixate pentru internaţi şi cei cu domiciliul forţat. Toate aceste sume, care, după o evaluare aproximativă, se ridicau la peste 750.000.000 lei, trebuiau plătite într'o lună dela hotărârea comisiunei mixte. Parte din ele au fost, fără participarea României, deja acordate şi plătite, pe simpla cerere a diferiţilor supuşi vrăşmaşi în teritoriile ocupate, Statul român fiind obligat să recunoască aceste plăţi şi să le restitue guvernului vrăşmaş.

2. România avea de plătit toate bonurile de rechiziţie date de Puterile centrale în teritoriul ocupat în tot timpul războiului, fără a se preciza când se va opri emiterea acestor bonuri, căci ele se emiteau chiar în timpul tratativelor de pace nu numai pentru a ridica toate maşinile ce se trimeteau în Bulgaria, toate stocurile de materii prime existente, metale etc., dar şi mărfuri şi cereale ,care nu au fost destinate armatei de ocupaţie, ci nevoilor populaţiunei civile din statele respective.

După evaluările făcute, valoarea acestor sume se ridica la un miliard lei.

Supuşii fiecărui Stat, originari din teritoriul celui-l'alt Stat, erau liberi a reemigra în ţara lor de origină în curs de 10 ani dela ratificarea tratatului de pace şi cu consimţimântul anterior al celeil'alte părţi.

Reemigranţii vor primi din partea Statului, în care se află, o despăgubire pentru răul tratament ce li se va fi făcut din cauza originei lor.

3. In ceiace priveşte prizonierii de războiu se pare că vrăşmaşii, pentru a spori numărul lor şi a putea utiliza populaţia civilă la nevoile din ţările respective, au socotit între prizonieri şi o parte din populaţia care nu era sub arme. Astfel la un moment dat ele comunicau că numărul prizonierilor români ar fi de aproape 200.000 oameni, cifră pe care după 6 luni au redus-o la mai puţin ca jumătate. Din aceştia o mare parte, din cauza tratamentului rău, au murit în ţările respective vrăşmaşe. Cât pentru celel'alte despăgubiri, nici aici vrăşmaşii nu precizau prin tratat

numărul prizonierilor vii sau morţi, cărora li s'ar fi aplicat despăgubirea de 2500 şi 1250 lei prevăzută.

Formula de despăgubiri pentru cei morţi ar fi fost de sigur un nou mijloc de sporirea sumelor, pe care România avea să le plătească. Aceste sume se puteau urca dela 150 până la 200 milioane lei.

4. Despăgubirea cea mare însă era luată sub forma biletelor emise de Banca Generală Română şi pe care Statul român se obliga să le ia asupra lui. Era o despăgubire fără nici o limită, care se punea asupra Statului nostru.

Se ştie că Banca Generală Română, în contra oricărui principiu de drept internaţional, a emis bilete zise de bancă, care însă neavând nici o contra valoare, erau adevărată hârtie falşă.

Aceste bilete au servit nu numai armatelor de ocupaţiune, dar şi tuturor Puterilor vrăşmaşe pentru ori-ce plată a lor în relaţiile cu România. Astfel în Bulgaria, Ungaria şi chiar în Ucraina se făceau cumpărături cu bilete de bancă d'ale Băncei Generale Române.

Prin tratat, fără a se preciza care este suma emisiunei de scos din circulaţie, se prevedea că Banca Generală va fi autorizată să emită încă până la ratificarea păcei,. adică încă aproape două luni după iscălire, bilete de acest fel, pe care Statul român se obliga să le r tragă. La primele tratări, Kühlmann declarase că emisiunea era de aproape 400.000.000 lei. s'a suit apoi la peste 600.000.000, iar în urmă. după ce în timp l tratativelor s'a mai pus încă o contribuţie de 400.000.000 pe judeţe, s'a declarat că va fi un miliard, fără a se fixa o limită pentru această monedă falşă, tipărită la Berlin, cu o pretinsă garanţie, care nu aparţinea nici Statului german, nici Băncei Generale.

De aceia tratatul de pace voia să lege de această emisiune şi fondurile disponibile ale Băncei Naţionale la Berl n. Cu prilejul încheerei primului şi celui de al doilea contract de cereale cu Germanii, înainte de intrarea României în războiu, stocul metalic pentru emisiunea biletelor necesare cumpărărei cerealelor a fost depus la Banca Imperială Germană, unde atât guvernele german şi austro-ungar, cât şi această Bancă au garantat păstrarea lui. Cu toată această triplă garanţie dată, guvernul german voia să amâne pe calea

tratatului obligaţia de restituire, pe care o luase faţă de Banca Naţională a României, instituţie privată.

5. In tot timpul ocupaţiei armatele vrăşmaşe şi autorităţile au ocupat clădiri, au impus lucrări şi furnituri comunelor şi judeţelor în favoarea lor. Toate aceste contribuţiuni rămâneau tot în sarcina României. Oraşul Bucureşti în deosebi a fost silit să înzestreze toate Casinourile ofiţereşti şi multe din locuinţele ocupate de ofiţeri, mobilele existente fiind uneori vândute pe piaţă, alte ori trimise în Germania.

Tot în despăgubirile indirecte de războiu ar trebui socotite toate lucrurile furate de armatele de ocupaţie şi în deosebi jefuirea organizată atât în folosul ofiţerilor germani, cât şi în acela al populaţiunei bulgăreşti prin devastările din Giurgiu, Turnu-Măgurele şi alte oraşe de pe marginea Dunărei.

In rezumat, din cele de mai sus reese că România a primit să gireze o poliţă, a cărei valoare era în alb, rămânând ca suma totală a despăgubirilor şi contribuţiunilor să fie la bunul plac şi interesul vrăşmaşului. Nu se ştia nici valoarea bonurilor de rechiziţie şi când emisiunea lor va fi oprită, nici valoarea biletelor Băncei Generale Române de retras, nici valoarea despăgubirilor de dat tuturor categoriilor de supuşi vrăşmaşi şi prizonnierilor.

După evaluările aproximative, aceste despăgubiri ar fi fost:

750.000.000 lei pentru supuşii vrăşmaşi.
1.000.000.000 „ emisiunea Băncei Generale.
1.000.000.000 „ bonurile de rechiziţie.
200.000.000 „ prizonieri.

Dacă la această cifră se adaogă sumele de rambursat guvernului german pentru lucrări făcute de armatele de operaţie vrăşmaşe în teritoriul ocupat (căi ferate, instalaţii în porturi, mutarea conductei. etc.), suma totală a despăgubirilor ar fi depăşit 3—5 miliarde de lei, pe care România se angaja să o plătească în mai puţin de 6 luni.

La aceste despăgubiri trebuiau adăugate toate cele luate de fapt prin sechestrele şi administraţiile forţate ale averilor şi întreprinderilor româneşti în teritoriul ocupat şi în sfârşit diferenţa de preţ între cel de cumpărare şi cel de rechiziţie la cele 12.000 vagoane de grâu, pe care Germanii le au cumpărăt în Basarabia fară nici o limită de preţ. Tot în aceste despăgubiri ar trebui socotite şi toate produsele cum-

părate cu bani, dar cu preţuri de rechiziţie scăzute, în tot timpul războiului, căci şi ele au fost în sarcina populaţiunei româneşti. Se ştie că în multe regiuni s'au luat prin rechiziţiuni toate cerealele şi produsele disponibile pe preţuri scăzute, iar pentru stricta nevoe a aceleiaşi populaţii, de la care se luase, ele au fost revândute ei cu preţuri îndoite şi întreite. Nu mai vorbim de vasele de aramă, lâna şi alte materii luate pe preţuri scăzute şi apoi înlocuite cu alte produse de calitate inferioară ale industriei germane, plătite cu preţuri întreite.

In aceleaşi despăgubiri trebuie cuprinse obligaţiile puse pe termene lungi prin convenţie specială pentru cereale, textile, oleaginoase, carne, vite, poame, legume, vinuri, ouă şi păsări prin care producţia solului României era scoasă din beneficiul concurenţei mondiale şi pusă la dispoziţia Puterilor centrale, prin cedarea terenurilor petrolifere ale Statului în condiţii dezastroase şi diferite alte foloase date prin aceiaşi convenţie, a monopolului vânzărei, în ţară şi străinătate, a produselor petrolifere în folosul capitaliştilor şi guvernului german, a convenţiei pentru cedarea şantierului dela Severin pe 1000 lei anual, a celui dela Giurgiu, prin convenţiile de comerţ, în care până la 1940 Statul îşi scădea veniturile vămilor şi punea întreaga lui economie naţională in condiţii defavorabile, prin obligaţii de construcţii de linii şi poduri, conform intereselor Statelor vrăşmaşe, în sfârşit prin regimul pe care tratatul îl impunea în favoarea tuturor supuşilor şi întreprinderilor vrăşmaşe în viitor pe teritoriul român, pentru a omorî sau stânjeni orice iniţiativă română. Tot între despăgubiri trebue socotită cedarea întregului parc de navigaţie maritimă şi fluvială sub pavilion român, precum şi a tuturor instalaţiilor şi parcului serviciului hidraulic guvernului austro-ungar, a rezervoarelor şi conductelor de petrol şi în sfârşit a cheltuelilor pentru întreţinerea celor 6 divizii germane până la pacea generală. Prin art. 21 se prevedea că cu începere dela ratificarea tratatului de pace, întreţinerea armatelor de ocupaţie, cuprinzându-se şi rechiziţiile făcute pentru ea, se vor face pe socoteala României. Intr'un cuvânt, în acest tratat erau fixate pe lângă despăgubiri şi contribuţii imediat de plătit, altele tot atât de importante şi mai păgubitoare prin termenul lor lung.

Din toate aceste măsuri se vede nu numai dorința de a istovi orice rezervă sau câștig viitor al economiei naționale, dar pentru convingerea ce aveau că România nu va putea suporta aceste sarcini, țara noastră trebuia pusă sub controlul financiar al Mittel-Europei, adică în situația unui falit băgat slugă la creditorul său. Aceasta reese din art. 17, prin care se prevedea că conlucrarea comandamentului de căpetenie cu privire la regularea circulației, dărilor și plăților și în deosebi la gestiunea Băncei Naționale și a Casei Centrale a Băncilor Populare urma a fi rezervată unei convenții speciale.

V. **Convențiile speciale. 1. Regimul cerealelor.** Prin convenția cerealelor, România se obliga să vânză pe 9 ani toată producția ei agricolă de cereale, furaje, oleaginoase, textile, carne, vite, păsări, în afară de recolta anului 1918, care rămânea sub regimul cel vechiu de ocupație. Surplusul exportabil va fi hotărât în cei 2 ani dintâi de o comisie germano-austriacă, la care se vor alipi și Românii. România se obliga să facă prohibiția totală a acestor produse la export și să păstreze la dispoziția Puterilor centrale toată această producție, fără obligație însă pentru ele de a le lua. Surplusul ce ar fi rămas disponibil refuzat de Puterile centrale nu se putea exporta de cât tot cu consimțimântul lor și după ce s'a exportat toată cantitatea reținută acelor Puteri, deci regimul de altă dată, pe care ni-l impuneau Turcii ca să nu vindem vitele și cerealele decât la Stambul și cu prețurile hotărâte de ei. Tot astfel legumele, fructele, ouăle, vinurile (75$^0/_0$ din producție), care ar rămâne după raționarea populației, vor fi la dispoziția Puterilor centrale. Intr'un cuvânt, toată producția agricolă era scoasă de sub regimul liberei concurențe pe timp de 9 ani, creându-se monopolul în favoarea Puterilor centrale, cari singure puteau dispune de ea, raționând tot ele nevoile populației române.

In aceiași convenție se prevedea că se va constitui o comisie de export cu participarea Austro-Germanilor și o societate germano-austriacă de cumpărare. Astfel nu Statul român vindea aceste cereale, ci ele urmau a fi luate direct dela producatori de organizațiile Puterilor centrale.

De acest regim se ținea și constituirea unei societăți austro-germană cu 70 milioane lei capital, cheamată să ia moșii în exploatare. Din toate declarațiile făcute de agenții

germani, reese că ei nu se mulţumeau numai cu cultura făcută de România, ci sub pretext de a spori producţia, ei voiau să o ia direct în mână prin organizaţiile lor. De aci şi această societate şi arendările pe termen lung, pe care le făceau toate administraţiile forţate în teritoriul ocupat. Aceste arendări erau destinate a fi cedate nouei societăţi. Şi în această ramură a activităţei naţionale, România trebuia să fie limitată la rolul de muncitori cu braţele, toată conducerea şi beneficiile cele mari revenind organizaţiilor vrăşmaşe. In acest scop prin art. 17 al tratatului se prevedea că conlucrarea comandamentului de căpetenie cu privire la gestiunea Casei Centrale a Băncilor Populare rămâne rezervată pentru o convenţie specială, iar prin art. 14 se stipula că formaţiile întrebuinţate la exploatarea economică (faimoasele etape) vor rămâne în ţară până la un termen ce se va conveni mai târziu.

Pentru ca nici chiar sumele datorite României prin vânzarea cerealelor să nu fie în folosul schimbului ei într'o perioadă în care industria germană nu va putea satisface nevoile noastre de import, s'a prevăzut un aşa zis cont curent, prin care Statul român credita valoarea producţiei cumpărate Germano-Austriacilor.

România totuşi fiind silită să plătească pe producătorii ei cu bilete, ar fi trebuit să facă emisiuni corespunzătoare fără nici o acoperire. Germanii puteau astfel să îşi plătească cu cerealele noastre despăgubirile de războiu şi cu toate cerealele exportate să aibă un schimb defavorabil nouă.

Pentru a judeca foloasele, pe cari vrăşmaşii le puteau trage în dauna noastră din această convenţie, să nu uităm că producţia exportată cu preţuri normale în timp de pace era numai pentru cereale de peste 600.000.000, dar cantitatea exportabilă fiind sporită prin raţionarea populaţiei şi prin urcarea preţurilor mondiale, valoarea pe care România o da în monopol Germaniei era de cel puţin trei miliarde.

Sub acest regim, România, ţară agricolă, nu putea profita de situaţiunea excepţională creată de războiu ţărilor producătoare şi deci nu ar fi putut să se despăgubească de o parte din sarcinile datorite.

Se poate judeca, dacă acest regim ar fi rămas în rea-

litate 9 ani, ce piedici ar fi creat el pentru înfăptuirea reformelor agrare, îndrumarea culturei țărănești și reînzestrarea gospodăriilor,

2. **Regimul industrial.** In privința regimului viitor al industriei române, tendința era de a distruge ori-ce inițiativă industrială în România și de a ne face tributarii industriei austro-germane, de a nu lăsa să se desvolte în viitor decât industriile întreprinse de súpușii Statelor centrale și după normele și interesele acestora.

Acest program se putea îndeplini astfel:

a) prin distrugerea oricărei instalații industriale existente și luarea materiilor prime;

b) prin îndepărtarea lucrătorilor specialiști;

c) prin un regim al transporturilor și vamal care prin înlesnirea concurenței să omoare orice întreprindere românească;

d) prin deținerea energiei (petrolul) necesară industriei;

e) printr'un régim legal, care să încurajeze întreprinderile străine în paguba celor naționale.

In acest scop prima măsură a fost aceia de a se ridica toate mașinile fabricelor românești sau cu capital aliat și a se duce în Bulgaria sau în fabricele austro-germane. Se prevedea în acelaș timp că autoritățile române nu se vor opune la angajarea de lucrători meseriași, pe care Puterile centrale ar face-o în România.

Casa Centrală a meseriilor din teritoriul ocupat a și început o așa zisă organizare a muncitorilor pentru facerea unei statistici a tuturor meseriașilor din țară (prin organele etapelor și a melde-amturilor armatei de ocupație). Vezi ziarul *Steagul* din 11 Maiu 1918.

Se mențineau prelungite până la 1940 tratatele de comerț, cari erau expirate, în toate punctele cari erau în folosul Puterilor centrale și se modificau tarifele tot în folosul lor, înlesnind importul acestor Puteri la noi. Conform convenției C. F., România nu mai era stăpână pe tarifele liniilor sale, tarife care trebuiau făcute în viitor sub controlul unui comisar al acestor Puteri și astfel nici un produs industrial național să nu poată profita de vre-o încurajare, fără ca ea să fie imediat aplicată tuturor produ-

selor analoge importate de concurenţi din Puterile centrale. Iată unele din principalele clauze:

1. România se obliga la garantarea intereselor economice şi a mijloacelor de exploatare din partea Puterilor centrale în materie de căi ferate, de poştă şi telegraf, precum şi a navigaţiei pe Dunăre.

2. România va activa traficul dela şi către Germania în orice mod, mai ales pe terenul C. F. R. şi a manipulaţiei vamale şi va ţine seamă de dorinţele respective ale guvernului german relativ la exploatarea şi la mersul trenurilor pe liniile care vin în legătură cu importul, exportul şi transitul din şi spre Germania.

3. Guvernul german, pentru înlesnirea relaţiilor de apropiere pe terenul chestiilor de trafic pe căile ferate, va delega un specialist. ca comisar al său. Singur comisarul va decide asupra întrebuinţărei materialului de transport aparţinând C. F. germane. Relativ la transport se va conveni o înţelegere între ambele administraţii. Comisarului i se vor da desluşiri cu bunăvoinţă relativ la expedierea mărfurilor germane de import, export sau transit, precum şi la toate chestiunile de tarif în vigoare. El era îndreptăţit să se încredinţeze la faţa locului singur sau prin împuternicit despre întrebuinţarea şi expedierea pe C. F. R. a mijloacelor de transport germane.

4. România era obligată să intre în convenţia de căi ferate din 9 Maiu 1908, făcută între Austro-Ungaria, Turcia, Serbia şi Bulgaria, adevărată convenţie de vasalitate a mijloacelor de transport din aceste trei din urmă State.

5. România va subordona tot regimul său actual şi acela al viitoarelor construcţii de căi ferate aceluia al Austro-Ungariei. România va face după cererea reţelei căilor ferate ungare, şi anume în 5 ani, ca liniile române ce se leagă cu cele ungare să ajungă la capacitatea de transport a liniilor de legătură ungare.

6. România va stimula traficul din şi către Ungaria în toate felurile, atât pe terenul de căi ferate, cât şi pe acela al operaţiilor vamale. Ea va lua în consideraţiune dorinţele guvernului ungar relative la exploatarea şi itinerariul liniilor respective pentru import, export şi transit. Plecarea mărfurilor de export destinate Ungariei către por-

turile dunărene, maritime sau staţiuni de fruntarie, va fi înlesnită pe cât cu putinţă prin legături de trenuri separate.

7. Transporturile de mărfuri predate în Austro-Ungaria cu destinaţia de a fi transportate în România sau prin România într'un Stat străin şi în îndeplinirea aceloraşi condiţiuni, nu vor fi tratate pe C. F. R. în mod mai nefavorabil decât transporturile de mărfuri similare indigene în aceiaşi direcţie şi aceiaşi destinaţiune, nici în ceeace priveşte expediţiunea, nici în ceeace priveşte taxele de transport sau dările publice în legătură cu transportul.

Reduceri cu privire la tarife sau la dări publice în legătură cu transporturile, cari sunt acordate pe C. F. R. pentru o marfă în cazul importărei pe mare sau prin staţiuni interioare de transbordare, mărfurilor similare austriace sau ungare pe C. F. dela staţia de frontieră până la acea de destinaţie. Adică trebuia ca marfa ce intra prin Vârciorova la Buzău, dacă era austro-ungară, să plătească ca cea care vine din Anglia dela Brăila la Buzău.

Acelaş regim se prevedea pe Dunăre, unde deşi se asigurau vaselor austro-germane drepturi în toate porturile noastre, chiar serviciile de navigaţiune române erau obligate, după cum am văzut mai sus, să facă mărfurilor austro-germane un regim de favoare.

Intreprinderile de navigaţie fluvială ale Statului sau sub controlul Statului român nu vor putea trata transporturile de mărfuri venind sau mergând în Germania, mai puţin favorabil ca tarif de transport şi taxe de manipulaţie decât transporturile de mărfuri indigene sau ale altor State.

Prin art. 17, România era obligată de a prelungi pe 4 ani contractele cari au existat, la isbucnirea războiului, între Stat şi societăţile de exploatare de păduri şi lemnărie, în care capitalul austriac şi ungar este de 50%. Deasemeni se luau măsuri ca şi contractele încheiate între societăţile pomenite mai sus şi alte instituţii sau persoane juridice române să fie prelungite pe acelaş termen.

România va permite acestor societăţi construirea şi întreţinerea de căi ferate proectate sau deja construite, destinate transportului lemnului şi nu traficului de persoane.

România va prelungi de asemenea cu 4 ani contractul existent între Statul român şi *Ungarische Bank und Handels*

Aktien Gesellschaft asupra exportului de sare în Bulgaria, încheiat în timpul ocupaţiei.

Cum toate mijloacele de transport pe mare şi Dunăre erau cedate astfel monopolului austro-ungar, se prevedea prin art. 9 al tratatului „că toţi oamenii aflaţi în armată şi în marină, cari în timp de pace au fost ocupaţi în porturi sau la navigaţie, trebue concediaţi cei dintâi, la demobilizare, ca să-şi poată găsi ocupaţie în activitatea lor dinainte".

Printr'un alt art. se stipulează că până la părăsirea teritoriilor ocupate întreprinderile industriale organizate de Puterile centrale, vor rămâne sub administraţia militară şi cu multă „bunăvoinţă" se adaogă că la întrebuinţarea produselor lor se va avea în vedere şi trebuinţele interne române.

Astfel România cu industria distrusă, pentru reînfiinţarea ei, va avea concurenţa produselor Statelor industriale, Austro-Ungaria şi Germania, care vor avea în mâna lor nu numai mijloacele lor proprii de penetraţie pe căi ferate şi linia de navigaţie pe Dunăre, dar şi prin propriile noastre tarife interne de transport şi vămi îşi vor reglementa energia necesară acestor industrii interne.

In ceiace priveşte regimul legal al supuşilor şi întreprinderilor vrăşmaşe, următoarea propunere germană arată ce înţelegeau ei prin acest regim. Fără să se facă deosebiri de confesie, supuşii imperiului german, precum şi societăţile pe acţiuni şi alte societăţi comerciale, constituite după legile imperiului german, să fie îndreptăţite a dobândi, poseda şi dispune de avere mobilă de orice fel, precum şi de avere imobilă în oraşe şi pentru scopuri de exploatare comercială, iar pentru întreprinderile de comunicaţie şi la sate; afară de aceasta de a exercita comerţ, industrie şi profesiuni, fără a fi supuşi în această privinţă la restricţiuni, taxe şi dări mai mari decât clasa cea mai favorizată din supuşii sau societăţile româneşti.

„In nici un caz ele nu trebue să fie tratate mai defavorabil în vre-unul din cazurile arătate mai sus în ce priveşte dobândirea, posesia şi dispoziţia asupra averei nemişcătoare de ori ce fel de cât supuşii şi societăţile unei a treia ţări".

3. **Petrolul** Prin convenţia petroleului, Puterile centrale au căutat nu numai să monopolizeze în favoarea lor acest produs preţios al sub-solului român, dar să stânjenească

întreaga energie a economiei noastre naţionale, am putea zice motorul întregei noastre activităţi economice viitoare.

Petrolul se hotărîse a fi supus în viitor la două regime, unul stabilit prin convenţia privind exploatarea terenurilor Statului, altul prin monopolul vânzărei tutulor produselor petrolifere din ţară.

In prima convenţie se prevedeau următoarele:

1. Statul român acordă societăţei *Oelländerein Pachet Geselchaft* pe o durată de 30 ani, cu drept de prelungire numai după simpla cerere a concesionarului până la 90 ani, a tuturor terenurilor aparţinând Statului şi chiar terenurilor embaticare pentru exploatarea gazelor, ţiţeiului, ozocheritei, asfaltului şi tutulor produselor bituminoase. Guvernul român recunoaşte toate lichidările făcute în timpul ocupaţiei ale altor societăţi aliate în favoarea societăţei „ERDOEL Industrie Anlagen Geselchaft", iar toate concesiunile dobândite de această societate se prelungesc pe un termen legal cu intervalul dela 27 August 1916 până la expirarea primului an după încheerea păcei generale.

Guvernul român recunoaşte ca valabile convenţia încheiată de Comandantura germană la 18 Februarie 1918, adică în timpul tratativelor, cu Societatea *Oelländerein* pentru terenurile Statului scoase de formă la licitaţie publică. Guvernul german, în 12 luni după încheerea păcei generale, va comunica când această concesiune cade cub prescripţiunile convenţiei de faţă, adică convenţia nu intră chiar în foloasele ei către Stat de cât 12 luni după pacea generală.

2. Statul cedează acestei societăţi folosinţa tutulor instalaţiilor pentru transportul şi înmagazinarea petrolului. Ea are drept să execute drumuri, linii de garaj, căi ferate, conducte de ţevi, instalaţii de transbordare, de telegraf şi de telefon şi să le utilizeze pe toate libere de dări publice. Să ia în posesie orice teren al Statului şi să aibă dreptul, prin mijloctrea Statului, a dreptului de expropriere.

La cererea societăţei, Statul este obligat să-i dea din pădurile sale toate lemnele necesare exploatărei, iar în caz când nu i-ar da, societatea exploatează singură sau în socoteala Statului. Societatea este scutită de ori ce dări, vamă, taxe etc.

Societatea va avea foloasele lgeei industriale din 1912,

chiar dacă nu împlineşte condiţiunile de poliţie minieră cu privire la certificatele de capacitate pentru maeştri, sondori-maeştri, sondori-şefi, şefi de exploatare, etc., pentru care calificaţia germană sau austro-ungară în specialitatea lor urmează a fi recunoscută şi în România.

Societatea nu este supusă la nici o restricţie cu privire la supuşenia conducătorilor, a membrilor organelor ei, a funcţionarilor şi a lucrătorilor. Societatea va introduce pe cât posibil elementul românesc, în măsura nevoilor ei proprii şi a ofertei.

Societatea este formată din membri fondatori cu dreptul la un singur vot şi până la 1/10 a capitalului şi din membri cu dreptul la 50 voturi fiecare şi cu drept de preferinţă la dividende, desemnaţi de guvernul german. Adică de fapt hotărâtori în adunarea generală.

Se pun 1/4 din aceste acţiuni la dispoziţia guvernului român. In cei dintâi 30 ani, societatea va da Statului 8°/₀ din valoarea ţiţeiului anual produs, în cei 30 următori 9°/₀ şi în cei 30 ultimi 10°/₀. Nu se impune nici o rezervă în exploatarea acestor terenuri pentru a asigura nevoile viitoare ale ţărei.

Orice diferend este judecat de o comisie de trei: unul numit de Germani, unul de guvernul român şi când aceştia nu se înţeleg pentru desemnarea celui de al treilea, el va fi desemnat de preşedintele tribunalului imperial din Lipsca.

Prin aceiaşi convenţie se întind asupra actualelor societăţi vrăşmaşe de petrol toate foloasele de mai sus cu caracter general, adică ele se scot în afară de legiuirea noastră internă.

A doua convenţie prevede înfiinţarea de către Statul român a unui monopol comercial de Stat pentru petrolul brut şi transmiterea exercitărei dreptului de monopol unei societăţi, înfiinţată de o grupă financiară desemnată guvernului român de guvernele german şi austro-ungar. Această societate este dispensată de orice dări; orice modificări s'ar aduce raporturilor de drept ale societăţilor pe acţiuni, ele nu trebue să se aplice societăţei de monopol de cât întru cât s'ar fi ajuns dinainte la un acord între guvernul român şi cele austro ungar şi german.

Toţi exploatatorii de petrol şi de gaze sunt obligaţi

să vânză producţia lor societăţii de monopol, după preţurile hotărâte de această societate. Statul remite societăţei toate instalaţiunile sale, rezervorii, conducte, staţiuni de pompare. Nu se mai pot face conducte noui, nici rezervorii fără aprobarea societăţei.

Societatea de monopol comercial stabileşte în fiecare an, în înţelegere cu guvernul român, cantităţile de derivate ce sunt de pus la dispeziţie pentru consumaţia internă, cât şi pentru industrie şi le predă societăţei anonime a Distribuţiei, altă societate germană, pe preţuri cari nu depăşesc preţurile mijlocii de vânzare ale societăţei de monopol.

Societatea de monopol are dreptul exclusiv de export al petrolului brut şi al derivatelor de petrol din România. Exportul nu poate fi nici limitat, nici interzis, taxe de export şi impozite nu pot fi aşezate. Impozitul de ţiţeiu şi derivate de petrol în România este interzis şi nu poate fi autorizat decât de societatea de monopol.

Societatea de monopol va plăti Statului român pe 1000 kg. de ţiţeiu şi derivate exportate o dare de 4 lei pentru derivate şi 3,60 pentru petrol.

Termenul când monopolul comercial intră în vigoare este stabilit de guvernul german, printr'o declaraţie comunicată guvernului român cu cel puţin trei luni înainte. Convenţia este fără termen.

Nevoile combustibilului căilor noastre ferate şi ale industriei în lumină sau derivate, ale consumaţiei interne, ale apărărei naţionale (automobile, aeroplane, submarine, căi ferate) vor fi hotărâte în viitor de o societate germană şi de interesele copleşitoare ale apărărei naţionale şi ale consumaţiei interne germane. Se poate judeca ce ar însemna o mobilizare a armatei române când vrăşmaşul îi raţionează combustibilul necesar transporturilor şi tuturor mijloacelor de apărare.

Din soluţiile, pe cari vrăşmaşii noştri le luau relativ la petrolul român, se vede importanţa ce are această bogăţie a sub-solului nostru, rolul pe care îl are în apărarea naţională a Statelor, apoi greşala ce am făcut de a nu avea o politică de Stat în această chestiune şi în sfârşit cât de justificată era grija manifestată de partidul liberal la 1900 când s'a opus la cedarea terenurilor Statului societăţei *Dis-*

conto Geselchaft şi *Standard Oil*, iar la 1906 lui *Deutsche Bank*. Din soluţia dată prin tratat de Germani reese şi mai puternic că petrolul, ca şi căile ferate, sunt instrumente de interes general, pe care un stat neatârnat le foloseşte pentru propăşirea şi independenţa lui economică.

4. **Convenţia economică.** Sub titlul de convenţiune economică, se reglementa viaţa viitoare a economiei noastre naţionale. Pentru ca această convenţie să fie judecată, trebue ţinut seamă nu numai de clauzele financiare, economice, juridice şi politice ale tratatului de pace, dar şi de convenţiile speciale ale căilor ferate, ale navigaţiei, ale Dunărei, ale cerealelor şi ale petrolului.

Ea coprinde trei secţiuni principale:

A) Dispoziţiuni asupra regulărei relaţiilor economice între România şi Germania.

B) Dispoziţii privitoare la r.gularea oarecăror chestiuni de cale ferată.

C) Convenţie asupra relaţiilor telegrafo-poştale.

D) Convenţie asupra şantierului dela Giurgiu.

In prima secţiune se prevede că România se obligă să nu ia parte nici direct, nici indirect la măsuri, care tind la continuarea ostilităţilor pe teren economic.

Prin art. 5 se reglementează cum părţile contractante vor învoi procurarea de lucrători la câmp şi pentru lucrul cu mâna în teritoriul statului lor. Pentru plecarea lor din teritoriul uneia din părţi şi în teritoriul celeil'alte nu se va pune nici o piedică. Se exceptează lucrătorii întrebuinţaţi la lucrările publice şi meseriaşii.

Prin art 6, România nu poate pune nici o taxă de export la petrol şi derivate.

La art. 7: Supuşii germani şi societăţile pe acţiuni sau alte soc. comerciale de producţiune sau financiare, între care şi cele de asigurare, care sunt înfiinţate după dreptul german, pot dobândi orice terenuri în oraş, iar în comunele rurale terenuri nemişcătoare, adică moşii în arendă pe 30 de ani, putând prelungi după propria lor voinţă cu încă 60 de ani, adică pe 90 ani.

Prin art. 8. se dă curs liber societăţilor de emigrare de a îndruma pe Români să părăsească ţara, să îşi creeze reprezentanţe şi agenţii, să facă contracte. Pe de o parte

deci colonizare germană în România, pe de altă parte îndemnul Românilor de a părăsi ţara, într'o perioadă în care urmările războiului şi ocupaţia străină le creiază o situaţie grea.

Prin art. 9 se regulează întregul regim viitor al căilor ferate române, suprimându-le ori ce libertate de acţiune.

Deasemeni România se obligă să îşi reducă tarifele sale directe de mărfuri şi persoane la cele care erau la 1 August 1914. Se ştie că din cauza nevoilor Statului şi a scumpetei combustibilului şi pentru a îmbunătăţi situaţia functionarilor C. F. R., aceste tarife fusese ridicate în cursul războiului mondial. Pentru exportul şi transitul mărfurilor spre Germania tarifele nu vor fi mai mari ca cele interne. Tarifele aplicate la cantităţi mari venite pe mare, adică peste 20 tone, vor fi aplicate şi la mărfuri sosite sub această cantitate din Germania. La art. 19 c. se hotărăşte că, în principiu, la transporturi nu va avea loc vre-o avantajare a mărfurilor propriului Stat faţă de acelea ale celeilalte părţi contractante. Se obligă România să îşi facă itinerariul trenurilor de persoane şi mărfuri după orariul celeilalte părţi. Regimul tarifelor de transit, pe care România le poate percepe, s'a şi hotărât prin convenţie, iar taxele de transport ale petrolului nu vor depăşi pe ale cărbunelui.

Asupra chestiunei dacă este locul de a se întocmi taxe directe în marginile tarifelor existente de persoane şi de mărfuri *este hotărâtor avizul administraţiei căilor ferate, care face propunerea.*

Se suprimă pe 5 ani, dela ratificarea păcei, scăderea tarifelor pe căile ferate române, acordate pe baza legei industriale, vre-unei intreprinderi industriale române, *pentru mărfurile predate în Germania spre a fi expediate spre România* sau prin România spre al 3-lea stat.

Pe altă cale se suprimă încurajările aduse industriilor româneşti pentru materiile prime ce ar aduce din Germania.

Intr'un cuvânt, convenţia de comerţ cuprinde o parte cu totul nouă, prin care căile noastre ferate ar fi devenit o anexă a căilor ferate germane, atât în ceeace priveşte itinerariul cât şi tarifele. Tarifele erau reduse la minimum în folosul intereselor germane şi hotărâte de aceste interese.

România se obligă să restitue vagoanele germane, plătind aci o nouă despăgubire de războiu pentru tot timpul cât aceste vagoane au rămas în ţară în timpul războiului, cu dobânda respectivă şi despăgubind, pentru reparaţia lor sau dispariţie, *cu preţurile actuale.*

5. **Relaţii poştale.** Pe viitor guvernul român era obligat să introducă cecurile poştale.

Va instala şi întreţine pe teritoriul său şi pe propria sa cheltuială până la 1 Ianuarie 1920 a 3-a linie telegrafică Bucureşti-Berlin. Va rambursa cheltuelile făcute până atunci de armata germană pentru instalarea liniilor existente. Aceste linii rămâneau însă în exploatarea comandamentului german până la liberarea teritoriului, adică până la pacea generală.

Va întreţine şi păstra în bună stare partea ce cade pe teritoriul român din linia telegrafică necesară pentru continuarea cablului Constantinopole-Constanţa-Berlin până la 1970. Va avea tot materialul necesar rezervei. Cu toate acestea, exploatarea acestei linii va fi dată unei societăţi germane, căreia i se va pune la dispoziţie localul necesar în Bucureşti. Adică construcţii şi servicii făcute de Statul român în folosul unei societăţi străine.

Guvernul român va fi obligat să aşeze tot pentru această societate alte cabluri ce i-ar cere această societate pentru aceiaş direcţie şi de a le ţine în permanentă bună stare până la 1970.

Guvernul român *acordă guvernului german dreptul exclusiv până la 1970*, de a aşeza cabluri dela coastele maritime ale României, coprizând Basarabia, şi de a le exploata. Guv. român nu îşi rezervă decât dreptul de a lega prin cablu două puncte ale coastelor sale. Un nou monopol acordat într'un Stat zis liber unui alt Stat.

6. **Convenţia pentru şantier.** — S'ar părea că guvernul român închiriază un teren viran unei societăţi germane, desemnată de guvernul german; de fapt el cedează acestui guvern instalaţiile din Giurgiu ale serviciului hidraulic român.

Arendarea se face pe 40 de ani, cu drept de prelungire, iar toate instalaţiile, cuprinzând şi clădirile pot fi reluate la expirare de societate. Şantierul are dreptul de a spori portul de iarnă care i s'a cedat astfel, precum şi să instaleze căi ferate etc.

Va avea scutire de taxe pe 5 ani pentru orice maşini, materii prime şi semi-fabricate, aceste ateliere având însă să construiască şi alte maşini, ca cele agricole, locomobile, etc., decât reparaţia pe vase.

Guvernul român va putea participa până la 30% a capitalului.

7. **Clauze politice.** In afară de diferitele clauze politice din convenţiile comerciale, tratatul cuprinde şi unele capitole speciale cu acést caracter.

La capitolul *amnestiei* se spune în art. 1: Fiecare parte acordă amnestia deplină supuşilor civili ai celei l'alte părţi cari în cursul războiului vor fi fost internaţi sau supuşi la un domiciliu forţat pentru faptele lor săvârşite în timpul internărei sau domiciliului forţat şi care urmează a fi pedepsite judiciar sau disciplinar.

Art. 3 prevede că fiecare parte dă amnestie deplină supuşilor celei l'alte părţi pentru călcările de legi excepţionale edictate contra străinilor inamici.

Art. 4. spune: Amnestia prevăzută mai sus nu se întinde la faptele ce se vor fi săvârşit după ratificarea tratatului de pace. Se menţionează că Germanii rămân stăpâni şi după această ratificare în teritoriul ocupat.

Un alt art. regulează cum se va acorda amnestia propriilor supuşi şi anume:

1. Fiecare parte acordă amnistie deplină celor cari fac parte din puterea ei armată pentru faptele ce ar fi săvârşit ca prisonieri de războiu ai celeil'alte părţi. Tot asemenea se va proceda şi cu civilii celor două părţi, pentru faptele ce vor fi săvârşit în timpul internărei sau al domiciliului forţat. Aici intră prizonierii şi Evreii puşi în serviciul administraţiei vrăşmaşe în timpul războiului.

2. *România* (singură) *acordă amnestie deplină supuşilor ei pentru purtarea lor politică în timpul războiului sau pentru purtarea lor militară bazată pe motive politice. Aici intră cazurile Verzea, Sturdza, Wachman, Beldiman*, etc.

3. Toate procesele în curs se vor închide şi pedepsele nu se vor executa. Prizonierii de războiu, cari se află în instrucţie sau în închisori preventive pentru trădare, omor cu premeditare sau pentru crime contra bunelor moravuri, vor putea fi ţinuţi în închisoare până la liberarea

lor, care se va face după putinţă cu cel dintâi schimb de prizonieri valizi. Germania îşi rezervă în această privinţă dreptul de a lua până la pacea generală, faţă de persoanele cărora le dă amnistie, măsurile cerute în interesul siguranţei sale generale.

8. **Comunităţi bisericeşti şi şcoale germane.**

Art. 9. Fără a se ştirbi supravegherea exercitată de România, comunităţile bisericeşti şi şcolile vor avea dreptul de a regula în mod independent administraţia lor, precum şi numirea preoţilor lor, a direcţiilor lor de şcoală şi a personalului didactic, aceasta fără a se lua în consideraţie naţionalitatea acestora. Şcolile au dreptul a hotărî după propria lor apreciere asupra limbei de predare, programelor de studii şi asupra altor organizaţiuni de şcoală. Intr'un alt articol se prevăd drepturi culturale şi administrative pentru bisericile străine în mod egal cu biserica naţională.

Citind aceste clauze, să nu uităm că biserici catolice sunt şi la sate în Muntenia şi în Moldova, precum şi lupta pe care Statul român a dus-o până azi pentru ca preoţii să fie recrutaţi din elemente cari să nu fie organe de propagandă anti-naţională. Aceste chestiuni sunt mai pe larg regulate printr'o convenţie secretă, rămasă până acum încă necunoscută.

Prin articolul 28 al tratatului se prevede că deosebirea de confesie religioasă nu poate să exercite în România nici o influenţă asupra drepturilor politice şi civile. Se prevede *că până la ratificarea tratatului, un decret va schimba constituţia* şi va acorda împământenirea nu numai locuitorilor României fără supuşenie, dar şi Evreilor priviţi până acum ca străini; deci odată ce eşti supus german, turc, austro-ungar, odată ce eşti evreu nu mai eşti obligat, pentru încetăţenire, la regulele obişnuite, ci o recunoaştere a tribunalului că ai fost mobilizat la o parte activă sau sedentară în războiu sau că eşti născut în ţară din parinţi născuţi şi ei în ţară. In afară de această schimbare a legiuirilor noastre printr'un tratat, se poate judeca ce situaţie se crea acestor viitori cetăţeni români, ale căror drepturi erau cerute sub baionetă de vrăşmaş şi formau una din clauzele unui tratat de subjugare şi cotropire a Statului român. Nu li se crea acestor viitori cetăţeni, de la început, o situaţie odioasă?

Când peste 800.000 de cetăţeni români erau deslipiţi de la ţara mumă, vrăşmaşii impuneau aceste încetăţeniri!

9. **Administraţia armatei.** Administraţia de tot felul până la pacea generală era indicată prin următoarele clauze din tratatul de pace:

Art. 4. Serviciile militare generale, comandamentele superioare şi stabilimentele militare rămân în fiinţă cum erau prevăzute în ultimul budget de pace.

Să nu uităm că ultimul budget de pace nu cuprindea pe cei peste 2.000.000 locuitori basarabeni, nici teritoriul cu care această provincie a sporit pe acela al Statului român.

Armata română nu rămânea de fapt după pace decât cu 10 divizii, compuse fie-care din 4 regimente de infanterie, 2 regimente de cavalerie, 2 regimente de artilerie de câmp, un batalion de pionieri, precum şi numărul necesar de trupe technice şi trenuri, *care urma a fi stabilit* mai în urmă. Numărul total însă al infanteriei al celor 8 divizii, cari rămân României (în afară de cele 2 din Basarabia), nu trebue să treacă peste 20.000 de oameni, adică fiecare divizie nu va avea nici efectivul unui regiment, efectivul cavaleriei nu poate trece de 3.200 de oameni şi al întregei artilerii a armatei române peste 9.000 de oameni.

Diviziile din Basarabia se vor aduce la demobilizare la acelaş efectiv cu cele 8 divizii.

Celelalte corpuri de trupe romănesti, *care nu au fost în timp de pace, vor fi desfiinţate.*

Rezerviştii, coprinzându-se şi oamenii din regimentele de călăraşi, *nu vor mai fi chemaţi* la exerciţii până la încheierea păcei generale.

Prin aceste măsuri armata română se reducea la jumătate cum era în timp de pace; toată artileria grea era desfiinţată, precum şi serviciile speciale, care nu erau în timp de pace şi care au fost tocmai în timpul războiului foarte desvoltate.

In sfârşit pe întreţinerea cunoştinţelor rezerviştilor este bazată azi ori-ce armată modernă, iar prin neconvocarea călăraşilor, cari sunt activi, se suprima o mare parte din cavalerie.

Se ştie că contingentele noastre anuale (fără Basarabia) erau atunci de peste 50.000de oameni; deci cu serviciul de

2 ani şi cu cifra infanteriei, fixată la 20.000, nu am mai fi putut face nici chiar instrucţia unui contingent.

Toate trupele române demobilizate, până la *păstrarea teritoriilor române ocupate*, trebuiau să rămâe în Moldova; numai oamenii şi ofiţerii de rezervă demobilizaţi se puteau înapoia în teritoriile ocupate. Ofiţerii activi trebuiau să capete, pentru reîntoarcerea în aceste teritorii, învoirea comandamentului de căpetenie al forţelor militare germane. Adică, până la pacea generală, toate contingentele active demobilizate rămâneau în Moldova, chiar dacă erau din Muntenia. Am fi avut astfel aproape 100.000 de activi fără întrebuinţare în teritoriul liber.

Dar chiar aşa redusă, care ar fi fost situaţia acestei armate din punct de vedere al materialului?

Art. 5. Tunurile, materialele, armele de mână, caii, trăsurile şi depozitele de muniţiuni, disponibile în urma *micşorărei* sau a *desfiinţărei* corpurilor de trupă române, *vor fi predate spre păstrare*, până la *pacea generală*, *comandamentului* de căpetenie al forţelor militare germano-ungureşti din teritoriile române ocupate, unde vor fi păzite şi administrate de trupe române de depozit sub supvaveghere a comandamentului de căpetenie.

Din acest articol se vede că tot armamentul special (aeroplane, tunuri grele, etc.), precum şi cel rămas după desfiinţarea unei mari părţi din armată, trecea în mâna comandamentului german, care rămânea, până la pacea generală, în ţară. Muniţia, care se lăsa trupelor nemobilizate, nu putea servi nici chiar la instrucţiile obişnuite ale trupelor în timp de pace.

Cele mai grele urmări ale acestui articol proveneau din faptul că toţi caii se treceau dincolo şi de aici îi luau Germanii. Armata română avea peste 200.000 de cai mobilizaţi.

Intr'adevăr, toţi caii trecuţi în teritoriul ocupat au şi fost luaţi de vrăşmaşi. Ori-cine îşi poate închipui ce urmări putea avea această măsură pentru o ţară agricolă, rămasă fără vite de tracţiune, dacă nu am fi avut să ne refacem din prada de războiu luată de noi în Ungaria la 1919.

Art. 7. Pe lângă comandamentul suprem român din

Moldova se numea un ofiţer[1]) de stat-major al Puterilor centrale—în tratat se zice *aliate*—cu Statmajor, care să stea în legătură cu comandamentul suprem al aceloraşi Puteri din teritoriile române ocupate.

Art. 8. Indată după subscrierea tratatului de pace, forţele militare fluviale române erau obligate să se pună la dispoziţia organelor austro-ungare însărcinate cu poliţia fluvială, pe baza unei convenţii deosebite. Cu privire la forţele militare maritime, dreptul de a dispune îl primea comisiunea nautică a Mărei Negre (austro-germană). Pentru stabilirea legăturei cu această comisiune, se repartiza un ofiţer din marina română.

Art. 12. Averea Statului român din teritoriile româneşti cedate trece la Statele cari le-a dobândit fără despăgubiri şi fără sarcini. Din faptul aparţinerei anterioare a teritoriilor României, nu rezultă nici pentru aceasta, nici pentru statele dobânditoare nici un fel de obligaţiuni.

Art. 14. Teritoriile române ocupate de forţele militare ale Puterilor centrale vor fi evacuate într'un termen, *asupra căruia se va conveni mai târziu.* Pe timpul ocupaţiunei, cheltuielile armatei de ocupaţiune, numai de 6 divizii, fără a *socoti formaţiile întrebuinţate la exploatarea economică*, le va suporta România pe timp de hotărât ulterior şi în mod incidental se arată că toate formaţiile (etape) pentru exploatarea economică rămân şi ele până la pacea generală.

Art. 15. Până la ratificarea tratatului de pace, actuala administraţie de ocupaţie, cu drepturile exercitate de ea până acum, rămâne în fiinţă (adică rechiziţie şi jaf, poliţie germană). Totuşi îndată după iscălirea tratatului de pace, guvernul român era în drept să facă numirile şi concedierile care se vor părea potrivite pentru complectarea corpului funcţiouarilor. Astfel prefecţii numiţi în teritoriul ocupat primeau un ordin de numire din partea Ministerului de interne, pe care sta într'un colţ pecetea comandanturei germane cu formula „*Se aprobă*".

Art. 16. Până la evacuarea teritoriilor ocupate se alipea, *după dorinţa guvernului român*, ministerelor române câte un funcţionar civil al administraţiei de ocupaţie, care avea să

---

[1]) Care a şi fost numit în persoana colonelului Brandenstein.

uşureze pe cât posibil trecerea administraţiei civile la autorităţile româneşti.

Mai departe, autorităţile române erau ţinute să corespunză dispoziţiilor, pe cari *comandantura armatei de ocupaţie* le va socoti necesare în interesul siguranţei teritoriilor ocupate, ca şi al siguranţei întreţinerei şi împărţirei trupelor ei.

Mijloacele de circulaţiune, ca căi ferate, poştă şi telegraf, vor rămâne până la noui dispoziţiuni sub *administraţia militară*; ele se vor pune la dispoziţia autorităţilor şi populaţiunei româneşti potrivit învoelilor ce se vor încheia în această privinţă. De la început s'a refuzat însă în teritoriul ocupat întrebuinţarea personalului C.F.R. având mai mult ca 400 lei lunar.

Conlucrarea comandamentului suprem german cu privire la regularea gestiunei bonurilor şi poliţelor şi în special la regularea *gestiunei Băncei Naţionale a României* şi a *Cooperativei Centrale* a băncilor populare române urma să se stabilească prin o convenţie specială. Prin aceasta, comandantura voia să stăpânească instituţiile cari au circulaţia şi producţia ţărei.

Art. 23. Cheltuelile făcute în teritoriile ocupate cu mijloacele Puterilor centrale pentru lucrări publice şi deservirea intreprinderilor industriale, vor fi rambursate acestor puteri la predare. Până la evacuarea teritoriilor ocupate, intreprinderile industriale amintite la art. 1. vor rămâne sub administraţia militară (adică toate exploatările căilor ferate, porturi, etc.) La întrebuinţarea produselor se va avea în vedere satisfacerea trebuinţelor interne româneşti.

Prin art. 18 se prevedea că jurisdicţia asupra persoanelor, cari fac parte din armata de ocupaţie şi anume atât în *afaceri civile*, precum şi puterea *poliţienească asupra acestor persoane*, rămânea, în toată întinderea ei, asupra Puterilor centrale.

Prin art. 19 se prevedea că reîntoarcerea în teritoriul ocupat se va face *numai pe măsura în care guvernul român va asigura întreţinerea celor întorşi printr'un import corespunzător* de alimente din Moldeva şi Basarabia, adică o imposibilitate de fapt.

Art. 20. Dreptul comandantului de căpetenie al armatei de ocupaţie de a rechiziţiona cereale, legume, nutreţ

pentru vite, lână, vite și carne din produsele anului 1918, apoi lemnărie, petrol și derivate, rămânea *în ființă* ca și drepturile de a lua dispozițiile necesare la extragerea, prelucrarea, *transportul* și *importarea* acestor produse.

Pe lângă aceasta, guvernul român trebuia să dea urmare cererei comandantului de căpetenie pentru executarea rechizițiilor pe seama armatei de ocupație, *tot așa și pentru rechizițiile de alte lucruri*, care *vor trebui să fie* predate de România conform convențiilor *ulterioare, ce se vor încheia cu dânsa.*

Prin art. 21. se specificau obiectele cari nu se *rechiziționau pentru armata de ocupație* și cari urmau să se plătească cu începere de la ratificarea tratatului de pace de Puterile centrale cu *mijloacele lor proprii*, ceea-ce însemna că comandantura, prin guvernul român, avea dreptul până la pacea generală să poată rechiziționa și *alte lucruri*, care nu erau destinate armatei, ci populației civile a Puterilor centrale.

Pentru a arăta că dreptul de rechiziție se întindea și după ratificarea tratatului de pace, prin art 21. se prevedea că, după această dată, produsele *rechiziționate pentru alții decât pentru armată* se vor plăti de Puterile centrale cu mijloace proprii, deci cele pentru armată cu bonuri de rechiziție sau cu bani românești.

Regimul în care avea să trăiască țara până la pacea generală se poate judeca după următoarele articole:

VI. **Administrația civilă.** — După art. 16, predarea administrației civile se va face după ratificarea tratatului de pace, iar după art. 22 retragerea ordonanțelor armatei de ocupație, care de fapt reguleză toată viața țărei, se va face conform unei convenții speciale. Din faptul acestor ordonanțe, care adesea ori au jefuit pe locuitori în averea lor, nu se vor putea *cere despăgubiri*, iar *drepturile terțiilor* se vor respecta, deci a arendărilor silite, a vânzărei pădurilor Statului etc.

Pentru a asigura pe administratorii forțați și lichidatori de impunitate asupra tuturor jafurilor făcute, ei nu vor putea fi trași la răspunderea penală sau civilă decât numai cu aprobarea comandamentului de căpetenie — și chiar atunci pentru activitatea lor ca atare nu pot decurge nici

pedepse, nici prejudiţii. Să nu se uite că pe de altă parte Statul român era obligat să plătească despăgubiri pentru toate pagubele ce ar fi adus sechestrii sau administratorii forţaţi vre-unei întreprinderi sau supus vrăşmaş.

Nu este nevoie de nici un comentar pentru a vedea ce regim politic creiau aceste ultime condiţii Statului român până la pacea generală. Se mai prevedeau obligaţiunea de a se modifica Constituţia şi a da drepturi Evreilor, deocamdată prin simplu decret, apoi *măsuri contra mişcărilor iridente, sub controlul ungar, neputinţa de a recunoaşte pe Românii ardeleni fără consimţământul aceluiaş guvern, drepturi pentru bisericile străine, cerând ca ele să fie egalizate cu biserica naţională.*

Pentru a da chestiei evreieşti odiosul pe care toate campaniile din străinătate căuta să-l arate, în art 28 se spunea că religia nu va mai exercita nici o influenţă în România asupra *drepturilor politice şi civile.* Impământenirea locuitorilor României fără supuşenie, cuprinzându-se şi *Evreii priviţi ca străini până atunci* se va face de îndată printr'un *decret.* Adică o clauză constituţională într'o chestie internă se modifică pe această cale şi pe baza unui simplu decret! Vor fi cuprinşi aci acei cari au luat parte la războiu, ca activi sau sedentari, fără nici o altă condiţie de stagiu, precum şi acei cari sunt născuţi din părinţi născuţi în ţară. O recunoaştere a tribunalului va fi suficientă.

Se poate judeca situaţia primejdioasă ce se putea stârni prin aceste măsuri. Celor ce au luptat la Mărăşeşti şi Oituz li se contestau drepturile înscrise în Constituţie, iar vrăşmaşul impunea prin acest tratat odios de pace împământenirea tuturor Evreilor, prin simplu decret.

Prin art. 15 părţile contractante se obligau în mod reciproc să nu tolereze în teritoriile lor nici un fel de acţiune îndreptată direct sau *indirect* împotriva inviolabilităţei teritoriale, a ordinei legale, a siguranţei sau a ordinei publice a celeil'alte părţi contractante. Ele se obligau în deosebi:

1. De a interzice societăţilor sau *persoanelor singuratice* orice fel de activitate în felul celei indicate în al. 1 îndreptată asupra teritoriului celeil'alte părţi contractante.

2. De a împiedeca *adunarea* sau *atribuirea* vre-unui

subvenţii, *colecte* sau alte contribuţii în scopul unei propagande de felul celei de la al. 1.

3. De a împiedeca să nu se admită decât asemenea *cărţi de şcoală* şi alte mijloace de învăţământ, al căror cuprins nu se abate dela dispoziţiile de mai sus.

4. Intru cât legile sale nu cuprind nici un fel sau numai *supoziţii penale insuficiente* împotriva activităţei indicate în alin. 1, de a îngriji să se facă sau să se *complecteze asemenea dispoziţiuni în interval de un an* după ratificarea acestui tratat.

Prin art. 16. se prevedea că nu se vor încetăţeni supuşi ai celei l'alte părţi *decât* dacă cel care face cererea va fi făcut dovadă că e concediat din uniunea Statului căruia aparţinuse.

5. România nu va împiedica emigrarea în Ungaria a *cetaţenilor* români de origină ungară.

Din spiritul aceluiaşi articol să vede că impunerile de a schimba Constituţia ţarei nu se limitează numai la acordarea drepturilor Evreilor, dar că sunt şi alte angajamente luate de guvern în privinţa schimbărei drepturilor străinilor în ţara noastră. Numai astfel se explică textul care după ce zice că: Osebirea de confesiune religioasă nu trebue să exercite în România nici o influenţă asupra drepturilor politice şi civile, adaogă că principiul de mai sus va fi adus la îndeplinire şi în ceia ce priveşte împământenirea locuitorilor României fără supuşenie, coprinzându-se şi Evreii, etc. Acest *şi* implică şi alte impuneri în afară de cei ce sunt fără supuşenie şi cari sunt de altă religie.

Regimul bisericelor şi al şcoalelor este regulat prin art. 27. Prin el România recunoaşte cultului romano-catolic, greco-unit, protestant, mahomedan şi judaic aceiaş libertate şi aceiaş protecţiune *legală şi administrativă* ca şi celei romăno-ortodoxă.

Dar ceeace pune cheia de boltă a unui astfel de edificiu este măsura impusă şi admisă de guvern ca să se redea printr'o măsură excepţională *toate drepturile (gradul şi leafa) trădătorului colonel Sturdza.* Nu este nevoie să insistăm asupra acestei cerinţi înscrisă într'un tratat de pace, care avea pretenţia să aşeze o pace dreaptă şi onorabilă, să creieze relaţii de simpatie între cele două popoare. Ea ser-

veşte să oglindească, mai bine ca orice, ce este acest tratat de pace.

In rezumat, acest tratat, dacă ar fi fost să rămână definitiv, făcea cu neputinţă viaţa unui Stat neatârnat.

1. Prin anexările făcute şi regimul pe Dunăre lăsa ţara deschisă ori cărei agresiuni din afară în neputinţă de a se apăra prin suprimarea armatei. Intr'o regiune expusă încă multă vreme la sbuciumări din afară, ţara rămânea a vrăşmaşilor noştri.

2. El suprima neatârnarea politică a României prin poliţia Statelor vecine pe Dunăre şi în porturile noastre, prin controlul în toate administraţiile publice, prin schimbarea pactului fundamental după intervenţia din afară, prin încătuşarea libertăţei noastre de a legifera pe viitor în materie financiară, bisericească şi de şcoală, economică şi chiar de siguranţa interioară.

3. Prin anexările Dobrogei şi munţilor, prin regimul Dunărei, prin acel ar transporturilor pe apă şi uscat, prin regimul vamal, prin monopolul produselor agricole şi al singurului combustibil de care dispunem, România nu mai putea trăi economiceşte decât ca roabă a Mittel Europei, iar Românii, reduşi la rolul Negrilor din colonii, lucrând la pământ după porunca şi pentru beneficiile vrăşmaşului.

4. El făcea ruina financiară a ţărei pe un termen îndelungat, pentru a nu ne mai putea ridica, a ajunge sub controlul financiar al Puterilor centrale şi a fi din acest punct de vedere ţara de exploatare a capitalurilor străine.

5. România în sfârşit era scoasă din viaţa liberă a lumei, din beneficiile culturei generale, din concurenţa tutulor pieţelor mondiale, pentru a trăi pe viitor în cercul închis, pe care î-l fixa Germania, pentru a face din ea o adevărată colonie germană.

Din cercetarea obiectivă a acestor condiţii tragem concluzia că capitulaţia nu putea fi mai rea decât regimul, care s'a iscălit la Bucureşti în ziua de 24 Aprilie sau 7 Maiu st. nou 1918.

Din acest tratat rees adevaratele intenţii de cotropire ale vrăşmaşilor neamului şi Statului nostru. El desvălue atât omenirei întregi politica orientală a Mittel-Europei, cât şi nouă

înşine ce rol de robi politici şi economici înţelegeau aceşti vrăşmaşi să rezerve poporului român.

In rezumat deci din expunerea de mai sus, reiesè *că pentru spaţiul de timp până la încheierea păcei generale România nu mai avea armată şi era cu totul la discreţiunea Puterilor centrale, iar după încheierea păcei generale menţinerea clauzelor tratatului şi convenţiilor* de la Bucureşti ar fi făcut ca *România să fie în imposibilitate de a întreprinde un războiu ofensiv pe ori-care din graniţele ei şi să fie silită în caz de războiu defensiv a părăsi complect Muntenia, încercând apoi, istovită şi în condiţiuni defavorabile*, soarta armelor. [1])

Să mai vorbim oare de *convenţia secretă* acceptată de Marghiloman şi impusă de către Nemţi şi Unguri Românii îngenunchiate?

Prin această convenţie, Alex. Marghiloman se obliga să ia toate măsurile dictate de vrăşmaşi *încontra ori-cărei mişcări naţionaliste*, aşa că nu ne mai era permis nici măcar să ne gândim la fraţii noştri din Ardeal, şi totodată îşi lua angajamentul solemn să dea în judecată pe toţi bărbaţii politici din ţară, cari au jucat un rol hotărâtor în pornirea ţărei la războiu încontra Puterilor centrale.

In baza acestei convenţii odioase şi mizerabile, Parlamentul de dezertori al lui Alex. Marghiloman a votat în ziua de 2 Octombre 1918, cu 86 voturi contra 1, arestarea d-lui Alex. C. Constantinescu, fost ministru de agricultură şi apoi de interne în guvernul naţional, prezidat de d. Ion I. C. Brătianu, în urma unui raport plin de afirmări mincinoase şi copilăreşti, alcătuit de comitetul de instrucţie ales de acelaşi faimos Parlament şi iscălit de următorii deputaţi: N. Mârgăşanu, I. Berceanu, G. Ionescu-Clejani, Grigore Buicliu, George Mavrocordat, N. Păunescu, C. Miclescu, Mircea Cancicov, G. Ştefănescu, Emil Cerchez şi V. Antonescu.

---

[1]) Toate aceste observaţii judicioase asupra nefastului tratat de pace, iscălit de Alex. Marghiloman, le-am formulat după un studiu critic elaborat încă la Iaşi, în 1918, de către comitetul executiv al partidului naţional-liberal, studiu litografiat şi distribuit astfel membrilor devotaţi ai acestui partid, cari urmăreau de aproape opera primejdioasă şi anti-naţională a guvernului Marghiloman de tristă memorie.

D. I. Petrovici, deputat de Tecuci şi profesor universitar la Iaşi, a refuzat să iscălească această monstruoasă faptă, dictată dela Berlin şi Budapesta.

Este interesant de relevat că deşi în arest preventiv, d. Alex. Constantinescu era considerat de toţi miniştrii ţărilor aliate ca ministru de fapt, pe care îl vizitau zilnic în penitenciar şi tratau cu el diferite chestiuni de Stat, în tot timpul celor 14 zile cât a fost deţinut.

Injositoarea situaţie în care fusese adusă ţara de către un guvern nedemn şi fără scrupul, n'a durat însă mult, din fericire, căci sub presiunea precipitărei evenimentelor militare de pe frontul d' West, cari doborâseră Germania la pământ, Marghiloman a fost gonit peste câteva zile dela putere în hula şi dispreţul public, iar „arestatul" dela Iaşi numit curând ministru de industrie şi comerţ, în care calitate a depus o muncă supraomenească ca să alimenteze ţara, sărăcită şi adusă la sapă de lemn de nefasta guvernare marghilomanistă, fiind şi în acest guvern ca şi în cel de pe vremea războiului adevăratul stâlp al cabinetului Brătianu.

După căderea dela guvern, Alex. Marghiloman, într'o întrunire ţinută la clubul conservator din Bucureşti, 'şi-a apărat în modul următor ticăloasa sa operă:

„Astăzi toată lumea îţi spune, ce avem să ne preocupăm noi aşa de mult de puterea germană? Astăzi da, colosul german strivit zace la picioarele naţiunilor; dar când noi am făptuit ceeace am făptuit, aveam în faţa noastră pe puternica Germanie la apogeul puterei ei militare; aveam de tratat cu Germania care spàrsese frontul italian până la Piave; cu Germania care mergea ameninţătoare asupra Marnei; cu Germania care pusese stăpânire asupra întregei Rusii. Foarte lesne este astăzi să zici altfel, dar atunci nu era destul să faci pe grozavul; totul era să trăieşti, să faci să dăinuiască această ţară, pentru ca atunci când ar veni adierile cele bune, să se găsească în picioare. *Şi aceasta este opera pe care am făcut-o noi"*.

Tristă şi nenorocită operă, adaug eu. Căci întreb pe d. Marghiloman şi ministrul său de externe C. C. Arion de ce, după-ce Germania şi Austro-Ungaria erau în agonie,

mai tratau cu muribunzii, cari primiseră toate condiţiile lui Wilson? De ce d. Arion mai trata cu agenţii diplomatici germani şi unguri pentru a obţine ceea-ce obţinusem, ceea-ce nu aveam nevoe să ne dea ei, adică *Dobrogea* şi *munţii?*

Ce să mai creadă lumea de seriozitatea guvernului Marghiloman-Arion, care încerca să se mai cramponeze de putere, când lucra degajându-se de chestia ardeleană încontra declaraţiunilor făcute de dr. Alex. Vaida-Voevod în Camera din Budapesta relativ la principiul de autodeterminare a popoarelor?

Să mai amintesc oare sutele şi miile de agenţi nemţofili dezertori, dintre cari vre-o 50 numai în Parlament, apoi de trădătorii cari mişunau în partidul conservator marghilomanist, cari infectau atmosfera noastră politică, dându-i aspectul unei mocirle morale?

Dar ce mai poate spune partidul conservator-marghilomanist de rezoluţiunea celor 50 de deputaţi ai săi dela Iaşi, cari au vrut să deschidă Parlamentul în toamna anului 1918 în Bucureştii ocupaţi de Nemţi, sub ochii comandanturei nemţeşti?

Numai din partea unui Parlament, ales în condiţiile ruşinoase în care a fost ales Parlamentul marghilomanist, se putea aştepta ţara la atâta nedemnitate şi înjosire. Cine nu ştie azi cum au fost aleşi deputaţii, la 1918, în teritoriul ocupat? Fără învoirea poliţiei nemţeşti nici nu era vorba să se pună vre-o candidatură, ba încă erau consultaţi până şi Ungurii şi Bulgarii dacă cutare sau cutare candidat ar fi scris sau ar fi zis când-va vre-o vorbă insultătoare încontra acestor „nobile“ naţiuni?

Acestea sunt fapte reale, triste şi profund desgustătoare, cari vor urmări toată viaţa, ca umbra lui Banco, pe d. Marghiloman şi opera sa anti-naţională.

CAPITOLUL XIII

Scurta şi efemera viaţă a tratatului Mârghiloman

Nu este un secret nici pentru copii că faimosul tratat de pace[1]) dela Bucureşti s'a iscălit în mijlocul durerei şi umilinţei generale. Se pierdea Dobrogea şi mai cu seamă munţii, pe cari îi păstraserăm chiar în vremurile cele mai grele ale istoriei trecutului nostru.

In aceste împrejurări grozave, când nici măcar nu-ţi puteai rosti suferinţa — fiindcă ţi-o pândea foarfecele cenzurei — când ofiţeri germani, în cap cu colonelul Brandenstein, începuseră să apară şi pe teritoriul liber al Moldovei şi pe stradele Iaşilor, moare (Maiu 1918) Barbu Delavrancea, răpus desigur de amărăciunea înfrângerii, pe care nu reuşise s'o îndulcească decât în mică măsură evenimentul alipirei Basarabiei.

In jurul sicriului său, depus la biserica Banu, s'a strâns o mare mulţime de norod. Toate personalităţile marcante ale culturei şi politicei noastre au fost de faţă la trista ceremonie a înmormântărei. S'au ţinut cuvântări mişcate şi înălţătoare de către d-nii Robert de Flers, Take Ionescu, Octavian Goga, Ion C. Grădişteanu, C. Nottara şi alţii.

Dintre toate panegiricele rostite, a fost unul care a

---

[1]) Este interesant de amintit că în cursul tratativelor păcei dela Bucureşti, contele Czernin, cancelarul Austro-Ungariei, a trebuit să demisioneze, fiind înlocuit din nou cu baronul Ştefan Burián.

dat cea mai puternică expresiune suferinţelor şi năzuinţelor noastre naţionale. Această cuvântare îndrăzneaţă, care a produs o adâncă şi neaşteptată impresiune — întrucât era rostită de cineva din partidul cu etichetă filogermană al d-lui Marghiloman—a fost aceea pronunţată de d. I. Petrovici, pe atunci deputat şi director general al Teatrelor, iar azi ministru de lucrări publice în cabinetul Averescu. Pentru forma literară impecabilă, pentru înălţimea cugetărei şi jalea profundă ce transpiră din fiecare frază, din fiecare cuvânt chiar, cari zugrăvesc toată starea noastră sufletească a celor cari ne adăpostisem pe pământul Moldovei, cred interesant şi instructiv totodată de a reproduce în întregime emoţionantul discurs funebru rostit de d. Petrovici. Iată-l:

Jalnică Adunare!

In numele teatrelor naţionale, cărora talentul lui Barbu Delavrancea le-a dăruit seri de artă înălţătoare, vin să aduc o smerită şi îndurerată închinare în faţa corpului său neînsufleţit.

Incă un vârf de munte pe care îl pierdem, încă o culme care trece dincolo de hotarele noastre!

Cu el nu s'a stins o lumină şi a amuţit un glas; cu el s'a stins un cer întreg de astri şi o furtună de glasuri, un clocot de voci care îndeamnă, care mână, care răscolesc.

De mult nu se va fi simţit o tăcere aşa de adâncă, cum este aceia care se coboară în jurul nostru acum!

Inzestrat cu talentul lucrurilor mari şi cu patima lucrurilor frumoase, Barbu Delavrancea a străbătut mai toate ţinuturile artei, amator merituos în toate, maestru neîntrecut în câteva. Cu greu se vor găsi nuvele superioare acelora ale lui Delavrancea şi mai cu seamă greu se vor găsi discursuri care să nu pară plăpânde alături de cuvântările lui! Ce isvor de vorbe fermecate, ce peşteră de vijelii năvalnice era această gură, pecetluită astăzi pentru totdeauna! Cine a rezistat cuvântului lui Delavrancea, cine n'ar fi mers la porunca lui, cine mai cuteza să vorbească îndată după dânsul, să părăsească îndată portul tăcerii în uriaşa agitare de talazuri pe care o lăsau după ele peroraţiile elocvenţei lui!?

Consacrându-se toată vremea nuvelei pe care a înălţat-o

şi tribunei pe care a sfinţit-o, Delavrancea a abordat teatrul târziu. S'ar fi putut crede că genul acesta va rămânea complect în afară de rodnica sa activitate literară. Şi totuşi — oricât de târziu — Delavrancea trebuia să urce scena şi s'o umple cu plăsmuirile puterii lui creatoare. Meşterul vorbei artistice şi împetuoase, al expresiunii care mişcă, al ripostei care nemereşte, nu putea să nu se lase ispitit până la urmă de dialogul dramatic, unde toţi vorbesc bine şi toţi răspund la timp, unde chiar acela care se exprimă cu neîndemânare, trebue să-şi arate stângăcia tot cu artă şi cu meşteşug. Istoria trecutului nostru i-a dat cadrele cele mai potrivite pentru întrupările lui dramatice. S'a sculat Ştefan dela Putna şi Rareş dela Probota, s'au revăzut aduşi de dânsul, în mijlocul urmaşilor, în mijlocul nostru, pentru a ne fi pildă de vorbă înălţătoare, de gând cuminte, de faptă strălucită! Delavrancea a proslăvit în dramele acestea cu o dragoste duioasă pământul Moldovei, unde nu şi-a început zilele, unde nu'şi-le-a tors, dar unde i-a fost dat să le sfârşească, coborându-şi acuma oasele sale alături de toţi acei strămoşi despre cari zicea în drama „Apus de Soare", *că proptesc pământul Moldovei ca umerii unor uriaşi...* Creator — către finele vieţii sale — de eroi de tragedie, *i-a fost dat lui însuşi să sfârşească în ţesătura celei mai grozave tragedii. Moare răpus şi fără să fi putut ca eroii pe cari îi alcătuise după chipul şi asemănarea sa, fără să fi putut a-şi striga suferinţa care-i mistuia făptura, în strălucita tiradă a unei sguduitoare încheieri. Fiindcă în tragedia care l-a răpus pe dânsul nu se vorbeşte, se spune numai din ochi şi se picură numai dintre gene!*

Dormi suflet amărât şi nemângâiat! Odihneşte-te în pământul acestei Moldove, ospitalieră a tuturor suferinţelor. *Culcă-te cu faţa către răsărit, să vezi numai florile care răsar din văi, nu şi zăbranicul care se lasă peste munţi! Aducă-ţi vânturile numai sunetul lanţurilor care cad, nu şi al cătuşelor care se prind! Visează ceia-ce n'ai putut vedea şi uită aceia-ce ai văzut!...*

Fie-ţi ţărâna uşoară!

Cu tot acest doliu general, România era aproape de ţelul înfăptuirei aspiraţiilor sale naţionale.

Tratatul, deşi votat de Parlamentul lui Marghiloman, nu a avut parte de schimbul de ratificări între guvernele semnatare. Regele Ferdinand, ştiind că dreptatea poporului român va triumfa fără multă întârziere, n'a lăsat pe d. Marghiloman să plece, cum proiectase la Viena şi Berlin, pentru îndeplinirea şi a acestei din urmă formalităţi. Astfel pacea dela Bucureşti se născuse *moartă*, sub greutatea strigătelor de dreptate şi libertate ce răsunau din toate unghiurile pământului românesc.

Dar să vedem ce se petrecea peste graniţele ţărei în momentul când d. Marghiloman şi d. Const. C. Arion, ministrul său de externe, se lăudau cu nefasta lor operă dela Bucureşti, spunând că România a eşit mărită, graţie ei şi meritelor lor!

Situaţia Puterilor centrale în Rusia se încurca pe zi ce trecea, deşi pacea dela Brest-Litowsk părea a le fi asigurat şi liniştea în Orient şi garanţiile victoriei în Apus. Contele Mirbach, ministrul german în Rusia, este asasinat la Moscova, unde legaţia germană fusese nevoită să se mute dela Petrograd, iar mareşalul Eichorn, comandantul trupelor de ocupaţie din Ucraina, este asasinat la Kiew.

In timpul acesta peste ocean, în America, Parlamentul Statelor-Unite votează o lege, prin care toţi cetăţenii dela 18 până la 45 de ani trebuiesc să se înroleze sub cutele drapelului înstelat. Cu chipul acesta Statele-Unite pot dispune de o armată de 13 milioane de soldaţi, din care aproape 2 milioane se şi găseau în Europa pe frontul francez şi italian.

Pe de o parte pregătirile Americei, iar pe de alta eşuarea ofensivei germane spre Paris, fac pe Puterile centrale să bată în retragere atât pe frontul militar cât şi pe cel diplomatic.

In timp ce armatele germane se retrag în grabă spre aşa zisa „linie Hindenburg", guvernul austro-ungar propune pacea în mod oficial printr'o notă în care guvernele statelor beligerante sunt invitate la un schimb de vederi, confidenţial şi fără angajamente, într'un oraş dintr'o ţară neutră.

Propunerea Austro-Ungariei însă este, bine înţeles, respinsă, deşi ea este sprijinită şi de Sfântul Scaun.

Refuzul acesta alarmează pe toţi oamenii politici din

Germania, cari într'o şedinţă a Reichstagului invită guvernul să facă tot posibilul ca războiul să ia un cât mai grabnic sfârşit.

In timpul acesta armatele aliate dela Salonic de sub comanda generalului Franchet d'Esperey iau ofensiva contra armatelor bulgaro-germane, cărora le sparg frontul la Vardar şi pătrund pe teritoriul bulgar.

Inspăimântat de iminenţa dezastrului, primul ministru bulgar Malinoff, care urmase lui Radoslavoff, trimite în lagărul francez plenipotenţiari, cerând încetarea ostilităţilor şi începerea tratativelor de pace imediat.

Generalul francez nu admite decât capitularea, pe care în cele din urmă Bulgaria este nevoită s'o accepte şi armatele aliate ocupă întreaga Bulgarie în timp ce restul armatelor germane se retrag luptând în Serbia spre Dunăre.

Văzând situaţia pierdută iremediabil, Regele Ferdinand al Bulgariei abdică în favoarea fiului său mai mare Boris, iar cancelarul german contele Hertling demisionează cedând locul prinţului Max de Baden, care cere în numele Germaniei pacea pe baza principiilor invocate de preşedintele Wilson.

Germania însă nu poate accepta condiţiunea impusă de a-şi retrage trupele din toate teritoriile ocupate şi ostilităţile continuă în acelaş timp cu tratativele diplomatice, în urma cărora situaţia Puterilor centrale devine tot mai critică.

Strânşi de toate părţile şi puşi în imposibilitate de a se mai apăra atât contra duşmanilor cât şi contra mişcărilor interne, Germanii şi Austro-Ungurii sunt nevoiţi să-şi caute salvarea în acceptarea unei stări de fapt, care, pentru ei, echivala cu o întreagă serie de renunţări şi abdicări dela nişte principii, pe care până atunci nici nu voiseră să le accepte.

Principele Max de Baden demisionează şi în locul lui vine socialistul Scheidemann. Burian urmează exemplul colegului său dela Berlin şi cedează locul ungurului Andrásy. Dar nici aceştia nu pot salva dezastrul Puterilor centrale.

Ungurii încep să se agite cerând desfacerea dualismului cu Austria, care îi adusese în această stare de plâns. Pe de altă parte naţionalităţile din monarhie îşi proclamă şi ele independenţa faţă de Viena şi Buda-Pesta, conform

principiului lui Wilson ca fiecare popor să-şi hotărască singur soarta sa, iar Turcia, care până atunci stătuse într'o oarecare rezervă, cere şi ea pacea în mod oficial, acceptând aceiaşi capitulare ce-i fusese impusă şi Bulgariei.

Din momentul acesta cauza Germaniei era iremediabil pierdută.

Scheidemann încearcă să obţină îndulcirea condiţiunilor impuse de aliaţi, iar Impăratul Carol ca să complacă lui Wilson dă un rescript imperial, prin care fosta monarchie, potrivit diferitelor naţionalităţi, se împarte în patru imperii: Austriac, Boem, Halici şi Iliric. Polonilor din Galiţia li se dă libertatea de a se alipi Regatului Polon, iar Bosnia şi Herţegovina ca şi teritoriile locuite de Români rămân deschise din consideraţie pentru Ungaria, a cărei integritate teritorială se credea garantată.

Soluţia Impăratului Carol însă nu mulţumeşte pe nimeni şi pe Unguri mai puţin decât pe toţi.

In Camera ungară, deputatul român Vaida-Voivod declară că chestia Românilor din Ungaria este o chestie internaţională şi ca atare ea nu mai poate fi pendinte de hotărârile Parlamentului din Buda-Pesta. In acelaş timp, trupele iugoslave se unesc cu armata sârbă, iar Boemii se declară şi ei independenţi, ne mai voind să asculte de autorităţile din Viena.

In momentele acestea critice, cancelarul austro-ungar cere pace separată, făcând apel la sentimentele de umanitate ale adveresarilor. Contele Tisza este împuşcat de soldaţii unguri, iar comandamentul suprem austro-ungar de pe frontul italian este nevoit să semneze un armistiţiu, care în fond nu este decât o simplă capitulare.

In acelaş timp Germania anunţă şi ea că este gata să primească toate condiţiunile impuse de aliaţi şi nu aşteaptă decât locul indicat pentru întâlnirea împuterniciţilor.

Ce se petrecea însă în timpul acesta la noi în ţară?

Din fericire pentru cauza dreptăţei în lume şi pentru existenţa neamului nostru, soarta armelor în apus unită cu succesul strălucit al campaniei balcanice aduse triumful aliaţilor şi prăbuşirea definitivă a trufaşelor Puteri centrale. Guvernul Alex. Marghiloman-C. C. Arion, a cărui viaţă era intim legată de soarta lui Mackensen, trebuia să urmeze soarta

acelor ce-i susţinuse la guvern. Dar înainte de a pleca, activitatea ciudatului Parlament se soldează cu darea în judecată a fostului guvern prezidat de d. I. I. C. Brătianu. Ca să se vadă cât de independent era guvernul Marghiloman-Arion în acţiunea sa politică internă, este de ajuns să spunem că înainte de darea în judecată, Reichstagul german o dictase dela Berlin. Astfel Kühlmann şi contele Westarp spuneau făţiş acolo:

„Dacă (darea în judecată) n'o face România, Germania trebue să intervie ca miniştrii cari au provocat războiul, să fie înlocuiţi şi daţi în judecată“.

In urma acestui ordin dela Berlin se înscenează comisiuni de anchetă şi instrucţie, jicnitoare perchiziţiuni domiciliare la „oamenii dezastrului“ şi în fine se ajunge la depunerea fostului ministru d. Alex. Constantinescu, care după 2 săptămâni este pus în libertate şi dus în triumf de cetăţenii Iaşilor acasă.

Dar guvernul, care reprezinta în România voinţa Puterilor centrale, sub presiunea evenimentelor externe este silit să demisioneze după ce mai întâi avusese grija de a trata cu inamicul trecerea armatelor noastre în Transilvania şi Bucovina, care ar fi asigurat retragerea oştirilor de ocupaţie dela noi. De altfel d. C. C. Arion, în plin dezastru al Puterilor centrale şi când Impăraţii, Regi şi Prinţi austro-germani părăseau tronurile lor nesigure declara în Parlamentul românesc că a obţinut dela Nemţi retrocedarea Dobrogei şi rectificările de graniţă!

In aceste condiţiuni penibile, cabinetul Marghiloman-Arion fu forţat să se retragă şi frânele puterei trec în mâna unui guvern prezidat de d. general C. Coandă, care avu înalta obligaţiune patriotică de-a decreta anularea operei legiuitoare a unui Parlament excepţional de ilegal constituit. A respecta opera legiuitoare a fostului guvern era desigur o imposibilitate morală şi o anomalie constituţională. Nu se putea admite existenţa valabilă a unor adunări eşite din alegeri făcute sub ocupaţia străină şi la adăpostul comandanturelor străine; precum nu se putea tolera ca să se valideze opera de legiuire eşită dintr'un Parlament din care lipseau reprezentanţii Dobrogei, ceeace însemna admiterea fără rezervă şi pentru totdeauna a pierderei Dobrogei.

Aceste cauze unite cu prezenţa în aşa zisul Parlament al d-lui Al. Marghiloman a unora din cei mai bine doveditţi dezertori din oştire, sileau guvernul Coandă de a lua măsura, singura posibilă care garanta demnitatea şi interesele ţărei, a anulărei întregei activităţi a Parlamentului Marghiloman-Arion-Mackensen [1])

Intr'adevăr, un decret regal, datat la Iaşi în ziua de 5 Noembre 1918, ordona disolvarea Parlamentului lui Marghiloman, iar un altul, tot din acea zi, decreta ca inexistente şi lipsite de ori-ce putere legală *toate lucrările* efectuate de Parlamentul disolvat.

Iată în această privinţă raportul adresat regelui de către d. general C. Coandă, preşedintele consiliului de miniştri:

Sire,

In urma disolvărei Adunării Constituante procedându-se la noi alegeri pentru constituirea actualelor Adunări, nu numai că nu s'a respectat, în ceeace priveşte Adunarea deputaţilor, principiul votului obştesc prevăzut în Constituţie, dar încă ambele Adunări au fost constituite fără reprezentanţa unei părţi însemnate din Ţară: a Dobrogei.

Aceste două violări de ordin constituţional viciază în mod radical însăşi constituirea ambelor Adunări şi le ridică orice fiinţă legală.

Apoi, date fiind împrejurările în care aceste Adunări au fost alese, ele nu fi pot considerate nici cel puţin ca fiind expresia voinţei ţărei.

Intr'adevăr alegerile s'au făcut sub ocupaţiune vrăşmaşe pentru aproape două treimi din teritoriul Regatului şi prin urmare voinţa liberă a alegătorilor din acea parte a ţărei a fost supusă controlului puterei ocupante şi obstacolelor puse de dânsa libertăţei alegerilor.

O bună parte din alegători, domiciliaţi în teritoriul ocupat şi refugiaţi în teritoriul liber, au fost împiedicaţi de a se duce la sediul lor electoral pentru a-şi exercita dreptul

---

[1]) Vezi ziarul *Viitorul* din 1 Ianuarie 1919.

de vot din cauza greutăţilor impuse de ocupant pentru a trece în partea de ţară aflată sub dominaţiunea lui.

De asemenea cei aflaţi în teritoriul ocupat nu au fost lăsaţi să vină să-şi exercite dreptul lor în teritoriul liber.

Actualele Adunări ieşite dar din alegeri făcute în asemenea condiţiuni nu pot fi socotite din nici un punct de vedere ca o reprezentanţă legală a ţării, întrucât alegerea lor s'a făcut prin călcarea unor texte precise ale Constituţiei şi nici nu reprezintă voinţa şi sentimentul ţărei.

Ca atare, ele sunt pur şi simplu inexistente.

De vreme ce însă nu avem altă formă constituţională pentru a înlătura nişte Adunări lipsite de orice fiinţă legală decât numai disolvarea, rog respectuos pe Majestatea Voastră să binevoiască a încuviinţa disolvarea ambelor Adunări şi a semna alăturatul decret de disolvare şi de convocarea alegătorilor pentru constituirea unor noui Adunări alese conform prescripţiunilor constituţonale.

Consecinţa firească a inexistenţei acestor Adunări este inexistenţa şi lipsa de orice efect legal al tuturor lucrărilor săvârşite de dânsele din momentul convocărei şi până în ziua disolvărei lor.

Astfel fiind, respectuos rog pe Majestatea Voastră ca sub rezerva aprobărei ulterioare a Corpurilor legiuitoare să semneze şi cel de al doilea proiect de decret-lege aci alăturat, prin care se declară inexistente toate lucrările adunărilor disolvate.

Decrete ulterioare vor determina acele măsuri cari în interesul mersului afacerilor vor căpăta fiinţa legală.

Pentru alegerea reprezentanţilor Basarabiei în Adunarea deputaţilor, credincioşi actului Unirei, care cere ca alegerea să se facă prin votul obştesc, precum şi pentru algerea senatorilor în întregul Regat, decrete legi ulterioare vor determina modul de alegere a repzezentanţilor acestei Adunări.

Pentru acesta consideraţiuni, autorizat fiind de consiliul de miniştri prin jurnalul No. 958 din 5 Noembrie 1918, respectuos rog pe Maiestatea Voastră să bine voiască a semna alăturatele decrete:

a) Pentru disolvarea Corpurilor legiuitoare şi convocarea alegătorilor;

b) Pentru declararea ca inexistente a tuturor lucrărilor Adunărilor disolvate.

Sunt
Cu cel mai profund respect
Sire
Al Majestăţii Voastre
Prea plecat şi prea supus Servitor,
Preşedintele consiliului de miniştri
General de corp de armată adjutant COANDĂ

Această operă de înaltă asanare morală a fost precedată de mobilizarea din nou a armatei pe ziua de 28 Octombre 1918. Decretul de mobilizare a fost semnat, pe lângă iscălitura regală, decătre mult regretatul general, eroul Eremia Grigorescu, ministru de războiu.

Capul statului, în culmea fericirei procurată de evenimente, adresa poporului său iubit următoarea proclamaţiune:

Români!

Când la 14 August 1916 v'am chemat la luptă pentru desrobirea fraţilor noştri, am avut credinţa nestrămutată că dreptatea cauzei noastre va birui şi că izbânda va fi de partea puternicilor aliaţi de cari ne legam soarta. Deşi neînvinse şi însufleţite de cel mai bărbătesc avânt, armatele noastre înconjurate de vrăşmaş din toate părţile prin prăbuşirea Rusiei au fost silite iarna trecută. să întrerupă lupta pe care aliaţii noştri au urmat-o cu atâta hotărâre şi cu atâta glorie.

Azi fiindu-ne iarăşi cu putinţă să unim oştirile noastre cu cele ale aliaţilor, suntem datori să reintrăm în luptă alături de ei pentru ca tot împreună cu ei să mergem la biruinţa definitivă, care ne va aduce roadele întregi ale jertfelor şi ale vieţei noastre.

Români!

Suferinţele neamului românesc atât de greu încercat în cursul veacurilor sunt pe sfârşite. In clipa în care aliaţii trec Dunărea şi ne putem regăsi lângă ei ca să isgonim pe ina-

micul care de doi ani încalcă și jefuește pământul strămoșesc, sunt încredințat că veți răspunde chemărei Mele cu aceeași dragoste de țară și că România va vedea împlinindu-se visul de veacuri al Neamului Nostru: **Unirea tuturor Românilor.**

Liberi și uniți, o viață sănătoasă și puternică se asigură întregului popor român.

Copiii copiilor noștri vor binecuvânta străduințele voastre și vor slăvi pe cei ce s'au jertfit pentru idealul neamului.

Cu Dumnezeu înainte!

FERDINAND

Tot în acea zi, 27 Octombre 1918, regele se adresa și ostașilor cu următoarele cuvinte adânc simțite.:

Ostași!

Ora mult oșteptată de toată suflarea românească și în deosebi de voi, vitejii Mei ostași, a sunat în sfârșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim împreună cu ele pe vrășmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele Vostru vă chiamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916—1917 ați luptat cu atâta vitejie.

Sufletele acelor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare; privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fii ei; camarazii voștri de arme din biruitoarele armate franceză și engleză, cari vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră dela Oituz, Mărăști și Mărășești; arătați-le că timpul de așteptare n'a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru ultimă această luptă ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea din jugul străin.

Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc viață pașnică și fericită.
Inainte deci cu vitejia strămoșească.
Dumnezeu este cu noi.

FERDINAND

In vremea când guvernul Coandă lua toate aceste dispozițiuni menite să înfăptuiască în mod real visul nostru sfânt, armatele aliate din Balcani ajungeau la Dunăre, iar autoritățile austro-ungare încetau să mai funcționeze. Bolșevismul din armata austro-ungară întinzându-se în Bucovina și în Ardeal, armata română, la apelul fraților noștri de peste Molna și Carpați, trece vechile frontiere și în câteva zile pune stăpânire, mai întâiu pe întreaga țară a lui Ștefan cel Mare și apoi pe Ardealul lui Mihaiu Viteazul.

Ungaria, denunțând dualismul cu Austria și proclamându-se republică sub guvernul contelui M. Karolyi, se începe o goană turbată contra Românilor cari se declaraseră independenți și se puseră sub protecția principiilor lui Wilson.

După intrevederea pe care Karolyi o are la Belgrad cu generalul Franchet d'Esperey, Ungaria înțelege în fine că și cauza ei este tot atât de definitiv pierdută ca și a Germaniei și Austriei.

In ziua de 15 Noembrie 1918, congresul general al Bucovinei proclamă, la Cernăuți, unirea necondiționată cu România prin următoarea rezoluțiune:

Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, 15/28 Noembrie 1918, în sala sinodală din Cernăuți, considerând: că dela fundarea Principatelor române Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a încheiat ca stat;

că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie dela Suceava, gropnițele domnești dela Rădăuți, Putna și Suceava, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărat

dealungul veacurilor ființa neamului împotriva tuturor încălcărilor din afară și cotropirei păgâne;

că în 1774 prin vicleșug Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu deasila alipită coroanei Habsburgilor;

că 144 ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei cârmuiri străine, care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strâmbătăți și persecuții căuta să-i înstrăineze firea și să-l învrăjbească cu celelalte neamuri, cu cari el voește să trăiască ca frate;

că în scurgere de 144 ani Bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătălie din Europa sub steag străin pentru menținerea, slava și mărirea asupritorilor lor și că ei drept răsplată aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, isgonirea limbei lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

că în acelaș timp poporul băștinaș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile și izvoarele de câștig ale acestei țări și despoiat în mare parte de vechea sa moștenire;

dar că cu toate acestea Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan, ei au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va înfăptui, prin unirea tuturor țărilor române dintre Nistru și Tisa într'un stat național unitar;

Constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după sforțări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați s'au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și, când în urma loviturilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s'a zguduit în temeliile ei și s'a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărîre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către regatul României, de care în totdeauna am legat nădejdea desrobirei noastre.

Drept aceea Noi, congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investit singur cu putere legiuitoare, în numele Suveranității Naționale.

HOTĂRĂM:

Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu regatul României.

Acest act votat în unanimitate, reprezentând hotărîrea liberă a poporului bucovinean, se va înmâna de către o delegație Majestății Sale Regelui Ferdinand I al României și se va aduce la cunoștința reprezentantilor Puterilor aliate.

Trei zile mai târziu, adică la 18 Noembre 1918, exact în ziua când Suveranii noștri și generalul Berthelot, marele amic al Românilor, își făceau intrarea triumfală în București, adunarea națională a poporului român din Ardeal, Banat și părțile ungurești înfăptuia unirea Românilor de pretutindeni în hotarele României Mari de azi, votând următorul act de unire:

I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și țara ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noembre (1 Decembrie) 1918, decretează **Unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.** Adunarea Națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al Națiunei Române la întreg Banatul, cuprins între râurile Murăș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului obștesc.

III. In legătură cu aceste hotărîri ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile Legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor, ce-l alcătuesc.

2. Egala îndreptățire și deplina libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.

3. In stăpânirea desăvârșită a unui regim curat de-

mocratic pe toate terenele vieţei publice: Votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe în vârstă de 21 ani, la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament.

4. Desăvârşită libertate de presă, asociere şi întrunire, libera propagandă a tuturor gândirilor omeneşti.

5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietarilor, în special a proprietăţilor mari. In baza acestei conscrieri desfiinţând fidei-comisele şi în temeiul dreptului de a micşora după trebuinţă latifundiile i-se va face posibil ţăranului să-şi creieze o proprietate (arător, păsune, pădure) cel puţin atât, cât s'o poată munci el şi familia lui. Principiul conducător al acestei politice agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potentarea producţiunii.

6. Muncitorimei industriale i-se asigură aceleaşi drepturi şi avantagii, cari sunt legiferate în cele mai avansate State industriale din Apus.

IV. Adunarea Naţională dă expresiune dorinţei sale ca congresul de pace să înfăptuiască comisiunea naţiunilor libere în aşa chip, ca libertatea şi dreptatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici de-o potrivă, iar în viitor să se elimineze războiul, ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale.

V. Adunarea Naţională salută cu bucurie şi entusiasm liberarea naţiunilor şubjugate până aci în monarhia Austro-Ungară, anume naţiunile: Ceho-Slovacă, Austro-Germană, Jugo-Slavă, Polonă şi Ruteană şi hotărăşte ca acest salut al său să se aducă la cunoştinţa tuturor acelor naţiuni.

VI. Adunarea Naţională trimite salutul său Bucovinei.

VII. Adunarea Naţională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi Români, cari în acest războiu şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea şi unitatea Naţiunei Române.

VIII. Adunarea Naţională dă expresiunea mulţumirei şi admiraţiunei sale tuturor Puterilor Aliate, cari prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui duşman pregătit de multe decenii pentru războiu, au scăpat civilizaţiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor naţiunei

române din Ungaria, Transilvania şi Banat Adunarea Naţională hotărăşte instituirea unui mare Sfat Naţional Român, care va avea toată îndreptăţirea să reprezinte naţiunea română ori când şi pretutindeni faţă de toate naţiunile lumii şi să ia toate dispoziţiunile pe cari le va afla necesare în interesul naţiunei.

Ca o urmare firească a unirei Bucovinei şi Ardealului cu patria mumă, „Sfatul Ţării" din Chişinău proclamă şi el, în ziua de 27 Noembre 1918, unirea necondiţionată a Basarabiei cu România-Mare prin următoarea moţiune:

„In urma unirei cu România-Mumă a Bucovinei, Ardealului, Banatului şi ţinuturilor ungureşti locuite de Români, în hotarele Dunărei şi a Tissei, „Sfatul Ţărei" declară că şi Basarabia renunţă la condiţiile de unire stipulate în actul dela 27 Martie a. c., fiind încredinţat că în România a tuturor Românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Ţărei, în preziua Constituantei române, care se va alege după votul universal rezolvând chestiunea agrară după nevoile şi cererile norodului, anulează celelalte condiţii din actul unirii dela 27 Martie şi **declară unirea necondiţionată a Basarabiei cu România Mare**"

Biroul Sfatului Ţărei: Preşedinte: Pantelimon Halipa; vice-preşedinţi: Gh. Buruiană şi V. Bârcă; secretari: Epure, Buzdugan, Scobiola. [1])

---

[1]) Nu este desigur fără interes ca cu acest prilej să reproduc aci şi documentul istoric al unirei dela 1859 a Munteniei cu Moldova. Iată adresa adunărei elective a Valachiei către Domnitorul Alexandru Ioan I (Cuza) din 25 Ianuarie (6 Februarie) 1859, întrunită la Bucureşti:

INALŢIMEI SALE

PRINŢULUI ALEXANDRU IOAN I-iu CUZA,

Domnul Moldovei şi al Ţărei Româneşti

PREA ÎNĂLŢATE DOAMNE!

Adunarea electivă a Principatului Ţărei Româneşti. deschizându-se la 22 ale curentei şi după verificarea mandatelor deputaţilor constituindu-se eri, 24 ale aceleiaşi luni, în deplină legalitate, s'a privit datoare a începe lucrările sale dela alegerea Domnului care este întâia operaţie ce 'i-se prescrie de convenţie.

Aflându-se dar eri în număr de 64 deputaţi din 77. adică peste trei

Ast-fel s'a înfăptuit România-Mare în cursul anului 1918, care a însemnat pentru neamul românesc o răspântie hotărâtoare. Intr'adevăr, destinele noastre istorice 'şi-au desvăluit, în cursul acestui an, toată gama lor fatidică, dela tragedie până la apoteoză. Cele mai cumplite amintiri şi suferinţe alternează cu cele mai măreţe nădejdi şi cele mai strălucitoare triumfuri.

Nici odată nu ne-a fost dat, în cele 18 veacuri ale existenţei noastre etnice, cá să trăim mai intens şi mai violent ca în memorabilul an 1918.

Pela începutul lunei Decembre 1918, guvernul generalului Coandă demisionând, vine la cârma ţării partidul liberal, acela care făcuse războiul, numit al „dezastrului" de către patrioţii de felul foştilor guvernanţi de sub şefia d-lui Marghiloman şi al d-lor Stere, Neniţescu şi ceilalţi, — războiul sfânt, astfel considerat de întreaga suflare românească, războiul de întregire naţională.

Prima grije a guvernului liberal a fost de a da pământ sătenilor, pe calea unei largi şi repezi exproprieri. Cu modul acesta marea nedreptate, ca muncitorii de pământ să nu aibă rodul însuşi al acestui pământ şi ca ostaşii ce au apărat cu piepturile moşia strămoşiască şi au dat putinţa creărei României Mari, a încetat. Improprietărirea astfel, pe lângă temelia ei morală, va asigura liniştea şi va consolida economia ţărei. In locul muncei obligatorii a ţăranului sărac şi rob marelui proprietar, — soluţie la care se oprise com-

---

părţi cerute de lege, a procedat la alegere şi numele Inălţimei Voastre a eşit din urnă cu unanimitatea tuturor voturilor, în aclamaţiile entuziaste ale Camerei, ale numerosului auditor ce asista în tribuna ce i-se hotărâse şi ale poporului care cuprinsese dealul şi curtea Mitropoliei.

Acest vot, Prea Inălţate Doamne, prin care toţi deputaţii au sacrificat pe altarul Patriei orice consideraţie de partidă, a reprodus acele frumoase suvenire ale străbunilor noştri, cari cu toate dezbinările lor, ştiau însă să-şi dea mâna cu inimă curată, în timpi critici şi să facă, deşi puţini la număr, dar uniţi, acele izbânzi eroice ce au susţinut existenţa României.

Adunarea, având deplină convincţie că veţi face fericirea Patriei, se socoteşte norocită a aduce la cunoştinţa Inălţimei Voastre rezultatul votărei sale şi a vă ruga cu respect să binevoiţi, până la îndeplinirea tutulor formelor, a lua dispoziţii pentru cârmuirea trebilor Principatului.

(Urmează semnăturile deputaţilor)

petenţa d-lui Garoflid şi spiritul de om politic al d-lui Marghiloman, — veni în fine ziua fericită pentru săteni, a reînvierii lor sociale şi politice, după cum veni această zi pentru toţi fiii României prin cealaltă mare reformă a Votului Universal, egal, direct şi obligator.

Următoarele două decrete regale hotărăsc alipirea şi organizarea ţinuturilor româneşti de peste munţi:

FERDINAND I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori. sănătate:

Asupra raportului preşedintelui consiliului Nostru de miniştri sub No. 2.171 din 1918,

Luând act de hotărârea unanimă a Adunării Naţionale din Alba Iulia

Am decretat şi decretăm:

Art. I. *Ţinuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naţionale din Alba-Iulia de la 18 Noembrie (1 Decembrie 1918) sunt şi rămân deapururea unite cu Regatul României.*

Art. II. *Preşedintele consiliului Nostru de miniştri este insărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului-lege de fa ă.*

Dat în Bucureşti, la 11 Decembrie 1918.

FERDINAND

Preşedintele consiliului de miniştri
şi ministru de externe

Ion I. C. Brătianu.

In ceeace priveşte organizarea ţinuturilor româneşti din fostul regat al Ungariei s'a dat următorul decret-lege:

FERDINAND I.

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Rege al României,

La toţi cei de faţă şi viitori. sănătate:

Având în vedere decretul-lege sub No 3.631 din 11 Decembrie 1918,

Am decretat şi decretăm:

Art. I. *In mod provizoriu şi până la definitiva organizare a României întregite, însărcinăm cu conducerea serviciilor publice din ţinuturile prevăzute în decretul lege No 3.631 consiliul dirigent emanat din Adunarea Naţională dela Alba-Iulia din 18 Noembrie (1 Decembrie 1918).*

Art. II. *Vor rămâne însă în administraţia guvernului regal afacerile străine, armata, căile ferate, poştele, telegrafele, telefoanele, circulaţia fiduciară, vămile, împrumuturile publice şi siguranţa generală a Statului.*

Art. III. *Ţinuturile-Unite cu regatul României prin hotărârea Adunării Naţionale din Alba-Iulia din 18 Noembrie (1 Decembrie) 1918 vor fi reprezentate în guvern prin miniştrii fără portofoliu.*

Art. IV. *Pentru lucrările cari privesc aceste ţinuturi se vor mai numi prin decret regal pe lângă departamentele ministeriale, după propunerea miniştrilor fără portofoliu, consilieri speciali.*

Art. V. *Consiliul dirigent în primul rând are misiune de a ne prezenta în cel mai scurt timp, pentru ţinuturile asupra cărora se întinde administraţia lui, proiectul de reformă electorală pe baza votului universal şi proiectul de reformă agrară.*

Art. VI. *Preşedintele consiliului Nostru de miniştri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului-lege de faţă.*

Dat în Bucureşti la 11 Decembrie 1918.

FERDINAND

Preşedintele consiliului de miniştri
şi ministru de externe,

Ion. I. C. Brătianu

Anul 1918 se încheie astfel ca politică internă, cum se închee şi din punct de vedere extern, cu o fericită restaurare de drepturi, cu o reintrare a lucrurilor în vadul lor firesc şi normal. Agitaţiunile nesănătoase, politica dictată din afară de aceia ce erau duşmanii fireşti ai ţărei, au făcut locul unei politici de refacere a României, de consolidare a nouilor câştiguri naţionale şi de întărire a con-

științei naționale în lupta ei cu cei ce nu o pot vedea cu ochi buni.

Și-acum nu ne mai rămâne decât foarte puțin de adăogat pentru a sfârși povestea sbuciumată a anului 1918.

Drept epilog, vom spune că spre sfârșitul anului, împăratul Carol, mai înainte chiar de a-și fi putut pune pe cap coroana strămoșească, a renunțat la ea, în timp ce împăratul Wilhelm, fără să facă propriu zis o declarație de abdicare, părăsea Germania, cerând azil unui prieten pe teritoriul olandez. Ceilalți regi și principi din Germania au imitat gestul marelui vinovat.

Pedeapsa divină sau umană — cum voiți s'o numiți — fusese aplicată de însăși desfășurarea evenimentelor. Și în timp ce președintele Wilson trecea oceanul pentru a vizita pe șefii statelor alături de cari luptase pentru reintronarea dreptului, Europa scăpată de coșmarul nebuniei teutone respira liberă și saluta cu o nouă însuflețire și încredere în viitorul civilizației ei tradiționale zorile noului an 1919.

Anul 1919 începea deci sub augurii cei mai fericiți: *Victorie, unire și reforme.* Conferința păcei popoarelor, care se deschidea la Paris, inspira încredere că va statornici, prin dreptate și armonie, echilibrul lumei, consfințind drepturile eterne ale neamului românesc.

In capitolele ce urmează — și anume în două din ele — mă voiu ocupa mai pe larg de însemnatele evenimente ale anului 1919, care se poate numi cu drept cuvânt anul consfințirei diplomatice a României Mari.

CAPITOLUL XIV

Campania noastră încontra Ungurilor din Ardeal şi a bolşevicilor lui Bela Kuhn.

După trădarea rusească, România găsindu-se înconjurată din toate părţile de duşmani, cu consimţământul Antantei, a încheiat pacea dela Bucureşti, la 24 Aprilie (7 Maiu) 1918.

Incheerea păcei dela Bucureşti nu numai că nu a demoralizat brava noastră armată, dar ea a întărit şi mai mult credinţa că trebue să moară sau să se răsbune.

Nici un moment visul cu care plecaseră flăcăii noştri în chiote de bucurie în August 1916, visul desrobirei *Ardealului*, nu i-a părăsit, ci mai frumos, mai puternic şi mai sfânt se oglindea în sufletul ostaşilor, cari sângeraseră pe câmpiile de aur ale Ardealului subjugat. Lăsaseră ca chezăşie sfântă, în binecuvântatul pământ pe care-l udase râuri de sânge românesc, pe fraţii lor cari căzuseră în uriaşele lupte de desrobire.

Era glasul celor morţi, care chema pe *dorobanţul român* la noui lupte. Aceasta era nestrămutata credinţă în sufletul oricărui român, aceasta era credinţa celei mai viteze armate, care în jurul steagului şi în frunte cu *Regele* şi *Regina* lor stau gata de luptă.

Se aştepta numai să sosească momentul, când lanţul, care se strânsese în jurul armatei noastre, să se rupă şi atunci...? faptele, cari au decurs, ne-au dat răspunsul. In momentul când duşmanul nostru jubila, i-a fost dat să capete lovitura mortală.

In luna Septembrie 1918, generalul francez Franchet

d'Esperey ia o puternică ofensivă. Armata bulgară, sfărâmată, capitulează, iar resturile armatei austriace şi germane se retrag vertiginos spre Dunăre.

Intreaga Bulgarie e ocupată şi faimosul general Mackensen este somat de armata franceză, care ajunsese la Dunăre, să se predea.

Mackensen recurge la ultimul mijloc de scăpare, făcând apel la guvernul român ca să nu lase trupele franceze să treacă Dunărea.

Răspunsul Românilor a fost mobilzarea generală la 28 Octombrie. Generalul Berthelot trece Dunărea.

O parte din armata noastră, în frunte cu M. S. Regele şi M. S. Regina, trece în teritoriul ocupat şi intră în Bucureşti în uralele populaţiei. Acoperiţi cu flori, mândrii ostaşi, încărcaţi cu laurii biruinţei, defilează în faţa Suveranilor şi a generalului Berthelot.

Nu există pană omenească, care să descrie măreţia celor mai frumoase zile de înălţare sufletească ale poporului român. După cea mai grozavă furtună, veneau zile senine pentru neamul nostru. Şi aceste zile erau cu atât mai frumoase, cu cât ca să le avem, făcusem atâtea jertfe, îndurasem atâtea clipe de cea mai groaznică durere.

Restul armatei noastre trebuia să-şi ia din nou avântul, să treacă Carpaţii, începând din nou lupta de desrobire.

După prăbuşirea şubredei dinastii a Habsburgilor, toate popoarele, ţinute sub cel mai tiranic jug, căutau să se descătuşeze de lanţurile în cari fuseseră strânse până acum. Lupta era mare şi grea, având de luptat cu cel mai intolerant şi şovinist popor, cu Ungurii, cari cu nici un preţ nu voiau să-şi lase prada din ghiare.

Până a nu se desmetici duşmanul, dorobanţul român a şi trecut vârfurile Carpaţilor. Acuma eram în luptă dreaptă, Românii şi Ungurii, să ne arătăm puterile. Nu vorbele, ci faptele aveau să vorbească. Se dădea lupta decizivă între rasa maghiară şi română. Cea dintâi divizie românească, care străpunse graniţa, a fost divizia 7-a, în fruntea căreia era generalul Traian Moşoiu, generalul care înscrisese cele mai frumoase pagini de glorie în luptele de pe Valea Oltului şi în munţii Vrancei.

In Noembrie, divizia 7-a, înfruntând cele mai teribile

intemperii, pe frig şi o zăpadă de o jumătate metru, trecând prin Bicaz, străpunsese frontiera pe la Prisăcani, înaintând până la Tulgheşi apoi la Borsec şi Topliţa, unde 'şi-a instalat cartierul diviziei.

In faţa armatei române, care înainta, se scurgeau hoardele armatei lui Mackensen, care prădând, se retrăgea conform armistiţiului încheiat la capitularea armatei germane.

Entuziasmul cu care au fost primite trupele române de populaţia românească era de nedescris.

Pentru a doua oară dorobanţul român trecuse munţii şi acum pentru totdeauna, ca să desăvârsească măreţele năzuinţe ale neamului românesc: desrobirea fraţilor de acelaşi sânge şi de aceeaşi credinţă. Bătrâni, copii, femei şi tinere fecioare, îmbrăcate în haine de sărbătoare, în strigăte de bucurie, acopereau cu flori pe biruitori.

La intrarea trupelor în Ardeal, generalul Moşoiu dă următoarea proclamaţie, care se bazează pe dreptul istoric al Românilor asupra Transilvaniei:

Români!

De când pe malul Căpuşului, Voevodul Gelu muri moarte de viteaz, împotrivindu-se îndărătnic cotropitorului barbar, stăpânire străină s'a aşezat în mândrul Ardeal.

Sunt 1000 de ani de atunci şi în tot acest timp o singură dată lanţurile au fost sfărâmate de către cel mai mare dintre visătorii neamului nostru.

Dar Viteazul Mihai a căzut răpus mişeleşte şi visul lui s'a spulberat.

Iarăşi veacuri de robie amară, care v'au înfrânt, însă sufletele vi le-au oţelit.

Clipa visată de toţi, prevestită de glasul atâtor profeţi, sfinţită de sângele atâtor martiri luptători ai idealului, a sosit acum.

Lanţurile cad pentru totdeauna.

Armata română păşeşte încrezătoare în Ardealul frăţesc.

Păşesc încrezători Dorobanţii şi în fruntea lor umbra marelui Mihai se îndreaptă spre pământul visat, spre pământul unde mişelia străinilor i-a curmat minunata viaţă.

La sărbătoarea biruinţei, a împlinirei destinelor grăbesc

marile umbre, care au crezut în acest ideal și au pierit pentru el. Sosesc Horia, Cloșca și Crișan și Iancu vine cu mândrii săi Moți.

Snb privegherea lor, sufletele noastre să se contopească intr'unul, în marea sărbătoare a Unirei celei vecinice.

Români!

Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre.

Din ordinul Majestății Sale Regelui Ferdinand I, a celui mai viteaz și mai înțelept dintre regi, trecem hotarele nedrepte care ne-au despărțit 10 veacuri, Ștergând amintirea timpurilor de durere și umilință, vă întindem mâna de frate spre a întări legătura, care de acum nu trebue să se mai desfacă și nu se va mai desface.

Comandantul Diviviei VII:

Generalul Moșoiu.

Nici când un glas românesc nu a rostit un mai mare adevăr istoric. Prin evocarea timpurilor de nespusă măreție, când Gelu cu voinicii lui cădeau în mod eroic în lupta cu năvălitorii maghiari, cari ne răpeau Ardealul, se demonstrau lumei întregi drepturile Românilor asupra acestor plaiuri, peste cari eram stăpâni odinioară.

Se arăta că sângele românesc a curs în valuri atunci și ca să ne poată cuceri, au trebuit să treacă peste cadavrele noastre. Și dacă o fatalitate a timpurilor a făcut ca poporul românesc din Ardeal să sufere jugul urmașilor lui Attila, mai bine de o mie de ani, acuma urmașii eroilor de odinioară, tot prin sânge, vin să cucerească ceeace atunci am pierdut.

S'au înălțat din mormânt Gelu cu voinicii lui, când glasul de goarnă, vestitor de biruințe al urmașilor marelui Voevod Mihai, a făcut să răsune codrii munților și freamătul pădurilor; era binecuvântarea ce ne-o trimeteau strămoșii, văzând strălucirea vitejiei românești.

Inaintarea diviziei 7-a a fost vertiginoasă.

Generalul Moșoiu, știind că în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia urma să se ție măreața adunare, unde

sute de mii de Români trebuiau să proclame *unirea lor* cu patria mamă şi pentru a asigura liniştea celei mai mari sărbători a Ardealului de furia ungurească şi a armatei germane, fără să ţină seamă de vre-un pericol, a dat ordin să se ocupe Târgul Mureşului şi de-acolo cu cea mai mare repeziciune a împins trupele sale până la Uioara, în faţa Cucerdei, punând stăpânire pe podul de peste Mureş. S'au ocupat şi Bistriţa şi Năsăudul, înlăturând prin aceasta orice invazie a Ungurilor dinspre Nord.

In timpul acesta Alba-Iulia sau Bălgradul, cetatea biruinţei marelui Voevod Mihai, se îmbrăca în cele mai măreţe haine de sărbătoare, pregătindu-se să primească în sânul ei toată suflarea românească, pe urmaşii lui Horia, Cloşca şi Crişan, cari prin sute de mii de glasuri trebuiau să vestească lumei întregi cea mai mare sărbătoare a neamului nostru: „*unirea veşnică a tuturor Românilor*".

Ziua de 18 Novembrie (1 Decembrie) 1918 va rămânea cea mai sfântă zi a românismului. In această zi la Alba Iulia, sute de mii de Români, din întreg Ardealul, în frunte cu conducătorii lor, într'un singur glas, au rostit: „*unirea veşnică cu patria mumă*".

Măreţia evenimentelor şi cum a decurs marea sărbătoare ne-o descrie în mod desăvârşit talentatul scriitor Z. Sandu, în volumul său intitulat „*Măreaţa adunare dela Alba Iulia*".

In timp ce delegaţii Românilor transilvăneni se duceau la Bucureşti să depună la picioarele M. S. Regelui voinţa poporului român de peste munţi, generalul Moşoiu a fost chemat de M. S. Regele şi i s'a încredinţat comanda supremă a trupelor ce intraseră în Ardeal, adică: Divizia VII-a, care în înaintarea sa trecuse de Târgul Mureşului, divizia I-a vânători şi divizia II-a vânători de sub comanda generalilor Leca şi Dabija, cari intraseră pe la Ghimeş şi Predeal şi înaintau în inima Transilvaniei.

Generalul Moşoiu îşi stabileşte cartierul comandamentului trupelor din Transilvania la Sibiu.

Intrarea în Sibiu a generalului Moşoiu cu Statul său Major în ziua de 24 Decembrie st. n. 1918 s'a transformat într'o entuziastă sărbătoare a unui erou naţional.

Iată ce scria presa din timpul acela despre frumoasele evenimente şi cum proslăvea pe inimosul general.

Dau cuvântul presei, pentru a vedea tot ce s'a întâmplat în timpul acela, fiindcă numai astfel vom putea să ne facem o palidă idee despre măreţia clipelor trăite de acei ce au avut fericirea să ia parte la ele.

Ziarul *Telegraful Român*, organul Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, scria următoarele prin pana lui Z. Sandu, sub titlul *„Generalul Moşoiu"*:

„Inconjurat de Statul său Major, fiul Ardealului, generalul Moşoiu, generalisimul trupelor din Transilvania, în clocotul de aclamări sincere ale miilor de Români, sfinţit de svonul blând sărbătoresc al clopotelor, a intrat în ziua de 24 Decembrie st. n. 1918 în Sibiu.

„De numele său legendar se leagă glorioasele lupte date în jurul Sibiului acum doi ani. Atunci colonelul Moşoiu, comandantul unei brigăzi de infanterie, a trecut ca fulgerul munţii, înscriind luminoase pagini de glorie românească şi băgând groaza în duşmanul, care se topea în faţa viteazului comandant.

„Munţii Negoiului, ca şi satele Vestemul, Sadu, Răşinari şi Poplaca sunt martorii vitejiilor şi glorioaselor fapte de arme ale ostaşilor lui. La Orlat, însuşi Falkenhayn, faimosul general german, a rămas uimit de vitejia ostaşilor români conduşi de marele lor erou Moşoiu şi a dat cunoscutul ordin de zi din Septembrie 10/1916, lăudând fără rezervă eroismul lor.

„Fiul Ardealului, Moşoiu. e zidul de care totdeauna s'a prăbuşit năvala furioasă a diviziilor nemţeşti. Iar când luptele ajunseră să se dea pe creştetul munţilor, tot Moşoiu a fost acela, care, cu braţ de oţel, a stavilit puhoiul oştirilor Kaiserului. Muntele Robul, munţii Coţi, Omul de piatră, Cărbunarul, Perişani, Poiana Spinului, Spinul, unde a căzut în luptă prinţul Henric de Bavaria şi unde cu câteva mii de ostaşi Moşoiu a ţinut timp de două luni de zile piept numeroaselor divizii nemţeşti, rămân pentru veci locuri de biruinţă. Aici s'au pricinuit cele mai groaznice pierderi pentru duşmani.

„Cine a văzut pe colonelul Moşoiu în vârtejul luptelor, nu va putea uita niciodată pe Arhanghelul, cum îl numeau ostaşii, care, înfruntând moartea, lupta cot la cot cu soldaţii în tranşee, deşi era comandant de divizie.

„Neamului nostru românesc de pe aceste plaiuri i-a fost hărăzit deosebit noroc ca din Ardeal, din ţinutul Branului, să se ridice marele erou şi bunul Dumnezeu a sădit în pieptul acestui viteaz toate simţimintele, tot sufletul neamului românesc.

„Prin braţul lui de fer, loveau Românii ardeleni, dând lovituri de cumplită mânie, pornită din adâncul sufletului lor, ars de nelegiuirile, fără-de-legile duşmanului de veacuri.

„Mai pe urmă în vara anului 1917, când trufaşul general Mackensen a pornit să calce în picioare armata română, s'a izbit în munţii Vrancei de acelaş erou şi Răchitaşul şi frumoasa vale a Suşiţei a fost mormântul hordelor teutone, răpuse de viteaza divizie a generalului Moşoiu. Majestatea Sa Regele Ferdinand, Regele tuturor Românilor, cel mai viteaz dintre regi, a cunoscut aptitudinile acestui fiu al Ardealului şi i-a încredinţat comanda tuturor trupelor, cari vin să ne mântue, să desrobească toate olaturile locuite de Români. Nici un petic de pământ românesc nu va fi scăpat din vedere. Acesta este dorul sfânt, porunca firei româneşti şi a marelui ei stăpânitor.

„Ce mărturie mai grăitoare, că Regele nostru ne iubeşte, că ne cunoaşte dorurile decât aceasta, dându-ne comandant suprem pe acela, care este mândria Ardealului şi prin faptele sale eroice a ştiut să înalţe la atâta glorie numele de român ardeleau.

„Te fericim, vlăstar al nostru, care prin faptele tale te-ai făcut mândria noastră. Chezăşia dragostei noastre nefăţărite şi a admiraţiei adânci o dau miile de glasuri ale Românilor veniţi de pretutindenea, iar numele tău pecetluit în nesfârşitele urale este prinosul inimilor noastre pline de recunoştinţă.

„Fie prea mărit numele tău, dintre noi te-ai ridicat, eşti şi vei fi veşnic al nostru".

. . . .

. . . .

Infrigurarea fiorilor de fericire cerească stăpânea atunci Sibiul Românilor. Sufletul tuturor ardea într'o pară neobişnuită cu luciri dumnezeeşti. Chemarea inimei, a inimei romeneşti desrobită din obezile tirane, a strâns întreg cuprinsul

oraşului ca să întâmpine pe marele şi izbăvitorul fiiu al Ardealului, pe generalul Moşoiu, trimis de marele Rege Ferdinand al tuturor Românilor să ia în veşnică stăpânire moştenirea străbună.

Se făceau pregăriri pentru o primire de mântuitor aceluia, care a făcut cu vitejii săi ostaşi, în câmpia Sibiului, Golgota jertfelor de sânge.

Intrarea generalului Moşoiu în Sibiu a avut loc Marţi, 24 Decembrie 1918, la orele 12 jum. din zi.

Trupele româneşti aflătoare în Sibiu, conduse de maiorul V. Dimitriu (10 vânători), căpitanul M. Crucian (4 art.) şi locot. Iliescu (cav. 24), ies în ţinuta de paradă şi se postează în faţa gărei. Plutonul de onoare al Legiunei române, cu fanfara, intră în gară, unde aşteptau şeful apărarei şi siguranţei publice, Dr. St. C. Pop, cu întreg statul major şi întreg corpul ofiţeresc dela Legiune.

La 12,30 trenul, împodobit cu flamura românească, intră în gară. La uşa vagonului apare figura impunătoare a generalului Moşoiu. Lumea îl întâmpină cu un potop de aclamări. Fanfara legiunei române intonează Imnul Regal, pe care poporul îl ascultă cu capetele descoperite.

Ofiţerul de legătură, sălăşluit mai de demult în Sibiu, face prezentarea militară, în urma căreia generalul Moşoiu e primit de şeful apărarei şi siguranţei publice, Dr. St. C Pop, cu o vorbire în care a zis următoarele:

„Domnule General!

„In numele neamului românesc, în numele tuturor Românilor din Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească, extaziaţi de însufleţire curată şi de fericire necunoscută până acum, vă zic din adâncul inimei: „Bine aţi venit!"

„V'am aşteptat aşa de mult. V'am aşteptat de veacuri trudnice, dar lumea rea şi mulţimea vrăşmaşilor fără inimă V'au împiedicat cu unelte viclene şi meşteşugiri diavoleşti intrarea de izbândă.

„Acum doi ani, marele nostru Rege şi înţelepţii lui sfetnici, au hotărât să înscrie cu sânge drepturile noastre de veacuri asupra pământului strămoşesc.

„Şi aţi venit! A trebuit însă să faceţi şi voi Golgota jertfelor de sânge a neamurilor. Munţii şi colinele, câmpiile

şi văile Ardealului au cerut să fie împodobite cu florile sângelui, râurile şi isvoarele şi Oltul nostru bătrân să-şi îmbujoreze undele cu sângele românesc. Da, toate au cerut multe jertfe dureroase.

„Şi iarăşi oarba brutalitate a trebuit să zădărnicească avântul vitejiei româneşti, pornirea atât de însufleţită, de măreaţă pentru înfăptuirea idealului, a visului nostru de aur. Dar n'am desnădăjduit.

„Conştiinţa adevărului că brutalitatea n'are nici un drept de existenţă a fost purarea vie în sufletele noastre.

„Ştiam, luminaţi de credinţă, că va sosi ceasul mare şi sfânt al unirei noastre a tuturora.

„Şi prăbuşirea brutalităţei şi a minciunii a urmat aducând răsplata chinurilor şi a jertfelor noastre de veacuri.

„Turda vicleană zace la picioarele marelui Rege Ferdinand şi deasupra Clujului, blestemat, fâlfâe mândrul tricolor românesc.

„Veniţi în numele marelui Rege pentru a desăvârşi opera noastră de biruinţă dela Alba Arhanghelului Mihai.

„Fiţi bine veniţi!

„Trăiască marele nostru Rege, al tuturor Românilor!

„Trăiască Majestatea Sa Regina Maria, superioară tuturor Crăieselor din lume, care prin dragostea sa şi devotamentul său faţă de Neam şi Ţară a devenit îngerul neamului românesc!

„Trăiască armata glorioasă! Trăiască România Mare!"

După potopul de aplause şi aclamări, generalul Moşoiu, cu faţa scăldată în undele fericirei negrăite şi cu fiori de sfântă emoţiune în glas, răspunde cam astfel:

„*Români!*

„Înfiorat de sfinte emoţiuni păşesc în Sibiu, în centrul acesta românesc, unde s'a lucrat atât de mult şi atât de însufleţit pentru înfăptuirea idealului sfânt şi mare al unirei tuturor Românilor.

„Viu stăpânit de nestrămutata voinţă de a desăvârşi şi inveşnici înfăptuirea măreaţă a visului de veacuri.

„Viu hotărât să desrobesc, să iau în stăpânire cel mai

mic sat locuit de suflet românesc. Nu ne vom da în lături de la nici un sacrificiu, pe care îl va cere România Mare, una şi nedespărţită. Este pentru mine îndoit de plăcut şi mi-e inima plină de o negrăită fericire, că mi-a hărăzit Domnul să viu eu aci, unde am luptat acum 2 ani pentru idealul înalt ce ne robeşte sufletele.

„Au fost multe şi dureroase jertfe, dar n'am descurajat, căci am luptat pentru idei sublime, ceeace ce ne-a asigurat recunoştinţa şi admiraţia lumei întregi.

„Astăzi călăuziţi de aceleaşi porniri, de aceleaşi idealuri, venim întovărăşiţi de admiraţia aceasta câştigată cu jertfe de sânge. Venim în numele drepturilor omeneşti, a drepturilor de veacuri, în numele civilizaţiunei, care porunceşte ca fraţii de un sânge să fie uniţi sub o singură stăpânire naţională.

„Viu de la Bucureşti şi vă aduc salutul marelui nostru Rege Ferdinand, al Regelui tuturor Românilor, cu promisiunea că toate dorinţele voastre se vor împlini.

„Trăiască Marele nostru Rege Ferdinand I !

„Trăiască Majestatea Sa Regina Maria!

„Trăiască România Mare!"

Vorbele din urmă au fost acoperite de un adevărat potop de aplause şi aclamări la adresa casei domnitoare.

Fanfara legiunei cânta: „Deşteaptă-te Române", în sunetele căreia se face eşirea în piaţa din faţa gărei, unde generalul Moşoiu trece în revistă trupele româneşti, care îl aşteptau pline de însufleţire şi într'o ţinută ireproşabilă. Strada gărei e pădure de oameni, cari toţi îl aclamau cu frenezie pe generalul.

La poarta de triumf, îl aştepta consiliul naţional judeţian în frunte cu neobositul şi înţeleptul prezident Andrei Bârsan, primăria şi consiliul săşesc.

Aci vorbeşte emoţionat până la lacrămi d. Andrei Bârsan, care încearcă simţiminte divine, întâlnind în viteazul general al biruinţei noastre pe fostul său elev.

De aici, având de o parte pe iubitul sĕu profesor Bârsan, iar pe de altă parte pe ministrul de războiu Dr. S. C Pop, îşi face intrarea în oraş. In frunte merg călăraşii chipeşi ai Maierului Sibiului. Stradele gem de lume dornică

de a vedea pe generalul Moşoiu, pe care-l cunoştea de acum doi ani întreaga mărginime.

După primirea glorioasă făcută armatei române prin sărbătorirea comandantului ei, comandamentul trupelor din Transilvania se stabileşte la Sibiu, unde era şi sediul guvernului provizoriu ardelean (consiliul dirigent), pe care-l prezida d. Iuliu Maniu, ales de adunarea dela Alba-Iulia.

Diviziile româneşti înaintează până la prima linie de demarcaţie.

Situaţia în Ardeal devenea din ce în ce mai tulbure. Abia eşită din revoluţie, la început se formaseră aşa zisele „Gărzi naţionale" ale fiecărei naţionalităţi: gărzi naţionale româneşti, ungureşti şi săşeşti.

Gărzile naţionale erau formate din foşti soldaţi ai armatei austro-ungare şi comandate de ofiţeri. Soldaţii toţi erau mercenari (plătiţi cu 30 coroane pe zi); misiunea lor era să păzească ordinea în interior. Prin compoziţia lor fatal ereau lipsite cu totul de disciplină. Dacă la început au fost necesare, acum trebuiau să fie desfiinţate şi soldaţii desarmaţi, altfel tindeau să ajungă cel mai teribil element de desordine.

Gărzile ungureşti au fost desfiinţate din primele zile ale intrărei armatei române. Mai rămaseră gărzile româneşti şi cele săşesti, care începuseră să terorizeze, prin pretenţiile lor, guvernul provizoriu.

Aceasta era situaţia în Ardeal la sosirea generalului Moşoiu. Entuziasm mare, însă foarte multă desordine. Trebuia iniţiată o muncă titanică, care a şi început din primele zile.

Mai întâi trebuiau, cum am spus, desfiinţate gărzile naţionale româneşti şi săşeşti, operaţie care cerea un deosebit tact, fiindcă toţi protestau, nedându-şi seama ce consecinţe grave putea avea cea mai mică ezitare în a lua o măsură energică în această privinţă.

Odată desfinţate gărzile naţionale, trebuiau înlocuite cu alte elemente pentru paza interioară, deoarece armata română avea să stea pe front în faţa Ungurilor, cari se concentraseră şi deveneau din ce în ce mai agresivi.

Consiliul dirigent, cu sprijinul generalului Moşoiu, începe reorganizarea jandarmeriei şi a poliţiei în Ardeal.

Intr'un cuvânt totul trebuia organizat ca din haosul,

pe care-l adusese revoluţia, să se pună ordine şi disciplină în toate direcţiile.

Numai acela care a avut răspunderea directă şi care a luat parte la această operă de organizare, poate să-şi dea seama de greutăţile întâmpinate. Opera de organizare a început şi încetul cu încetul totul s'a cristalizat.

Pe lângă concursul ce trebuia să-l dea guvernului provizoriu pentru chestiunile interne, generalul Moşoiu trebuia să depună cele mai mari sforţări pentru echiparea soldaţilor, cari erau îmbrăcaţi foarte prost, şi pentru organizarea regimentelor de artilerie ale diviziilor sale, lipsite de cai.

Regimente întregi de artilerie au fost aduse cu trenurile şi au fost complectate şi înhămate. Numărul armatei era insuficient faţă cu mărimea frontului, iar misiunea ce avea era prea grea pentru forţele sale.

Cine a fost în jurul generalului Moşoiu, îşi poate da seama de munca deosebită depusă de el ca organizator.

Veşnic pe front, inspectând şi vorbind trupei, ţinând astfel entuziasmul necesar, efectul sforţărilor sale vom vedea ce ne-a adus mai târziu.

Cred că nu e soldat din cele 6 divizii, pe care le avea în ultimul timp, care să nu fi văzut pe generalul Moşoiu în mijlocul lor, vorbindu-le şi interesându-se de traiul lor.

Armata aceasta, astfel pregătită şi întreţinută de generalul Moşoiu, a sdrobit divizile ungureşti, asvârlindu-le peste Tisa, după cum voiu arăta mai jos.

Timpul de 6 luni, cât generalul Moşoiu a stat la Sibiu, va rămâne legat de cele mai frumoase manifestaţiuni de entuziasm şi fraternitate. Pentru orice român, numele generalului Moşoiu ajunsese un simbol de dreptate, cinste, energie şi capacitate.

Cea mai aspră măsură ce s'ar fi luat, era destul numele generalului Moşoiu, pentru-ca populaţia în loc să protesteze, să aclame. Şi ca să dau o probă de câtă popularitate se bucura generalul Moşoiu în Ardeal, e destul să povestesc următorul caz:

Din cauza unei agresiuni a armatei ungare la Zălau, care s'a transformat într'o sângeroasă luptă, din care Ungurii au eşit învinşi, Antanta a însărcinat pe colonelul din armata

franceză Trousson să meargă la fața locului și să facă o anchetă.

Trenul cuartier, în care se găsea generalul Moșoiu, colonelul Trousson și câțiva ofițeri din stat-majorul generalului, a plecat din Sibiu în cel mai perfect incognito. Cum s'a aflat că generalul Moșoiu e în acest tren, nu știu. La toate gările mii de oameni cu steaguri, îmbrăcați în haine de sărbătoare, în frunte cu preoții și inteligența satelor, înconjurau trenul strigând: „Trăiasca generalul Moșoiu"! Generalul era obligat să se dea jos să le vorbească, apoi îl luau pe sus și-l purtau în triumf. Entuziasmul sărbătorirei popularului general era de nedescris. Toți plângeau de bucurie. Colonelul Trousson, adânc impresionat, a spus că nu și-a închipuit niciodată un om așa de divinizat de popor. La Gherla în gară aștepta I. P. S. S. Episcopul Hossu în fruntea a mii de țărani, cari lăsau totul și alergau în calea generalului.

Călătoria a ținut o zi întreagă, trenul fiind nevoit la fiecare gară să se oprească.

Acesta era numele magic care electriza mulțimea. Când generalul francez Berthelot a venit să viziteze Ardealul, primirea și sărbătoarea regească ce i s'a făcut de către zecile de mii de Români din întreg Ardealul, au făcut pe marele general francez să plângă de bucurie. La un singur cuvânt al generalului Moșoiu, toată suflarea românească a alergat. A fost îndoită sărbătoare în acele zile de nespusă frumusețe în Sibiu. Era salutul ce-l aducea poporul ardelenesc marelui general francez pentru profunda simpatie ce o arăta neamului nostru.

*
* *

Stabilindu-se linia de demarcație la Ciucea, de comun acord cu Ungurii și Antanta, frontul român se fixează pe această linie. Ungurii nu numai că n'au respectat condițiunile acestei învoeli, ci prin atacuri banditești, zi și noapte, căutau să ne provoace (cazul dela Zălau, unde un batalion unguresc, prin surprindere, atacă mica garnizioană a orașului).

Intreaga Transilvanie era plină de spioni și agitatori trimiși de guvernul Karolyi, cari vărsau milioane pentru

a agita spiritele şi a provoca revoluţia generală, ca apoi, profitând de situaţia tulbure, să dea lovitura mortală României.

Divizia de Secui, de sub comanda colonelului boem Kratochwil, era sâmburele armatei ungare dela graniţele României.

Ungurii, după convenţia de la Belgrad, aveau voe să ţină sub arme 6 divizii de infanterie şi doua de cavalerie. Organizarea acestei armate se începuse cu mare insufleţire şi şoviniştii unguri îşi puseseră toate speranţele în ea.

Teroarea armatelor roşii (bolşevice) ajunsese la culme. Satele româneşti şi fruntaşii români erau zilnic jefuiţi. Cu toate protestările noastre, reprezentanţii Antantei dela Budapesta, sub influenţa excesiv de prevenitoare din partea graţioaselor contese şi baronese, cam închideau urechile. Comandamentul nostru a văzut atunci că singura speranţă este să ne rafuim singuri pe calea armelor cu Ungurii. Motivul n'a întârziat, fiindcă Ungurii, încurajaţi de indulgenţa cu care ne purtam faţă de ei, au început să fie din ce în ce mai obraznici şi încursiunile banditeşti nu mai conteneau.

Reamintesc aci un trist episod:

Când a murit regretatul George Pop de Băseşti (Badea Gheorghe), fost preşedinte al comitetului partidului naţional, în ziua înmormântărei. Ungurii aflând această veste şi cum linia frontului trecea la câteva sute de metri de sat, au găsit de cuviinţă să tragă cu mitraliere în convoiul mortuar.

Sărmanul Badea Gheorghe, toată viaţa lui a luptat cu cel mai inverşunat duşman al neamului nostru şi nici la înmormântare nu a avut linişte! A trebuit să meargă la locaşul de veci, în şuerăturile gloanţelor mitralierelor ungureşti.

Am arătat mai sus munca depusă de comandamentul generalului Moşoiu pentru pregătirea armatei noastre, cu care trebuia să încheiăm socotelile cu Ungurii. Această armată se compunea din următoarele şease divizii:

Divizia I-a vânători comandată de g-ral Leca
„ II-a „ „ „ „ Dabija
„ 7-a infanterie „ „ „ Neculcea
şi mai în urmă de generalul Dumitrescu C-tin.

Divizia 6-a infanterie comandată de g-ral Holban
„ 2-a cavalerie „ „ „ Constantinidi
„ 18-a infanterie „ „ „ Pap
„ 16-a „ „ „ „ Hanzu

Totul era gata. Generalul Moşoiu întocmise planul de operaţii în toate amănuntele.

Insuşi A. S. R. principele Carol inspectase, însoţit de generalul Moşoiu, întreg frontul. Se aştepta acuma numai un singur cuvânt ca tot mecanismul să pornească. Cu 3 zile înainte de începerea acţiunei, marele cartier general numeşte însă un nou comandant la Sibiu, pe generalul Mărdărescu, iar generalului Moşoiu, care cunoştea totul, care făcuse planul de operaţii, aprobat de marele cartier general, i-se da o nouă însărcinare pe front, ca comandant al grupului de Nord, care de fapt cuprindea întreaga armată de Transilvania, afară de divizie II-a vânători, căreia adăugându-i-se încă o brigadă, a format al doilea grup, grupul de Sud, sub comanda generalului Dabija. Faptul acesta a părut foarte curios pentru toată lumea şi a produs o vie nemulţumire.

Afirmaţiunea marelui cartier general că generalul Moşoiu e prea tânăr şi că s'ar supăra ceilalţi generali mai bătrâni, dacă i s'ar lăsa această înaltă comandă, nu părea să dea o explicaţie, care să satisfacă opinia publică legitim afectată de această nedreptate, fiindcă de fapt „fac-totum" era tot generalul Moşoiu şi aceasta pentru următoarele considerente:

1. Timp de 6 luni încontinuu generalul Moşoiu a depus o muncă titanică pentru pregătirea trupelor. El era de fapt organizatorul acestei armate, pe care o cunoştea cu deamănuntul şi deci ştia ce putea cere dela fiecare unitate, cunoscându-i forţa combativă.

2. Gruparea forţelor în vederea ofensivei (fiindcă această operaţie cere timp îndelungat) tot generalul Moşoiu o pregătise în mod desăvârşit.

3. Tot generalul Moşoiu, ca un adânc cunoscător al situaţiei şi cu capacitatea-i recunoscută, a întocmit întreg planul de acţiune în cele mai mici amănunte (pe care marele cartier general l-a aprobat întocmai).

4. Prin noua însărcinare ce i-se da generalului Mo-

şoiu, tot el era factorul principal, deoarece avea sub comandă, cum am spus, 4 divizii, aproape întreaga armată de Transilvania şi cari aveau rolul principal, după cum vom vedea că s'a şi întâmplat.

Pentru aceste motive, legitima indignare a tuturor şi în special a Ardelenilor, cari iubeau pe generalul Moşoiu, era justificată, fiindcă departe de a discuta capacitatea militară recunoscută a noului comandant, dar următoarele fapte sunt fireşti:

1. D-sa, venit cu 4 zile înainte de începerea ofensivei, nu avea alt rol decât să scoale pe generalul Moşoiu (pe care-l trimetea pe front în fruntea armatei) de pe scaunul din biroul comandamentului, pentru-ca d-sa, nou venit, să aibă simplul rol de a apăsa pe butonul, care trebuia să pună în miscare întreg mecanismul aranjat de generalul Moşoiu.

2. Că acelaşi plan de operaţii al generalului Moşoiu 'şi-l'a însuşit şi d-sa, ca fiind aprobat de marele cartier general, plan în care nu s'a mai făcut nici o schimbare iniţială în gruparea forţelor şi misiunea unităţilor.

Dar vinovat nu era generalul Mărdărescu, ci alţi factori.

D-sa a slujit ca prim figurant, la schimbarea de decor, pe care marele cartier general o făcea în vederea frumoasei acţiuni care începea.

Aceste păcate vechi ale administraţiei noastre militare s'au mai repetat în timpul războiului şi ele au dat roade foarte triste. De data aceasta însă norocul ne-a favorizat. Generalul Moşoiu, departe de a se supăra de această nedreptate, care tindea să-i răpească roadele muncei lui, ostaş încercat în lupte, a plecat pe front, s'a pus în fruntea armatei şi a început să continue să joace primul şi cel mai greu rol. Cum şi-a îndeplinit generalul Moşoiu rolul, vom vedea mai departe.

Fapt este că în ziua de 16 Aprilie 1919, ora $3^1/_2$ dim., armata noastră ia ofensiva.

Lovitura de trăznet dată de grupul generalului Moşoiu a sdrobit rezistenţa inamicului, care a luat-o la fugă. Prin lupte îndârjite, înaintarea a continuat zi cu zi, aşa că în ziua de 19 Aprilie trupele noastre, luând o considerabilă

pradă de războiu şi un mare număr de prizonieri, au ajuns linia: *Tisa-Ujlak-Sătmar-Careii-Mari-Aleşd-Beiuş*.

In ziua de 20 Aprilie s'a ocupat *Oradia-Mare*. O mică întrerupere din povestirea operaţiunilor, pentru a da cuvântul presei despre acest măreţ eveniment.

Intreaga presă din Ardeal şi vechiul regat sărbătoreşte pe desrobitori.

Aşa ziarele *Patria* şi *Viitorul* scriu:

Intrarea triumfală în Oradia-Mare. — Tunurile bubuiau asurzitor, împrăştiind moartea în rândurile risipite ale duşmanului ce fugea speriat din faţa dorobanţului. In oraş enervare mare; diferite svonuri circulau, anume că bandele roşii se apropiau de oraş, că forţe mari inamice vin în marş forţat, spre a se ciocni cu trupele române. Acestea toate făceau ca populaţia să treacă prin nişte clipe îngrijitoare. Autorităţile şi o parte din populaţie se refugiase înspre partea de unde se aşteptau trupele române. „Mai au 3 Klm." anunţară nişte stafete venite în grabă. Deodată un nor de praf şi un automobil îşi făcu apariţia. In el era un general. Cine să fie? Mii de braţe se ridicară aclamând pe viteazul general, care înfruntând orice pericol pentru a da şi mai mare impuls armatei sale, se avântase înainte de a ajunge armata în oraş, spre a vesti populaţiei că mântuirea a sosit. Un general, un general! striga mulţimea în extaz de admiraţie faţă de acest erou.

Intrarea domnului general Moşoiu.—Cine să fie? Atunci instinctiv din mii de glasuri a răsunat strigătul: Trăiască generalul Moşoiu, eroul nostru naţional! Ura! şi văzduhul se cutremura de mii de strigăte de bucurie.

Toată lumea plângea. Teama de bandele roşii dispăruse; era de ajuns pentru moment că se găsea eroul în mijlocul lor ca să nu se mai teamă de nimic. Nu-l văzuseră până atunci cei din Oradia-Mare, dar sufletele lor le spuneau că numai el trebue să fie, numai el, simbolul desrobirei naţiei româneşti. De patru luni, zi şi noapte, îl aşteptau, de patru luni de când păşise biruitor în Ardeal numele lui era pomenit ca numele unui zeu salvator, şi acum iată-l a sosit... Ce impunător! Din ochii lui de vultur isbucnesc flăcări de ură contra duşmanului de veacuri. E în picioare în auto-

mobil. De-odată o ploae de flori îl acoperiră în aclamațiile mulțimei. Era poporul care își da prinosul său de venerație armatei românești. Éra sărbătorirea triumfală a celui mai mare erou, în cele mai sfinte clipe ale neamului. Automobilul nu mai poate înainta. Mulțimea crește și un ocean de capete, Români, Unguri, toate naționalitățile orașului aclamă pe viteazul general.

Delegația orașului înaintea armatei. — Deodată apare o delegație în cap cu primarul orașului, care oferă pâine și sare învingătorului, salutându-l în aplausele tuturor, aducându-i cuvinte de o înălțătoare laudă și de divinizare. Toți plâng. Sunt lacrimi de bucurie, de bucuria cea mare, ce ți-o da înfăptuirea unui măreț vis.

„Ați fost așteptat, domnule general"... și vorbitorul isbucni în lacrămi. „Să ne trăești! acum putem muri cu toții, că am văzut înfăptuit cel mai frumos vis al vieței noastre, am văzut pe fiul Ardealului, pe Dumnezeul nostru, intrând triumfător, sfidând moartea ca să ne salveze pe noi." Așa a grăit părintele vicar Roman Ciorogariu. Uralele nu mai contenesc. Era un delir.

Cuvântarea domnului general Moșoiu. — „Români și cetățeni! Armata, conștientă de indatoririle sale, a luptat cu cel mai mare spirit de sacrificiu, spre a salva pentru totdeauna pe frații săi, cari erau terorizați și măcelăriți de către bandele bolșeviste ale guvernului unguresc. Cu toate că am ocupat acest oraș și aceste ținuturi cu puterea armelor, totuși, noi, Românii, credincioși sentimentelor și idealurilor noastre, vă întindem la toți mâna de frate, indemnându-vă cu cugetul curat să deveniți cetățeni credincioși ai marelui nostru Rege, salvatorul neamului nostru, acela care s'a sacrificat pentru fericirea poporului român, marele nostru Rege Ferdinand I și Augusta sa soție M. Sa Regina Maria. Fiți încredințați că ocupând acest ținut, va fi stăpânit de noi pe vecie. Gândul nostru al tuturor să se îndrepteze către familia noastră regală și toți într'un glas să strigăm: Trăiască viteazul vitejilor M. Sa Regele Ferdinand I Impăratul tuturor Românilor! Trăiască prea mărita noastră împărăteasă M. Sa Regina Maria! Trăiască A. S. Regală viteazul Moștenitor al Tronului, Principele Carol! Trăiască

Dinastia Română! Trăiască marii noştrii bărbaţi conducători!"

Uralele sguduiră pământul şi de-odată ca prin minune un cor format în pripă intonează Imnul Regal român, care este cântat de mii de voci.

Măreţia momentului nu se poate descrie. Strigăte de ura străbat văzduhul şi capul coloanelor trupelor române apare în piaţa oraşului, defilând în faţa generalului. Strada se umple de un covor de flori, peste care calcă mândrii, faimoşii dorobanţi, pe când tunurile bubue împroşcând moartea în duşmanul ce fuge îngrozit de atâta măreţie:

I-a fost dat armatei româneşti, le-a fost dat ostaşilor ţărani ai regelui Ferdinand să defileze intrând în Oradia-Mare pe un drum de aproape un klm. acoperit cu flori. Aproape nouă batalioane au intrat în Oradia-Mare. Soldaţii, defilând în faţa generalului, n'au mai putut ţine privirile lor înainte din cauza valurilor de flori, care se revărsau de pretutindeni asupra capetelor lor.

Se sărbătorea în Oradia-Mare ţărănimea din vechiul regat, îmbrăcată în tunica militară. Era sărbătoarea soldatului român. Se ridica deasupra tuturor celor prezenţi într'o apoteoză, care făcea să se coboare capul, în semn de veneraţie, nu numai al vlăstarelor româneşti din aceste părţi, dar însişi străinii şi în deosebi Ungurii. Ca un amănunt care poate oglindi în intregime şi simpatia populaţiei şi respectul pe care l-a impus soldatul român străinilor, amintim că atunci când trec soldaţii pe stradă, chiar izolaţi, locuitorii ies în stradă şi îi salută cu admiraţie.

Domnii miniştrii Maniu şi Boila pe front. — Domnii miniştrii Maniu şi Boilă, ţinând să viziteze frontul, pentru a felicita brava armată română, şi pe viteazul general Moşoiu, comandantul grupului de Nord, în ziua de 25 Aprilie au sosit la Dej. La masa intimă oferită de Comandament, în cinstea distinşilor oaspeţi, au fost întâmpinaţi de d. general Moşoiu, însoţit de bravul său şef de Stat major locot.-col. A. Negulescu, de subşeful de Stat major maiorul Pălăngeanu Nicolae, maiorul Focşăneanu Aurel, locot. Popescu C. N., adjutantul grupului de Nord, precum şi d. dr. Teodor Mihali, preşedintele Sfatului naţional şi prefect al judeţului, împreună cu o parte din şefii autorităţilor oraşului. D-nul mi-

nistru Maniu, ridicând un pahar de vin în sănătatea generalului Moşoiu şi armatei române, a spus următoarele:

„Domnule General!

„Am sosit pe front să vă aduc bucuria cea mare, ce am simţit-o noi, consiliul dirigent şi întreg poporul, în urma strălucitelor fapte de arme ce aţi săvârşit.

„Victoria Dvs. faţă de Unguri, pe lângă însemnătatea ei ca victorie militară, care va rămâne neştearsă în istoria poporului nostru, are şi altă însemnătate morală. Până acum Ungurii au susţinut că dacă au fost învinşi în acest războiu, au fost învinşi de Europa întreagă, nu de armata română, care nici n'ar fi îndrăznit să se bată cu ei. D-voastră, domnule general, aţi dovedit lumei întregi că chiar atunci când armata română lupta numai cu o singură mână, cealaltă mână fiind întrebuinţată pe alt front, ea a putut sdrobi armata ungurească. Atunci când va avea amândouă mâinile libere, atunci ea e capabilă să lupte cu zeci de armate mai superioare ca a poporului unguresc.

„Recunoştinţa întregului popor faţă de Dv., viteazul conducător al armatei glorioase, nu pot să v'o arăt prin cuvinte. Dv., domnule general, veţi rămânea veşnic scris în istorie printre cei mai mari eroi ai neamului nostru. Ridic paharul meu de vin în sănătatea victoriosului general şi în sănătatea marei oştiri române, mândria noastră".

La discursul d-lui Maniu a răspuns generalul Moşoiu prin următoarele cuvinte:

„Domnule Ministru! Vă mulţumesc pentru cuvintele elogioase adresate prin mine armatei de Nord. De când am sosit în Ardeel şi am început să lucrez cu Consiliul dirigent, v'am spus să aveţi încredere în armata română şi am prevăzut dezastrul militar de astăzi al Ungurilor.

„Armata este expresia voinţei poporului. V'am spus de atunci că armata română e gata şi că aşteaptă numai porunca ca să pornească spre o victorie sigură. Cu această credinţă nestrămutată am lucrat timp de aproape 5 luni, pentru desăvârşirea pregătirei zilei de astăzi.

„Rezultatul îl aveţi în faţă.

„In aceste zile de mândrie pentru poporul nostru, un singur gând trebue să ne însufleţească. Să ridicăm cât mai

sus moralul armatei noastre, care este singurul sprijin al neamului nostru.

„Nespus de fericit sunt în aceste momente când pot să vă salut şi în mijlocul nostru, pe D-voastră, expresia întrupată a întregului popor din Ardeal. Să trăiţi, domnule Ministru! Trăiască conducătorii acestui popor! Trăiască România Mare!"

Discursul domnului dr. Teodor Mihali. — D. Mihali se adresează d-lui Maniu şi d-lui general Moşoiu astfel: „Iubite prietene! D-le General! Domnilor! Trăim timpuri mari. De când a sosit în mijlocul nostru viteazul între viteji, generalul Moşoiu, plaiurile noastre sunt în continuă sărbătoare. Toată lumea la Sibiu, după cum mi-a declarat şi d. Maniu şi d. Boilă, a fost consternată la plecarea marelui general. Noi de pe plaiurile noastre ne simţim mândri să-l avem în mijlocul nostru pe marele erou naţional. Mare, fiindcă măreţe sunt faptele Dv., d-le general.

„V'am urmărit activitatea Dv., timp de aproape 5 luni, rămânând în extaz de admiraţie faţă de calităţile Dv. superioare.

„V'am însoţit în Oradia-Mare şi ce-am simţit când zeci de mii de oameni v'au aclamat ca pe un zeu, nu se poate descrie.

„Au fost cele mai frumoase momente ale vieţei mele şi de acum pot zice: Doamne, sunt fecicit că am văzut visul vieţei mele îndeplinit".

Adresându-se d-lui ministru Maniu, d. Mihali zice:

„Frate Maniule, fericirea ce o simt astăzi văzându-te pe tine în mijlocul nostru, nu se poate grăi prin vorbe. Am în faţa mea două lumini mari ale neamului nostru: una eşti tu şi alta bravul general Moşoiu.

„Datoria noastră este ca pe tine, alesul acestui popor, să te ajutăm şi ori-care bun român este dator a-şi da toată puterea de muncă, spre a te ajuta să desăvârşeşti ceeace s'a câştigat cu armele de către bravii ostaşi români.

„Datoria ta este să tai în carne vie, pentru triumful dreptăţei. Să dispară chestiunile de invidie personală. Să murim cu toţii pentru recunoaşterea meritelor şi ridicarea oamenilor cari s'au sacrificat pentru acest neam. Să nu permitem la noi ca să se ridice, pe laurii câştigaţi de alţii,

acei ce nu au nici un merit. Acestea spunându-ți-le, încredințându-te încă odată de tot sprijinul nostru, ridic paharul meu de vin în sănătatea ta și a marelui general, zicându-vă: Bine ați venit la noi".

Răspunsul Domnului Maniu.—„Iubite Mihali! Domnule General! Domnilor! Mă simt atins adânc de frumoasele cuvinte spuse de prietenul meu Mihali. Este nu numai prietenul meu, ci este tovarășul de luptă politică dusă contra Ungurilor. Regretatul nostru Badea Gh. Pop de Băsești, ducându-se dintre noi, lui Mihali i-a revenit președenția Sfatului național. El era cel mai îndreptățit să urmeze ca președinte al partidului național, sfătuitorul și ajutorul lui Badea Gheorghe.

„Sacrificiile lui Mihali pentru cauza neamului nostru, pentru a da o pildă cum trebue să se muncească, a primit slujba onorifică de prefect al acestui ținut.

„Salut în Mihali deci nu numai pe președintele partidului național, ci și pe slujbașul onorific, care a știut și acum să se jertfească pentru neamul său.

„Să trăești, frate Mihali, să-ți dea Dumnezeu viață îndelungată pentru fericirea neamului".

Dela Dej d. Maniu a plecat spre Careii Mari cu d. general Moșoiu, de unde a vizitat tot ținutul desrobit, luând măsuri de organizare administrativă.

(Din ziarul *Patria* din Sibiu)

Savantul profesor și bărbat de Stat Nicolae Iorga trece în cartea neamului nostru această zi măreață printr'un articol scris în ziarul „*Neamul Românesc*" sub titlul: „O zi de glorie", pe care îl dau cititorilor în întregime:

„*Patria*" din Sibiu ne aduce știrile despre înaintarea românească, pe care o socoteală cu totul greșită nu ni le dă, căutând anume a face să răsbată cât mai repede și mai complect în presă episoadele chiar ale unei lupte cu care neamul se poate mândri.

„Trupele armatei de Nord au pus pe fugă bandele care atâta vreme îngrozise populația din ținuturile Crișene, despoind bisericile, prădând averile și pătrunzând până și în căsuța celui mai sărac dintre oameni ca să vadă dacă nu

cumva este şi acolo de „socializat", pentru-ca pe urmă hoţul şi păgubaşul să trăiască la olaltă în cea mai bună şi mai sfântă fericire „comunistă". Rupeau pământul fugind, cu toate discursurile patriotice şi naţionaliste ale ofiţerilor secui, cari apărau bolşevismul Ungariei întregrale, nenorociţii strânşi sub ameninţarea morţei şi dintre Români, cari nu puteau face altfel decât să stea până la cel dintâiu prilej de mântuire sub un steag ridicat contra drepturilor lor, ori atraşi prin făgăduiala unei plăţi extraordinare, în bani de hârtie fără nici-o valoare, — lăsau în urmă tunuri, mitraliere, arme, cantităţi enorme de muniţii, pe cari le culegeau ca o răsplată cuvenită ai noştrii.

„In Oradia, care suferise săptămâni, luni de zile cel mai odios dintre regimuri, dacă se mai exclude şi criminala nebunie a „Fraţilor" ruşi, lumea, cea românească şi cealaltă, stătea încă nedumerită în vuetul apropiat al artileriei noastre, care improşca pe fugari. Oraşul, foarte mare, cuprinde pe lângă organizaţiile noastre bisericeşti, cea unită, un episcop şi cea neunită cu un vicariu (odată cel neiertat şi pe cealaltă lume, Mangra), pe lângă aşezămintele noastre culturale, o populaţie străină de mii de oameni, în cea mai mare parte negustori, cari deşi vorbesc ungureşte, nu aparţin fără îndoială celei mai bune rase maghiare. Işi poate închipui cineva, ce jaf trebue să fi fost în prăvălii cu tot evidentul „patriotism" al soitariilor lui Kuhn Bela, el însuşi de aceeaşi provenientă, şi în ce sfântă frică vor fi trăit atâta vreme nişte oameni atât de sensibili. Şi cum în fond, această breaslă are naţionalismul intereselor sale, armata românească trebuia să-i apere cum i-a şi apărat cu binecuvântata mântuire din cea mai grea apăsare, din ameninţările cele mai cumplite.

„Astfel energicul general ardelean, care şi-a dus ostaşii cu un avânt uimitor, chiar pentru cei cari ştim ce înseamnă o înaintare românească, atunci când nu se loveşte de piedica unui duşman, având mijloace de luptă incomparabil superioare, a fost primit cum rare ori a fost întâmpinat un şef de cuceritori. Automobilul lui atât de îndrăzneţ, mânat mult înaintea regimentelor cari înaintau, a fost literalmente copleşit, înăbuşit de flori.

„Şi între florile dela Oradia-Mare şi florile din zilele

grozave dela Niş, dela Bucureşti, cu cari se lăudau alţii, este o oarecare deosebire şi în ce priveşte inima cu care au fost date şi în ceea ce priveşte semnificaţia lor morală. Acelora cari ne tăgăduiau, la duşmani ca şi la prieteni, încurcaţi în statisticele falşe ale meşterilor ce sunt Ungurii, dreptul de a pătrunde şi a ne aşeza acolo, nu li se poate recomanda o literatură mai potrivită pentru convingere decât descrierile despre intrarea generalului român în Oradia-Mare.

„Seara, aici, ca şi în Sătmar, ca şi la Muncaci, ca şi în vechiul centru calvin, îndărătnic, exclusiv naţionalist, plin de ameninţări istorice revoluţionare, al Debreţinului, prăvăliile erau din nou deschise şi lumea, scapătă din căngile de fier ale unui lung vis rău, îşi caută de rosturile ei, ca şi cum străinii de acolo n'ar fi trebuit să numere din acea clipă dramatică înainte zilele amintirii la o nouă patrie.

„Aşi recomanda iarăşi cui e deprins cu discursurile maestre, dar goale de fond şi lipsite de sinceritate ale unei societăţi de politiciani, pe care frazele rostite la asemenea prilej nu-i angajează cât de puţin, cele câteva cuvinte ce s'au rostit atunci seara, înainte ca unii să se ducă la o nouă primejdie şi jertfe, iar alţii spre organizarea ţinuturilor eliberate, între reprezentantul iubit al armatei biruitoare de o parte şi de alta între şeful guvernului ardelean d. Juliu Maniu şi acela care, deşi preşedinte al Comitetului Naţional nedisolvat şi unul dintre cei mai vechi şi meritoşi fruntaşi ai luptei politice româneşti în vechea Ungarie, a consimţit pentru folosul naţiei sale să nu fie decât un simplu prefect de graniţă, în sarcina căruia intră acum si pământul adus, şi prin racunoaşterea formală a Europei, la România.

„O să vază cum sè pot iubi cu adevărat între sine fii aceloraşi locuri, cum se poate rosti în cuvintele cele mai simple, dar şi cele mai mişcătoare, recunoştinţa pentru isprava unui om, în clipe când ea se incununa, cum se poate subordona un om altuia fiindcă aşa cer, aşa impun împrejurările, fără ca unul să se creadă prin aceasta crescut peste capul celuilalt, iar acesta să simtă o umilinţă pentru faptul că vrednicia lui, rămasă aceiaşi, nu e pusă în frunte, ci undeva aiurea pentru aceiaşi muncă şi fiindcă e mai bine îndeplinită pentru aceiaşi cinste.

„Cu adâncă mulţumire se vor fi citit şi la noi aceste cuvântări, care desigur vor rămânea.

„Căci nu știu, nu-mi mai adnc aminte, ce s'a petrecut aici în aceiași zi de 25 Aprilie 1919, dar Istoria Românilor s'a făcut în ziua aceasta acolo“.

După ocuparea Oradiei-mari, trupele continuă inaintarea, ocupând Debreținul și svârlind resturile armatei ungurești peste Tisa.

Cea mai îndârjită rezistență a pus'o divizia de săcui de sub comanda colonelului Kratochwil.

Cinstea prinderei acestei divizii, care se lupta vitejește, se datorește diviziei II-a de cavalerie. A fost o operație celebră ca o divizie de cavalerie să înfrângă și să prindă o divizie de infanterie. Cavaleria română se poate mândri cu acest succes fără seamăn.

Generalul Davidoglu, colonelul G. Moruzi și colonelul Resel erau bravii comandanți ai cavaleriei, care a câștigat această victorie strălucită.

Colonel Kartochwil se predă cu întreaga divizie și vine de își depune armele în fața generalului Moșoiu.

Ajunși la Tisa, Românii puteau merge până la Budapesta. Dar și de data aceasta am fost împiedicați de Antanta, care s'a lăsat impresionată de tânguirile nobilimei ungurești.

Așa s'a sfârșit prima luptă cu Ungurii, dovedind lumei întregi că atunci când e vorba de luptă dreaptă între poporul român și cel unguresc, noi suntem aceia cari vom învinge veșnic.

D. T. Miron caracterizează astfel pe acel ce ne dăduse una din cele mai strălucite victorii:

„Nu știm până unde va înainta oștirea noastră, până unde se vor duce frumoșii roșiori, agerii vânători și dârjii dorobanți. Știm că au trecut de granițele, pe cari viața noastră națională și-le cerea, ca să se poată desvolta și manifesta în toată puterea și strălucirea ei.

„Se poate ca în generozitatea lor, acești dragi copii ai României însângerate de eri să redea, prin vitejia lor, liniștea și libertatea dușmanului, acolo pe pământul lui național, la a cărui cucerire nu năzuim. Am sângerat pentru salvarea culturei europene de cotropirea teutonă, ne-am expus pentru

stavilirea bestialităţei bolşevismului muscălesc, azi punem în cumpănă vrednicia noastră pentru păstrarea ordinei în centrul Europei..

„Care este contribuţia noastră, a Ardelenilor, în această cruciadă nouă cu îndoit scop, se va vedea mai târziu. Cu ce ochi vom privi aprecierea valoarei ei, nu ştim.

„Ştim însă că acolo în fruntea celor ce duc cu ei flacăra dătătoare de lumină a libertăţei şi a ordinei este unul dintre copiii Ardealului, bogat în aur şi în visuri. Este generalul Traian Moşoiu.

„Se pare că pronia cerească a voit să ne dea şi această mândrie de a vedea cerbicia duşmanului înfrântă de lovitura îndreptată asupra lui de unul dintre aceia cari au crescut sub povara jugului apăsător, de un Ardelean, care 'şi-a închinat întreaga viaţă gândului de desrobire a pământului şi a sufletului neamului românesc dintre Tisa şi Carpaţi.

„Personalitatea generalului Moşoiu nu este o apariţie neaşteptată, datorită împrejurărilor, prin cari armata română a trecut în cei trei ani din urmă.

„El este rezultatul unei întregi vieţi de muncă, de studii serioase, de îndrumări, după cele mai strălucite modele de vitejie şi de energie pe cari le-a dat poporul românesc.

„Puţini ştiu poate că vijeliosul comandant al armatei care înaintează spre Tisa are în sufletul său imaginea baronului Ursu de Margina, a cărui monografie a scris-o, a cărui pildă l-a însufleţit din anii primi ai tinereţei.

„Cu sufletul modelat de exemple din trecuta vitejie românească, a trecut în Bulgaria în 1913, cu acelaş suflet plin de avânt şi de credinţă în vrednicia braţului românesc a pornit la luptă pentru îndeplinirea idealului nostru. Ridicat prin muncă şi dovezi de virtuţi ostăşeşti la rangul ce-l are, au fost zile când cu o singură divizie pe Valea Oltului a înscris cele mai frumoase pagini ale vitejiei româneşti.

„In faţa lui, lovit de armatele dorobanţilor lui, a căzut fulgerat prinţul Henric de Bavaria, de piepturile ostaşilor lui s'a sfărâmat puhoiul năvălitor al Bavarezilor. La Sadu, în grozava încăerare de descercuire, a pornit cu un uimitor dispreţ de moarte la asalt, alături de ostaşii lui, până ce calul îi căzu străpuns de 7 gloanţe de mitralieră.

„In cumplitele lupte din Moldova glorioasă, în faţa

unităților conduse de generalul Moșoiu, jertfele dușmanilor pentru a putea înainta au fos zădarnice, iar loviturile primite pe Valea Sușiței, la Lepșa, Cocoșila și Răchitașul nu le vor uita nici-odată.

„Imprejurările prin cari am trecut de la încheerea armistițiului până la trecerea din nou a Carpaților nu i-au slăbit o singură clipă credința în isbânda noastră.

„Și acum iată-l mergând să înfăptuiască mai mult de cât astepta cel mai îndrăzneț vis al nostru; în fața ostașilor conduși de el, lanțurile robiei cad sfărâmate, umbrele întunerecului se ridică și tot mai strălucitoare se aprinde steaua acestui neam, care de zece veacuri își așteaptă ivirea zorilor unei adevărate vieți.

„Nu sunt lovituri dictate de împrejurări, cari se dau dușmanului.

„Și aici stăm în fața executărei unui plan lucrat cu stăruință, bazat pe studiul serios al tuturor eventualităților.

„Rezultatul îl avem azi înaintea ochilor.

„Și nu putem preamări jertfa sfântă a eroilor căzuți, să ne ascundem lacrima de mândrie — poate prea egoistă, poate izvorâtă din patriotismul local, dar explicabilă, — că cel ce duce pe ostașii români la izbânda și la glorie este al nostru.

„Și el trece de azi încolo în conștiința poporului desrobit.

„Numele lui va fi pomenit în legendele acestui popor, alături de ale altor eroi naționali și atunci când ființa lui pământească va trece de la noi".

Sdrobind pe Unguri și ajunsă la Tisa, armata românească avea drumul deschis spre Budapesta și nimeni nu ar fi putut-o împiedica să intre triumfătoare în Cetatea asupritorilor de odinioară ai Românilor. Visul neamului românesc, pentru care în timpul atâtor veacuri s'au jertfit mii de martiri, se împlinise.

Dar și de data aceasta, Antanta este înșelată de Unguri și ni-se ordonă oprirea înaintărei armatei noastre. Ba ceva mai mult, influențată de prapaganda pe care o făceau grofii și baronii unguri, Antanta ne ordona să ne retragem și dela Tisa pe o linie care trecea mai jos de Debrețin. Bine înțeles, că guvernul român, față cu această nouă ne-

justificată cerere, nu a cedat, aşa că armata română a rămas stabilită pe Tisa. Aliaţii noştri menajau pe bolşevicii unguri! Dar asupra greşelilor comise de aliaţi faţă de aceştia şi de Bela Kuhn, e nevoe să insistăm mai mult.

Bolşevicii au pus mâna pe putere la Budapesta în luna Martie 1919. După 4 luni de zile, dictatorul Bela Kuhn era la a doua ofensivă: ofensiva contra Ceho-Slovacilor în Iunie, după care a urmat ofensiva contra noastră în Iulie.

De ce s'a lăsat să crească o primejdie, care era aşa uşor de prevăzut?

In timpul primelor săptămâni ale existenţei sale, guvernul „*Ungariei Sovietiste*“ avea puterea doar să jefuiască Budapesta şi împrejurimile ei. Generalul Smuts, însărcinat cu o anchetă la faţa locului, constată dela prima ochire că nici chiar armata maghiară nu se supunea lui Bela Kuhn. Se făcea haz de acest carnaval unguresc. Se simţea că cel mai mic efort i-ar fi pus capăt. Cu toate acestea, era lăsat să-şi urmeze calea.

In schimb, vecinii erau îngrijaţi. Intr'adevăr, în luna Aprilie, trupele noastre au început înaintarea. Aşezaţi între Rusia şi Ungaria, noi, Românii, nu puteam suporta ca bolşevismul să ne ameninţe deodată pe ambele fronturi. In faţa noastră, Maghiarii se retraseră în desordine. La 3 Maiu o radiogramă bolşevistă din Budapesta anunţa în următorii termeni discursul pe care l'a ţinut Bela Kuhn:

> *„El a comunicat atunci că trupele maghiare fug. Trupele, cari erau bine stabilite la capul de pod Gorni, l'au părăsit atrăgând după ele şi pe oamenii cari îşi făceau datoria. La Budapesta s'a preparat echiparea a 15 batalioane de muncitori“.*

In faţa acestui dezastru al bolşevicilor, ce au făcut guvernele aliate?

Au oprit înaintarea Românilor.

Ele nu voiau ca armata română să ocupe singură Budap sta?

Fie. Dar în acest caz trebuia să se organizeze de urgenţă o ocupaţiune interaliată. Pentru a reclădi o ordine

oarecare pe ruinele fostei Ungarii, trebuia să se urmeze o politică pozitivă. Aliaţii noştri au urmat însă o politică de negaţiuni cu rezultate păgubitoare.

La începutul lui Maiu bolşevismul maghiar nu scăpa decât printr'o minune. Dar la jumătatea lui Iunie, batalioanele sale se oţeliră şi fură dotate cu toate mijloacele de apărare. Ele năvăliră în Ceho-Slovacia. Atunci era timpul să se concentreze o actiune interaliată contra Budapestei. Era momentul să se spună Românilor: „Inaintaţi! Nu aşteptaţi ca inamicul comun să se întoarcă contra voastră!“ Ce au făcut însă guvernele aliate?

E drept că au somat pe Bela Kuhn să evacueze Slovacia, dar ele i-au promis în schimb că Românii se vor retrage.

Iată textul acestei somaţii trimisă lui Bela Kuhn de către d. Clemenceau în ziua de 7 Iunie 1919:

Guvernele aliate şi asociate sunt pe punct de a convoca reprezentaţii guvernului maghiar la Paris, în faţa Conferinţei de pace, pentru a primi comunicări asupra punctelor de vedere care privesc justele frontiere ale Ungariei.

Tocmai în acest moment însă Maghiarii deslănţuesc contra Ceho-Slovacilor puternice atacuri nejustificate şi încalcă teritoriul Slovaciei.

Cu toate acestea, puterile aliate şi asociate au manifestat ferma lor voinţă de a pune capăt ori căror ostilităţi inutile, **oprind în două rânduri armatele româneşti** *care trecuseră limitele armistiţiului, apoi acele ale zonei neutre şi* **impiedicându-le de a-şi continua înaintarea lor spre Budapesta,** *şi totodată oprind armatele sârbe şi franceze pe frontul Ungariei.*

In aceste condiţiuni guvernul dela Budapesta este invitat formal a pune sfârşit, fără amânare, atacurilor sale în potriva Ceho-Slovacilor.

In caz contrar guvernele aliate şi asociate sunt absolut hotărîte de a recurge imediat la măsuri extreme pentru a sili Ungaria să înceteze ostilităţile şi să se conformeze voinţei neclintite, pe care o au aliaţii de a face să fie respectate ordinele lor.

Răspunsul la prezenta telegramă trebue să fie dat în termen de 48 de ore.

Clemenceau,
Preşedintele Conferinţei de pace

In acelaş timp, pe când d. Ion I. C. Brătianu, preşedintele consiliului de miniştri al României, era la Paris ca delegat la Conferinţa de pace, consiliul superior al aliaţilor trimitea o radio-telegramă „Guvernului român la Bucureşti", cerându-i ca trupele române să fie retrase până la frontiera ce le fusese fixată, frontieră trasă fără consimţimântul guvernului român.

La sfârşitul lui Iunie, România răspunse că nu va retrage trupele sale atât timp cât în Ungaria nu va fi un guvern care să fie în măsură să dea garanţii şi a reprezenta libera voinţă a populaţiei. Oare această atitudine hotărîtă îi decise pe bolşevicii maghiari să rămâie în Slovacia? Câtuşi de puţin. Văzând că armata ceho-slovacă îşi măreşte numărul, bolşevicii maghiari se resemnară ca să plece. Ei nu fuseră nici desarmaţi, nici răsturnaţi. Viitorul le rămânea deschis. Timp de câteva săptămâni îşi consolidară situaţia internă, pregătindu-se pentru o nouă operaţie, de astădată în contra noastră a Românilor.

Intr'adevăr, la Budapesta, Bela Kuhn hotărăşte să dea lovitura de graţie Românilor, sperând să poată provoca o revoluţie în armată şi în populaţia Ardealului.

Pentru aceasta însă îi trebuia o armată puternic organizată. Văzând bunăvoinţa sau mai bine zis slăbiciunea Antantei, el reuşeşte să-şi organizeze o armată destul de puternică.

Prima lovitură a încercat s'o dea Ceho-Slovacilor, cari fiind tocmai în curs de organizare nu puteau să reziste loviturei pregătite de Unguri.

La somaţiunile Antantei şi ştiind că armata română veghează, Bela Kuhn schimbă tactica şi închee un armistiţiu cu Ceho-Slovacia. Toată atenţiunea sa însă şi-o îndrepta asupra Românilor.

Incurajaţi de uşoarele succese obţinute contra Ceho-Slovacilor, Ungurii hotărăsc să treacă Tisa şi sdrobind armata română, să ocupe întreg Ardealul.

Concentrând 8 divizii bine organizate şi înzestrate cu material de războiu formidabil, în ziua de 20 Iulie (1919) ei dau lovitura şi trec Tisa în 3 locuri.

Bine înţeles, că slabele noastre forţe, cari apărau ma-

lurile Tisei, nu puteau să reziste puternicei lovituri dată în masă de armata bolșevică.

Nu e mai puțin adevărat iarăși că acest prim succes, pe care Bela Kuhn îl trâmbița în lumea întreagă, se datora în mare parte și neglijenței comandamentului nostru—și iată motivul:

Am amintit mai sus laurii, cu cari se acoperise armata română sub comanda generalului Moșoiu. Succesele strălucite sau mai bine zis gloria acestui general, care fusese sărbătorit de întreaga suflare românească, după cum am arătat, nu erau văzute cu ochi buni de anumiți generali, și se continua cu aceleași intrigi învechite, cu cari am văzut în prima parte că a fost înlocuit generalul Moșoiu delà comanda generală a trupelor din Transilvania.

Crezându-se că totul s'a terminat, se căuta să se micșor ze faima generalului Moșoiu și recurgând la un truc de culise, îndepărtează din nou pe generalul Moșoiu de la comanda trupelor, cu care câștigase cele mai frumoase victorii.

Deoarece armata română ocupa și câteva județe propriu zis urgurești, au hotărât să facă apel la calitățile de organizator ale generalului Moșoiu și îl numesc guvernatorul Ungariei ocupate, cu sediul la Debrețin, însă fără să mai aibă trupe sub comandă....!

Cu un cuvânt, reușiseră să îndepărteze pe generalul, care întunecase gloria pe care o pretindeau pe nedrept anumite persoane.

Culcați pe laurii câștigați de generalul Moșoiu, încep să facă dela distanța de 600 klm. strategie înaltă. Vorba proverbului românesc: „După războiu, mulți eroi!"

Și cum poporul românesc suferă de o boală acută și anume că toți sunt strategi în timp de pace, era fatal să plătim așa de scump și acest lux, care și-l permiteau conducătorii noștri.

Dar vorba zicătoarei: „Dă-mi, Doamne, mintea Românului cea de pe urmă". Văzând că lucrurile se încurcă, că Ungurii trec Tisa și înaintează și prin urmare nu e glumă, iată-l pe șeful Marelui Cartier general, în tren special, venind ca fulgerul la generalul Moșoiu, care își îndeplinea noua sa misiune, tot cu aceiași dragoste față de Tron și țară.

Ce a urmat e uşor de înţeles. Văzând invazia ungurească, comandamentul nostru hotărăşte să lase armata ungurească să înainteze şi la momentul priincios să-i dea lovitura de graţie, lovitura de ciocan.

Pentru aceasta se formează în pripă grupul de manevră, compus din divizia I-a de infanterie, comandată de generalul Obogeanu Mihail, apoi de divizia 6-a de sub comanda generalului Olteanu şi divizia I-a de cavalerie de sub comanda generalului Davidoglu. Cu comanda grupului de manevră este însărcinat generalul Moşoiu, care intră iarăşi în arena războiului, de data aceasta având cel mai frumos rol, rolul de a salva cea mai critică situaţie. Ochii unui neam întreg erau îndreptaţi, în aceste timpuri, spre sângeroasa tragedie care începuse.

Cum a decurs această luptă decizivă, ne-o spune generalul Moşoiu prin strălucitul ordin de zi dat după victorie. Iată-l:

ORDIN DE ZI No. 12

6 August 1919

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi ai grupului de manevră!

„Când armata bolşevică ungurească trecuse Tisa la Szolnok luând drumul către Oradia-Mare, ocupând Kis-Uj-Szallas şi ajungând în apropiere de Gyoma, pe voi v'a ales Comandamentul trupelor din Transilvania ca să înfrângeţi îndrăzneala duşmanului secular, care în trufia lui oarbă credea că i s'a deschis drumul spre Ardeal.

„Increzător în vitejia voastră încercată, v'am îndreptat ca să atacaţi armata inamică în flanc şi în spate, dispunând ca divizia 6-a să-i ţie calea şi să o lovească la Kis-Uj-Szalas, iar. div. I-a de infanterie şi div. II-a de cavalerie s'o izbească pe stânga şi în spatele ei, înspre Kenderes şi Fegyvernek.

„Aşa s'a şi întâmplat! Aţi executat ordinele mele într'un mod desăvârşit, învingând cu bărbăţie şi bravură toate piedicele ce v'au stat în cale. Nimic n'a putut să reziste minunatului vostru avânt.

„Divizia I-a de inf. cu o vitejie fără seamăn, a izbit drept în flancul şi în spatele armatei roşii.

„Divizia 6-a de inf. a atacat cu vigoare Kis-Uj-Szalaşul şi a păzit stânga grupului de manevră.

„Divizia 2-a de cavalerie, susţinută de regim. 18 vânători ardeleni, cu o bravură extraordinară a asigurat flancul drept şi spatele grupului, respingând în mod sângeros atacurile inamicului ce trecuse Tisa la Abad-Szalok-Tisza Bura-Tisza-Bo, iar cu brig. 3-a de roşiori s'a aruncat vitejeşte la lupte pe jos, contra coloanei duşmane, care ameninţa dreapta noastră din direcţia Fegyvernek.

„Atât de fulgerătoare a fost dată lovitura de toate forţele grupului şi în special de div I-a de Inf., încât inamicul după 2 zile de lupte crâncene, a început să se retragă în desordine peste Tisa, considerând totul pierdut.

„Prin vitejia voastră, ostaşi ai grupului de manevră. aţi contribuit puternic la deschiderea drumului spre Budapesta.

„Urmărit energic de voi dincolo de Tisa, inamicul trufaş, care ne atacase mişeleşte, s'a predat în mâinile trupelor noastre împreună cu tot materialul de război

„Ostaşi! Bătălia de la 24 şi 25 Iulie constitue una din cele mai strălucite victorii ale armatei române. Kis-Uj-Szallas Fegyvernek şi Kenderès, sunt nume cari vor fi scrise cu litere de aur în cartea neamului şi vor trăi în amintirea poporului atâta timp cât va mai bate o inimă românească pe acest pământ.

„Camarazi! Voi aţi văzut cu durere că o parte din noi, dintre cei mai viteji, au căzut pe câmpul de onoare înainte de a trece Tisza.

„Onoare lor, căci pilda de jertfa dată de ei formează mândria neamului nostru. Ei sunt străjerii de veci ce am lăsat pe Tisa ca mărturie, că armata română a trecut această apă atunci când hotarele naturale ale României Mari au fost atinse de duşmani.

„Ostaşi! Mulţumesc din adâncul sufletului meu tuturor comandanţilor şi soldaţilor, pentru vitejia şi devotamentul cu care au luptat în memorabilele zile de 24 şi 25 Iulie 1919.

„Mulţumesc în special celor 3 comandanţi de divizie, generalii Obogeanu, Olteanu şi Davidoglu pentru bravura şi destoi-

nicia cu care au condus operaţiunile unităţilor lor, dându-i ca exemplu de şefi luminaţi şi patrioţi, cari au cooperat într'un mod admirabil pentru sdrobirea duşmanului.

„Ostaşi! în momentul când armata inamică s'a predat şi biruinţa noastră a dat toate roadele, ne îndreptăm cu toţii gândul către Marele nostru Rege şi strigăm din adâncul inimei:

„Să Trăiască Majestatea Sa Regele!

„Să Trăiască Majestatea Sa Regina!

„Să Trăiască Familia Regală!

„Să Trăiască Şefii noştri, cari ne-au acordat toată încrederea pe care voi, bravi ostaşi, nu aţi desminţit-o!

„Să Trăiască România Mare!"

Comandantul grupului de manevră:
General **Moşoiu.**

Ungurii zdrobiţi, asvârliţi peste Tisa, încep iarăşi să plângă cerşind mila Antantei, dar acum nimic nu mai poate opri uraganul românesc din înaintarea lui vertiginoasă. Soarta Budapestei, cetatea tiraniei, era în vârful baionetei dorobanţului.

Cu ocazia ofensivei desfăşurată de armata română contra bolşeviştilor unguri, d. general Mărdărescu, comandantul trupelor române din Transilvania, a trimis M. S. Regelui următoarea telegramă:

Trupele noastre cari veghiau pe ţărmul stâng al Tisei au fost atacate de inamic pe tot frontul, în dimineaţa zilei de 20 Iulie 1919.

Vrăşmaşul fiind bine utilat, a reuşit să împingă perdeaua noastră de acoperire pe toată întinderea frontului, să execute o trecere în massă în regiunea Solnok şi să înainteze în direcţiunea Solnok-Debreţin-Oradia-Mare pe o adâncime de circa de 50 klm.

Duşmanul fiind însă pretutindeni manevrat energic şi la timp, după lupte crâncene şi neîntrerupte de 7 zile, bravele noastre trupe a rueuşit să-l arunce pe dreapta Tisei, în tot lungul frontului, în complectă debandadă.

Mândre că au putut să-şi îndeplinească încă odată datoria faţă de Neam, Ţară şi Tron, bravele trupe ale

frontului de Vest își îndreaptă gândurile cu dragoste și supunere către tron și într'un singur glas strigă:

Să trăiască M. S. Regele, Comandantul de căpetenie!

Să trăiască M. S. Regina, îngerul proteguitor al celor în suferință!

Să trăiască A. S. Principele moștenitor și toate vlăstarele dinastiei!

Comand. trupelor din Transilvania
General **Mărdărescu**

Șef de Stat Major
General **Panaitescu**

In acelaș timp d. general Mărdărescu a dat următorul ordin de zi:

ORDIN DE ZI No. 53

din 27 Iulie 1919 st. n.

Straje fiind pe țărmul stâng al Tisei, pentru a apăra vatra strămoșească și pentru a asigura viața, cinstea și avutul întregei populațiuni din regiunile ocupate de voi fără deosebire de neam și de credință, inamicul trecând Tisa, s'a năpustit asupra voastră, atacându-vă pe furiș în tot lungul frontului.

După lupte crâncene și neîntrerupte de 7 zile, dușmanul lovindu-se de zidul format de piepturile voastre de bravi, a fost zdrobit și aruncat peste Tisa în complectă debandadă.

Prin acest nou fapt strălucit de arme, falnicele divizii românești au făcut dovadă încă odată lumei întregi de neîntrecutele virtuți ostășești și neclintitul spirit de disciplină cu care sunt înzestrate.

Credința, că prin sforțările făcute v'ați îndeplinit o datorie sfântă față de Neam, Țară și Tron, este cea mai desăvârșită ușurare pentru toate greutățile, prin care ați trecut.

Sunt neîntrecut de mulțumit și mândru, că m'am găsit în mijlocul vostru și v'am comandat într'o întreprindere atât de măreață.

Mulțumindu-vă la fiecare în parte, vă zic:

Sănătate și voie bună, bravi ostași ai armatei din Ardeal!

Comandantul trupelor din Transilvania
General **Mărdărescu**

Șef de Stat Major
General **Panaitescu**

După asvârlirea peste Tisa a duşmanului încep pregătirile pentru trecerea Tisei. Insuşi M. S. Regele şi M. S Regina, însoţiţi de primul ministru d. Ion I. C. Brătianu, vin în fruntea oştirilor pe front ca să ia parte, îmbărbătându-le, la acest măreţ eveniment.

Şi va rămâne neşters în mintea ori-cărui ostaş care a trecut Tisa tabloul măreţ când M. S. Regina şi M. S. Regele stau de veghe pe podul aruncat de pontonierii noştri, împărţind daruri şi flori din mâna lor regească soldaţilor ce trecaau Tisa cu flori la capelă şi chiuind. Şi cred iarăşi că pentru iubiţii noştri suverani vor rămâne neuitate clipele când în uralele ce eşiau din mii de piepturi de voinici, în goana automobilului regal, bravele noastre trupe plecau voiase în înaintarea lor asupra Budapestei.

Trecerea Tisei s'a început în zorii zilei de 29/30 Iulie pe la punctul Tisza-Bö în bărci şi în pontoane improvizate; au trecut primele elemente ale diviziei II-a de vânători, comandată de generalul Dabija. După aceia cu o iuţeală nespusă, ca în poveşti, pontonierii noştri, sub conducerea lt. colonelului Lupu din geniu, au aruncat mândrul pod pe care trebuia să se scurgă falnica armată română. Şi au început să treacă divizia II-a de vânători, divizia I-a de vânători de sub comanda generalului Leca, apoi divizia VI-a de sub conducerea generalului Olteanu, divizia I-a de infanterie, sub comanda generalului Obogeanu etc.

Rezistenţa ungurească a fost foarte slabă. După dezastrul suferit, cu greu mai putea armata lui Bela Kuhn să opună rezistenţă.

Al doilea pod a fost lansat la Kis-Körös, pe unde a trecut divizia I-a de cavalerie şi divizia 7-a de infanterie.

Odată Tisa trecută, o parte din armata română se îndreaptă spre Budapesta, iar grupul de divizii general Moşoiu spre Abony şi Czegled, unde luptând a făcut 5 divizii bolşevice prizoniere.

După capturarea grosului forţelor ungureşti, generalul Moşoiu dă ordin brigadei de roşiori, de sub comanda generalului Rusescu, să înainteze ca avantgardă asupra Budapestei.

In seara zilei de 3 August, roşiorii generalului Rusescu defilează în faţa Parlamentului unguresc, cu toate

protestările reprezentanţilor Antantei, cari ademeniţi de promisiunile Ungurilor, voiau să ne răpească din nou această glorie.

In ziua de 4 August 1919, generalul Mărdărescu, cu şeful său de Stat Major, într'un automobil, intră în Budapesta, după ce îndepărtase pe generalul Rusescu şi îi luase comanda pentrucă îndrăznise să intre în Budapesta, fără ordinul său ca comandant suprem al armatei de operaţii.

Aşa era fie să răsplătit un general român, care a făcut cinste armatei şi care cu cel mai mare dispreţ de moarte a înaintat fără să ţină seamă de pericol până în inima Budapestei. Generalul Rusescu a rămas totuşi în armată, din care s'a retras numai pe ziua de 1 Aprilie 1921.

Dar aceste intrigi dureroase se perdeau în faţa măreţiei momentelor ce trăiam.

Astfel s'a sfârşit marele proces între poporul maghiar şi poporul român. Ce va fi mai târziu, vom vedea. Până atunci am dat probe în faţa lumei întregi că ştim să murim vitejeşte şi am dovedit cu fapte tăria poporului românesc.

Comandamentul suprem român, după ocuparea Budapestei, a impus Ungariei următoarele condiţiuni de armistiţiu:

Comandamentul suprem român va ordona evacuarea întregului teritoriu al Ungariei, dacă înaltul comandament ungar primeşte condiţiunile următoare:

I. Predarea:

a) A întregului material de războiu care există încă în armata ungurească şi în Ungaria.

Face excepţiune materialul considerat ca indispensabil forţelor armate pe cari Ungaria le va păstra pentru asigurarea ordinei în interior până la ratificarea tratatului de pace cu România. Efectivul acestor trupe nu va trece în nici un caz de 15000 oameni inclusiv ofiţerii.

b) A uzinelor utilizate actualmente în Ungaria la fabricaţiunea muniţiunilor de războiu. Desafectarea lor se va face de către specialişti români fără ajutorul ofiţerilor unguri.

c) A echipamentului prevăzut pentru o armată de 300.000 oameni.

d) A 50 la sută din materialul rulant aparţinând statului ungar şi a întregului material şi maşinelor necesare construcţiunei, întreţinerei, precum şi reparaţiunilor căilor ferate şi materialului rulant.

e) A 200 automobile şi 400 camioane automobile în bună stare cu accesoriile lor.

f) A 30 la sută din vitele şi animalele de tot felul existând în Ungaria.

g) A 30 la sută din întregul utilaj agricol.

h) A 20.000 vagoane de grâu, 10.000 de porumb şi 5000 orz şi furaje.

i) A întregului material fluvial aparţinând fie statului român, fie companiilor româneşti, fie supuşilor români, care a fost luat din România în timpul ocupaţiunei de către inamic şi care se găseşte acum în apele ungureşti.

j) A 50 la sută din materialul fluvial aparţinând statului ungar.

k) A tuturor prizonierilor şi ostaticilor români.

l) A tuturor dezertorilor români de orice naţionalitate cari s'au refugiat în Ungaria până la semnarea prezentei convenţiuni.

II. Să acopere cheltuelile ocazionate cu menţinerea trupelor române în teritoriile ungureşti dela Vest de Tisa, până la semnarea prezentei convenţiuni.

III. *a*) Procurarea cărbunilor necesari deplasărei indispensabilă trupelor române în regiunea dela vestul Tisei.

b) Armatele regale române nu se vor retrage la estul Tisei decât când comandamentul suprem ungar va executa condiţiunile impuse de paragraful a.

c) Recepţiunea materialului, a vitelor, va fi asigurată de comisiunile numite în acest scop. Alcătuirea, reşedinţa acestor comisiuni, precum şi condiţiunile în care se vor efectua aceste livrări se vor decide ulterior de comandamentul suprem român.

Controlul executărei acestei convenţiuni va fi exercitat de o misiune română fixată la Budapesta. Această misiune se va bucura de toate privilegiile acordate diplomaţilor şi de imunitatea garantată la toate naţiunile civilizate.

Guvernul unguresc acceptând aceste condiţiuni, după ce au fost executate, trupele române au început să evacueze capitala Ungariei în ziua de 12 Noembre 1919.

Dacă Ungurii, cu cari, după închierea păcei, noi voim să trăim în relaţiuni de bună vecinătate, nu vor vrea să

înţeleagă pornirile noastre cinstite şi vor crede că ei, cari au provocat războiul mondial, trebue să aibă beneficiile victoriei, se înşeală amarnic şi dintr'un moment într'altul nu este exclusă posibilitatea ca tot braţul dorobanţului român să-i cheme la sentimentul realităţei, pe care pare a şi-l fi pierdut întreg poporul unguresc, orgolios, şovinist şi incorigibil chiar în cele mai mari nenorociri ce singur îşi creiază.

CAPITOLUL XV

România la Conferința păcei din Paris

Deși tunul nu își spusese încă ultimul cuvânt, cel puțin în ce privește România, care cu toată victoria aliaților avea să-și ocupe din mâinile Ungurilor cu sabia teritoriul ce 'i-se cuvenea, conform tratatului de alianță încheiat la București de guvernul Brătianu cu Puterile Ințelegerii în ziua de 4 (17) August 1916, totuși la Paris se făceau în cursul lunei Ianuarie 1919 pregătirile necesare pentru lucrările marei adunări a stăpânilor cugetărei politice, cari se întruneau la Conferința păcei în scopul de a hotărî noua hartă a globului pământesc.

Factorii hotărâtori ai acestui ilustru areopag au fost următorii patru: Wilson, președintele Republicei Statelor-Unite ale Americei de Nord, G. Clemenceau, Lloyd George și Orlando, prim-miniștrii Franței, Angliei și Italiei, cari formau așa zisul *consiliu suprem*.

România a fost reprezintată la Conferința păcei prin d. Ion I. C. Brătianu, ca prim-delegat, și prin d-nii N. Mișu, ministru plenipotențiar, și dr. Alex. Vaida-Voevod, membru al consiliului dirigent din Sibiu, cari în Ianuarie 1919 au și plecat la Paris.

In opinia publică din țară, îndată ce s'a cunoscut numele delegaților români la marea adunare din Paris, începuse să se comenteze următoarele două lipsuri: 1) că delegații nu erau emanațiunea unui guvern național, compus din reprezentanți ai tuturor partidelor politice, și 2) că d. Take Ionescu nu figura și d-sa printre delegații României.

Printre acei cari cugetau atunci ast-fel eram şi eu şi în cartea mea *Pacostea rusească*, apărută în primăvara anului 1920, mă exprimam (la pag. 113) în această privinţă precum urmează:

„Nu mă preocup aci decât de politica războiului nostru, care, fără îndoială, a fost conştientă şi patriotică, precum o dovedesc rezultatele ei mărețe. Ei bine, în această politică d. Ion I. C. Brătianu are incontestabil partea sa de mare merit, ca unul care a condus de fapt frânele guvernului în vremurile cele mai dificile pentru ţară.

„Desigur, meritul d-lui Brătianu ar fi putut fi însă cu mult mai strălucit, dacă personalitatea d-sale n'ar fi fost prea absorbantă, prea egoistă. Excesiv de perseverent, d. Brătianu putea să treacă în istorie într'o lumină şi mai frumoasă, dacă înainte de a pleca la conferința păcei din Paris ar fi consimţit să fie mai generos, cel puţin în sensul de a nu fi pus tot soiul de piedici ideii salvatoare pentru formarea unui *guvern naţional*, compus din reprezentanţi ai *tuturor* partidelor politice din ţară, ceeace nu putea decât să-i sporească prestigiul său şi deci şi al României în faţa marelui areopag al lumei, mai ales când s'ar fi înfăţişat în faţa lui la braţ cu d. Take Ionescu, autorul politicei instinctului naţional, şi cu d. N. Iorga, savant cu reputaţie universală".

Azi, când pasiunile s'au mai potolit şi adevărul istoric este mai uşor de prins, mă simt dator să dau unele lămuriri mai exacte în această privinţă.

Chestiunea alcătuirei unui guvern naţional în vederea Conferinţei păcei şi a luptelor noastre viitoare cu Ungurii era în principiu hotărâtă chiar de către d. Ion I. C. Brătianu încă de la Iaşi, prin luna Noembre 1918, pe timpul guvernului Coandă, deci înainte de reîntoarcerea noastră din Moldova la Bucureşti. Tratative speciale au avut loc în acest scop cu reprezentanţii din Moldova ai partidului conservator-democrat, oferindu-se amicilor d-lui Take Ionescu *cinci* locuri în noul guvern ce urma să se compună sub preşidenţia d-lui Iôn I. C. Brătianu.

Dacă această colaborare nu a reuşit, vina nu este a d-lui Brătianu, ci a d-lui Take Ionescu personal, care pe

de o parte a fost prea exigent, cerând ca în lotul d-sale să cadă ministere din cele mai importante, ca externele, finanţele etc, iar pe de altă parte pentru-că, fiind la Paris, încă înainte de întrunirea Conferinţei, d-sa a luat unele angajamente cu Sârbii în chestia Banatului, recunoscându-le acestora dreptul la un hinterland în faţa Belgradului (unghiul format de Tisa la revărsarea acesteia în Dunăre), — aceasta în baza unor informaţiuni ce culesese la Paris cum-că Conferinţa păcei nu ne va acorda Banatul întreg şi mai ales că Americanii declaraseră că nu vor recunoaşte valabilitatea tratatelor secrete, deci şi valabilitatea tratatului nostru de alianţă dela 4 August 1916.

Iată cum se exprimă însuşi d. Ion I. C. Brătianu în privinţa colaborărei cu d. Take Ionescu, într'un discurs al său, rostit la Bucureşti în luna Octombre 1919:

> Colaborarea cu dânsul — adică cu d. Take Ionescu — nu am putut să o facem, pentrucă noi ne propuneam ceva hotărât şi precis în acţiunea politică pe care o duceam. Ne propuneam realizarea condiţiunilor de siguranţă şi de propăşire paşnică a Statului român.
>
> Ei, cum puteam face în această luptă colaborare cu oameni, cari pe această chestiune au nu numai o convingere opusă aceleia, pe care o avem noi, *dar cari au luat angajamente şi au lucrat peste hotare în sens contrariu politicei pe care noi voiam să o reprezentăm în ţară şi în străinătate?*
>
> Cum puteam să mergem noi împreună cu dânşii în faţa Europei si să spunem: iată condiţiunile indispensabile unei situaţiuni de ordine şi de putere ale României, cu dânşii cari au spus, cari spun încă şi declară continuu Cancelariilor străine: *„Aceste condiţiuni nu sunt necesare, România n'are nevoie de ele, nu aveţi nevoie să ni le daţi"*.
>
> Pentru a asigura faţada unei colaborări, trebuia să sacrificăm însuşi scopul pentru care luptam. (Ovaţiuni).

Dacă colaborarea cu gruparea d-lui Take Ionescu n'a fost posibilă, deşi d. Brătianu a voit-o, conlucrarea cu d. general Averescu nu s'a făcut, fiindcă nu a voit-o însuşi d. Brătianu penfru motive de ordin moral.

Cu d. Nicolae Iorga colaborarea nu s'a putut face,

deşi a fost propusă savantului nostru profesor printr'o telegramă, din cauza refuzului d-sale. Este de notat că încă până aci, d. Brătianu mai propusese în 4 rânduri un loc în guvern d-lui Iorga, care în mod constant a declinat această onoare pe motivul, adevărat de altfel, că ministerul 'i-ar răpi prea mult timp şi nu s'ar mai putea ocupa de studiile d-sale istorice, cari îi absorb aproape toată vremea. O asemenea declaraţie a făcut-o d. profesor Iorga şi în Parlament (în luna Martie 1921), accentuând că n'a ţinut şi nu ţine să stea pe banca ministerială, unde, dacă ar fi voit să ajungă, ar fi putut-o face în cinci rânduri.

Iată de ce dar d. Brătianu s'a dus la Conferinţa păcei fără guvern naţional şi fără d. Take Ionescu, al cărui punct de vedere politic în importanta chestie a Banatului nu se potrivea de loc cu concepţia d-lui Brătianu, care cerea pe seama României Banatul *întreg*, conform articolului IV din tratatul de alianţă dela Bucureşti (4/17 August 1916), unde se spune categoric, între altele, că noua noastră linie de graniţă *„dela Algyö va coborî malul Tisei până la vărsarea sa în Dunăre şi în sfârşit va urma malul Dunărei până la frontiera actuală a României"*.

Dar chiar dacă guvernul naţional s'ar fi compus şi d. Take Ionescu ar fi mers ca delegat la Conferinţă, alături de d. Brătianu, un conflict între aceşti doui fruntaşi bărbaţi politici ar fi fost inevitabil, căci în afară de adevărul zicătoarei că *„două săbii intr'o teacă nu încap"*, apoi dela început a fost o deosebire complectă între d. Take Ionescu şi între d. Brătianu în ceace priveşte integritatea Banatului. D. Brătianu a văzut în unitatea Banatului nu numai o nevoe locală, esenţială, nu numai o necesitate economică de prima ordine pentru toată desvoltarea economică şi politică a Ardealului, dar a văzut într'însa o necesitate politică superioară pentru întreagă această regiune a Europei orientale, pentrucă a crezut că între poporul sârb şi poporul român, — între rasa slavă dela Sud şi rasa latină dela Dunăre nu este altă fruntarie amicală şi definitivă decât acea a marelui rîu, croită de Dumnezeu pentru vecie. Când d. Brătianu a revendicat această graniţă, a cerut-o fară nici un sentiment de vrăşmăşie în contra poporului sârb, din potrivă a cerut-o cu conştiinţa că Dunărea este singura linie pe

care în mod temeinic şi pentru totdeauna cele două popoare îşi pot da mâna.

Atitudinea aceasta a delegaţiei noastre la Conferinţa păcei a fost invariabilă dela început până la sfârşit. O datorie de ordin moral impunea României ca să stea în Conferinţă cu tratatul său de alianţă *neştirbit*.

Pe chestia Banatului întreg şi apoi a drepturilor minorităţilor etnice primul delegat al României a avut de dus la Conferinţa păcei o luptă titanică, dar demnă şi patriotică, în special cu d-nii Wilson şi Clemenceau. In faţa acestor ilustre personagii, d. Brătianu le-a spus adevărul mai limpede şi mai direct decât le-a spus opiniei publice româneşti în diferite discursuri ale sale rostite în ţară.

Voiu căuta ca, în puţine cuvinte, să pun sub ochii cititorului care a fost rolul fiecăruia dintre aceşti doui bărbaţi politici, cari au avut onoarea să hotărască la Paris de soarta lumei întregi, manifestând uneori faţă de ţara noastră o atitudine puţin amicală.

In ce priveşte personalitatea preşedintelui Wilson, dau cuvântul colaboratorului său d. Robert Lansing, fost ministru de externe în cabinetul wilsonian şi el însuşi membru al delegaţiei americane de pace, care în revista americană *Saturday Review* 'i-a făcut următorul just portret, pe care îl găsesc în ziarul *L'Echo de Paris:*

Nici un om, scrie d. Lansing, n'a fost obiectul unei demonstraţii atât de vibrante de bun sosit ca Wilson din clipa când a călcat pe pământul Franţei. Entuziasmul şi căldura cu care a fost primit, putea să sucească capul şi unui om mai puţin sensibil decât preşedintele Wilson şi i-au dat desigur o foarte înaltă opiniune despre valoarea şi misiunea sa în lume.

Această convingătoare evidenţă a popularităţei sale îl întăriră în credinţa că de vreme ce popoarele celor trei mari puteri erau atât de unanim dispuse să-l urmeze, oamenii lor de stat nu vor îndrăzni negreşit să se opună.

Nenorocirea a fost că preşedintele Wilson nu era pregătit pentru a prinde această ocazie. El veni la Paris fără să aibă un plan stabilit de tratat de pace cu Germania. El n'avea decât o ciornă de contract pentru Liga Naţiunilor

un plan brut şi fără formă, şi faimoasele 14 puncte. Toate acestea nu alcătuiau decât o serie de principii şi de sisteme cari să servească pentru elaborarea condiţiunilor practice. Cât despre un proect complect sau măcar o privire a condiţiunilor cari ar fi putut fi supuse delegaţilor, nici nu poate fi vorba.

D. Wilson, neavând făcută o lucrare preliminară şi nevoind să lase pe ceilalţi membrii ai delegaţiei americane s'o facă, a venit în faţa conferinţei nepregătit. Consecinţa a fost că toate condiţiunile şi schema generală a tratatului de pace au fost făcute de delegaţiunile franceză şi engleză.

Mă îndoesc, scrie d-l Lansing, dacă d-l Wilson a studiat amănunţit, măcar ca titlu de experienţă, aplicarea principiilor şi preceptelor pe cari le expusese în cursul războiului. Din această cauză o atmosferă de nesiguranţă şi un sentiment de neputinţă plutea asupra condiţiunilor tratatului de pace, asupra cărora delegaţii americani nu-şi puteau preciza intenţiile. Delegaţia întreagă împreună cu preşedintele îşi pierdu astfel tot prestigiul şi toată influenţa asupra delegaţilor străini. Pe de altă parte şefii celorlalte delegaţiuni aveau lungi conferinţe cu experţii lor asupra tuturor chestiunilor, în vreme ce d-l Wilson, în tot timpul cât a durat Conferinţa de pace, n'a convocat decât o singură dată pe experţii americani. Dela început până la sfârşit n'avu loc nici o muncă comună, nici un conciliabul, nici o acţiune închegată între membrii delegaţiei americane. Această absenţă totală de sistem, tocmai atunci când era mai multă nevoie de sistem, era descurajatoare. Neîngăduind o discuţie, nevoind să ţină seama de sfatul şi opiniunile celorlalţi delegaţi americani, d-l Wilson se făcuse singurul depozitar al tuturor informaţiunilor, al tuturor opiniunilor şi al tuturor reflecţiunilor. Consecinţele acestei tendinţe de a se ţine la o parte şi aversiunei împotriva sfaturilor celor din jurul său au fost că d-nul Clemenceau şi d-l Lloyd Geroge, într'un grad mai mic, luară iniţiativa regulării tuturor chestiunilor, şi chiar în ceeace priveşte Liga Naţiunilor, al cărei preşedinte era d-l Wilson, iniţiativa trecu dela dânsul la generalul Smuts şi lordul Robert Cecil. Astfel Statele-Unite fură silite să urmeze în loc să conducă redactarea condiţiunilor

formulate de către consiliul celor patru, situaţie foarte nenorocită şi inutilă.

Robit de ideia că constituirea unei Ligi a Naţiunilor era scopul suprem pe care trebuia să-l atingă Conferinţa dela Paris, d-l Wilson îşi consacră tot timpul, toate sforţările şi toată influenţa pentru a îndepărta obiecţiunile cari se opuneau acestei ligi.

La început el avu consfătuiri în privinţa Ligii Naţiunilor cu ceilalţi delegaţi americani, dar când văzu că toţi, afară de colonelul House, privesc cu scepticism realizările practice şi sunt dispuşi să facă modificări statutului elaborat de dânsul împreună cu Robert Cecil şi generalul Smuts, el dădu a înţelege că nu va mai lucra decât cu aceia cari aveau o încredere oarbă în proectul său. Era evident că nu dorea sfat şi critică şi că nu căuta decât aprobări şi elogii. Evenimentele cari urmară dovediră cât de nefastă a fost şi pentru preşedinte şi pentru Ligă această atitudine a sa.

Raporturile preşedintelui Wilson cu membrii consiliului celor zece erau foarte curtenitore, iar răbdarea şi calmul sĕu nu s'au desminţit o clipă în tot cursul desbaterilor. Dar în toate discuţiunile, din lipsa unui plan hotărât, el producea amânări, tergiversări şi încetineli. Astfel, după ce un subiect fusese desbătut până la plictiseală, d-l Clemenceau se întorcea spre preşedinte şi-i cerea avizul asupra hotărârei de luat. D-l Wilson răspundea fără şovăială, dar de obiceiu amâna deciziunea printr'o revizuire generală a punctelor cari fuseseră examinate.

După ce de domnul Wilson înceta să vorbească, d-l Clemenceau cerea avizul d-lui Lansing, apoi al d-lui Lloyd George, Balfour etc. Apoi se întorcea spre preşedinte şi-l întreba: „ei bine, ce facem?“

D-l Wilson răspundea de cele mai multe ori: „Poate ar fi bine să trimitem chestiunea unei comisiuni de experţi“, sau: „Pot întreba pe cineva dacă a pregătit vre-o soluţie?“ Şi la această din urmă întrebare venea totdeauna răspunsul d-lui Lloyd George, ai cărui secretari pregătiseră o soluţiune în cursul desbaterilor.

Iată cum, prin firea sa nehotărâtă şi din pricina lipsei unui plan, toată autoritatea morală şi influenţa pe care delegaţia americană ar fi trebuit s'o exercite în desbaterile

conferinţei de pace au trecut în mâinile delegaţilor francezi şi englezi.

Scriitorul englez Morton Fullerton, fost corespondent al ziarului *Times* la Paris, într'o carte a sa intitulată *„Inşelătoria wilsoniană"*, se exprimă într'un loc astfel asupra d-lui Wilson:

Preşedintele Wilson era cunoscut de mai înainte de 1914 şi chiar din timpul războiului celui mare ca agent al Germaniei şi al puterii evreeşti. Ziare, cum este *„Corespondentul"*, reviste ca *„Franţa cea veche"* şi chiar unii scriitori americani au spus ce ştiau în această privinţă. Periculosul ideolog dela Casa albă a distrus câte-va trusturi mari financiare numai pentru-că nu erau evreeşti şi concurau puterea evreească. După bătălia de la Marna, era apostolul neobosit, în numele lui Wilhelm al II-lea, al *„păcii fără victorie"* şi al neatingerii *„unităţii germane"*.

Unele reviste din Berlin au publicat portretul lui în urma portretelor Kaizerului şi a împărătesei, ca şi cum ar face parte din aceiaşi familie.

Pe de altă parte, distinsul ziarist francez Maurice Talmeyr publică în ziarul parisian *L'Action français* (din luna Martie 1921) un judicios articol asupra următorului fapt extrem de scandalos, cerând explicaţiuni:

Volumul care conţine tratatul dela Versailles are la început patru pagini cu iscăliturile celor ce au luat parte la conferinţă.

Toţi au iscălit — spune autorul articolului — ca mandatarii şi reprezentanţii puterilor mari şi aceia ai celor mici. Numai anul singur, Wilson, prin cea mai ciudată excepţie, nu este menţionat acolo, ca reprezentând naţiunea sa. Se citeşte textual în urma numelui său — şi acei cari se îndoiesc n'au decât să controleze cu tratatul în mână — „Luând parte atât în numele său personal cât şi cu autoritatea sa particulară".

Această formulă nu este legitimată nici de Constituţia, nici de legile, uici de tradiţiile americane. Preşedintele nu era în această ocazie un mandatar al naţiunii sale era un

înşelător. Şi a avut chiar îndrăzneala să o spună oficial. Tăcerea cu care a fost înconjurat acest fapt este extraordinară.

Luând parte la conferinţa supremă fără a reprezenta Statele-Unite, Wilson a avut nouă voturi, un rang mult superior Franţei, care avea în deliberări numai un vot, cu toate că a câştigat victoria cu sacrificiul a un milion şapte sute mii dintre copiii săi. Şi nu s'a găsit nimeni care să protesteze.

Şi aceasta nu este tot. Se inventă în favoarea lui Wilson onoruri speciale. Intregul parlament francez a îngenunchiat, s'a înjosit în faţa lui, tămâindu-l ca pe un zeu.

Date fiind aceste fapte, cum s'a putut să nu se ridice nici o protestare contra celor nouă voturi, a tămâerilor şi a modului lui de iscălire? Delegaţii la conferinţa păcii s'ar găsi în mare încurcătură când li s'ar pune o asemenea întrebare.

Noi — continuă d-l Talmeyr—credem că Wilson lua parte la conferinţă nu tocmai în numele său personal. Să nu fie prea surprinşi aceşti domni, dacă noi am fi ispitiţi să vedem în el unul din acei străluciţi şi groaznici răufăcători mondiali deghizaţi în oameni de stat de către o putere ascunsă şi întinsă, duşmană creştinătăţii, inspiratoarea însăşi a faimoaselor protocoale.

Această diatribă pătimase, ca şi cartea d-lui Morton Fullerton dovedesc că chiar exagerate şi sub formă de polemică violentă acuzările de tiranie şi de arbitrar ai consiliului suprem încep să-şi facă drum în opinia publică mondială. Chiar d. Robert Lansing în portretele ce le face celor ce au hotărît soarta lumei la Paris, publicate şi în „*L'Echo de Paris*", arată mânia perpetuă, autocratismul lui Clemenceau, arbitrarul atitudinei d-lui Wilson şi „lucrăturile" delegaţiei engleze, care din aceste frecări între elemente irascibile şi autoritare ca Wilson şi Clemenceau a rezolvit problemele lumei, în primul rând servind interesele Marei Britanii.

Şi d. Lansing a fost ministrul de externe al lui Wilson, membru în consiliul celor zece. Deci el ştia ceva.

Astfel din zi în zi se face în lumea întreagă lumină

mai vie asupra atitudinei demne luate de primul ministru al României de atunci, d. Ion I. C. Brătianu, atitudine ce găseşte cuvinte de laudă chiar sub pana d-lui Lansing, precum voiu arăta mai jos, reproducând câteva pasagii din portretul făcut de d. Lansing asupra d-lui Clemenceau.

Iată-le:

„Printre cei patru şefi de stat, Clemenceau, prezidentul Conferinţei de pace, era, după părerea mea, figura dominantă şi „omul cel mai puternic dintre oamenii puternici", cari au participat la negocierile dela Paris.

„E posibil ca si vârsta, care nu i-a slăbit de loc subtilitatea de spirit sau puterea de replică, cariera sa politică lungă şi agitată, precum şi curajul şi fermitatea pe care le-a dovedit în faţa ofensivei germane din Maiu, Iunie şi Iulie 1918, să fi contribuit într'o mare măsură la impresia pe care a făcut-o asupra mea. Dar chiar şi fără meritele sale trecute, Clemenceau poseda o vigoare de caracter şi o forţă radiantă, care l-ar fi ridicat neapărat deasupra colegilor săi. Incăpăţânat, deşi răbdător, el era totdeauna gata, când momentul era prielnic, să întrebuinţeze în cursul desbaterii toată iscusinţa şi inteligenţa sa pentru a dobândi o hotărîre în interesul ţării sale. Orice chestiune era privită de el numai sub unghiul care interesa Franţa.

„El era naţionalist în gradul suprem şi acordurile internaţionale el le interpreta în termeni naţionali. *A face să propăşiască şi să birue interesele franceze*, iată gândul său dominant.

„Stăpân pe situaţie, Clemenceau nu şi-a dat însă drumul dintr'odată, aşa cum s'ar fi aşteptat toţi cunoscându-i temperamentul. Ca preşedinte al consiliului de zece, purtarea lui era plină de urbanitate şi de atenţie. Dar n'aş putea să spun acelaş lucru în ce priveşte prezidarea Conferinţei asupra preliminărilor păcii, situaţie pe care el şi-a asumat-o tot cu aceiaşi siguranţă ca şi pe aceia de prezident al consiliului. In raporturile sale cu delegaţii, Clemenceau şi-a justificat pe deplin reputaţia. El era cu desăvârşire implacabil în ce priveşte execuţia programului hotărît de consiliul de zece.

„El mătura obiecţiunile şi suprima întreruperile cu o simplă aruncătură de ochi către oratorii cari cutezau să-i

discute voința. Frazele sale caustice, volubilitatea, vehemența crescândă pe măsură ce vorbea și mânia, reală sau prefăcută, înăbușiau cu desăvârșire orice protestare și orice încercare de rezistență. Și înțelegem acum că prin această înverșunare și prin aceste manifestări ale unui temperament violent bătrânul om de stat își câștigase faimoasa poreclă politică: *Tigrul*.

„Nici unul dintre cei cari au asistat la o ședință plenară a Conferinței asupra preliminărilor păcii nu va putea să uite pe Clemenceau așa cum stătea atunci, cu capul aruncat pe spate între cei doi umeri ridicați, cu mâinile osoase, mănușate în gris, așezate pe masa verde, cu sprâncenele stufoase ascunzându-i ochii întunecați, din cari scânteia totuși o privire loială ori decâte-ori se adresa delegaților.

„De obiceiu, el începea să vorbească potolit, așezat, aproape monoton, dar fără esitare și fără nici o oprire în cursul regulat al cuvântării sale. Pe măsură însă ce înainta, el devenea din ce în ce mai energic și arunca în mijlocul desbaterilor rezoluția sau decizia acceptată de consiliul de zece înainte de ședință și, fără un moment de răgaz, striga: *„Adoptat!“*

„De asemenea, înainte ca cineva să-l fi putut întrerupe, el trecea la chestiunea următoare adăugând numai atât: *„Amânat!“*

„Discuția liberă și votul delegaților n'aveau nici un loc în desfășurarea deliberărilor câtă vreme în fotoliul prezidențial stătea Clemenceau. Orice încercare de a discuta era zădărnicită. După ce asculta, într'o atitudine condescendentă, cu ochii pe jumătate închiși, ridicați spre tavan, bătrânul autocrat francez se ridica ușor din fotoliu, aruncând în sală o privire teribilă, ca și cum ar fi spus: „Destul!“, întreba dacă mai e cineva care vrea să ia cuvântul și atunci, înainte ca vre-un delegat să fi avut timpul să se ridice, el făcea să pornească inevitabilul: *„Adoptat!“ Câțiva delegați, mai curagioși decât colegii lor, ca de pildă Hymans, delegatul Belgiei, Brătianu, delegatul României, și Hughes, delegatul Australiei, au încercat totuși să-și exprime sentimentele lor când deodată Tigrul și-a arătat dinții mormăind: „Adoptat!“*

„Privită în ansamblu, o ședință plenară a Conferinței

asupra preliminarilor păcei nu era decât o farsă. Nu era de loc o adunare deliberantă, care să caute un acord printr'un schimb loial de vederi. Delegaţii erau chemaţi numai să asculte, dar nicidecum să critice sau măcar să discute programul consiliului de zece. Intr'un sens aceasta era o farsă, dar într'altul era o tragedie".

Am reprodus toate aceste aprecieri spre a demonstra cu ce titani şi cu ce enorme greutăţi şi piedici au avut să lupte delegaţii statelor beligerante mai mici la Conferinţa păcei.

Punctul de vedere al d-lui Brătianu în privinţa statelor mici a fost la Conferinţă următorul: *Fie-care, mic şi mare, trebue să fie egal în ce priveşte drepturile sale*, teorie care nu a prea convenit puternicilor factori din consiliul suprem şi din cauza căreia primul delegat al României, când a văzut că nu este respectată, s'a retras dela Conferinţă.

In Iulie 1919, pe când d. Brătianu ducea lupta mare diplomatică la Paris, regele Ferdinand, vizitând Ardealul şi gândindu-se la greutăţile ce întâmpina reprezentantul României la Conferinţă în apărarea drepturilor ţărei sale, 'i-a trimis din Sibiu următoarea telegramă:

„In momentul când calc pentru prima oară pe pământul liberat al Transilvaniei, gândul meu se îndreaptă spre colaboratorii mei.

„Vă mulţumesc pentru tot ce aţi făcut şi faceţi încă pentru unirea complectă şi definitivă a poporului român".

FERDINAND.

* * *

După semnarea păcei cu Germania, care a avut loc la Versailles în ziua de 28 Iunie 1919 şi pe care a iscălit-o şi d. Brătianu, a venit rîndul păcei cu Austria, care a fost semnată la St. Germain în ziua de 10 Septembre acelaşi an, cu refuzul însă de a iscăli din partea delegaţilor României şi Jugo-Slaviei.

Deja la 3 Iulie 1919, d. Ion G. Duca, ministrul domeniilor şi agriculturei în cabinetul Brătianu, declara într'o întrunire dela clubul liberal că România nu va iscăli tra-

tatul cu Austria, *dacă nu se ţine seamă de dreptele noastre revendicări teritoriale, dacă nu ni se respectă suveranitatea naţională şi dacă ni-se impun condiţiuni economice de robire.*

Puţin mai târziu, d. Ion I. C. Brătianu, în ajunul plecărei sale dela Paris şi dela guvern, declara următoarele unui corespondent al ziarului *Le Matin*:

„Sunt constrâns a părăsi puterea, nu din pricina problemelor Banatului şi Basarabiei, cari sunt încă chestiuni nerezolvite. Dar plec, pentru-că sunt convins *că România nu va putea accepta clauzele cu privire la minorităţi, cari vor limita suveranitatea ei şi cari se vor introduce în tratatul cu Austria*".

De alt-fel însuşi ziarul *Le Temps* scria atunci că tratatul dela Saint-Germain nu seamănă cu principiile, pentru cari au luptat aliaţii, motiv pentru care delegaţia României a refuzat se semneze tratatul.

Odată cu refuzul de a semna pacea cu Austria, delegaţia română a depus pe biroul Conferinţei de pace următoarea întâmpinare a guvernului român:

România a venit la Conferinţa de pace cu conştiinţa de a-şi fi îndeplinit cu prisos îndatoririle luate către Puterile aliate.

Regatul român, stat suveran, căruia dela întemeerea lui nimeni nu-i putea contesta independenţa, n'a încetat de a fi un factor de ordine, de linişte şi de împăciuire în sud-estul Europei. Când în August 1914 Puterile centrale i-au cerut ajutor, el refuză să participe la acţiunea lor de agresiune.

In urmă România încheiă cu guvernul rusesc, el însuşi de acord cu aliaţii din Occident, o înţelegere care prepara cooperaţia cu aliaţii şi care îi asigura, în schimbul neutralităţei ei binevoitoare, dreptul de a ocupa, când ea ar găsi de cuviinţă, ţinuturile din Austro-Ungaria locuite de Români şi cari afară de Banat au şi fost ocupate de armata română cu arma-în mână în cursul anilor 1918 şi 1919.

Ca consecinţă a acestei înţelegeri, când aliaţii au atacat Constantinopolul, guvernul român, cu toate protestările ameninţătoare ale Germaniei, opri din propria-i bunăvoinţă

și fără vre-o îndatorire scrisă, orice trecere de muniții ale Puterilor centrale.

Intrarea în războiu a României. — In August 1916, când aliații au inzistat asupra utilității unui concurs militar efectiv din partea României, aceasta s'a angajat la o cooperațiune militară cu ei; în schimb aliații asigurau drepturile României asupra Banatului întreg, asupra regiunilor din Ungaria locuite de Români și asupra Bucovinei până la Prut.

Prezența Rusiei ca parte contractantă înlătura, în acel moment, posibilitatea de a se recunoaște drepturile României asupra fruntariilor Nistrului și asupra Basarabiei.

Spre a executa acest tratat și cu toată neputința în care aliații se aflară de a îndeplini întrucât îi priveau condițiunile militare prevăzute, intrarea în războiu a României a avut loc.

Jertfele României. — Operațiunile armatelor ei au atras pe frontul român mai mult de 40 de divizii și au scos din luptă peste 200 mii de soldați inamici.

România a pierdut peste 300 mii de soldați, adică aproape 1/20 din populațiunea ei totală, iar cu civilii morți de boli, de mizerie, de foamete, ea a pierdut mai mult de 1/10 din populațiunea ei totală. Pe lângă aceasta ea a avut să sufere o ocupațiune grea, care a devastat o parte din teritoriul ei și a secătuit cu desăvârșire cealaltă parte.

Totuși România n'a încetat lupta, decât după pacea dela Brest-Litowsk și defecțiunea Ukrainei, când imposibilitatea de a continua sforțarea ei militară fusese recunoscută de către reprezentanții Puterilor aliate și ai Statelor-Unite la Iași prin declarațiunea scrisă din 10 Decembrie 1917.

Pacea dela București. — România *„părăsită* și *trădată“*[1]) a trebuit să se supue condițiunilor impuse de Germani la București. Ea nu mai avea decât o datorie de îndeplinit pentru a face din nou cu putință cooperațiunea ei militară cu aliații, aceea de a-și păstra armata.

România, aproape în întregime încălcată, a reușit să

---

[1]) Cuvintele Președintelui Republicei franceze la deschiderea Conferinței păcei.

împiedice ca trupele să-i fie desarmate şi prin atitudinea ei, 8 divizii de ocupaţie inamică au trebuit să rămâe încă pe teritoriul regatului.

Regele refuză dealtminteri să iscălească tratatul dela Bucureşti, care astfel n'a avut niciodată fiinţă legală.

Guvernele aliate au fost prevenite de intenţiile României şi când aliaţii au socotit că schimbările situaţiunei strategice din Orient făceau iarăşi cu putinţă o cooperaţiune a armatei române, aceasta a reintrat în acţiune în ziua însăşi stabilită de către comandamentul aliat.

Nedreptăţirea României. — In pregătirea hotărîrilor Conferinţei nu s'a ţinut seamă nici de sacrificiile făcute de România, nici de convenţiunea încheiată de ea cu Puterile aliate.

România, sigură de drepturile ei naţionale, încrezătoare în aliaţii ei, a expus în faţa Consiliului Marilor Puteri temeinicia revendicărilor sale, a căror deplină legitimitate fusese deja recunoscută de Franţa, Anglia şi Italia prin convenţia anterioară îndelung discutată.

In stadiul în care au ajuns lucrările Conferinţei de pace, situaţia creată României nu corespunde cu dreptele ei aşteptări. După ce în tratatul cu Germania nu i-s'au dat reparaţiuni potrivite cu pierderile ei, în proectul de tratat cu Austria se jicnesc în chipul cel mai grav, în mai multe privinţe, drepturile şi interesele ei.

Intr'adevăr, România cu toate repetatele ei protestări îşi vede prin acest tratat impusă obligaţiunea de a primi dinainte hotărârile pe cari Marile Puteri vor socoti de cuviinţă să le ia în privinţa punctelor cari interesează viaţa internă a ţărei atât în chestia minorităţilor, cât şi a tranzitului şi a comerţului cu celelalte state.

Această stipulaţiune este, atât în formă cât şi în fond, incompatibilă cu demnitatea, cu liniştea internă şi cu interesele economice ale unui stat suveran.

Proectul de tratat pe care Marile Puteri vor să-l impue României ca o consecinţă a obligaţiunei prevăzute în tratatul cu Austria, stabileşte un regim de control şi de neatârnare mărginită, care nu corespunde cu situaţia Regatului dinainte de războiu, nici cu raporturile internaţionale normale dintre statele suverane.

Pe de altă parte Consiliul Marilor Puteri fără a ţine seamă de tratatul din 1916 şi actul solemn de Unire dela Alba-Iulia, n'a respectat integritatea teritorială a Banatului, pe care l-a împărţit în trei, cu graniţe arbitrare şi artificiale, isvor inevitabil de conflicte, în dauna unor interese economice şi politice româneşti de prima ordine, şi cu nesocotirea simţimintelor marei majorităţi a locuitorilor acestei provincii.

Stabilirea arbitrară a graniţelor spre Ungaria. — De asemenea în ceeace priveşte graniţa fixată de Puteri între România şi Ungaria, nu s'au luat în consideraţiune nici stipulaţiunile tratatului din 1916, nici actul Unirei, iar linia convenţională stabilită fără cooperaţiune cu reprezentanţii români, nu ţine seamă nici de condiţiunile economice locale, nici de condiţiunile de securitate necesare căei ferate care se întinde dealungul acestei fruntarii. Această graniţă străbate Mureşul şi desparte gurile lui de tot cursul unui râu care constitue cea mai însemnată cale de comunicaţie fluvială din tot centrul Regatului.

Pe această linie de hotar Marile Puteri ceruseră României să-şi retragă armata fără a fi procedat mai întâiu la desarmarea trupelor bolşevice ungare. O atare hotărîre contrarie însăşi intereselor de ordine şi de stabilitate în această parte a Europei centrale, schimba în chipul cel mai periculos situaţia militară a României. Ea expunea dominaţiunei bolşevice ţinuturile şi oraşele pe cari ocupaţiunea României le scăpase de orgia ei şi încuraja şi întărea focarul de anarhie dela Budapesta, care ameninţa să se lăţească în tot centrul Europei. Acum, în urmă, Marile Puteri au fost puse în măsură a constata că numai prin ocuparea Budapestei se poate pacifica Europa centrală.

Acţiunea României în Ungaria. — Acest nou serviciu adus de România cauzei păcei şi ordinei ar fi trebuit să-i constitue un nou titlu în faţa Conferinţei, pentru a-i asigura din partea acesteia dreptele revendicări ce-i fuseseră recunoscute de tratatul din 1916.

Cu cea mai penibilă surprindere România a văzut însă micşorându-se posibilităţile oferite de ocupaţiunea ei armată pentru a stabili şi a consolida în Ungaria pe baze democratice o stare de lucruri, care să chezăşuiască în acelaş trmp ordinea

și pacea în centrul Europei și raporturi de amiciție pe nouile ei granițe. Consiliul celor patru n'a voit să înlesnească dobândirea acestor rezultate printr'o colaborațiune amicală la Budapesta. Dimpotrivă acțiunea lui a încurajat elementele ostile. El a decis ca să impună României ca având ființă armistițiul ungar din Noembrie 1918, după ce acest armistițiu fusese nesocotit în două rânduri de guvernul dela Budapesta, după ce Conferința însăși ceruse armatei române să coopereze contra Ungariei și după ce forțe ungurești organizate, împtriva prescripțiunilor acestui armistițiu, porniseră o ofensivă generală contra României.

Pe temeiul unui astfel de armistițiu, Consiliul voește să privească situația României în Ungaria și tot pe baza stipulațiunilor acestui armistițiu contestă armatei române dreptul de a-și însuși materialul de războiu și de cale ferată luate dela inamic și de care acesta s'a slujit spre a o ataca. De asemenea el caută sa împiedice ca ea să-și poată redobândi pe cale de rechiziții o neînsemnată parte din instrumentele și din materialul agricol și industrial de care în timpul ocupațiunei lor Puterile centrale au despuiat cu totul România și din care o mare parte fuseseră date tocmai Ungariei.

Rechizițiile făcute în Ungaria. — Cu toate acestea rechizițiile cerute de comandamentul român nu trebuiau să atingă o treime din disponibilități, așa încât să respecte nevoile populațiunei și să nu oprească în loc viața economică a țărei.

Această atitudine a Consiliului față de România nu trebue să ne facă a uita că alți aliați au putut, sub regimul aceluiaș armistițiu din Noembrie 1918 și fără să aibă motivul unor noui ciocniri cu armata ungară, să golească ținuturile ocupate de ele, nu numai fără vre-o opoziție din partea Marilor Puteri, dar chiar cu concursul efectiv al unora din reprezentanții lor. Ce e drept, aceste teritorii după pace trebuiau să revie unui aliat, României, iar nu să fie înapoiate inamicului.

Chestiunea Basarabiei. — In fine Consiliul suprem a menționat în condițiunile puse amiralului Colceac și „părțile românești din Basarabia“, ceea ce a îngăduit celor răuvoitori să încerce a răspândi svonul că ar exista părți neromânești, care ar putea fi contestate României în această provincie unită în întregime cu Regatul prin voința popula-

ţiunei sale, ca o dreaptă şi firească reparaţiune a actului de răpire făptuit în 1812 de autocraţia rusească.

Formula astfel întrebuinţată de Consiliul suprem, precum şi întârzierea pentru a da o formă definitivă hotărîrei lui, aduc acestei provincii cele mai grave pagube. Deşi această hotărâre nu poate să fie în contradicţie cu natura însăşi a elementelor şi cu intenţiile exprimate de majoritatea reprezentanţilor Marilor Puteri, totuşi asemenea întârzieri sunt menite să trezească speranţe printre agitatorii bolşevici şi să ameninţe opera de ordine şi de pace pe care România a săvârşit-o din fericire în Basarabia, pe când toate ţinuturile de peste Nistru sunt încă prada celei mai groaznice anarhii.

Atitudinea Conferinţei faţă de România. — Situaţiunea creată României prin hotărârile şi proectele Conferinţei se poate rezuma astfel:

1) Articolul din proectul de tratat cu Austria privitor la drepturile minorităţilor, la tranzit şi la comerţ prevede în forma lui o obligaţiune care s'ar putea cu greu admite chiar faţă de un vrăşmaş învins şi departe de a-i îndulci efectele, proectul de tratat, pe care Marile Puteri voesc să-l impue României, conţine considerente jicnitoare la independenţa acestui stat, de care guvernul român nu poate lua cunoştinţă fără a protesta.

Stipulaţiunile pe cari le prevede nu se potrivesc de asemenea cu acea neatârnare, a cărei luare în discuţiune sau mărginire guvernul român nu ar putea-o admite nici din partea Puterilor semnatare ale tratatului din Berlin, nici din partea celorlalte Mari Puteri, care n'au iscălit acel tratat.

Intr'adevăr, în 1916 Franţa, Marea Britanie şi Italia recunoşteau României dreptul de a participa la negociaţiuni de pace cu inamicii pe un picior de perfectă egalitate cu ele. Iată textul articolului:

Art. VI. — România se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi aliaţii în tot ce priveşte preliminările şi negociaţiunile de pace, precum şi în ce priveşte discuţia chestiunilor care vor fi supuse hotărîrilor Conferinţei de pace.

In 1919 aceleaşi Puteri prin tratatul pe care-l negociază cu Austria iau hotărîrea ca România să se oblige a

primi tot ceeace ele, în înţelegere cu America, vor socoti de cuviinţă să-i impună privitor la drepturile minorităţilor, la tranzit şi la comerţ.

Contradicţiunea dintre cele două tratamente, dinainte şi după războiu, este prea mare pentruca guvernul român să poată pierde nădejdea de a vedea recunoscându-se dreptatea cauzei sale.

Discuţiunea asupra independenţei României.—Guvernul român nu poate să conceapă că acţiunea sa politică şi militară alături de aliaţi şi în urma cererei acestora să îndrituiască a se repune în discuţie independenţa noastră 40 de ani, după ce semnatarii tratatului dela Berlin o recunoscuseră în mod formal şi definitiv. De altminteri atari stipulaţiuni prin rezultatele lor practice nu adaugă nimic drepturilor legitime ale minorităţilor, pe cari România le-a asigurat în chipul cel mai larg şi cel mai echitabil.

România a recunoscut drepturile minorităţilor. — Delegaţiunea României în notele ei din 27 şi 31 Maiu 1919 s'a declarat gata să înscrie în proectul de tratat la art. 5, par. III, secţ. IV, textul următor:

„România acordă tuturor minorităţilor de limbă şi religiune, care locuesc înlăuntrul nouilor sale graniţe, drepturi egale cu cele de care se bucură ceilalţi cetăţeni români" — precum şi de a primi în genere toate dispoziţiunile pe care toate statele făcând parte din Liga Naţiunilor le admit pe propiul lor teritoriu.

Guvernul român speră că un simţimânt de amiciţie în chip firesc impus de atâta sânge vărsat împreună şi că un simţimânt de dreptate dictat de principiile care trebue să domine opera conferinţei, vor face să se respecte neatârnarea unui stat liber şi vor împiedeca să se constitue în dauna lui un ferment de neîncetate agitaţiuni, pe care intervenţii vrăşmaşe nu se vor feri de a le desvolta şi care vor ameninţa securitatea politică şi desvoltarea economică a României.

Chestiunea Banatului. — 2) Nerecunoscându-se integritatea Banatului hotărîtă de tratat, România se vede lipsită de graniţele care garantau liniştea ei teritorială şi fireasca ei desvoltare economică.

3) Pe când ostilităţile au încetat în restul Europei, de mai bine de 7 luni România se găseşte în războiu cu vecinii

ei bolşevici, Ruşi şi Unguri, şi populaţiunile neromâneşti din ţările române sunt într'o neîncetată agitaţiune prin nesiguranţa soartei ce le aşteptă.

O situaţiune care nu corespunde drepturilor României.—Această stare de lucruri nu corespunde nici cu drepturile care fuseseră recunoscute României prin tratatul de alianţă dela 1916, ale cărui clauze nu au fost respectate, nici cu condiţiunile indispensabile pentru garantarea securităţei internaţionale şi a păcei interne a acestei ţări. La Budapesta, unde guvernul bolşevic a fost răsturnat prin acţiunea militară română, departe de a întâmpina dreapta recunoaştere a acestui rezultat atât de însemnat pentru cauza generală a păcei şi colaboraţiunea amicală necesară spre a-i consolida efectele, România se găseşte într'o situaţiune care încurajează ostilităţile împotriva ei şi ameninţă să arunce din nou în mijlocul nesiguranţei şi desordinei acele ţinuturi de abia scăpate din anarhie.

Drept urmare a acţiunei româneşti la Budapesta, Consiliul Marilor Puteri a crezut chiar de cuviinţă să oprească trimiterea oricărui material militar promis sau datorit de ele României, cu toate consecinţele de ordine morală şi materială pe care o asemenea măsură le poate atrage după sine.

Dintr'un simţimânt de solidaritate şi pentru a afirma încă odată tot preţul ce-l pune în menţinerea intactă a legăturilor ce o unesc cu Puterile aliate şi asociate, delegaţiunea română, deşi interesele ei n'au fost îndeajuns ţinute în seamă în tratatul de pace cu Germania, l-a iscălit totuşi fără nici o rezervă.

Guvernul român se vede însă silit să declare pentru consideraţiunile mai sus arătate că îi este cu neputinţă să adere la unele din clauzele înscrise în tratatul cu Austria şi că nu-l poate iscăli, dacă Consiliul suprem nu se socoteşte dator să revie asupra stipulaţiunilor care lovesc demnitatea şi interesele ţărei.

Intors în ţară cu o lună şi ceva de zile înainte de semnarea tratatului de pace cu Austria, care, cum am spus, a avut loc în ziua de 10 Septembrie 1919, la St. Germain, d. Ion I. C. Brătianu a făcut o călătorie prin Ardeal, unde a fost primit cu un entuziasm de nedescris şi în ziua de

5 August a luat parte în Sibiu la o şedinţă a *Sfatului Naţional*, care 'i-a făcut o grandioasă manifestaţie de profundă stimă, dragoste şi admiraţiune.

In ziua de 12 Septembre, d. Ion I. C. Brătianu a prezintat Regelui demisia guvernului ce prezida.

Iată textul demisiunei:

Sire,

După victoria aliaţilor Majestatea Voastră a binevoit a mă însărcina cu formarea ministerului şi a mă numi Prim Delegat al României la Conferinţa de pace.

Am primit de acord cu colegii mei această înaltă şi grea misiune, rugând pe Majestatea Voastră să binevoiască a aproba ca să n'o îndeplinesc decât pe temeiul tratatului de alianţă ce semnasem la 1916.

Consiliul suprem al Marilor Puteri, care a înlocuit Conferinţa de pace a statelor aliate, n'a ţinut seamă de acest tratat şi a hotărît să impună României condiţiuni pe care ea nu le poate primi, de oarece sunt incompatibile cu demnitatea, neatârnarea şi interesele sale politice şi economice.

Aceasta este convingerea unanimă a membrilor guvernului atât a celor din vechiul regat cât şi a celor ce reprezintă toate ţinuturile unite.

Tratatul nostru de alianţă fiind astfel nosocotit, am onoare a ruga pe Majestatea Voatră să binevoiască a primi demisiunea ministerului.

Sunt cu cel mai profund respect
SIRE,
al Majestăţei Voastre prea plecat
şi supus servitor
Ion I. C. Brătianu,
Preşedintele Consiliului de miniştri

Bucureşti, 12 Septembrie 1919.

Retrăgându-se guvernul Brătianu, s'au făcut diferite încercări pentru constituirea unui nou minister. Cea din urmă încercare a fost formaţiunea Corneliu Râmniceanu-Manolescu, care însă nu a reuşit.

După o criză ministerială destul de laborioasă, abia în ziua de 27 Septembre d. general A. Văitoianu, însărcinat să formeze un nou guvern, l'a compus după cum urmează:

D. *general A. Văitoianu*, președinte al consiliului și ministru de interne;

D. *N. Mișu*, ministrul României la Londra, ministru de externe;

D. *general I. Popovici*, comandantul trupelor din Basarabia, ministru de domenii;

D. *general I. Popescu*, ministru al industriei și comerțului;

D. *general Mihail*, ministru al lucrărilor publice;

D. *general Lupescu*, ministru al cultelor și instrucțiunei publice;

D. *Em. Miclescu*, consilier la Inalta Curte Casație, ministru de justiție;

D. *general Răşcanu*, ministru de războiu.

D-nii *Vaida Voevod*, *Ștefan C. Pop*, *Vasile Goldiș*, *Nistor*, *Inculeț* și *Ciuhureanu*, reprezentând Ardealul, Bucovina și Basarabia, miniștri fără portofoliu.

La departamentul finanțelor a fost numit după câteva zile d. Ion Angelescu, fostul director general al comptabilității generale a statului și azi sub-secretar de stat al tezaurului.

Noul guvern avea sarcina să prezideze primele alegeri pentru Parlamentul României-Mari și să conducă politica externă, conform cu interesele superioare ale țărei, până la formarea unui nou guvern, care să fie expresia majorității noului Parlament.

Trebue să recunosc că alegerile făcute de guvernul Văitoianu — primele pe baza votului universal — au fost din cele mai libere, pe cari le-a văzut vre-odată țara românească. Abținerea, prin nimic motivată, a d-lui Take Ionescu și în special a d-lui general Averescu și a partizanilor săi dela aceste alegeri, a scos din urne la suprafață *partidul țărănist* cu peste 80 de partizani, aleși aproape toți, grație exploatărei popularității necontestate a generalului Averescu, care nedându-și bine seama de enormul capital politic ce își acumulase în opinia publică a țărei, a comis marea greșeală politică a abstențiunei dela lupta electorală. Această greșeală a dat ființă mai înainte de vreme partidului țărănesc, din partea căruia nu puțin a avut să sufere guvernul Averescu din ziua venirei sale la putere (13 Martie 1920).

In ceiace privește direcția politicei externe, noul guvern

era partizanul politicei de rezistență, inaugurată cu atâta convingere şi patriotism de d. Ion I. C. Brătianu.

Cabinetul Văitoianu a refuzat în mod constant semnarea tratatului cu Austria, cu toate notele ultimative ce primea dela consiliul suprem din Paris.

La cea mai energică din aceste note—care avea rostul unui *ultimatum*—guvernul generalului Văitoianu a dat în ziua de 28 Noembre 1919 următorul răspuns precis şi demn:

Guvernul român este dureros impresionat de fondul şi tonul notei Consiliului suprem cu data de 15 Noembrie curent, *care nu corespunde nici spiritului în care s'a făcut alianța, nici declarațiunilor solemne ale tuturor aliaților de a fi luptat pentru dreptatea în lume, pentru libertatea și egalitatea drepturilor tuturor națiunilor mari și mici.*

Insuşi marele războiu a fost deslănţuit în urma agresiunei nedrepte a Austro-Ungariei contra Serbiei cu scopul de a ştirbi suveranitatea acestei ţări.

Cum am intrat în războiu.—România, încă dela începutul războiului, a luat atitudine favorabilă aliaţilor şi angajamente formale cu unul dintre ei, cu ştiinţa şi cu asentimentul celorlalţi aliaţi. Ea a întrat în luptă la sfârşitul celui de al doilea an de războiu, ea n'a fost cea din urmă şi dacă n'a intrat decât atunci, nu e din vina sa, dar din cauza dificultăţilor pe cari le-a întâlnit pe lângă anume dintre aliaţii ei, cari nu puteau sau evitau să-i asigure viitorul datorit şi furniturile militare de cari avea nevoe pentru un războiu, pe care România îl prevedea lung şi înverşunat. In vremea celor doi ani de pregătire militară, în timpul cărora ea ţinea trupe considerabile concentrate la frontiere şi cari obligau pe vrăşmaşi să-i opună forţe importante, România a făcut servicii foarte apreciabile şi cari, la acea epocă, erau apreciate de către aliaţi.

Tot în timpul acestei perioade România a avut partea ei de iniţiativă care a dus la întrarea în războiu a Italiei.

Dacă România n'a intrat în războiu odată cu Italia, aşa cum ar fi dorit-o, cauza trebue căutată tot la unul dintre aliaţi, care refuza să recunoască dreptul României la unitatea ei naţională complectă. Numai târziu, mai bine lămuriţi de evenimente, aliaţii au recunoscut în sfârşit ca

legitime aspirațiunile naționale românești. Imediat după încheierea tratatului său de alianță din 1916, România a luat armele la data fixată. Data aceasta nu a fost însă liber aleasă de România, ci i-a fost impusă de aliați față cu nevoile pe cari le simțeau atunci.

România și-a îndeplinit datoriile din tratat, cu toate că pregătirea ei nu era complectă și cu toate că aliații nu putuseră ține obligațiunile lor, adică: ofensiva generală simultană și ofensiva specială pe fronturile din Galiția și Salonic, aceasta din urmă trebuind să înceapă cu opt zile zile înainte de întrarea în acțiune a armatei române pentru a preveni ofensiva dușmană la Dunăre. Cu toate promisisiunile repetate și angajamentele luate cu privire la furnizarea materialului de războiu, acest material a lipsit aproape în tot timpul duratei războiului, fie din cauza dificultăților transportului, fie din pricina penuriei acestui material, fie din cauza greșelei organelor din Rusia însărcinate cu aceste transporturi. Dar cu toată gravitatea acestor fapte pe cari România a trebuit să le suporte și cu toate dezastrele de cari era amenințată, România nu s'a plâns nici odată cu nădejdea că se va ține seamă de nenorocirile pe cari era obligată să le îndure în interesul unei cauze mari și din împrejurări de cari nu putea fi învinuită. Surprinderea și durerea guvernului român sunt azi cu atât mai mari, cu cât în loc de a'și vedea suferințele și sacrificiile imense în oameni și bunuri ale României răsplătite printr'o atitudine prietenească din partea aliaților, își vede din contra contestate drepturile anterior recunoscute ca legitime prin acte solemne și somată prin o serie de note cominatorii așa de puțin justificate de sentimentele de echitate cari trebue să predomine nu numai între aliați, dar în elaborarea întregei opere pe care o prezidează Conferința păcei.

In orice caz România nu ar putea fi considerată ca un vrăşmaş învins, care trebue să se supună voinței celui mai tare.

Aliații și România. — Consiliul suprem recunoaște totuși că România a făcut într'adevăr mari sacrificii și a suferit grele încercări; dar, spre marea noastră mirare, conchide cu imputarea că în cele din urmă ea a tratat separat cu inamicul și s'a supus lui.

Această imputare nu ar putea fi menținută, dacă se

amintește adevărata situație creiată României și răspunderile pe cari le comportă. Dacă România a trebuit să se supună provizoriu inamicului, aceasta era datorită faptului că „sărmana Românie a fost trădată și abandonată“, așa după cum s'a spus foarte bine în mesagiul de deschidere al Conferinței de pace. Imposibilitatea unei acțiuni continue a României a fost recunoscută în scris la începutul anului 1918 de către reprezentanții aliaților și de către acela al Statelor-Unite în România. Grija care a dominat politica românească a fost de a păstra armata română în stare de a relua cooperarea cu aliații de îndată ce împrejurările o va fi făcut posibilă.

Această hotărîre a fost cunoscută de aliați.

Guvernele și Comandamentul aliat au considerat ca sigură o nouă colaborare militară română. România și-a mobilizat armata și a fost gata să înceapă operațiile contra vrășmașului în ziua fixată de către zisul Comandament, cu toate declarațiile inamicului — puse ulterior în execuție. — că țara va fi din nou secătuită și devastată de către trupele în retragere.

Serviciile României.—Desigur că România își datorește unitatea victoriei aliaților, imenselor lor sacrificii, dar și propriilor sale enorme sacrificii, drepturilor sale recunoscute legitime de către aliați și rezistenței poporului său. In masa comună a sacrificiilor aliaților, în cari acelea ale României compteează cu o parte așa de dureroasă pentru ea, nu numai România, dar multe alte țări ar fi astăzi decimate, ruinate și subjugate. Intrarea României în războiu a obligat armatele dușmane să retragă patruzeci de divizii de pe diferitele fronturi și în special de pe cel dela Verdun, căruia trebuia să i se evite, — după cum a expus-o ministrul Franței la Petrograd, — concentrarea de noui forțe vrășmașe. Intrarea în acțiune a armatei române la epoca impusă de aliați a permis armatei dela Salonic să se consolideze. Nimeni nu ignorează că, fără acțiunea românească, frontul dela Salonic era greu amenințat prin concentrarea considerabilă de trupe inamice. Este inutil de a insista asupra consecințelor considerabile produse asupra armatei rusești prin intrarea în luptă a armatei române și care, după toate probabilitățile, fără această colaborare s'ar fi prăbușit mai curând, adică înainte de a putea interveni efectele cooperărei americane.

Prin urmare România n'a ales potrivit intereselor ei particulare momentul pentru a intra în luptă la sfârşitul celui de al doilea an de războiu, ci conform cu exigenţele imperioase ale aliaţilor şi după recunoaşterea de către toţi a legitimelor ei drepturi. Condiţiunile pe cari a trebuit să le pună cuprindeau aspiraţiunile seculare ale naţiunei române, consimţite şi recunoscute atunci ca legitime de' aliaţi, dar cari se discută azi ca şi când, îndoindu-şi teritoriul şi populaţia, România nu-şi datorează unitatea naţională dreptăţei şi dreptului ei.

Guvernul român este convins că după o matură examinare a faptelor, Consiliul suprem, dintr'un sentiment de dreptate, va recunoaşte şi marile servicii aduse de România cauzei comane şi rolul ei important de reprezentant al civilizaţiei latine în Orientul Europei şi va lua faţă de ea atitudinea datorită unui aliat credincios, pătruns de datoriile sale şi care e gata să contribue şi în viitor la ordinea şi pacea în această parte a Europei.

Ocupaţiunea în Ungaria.—In ultimele acuzaţiuni formulate contra României cu privire la afacerile din Ungaria, Consiliul suprem ne impută de a nesocoti principiile comune şi angajamentele dintre aliaţi şi că sforţările sale răbdătoare nu au dus decât la răspunsul din 2 Noembrie, conciliant în cuvinte, dar negativ în fapte.

Guvernul român îşi permite să reamintescă Consiliului suprem că prin notele verbale dela 2 şi 5 Noembrie, ca şi prin comunicările delegaţilor români la Paris, a răspuns chestiunilor puse, dar a trebuit de asemenea să atragă atenţiunea Consiliului asupra consideraţiilor cari militau pentru modalităţile necesare în vederea unei drepte aplicări a deciziunilor Conferinţei.

Evacuarea Budapestei şi retragerea armatei române din Ungaria sunt fapte cari nu lasă îndoială asupra intenţiunilor şi sentimentelor guvernului român.

De asemeni guvernul român admisese abandonarea rechiziţiilor în Ungaria şi instituirea celor două comisiuni, una la Budapesta pentru aplicarea acestor principii şi una la podurile dela Szolnok şi Csongrád pentru constatarea materialelor transportate. Dar a trebuit să observe în acelaşi timp că descărcarea materialelor la cele două poduri pre-

zinta grave neajunsuri şi putea să desorganizeze complect transporturile militare în zona de operaţiuni.

Guvernul român e gata să examineze şi să ia măsurile cele mai riguroase contra oricărui abuz făptuit de către autorităţile militare române, de îndată ce i-se va aduce la cunoştinţă vre-o plângere în această privinţă; dar Consiliul suprem va trebui să recunoască la rîndu-i că s'ar aduce o gravă ştirbire disciplinei şi moralului trupelor, dacă organe străine ar fi autorizate să ancheteze împotriva ofiţerilor şi altor autorităţi ale armatei române. De altfel sistemul pe care Consiliul suprem ar voi să-l adopte în Ungaria faţă de autorităţile militare române, n'a fost aplicat celorlalţi aliaţi pe alte teritorii.[3]

Astfel, spre pildă, s'a permis trupelor sârbeşti de ocupaţie să ridice un material considerabil din vechile teritorii ale Ungariei, cari nu aveau să revină Serbiei şi cu toate protestările şi cererile repetate ale guvernului, ale autorităţilor române şi ale populaţiei, nu numai că aceste materiale, esenţiale vieţei acelor regiuni, nu au fost restituite, dar Consiliul Suprem a lăsat fără răspuns toate plângerile cari i s'au prezintat în această privinţă.

România, devastată de către armata ungară în timpul ocupaţiunei, a fost, în timpul armistiţiului, atacată de două ori de către Ungaria, care nu fusese nici demobilizată, nici desarmată. Armata română a trebuit să se apere singură, fără sprijinul nici unuia dintre aliaţii ei, cari după primul atac, în loc să-i îngădue ca să restabilească ordinea în Ungaria în urma unei campanii victorioase şi să procedă la desarmarea armatei ungare, au oprit din motive necunoscute înaintarea trupelor române. S'a lăsat astfel armatei ungare libertatea şi mijloacele de a se reface şi de a prepara de data aceasta un atac bine organizat, cu un material tehnic considerabil. Armata română, după invitaţiunea Conferinţei, care trebuia să coopereze cu importante forţe aliate combinate, a fost abandonată soartei sale de către aliaţi într'o luptă pentru care comandamentul suprem aliat socotise că era indispensabilă o armată de 200.000 de oameni.

Graţie eroismului şi disciplinei exemplare a trupelor române, noua intreprindere ungară, inaugurată la 20 Iulie, a eşuat ruşinos şi România a putut să desarmeze pe vrăş-

maş, să restabilească ordinea în Ungaria, să pună populaţiunile locale la adăpostul crimelor bolşevice şi să permită astfel marilor aliaţi să aibă reprezentanţi la Budapesta, să stabilească eventual un guvern legal în Ungaria şi să uşureze încheierea păcei şi cu acest duşman.

Nesocotirea drepturilor României. — Imensul serviciu pe care România l'a adus tuturor aliaţilor ei, sacrificiile în oameni, material şi bani pe care România le-a făcut în această împrejurare, au fost trecute sub tăcere şi Consiliul suprem, prin nesocotirea drepturilor naturale datorite României, după aceste două campanii în Ungaria în interesul siguranţei generale, o pune azi în faţa injoncţiunilor comminatorii şi îi refuză până şi dreptul de a-şi apăra cauza prin negòcieri, în timp ce România se bizuise tocmai pe principiile şi angajamentele comune pentru a-şi apăra drepturile şi interesele în parte nesocotite, din nenorocire.

In ceeace priveşte frontierele fixate de către Consiliul suprem, menţinându-şi revendicările recunoscute printr'un act solemn, din deferenţă totuşi pentru Conferinţă, România a declarat prin delegaţii ei că era gata să-şi retragă trupele dincolo de Tisa de îndată ce condiţiunile technice militare, ca organizarea etapelor, depozitelor, etc., vor face posibilă această retragere şi de îndată ce situaţia în Ungaria va prezinta garanţii de siguranţă. De altfel armatele aliate pe Rin au procedat la fel cu scop de a preveni orice posibilitate de nesiguranţă pentru trupele de ocupaţie.

România şi tratatul cu Austria. — In ceeace priveşte tratatul cu Austria, România a răspuns prin nota dela 5 Noembrie. Ea este chiar gata să semneze numitul tratat dacă Consiliul suprem va accepta o declaraţie scrisă, de care va lua act în răspunsul său, că, prin semnătura ei, România nu înţelege să adere la stipulaţiunile cari să atingă suveranitatea statului şi a independenţei sale.

Guvernul român speră că consiliul suprem va lua în serioasă consideraţiune justele explicaţiuni pe care-şi permite să i-le supună şi face apel la spiritul său de echitate, de care trebue să fie animat şi datorit unui aliat care a dat dovezi de ferma voinţă pe care o are de a menţine solidaritatea cea mai strânsă cu aliaţii, ca să admită dreptele cereri pe care le formulează.

Il roagă, în orice caz, să aştepte formarea unui guvern parlamentar, care va avea loc de îndată ce noul Parlament, ieşit din sufragiul universal, va fi constituit. Acest nou guvern, sprijinindu-se pe reprezentanţă naţională, va fi mai în măsură să aprecieze responsabilităţile cari eventual ar putea angaja viitorul ţării.

Spre a înlesni formarea unui guvern parlamentar mai ales în urma ultimatumului adresat de consiliul suprem pentru iscălirea tratatului cu Austria, în care scop 'i-se fixase României ziua de 5 Decembrie ca ultim termen [1]), guvernul generalului Văitoianu a hotărât să-şi dea demisiunea, pe care a şi înmânat-o Regelui în ziua de 30 Noembrie.

In ultimul consiliu de miniştri, întrunit în această zi la ministerul de interne, d. general Văitoianu, într'o scurtă şi emoţionantă cuvântare, anunţând că sub guvernul său România a trebuit să primească invitaţiuni ca, să semneze o pace nedreaptă, a declarat că d-sa pleacă cu conştiinţa împăcată că a rezistat tuturor presiunilor şi mărturiseşte că, dacă ar fi fost silit să pună semnătura pe tratatul de pace cu Austria, *înainte şi-ar fi frânt spada şi apoi ar fi cerut să i-se taie mâna cu care ar fi trebuit să semneze.* Dacă n'a fost forţat să săvârşească acest act, meritul este şi al colegilor d-sale, pentru rezistenţa cărora le mulţumeşte.

Au răspuns d-lui general Văitoianu, prin cuvântări însufleţite de un cald patriotism, d-nii St. C. Pop, Inculeţ şi Nistor, *declarând că sunt partizani hotărîţi ai politicei de rezistenţă*, ceeace totuşi nu 'i-a împiedicat ca peste câteva zile mai târziu să facă parte din guvernul d-lui dr. Alex. Vaida Voevod, care a consimţit să semneze nedreapta pace cu Austria.

Intr'adevăr, în ziua de 6 Decembrie 1919 s'a format cabinetul d-lui Vaida-Voevod, compus în majoritate din elemente ardeleneşti, ca d-nii dr. Aurel Vlad, dr. Victor Bontescu, dr. Mihai Popovici, dr. St. C. Pop, Octavian Goga, apoi din d. general Averescu, ca ministru de interne,

---

[1]) Acest termen a mai fost prelungit cu încă 3 zile, adică până în ziua de 8 Decembrie, din cauza crizei ministeriale.

demnitate din care peste 5 zile a şi demisionat, etc. Cu ocazia crizei ministeriale provocată de demisia d-lui general Averescu şi a d-lui Goga, cabinetul Vaida s'a remaniat intrând în guvern d-nii I. Mihalache la agricultură, d. I. Borcea la instrucţie, ambii ţărănişti, şi apoi d. dr. N. Lupu la interne, un sincer democrat, dar-socialist „*sui generis*".

In ziua în care membrii noului guvern au depus jurământul — 6 Decembrie — d. dr. Vaida Voevod a vizitat pe toţi miniştrii acreditaţi ai aliaţilor noştri, comunicându-le politica lui de *sărut mâna* şi declarându-se gata să semneze tratatul cu Austria.

In aceeaşi zi, noul şef al guvernului a telegrafiat la Paris d-lui general C. Coandă, delegatul ţărei pe lângă Conferinţa păcei, autorizându-l să semneze tratatul cu Austria, ceeace reprezentantul României a şi făcut-o în ziua de *8 Decembrie*, ultimul termen acordat de aliaţi, fără a se mai aştepta votul Parlamentului[1]), care s'a întrunit la 9 Decembrie, adică a doua zi după iscălire.

Istoria nepărtinitoare va înregistra desigur lupta demnă şi patriotică dusă de d. Brătianu atât la Conferinţa păcei, cât şi după retragerea sa motivată dela Conferinţă, spre a feri ţara de umilinţele ce ni-se impun prin acest tratat.

D. Ion I. C. Brătianu, retrăgându-se dela Conferinţa păcei, a dus mai departe lupta de rezistenţă, încrezându-se în reacţiunea opiniei publice.

In patriotismul său luminat, d. Brătianu credea că se va ivi şi din sânul poporului nostru un D'Anunzio, care să-l electrizeze şi să se opună înjosirilor ce se căuta să ni-se impună. Ţara însă fiind obosită de războiu şi incapabilă de a mai reacţiona, fatal era să ajungem la politica de sărut mâna a d-lui Vaida-Voevod, care de unde în tot timpul Conferinţei, cât a stat alături de d. Brătianu la Paris, a fost un fervent partizan al politicei de rezistenţă, a sfârşit el, ardeleanul mândru şi implacabil, să consimtă, desigur cu durere, la ciuntirea Banatului, ca şi la clauzele minorităţilor etnice etc.

Dar cel puţin dacă d. Vaida ar fi reuşit să mai în-

---

[1]) Singura faptă istorică a acestui Parlament a fost votarea în ziua de 29 Decembrie 1919, cu o mare însufleţire, a proiectelor de lege pentru unirea Basarabiei, Bucovinei şi Ardealului.

lăture din tratat condiţiunile cele mai jicnitoare intereselor noastre, precum se spunea că le va obţine, dacă îşi va pleca capul.

De aceea e bine, cel puţin pentru istorie, să arătăm cari sunt modificările obţinute de d. Vaida şi ce a rămas neschimbat din *convenţia specială* impusă României de consiliul suprem.

S'au suprimat numai aliniatele 2 şi 3 din preambul în cuprinderea următoare:

„Considerând că în tratatul dela Berlin, independenţa regatului României n'a fost recunoscută decât sub rezerva unor anume condiţiuni;

„Considerând de altă parte că principalele Puteri aliate şi asociate doresc să recunoască fără condiţiuni independenţa regatului României atât pe vechile cât şi pe nouile sale teritorii".

S'ar părea că suprimarea acestor fraze ar avea o oarecare însemnătate, întru cât independenţa României e scoasă din discuţie. Eroare! Ideia revine imediat într'una din frazele următoare.

In adevăr a rămas nemodificată în preambulul convenţiei speciale toată cealaltă parte şi în deosebi următoarea frază:

„Puterile aliate şi asociate semnatare ale tratatului din Berlin dela 13 Iulie 1878, luând în vedere îndatoririle ce guvernul român a primit pe temeiul tratatului de faţă, recunosc că România este desăvârşit desrobită de condiţiunile puse pentru recunoaşterea independenţei sale prin articolul 44 din tratatul dela Berlin".

Iată dar că Consiliul suprem a lăsat în preambul fraza aceasta, care înseamnă că pe viitor independenţa României nu este recunoscută decât numai **„luând în vedere îndatoririle ce a primit guvernul român pe temeiul tratatului de faţă"**.

Aceasta înseamnă, spus limpede, că suntem liberaţi de condiţiunile puse sub înrâurirea prinţului Bismarck la

Berlin în 1878, dar numai pentru a fi supuşi unor noui condiţiuni cuprinse în tratatul de azi,ceeaco este desigur acelaşi lucru, dacă nu chiar mai rău.

Din cele 18 articole ale convenţiunei speciale s'au modificat numai două şi anume articolele 9 şi 10.

Aceste articole sunt privitoare la regimul învăţământului public şi la comitetele şcolare ale comunităţilor evreeşti din România.

Celelalte articole ale convenţiei speciale au rămas nemodificate — şi anume:

1. *Dispoziţiile prin cari se ştirbeşte suveranitatea Statului român, admiţându-se intervenţia străină în afacerile interne ale Statului român.*

2. *Dispoziţiile speciale pentru Evrei în ceeace priveşte respectarea Sabbatului. Evreii vor fi în drept de a refuza să se ducă Sâmbăta la tribunale sau a îndeplini acte legale în acea zi. România declară intenţiunea ei de a se abţine să prescrie sau să autorize alegeri, fie generale, fie locale, cari ar avea loc Sâmbăta. Nici o inscripţie electorală nu va trebui să fie obligatorie într'o zi de Sâmbătă.*

3. *Toate celelalte dispoziţii vexatorii şi umilitoare cu privire la minorităţi.*

4. *Absolut toate clauzele cari consfinţesc robirea economică a României, din cari nu s'a modificat o iotă.*

Acestea sunt „îmbunătăţirile“ aduse tratatului impus României.

Istoria viitoare va avea deci să stabilească ce foloase pentru ţară putea să aducă o politică de rezistenţă, conştientă şi dârză, precum o preconiza d. Ion I. C. Brătianu, şi unde a dus politica timidă şi îngustă a d-lui dr. Vaida-Voevod.

Tot această istorie nepărtinitoare va trebui să înregistreze şi motivele pentru cari guvernul Vaida-Voevod, după o guvernare scurtă şi neproductivă de 3 luni de zile, a fost nevoit să cedeze puterea, în Martie 1920, d-lui general Averescu şi partidului său, motive printre cari cele mai grave sunt următoarele cari vor fi consfinţite desigur şi de istoricii viitori:

1. O vădită, dar explicabilă incompetenţă şi nepricepere în arta de a guverna.

2. Declaraţiă ministerială, citită de d. Vaida în primul Parlament al României-Mari şi în care nemţofilul Alex. Marghiloman, cu toată atitudinea sa antiromânească din timpul neutralităţei şi apoi al războiului, era taxat ca *mare patriot* în aplausele majorităţei primului Parlament al României-întregite, pornite întâiu de pe banca ministerială decătre ridicolul fost ministru de finanţe dr. Aurel Vlad.

3. Ameninţarea siguranţei ţărei şi a ordinei de stat în urma unui sistem administrativ parţial şi prea tolerant faţă cu elementele dornice de a semăna anarchia.

Numai intrarea în guvern a d-lui N. Iorga, dacă d-sa ar fi consimţit, ar fi putut salva reputaţia cabinetului Vaida-Voevod ca şi soarta, care îl pândea din primul moment al constituirei sale.

Dar savantul profesor şi om de Stat s'a mulţumit numai cu demnitatea electivă de preşedinte al Camerei — şi astfel s'a întâmplat ceea-ce era fatul să se întâmple: căderea dela putere a guvernului, după o chinuită şi păgubitoare existenţă de abia 3 luni de zile. Zic păgubitoare din punctul de vedere al nădejdilor, pe cari cu atâta încredere şi entuziasm le pusese ţara, doritoare de o schimbare, în râvna de muncă, în cinstea şi capacitatea elementelor *ardeleneşti*, cari fără măcar o microscopică experienţă în arta de a guverna un popor, a cărui întregire teritorială se înfăptuise însă graţie unei politici înţelepte condusă cu convingere de bărbaţi patrioţi şi experimentaţi din vechiul regat, au comis marea greşeală de a fi luat pe umerii lor, recunosc, cu bune intenţiuni, greaua sarcină de a conduce destinele României-Mari în opera ei de consolidare şi refacere.

Desiluzia, dacă a fost dureroasă, nu mă îndoiesc însă că va fi de scurtă durată, mai ales după o unificare sinceră, făcută cu inima curată şi după un studiu amănunţit de oameni şi lucruri din vechiul regat şi vice-versa.

Căderea guvernului Vaida s'a întâmplat în timpul pe când şeful guvernului ducea, ce e drept, o luptă frumoasă şi cu succes la Paris şi la Londra pentru recunoaşterea decătre aliaţi a unirei Basarabiei cu patria-mumă.

Din acest punct de vedere, trecerea d-lui Vaida pe la guvern a fost de un real folos pentru ţară.

CAPITOLUL XVI

Acţiunea patriotică a d-lui Ion I. C Brătianu în ajunul şi în timpul Conferinţei păcei, în lumina documentelor oficiale

Azi este un fapt necontestat că dintre toate popoarele cari au participat la măcelul deslănţuit de Austro-Ungaria şi Germania, noi, Românii, am făcut proporţional cele mai mari sacrificii pentru triumful cauzei comune, căci am avut ţara încălcată şi devastată atât de trupele duşmane cât şi de cele ruseşti bolşevizate.

N'a fost suferinţă, n'a fost mizerie pe care neamul nostru să n'o cunoască, de la teroarea foametei şi până la urgia molimelor. Şi în vijelia nenorocirilor ca Iov din Biblie, poporul nostru n'a pierdut o clipă credinţa în izbândă. Se cuvenea deci să ne aşteptăm la aceiaşi răsplată, la deplina consacrare a vitejiei şi la recunoaşterea integrală a drepturilor hotărâte până în amănunţime în tratatul de alianţă dela 4 August 1916.

Dar, spre desamăgirea şi durerea noastră însă, lucrurile nu s'au petrecut tocmai aşa, fiind siliţi să întreprindem o luptă nu pentru a dobândi tot ceeace ni se cuvenea după tratat, ci pentru a nu ni-se ştirbi prea mult din drepturile noastre recunoscute şi consfinţite prin cea mai nobilă vitejie.

Precum în anii 1916, 1917 şi 1918 am fost nevoiţi să luptăm singuri, neajutaţi şi părăsiţi cu duşmanii întreit la număr, tot astfel, la Conferinţa păcei, am fost nevoiţi să ducem lupta cu proprii noştri aliaţi, a căror politică

greşită a strâmbat drumul victoriei şi a silit destinele umanităţii să îmbrace haina îngustă a arbitrajului şi autocratismului.

Conferinţa de pace, care avea menirea să alcătuiască adevăratul sobor al tuturor neamurilor pământului, a fost preschimbată într'o nouă „Sfântă Alianţă", într'un Consiliu de patru, care, asemeni celor patru monarhi de acum un veac, aveau să hotărască soarta lumii spre folosul celor mari şi pe spinarea celor mici.

Lupta pe care România a fost silită s'o ducă în cursul anului 1919, ca o urmare a politicei greşite a Consiliului Suprem, a avut trei faze, strâns legate între ele printr'o singură cauzalitate istorică:

1) Lupta întreprinsă la Paris, începută în Ianuarie 1919, a cărei culminanţă o găsim în ultimatumul violent şi ameninţător trimis „guvernului şi poporului român" aliat de către Consiliul Suprem în Noembrie 1919, ultimatum a cărui formulă concretă o găsim în „preambulul" tratatului de la Saint-Germain şi în clauzele speciale ale minorităţilor.

2) A doua fază este marcată de lupta ce am fost siliţi să ducem în contra bolşevicilor ruşi pe Nistru, tot din cauza politicei greşite a Consiliului Suprem, care n'a avut ceva mai bun de făcut decât să dea încurajări lui Lenin şi Trotzky prin faimoasa invitaţie dela insula Prinkipo.

3) Lupta pe care am purtat-o în potriva bolşevismului nou născut în Ungaria, tot din cauza erorilor dela Paris, cari în loc să desarmeze şi să îngenunche un inamic, i-a dat încurajări în potriva unui aliat, înlesnindu-i astfel transformarea şovinismului în bolşevism, apoi recunoscând prin schimb de note diplomatice guvernul sovietic al lui Bela Kuhn şi chiar onorându-l cu misiuni la Budapesta ca aceea a generalului Smuts.

Din aceste trei lupte, România a câştigat două: am biruit la Nistru unde aliaţii nu erau în măsură să mai reziste, după cum am învins în marea bătălie de pe Tisa, înaintând în inima Ungariei şi ocupând Budapesta în potriva ordinelor Consiliului Suprem, care continuând faţă de Maghiari politica de menajamente, trimitea note violente şi insultătoare aliatului român.

Pe un singur front am fost învinşi, pe frontul dreptăţei

şi al apărărei revendicărilor noastre la Conferinţa Păcii, unde ni s'a tăgăduit tratatul de alianţă şi ni s'a nesocotit chiar independenţa şi suveranitatea dobândite acum 41 de ani pe câmpiile dela Plevna şi Griviţa.

Dar sgârcenia Celor Patru a fost compensată cu darul convenţiei speciale, cu clauza minorităţilor, un mijloc de umilire, de robire politică şi economică, de agitaţii interne şi de acaparare comercială. Dacă am fost învinşi în această luptă, înfrângerea nu se datoreşte atât aliaţilor, cari ne erau sub această formă vrăşmaşi, dar guvernului român care s'a grăbit, cu o eftină şi tristă uşurinţă, să înaugureze o politică de „sărut mâna" prin semnarea tratatului dê robire dela Saint Germain. (Vezi colecţia *Viitorului* din 1920).

Dar să vorbească documentele oficiale asupra acestor istorice evenimente. Incep întâiu cu actele oficiale privitoare la a doua noastră intrare în războiu în contra Nemţilor şi a Ungurilor:

I

Reînceperea acţiunei militare a României în contra Germaniei şi Austro-Ungariei. — La 8 (21) Octombrie 1918 a sosit la Iaşi d-nul Victor Antonescu, ministrul României la Paris, venit cu aeroplanul din Salonic, călătorind, pentru a nu fi recunoscut, în uniformă de căpitan francez. A plecat din Paris trimes de d. Clemenceau spre a vesti pe d-nul Brătianu să mobilizeze îndată încontra Germaniei, ori câte divizii ar putea. Ne aduce ştirea că trupele generalului Berthelot vor trece Dunărea la 15 Noembrie, aşteptând să facă joncţiunea la Ploeşti cu trupele române. Ataşaţii militari aliaţi din ţară sunt bine încredinţaţi de imensele dificultăţi ce ar întâmpina realizarea acestei cereri. Comunicaţiunea transmisă de d. Victor Antonescu a fost verbală. Nici nu putea fi altfel de teamă ca un accident de aeroplan să nu fi pus pe Bulgari sau pe Germani în cunoştinţă de ea.

La 11 (24) Oct. aviatorul Noel plecă la Salonic, purtând următorul mesagiu din partea guvernului român către generalul Berthelot la Salonic, mesagiu scris astfel încât să nu poată fi în nici un caz înţeles de inamic:

Sunt însărcinat de către şeful meu de a transmite pentru şeful d-voastră mesagiul următor:

„Cu cea mai profundă emoţiune s'a urmărit aci desvoltarea situaţiei militare şi politice, care îl aduce din nou în mijlocul nostru. Alegerea sa şi misiunea transmisă prin avion sunt manifestări de sentimente şi intenţiuni ale Franţei faţă de noi, a căror valoare e pe deplin apreciată.

„După cum s'a putut constata prin precedenţii curieri ai d-lui de Saint-Aulaire, interesele României au fost natural înţelese aşa după cum au fost privite de prietenii noştri.

„Evenimentele cari s'au succedat în România în urma păcei dela Brest-Litowsk şi a supunerei Ukrainei de către Germani trebuiesc considerate ca nule în esenţa lor şi în rezultatele lor şi noi avem cel mai mare interes să ne regăsim înaintea păcei generale şi din punctul de vedere militar alături de aliaţii noştri“.

România reintră în acţiune alături de aliaţi. — La 27 Oct. (9 Nov). 1918, guvernul român trimite ultimatum mareşalului Mackensen.

— La 28 Oct (10 Nov.) se decretă mobilizarea armatei române.

O notă a guvernului român. — La 28 Octombrie (10 Noembrie) 1918 guvernul român trimite reprezentanţilor aliaţi din Iaşi următoarea notă:

Domnule ministru,

De îndată ce ministrul Franţei ne-a făcut cunoscut că armatele aliate erau la hotarele teritoriului nostru şi că comandamentul, socotind condiţiile necesare pentru intrarea noastră în acţiune ca realizate, a cerut cooperarea noastră, Majestatea Sa Regele a decretat mobilizarea armatei române şi a cerut în 24 ore capitularea trupelor germane din Muntenia.

România a procedat astfel în conformitate cu tratatul din 4/17 August 1916, care o leagă de aliaţi.

S'a considerat obligată să intre în acţiune fără un moment de întârziere de îndată ce consecinţele funeste cu dispariţia armatelor ruseşti puteau fi anulate prin prezenţa unei armate aliate la graniţele Regatului.

Credincioşi angajamentelor, suntem fericiţi şi mândri că vom fi din nou alături de glorioasele voastre armate în lupta pentru triumful marei cauze, pentru care aliaţii şi noi am vărsat până acum atât sânge şi am suferit fără regret încercări atât de grele.

Memoriul către aliaţi. — Tot la 28 Octombrie (10 Noembrie) 1918, guvernul român a remis reprezentanţilor aliaţi, la Iaşi, următorul memoriu:

România atât din punct de vedere moral cât și politic are dreptul să înfăptuiască revendicările ei.

Ea ştie că aliaţii îi recunosc acest drept în virtutea principiilor ai căror reprezentanţi sunt şi care au fost formulate de către preşedintele Wilson la 27 Sept. 1918, atunci când a declarat că: *„Soluţiunile războiului izvorăsc din însăși natura împrejurărilor războiului. Tot ce pot face oamenii de Stat sau Adunările este de a le înfăptui sau de a le trăda"*.

In adevăr chestiunea Românilor din Ungaria s'a impus prin însăşi „natura ei" în ziua în care principiile de justiţie, de independenţă şi de libertate a popoarelor au fost proclamate. Ea s'a impus şi prin „împrejurările războiului" când prin tratatul dela 4/17 August 1916 aliaţii s'au obligat să asigure Românilor unitatea lor naţională.

Din acest tratat România şi-a îndeplinit partea ei.

Spiritul de dreptate ce însuflețește pe aliați, i-a îndemnat să recunoască că, în opera comună, a celor mari și a celor mici, România a adus cu credință și cu bărbăție partea sa de eforturi, de jertfe și de roade, iar într'o vreme, care ar fi putut fi hotărâtoare pentru inamic, acțiunea sa a ușurat alte fronturi atrăgând asupra ei un efort ce depășea cu mult forțele pe care ea le pusese în luptă; dar de sigur și rezultatele intervenţiunei sale au fost mult mai presus de cele la care s'ar fi putut aștepta.

Pacea dela București, care n'a fost nici odată nici consfinţită de Rege, nici ratificată, nu poate anula legămintele acelui tratat, căci România n'a fost silită la aceasta de cât după pacea dela Brest-Litowsk și după îngenunchiarea Ukrainei de către Puterile Centrale, adică în fața unei stări de fapt care zădărnicea orice efort militar și în fața

unei stări de drept în care reprezentantul aliaților vecin României, Rusia, a cărei colaborare i-a fost făgăduită de ei, pactizase cu vrăşmaşul.

Câtă vreme a rămas vre-o nădejde de refacere cel puţin parţială a unui front rus, România s'a împotrivit tutulor ameninţărilor, tot astfel cum a rezistat până la ultima clipă tuturor propunerilor, care înainte de pacea rusă definitivă ar fi putut să-i înlesnească situaţiunea

Reprezentanţii oficiali ai aliaţilor la Iaşi au recunoscut că încercarea armată, făcută de trupele române contra bolşevicilor, creia ultimul efort militar ce erau în drept să ceară dela dânsa.

In urma acestui efort grija de căpetenie impusă de interesul comun era de a feri armata română de acele condiţiuni, care i-ar fi zădărnicit ori-ce posibilitate a unei noui acţiuni într'o altă perioadă a războiului mondial.

Această perioadă a început.

Este natural, căci este drept, ca tot ce a urmat păcei dela Brest-Litowsk şi îngenuncherii Ucrainei, să fie socotit ca nul în fiinţă şi în rezultatul său şi de aceia, îndată ce putinţa s'a ivit, România, fără nici o întârziere, şi-a reluat pe tărâmul militar colaborarea cu aliaţii impusă de legăturile pe care Regele şi Ţara nu le-au socotit nici odată desfăcute.

Mesagiul d-lui Brătianu către Ardeleni. — La 1 (14) Noembrie 1918, d. I. I. C Brătianu trimite comitetului partidului naţional român din Ardeal următoarea scrisoare:

Iaşi, 1 (14) Noembrie 1918

Cea mai sfântă aspiraţiune a neamului se îndeplineşte.

Peste suferinţele trecătoare, generaţiile vor râvni la zilele pe care le trăim.

Fără mirare am văzut că despărţiţi în cele mai grele împrejurări, ne-am regăsit cu aceiaşi simţire şi cu acelaş gând.

Grabnică acuma este stăpânirea încercărilor vrăşmaşe ale Unguriler, ale anarhiei, ale demagogiei, prin organizaţie, prin propagandă, prin forţă.

Pentru organizare şi propagandă temeiul este fireşte:

Unirea desăvârşită a tuturor sufletelor şi a tuturor

ținuturilor: toți în jurul Regelui, care ține drapelul, simbol al acestei uniri. Libertate și dreptate pentru toți, de orice neam și orice religie. Desvoltare larg democratică, reforme electorale și agrare, condițiuni de viață pentru muncitorime, care să le asigure legitimele lor revendicări și parte de folosință la rodul muncei lor.

Aci se grăbește trimiterea forțelor armate, precum ați cerut.

Reamintind Președintelui Domniei Voastre întâlnirea noastră dela Sinaia după ce fusese primit de Regele Carol, vă zic tuturor cu dragoste frățească: *Credința noastră ne-a mântuit.*

Să pășim înainte cu neclintită încredere în menirea neamului nostru, cu nețărmurit devotament în serviciul lui.

Telegramele generalilor Berthelot și Franchet d'Esperey către legația franceză. — La 7 (20) Noembrie 1918, ora 20, generalul Berthelot trimite din Giurgiu următoarea telegramă legațiunei franceze dela Iași:

Armistițiul interzice Germanilor de a face rechiziții și le impune să evacueze fără întârziere teritoriul românesc; deci aveți dreptul de a trimite trupe românești oriunde veți crede de cuviință în teritoriul românesc.

In ceeace privește relațiunile cu Transilvania, armistițiul nu permite de a intra acolo, această chestiune urmând să fie reglementată prin tratatul de pace.

General Berthelot

La aceeași dată generalul Franchet d'Esperey trimite din Salonic către legația franceză următoarea telegramă:

Salonic, 7 (20) Noembrie, ora 20. Guvernul francez, după cererea mea, mi-a făcut cunoscut că convenția clauzelor armistițiului din 11 Noembrie, privitor la anularea tratatelor din Brest-Litowsk și București, comportă evacuarea Dobrogei de către Bulgari și retragerea trupelor lor la sudul frontierei din 1913. *In așteptare ca congresul de pace să fixeze statutul definitiv al Dobrogei, această provincie va fi ocupată de aliați.*

Franchet d'Esperey

Guvernul român către generalul d'Esperey. — La 9 Noembrie 1918 guvernul român trimite generalului Franchet d'Esperey la Salonic următoarea telegramă:

României nu i-a fost teamă că în ziua victoriei aliaţilor intregitatea teritoriului său va fi sacrificată în profitul inamicului în potriva căruia a luptat alături de aliaţi prin atâta de grele încercări.

Anularea tratatului dela Bucureşti din primul moment a confirmat legitima sa încredere. Ea nu poate decât să atribue un caracter provizoriu, pur militar, măsurilor cari nu i-au permis încă să ia în stăpânire o parte din teritorii al căror statut politic este stabilit de tratatele internaţionale şi de către legile condiţionale ale Regatului...

Este totuşi necesar de a extinde fără întârziere, in conformitate cu condiţiunile armistiţiului general, măsurile proectate de către comandamentul aliat la întreg teritoriul regatului, aşa cum era în 1914. Interesele poporului asa de crud încercate cer restabilirea fără zăbavă a administraţiilor civile în toate provinciile *după cum se prevede în armistiţiu pentru toate ţinuturile evacuate de inamic.*

Este just şi natural ca *armata română să participe la executarea măsurilor necesare pentru această operaţie*, contribuind în aşa fel ca să faciliteze comandamentelor aliate opera, care ar încerca întârzieri periculoase în cazul când contingentele imediat disponibile nu ar fi suficiente.

Scrisoarea d-lui Clemenceau către d-l Ion I. C. Brătianu.—La 11/24 Noembrie 1918 d-l Ion I. C. Brătianu primeşte din partea d-lui Clemenceau, preşedintele consiliului de miniştri francez, următoarea telegramă:

Domnule Brătianu,

Vă mulţumesc sincer de sentimentele pe cari mi le-aţi exprimat în telegrama pe care mi-a transmis-o domnul de Saint Aulaire.

Guvernul francez, pe care o veche şi increzătoare prietenie îl uneşte cu România şi care a simpatizat cu ea, în timpul încercărilor prin cari a trecut, se felicită *că o*

vede intrată în alianţă, lucrând pentru a realiza unitatea ţinuturilor româneşti.

Exprim urările mele pentru desvoltarea sa pacifică şi pentru prosperitatea sa.

Clemenceau

Convenţiunea militară relativă la armistiţiu cu Ungaria. — Iată şi textul convenţiei militare de armistiţiu cu Ungaria, cu data de 11 Noembrie 1918:

Art. I. — Guvernământul ungar îşi retrage trupele la vest de linia însemnată prin valea înaltă a Someşului până la confluenţa sa cu Tisa, Mariaterezippe, Baia, Fünfkirchen (aceste localităţi nefiind ocupate de trupele ungare), cursul Dravei până la întâlnirea acestui râu cu graniţa Croaţiei-Slavoniei. Evacuarea va fi terminată în curs de opt zile.

Aliaţii vor ocupa de plin drept regiunea evacuată în condiţiunile ce vor fi fixate de generalul comandant şef al armatelor aliate.

Administraţia civilă va rămâne în mâinile guvernului actual.

Vor fi menţinute, în zona evacuată, numai forţele de poliţie şi jandarmeria indispensabilă menţinerei ordinei, precum şi cele însărcinate să asigure siguranţa căilor ferate.

Art. II. — Demobilizarea armatei ungare, de uscat şi de mare, cu excepţiunea a 6 (şase) divizii de infanterie şi a 2 (două) divizii de cavalerie, destinate să asigure ordinea interioară, precum şi a unităţilor de poliţie menţionate la paragraf I.

Art. III. — Dreptul pentru aliaţi de a ocupa toate localităţile, sau toate punctele strategice, pe care va avea dreptul să le fixeze în permanenţă generalul comandant şef al armatelor aliate.

Dreptul de trecere şi de şedere, pentru trupele aliate, pe întreaga întindere a teritoriului ungar.

Dreptul permanent de a utiliza, pentru trebuinţele militare ale aliaţilor, întregul material rulant de drumuri şi căi ferate, ca şi materialul de navigaţiune aparţi-

nând statului şi particularilor locuind în Ungaria. De asemenea în ce priveşte animalele de jug şi povară.

Art. IV. — Personalul şi materialul de Căi Ferate, afectat în mod normal la serviciul teritoriului ocupat (a se vedea paragraful 1) vor rămâne pe loc: în plus o rezervă de 2000 de vagoane şi 10 locomotive (linie normală) şi de 600 vagoane şi 50 locomotive (linie strâmtă) vor fi predate în timp de o lună generalului şef pentru trebuinţele trupelor aliate şi pentru a compensa deficitul de material sârb, provenit din cauza războiului.

O parte din acest material va putea fi luat din Austria. Aceste cifre sunt aproximative.

Art. V. — Personalul şi materialul de navigaţie afectate în mod normal la serviciul teritoriului ocupat vor rămâne pe loc. In plus 6 monitoare vor fi predate imediat la Belgrad aliaţilor. Restul flotilei de pe Dunăre va fi adunat într'un port pe Dunăre, care va fi desemnat ulterior de generalul comandant şef, pentru a fi desarmată. Din această flotilă vor fi prelevate, în cel mai scurt timp, pentru trebuinţele armatelor aliate şi pentru a compensa deficitele de material de navigaţie sârb — deficite provenite din cauza războiului — 10 vapoare de pasageri, 10 remorchere şi 60 şlepuri. Aceste cifre sunt aproximative.

Art. VIII. — Se vor pune la dispoziţia generalului comandant şef în timp de o lună 25.000 cai şi tot materialul de transport, pe care-l va socoti necesar. Aceste cifre sunt aproximative.

Art. IX. — Depozitarea armelor şi materialului de războiu, în punctele cari vor fi fixate de generalul comandant-şef.

O parte din materiale va fi prelevată pentru constituirea de unităţi, aşezate sub ordinele generalului comandant şef.

Art. XI. — Un termen de 15 zile este acordat pentru trecerea şi staţionarea trupelor germane prin Ungaria cu începere din ziua semnărei armistiţului de generalul Diaz (4 Noembrie ora 15).

Art. XIV. — Serviciul poştelor, telegrafiei fără fir, al comunicaţiunilor telefonice şi telegrafice, precum şi serviciul de căi ferate ungare vor fi puse sub controlul aliaţilor.

Art. XV. — Un reprezentant al aliaţilor va fi ataşat

pe lângă ministrul unguresc, însărcinat cu aprovizionările, pentru asigurarea intereselor aliaţilor.

Art. XVI. — Obligaţiunea pentru Ungaria de a înceta orice relaţiuni cu Germania şi de a interzice orice transporturi de trupe şi muniţiuni pentru trupele germane în România, fără autorizarea generalului şef.

Art. XVII. — Aliaţii nu vor interveni în administraţia interioară a statului ungar.

Art. XVIII. — Ostilităţile între aliaţi şi Ungaria au încetat.

Făcut în dublu la 13 Noembrie 1918, ora 23.15 la Belgrad, cu rectificările din ... şi din paragrafele XI şi XVIII.

Pentru Aliaţi:	Pentru Ungaria:
Delegaţii generalului comandant-şef:	Delegatul guvernului ungar:
(ss) **VOEVODUL MISICI**	(ss) **BELA LINDER**
GENERALUL HENRY	

II

Chestiunea Banatului la Conferinţa păcei. — La 29 Ianuarie şi 1 Februarie 1919, d. Ion I. C. Brătianu, primul delegat al României, face în faţa Conferinţei prima expunere generală a politicei româneşti şi a revendicărilor noastre teritoriale, insistând asupra Banatului.

Iată un extras din extrem de interesanta scrisoare, cu data de 9 Februarie 1919, pe care d. Ion I. C. Brătianu a trimis'o dela Paris d-lui M. Ferekide, preşedintele ad-interim al consiliului de miniştri:

Atitudinea marilor puteri faţă cu Statele mici. — Din nenorocire nici în privinţa condiţiunilor armistiţiului şi a aprovizionărilor, lucrurile nu merg mai repede. Am intervenit succesiv şi repetat la Comandamentul interaliat, la guvern şi după sfatul lui Clemenceau la Conferinţă, unde chiar eri, din nou, am insistat înscris asupra gravităţei şi urgenţei chestiunei, comunicând telegramele d-tale.

Nu numai pentru chestiunea noastră, dar pentru toate, Con-

ferinţa n'a reuşit încă să ia nici o soluţie. Precum aţi văzut, în chestiunea bolşevică s'a încurcat cu negocierile dela insula Prinkipo, care au dat un ajutor de nesperat bolşevicilor, aruncând confuziunea în opinia publică.

De asemenea în cercurile franceze îngrijorarea este mare că Germania se reconstitue înainte ca să i-se fi impus condiţiunile păcei.

Influenţa americană în Paris, cu caracter ideolog ori unde interesele transoceanice directe nu sunt în joc, grăbeşte înainte de toate Societatea Naţiunilor, fără care n'ar vrea ca Wilson să se reîntoarcă la Washington, unde are nevoie, din punct de vedere electoral, să ducă un succes. Pentru a grăbi rezoluţiuni între puncte de vederi deosebite, dacă nu chiar contrarii, *s'au adoptat pentru „Liga Naţiunilor" formule vagi, cari de fapt mai mult amână decât soluţionează.*

In genere însă Marile puteri au luat o atitudine care nu corespunde de loc cu declaraţiunile lor de principii în privinţa drepturilor Statelor mici.

De fapt ele tind să se constitue în Tribunal pentru a hotărî de soarta tutulor. Personal n'am putut să iau iniţiativa contra acestei tendinţe şi m'am mulţumit a susţine pe cei cari le-au luat, fiindcă consider că nu trebue să ne risipim sforţările până a nu fi dobândit esenţialul revendicărilor noastre.

Chestiunea aprovizionărilor: Până acum n'am obţinut decât două rezultate practice. 1) trimiterea făinei de către Americani contra bonuri de tezaur semnate de mine aci şi de însărcinatul nostru de afaceri la Washington; 2) o înţelegere cu guvernul canadian care cu 5 şi jum. la sută ne dă posibilitatea să cumpărăm imediat material agricol şi de drum de fier în Canada în valoare de 5 până la 25 milioane dolari şi probabil unele seminţe de primăvară.

Când socoteam lucru hotărât, s'a ridicat chestiunea petrolului şi în culise se mişcă şi cea evreiască.

In prima şedinţă dela 20 Ianuarie, fiind prezenţi şi delegaţii sârbi, am expus situaţiunea României în războiu şi chestiunea Banatului. Precum vedeţi, am stat clar pe tărâmul tratatului, dar tot ce am putut obţine a fost ca să nu mi se nege existenţa lui din partea celor trei aliaţi ai noştri.

După expunerea mea, Sârbii au declarat că ei nu re-

cunosc tratatul, de oarece a fost secret; au revendicat vestul Banatului împreună cu Temișoara pe temeiul etnic, deși au recunoscut singuri că chiar în această parte nu Sârbii, ci Germanii sunt în majoritate, dar au pretins că Germanii fiind învinși nu mai trebue socotiți.

Un alt motiv ar fi faptul că mai mulți sârbi de seamă, între cari și Mareșalul Putnik, s'ar fi născut aci.

Un al treitea cuvânt l-au scos din voevodatul sârb, care a fost creiat fără a funcționa între anii 1849 și 1860. Au mai invocat că armata sârbă, victorisasă, l'a ocupat, că e grânarul Serbiei și că constitue o zonă de apărare a Belgradului.

Am replicat că tratatul fusese discutat cu Rusia tocmai findcă reprezenta mai direct interesele sârbe, că dacă el a fost secret, consecințele lui însă au fost cunoscute și că nimeni nu poate nega că una din ele a fost posibilitatea menținerei frontului dela Salonic și deci tot ce s'a desvoltat pe dânsul.

Voevodatul, inexistent de fapt, nu împiedică ca în curs de 1000 ani Banatul să fi constituit o unitate politică și geografică. Am arătat că Serbia nouă are regiuni agricole bogate dincolo de Tissa și în Macedonia și am declarat că pentru apărarea Belgradului, vom da toate garanțiile necesare.

Am conchis cerând ca trupele sârbe să fie evacuate din Banat, ceeace a scos din fire pe Wesnici, care a declarat că de ce cele românești nu au putut intra. La aceasta nici n'am răspuns, m'am mulțumit a atrage atențiunea unora din reprezentanți asupra violenței și necuviinței care nu permit înțelegeri directe între noi și Sârbi, precum unii ne sfătuiau.

De atunci mi-s'a vorbit de diferite transacțiuni posibile. Am răspuns celor cari mă întrebau dacă nu s'ar găsi o linie de frontieră în interiorul Banatului, că din momentul ce ea ar trece Dunărea primejdia este nu că nu s'ar găsi o linie, ci că s'ar găsi zece, adică arbitrarul, și deci o frontieră în felul celei pe care o avem în Dobrogea.

Din partea Englezilor și Americanilor se încearcă a se pune în discuțiune și Nordul Bucovinei și frontiera în dreptul Debreținului. Precum vedeți, dificultățile de tot soiul nu sunt terminate.

O scrisoare a d-lui Brătianu către colonelul House.— La 15 Martie, Preşedintele Delegaţiunei române trimite colonelului House, delegat american, următoarea scrisoare:

Scumpe Domnule Colonel,

La începutul acestei săptămâni, doi dintre factorii chemaţi ca să hotărască în privinţa Banatului au recunoscut în chestiunile, cari îi interesa în mod direct, necesitatea principiilor susţinute, pentru siguranţa popoarelor şi pacea lumei, de România.

In adevăr d-l Tardieu în discursul său a spus: „Cel dintâi mijloc pentru a pune între idiea războiului şi fapta războiului maximul de obstacole, constă în a da fiecărui popor cele mai bune condiţiuni de siguranţă geografică, de dreptate etnografică, de prosperitate economică: într'un cuvânt în a-i da în mod material şi în mod moral, în sensul cinstit şi întreg al cuvântului, graniţe drepte şi bune".

Pe de altă parte în memoriul relativ la revendicările Italiei, reprezentanţii săi arată recesitatea fruntariei dela Brener, sprijinindu-se pe argumente identice cu acele pe care le invocăm cu privire la Banat.

Singura diferenţă, şi aceasta este în favoarea Românilor, e privitoare la chestiunea economică, care pentru Banat este esenţială.

Incurajat de interesul şi priceperea ce am găsit în totdeauna la Dumneavoastră, precum şi de sentimentul de dreptate care a inspirat guvernul Dumneavoastră, îmi permit să vă atrag atenţia asupra nedreptăţei care s'ar ivi în cazul când hotărîrile relative la România, pentru care garanţiile de siguranţă sunt mai esenţiale decât pentru o mare putere, ar fi determinate de alte consideraţiuni decât de acele care trebue să asigure securitatea statelor mai mari.

Scrisoarea către d-l Orlando. — La 15 Martie 1919, primul delegat al României trimite în aceiaşi chestie a Banatului următoarea scrisoare d-lui Orlando, preşedintele delegaţiunei italiene:

Domnule Preşedinte,

Daţi-mi voe să fac apel la Italia nu numai în numele prieteniei frăţeşti, care după adânca noastră convingere trebue să unească România cu această nobilă ţară, dar şi în numele justiţiei, faţă de care reprezentantul Romei nu poate să rămână indiferent.

Incă de eri discursul d-lui Tardieu, care învedera necesitatea unor puternice hotare naturale, arată *cât de firească şi necesară este revendicarea Banatului de către România*, căci aceste principii nu s'ar putea aplica ţărilor mici altfel decât Marilor Puteri.

Expunerea măiastră a revendicărilor italieneşti, pe care tocmai le primesc, mă întăreşte în această părere. Argumentele peremptorii pe care le cuprinde relativ la frontiera dela Brener sunt aplicabile la unitatea indivizibilă a Banatului. Respectul tratatelor scump plătite constitue pentru noi ca şi pentru Dumneavoastră un drept, pe care grija însăşi a siguranţei internaţionale n'ar trebui să-l lase să fie contestat.

Dintr'un sentiment de dreptate şi de prietenie, nu mă îndoesc că Excelenţa voastră nu va lăsa să se sacrifice interese aşa de considerabile ale României şi va fi nevoe să dea concursul său eficace, pentru a le asigura.

Bine-voiţi, etc.

Atrocităţile trupelor sârbeşti în Banat. — La 23 Martie 1919, secretarul delegaţiunei române trimite secretarului general al conferinţei de pace următoarea scrisoare:

Ca urmare la scrisoarea mea din 4 Martie, la care adăogasem trei memorii relative la grabnica necesitate de a se retrage trupele sârbeşti din Banat şi trupele ungureşti din nordul Transilvaniei, am onoarea să vă comunic o primă serie de tablouri conţinând o enumerare documentată şi detailată a atrocitaţilor comise de trupele ungureşti în Transilvania şi de către Sârbi în Banat.

O nouă expunere verbală a d-lui Brătianu. — In ziua de 5 Maiu 1919, d. Brătianu a expus din nou verbal dele-

gaţilor Marilor Puteri cererile României în privinţa Banatului, cerând respectarea tratatului de alianţă din 4 August 1916. Iată un rezumat al acestor expuneri:

România n'ar putea recunoaşte graniţe în desacord cu acele cari i-au fost asigurate de către Franţa, Anglia şi Italia prin tratatul de alianţă din 4/17 August 1916, în urma căruia a intrat în războiu contra Austro-Ungariei după cererea acestor puteri.

Dacă România, pentru a uşura sarcina aliaţilor săi, nu a făcut caz de toate stipulaţiunile acestui tratat, ea nu a încetat însă de a stărui asupra interesului său esenţial de a avea Dunărea dela confluenţa Tisei până la gura sa drept graniţă.

Aceste graniţe sunt neapărat trebuincioase desvoltărei normale a României, ele îi asigură posibilitatea de a desăvârşi în acele regiuni ale Europei misiunea sa de pace şi de ordine. *Indivizibilitatea Banatului se impune pentru această provincie ca o necesitate de ordin social, politic şi economic atât pentru massa cea mare a populaţiunei sale cât şi pentru toate minorităţile cari sufăr şi ele de o împărţire între două suveranităţi.* Acest interes este atât de însemnat pentru populaţiunea Banatului, încât România nu ar sta la îndoială să primească propunerea ce Conferinţa ar putea face a unui plebiscit al întregei populaţiuni din Banat.

Intr'un gând împăciuitor şi pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra temerei relative la siguranţa Belgradului, guvernul român este gata să primească stabilirea unei zone cuprinsă însă în suveranitatea română, care putând să intereseze apărarea acestui oraş, ar fi pusă din punct de vedere al garanţiilor militare sub controlul Ligei Naţiunilor. Această soluţiune ar asigura astfel principiul deja înscris în art. 4 par. 2 a tratatului de alianţă.

Modul în care dintru început s'au stabilit raporturile Marilor Puteri cu statele zise cu interese limitate în ceeace priveşte elaborarea tratatului de pace, a creat României o situaţiune care nu i-a permis să-şi valorifice interesele; ea s'a găsit prea des în faţa unor hotărâri luate fără ştiinţa sa şi cari compromiteau foarte grav interese româneşti.

Nu s'a ţinut seama de dânsa la compunerea comisiunei

reparaţiunilor datorite de Germania, în care, cu tot caracterul într'adevăr ruinător al daunelor suferite de dânsa, România nu a găsit loc între Belgia şi Serbia.

Tot astfel am luat cunoştinţă de conţinutul tratatului cu Germania dintr'un resumat citit cu 24 ore numai înainte ca tratatul să fie remis duşmanilor.

Tot astfel şi cu comisiunea însărcinată cu reparaţiunile, în special cu vitele, în care delegaţiunile micilor state, cele mai direct interesate, au fost admise numai de formă să-şi expună punctul lor de vedere, soluţiunile fiind deja stabilite dinainte.

Această inegalitate de tratament era de prevăzut de altfel chiar dela compunerea Conferinţei, când României i s'a impus o delegaţiune compusă din numai doi membri.

Banatul nu poate să fie împărţit. — Pentru a ilustra în chip şi mai convingător cum au fost reprezentate interesele României la Conferinţa păcei, las să urmeze mai jos memoriul remis de primul delegat al României Conferinţei în chestiunea Banatului după expunerea verbală de care am vorbit mai sus:

In memoriile pe cari le-a prezentat la Conferinţa Păcei, guvernul român s'a străduit să arate cu toate probele şi claritatea necesară motivele de ordin geografic, etnic, economic şi politic, pentru cari Banatul nu trebue să fie împărţit şi trebue să fie revendicat în întregime de Români întru cât aparţine teritoriului pe care s'a format şi s'a desvoltat, în nordul Dunării, poporul român din punct de vedere etnografic şi istoric.

Pe cât ştim, nici unul din argumente n'a fost respins prin contra argumente prezentate de guvernul sârb la Conferinţa de pace în memoriile oficiale şi scrierile speciale prin care acest guvern a cerut împărţirea Banatului între România şi Serbia.

Cu toate acestea, dacă trebue să luăm în seamă informaţiunile noastre ideia unei împărţiri este pe cale de a fi primită şi aceasta nu din motive geografice sau etnice, nici din necesităţi economice sau politice, *dar pentru motive de ordin sentimental sau strategic.*

Se pretinde că:

1. Sârbii nu ar putea să renunţe la conaţionalii lor din Banat, fiindcă aceştia reprezintă partea cea mai de seamă a poporului sârb.

2. O renunţare forţată de acest fel ar aduce după sine cu siguranţă vii mişcări iredentiste şi prin urmare conflicte între Români şi Sârbi.

3. Ceva mai mult, părăsirea Banatului de către Sârbi ar însemna înăbuşirea lor etnică faţă de expansiunea elementului românesc, a cărui desvoltare numerică este în mod normal mult mai mare decât a elementului sârb.

4. Extensiunea dominaţiunei române până la Dunăre şi la Tisa ar fi o ameninţare permanentă pentru regatul Sârb, căci valea Moravei ar rămâne de aci înainte deschisă unor năvăliri posibile.

5. In fine în cazul în care Regatul român şi-ar întinde stăpânirea asupra întregului Banat, capitala Serbiei ar trebui schimbată şi poporul sârb ar vedea în acest lucru o umilire naţională.

In memoriile pe care le-a prezentat, guvernul român a avut ocazia să analizeze direct sau indirect valoarea acestor argumente. Cu toate acestea, de oarece aceste argumente formează astăzi, împotriva celor ce s'ar putea crede, baza însăşi a soluţiunei problemei Banatului, guvernul român ţine să atragă atenţia că:

1. Românii ca şi Sârbii nu pot renunţa la cei 400.000 conaţionali, cari în caz de împărţirea Banatului ar rămâne în partea occidentală a acestei ţări şi în vechiul Regat sârb, sub dominaţiunea sârbă.

2. Pentru Români ca şi pentru Sârbi o renunţare forţată de acest fel ar aduce după sine puternice mişcări iredentiste şi prin urmare conflicte între Sârbi şi Români.

3. Ca şi Sârbii, Românii sunt îndreptăţiţi să socotească părăsirea conaţionalilor din Serbia ca echivalând cu nimicirea lor ca naţiune, dată fiind intoleranţa guvernului dela Belgrad faţă de Românii din Serbia şi chiar faţă de cei din Banat, dela ocuparea acestei provincii de armata sârbă.

4. Dacă Sârbii se tem de atacul neaşteptat al unei puteri străine împotriva văii Moravei prin Banat, cea mai bună protecţie pentru Serbia ar fi o Românie solid stabilită

în Banat; și dacă acest sentiment de teamă ar privi pe Români și nu alte popoare străine, guvernul român crede că poate atrage atenția asupra faptului că nimic în atitudinea sa prezentă sau trecută față de Sârbi nu poate să îndreptățească o asemenea teamă.

De altfel garanții mai precise încă pentru Serbia ar putea să fie obținute, punând sub controlul Societății Națiunilor o seamă de măsuri militare, pe care guvernul român s'ar obliga să le respecte, menite să asigure în regiunea din Sud-Vestul Banatului protecțiunea văii Moravei.

5. In fine, dacă schimbarea Capitalei sârbești ar fi necesară, trebue recunoscut că principala cauză n'ar trebui căutată în extinderea dominațiunei românești până la confluența Tisei cu Dunărea, ci în necesități interne ale noului stat Sârbo-Croato-Sloven.

Este dar sigur că echilibrul politic pe Dunăre între Români și Sârbi nu poate fi obținut de cât prin jertfe din ambele părți. *După cum Românii au renunțat odinioară și sunt gata să renunțe și pe viitor la 300.000 conaționali din Nord-Estul Serbiei, tot astfel Sârbii vor trebui să renunțe la cei 220.000 conaționali din Banat* (cifra de 220.000 fiind cea mai ridicată pe care ar putea să spere că o vor obține cu linia de demarcațiune cea mai favorabilă pentru cauza lor).

Primirea Dunărei ca linie de graniță între România și Serbia ar stabili o situație de echilibru politic, care ar exclude dintr'o parte ca și din cealaltă mișcările iredentiste și care ar garanta, prin recunoașterea și respectul autonomiilor naționale ale minorităților din partea celor două guverne, existența etnică și națională a minorităților sârbe și românești și prin urmare raporturile de bună vecinătate între Români și Sârbi pe viitor.

Acesta este punctul de vedere pe care guvernul român l'a susținut și-l susține în chestiunea Banatului. Numai menținerea integrității Banatului în întreg statul român viitor poate asigura din punct de vedere politic triumful păcei între Sârbi și Români.

Guvernul român nu cunoaște în mod precis și direct felul în care comisiunea granițelor a rezolvat chestia Banatului prin împărțirea provinciei între Români și Sârbi.

Se pare însă că linia de despărţire admisă ar trece la răsărit de Biserica Albă, Vêrşeţ şi Kikinda, lăsând Sârbilor cele trei districte din sudul comitatului Timiş (Biserica Albă, Cubin şi Vêrşeţ) şi districtele din comitatul Torontalului (în afară de districtele Csene, Nagy-Szent-Miklos, Perjamos şi Török-Kanizsa).

Această linie de despărţire este absolut arbitrară cum ar fi orice altă linie analogă. Justificarea ei din punct de vedere geografic, etnic, economic, este imposibilă.

1. Din punct de vedere geografic fiindcă pe aproape întreaga sa întindere această graniţă se găseşte pe o câmpie fără nici un accident fizic: astfel că nu are nici justificarea elementară pe care savanţii sârbi încercaseră s'o găsească, făcând deosebire între Banatul de şes şi Banatul muntos.

2) Din punct de vedere etnic fiindcă:

a) Pentru a da Serbiei 224.000 de Sârbi, această graniţă introduce in stat 386.000 de ne-Sârbi şi anume: 156.000 Germani, 98.000 Români, 96.000 Maghiari, 6.000 Ovrei şi 30.000 de diferite naţionalităţi (intre cari 16.000 Slovaci şi 3500 Croaţi).

b) ea dă Serbiei două oraşe cu majorităţi germane: Vêrşeţ (49,5% germani faţă de 31,4% sârbi) şi Biserica-Albă (52,6% germani faţă de 17,3% sârbi).

c) ea desprinde din masa etnică românească două judeţe legate direct cu această masă şi având o majoritate românească: Vêrşeţ 49,1% români faţă de 14,9% sârbi şi Alibunar 51,3% români faţă de 40,3% sârbi, precum şi alte două districte cu majoritate germană, dar în care elementul român este superior celui sârb şi în legătură directă cu masa etnică românească, Zsombolya 54,4% germani, 9,9% români şi 7,?% sârbi şi Banlak 30,4% germani, 24,0% români şi 16,3% sârbi.

Se cuvine să nu uităm că Germanii (Şwabii din Banat) cari doresc să rămână sub o singură domnie politică, au declarat în mod oficial că în orice chip ar voi mai bine să fie uniţi cu România decât cu Serbia.

3. Din punct de vedere economic fiindcă:

a) *Această graniţă distruge solidaritatea economică, esenţială şi absolut necesară în Banat între câmp şi munte,*

spre marea pagubă și nemulțumire a aproape tuturor locuitorilor țărei.

Din acest punct de vedere este sigur că un plebiscit făcut nu numai în întregimea Banatului, cum o cere guvernul român, dar chiar numai în regiunea sud-vestică a țărei, după cum au declarat Sârbii că primesc, va respinge cu majoritate eventuala hotărâre a Conferinței de pace, relativ la împărțirea Banatului.

b) Ea înlătură liberul acces la Tisa și Dunăre prin valea Murășului, ceeace este o necesitate economică vitală nu numai pentru Banat, dar și pentru Transilvania.

c) Ea tae linia ferată dela Temișoara la Baziaș, cea mai importantă din Banat, singura care face legătură între valea Murășului și valea Dunărei.

d) ea desparte marele centre miniere și industriale dela Steierdorf-Anina și Reșița, tăind legătura lor prin drum de fier cu linia Temișoara-Baziaș și Dunăre.

e) ea tae canalul Bega, cel mai de seamă din această regiune, făcându-l astfel nefolositor atât Românilor cât și Sârbilor.

4. Din punct de vedere politic, fiindcă această graniță pune 400.000 de Români sub domnia sârbească, ceeace ar avea drept rezultat consecințele indicate mai sus.

Am socotit că trebuia să atragem pentru ultima oară atenția Conferinței de pace asupra urmărilor nenorocite pe care le-ar avea împărțirea Banatului între cele două state. ori cum ar fi concepută și executată.

Orice împărțire ar aduce cel mai mare prejudițiu vieței economice a țărei, ar produce nemulțumirea popoarelor care locuesc acolo și ar compromite legăturile de bună vecinătate, care până aci se menținuseră fără întrerupere, între Sârbi și Români.

III

Chestiunea minorităților etnice. — Iată cum au fost susținute interesele României în această însemnată chestiune:

O scrisoare a d-lui Philippe Berthelot către d. Ion I. C. Brătianu. — In ziua de 23 Maiu d. Brătianu primea următoarea scrisoare:

Paris, 23 Maiu 1919.

Domnule Preşedinte,

Am onoarea să informez pe Excelenţa Voastră că consiliul principalelor Puteri aliate şi asociate a desemnat o comisie însărcinată să determine natura garanţiilor care trebuesc luate pentru a asigura protecţia minorităţilor încorporate în nouile state, cari se formează în Europa, precum şi din celelalte state cari vor primi măriri teritoriale. Comisiunea nouilor state creiată în acest scop se ocupă actualmente de această problemă, în ceeace priveşte Regatul României şi teritoriile destinate să fie trecute în mod eventual României.

Am fost însărcinat ca preşedinte al acestei comisiuni să vă fac cunoscut via sa dorinţă de a obţine dela D-voastră, în numele guvernului român, toate propunerile pe care guvernul român le-ar avea de formulat privitor la această problemă.

Comisiunea a luat notă de declaraţiunile făcute de guvernul transilvănean, declaraţiuni care după informaţiunile sale au fost aprobate de către guvernul român în scop de a asigura minorităţilor maghiare, secue şi germane o deplină autonomie privitor la administraţia locală, la învăţământ şi religie.

Ar fi foarte util ca aceiaşi comisiune să primească informaţiuni autentice cu privire la intenţiunile guvernului român, relativ la garanţiile pe care acest guvern are de gând să le acorde minorităţilor de rasă şi de religie în România.

Imi permit să adaug că timpul dat comisiunei fiind foarte scurt, în cazul când Excelenţa Voastră ar fi dispusă să-i dea sprijinul pe care-l cere, comisiunea Vă roagă să-i daţi răspunsul într'un timp cât de scurt.

Bine-voiţi, etc.

(ss) **Ph. Berthelot**

Răspunsul d-lui Brătianu.—La această scrisoare primul delegat al României a răspuns următoarele:

Paris, 27 Maiu 1919

Domnule Ministru,

Ca răspuns la scrisoarea pe care aţi bine-voit să mi-o adresaţi cu data de 23 Maiu a. c., am onoarea să vă comunic

că România a asigurat egalitatea deplină de drepturi şi libertăţi politice şi religioase tuturor cetăţenilor săi fără deosebire de rasă sau de religie. Ea consideră ca cetăţean român pe orice persoană născută în România şi care nu se bucură de altă supuşenie străină, precum şi pe toţi locuitorii din teritoriile de curând unite cu România, cari erau supuşi ai statelor din care făceau parte aceste teritorii până acum, în afară de aceia cari vor opta pentru altă supuşenie.

Conform cu aceste principii, guvernul regal de acord cu reprezentanţii Transilvaniei, Basarabiei şi Bucovinei au hotărât de asemeni să asigure în întreaga întindere a noului regat drepturile şi libertăţile minorităţilor printr'o largă descentralizare administrativă, pentru a garanta populaţiunilor alogene libera lor desvoltare în ceeace priveşte limba, învăţământul şi exerciţiul cultului

In genere România este gata să primească orice dispoziţie, pe care toate statele cari fac parte din Liga naţiunilor o vor admite pe propriile lor teritorii în această materie.

In alte condiţiuni România nu va putea în nici un caz să admită intervenţia guvernelor străine în aplicarea legilor sale interne.

O declaraţiune importantă. — In ziua de 31 Maiu, d. Brătianu a prezintat Conferinţei următoarea declaraţiune importantă, atingând, între altele, mai pe larg chestiunea minorităţilor etnice:

Domnule secretar general,

Ca răspuns la invitaţia făcută de Domnul Preşedinte al Conferinţei, în şedinţa de Joi, 29 Maiu, am onoare să vă trimit aci alăturat, în numele delegaţiunei române, declaraţiile şi propunerile relative la partea din tratatul cu Austria, care ne-a fost comunicată eri, la orele 18.

Binevoiţi a primi, Domnule Secretar General, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

(ss) **Ion I. C. Brătianu**

Declaraţiunile în chestie au fost depuse la secretariatul Conferinţei numai la 31 Maiu, orele 12, după studiul clauzelor din tratatul cu Austria, care tratat, contrar celor hotărâte în şedinţa din 29 Maiu, a fost remis delegaţiunei române în ajun seara, la orele 6, şi numai în parte.

La 29 Maiu, după şedinţă, a fost remis delegaţiunei române numai un rezumat rău făcut al zisului tratat, care nici nu menţiona clauza minorităţilor ce urma să fie impusă României, clauză care figura însă în textul definitiv primit a doua zi seara.

Iată textul declaraţiunilor prezintate Conferinţei la 31 Maiu:

Delegaţiunea română, primind textul parţial al proectului de tratat cu Austria eri, 30 Maiu, la 6 ore seara, se grăbeşte a face declaraţiunile aci alăturate coprinse în anexele A, B ,C ,D, E.

ANEXA A

Chestiunea Bucovinei. — Delegaţiunea română socoteşte că închierea păcei cu Austria nu lasă nici o îndoială asupra unirei Bucovinei cu României.[1]) Intr'adevăr, la România, devenită prin tratatul său de alianţă din 17 August 1916 parte beligerantă în contra Austriei, a venit să se unească Bucovina ca o urmare a desfacerii împărăţiei Austriei şi de acord cu dorinţele populaţiunei bucovinene. Astfel se află reparată, în integralitatea teritoriului luat Moldovei, răpirea din 1775.

Prin primirea actului de unire proclamată de Bucovina, România procede la reconstituţiunea acestei provincii, asigură siguranţa sa şi opreşte la hotarul Nistrului expansiunea

---

1) Iată textul primitiv al tractatului în privinţa aceasta: „Inaltele părţi contractante recunosc şi acceptă frontierele Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei, României, ale statului Sârbo-Croato-Sloven şi ale statului Cecho-Slovac aşa cum sunt astăzi fixate sau astfel cum vor putea fi fixate mai târziu şi Austria renunţă în favoarea principalelor Puteri aliate şi asociate la toate drepturile şi la toate titlurile sale asupra acestor teritorii, care i-au aparţinut până acum şi care, deşi situate în afară de nouile frontiere ale Austriei, nu sunt astăzi atribuite nici unui Stat. Austria se leagă să primească aşezământul ce va interveni privitor la aceste teritorii".

anarhiei care amenință o parte întreagă din Europa. Cu prețul unor sacrificii militare, care nu sunt pe cale de a înceta, România veghiază asupra Bucovinei și afirmă în același timp solidaritatea sa cu interesele generale ale civilizațiunei.

ANEXA B

Chestiunea minorităților etnice. — Privitor la art. 5 din a treia parte, secțiunea a patra, din proectul de tratat cu Austria cuprinzând tratamentul minorităților de către România, delegațiunea română a făcut următoarea declarațiune:

Primul delegat român, la 27 Maiu, a adresat următoarea scrisoare domnului Berthelot, președintele comisiunei însărcinate să determine natura garanțiilor cari trebue asigurate pentru protecțiunea minorităților, încorporate în nouile state în formațiune din Europa și a celor din celelalte state care vor primi măriri teritoriale:

„Domnule Președinte! Ca răspuns la scrisoarea ce ați binevoit a-mi adresa la 23 Maiu c., am onoarea a vă comunica că România a asigurat egalitatea desăvârșită a drepturilor și libertăților politice și religioase tuturor cetățenilor ei, fără deosebire de neam sau credință. Ea consideră ca cetățean român orice individ născut în România și care nu e supus străin, precum și pe toți locuitorii teritoriilor nou unite cu România, foști supuși ai statelor cărora au aparținut până acum aceste teritorii, afară de cei care-și arată voința de a opta pentrn o altă supușenie.

„In mod general România este gata să primească toate dispozițiunile pe cari toate statele care fac parte din Liga Națiunilor le-ar admite pe propriul lor teritoriu în această materie.

„In alte condițiuni România nu ar putea în nici un caz să încuviințeze amestecul guvernelor străine în aplicarea legilor sale lăuntrice". (Vezi răspunsul d-lui Brătianu la p. 348).

Prin această scrisoare, România înțelege a recunoaște cele mai largi libertăți minorităților etnice și confesionale. Inspirându-se din aceste principii, delegații României au votat, cu prilejul înființărei Ligei Națiunilor, garanțiile propuse pentru statele din Liga Națiunilor; dar în afară

de aceste principii generale România nu poate primi îndatoriri care ar limita drepturile sale de stat suveran şi în această ordine de idei ea consideră că drepturile statelor sunt aceleaşi pentru toate.

In interesul însuşi pe care întemeetorii Ligei Naţiunilor trebuie să-l aibă de a preveni orice contradicţiune cu privire la marile principii din care ea se inspiră, ar trebui evitate membrilor dirigenţi ai acestei instituţiuni atitudini care nu ar fi identice faţă de toate statele.

De fapt o intervenţie străină, care de altfel nici n'ar da nici o libertate mai mare decât aceia pe care Statul român s'a hotărât s'o asigure tutulor cetăţenilor săi, ar putea să primejduiască opera de înfrăţire, care e scopul guvernului român.

De o parte unele minorităţi s'ar crede liberate de orice sentiment de recunoştinţă faţă de statul care se bizue tocmai pe desvoltarea acestui sentiment pentru a întări frăţia raselor; de altă parte s'ar da naştere unui curent care ar tinde să înfăptuiască două categorii de cetăţeni în acelaş regat: unii încrezători în solicitudinea statului, ceilalţi cu apucături vrăşmăşeşti şi gata să-şi caute apărători în afară de graniţă.

Istoria ne arată că, privită din acest punct de vedere, protecţiunea minorităţilor a contribuit mai mult să zdruncine temeliile Statelor decât să le întărească. Acum conferinţa aliaţilor trebue să-şi dea toate silinţele tocmai spre a aşeza pe bazele frăţiei între popoare ţările a căror desvoltare e menită să asigure pacea în Europa centrală şi meridională. Tot aceiaşi aliaţi, când a venit în desbateri proectul Ligei Naţiunilor, au respins articolul 21, al cărui cuprins e următorul:

„Inaltele părţi contractante sunt de acord pentru a decl ra că nici o piedică nu se va pune nici unei credinţi religioase sau opinii, cari în practică nu s'ar împotrivi opiniei publice şi moravurilor, şi că în jurisdicţiunea lor respectivă nimeni nu va fi turburat în viaţa sau libertatea sa sau în felul său de a-şi căuta fericirea prin mijlocirea cutărei sau cutărei credinţe religioase sau păreri".

In interesul libertăţei şi al dreptăţei pentru toţi, precum şi în interesul propăşirei sale interne, România e hotărâtă să asigure drepturile minorităţilor. In acelaş interes ea nu

pretinde pentru sine ca Stat independent nici un tratament excepţional, dar nu poate nici să indure un regim special, la care alte state suverane nu sunt constrânse.

De aceia ea e gata să pună în proectul de tratat la art. 5, partea III-a, secţiunea IV-a, textul următor:

„România acordă tuturor minorităţilor de limbă, neam şi credinţă, care locuesc înăuntrul nouilor sale hotare, drepturi egale cu acelea care aparţin celorlalţi cetăţeni români".

ANEXA C.

Clauzele economice. — In ceeace priveşte al doilea aliniat al art. 5..., România declară că e gata să ia toate măsurile spre a uşura tranzitul şi a desvolta comerţul cu celelalte naţiuni.

„Ea va primi în această privinţă toate dispoziţiunile de ordin general, pe cari Liga Naţiunilor le va edicta şi cari vor fi aplicabile tuturor Statelor cari vor face parte din această Ligă, precum şi cele hotărâte în deosebitele comisiuni speciale ale Conferinţei de pace, pe care delegaţii români le vor fi primit".

ANEXA D.

Solidaritatea României cu aliaţii. — Consimţind să adereze la stipulaţiunile cuprinse în proectul de tratat cu Austria sub rezervele arătate în declaraţiunile alăturate, România este însufleţită de dorinţa de a-şi menţine solidaritatea cu aliaţi.

„Dar, dându-şi astfel consimţimântul, se vede nevoită să declare că nu trebue să se deducă de aci primirea de către ea a tuturor principiilor similare ce ar putea să figureze în tratatele cu celelalte state inamice".

ANEXA E.

(Cuprinde câteva observaţiuni de ordin financiar).

* * *

Desbaterile Conferinței de pace. — Pentru ca cititorul să-și dea seama și mai lămurit de grija cu care au fost apărate la Conferința păcei cele mai supreme interese ale României, găsesc necesar să reproduc după o interesantă lucrare a d-lui Mircea Djuvara [1], fost consilier juridic pe lângă delegațiunea română, textul desbaterilor urmate în cele două ședințe plenare ale Conferinței — a 7-a și a 8-a — în care s'a discutat tratatul cu Austria. Iată-l:

A șeaptea ședință plenară

— *Joi, 29 Maiu 1919* —

Ședința se deschide la 15 ore, sub preșidenția d-lui G. Clemenceau.

Președintele: Ordinea de zi cuprinde comunicarea către Puterile aliate și asociate a condițiunilor de pace din tratatul cu Austria. Această formulă nu este cu totul exactă, căci astăzi vă vom comunica condițiunile fără clauzele militare, care au fost amânate pentru o desbatere mai târziu din cauza răsunetului ce pot avea asupra Statelor care formau împărăția Austro-Ungariei; de asemenea fără clauzele reparațiunilor, care au fost trimise la comisiunea competentă și în sfârșit fără clauzele politice care ating Italia. Aceste trei părți ale tratatului vă vor fi supuse de altfel cât mai curând. Cea mai mare parte a lor este terminată și vi se vor aduce la cunoștință, bine înțeles, înainte de înmânarea lor către plenipotențiarii austriaci.

D-l **Brătianu** (România): Rog pe domnul președinte să-mi îngădue a-l întreba, dacă în comunicarea care trebue să ni se facă astăzi este vorba de tratatul complect, de textul amănunțit al articolelor sau numai de un rezumat asemenea celui care ni s'a citit înainte de înfățișarea tratatului către plenipotențiarii germani?

Președintele: Vom proceda și acum cum am procedat cu Germania. Am în mâini textul clauzelor care vor fi date mâine Austriacilor; se va da citire în fața Conferinței unui text, care este, cred, în realitate foarte vecin cu textul tratatului [2]). Indată ce acest rezumat fidel va fi adoptat de

[1]) Vezi broșura: *Trebue oare să semnăm tratatul cu Austria?* de Mircea Djuvara. București 1919.

[2]) Acest text nu cuprindea clauza minorităților referitoare la România.

Conferenţa, ne vom crede autorizaţi a înmâna tratatul reprezentanţilor austriaci.

D-l **Brătianu** (România): In acest caz aşi avea o dorinţă de formulat.

Preşedintele: Domnul Brătianu are cuvântul.

D-l **Brătianu** (România): In numele Guvernelor Greciei, Poloniei, Sârbilor-Croaţilor-şi-Slovenilor, Ceho-Slovacilor şi României, am onoare a ruga Conferenţa de a binevoi să amâne cu 48 de ore inmânarea tratatului către Austriaci, astfel încât să putem lua, în chiar textul lor, cunoştinţă despre condiţiunile ce e vorba a se impune Austriei. Cerem să le cunoaştem şi să le examinăm înainte de a adera la ele, căci, după cum a fost şi cu textul care s'a comunicat Germanilor, într'o expunere verbală totul nu poate fi îndeajuns de limpede. Chiar şi dacă acum s'ar da cetire acestor texte, ne-ar trebui un timp de reflexiune pentru a putea examina urmările lor pentru fiecare din Statele noastre.

Iată de ce, în numele acestor guverne, rog pe domnul preşedinte să binevoiască a cere Conferinţei să amâne remiterea tratatului către Austriaci, pentru a ne lăsa 48 de ore în scopul de a examina textul. Dacă el ne va fi dat astă-zi, nu ar fi vorba de cât de o amânare de 24 de ore; dar dacă ne va fi dat mâine, ar trebui o amânare de 48 de ore.

Preşedintele: Cere cineva cuvântul?

Ca preşedinte al Conferenţei mă cred îndatorat să spun că găsesc cererea domnului Brătianu în totul întemeiată. Şi unii şi alţii am dori să sfârşim cât mai curând. Comitetele de redacţiune, comitetele de experţi, muncesc zi şi noapte şi grăbesc lucrul lor. Noi am nădăjduit că înainte de şedinţa de faţă ar fi fost cu putinţă să comunicăm textul cerut de domnul Brătianu, dar nu există încă de cât cinci sau şase exemplare, astfel că nu s'a putut face comunicarea.

Acest text se va putea distribui astă seară, pe la 18 sau 19 ore, legaţiunilor interesate, după asigurarea care mi se dă. Domnul Brătianu ne cere un răgaz de 48 de ore. Am putea astfel amâna pe Luni remiterea tractatului.

D-l **Brătianu** (România): Ne daţi mai mult de cât am cerut.

Preşedintele: E foarte drept. Aveţi nevoe de a consulta acest document şi de a-l discuta. Vă rog mult,

ca în cazul când veţi avea observaţiuni de făcut, ceea-ce e posibil şi chiar probabil, de a ni le aduce la cunoştinţă în scris cât mai curând, astfel în cât să le putem examina între noi şi să aducem aci soluţiuni gata.

Astfel am putea amâna şedinţa Conferenţei pe Sâmbătă, 15 ore, şi să hotărâm pe Luni remiterea tratatului la St. Germain (Aprobare).

D-l **Brătianu** (România): Imi rămâne, domnule preşedinte, să vă mulţumesc în numele guvernului român.

Preşedintele: N'aveţi să-mi mulţumiţi. E o simplă chestiune de dreptate. Nimeni nu mai cere cuvântul? Viitoarea şedinţă ar putea fi Sâmbătă, 31 Maiu, la 15 ore. Rămâne astfel hotărât.

(Şedinţa se ridică la 15 ore, 25 minute).

Şedinţa a opta plenară

— *Sâmbătă, 31 Maiu 1919* —

Şedinţa se deschide la 15 ore, sub preşedenţia d-lui Clemenceau.

Preşedintele: Ordinea de zi cuprinde comunicarea către Puterile aliate şi asociate a termenilor tratatului de pace cu Austria.

Domnilor, avem onoare de a depune astăzi pe biuroul Conferenţei un document mult mai complect de cât acel pe care am fi putut a vi'l supune alaltăeri; nu mai lipsesc de cât clauzele politice privitoare la Italia, clauzele militare şi clauzele reparaţiunilor, pentru care de alt-fel lucrul este deja foarte înaintat, ast-fel că peste două sau trei zile documentul va fi complect.

La cererea domnului Brătianu şi a unui număr de şefi de guvern, discuţiunea începută alaltăeri a fost amânată pentru şedinţa de azi, de oare-ce aceşti domni au dorit să aibă răgazul necesar pentru a citi clauzele tratatului şi a studia observaţiunile sau amendamentele ce ar avea de prezentat.

Secretariatul general al Conferenţei a primit câteva amendamente, pe care le voiu supune îndată Conferenţei. In primul loc vin observaţiunile delegaţiunei române, care desigur se pot rezuma în formule, care să ia eventual loc în tratat.

Dau cuvântul domnului Brătianu.

D-l **Brătianu** (România): Voiu spune aproape tot ceeace

am spus în propoziţiunile şi declaraţiunile pe care le-am făcut în scris Conferinţei.

Preşedintele: V'aşi ruga să le rezumaţi, citind numai textele pe care le propuneţi pentru a înlocui pe cele din textul ce vi s'a comunicat.

D-l **Brătianu** (România): Le voiu rezuma pe cât va fi cu putinţă.

Preşedintele: Aveţi deplină libertate de discuţiune. Trebue să vă spun că mi s'a dat textul D-voastră abia de trei minute.

D-l **Brătianu**: Nici noi n'am avut textul tratatului, de cât eri la şease ore seara. Nu am avut nici măcar 24 ore spre a-l examina.

Preşedintele: Mă mărginesc a vă explica procedura pe care o propun. Deoarece vom fi chemaţi să votăm, mi-se pare cu totul necesar ca să ştie şi Conferenţa despre ce e vorba.

D-l **Brătianu**: In aceste condiţiuni voiu da citire articolelor ce propunem a se insèra în tratat şi motivelor care le intemeiază.

Preşedintele: Domnul Brătianu are cuvântul.

D-l **Brătianu**: Delegaţia română, primind textul parţial al proectului de tratat cu Austria eri, 30 Maiu, la şase ore seara, se grăbeşte a face declaraţiunile alăturate, cuprinse în anexele A, B, C, D şi E (*pe cari le-am reprodus mai sus la pag. 350—353.* Nota autorului).

Preşedintele: Cereţi un supliment de informaţiuni. Sunt cu totul sigur că aveţi documentele de 24 ore.

Dl. **Brătianu**: Tratatul ne-a fost comunicat eri seară la orele 6.

Preşedintele: Vă cer iertare, aţi avut elementele tratatului în acelaş timp cu noi. Această adunare există. E azi o conferenţă. Există de asemenea o autoritate la biroul ei, care trebue să facă să prevaleze voinţa tuturor Puterilor. Nu avem intenţiunea de a vă oprima.

D-voastră înfăţişaţi o serie de consideraţiuni, din care unele, cum sunt clauzele financiare, nu mi-au fost supuse de cât acuma, ast-fel că nu am avut nici chiar vreme de a le da cetire.

De oarece avem intenţiunea de a rezolva chestiunea

chiar astăzi, pentru a nu amâna a doua oară pe Austriaci, voiu trimete această parte comitetului de redacţie, care vă va răspunde îndată.

Daţi-vă bine seama că argumentele care ne sunt supuse, nu le cunoaştem.

Delegaţiunile prezentându-se în faţa D-voastră, n'au făcut alt ceva decât să ne aducă textele care au fost depuse la birou. Le vom examina îndată din nou.

Pentru a proceda în mod regulat, unesc aşa dar deosebitele chestiuni care au fost propuse Conferinţei de d-l Brătianu. Il vestesc însă într'un mod general că mai întâiu în ceeace priveşte teritoriile propriu zise rămâne bine înţeles că, fie că ar fi vorba de Societatea Naţiunilor, fie de guverne, *noi nu putem garanta decât părţile de teritorii, pe care chiar noi le vom fi atribuit, şi că nu am putea guranta altele.*

In ceea-ce priveşte drepturile minorităţilor, sunt foarte fericit să ştiu că d-l Brătianu gândeşte în privinţa aceasta întocmai ca şi noi. Intrebarea este numai a se şti dacă, *din pricina trecutului istoric al unor anumite popoare*, nu ar fi necesar a se da, nu voiu zice garanţii suplimentare, ci *garanţii de un ordin mai desăvârşit, care pot fi recunoscute necesare.* E o chestiune asupra căreia noi trebue să ne hotărâm într'un fel şi rog pe d-l Brătianu, precum şi pe toţi cei cari ar avea observaţiuni de acelaş fel de făcut, a fi cu totul siguri că nu este vorba de a umili pe nimeni, nici de a călca drepturile suverane ale nici unei naţiuni, dar că, *ori-cum, istoria tuturor cu privire la minorităţi nu este întocmai aceiaşi.* Sunt de făcut în privinţa aceasta distincţiuni necesare, aşa că noi nu voim să umilim pe nimeni, când *propunem un drept de control*, nu al guvernelor străine, cum zice d-l Brătianu în textul său, dar al Societăţii Naţiunilor, al cărei control îl acceptăm cu toţii la noi în condiţiunile care au fost arătate de d-l Brătianu.

Nu poate aşa dar fi vorba aci de a umili pe nimeni, nici de a călca suveranitatea nimănui. . . . .

. . . .

. . . .

D-l **Brătianu**: Cer cuvântul.

Preşedintele: Domnul Brătianu are cuvântul.

D-l **Brătianu:** N'am avut nici odată intenţiunea de a pune la îndoială afirmaţiunile domnului preşedinte; dar nu trebue nici ca Domnia-voastră să puneţi la îndoială buna mea credinţă când vă spun că am primit tratatul aseară, la 6 ore, şi că am avut mai puţin de 24 de ore pentru a-l examina şi a prezenta propunerile mele.

In rezumatul care ne-a fost remis înainte, clauza privitoare la România nici nu figura. De asemenea îmi îngădui a vă atrage atenţiunea asupra faptului că adineaori aţi făcut aluziune la un text care nu ne-a fost comunicat în forma arătată de Domnia-voastră. In textul care ne-a fost remis nu este vorba de Societatea Naţiunilor, ci, după cum v'am spus, de Marile Puteri, care trebue să controleze micile State. Iată cum e redactat textul:

«România aderă de asemenea la inserţiunea într'un «tratat cu principalele Puteri aliate şi asociate a dispozi«ţiunilor pe care aceste Puteri le vor crede necesare pentru «a ocroti în România interesele locuitorilor, etc...»

Prin urmare, după cum am avut onoare a vă spune, este vorba de Marile Puteri, care intervin pentru a asigura în interiorul Regatului României drepturile minorităţilor. Eu am propus o modificare tocmai împotriva acestui principiu, pentru că *România a fost o ţară neatârnată înainte de războiu şi eu nu cred că atitudinea sa în timpul acestui războiu să fi putut justifica vre-o decădere a acestei independenţe politice.*

Preşedintele: *Nu-mi este dat să judec atitudinea României...*

Recunosc alt-fel că observaţiunea domnului Brătianu privitoare la protecţiunea prin guverne, în loc de acea prin Societatea Naţiunilor, este conformă cu textul care a fost discutat.

Acestea fiind spuse, observaţiunile mele rămân şi nu cred că ar fi umilitor pentru România de a primi sfaturi amicale date de state care se numesc Statele-Unite. ale Americei, Marea Britanie, Italia, Franţa. Domnul Brătianu poate fi bine asigurat că nici Statele-Unite, nici Britania, nici Franţa, nici Italia nu vor să exercite o putere nedreaptă asupra României.

I-am spus numai că anume tradiţiuni istorice au dăinuit în anume ţări, că rectificările întemeiate pe aceste tradiţiuni au fost cerute de mult, chiar şi în alte tratate, pe care Domnul Brătianu nu poate să nu le cunoască, şi că ele nu au putut fi obţinute. In aceste condiţiuni textul de care se plânge și de care cred că celelalte state slave nu se vor plânge, este mai mult un imbold şi un sprijin.

Am voi să vedem că concursul nostru prietenesc este tălmăcit în înţelesul pe care l'am spus, iar nu în acela ce i-a plăcut, după mine în mod greșit, a-i da.

D-l **Brătianu**: *Spre a nu pierde timpul conferinței, nu vreau să încep o expunere complectă a politicei trecute a României. Țin să spun totuși că ea nu merită situațiunea ce se încearcă a i-se impune astăzi. In orice caz ne aflăm, — cel puțin așa am înțeles'o noi întotdeauna, — în fața Conferinței Puterilor aliate și asociate [care au luptat pentru a așeza, între altele, dreptul de egalitate al marilor și micilor state și pentru a institui regule care să poată servi de aci înainte drept principii și precedente. Printre aceste regule, notez aci una care tinde a hotărî astăzi clase deosebite în ceeace privește suveranitatea statelor. In numele României nu pot primi acest principiu. Nu este vorba aci de sfaturi amicale, ci de o obligațiune contractuală. Guvernul român va fi întotdeauna gata a primi sfaturile marilor săi prieteni. Dar niște sfaturi înscrise în tratate în forma unor îndatoriri precise dela guvern la guvern nu mai au acest caracter curat prietenesc.*

Istoria ne dă și pilde în privința aceasta.

Astfel Rușii au intervenit în politica Turciei pentru protecțiunea creștinilor și rezultatul, pentru Turcia, a fost făre greș desfacerea ei.

In speță opera era simpatică, dar nu era logică decât numai întru cât ea avea ca scop din urmă independența acestor popoare.

Cu alt scop nu este posibil, nici în interesul statelor, nici în acel al minorităților, de a primi o regulă de acest fel.

După cum am avut onoarea să vă spun, noi vrem să stabilim cu Domnia-voastră o lume nouă, care să ia locul celei vechi.

Această lume nouă trebue să fie astfel întocmită încât Statele să gasească în cetățenii lor fii devotați și o viață de frățească armonie. Dacă minoritățile știu că libertățile de care se bucură le sunt garantate nu prin solicitudinea Statului căruia aparțin. dar prin protecția unui guvern străin, oricare ar fi, temelia Statului va fi zdruncinată.

La temelia însăși a nouei stări de lucruri ce se creiază, se pun fermenți contrarii scopului urmărit de Conferență.

Domnilor, am formulat aceste observațiuni, din scurta expunere pe care v'am cetit-o, în numele nu numai al independenței Statului român, dar în numele celor două mari principii pe care această Conferință le reprezintă; *unul din aceste principii având în vedere pacea, ordinea, frăția între popoarele unui aceluiași Stat, celalalt privind egalitatea tuturor Statelor, mari și mici, în ce privește drepturile lor de legislație interioară. Iată de ce, în numele României, cer să nu ni-se impună condiții pe care nu le-am putea admite.*

Preşedintele: Dați-mi voie să vă întreb, dacă primiți propunerea d-lui Klotz?

D-l. **Brătianu**: De sigur.

Preşedintele: Suntem de aceiași părere. După cum am spus, observațiunile onorabilului domn Brătianu vor fi supuse unui nou examen al șefilor de guvern.

Vom trece acum la cererile delegațiunei poloneze.

Paderewsky (Polonia): Domnule președinte, Polonia și-a înfățișat observațiunile sale în scris asupra chestiunilor financiare, dar aceste chestiuni trebue să fie primite împreună cu clauzele de reparațiuni. Renunț să iau cuvântul la acest subiect.

Insă, în numele guvernului polonez, declar că Polonia va dărui tutulor minorităților de neam, de limbă și de credință aceleași drepturi ca și naționalilor săi. Va asigura acestor minorități toate libertățile care le-ar fi fost acordate de marile națiuni și Statele occidentale, va fi gata să lărgească aceste drepturi în sensul în care Societatea Națiunilor va crede trebuincios să o facă pentru toate statele care o constituiesc.

Exprim convingerea că aceste garanții, odată înscrise de Dieta sa constituantă în legile fundamentale ale Poloniei,

vor fi în conformitate absolută cu spiritul atât de nobil şi înalt care cârmueşte marele scop al Conferinţei de pace.

E tot ce aveam de spus.

. . . .

. . . .

D-nul **Kramarz** (Ceho-Slovachia): In ce priveşte minorităţile admit textul care mi s'a propus, sub rezerva unor uşoare modificări. Cer eliminarea a două cuvinte, care după mine sunt cu totul inutile şi care de altfel ar putea să ne pricinuiască mari neplăceri, pentru că s'ar judeca situaţia noastră cu totul alt-fel de cum a vrut să arate domnul preşedinte.

Suntem gata a face totul pentru minorităţi în scop de a avea linişte la noi şi am fi foarte fericiţi să putem trata aceste chestiuni cu Puterile Mari.

Cu toate acestea sunt trei cuvinte, care după mine ar fi cu totul inutile.

Citesc:

«Ceho-Slovachia primeşte să încorporeze în tratatul cu principalele Puteri aliate şi asociate toate măsurile pe care le-ar putea socoti necesare pentru a ocroti în Ceho-Slovachia interesele locuitorilor care se deosebesc de majoritatea populaţiunei prin neam, limbă sau credinţă»...

Cer ca să se suprime vorbele «pe care le-ar putea socoti necesare», pentru că vom încheia acest tratat în mod prietenos.

Rezultatul va fi acelaşi.

Preşedintele: Dacă vroiţi să-mi subliniaţi cele trei cuvinte, a căror supresiune o cereţi şi să-mi daţi textul, îl voiu aduce la cunoştinţa adunării.

D-nul **Kramarz:** Aşi avea câte-va amendamente de propus clauzelor care ne-au fost supuse şi care sunt foarte grele de priceput pentru străini. De altminteri nu voiu insista asupra acestui punct, pentru că comitetul de redacţie va bine-voi să examineze această chestiune, precum şi amendamentele noastre, cu toată buna voinţă cu care suntem obişnuiţi.

De exemplu, vrem să dăm Germanilor din Boemia dreptul de a opta pentru naţionalitatea austriacă, pe când după textul care ni s'a supus, lucrul nu ar fi tocmai posibil.

Celelalte modificări ce le propunem sunt asemănătoare cu acestea şi menite a lămuri textul.

Preşedintele: Comitetul de redacţie ar fi gata să facă un raport foarte grabnic?

D-l **Fromageot:** Comisiunea a avut onoarea să trimeată Consiliului suprem o notă în privinţa aceasta.

Preşedintele: Foarte bine.

D-l **Kramarz:** Clauzele financiare....

Preşedintele: Suntem de acord.

Delegaţiunea sârbească are observaţiuni de prezentat?

D-l **Trumbici:** Delegaţiunea Sârbilor, a Slovenilor şi a Croaţilor a avut onoarea să depue pe biroul Conferenţei propuneri care ţintesc la modificarea unor clauze, în ceeace priveşte chestiunea minorităţilor, acea a libertăţei tranzitului şi a comerţului, acea a hotarelor de miază-noapte, precum şi clauzele financiare şi economice.

In ce priveşte clauzele financiare şi economice, nu mă voiu ocupa de ele, nefiind necesar în urma declaraţiunilor făcute înaintea mea.

In chestiunea minorităţilor aşi avea de făcut în substanţă aproape aceleaşi observaţii ca d-l Kramarz. Am vrea să suprimăm oare cari cuvinte ale redacţiei oficiale şi să zicem că Statul sârb, croat şi sloven se angajează să înfiinţeze, *de acord cu Puterile principale aliate şi asociate*, dispoziţiile necesare pentru a ocroti în teritoriile care au făcut parte din vechea monarhie austro-ungară şi au fost cedate prin prezentul tratat Statului Sârb-croat şi sloven, interesele locuitorilor minorităţilor.

Deosebirea între cele două texte e evidentă.

Preşedintele: E revendicarea sârbească şi ceho-slovacă!

D-l **Trumbici:** Revendicarea sârbească e aceiaşi cu a Statului Ceho-Slovac. Am să vă dau, domnule preşedinte, textul nouei noastre propuneri.

Ceeace cerem e ca Puterile principale să se înţeleagă cu noi pentru *a pune de comun acord aceste dispoziţiuni într'un tratat.*

A doua chestiune asupra căreia aşi vrea să vă atrag atenţia este limitarea tratatului viitor la teritoriile care aparţineau înainte Austro-Ungariei.

Preşedintele: Vorbiţi de textul care ţinteşte minorităţile?

D-nul **Trumbici:** Da.

Preşedintele: Propuneţi să se limiteze la noile teritorii?

D-l **Trumbici**: La cele ce aparţineau altă dată monarchiei austro-ungare.

Cauza e evidentă. Serbia era un Stat independent. Ea are drepturi câştigate. Astăzi nu e posibil să se impue teritoriilor vechei Serbii oarecari clauze care ar putea stânjeni dreptul suveranităţii ce o posedă ca Stat existând înainte de războiu.

Imi permit, domnule preşedinte, să vă prezint redacţiunea exactă pe care am dori să o primiţi.

Preşedintele Conferinţei: Bine.

. . . .

. . . .

Preşedintele Wilson: (Traducere). Aşi regreta foarte mult ca această intrunire să se despartă, lăsând în mintea câtor-va impresiunea permanentă, pe care am auzit-o exprimată aci, că marile puteri doresc să impună cu totul stăpânirea lor unor ţări mai puţin considerabile, printr'un sentiment de autoritate şi de mândrie. Doresc să atrag atenţiunea asupra unui aspect al regulamentului la care lucrăm împreună. Voim să asigurăm păcea lumii şi să facem să piară toate elementele de turburare şi de primejdie pentru viitor.

Una din condiţiunile de temelie pentru aceasta e o dreaptă împărţire a ţinuturilor după afinităţile şi voinţa populaţiunilor. Odată ce aceasta se va fi îndeplinit, puterile aliate şi asociate vor garanta menţinerea condiţiunilor, atât de drepte pe cât se va putea, la care vom fi ajuns. Ele vor lua îndatorirea şi sarcina, asupra lor va apăsa neapărat răspunderea principală, precum tot ele au făcut, prin firea lucrurilor, şi sforţarea cea mai mare în timpul războiului; şi nu trebue să uităm că puterea lor e chezăşia din urmă a păcii obşteşti. In aceste împrejurări oare e nedrept ca vorbindu-vă nu ca dictatori, dar ca sfătuitori şi prieteni, ele să vă spună: „Nu putem să vă garantăm graniţele d-voastră, dacă nu credem că ele fac faţă la unele principii de drept". Acelaş raţionament se aplică şi minorităţilor. Aceiaşi e grija în vederea căreia s'a înfiinţat aşezământul minorităţilor. Dacă voiţi ca principalele puteri aliate şi asociate să chezăşuiască fiinţa chiar a statelor, oare e nedrept

să le satisfaceţi condiţiunile cerute ca să nu rămâie putinţa unor tulburări viitoare, condiţiuni pe care aceste puteri le găsesc indispensabile pentru a împiedica cauzele viitoare ale războiului?

Noi cerem prietenilor noştri din Serbia şi din România să creadă că nu voim astă seară să atingem nişte suveranităţi vechi şi recunoscute; dar tratatul de pace va mări mult teritoriile, care se găseau sub aceste suveranităţi. Nu e cu putinţă, spre pildă, de a trata de o parte regatul Sârb, Croat şi Sloven ca o unitate eşită din evenimentele, la care am fost martori, şi de altă parte de a păstra ca un stat deosebit în unele privinţe regatul sârb. Dacă aceste state sunt puternic înfiinţate prin tratatul pe care îl facem împreună, acei cari vor garanta în ultima analiză executarea lui au dreptul de a veghia ca condiţiunile în care aceste state vor fi definitiv stabilite să fie de natură a asigura pacea obştească. Dorinţa noastră în această privinţă nu este să intervenim într'un fel care să supere câtuşi de puţin aceste state, ci să le ajutăm şi să ajutăm cauza comună. Nădăjduim că nu veţi sta la îndoială să primiţi punctul nostru de vedere, fiindcă nu vedem alt mijloc de a regula această chestiune.

Cum oare guvernul Statelor-Unite, dacă ar crede că aşezământul intervenit ar cuprinde elemente nestabile şi primejdioase, ar putea să se prezinte în faţa Congresului, în faţa poporului american, şi să pretindă că a ajutat să asigure pacea lumei?

Dacă lumea se găseşte tulburată din nou, dacă condiţiunile pe care le primim ca fundamentale sunt puse iar în discuţiune, *garanţia care ni s'a dat înseamnă că Statele-Unite vor trimite dincolo de Ocean armata şi flota lor* [1]) E oare suprinzător ca, în astfel de condiţiuni, să se dorească a se face aşa în cât soluţiunea diferitelor probleme să se pară cu totul mulţumitoare?

Voiu spune în special d-lui Brătianu că n'avem nici cea mai mică dorinţă de a călca suveranitatea ţării D-sale, că nu voim să facem nimic care ar putea să îi displacă.

---

[1]) Astăzi şi Congresul american a făcut rezerve exprese asupra acestei garanţii.

România va eşi din acest războiu mare, puternică, cu o creştere de teritoriu datorită sforţării comune şi vigoarei armelor noastre.

Avem atunci dreptul să insistăm asupra unor condiţiuni cari, după părerea noastră, vor face acest succes definitiv.

Rog pe prietenul meu domnul Brătianu. pe prietenul meu d-rul Kramarz, pe prietenul meu domnul Trumbici să creadă, că dacă am menţionat în articolul de care a fost vorba adineauri Marile puteri singure, nu e fiindcă aceste din urmă vor să îşi impună condiţiunile lor, dar numai fiindcă doresc să se asigure că pot să garanteze, cu toate puterile de cari ele pot dispunea, toate foloasele pe care acest tratat vi le dă, precum ni le dă şi nouă.

Trebue să lucrăm împreună şi această tovărăşie nu poate să se razime decât pe o înţelegere.

Să lăsăm soluţiunea acestor chestiuni unor negocieri viitoare. Altfel ar însemna ca atunci când această conferinţă îşi va fi sfârşit lucrările, grupări separate să decidă între ele ceace de fapt trebue să facă parte din temelia generală a păcii lumei. Aceasta pare imposibil.

Sper că vom ajunge — e scopul nostru — la o lucrare împreună cordială şi de bună voe pe singura temelie posibilă. Această temelie trebue să o exprimăm astfel: De acolo de unde vine puterea, de acolo va fi asigurată menţinerea păcii. Numai din partea forţei va veni garanţia supremă a acestei păci.

Nu trebue să ne înşelăm asupra înţelesului pe care îl dăm cuvântului forţă. Statele-Unite n'au avut nici odată nici un gând de agresiune şi cunoaşteţi motivul intervenţiunii lor în afacerile vechiului continent.

Urmărim un scop comun, tot ceeace dorim e să vă ajutăm să ajungeţi acest scop în bună înţelegere cu noi. Nu voim decât să ne întovărăşim cu D-voastră, ca să vă servim şi nu vom face nimic care va fi contra intereselor D-voastră adevărate.

D-nul **Brătianu** (România): Inalta personalitate preşedintelui Wilson dă tutulor cuvintelor D-sale şi tutulor sfaturilor D-sale un caracter cu totul special de autoritate. Imi permit în numele marilor principii, pe care însuşi preşedintele le-a proclamat, de a-i atrage amicala atenţiune asupra temerii că unele aplicaţiuni ale principiilor, făcute

cu intențiile cele mai bune, să nu ajungă tocmai la rezultate contrarii scopului urmărit.

Precum am spus, trebue să iasă din lucrările acestei Conferințe un rezultat nediscutat. Ea a făcut o mare operă de dreptate, a stabilit nu numai garanțiile contra dușmanului, dar și egalitatea drepturilor tutulor statelor mari și mici. Dacă principii ca acelea pe care vreți să le înscrieți astăzi în tratatul cu Austria ar fi fost puse în statutul Societăței Națiunilor, noi nu ne-am fi opus. D-l președinte Wilson va binevoi să-și aducă aminte că delegațiunea română a votat pentru ca aceste principii să fie stabilite odată pentru totdeauna și pentru toți. A face cum se face cu tratatul actual, înseamnă a stabili trepte diferite de suveranitate. Cu toate sentimentele de prietenie și de adâncă admirație pe care le am pentru poporul italian, nu pot să concep de ce, în condițiuni identice, țări ca România sau ca Serbia ar urma să fie tratate altfel decât Italia.

De altă parte, așa cum am avut onoarea să o lămuresc, se urmărește stabilirea unei vieți frățești între popoarele care prin situația lor geografică sunt obligate a se constitui într'un singur stat. Ar fi o greșală capitală a face ca aceste raporturi de bună prietenie să depindă de un al treilea, ori-care ar fi el.

Nu trebue să pierdem din vedere că dacă în capul guvernelor nouilor puteri actuale se găsesc oameni inspirați de cele mai nobile principii, se poate foarte bine întâmpla ca evoluții politice să facă ca aceleași state să fie reprezentate prin alți oameni sau ca noui interese să se arate care să facă să devieze unele guverne dela atitudinea lor de mai înainte și să le ducă la acțiuni concepute nu în vederea acestor mari principii, ci în favoarea oarecăror interese speciale.

Este sigur că Marile Puteri, prin sacrificiile lor, au asigurat victoria marei cauze a tutulor; dar îmi voiu îngădui să adaog la cuvintele ce președintele a pronunțat — și pentru care îi mulțumesc în numele tutulor Statelor mici, — când a afirmat că grija marilor factori politici ne este câștigată și că vrea să garanteze securitatea tuturor, voiu adăoga, spun, că răspunderea fie-cărui stat nu încetează de

a fi întreagă, ori-care i-ar fi întinderea, în ceeace privește independența și siguranța sa.

Astfel, în momentul de față, România este nevoită să asigure, cu propriile sale trupe, apărarea nu numai a hotarelor sale, dar încă și a unei cauze care privește întreg centrul Europei. Prin urmare, dacă Marile Puteri au un rol mai mare, în măsura întinderei lor, răspunderea și rolul Statelor independente, ori-care le-ar fi întinderea, rămân întregi.

Rog pe reprezentanții Marilor Puteri și în particular pe președintele Wilson să nu le limiteze prin o aplicațiune primejdioasă a marilor principii, care ne sunt scumpe nouă tuturor.

Nu e vre-un efort de făcut, pentru ca drepturile minorităților să fie recunoscute. Toate Statele acum reprezentate aci sunt convinse de necesitatea respectului și a desvoltărei acestor libertăți. Lăsați numai aceste State să se desvolte în singurele condițiuni cari permit consolidarea pacinică a stărei politice generale pe care trebue să o constituim astăzi.

Insuflețiți de simțiminte în acelaș timp de respect și e recunoștință pentru Marile Puteri față de serviciile ce au făcut, le rog mult a examina cu tot interesul, care se leagă de așa de mari principii, propozițiunile și declarațiunile făcute de guvernul român, căci este necesar ca aceste propozițiuni să fie admise, alt-fel România nu ar mai păstra în integritatea sa independența de care s'a bucurat în trecut pentru regularea chestiunilor de ordin intern.

D-nul **Venizelos** (Grecia): Cer cuvântul.

Președintele: Domnul Venizelos are cuvântul.

D-nul **Venizelos** (Grecia): Imi permit a observa în chip foarte respectuos, domnule președinte, că clauzele în discuțiune nu fac neapărat parte integrală din tratatul de pace cu Austria. Ași dori astfel să vă sugerez ca, după ce veți lăsa deoparte aceste clauze, să comunicați Luni numai restul condițiunilor de pace cu Austria și să trimeteți aceste clauze în examenul unei reuniuni particulare a șefilor celor cinci Mari Puteri, la cari s'ar adăuga șefii Puterilor cu interese limitate, interesate în chip special. Ar fi astfel numai

zece persoane în total, cari, împrejurul unei mese, ar ajunge de sigur să găsească un mijloc susceptibil de a da satisfacere Marilor Puteri şi de a linişti grijile îndreptăţite ale Puterilor cu interese limitate.

Dacă credeţi necesară încorporarea acestor clauze în tratatul de pace cu Austria, vom avea vreme, până în preziua însăşi a semnărei tratatului, — de oarece aceste clauze nu interesează Austria,—a le formula şi a le însera în acest tratat, spre a evita redacţiunea unui tratat special în privinţa Puterilor cu interese limitate.

Iată ce îmi permit să sugerez.

Preşedintele: Propunerea domnului Venizelos va fi examinată, fireşte, odată cu cele care ne-au fost deja supuse.

Ordinea de zi s'a sfârşit.

Nimeni nu mai cere cuvântul?....

Reunirea viitoare a Conferinţei va fi Luni la amiază, 2 Iunie, la Castelul St. Germain-en-Laye.

Şedinţa se ridică la 17 ore 5 minute.

Rezervele României.—Iată acum nota remisă de d. Ion I. C. Brătianu secretariatului general al Conferinţei, în şedinţa de 2 Iunie 1919, care a avut loc la Saint-Germain după ce s'a luat neoficial cunoştinţă în ultima clipă de textul definitiv care trebuia remis Austriacilor şi s'a constatat că articolul relativ la minorităţi privitor la România a fost menţinut:

2 Iunie 1919.

Delegaţia română a constatat, în momentul când proectul tratatului de pace a fost remis reprezentanţilor Austriei, că trebue să-şi menţină rezervele cuprinse în declaraţiunile şi propunerile făcute in şedinţa interaliată din 31 Mai 1919.

Dintr'un sentiment de înaltă solidaritate cu Puterile aliate şi asociate ea s'a abţinut de a ridica în faţa inamicului obiecţiuni privitoare la un subiect asupra căruia acordul între aliaţi nu fusese încă stabilit.

(Această notă a fost remisă înainte ca delegaţii austriaci să fi intrat în sală).

La 3 Iunie 1919 delegaţiunea română a trimis tutulor membrilor delegaţiunilor aflătoare la Paris copii după textul declaraţiunilor remise Conferinţei de delegaţiunea română în şedinţa plenară din 31 Maiu.

IV

Chestia evreiască în România. — In această chestiune d. Brătianu a adresat preşedintelui Wilson următoarea scrisoare:

Domnule Preşedinte,

Impresia pe care am avut-o la Conferinţa, la care mi-aţi făcut onoare să mă convocaţi şi unde am văzut cu câtă atenţiune aţi luat în seamă argumentele arătate de noi, mă hotărăşte să vă adresez aceste rânduri.

Menţinerea stipulaţiunilor privitoare la minorităţi în tratatul cu Austria aduce pentru România cele mai grave urmări.

După câte am înţeles,—şi aluziile domnului Clemenceau mi-au confirmat acest lucru,—cauza hotărâtoare a acestor stipulaţiuni stă în chestiunea evreiască.

Cu toate acestea, cele 2 anexe aci alăturate, dacă veţi lua osteneală să le citiţi, vă vor dovedi că această chestiune nu mai există în România. Ea este de mult înmormântată. A o desgropa sub orice formă, n'ar fi spre folosul nimănui şi ar otrăvi atmosfera ţării spre paguba tuturor.

Sper că într'un scop de definitivă şi reală pacificare, veţi bine voi să întrebuinţaţi înalta D-voastră autoritate şi să cruţaţi României situaţiunea aşa de gravă în care s'ar găsi ca o urmare a stipulaţiunilor actuale ale tratatului.

(ss) **I. I. C. Brătianu.**

ANEXA No. 1

România a fost întotdeauna o ţară în care a domnit toleranţa religioasă.

Chestiunea evreiască a avut în această ţară un carac-

ter pur social şi economic, provocată de o importantă emigrare în masă şi este asemănătoare chestiunei galbene din Statele-Unite ale Americei.

Străini prin originea şi limba lor, prea numeroşi pentru a trăi în condiţiuni favorabile pentru ei însişi şi pentru locuitori într'o ţară săracă, în special din pricina profesiunilor către care îi îndreaptă în mod exclusiv educaţia lor seculară, această masă de emigranţi a agravat în mod periculos situaţia economică şi socială a României. Pentru a evita consecinţele fatale ale unei înrîuriri prea mari şi prea directe a acestei emigraţii asupra situaţiei agrare, care era îndeajuns de grea prin ea însăşi, guvernul român a fost obligat să oprească această influenţă prin legi speciale.

Intrând în Moldova cam pe la mijlocul secolului al 19-lea, masa imigranţilor n'avusese timp suficient până în 1877 să se adapteze la condiţiunile de viaţă ale poporului român.

Congresul dela Berlin avea de gând să impună României o soluţiune pe care această ţară o considera contrară intereselor sale, violând dreptul său de liberă dispoziţiune.

Guvernul român, după ce protestase în zadar împotriva clauzelor acestui tratat, a reuşit să anuleze consecinţele sale pe altă cale. In acest scop a obţinut ajutorul guvernului imperial german, cumpărând liniile de drum de fer ce aparţineau unor companii germane.

Din punct de vedere practic, intervenţia Congresului din Berlin în privinţa aceasta n'a avut alt rezultat de cât cumpărarea liniilor de drum de fer şi întrucât priveşte chestiunea în sine, a amânat pe mai târziu deslegarea chestiunei, creând în România un curent împotriva unei soluţiuni impuse din afară.

De atunci o îndoită evoluţie a transformat condiţiunile acestei chestiuni şi a făcut posibilă şi necesară soluţia ei. Această îndoită evoluţie este datorită în primul rând desvoltărei economice a României, desvoltărei mai mari a comerţului şi ameliorărilor condiţiunilor de viaţă ale ţăranilor.

Această evoluţie este datorită în al doilea rând schimbării caracterului imigranţilor însuşi, cari odată stabiliţi în România, s'au asimilat treptat cu viaţa naţională. *Astfel oamenii de stat români din toate partidele politice au ajuns*

la concluzia că a sosit momentul să se resolve în mod definitiv această chestiune.

Inainte de sfârșitul acestui războiu și înaintea intervențiunei Statelor-Unite în războiu, fără nici o influență din afară, regele și guvernul român au declarat în diferite ocaziuni, că de îndată ce se vor ivi timpuri normale, se va acorda tuturor egalitatea civilă. Credincios acestui legământ, guvernul român a prezentat chiar din toamna trecută reforma sufragiului universal, exproprierea forțată a marilor proprietari și recunoașterea cetățeniei depline a tuturor persoanelor născute în România care nu se bucurau de o supușenie străină. In cursul aplicărei acestei legi, din cauza unor dificultăți de procedură, guvernul român a simplificat aplicarea sa. In momentul de față legea este stabilită pe niște principii atât de largi, încât nici o intervenție n'ar putea s'o îmbunătățească.

Din scurta expunere de fapte de mai sus rezultă în mod destul de clar că ar fi zadarnic să arătăm mai mult cât de puțin îndreptățită ar fi invocarea precedentului cu tratatul dela Berlin pentru a ridica o îndoială privitor la lealitatea României și pentru a justifica astfel impunerea unor măsuri de garanție contrarii suveranității statului.

In 1877 România avea de luptat împotriva unor măsuri care i se impuneau și pe care le considera contrarii intereselor sale; această luptă a luat sfârșit printr'o soluțiune financiară în folosul uneia din marile puteri. In 1919 din proprie inițiativă și îndemnată de motive de dreptate și pace internă, România a dat singură soluțiuni pe cari le-a socotit necesare pentru propria sa desvoltare socială și națională.

Intervenția din 1877 a rămas fără rezultat deoarece nu a fost primită de România.

Intervenția de față va fi fără folos și periculoasă din cauză că este impusă.

In ceiace privește paragraful al doilea al articolului 5 din acelaşi tratat de pace, nu e necesar de a insista pentru a arăta că el supune controlului marilor puteri întreaga politică economică și de transport a României. Redactarea sa e de așa natură, încât orice comentar ne pare de prisos.

ANEXA No. 2

Aceasta cuprindea decretul lege din Maiu 1919 relativ la naturalizarea Evreilor.

In ziua de 10 Iunie 1919, d. Brătianu a primit următoarea scrisoare de confirmare:

Comisiunea de pace americană

Paris, 10 Iunie 1919.

Scumpul meu domn,

Am onoare a vă face cunoscut că scrisoarea Dv. din 6 Iunie a fost primită și că am adus-o primul la cunoștința președintelui, care a examinat-o cu îngrijire.

Al d-voastră
(ss) **GREBEL CLOSE**
Secretar confidențial al Președintelui.

V.

Ocuparea ținuturilor românești din Ungaria.

La 21 Februarie 1919, primul delegat al României prezintă următoarea notă:

Excelențelor lor

Domnilor:

Pichon, ministru al afacerilor străine,
Tardieu, președinte al comisiunei revendicărilor române,
și House, delegat american.

1) *Trupele sârbe continuă să ocupe o parte din Banat, unde se dedau la acte de violență și de intimidare împotriva populațiunilor ostile dominației Serbiei. Se impune evacuarea acestor trupe.*

2) *E necesar în mod urgent a lăsa trupele române să ocupe teritoriile revendicate de România în Ungaria, unde guvernul din Budapesta provoacă desordini și organizează bolșevismul.*

Această agitație, care se produce cu toată victoria Antantei, provoacă în Transilvania și în Regatul român decepții

și descurajare în momentul când mizerii de ordin material cer dela poporul român o mare energie morală.

Constituirea unei zone neutre în aceste regiuni ar masca răul și departe de a-l împiedica, l-ar încuraja, căci emisarii bolșevismului maghiar nu vor putea fi împiedicați prin procedee de neutralitate lipsite de interes.

Situația financiară cere pe de altă parte o despărțire de Budapesta a acestor regiuni. Speculatorii acumulează acolo coroane pentru a obliga autoritățile române ca, în momentul ocupațiunei, să ramburseze această monedă depreciată peste valoarea sa.

3) *Autoritățile militare române trebue să intre fără întârziere în Dobrogea, care este o provincie necontestată a Regatului român și unde Bulgarii continuă să se dedea la provocațiuni și agitații.*

Comandamentul aliaților nu a satisfăcut încă această necesitate impusă de securitatea Statului.

4) *Situațiunea materială continuă să se agraveze în mod foarte periculos.*

Intervențiile repetate ale guvernului român — pentru a obține dela Germani, Unguri și Bulgari restituirea a 400 locomotive și 4000 vagoane ale căilor ferate române, nu au obținut până acum nici un rezultat.

In atari condițiuni orice sforțare pentru a ameliora starea populațiunei nu poate avea rezultat.

(ss) **Ion I. C. Brătianu**

La 24 Februarie, d. dr. Vaida-Voevod a prezentat, la Versailles, consiliului interaliat de războiu următoarea notă:

Contele Karolyi, când a negociat condițiunile unui armistițiu cu generalul Franchet d'Esperey, nu l'a putut încheia pentru ținuturile românești din Uugaria, cari au participat la constituirea guvernământului provizoriu al Românilor din Ungaria, a căror autonomie fusese recunoscută de către guvernul din Budapesta, prezidat de contele Karolyi.

Când acesta din urmă, contrariu articolelor 3 și 17 din armistițiul încheiat la Versailles, obținuse la Belgrad

recunoaşterea dreptului de a administra, prin autorităţile ungare, teritoriile vechiei Ungarii, aceasta nu se putea aplica regiunilor, a căror populaţie se declarase deja pentru guvernul constituit la Alba Iulia.

De altfel, după cum a fost recunoscut Ceho-Slovacilor, cari au fost autorizaţi, să nu ţie seamă de aceste stipulaţiuni, înţelegerea dela Belgrad, încheiată cu o autoritate de fapt şi nu de drept, nu poate fi invocată pentru a contrazice condiţiunile armistiţiului general.

Pentru aceste motive şi pentru a opri propaganda periculoasă, exercitată sub auspiciile guvernului din Buda-Pesta în ţinuturile româneşti, încă neocupate de către trupele din Regat, este de urgentă trebuinţă de a face să înainteze trupele române până la linia de delimitare a acestor teritorii.

Nevoia ca trupele române să ocupe Transilvania. — Delegaţiunea română în şedinţa dela Versailles din 27 Februarie 1919, la care a cerut să ia parte, a arătat din nou grabnica nevoie de a ocupa cu trupe române partea din Transilvania, deţinută încă de Unguri, până la linia fixată de tratatul de alianţă.

In urma acestei intervenţiuni, Consiliul militar interaliat, de acord cu Consiliul suprem al Conferinţei, a acordat în ziua de 28 Februarie 1919 ca limită a ocupaţiunei române linia de drum de fier Sătmar-Oradia Mare-Arad, fără însă a-i permite să ocupe aceste oraşe, care vor avea garnizoane franceze. In faţa acestei linii şi până la 5 km. dincolo de linia revendicărilor noastre se va declara zonă neutră.

S'a decis ca comandamentul aliat din Orient să aducă această hotărâre la cunoştinţa guvernului român.

La 28 Februarie 1919 delegaţiunea română la Conferinţă a trimis un memoriu comisiunei pentru studiul graniţelor României cu examenul amănunţit al pretenţiunilor sârbeşti asupra Banatului şi arătarea dreptăţei cererilor României.

Contactul între trupele aliate şi cele române din Ardeal. — La 3 Martie 1919, delegaţiunea română adresează Conferinţei următorul memoriu:

Paris, 3 Martie 1919

Nevoile serviciului cer un contact intim între armata română şi trupele aliate, care ocupă anumite regiuni în Transilvania.

Este interesul obştesc de a uşura pe cât se poate raporturile care se nasc din această colaborare şi pentru aceasta este foarte important ca trupele aliate din vecinătatea sectorului român de ocupaţiune să fie puse sub comandamentul aliat din Bucureşti. Prezenţa autorităţilor superioare respective în capitala română va înlătura, prin contactul lor permanent şi direct, întârzieri şi neînţelegeri.

Calea ferată Sătmar-Oradia Mare-Arad, situată la poalele munţilor Transilvaniei, este singura care asigură legătura între trupele române care ocupă eşirea din trecători şi singura care deserveşte toată regiunea apuseană a Transilvaniei. Este necesar ca administraţia acestei căi ferate să fie atribuită fără întârziere Românilor.

Pentru a micşora actele de violenţă şi de rău tratament din partea agenţilor unguri, la care este supusă populaţia din zona neutră, este neapărat trebuincios de a îndepărta pe aşa zisele gărzi naţionale sau alte înjghebări de bande, care întreţin o situaţie din cele mai periculoase.

VI

Uneltirile Ungurilor contra României şi atitudinea aliaţilor faţă de Ungaria. — La 9 Februarie 1919, d. Ion I. C. Brătianu, primul delegat al României, face Conferinţei de pace următoarea comunicare:

Domnule Preşedinte,

Ca urmare la scrisoarea mea din 8 Februarie, am onoare de a aduce la cunoştinţa Excelenţei Voastre că uneltirile ungureşti în teritoriile româneşti din Transilvania reuşesc să creeze o stare de lucruri de o gravitate crescândă, care, sperăm, nu va lăsa pe aliaţi indiferenţi.

O telegramă din Bucureşti, primită astăzi, mă informează că bande armate sunt trimise de autorităţile ungureşti în trenuri blindate şi că provoacă devastări şi masacre. Astfel aceste bande

au făcut devastări la Boloca şi în comitatele Arad, Bihor, Sălagiu şi Satmar. Profitând de teroarea ce o împrăştie, Ungurii înrolează cu forţa în rândurile lor populaţiunile fără apărare.

Faţă de această situaţie intolerabilă, fac apel la sentimentele de binevoitoare echitate ale Excelenţei Voastre pentru ca măsuri militare urgente să poată fi luate de comandamentul român spre a asigura protecţiunea concetăţenilor noştri desarmaţi.

Primiţi vă rog, Domnule Preşedinte. asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

(ss) **ION I. C. BRĂTIANU.**

Măcelurile Ungurilor contra populaţiei române.—La 3 Martie 1919, delegăţiunea română comunică Conferinţei următoarea telegramă urgentă primită din Bucureşti:

Ultimele veşti anunţă că armata regulată maghiară se dedă la măceluri oribile asupra populaţiunei din Transilvania în neputinţă de a se apăra. In special în Şiria peste 80 persoane au fost asasinate.

Comitatul Aradului este în plină teroare şi cere fără întârziere ajutorul armatei române.

România cere desarmarea Ungurilor — La 5 Martie 1919, delegaţiunea română prezintă Conferinţei de pace următorul memoriu:

Guvernul revoluţionar maghiar rezidat de contele Karolyi, nu putea trata decât în numele Maghiarilor şi numai pentru ei.

In ceeace priveşte pe Românii din Ungaria, ei aveau încă din 18 Octombrie 1918 propriul lor guvernământ constituit în mod regulat şi recunoscut de guvernul maghiar precum şi de consiliul naţional maghiar, care ajutase chiar la crearea Sfaturilor Naţionale Româneşti locale şi uşura funcţionarea lor.

Guvernul maghiar recunoscuse de asemenea calitatea oficială a reprezentantului guvernului român dela Sibiu printr'o scrisoare oficială iscălită de contele Karolyi. Aceasta conform cu dreptul poporului român de a se guverna singur, drept confirmat în mai multe rânduri de către organele guvernamentale revoluţionare din Buda-Pesta.

După Adunarea Naţională din Alba-Iulia din Dec.

1918, Consiliul Dirigent al Românilor a fost confirmat de poporul român din Ungaria.

Situația sa juridică și internațională a fost astfel bine stabilită, cu atât mai mult cu cât unirea cu România apropia acest consiliu de Puterile Ințelegerei întrucât guvernul român îl confirmase printr'un decret regal.

Cu toate acestea guvernul maghiar al lui Karolyi în tratativele sale de armistițiu la Belgrad cu generalul Franchet d'Esperey a tratat despre teritoriile și afacerile române, deşi acest lucru nu intra în atribuţiunile sale şi a reuşit să obţină condiţiuni dezastruoase pentru Români.

Linia de demarcație stabilită de armistițiu tăia în mod arbitar teritoriile române în două și făcea grea și imposibilă viața și administrația ținuturilor românești. Acest armistițiu încheiat numai decătre Maghiari, în detrimentul poporului român, al cărui guvernământ autonom a fost recunoscut, a fost izvorul celor mai mari calamități și al unei serii de atentate, asasinate, devastări și torturi. Teritoriul român, rămas în afară de ocupațiunea română, a căzut astfel pradă anarhiei bolșeviste și tâlhăriilor organizate de către Maghiari.

Exemple despre această stare de lucruri creată de armistiţiu în comitatele româneşti Arad, Bihor, Sălagiu şi Sătmar sunt numeroase.

Armele şi muniţiile bandelor trimise de către conducătorii din Buda Pesta împotriva Românilor din aceste regiuni au fost furnizate de către trupele lui Mackensen, cari retrăgându-se din România au lăsat armele, mitralierele şi tunurile lor în depozit la Debreţin, Orădia Mare, Gyoma, etc., în mâinile vechilor lor camarazi maghiari, pentru ca să le folosească împotriva Românilor.

(Urmează înşirarea cazurilor concrete de orori comise de Unguri în Transilvania)

Măsuri urgente se impun pentru a înlătura aceste pericole:

1. Trebuesc cerute dela Maghiari armele şi muniţiunile trupelor lui Mackensen, graţie cărora terorizează şi ucid populaţiunile româneşti.

2. Trebue îngăduit armatei româneşti să ocupe teritoriul până la hotarul revendicat de România.

La 6 Martie 1919 secretarul delegaţiunei române trimite secretarului general al Conferinţei de pace următoarea adresă:

„Am onoarea a vă comunica din partea preşedintelui delegaţiunei române nota alăturată, relativă la uneltirile Ungurilor în Transilvania şi la necesitatea urgentă de a aduce schimbări la clauzele armistiţiului încheiat cu Ungaria".

Tot la 6 Martie 1919, delegaţiunea română trimite următoarea notă:

„Preşedintele delegaţiunei române are onoarea să trimită Excelenţei Sale Mareşalului Foch o notă relativă la uneltirile Ungurilor în Transilvania şi la necesitatea de a aduce schimbări grabnice la clauzele armistiţiului încheiat cu Ungaria".

La 14 Martie delegaţiunea română este telegrafic informată de guvernul din Bucureşti că:

„Comandamentul aliat din Salonic a fost într'adevăr înştiinţat că linia de ocupaţiune din Transilvania trebuie să fie schimbată, dar că este nevoie mai întâi să se aştepte retragerea trupelor ungare din acele ţinuturi. După aceasta numai comandamentul va trimite un ofiţer aliat a Sibiu care să însoţească şi să supravegheze înaintarea trupelor române. Toate aceste tărăgăneli vor aduce după sine desigur scene de sângeroasă sălbăticie şi golirea de către Unguri a întregei regiuni".

O nouă telegramă din 26 Martie 1919 vesteşte delegaţiunea că nici *„la 23 Martie Ungurii nu începuseră încă retragerea, după cum prevedea ultimatul ce li se dăduse şi că s'a ordonat mobilizarea generală a armatei ungare".*

Delegaţiunea română atrage atenţia asupra pericolului bolşevismului rusesc şi maghiar. — La 14 Martie delegaţiunea română trimite domnilor Clemenceau şi Berthelot următoarea notă:

„Veștile cele mai îngrijitoare sosesc din Rusia guvernului român. Bande bolșevice bine organizate și comandate de ofițeri, dintre care unii sunt Germani, pregătesc un atac împotriva României. **Din informațiunile noastre sigure rezultă că Ungurii și bolșevicii sunt de acord pentru a organiza ofensiva împotriva României.**

Totuși armata română are în acest moment efective neîndestulătoare și care nu pot să fie mărite din cauza lipsei de echipament și hrană.

Suntem cel din urmă zăgaz împotriva bolșevismului.

In Transilvania și în Ungaria limitele nouei zone neutre care au fost fixate la 26 Februarie 1919 au fost comunicate guvernului român numai la 8 Martie, cu observația că trupele române nu pot să înainteze fără ordinul comandamentului francez și că în toate cazurile trebue să aștepte ca trupele ungurești să se fi retras mai înainte. Generalul Franchet d'Esperey adaogă că va desemna pe un ofițer general sau superior francez, pentru a lua măsuri la fața locului relative la situație. In acest timp Ungurii părăsesc țara. Agitațiunile și jafurile lor continuă și se înmulțesc. O soluție urgentă se impune, care să-i facă să înceteze și să-i oblige să restitue ceeace au luat".

Guvernul român, la cererea comandamentului aliat din București, trimite trupe române în Rusia pentru a asigura comunicațiunile armatelor aliate din Odessa.

Trupele bolșevice ruse resping pe aliați în Sudul Rusiei, amenință Odesa și granița română de pe Nistru.

O convorbire a d-lui Brătianu cu Lloyd George. — La 25 Martie. d. I. Brătianu are cu d. Lloyd George o întrevedere, cu care ocazie d-sa expune că bolșevismul internațional, prin însăși natura sa, constitue o forță de expansiune, care nu se va mărgini în limitele Rusiei.

Dacă el nu va fi oprit la vreme, amenință să depășască granițele Rusiei și reușind să întindă mâna Ungariei și Germaniei ar constitui o stare de lucruri care ar reduce la neant deciziunile Conferinței. România s'ar găsi altfel încercuită între bolșevismul rus și cel ungar, care fără îndoială va căuta să o atace, iar această acțiune va fi de sigur un prilej și pentru armata bulgară, căreia armistițiul din

toamna 1918 i-a lăsat toate armele. De altfel din informaţiuni sigure o acţiune comună este pregătită pentru primăvară.

Intrebat de d-l Lloyd George în chestiunea bolşevicilor, d-l Brătianu a rezumat astfel programul ce ar fi de executat:

1. Ajutor imediat Polonezilor şi Românilor. In ceeace priveşte România acest ajutor comportă o parte morală, care constă în mărirea autorităţei Regelui şi guvernului prin recunoaşterea revendicărilor româneşti, şi dintr'o parte materială, care impune ravitaliarea armatei şi populaţiei.

2. O atitudine hotărât ameninţătoare la Pesta şi obligaţiunea pentru toate statele născute din desfacerea Austro-Ungariei şi în special pentru Jugo-Slavi, de a se solidariza într'o acţiune imediată împotriva Ungariei.

3. De a dovedi prin contingente militare atât de importante pe cât împrejurările vor permite-o solidaritatea marilor puteri cu noi pe frontul bolşevic, unde pe lângă faptul că forţe de cari nu dispunem sunt necesare, prezenţa drapelurilor lor va avea o autoritate capabilă să descurajeze pe inamic.

D. Brătianu încheie convorbirea printr'o scurtă expunere asupra noilor fruntarii ale României, indicând în special Nistrul şi gurile Murěşului şi ale Tisei ca graniţe indispensabile siguranţei şi normalei propăşiri a României.

In seara aceleiaşi zile de 25 Martie, d. Lloyd George face cunoscut d-lui Brătianu că guvernul englez pune la dispoziţia României 100.000 echipamente pentru armată. Tot atunci preşedintele Conferinţei anunţa în mod confidenţial pe d. Brătianu că aliaţii au hotărât o acţiune militară energică contra bolşevicilor unguri.

Aliaţii în neputinţă de a lua măsuri contra Ungariei.— La 30 Martie preşedintele delegaţiunei române este informat verbal din partea Consiliului suprem că dificultăţile întâmpinate cu Germania *împiedică pe aliaţi de a lua vre-o hotărâre în privinţa Ungariei, că două dintre marile puteri refuză a trimite trupe într'acolo şi că dealtfel guvernul din Budapesta ar fi gata să negocieze, dând chiar asigurări că nu va ataca România.*

O telegramă a guvernului din Bucureşti către delegaţiunea română la Paris. — La 3 Aprilie 1919, delegaţiunea română trimite Conferinţei de pace o cop'e după următoarea telegramă primită din Bucureşti relativă la acţiunea trupelor bolşevice la Odesa şi la măsurile urgente ce trebuesc luaţe în Ungaria:

Bucureşti, 31 Martie 1919.

Un nou şi puternic atac al trupelor bolşevice a avut loc la 80 kilometri nord-est de Odesa. Detaşamentele franceze, în apropiere de Berezov, după ce au opus rezistenţă, au fost nevoite să se retragă.

Este absolut indispensabil să se grăbească retragerea trupelor ungureşti dincolo de zona neutră stabilită de Couferinţa păcei şi să li-se impună o completă demobilizare.

Numai astfel trupele române ar putea să se împotrivească în mod eficace spre Răsărit.

O scrisoare personală a d-lui Brătianu către d. Ferekide. — La 6 Aprilie d. Brătianu scria următoarele d-lui M. Ferekide:

Consiliul marilor puteri a trimis în misiune la Pesta pe generalul Smuts, cunoscut prin sentimentele sale pacifiste, fără să ne consulte.

Deoarece jurnalele anunţaseră că avea o misiune analogă la Bucureşti, am protestat considerând că o asemenea hotărîre, fără o înţelegere prealabilă cu mine, este înadmisibilă. Am făcut să reiasă de asemeni că toată lumea ar câştiga în cazul când demersurile la Pesta s'ar fi făcut în urma unei înţelegeri prealabile cu guvernul român.

Ca o urmare la intervenţia mea pe lângă cele patru, guverne am primit până acum răspuns dela Orlando şi Pichon, asigurându-mă că Conferinţa nu înţelesese să dea un caracter oficial vizitei generalului Sud african la Bucureşti şi că scopul misiunei sale la Budapesta se mărginise la oarecari demersuri necesare pentru a obţine evacuarea zonei neutre şi că aceste demersuri nu coprindeau câtuşi de puţin propuneri relative la concesiuni teritoriale din partea statelor aliate.

Misiunea generalului Smuts la Bubapesta.— In *Le Journal de Genève* dela 8 Aprilie 1919 găsesc următoarele

amănunte interesante asupra misiunei generalului Smuts la Budapesta, despre care vorbeşte şi d. Brătianu în scrisoarea sa de mai sus:

«Biroul ungar de corespondenţă» publică următorul schimb de note:

La 4 Aprilie generalul Smuts a prezentat Republicei sfaturilor (Republique de conseils) propuneri formulate după cum urmează:

1. Guvernul ungar este dispus să retragă toate trupele ungureşti şi toate forţele armate la vest de linia următoare: linia părăseşte Murĕşul la 3 kilometri la răsărit de Mako, merge la trei kilometri la răsărit de Tot-Komlos, Bekescsaba-Bekes, trece la răspântia drumurilor Berettyo—Szentmarton, apoi la 15 km. la răsărit de Debreczin şi de la Debreczin îndoindu-se spre nord-est se îndreaptă către un punct situat la 5 km. la vest de Nagyacsd, atingând râul Someş la nord de Nagyacsad.

2. Toate trupele române primesc ordinul de a nu trece (dincolo de) peste poziţiile pe cari le ocupă actualmente.

3. Regiunea situată peste liniile determinate în paragraful 1 şi frontul românesc trebue să fie (va fi) considerată ca o zonă neutră şi (trebue să fie) va fi ocupată de trupe aliate şi anume trupe engleze, italiene şi de este posibil americane.

4. Guvernul ungar primeşte condiţiunile convenţiunei militare încheiate la 13 Noembrie 1918 de către precedentul guvern unguresc cu Inţelegerea si o ratifică. In plus primeşte condiţiunile armistiţiului încheiat la 3 Martie 1919 şi le ratifică.

5. Se declară în mod expres că linia de despărţire arătată mai sus nu va exercita nici o influenţă asupra fixărei graniţei în viitoarele condiţii de pace.

6. Generalul Smuts propune marilor puteri, ai căror reprezentanţi s'au întrunit la Paris, să ridice imediat blocusul Ungariei şi să aducă îndulciri (îmbunătăţiri) în condiţiile sale de existenţă, mai ales făcând posibilă importarea imediată în Ungaria de articole de prima necesitate, în special grăsimi şi cărbuni.

7. Pe de altă parte generalul Smuts va propune ma-

rilor puteri, ai căror reprezentanţi sunt întruniţi la Paris, ca, înainte de a fixa în mod definitiv limitele (graniţele) politice ale Ungariei, să expună punctul lor de vedere în chestiunea fruntariei şi relativ la toate chestiunile economice cari decurg de acolo într'o conferinţă cu reprezentanţii Ceho-Slovaciei, României, Jugo-Slaviei şi Austriei germane, conferinţă care va fi ţinută sub preşedinţia unui reprezentant al marilor puteri.

Guvernul republicei ungare a sfaturilor a răspuns generalului Smuts prin nota următoare:

„Guvernul actual al republicei ungureşti a sfaturilor este dispus să creeze o zonă neutră, dar aceasta numai în cazul când graniţele acestei zone neutre vor fi determinate nu numai în spre apus până la linia indicată de d-voastră, Domnule General, dar şi în spre răsărit până la linia Mureşului indicată ca linie despărţitoare în convenţia militară încheiată în Noembrie 1918, linie care e modificată în mod arbitrar şi unilateral, prin ordinul No. 938 al generalului Besan (Prezan ?) (notă No. 384 a locot-colonelului Vini din 16 Decembrie 1918), pricinuind astfel o pagubă considerabilă şi ireparabilă vieţei noastre economice.

„Aceasta ne împiedică ca administraţia să fie exercitată acolo (în zona neutră) întrebuinţând limba maternă a populaţiei şi instituind libertatea de trafic (comerţ) cea mai desăvârşită şi fără nici un fel de restricţiuni, prin (din) teritoriul zonei neutre (depuis la territoire dela zone neutre) atât înspre republica ungurească a sfaturilor cât şi înspre regatul românesc, instituind în acelaş timp libertatea de tranzit prin regiunile Transilvaniei ocupate de forţele regatului român".

Garbai Preşedinte	**Bela Kuhn** Comisarul poporului la afacerile străine

La 15 Aprilie d. Brătianu scria d-lui M. Ferekide că *„misiunea împăciuitoare a generalului Smuts la Budapesta* **nu a reuşit** *şi că se reîntoarce la Paris"*.

Atacul Ungurilor. — La câteva zile după plecarea generalului Smuts din Budapesta, d. Brătianu primea din partea guvernului din Bucureşti următoarea telegramă:

In noaptea de 15 spre 16 Aprilie 1919, trupele bolşevice ungare ne-au atacat. Atacul a fost respins. Ai noştri au contraatacat toată ziua de 16. Rezistenţa este serioasă. Se anunţă o mică înaintare a lor noştri. La 17 atacul continuă pe tot frontul. Inaintarea noastră s'a accentuat.

D. Brătianu la d. Pichon. — Vineri, 30 Maiu 1919, d-l Brătianu a fost de urgenţă chemat de Ministrul afacerilor străine francez, care în numele Consiliului suprem *i-a cerut ca armatele române să rămână pe Tissa şi să nu-şi continue înaintarea spre Budapesta*, căci, după informaţiunile ce i-au sosit, Comandamentul român ar pregăti o asemenea înaintare.

D-l Brătianu i-a răspuns că o asemenea înaintare nu s'ar fi făcut de cât în folosul tuturor şi în înţelegere cu aliaţii, cari ar trebui s'o considere ca un adevărat serviciu ce li s'ar face când ar cere-o.

O nouă scrisoare a d-lui Brătianu către d. M. Ferekide. — La 10 Iunie 1919, primul delegat al României comunică următoarele d-lui M. Ferekide la Bucureşti:

La şedinţa de azi a consiliului celor patru, ţinută la ora 4 la domiciliul preşedintelui Wilson, au fost prezenţi: d-nii Wilson, Lloyd George, Clemenceau, Orlando, Brătianu, Mişu, Kramarz şi Beneş.

Situaţia Ceho-Slovacilor în Ungaria devenind din ce în ce mai critică din cauza înaintărei victorioase a bolşevicilor unguri, cei patru au găsit cu cale — fără a încerca o colaborare cu România, — a trimite două ultimate lui Bela Kuhn somându-l să înceteze ofensiva contra Ceho-Slovacilor.

In ultima telegramă Bela-Kuhn pretinde că aliaţii i-au dat să înţeleagă că va fi chemat să ia parte la conferinţa păcei. Răspunsul lui Bela-Kuhn la această ultimă telegramă, — după ziarele elveţiene, căci aliaţii nu ne-au comunicat-o, — ar fi că el nu e câtuşi de puţin vinovat de toată această vărsare de sânge, că Românii şi Cehii sunt aceia cari au început să-l atace şi că el nu face decât să se apere.

Este gata să pună capăt luptelor, dacă aliaţii îi vor da concursul lor în această direcţie.

Aliaţii s'au grăbit atunci să ne convoace imediat pe mine, Mişu, Kramarz şi Beneş. Intr'un rechizitoriu sever din partea lui Wilson şi violent din partea d-lui Lloyd George s'a arătat d-lui Kramarz şi încă mai tare mie că toate calamităţile din Ungaria şi dificultăţile orei prezente provin din cauza noastră. Noi, Românii, am fi vinovaţi că prin pretenţiunile noastre, nevroind să respectăm linia armistiţiului primitiv fixată pe Mureş, am fi provocat demisiunea lui Karolyi şi instituirea bolşevismului în Ungaria.

Nu am vrut să ne mulţumim cu linia armistiţiului întocmit de generalul Franchet d'Esperey. Trupele române în înaintarea lor nu s'au oprit nici pe linia revendicată de România şi au fost lăsate să înainteze în teritoriu pur unguresc până la malurile Tisei.

Au adăogat că au primit un răspuns mulţumitor dela Bela Kuhn la cel din urmă ultimatum şi că e de neapărată nevoe ca trupele române să fie imediat retrase de pe Tisa pe linia frontierei fixată de conferinţă.

Stăpânindu-mi indignarea provocată de un asemenea procedeu la adresa României, am explicat atunci că Karolyi era înţeles cu bolşevicii înainte de a'şi da demisiunea, fapt pe care delegaţiunea română l'a semnalat la timp conferinţei şi că deci nu România poate fi răspunzătoare de schimbarea socială din Ungaria. Am arătat apoi că singura linie pe care se puteau opri trupele române în lupte, din punct de vedere strategic, nu putea fi decât Tisa. E singurul front care prezintă în câmpia ungurească o asigurare mai serioasă contra atacurilor inamice. De altminteri, aliaţii au resimţit aceiaşi nevoie de a-şi asigura graniţele ocupând teritoriul german până la Rin. Şi am exprimat mirarea de cererea aliaţilor, arătând totdeodată că în orice caz guvernul român nu va putea lua răspunderea unei retrageri a forţelor române de pe Tisa, până când nu va cunoaşte garanţiile obţinute dela Unguri, pentru a evita pe viitor conflictele cu ei.

D-l Clemenceau, care tocmai atunci sosise, venind dela interpelările din Cameră, abundă în sensul celorlalţi doi şi spune că armata română a depăşit rând pe rând toate liniile de demarcaţiune, iar în ce priveşte graniţele ce cerem, aceasta este treaba consiliului, iar nu a României; el singur va lua măsurile necesare. D-nii Wilson şi Lloyd George au lăsat să se înţeleagă că, dacă nu ne vom supune cererei lor,

vor fi siliți să întrerupă orice aprovizionare sau orice ajutor României.

Le-am atras atunci atenția că D-lor vorbesc de o linie de fruntarie între Ungaria și România stabilită de conferință, care până acum nu s'a făcut cunoscută României, nici nu s'a discutat cu ea.

Cei patru și-au exprimat mirarea că nu ni s'a adus încă la cunoștință aceasta și au insistat că în orice caz trebue dată o satisfacție Ungurilor. Ne-au anunțat că până mâine ni se vor comunica granițele noastre cu Ungaria și că au nevoe ca până mâine seară, 11 Iunie, să aibă deja hotărârea noastră de a ne retrage pe acea linie, căci trebue să dea un răspuns telegrafic lui Bela Kuhn.

Seara, la orele 7, am primit convocarea pentru a doua zi, ora 10 dimineața, din partea Consiliului miniștrilor de afaceri străine în chestiunea fruntariilor cu Ungaria.

Granița dintre România și Ungaria. — Conform mandatului dat de consiliul șefilor de guvern, consiliul miniștrilor afacerilor străine a convocat la 11 Iunie, orele 10, pe reprezentanții României și ai statului Ceho-Slovac.

Consiliul a comunicat d-lor Brătianu și Vaida-Voevod granițele, stabilite de consiliul suprem al aliaților, între România și Ungaria.

D-l Brătianu a atras atenția că lua pentru întâia oară cunoștință despre această linie de graniță. A declarat că în aceste condițiuni nu poate lua răspunderea de a se pronunța, înainte de a fi referit guvernului regal. A cerut mai înainte de a da un răspuns definitiv un răgaz de 10 — 12 zile, necesar pentruca un curier special să poată merge la București și să se întoarcă.

Iată acum câte-va radiotelegrame trimise guvernelor român, ungar și ceho-slovac:

Conferința păcei
Secretariatul General
Quai D'Orsay

Paris, 14 Iunie 1919.

Secretariatul general al conferinței de pace are onoarea de a comunica aci alăturat Secretariatului general al delegațiunei române copie după radiotelegrama care a fost tri-

misă astăzi de Consiliul suprem al Puterilor aliate şi asociate guvernului român.

Copie după radiotelegramele adresate de către Consiliul suprem guvernelor ceho-slovac şi ungar a fost de asemenea anexată la nota de faţă.

Domnului secretar general al delegaţiunei române.

Nota către guvernul român. — La 13 Iunie, d. G. Clemenceau adresa guvernului român următoarea notă:

Guvernului român

Bucureşti

Paris, 13 Iunie 1919.

In telegrama din 7 Iunie, Puterile aliate şi asociate au exprimat hotărîrea lor fermă de a *pune un capăt tuturor ostilităţilor inutile.* Ele menţin această hotărîre şi se bizue pe faptul că guvernele interesate le vor ajuta ca să o execute. Ele socotesc că principalul motiv care însufleteşte pe aceia cari sunt răspunzători de ceeace ar părea numai o zadarnică vărsare de sânge, este ideia că graniţele viitoare ale nouilor state vor fi modificate prin accidentele momentane ale ocupaţiei militare. Or acest lucru nu este adevărat. *Nici un stat nu va fi răsplătit printr'o mărire de teritorii pentrucă a prelungit ororile războiului.* Şi întrebuinţarea puţin scrupuloasă a metodelor militare nu va putea hotărî Puterile aliate şi asociate să schimbe hotărîrile luate în interesul păcei şi justiţiei.

Ele ţin dar să declare:

1. Că graniţele descrise în telegrama aci alăturată vor fi graniţele cari vor despărţi în mod permanent Ungaria de Ceho-Slovacia şi România.

2. Că forţele armate ale acestor state trebue să înceteze imediat ostilităţile şi să se retragă în cel mai scurt timp posibil în interiorul fruntariilor astfel stabilite.

Puterile aliate şi asociate ştiu că, în anume locuri, aceste fruntarii tae căile ferate necesare relaţiunilor economice dintre cele două state limitrofe; ele ştiu deasemeni că există un oarecare număr de mici rectificări de graniţă cari nu pot să fie definitiv stabilite decât printr'o anchetă imparţială la faţa locului

Aceste două cazuri sunt prevăzute în tratatul de pace şi până atunci, pentru motivele arătate, nu se poate îngădui ca să se pună piedică politicei de care sunt legate Puterile aliate şi asociate.

Cu cât de puţină bunăvoinţă aranjamentele locale sunt posibile; şi în cazul când s'ar ivi divergenţe, ele ar putea fi supuse ofiţerilor din armatele aliate cari se află la faţa locului, hotărârea lor trebuind să fie considerată ca având forţa de legi până la restabilirea definitivă a stărei de pace.

Conform acestui principiu, s'a cerut armatei ungare să să se retragă din Ceho-Slovacia şi s'a făcut cunoscut guvernului ungar că îndată ce această mişcare va fi fost executată, armata română la rândul său se va retrage dincolo de nouile fruntarii româneşti.

Este inutil de adăogat că această operaţie nu va fi stânjenită de trupele ungureşti şi că acestea din urmă nu vor fi autorizate să năvălească pe teritoriul românesc.

Puterile aliate şi asociate au credinţa că România îşi va îndeplini partea ei în această politică comună, menţinând astfel neatinsă solidaritatea alianţei.

G. Clemenceau

Nota d-lui Clemenceau către guvernul ceho-slovac — Tot în ziua de 13 Iunie, d. Clemenceau a trimis la Praga următoarea notă:

In conformitate cu aceste principii generale, guvernele aliate şi asociate au prescris forţelor ungare, cari se găsesc în Ceho-Slovacia, să se retragă dincoace de fruntaria ungară. Ele au încrederea cea mai desăvârşită că guvernul ceho-slovac va veghia pentruca această retragere să nu fie stânjenită; deasemeni că îndată ce această mişcare va fi fost executată, forţele ceho-slovace vor rămâne în interiorul propriilor lor fruntarii.

Clemenceau

Inceputul notei este identic cu cel din radiograma trimisă guvernului român până la cuvintele: „până la re-

stabilirea definitivă a stărei de pace". Urmează apoi îndată sfârşitul aci arătat.

Nota d-lui Clemenceau către guvernul unguresc. — In aceiaşi zi de 13 Iunie, preşedintele Conferinţei păcei adresa guvernului lui Bela Kuhn nota următoare:

In conformitate cu aceste principii generale, se cere ca armata ungară care luptă în Ceho-Slovacia să se retragă imediat înapoia graniţei fixată pentru Ungaria, în interiorul căreia trebue să rămână de asemeni ori ce alte trupe ungare. Dacă guvernele aliate şi asociate nu vor fi anunţate prin reprezentanţii pe cari îi au la faţa locului în timp de patru zile cu începere dela 14 Iunie, ora 12, că această operaţie a fost efectiv executată, ele se vor socoti libere să înainteze asupra Budapestei şi să ia toate măsurile cari vor părea oportune pentru a asigura o pace justă şi rapidă (grabnică).

Trupele române vor fi retrase din teritoriul ungar de îndată ce trupele ungureşti vor fi evacuat Ceho-Slovacia.

Puterile aliate şi asociate insistă asupra faptului că în timpul acestei operaţiuni trupele române nu trebue să fie stânjenite şi că nici o încercare nu trebue să fie făcută pentru a le urma dincolo de fruntariile româneşti.

G. Clemenceau

Inceputul notei, după cum se vede, este identic cu cel din radiogramele trimise guvernelor român şi ceho-slovac până la cuvintele: *„până la restabilirea definitivă a stărei de pace"*. Urmează apoi îndată sfârşitul aci arătat.

Schimb de note între d-l Clemenceau şi Bela Kuhn. — O depeşă din Budapesta dela 16 Iunie 1919 dă textul unor radiotelegrame schimbate între Conferinţa păcei şi guvernul sovietic ungar. Este de observat că domnul Clemenceau anunţa în telegrama sa convocarea apropiată a plenipotenţiarilor guvernului lui Bela Kuhn, pentru a primi comunicarea condiţiilor de pace ale aliaţilor.

Nota radiogramă a d-lui Clemenceau fiind publicată la pagina 283 a volumului de faţă, n'o mai reproduc aci.

Iată însă răspunsul lui Bela Kuhn transmis aliaţilor prin mijlocirea ministrului Ungariei la Viena:

Guvernul republicei ungare a sfaturilor află cu plăcere intenția guvernelor puterilor aliate și asociate de a invita Ungaria la Conferința de pace.

Republica ungară a sfaturilor nu nutrește intenții ostile față de nici un popor din lume. Ea dorește să trăiască în pace și prietenie cu toți, cu atât mai mult cu cât nu se pune pe terenul integrității teritoriale. Deasemeni nu a avut intenția să atace Republica Ceho-Slovacilor și nici nu a atacat-o. ***Ea a păstrat totdeauna în mod hotărât linia de demarcație fixată de statele aliate și a observat clauzele convențiunei militare dela 13 Noembrie.***

Protestul guvernului din Szegedin. — Pe de altă parte, o telegramă din Szegedin primită la Viena anunța că guvernul Juliu Karolyi, din Szegedin, a remis Conferenței de pace, prin intermediul misiunei militare franceze, o notă de protestare împotriva convocărei la Paris a guvernului sovietelor ungare. Această notă declara că guvernul lui Bela Kuhn se menține numai prin teroare și că guvernul Karolyi este reprezentantul liber ales al imensei majorități a poporului ungar.

Bela Kuhn către preşedintele Masaryk. — Bela Kuhn a trimis la 17 Iunie o depeșă prezidentului Masaryk, prin care îl anunța că în conformitate cu îndemnul d-lui Clemenceau a ordonat armatei maghiare să oprească ori ce atac. Bela Kuhn invita pe d. Masaryk să trimită la cartierul general maghiar sau într'un alt loc plenipotențiari pentru a stabili un acord privitor la punctele ce urmau să fie ocupate de trupele republicei și asupra modului în care s'ar fi putut pune capăt vărsărei de sânge. Cercurile politice din Praga, cari au fost întotdeauna pentru defensivă, se îndoiau de sinceritatea și durata acestei schimbări a lui Bela Kuhn.

Ce se credea în Ceho-Slovacia. — Din Praga se telegrafia la 19 Iunie: Presa, fără excepție, se îndoește de sinceritatea atitudinei împăciuitoare a guvernului maghiar.

Raportul oficial al comandamentului francez în Slovacia probează că Maghiarii înșeală cu bună știință opinia publică. Arată falșitatea afirmărilor lui Bela Kuhn conținute în radiotelegrama trimisă Conferinței de pace, în care se spune că Maghiarii și-au oprit atacurile și au cerut dela

Ceho-Slovaci să trimită parlamentari. Se crede că guvernul maghiar vrea să câştige timp şi să înşele pe aliaţi prin manevre diplomatice.

VII

Cum s'au discutat graniţele României. — In această privinţă, pe cât este de luminoasă, pe atât este şi de interesantă următoarea scrisoare adresată d-lui M. Ferekide de către d. Ion I. C. Brătianu, comunicându-i câte-va note asupra discuţiilor urmate în consiliul miniştrilor afacerilor străine:

La 11 Iunie, consiliul miniştrilor afacerilor străine s'a întrunit la Quai d'Orsay la orele 10 dimineaţa, chemându-ne şi pe noi. Au fost de faţă domnii Pichon, Cambon, Tardieu, Sonino, Lansing, Balfour, Makino, Vaida, Kramarz, Beneş şi cu mine.

Trimit în cele ce urmează câte-va note luate direct asupra discuţiunei, spre a se vedea fizionomia ei cât mai exactă:

Balfour întreabă pentru ce graniţele jugoslave nu sunt arătate pe hărţi.

Pichon: Chestiunea fruntariilor jugoslave nu se pune; se discută numai chestiunea de care depinde soluţia afacerei Bela Kuhn. D. Tardieu are cuvântul.

Tardieu: Dat fiind că fiecare are o hartă înaintea sa, socotesc că e inutil să facem o lungă expunere cu nume de localităţi.

Pichon: D. Brătianu are cuvântul.

Brătianu: *Nu sunt în măsură să fac observaţiuni. Linia de graniţă propusă pe care o am înaintea mea, se îndepărtează aşa de mult de linia tratatului nostru de alianţă, că nu pot lua asupra mea să dau un răspuns fără să fi consultat guvernul român şi comandamentul militar. Deosebirile între cele două linii sunt prea mari, mai ales la extremităţi, pentru ca să pot lua singur dispoziţii.*

Cum întreaga lucrare a fost făcută fără participarea noastră, ar fi natural să ni se comunice toate lucrările comisiunilor, precum şi procesele verbale pentru-ca guvernul român să fie în măsură să studieze în mod aprofundat această chestiune şi pentru-ca Comandamentul militar să se poată pronunţa asupra problemelor de ordin strategic care isvorăsc dintr'însa.

Tardieu: Consiliul trebue să hotărască asupra cererei d-lui Brătianu, care, pe cât îmi pare, cere o amânare a discuţiunei.

Pichon: Cereţi o amânare?

Brătianu: *Nu, cer numai comunicarea actelor pentru ca atât guvernul român, cât şi noi, să ne putem da seamă de situaţia creiată prin marea deosebire dintre linia revendicată şi noua linie care s'a fixat.*

Balfour: Inţeleg că d. Brătianu nu vroeşte o amânare, dar atrag atenţia că, dacă desbaterea ar fi amânată pentru altă dată, mari inconveniente se pot naşte atât aci la Paris din cauza greutăţilor de discuţiune, cât şi în Ungaria din cauza situaţiei militare.

Brătianu: *Modificările făcute la linia noastră de graniţă sunt provocate de chestiuni capitale şi nu de chestiuni de detaliu. Dacă n'ar fi vorba decât de partea centrală a acestei linii, ea ar putea face obiectul unor discuţiuni imediate; în ce priveşte însă extremităţile acestei linii, nu pot lua singur dispoziţii. Nu cunosc argumentele comisiunei ca să le pot comunica guvernului. Nu pot angaja guvernul pentru porţiuni de graniţă atât de importante pentru desvoltarea viitoare a României.*

Astăzi, la orele 10, am luat pentru prima oară cunoştinţă, în mod oficial, de noua graniţă. Poate că alte mijloace ar fi cu putinţă pentru a uşura necesitatea constatată de d. Balfour de a grăbi rezolvarea chestiunei ungare. Sunt gata să colaborez, sunt solidar cu Inţelegerea, dar nu pot să angajez întreg guvernământul, al căruia numai reprezentant sunt, într'o chestiune aşa de gravă.

Aşi adăoga, pentru a uşura marile interese pe cari d. Balfour le învederează, că ar fi bine să se amâne discuţia capetelor extreme ale liniei de graniţă şi să se fixeze în mod provizoriu pentru porţiunea de sud o linie care ar lega gura Mureşului cu Bekes-Csaba şi la nord o linie Csap-Nagy Karoly.

Lansing întreabă pe domnul Brătianu dacă nu a avut cunoştinţă în mod neoficial despre linia de graniţă propusă astăzi.

Brătianu: *Am avut numai informaţiuni contradictorii după cari nu mi-am putut forma o părere sigură.*

Lansing: Ce fel erau acele informaţiuni?

Brătianu: *Unele ne dădeau mai puțin, altele mai mult, dar cea care ne-a surprins mai mult, este linia care asigură Ungariei gura Mureșului.*

Dacă Marile Puteri au pus atâta timp ca să discute această chestiune, veți înțelege cu cât mai importantă este pentru noi, cari suntem direct interesați.

In acest scop cer procesele verbale.

Kramarz: Cred că pentru Ceho-Slovacia şi pentru România o linie de drum de fier care ar lega aceste ţări, este un lucru de seamă. Linia de căi ferate Csap-Nagy Karoly are pentru noi o mare importanţă; vorbind despre această linie, domnul Brătianu a făcut rezervele sale.

Pichon: Observaţiunile d-lui Brătianu ridică o chestiune de principiu. D-sa cere explicaţiuni relativ la hotărîrile luate. Explicaţiunile îi se vor da. Cere în plus procesele verbale. Acest lucru n'a fost făcut pentru nimeni, sunt nişte discuţiuni interioare. Ceeace însă se poate comunica sunt motivările.

Brătianu: *Mă mulțumesc cu motivările, e lucru care mă interesează.*

Pichon: Atrag atenţia asupra necesităţei de a lua hotărîri urgente din cauza greutăţilor din Ungaria. Generalul Pellé telegrafiază că situaţia este foarte gravă şi că frontul nu poate fi menţinut mai îndelung timp. El cere retragerea Ungurilor pe linia Tisa-lok-Miscolţ, pe o linie paralelă cu Dunărea până la graniţa austriacă.

Lansing: D. Brătianu vrea să i-se dea posibilitatea de a examina chestiunea graniţelor. Acest lucru îmi pare pe deplin justificat şi nu e cu putinţă ca Conferinţa să nu tie socoteală de cererea sa, dar rog pe d. Brătianu să fixeze timpul de care are nevoe, căci deslegarea greutăţilor din Ungaria deprinde de fixarea acestei graniţe.

Brătianu: *Timpul trebuitor ca cineva să ajungă la București, să ia contact cu autoritățile pentru a examina chestiunea în 2—3 zile și pentru ca să se înapoeze.*

Dar, pentru a nu pierde timp în fața inamicului, revin la propunerea mea de a impune în mod provizoriu cele două linii extreme propuse de mine și de a găsi încă de acuma o soluțiune de împăcare pentru porțiunea din mijloc.

Lansing: D-l Brătianu ar trebui să înţeleagă că co-

mitetul a aprobat şi a votat această graniţă; e vorba numai ca d. Brătianu să binevoiască a face observaţiunile sale.

Brătianu: *Din punct de vedere politic sunt gata să o fac şi să vă expun pentru ce această linie e contrară intereselor capitale ale României.*

Balfour: Atrag atenţia asupra unei chestiuni importante, căci este o chestiune de ordine. Cer ertare că n'am citit dela început decizia celor patru şi convocarea fostului consiliu care ne-a întrunit astăzi. Această convocare prevede pur şi simplu comunicarea graniţelor dintre România şi Ungaria şi Ceho-Slovacia şi Ungaria; deci nu poate fi vorba de discuţia liniei fruntariilor. Această graniţă a fost orânduită de către comisiuni, de către consiliul celor cinci şi de către consiliul celor patru. Socotesc că nu ne este îngăduit să revenim asupra a ceeace s'a hotărît, ci numai să o comunicăm. Preşedintele va hotărî dacă am sau nu dreptate.

Lansing: Citesc în aceiaşi convocare că consiliul celor patru cere să i-se remită un raport al şedinţei înainte de ora 4, relativ la punctele asupra cărora se va fi stabilit sau nu un acord.

Bratianu: *„Sunt la dispoziţia Conferinţei în această privinţă. Dacă Conferinţa vrea să discut, o voiu face, dacă din potrivă Conferinţa e de părerea d-lui Balfour, nu voiu discuta ; dar nu pot să ader la aceste soluţiuni singur, această răspundere întrece puterile ce le am, nu pot primi această chestiune fără să fi referat.“*

Pichon: Imi pare că obs rvaţiunile d-lor Balfour şi Lansing sunt absolut drepte şi exprimă bine părerea consiliului celor patru. Se va lua pur şi simplu act dacă d. Brătianu primeşte sau nu şi acest lucru va fi comunicat consiliului celor patru, dar nu ne este îngăduit să luăm hotărâri sau să ne formăm o părere.

Lansing: Dacă d. Brătianu nu se simte în stare să primească singur, ne rămâne numai să comunicăm acest lucru consiliului celor patru.

Brătianu: *Nu pot decât să mă conformez programului impus de Conferinţă şi dacă chestiunea este astfel hotărîtă, nu pot decât să menţin declaraţinnile făcute.*

Pichon: Sunteţi în măsură să primiţi o parte din graniţe?

Brătianu: *Dacă asupra celorlalte chestiuni mari s'ar*

putea stabili un acord, aşi adera la partea centrală a liniei, cu toate că şi aci ar fi rezerve de făcut. Din punct de vedere strategic de pildă, linia este prea apropiată la vest de linia drumului de fier. Această linie ar trebui pusă în afară de bătaia tunului.

Pichon: Atât numai că aici intrăm in discuţia fondului. Ne-aţi spus că nu ne puteţi da un răspuns. Vom comunica acest lucru consiliului celor patru.

Brătianu: *Numai cu această rezervă că, pentru a uşura situaţia privită de d. Balfour, am arătat posibilitatea de a admite pentru extremităţi linii provizorii, cari ar fi impuse inamicului, cu posibilitatea ca să le discutăm mai târziu între noi.*

Lansing crede a şti că toate argumentele comunicate comisiunei române au fost cumpănite şi că este inutil să se reia această discuţiune.

Pichon: In rezumat d. Brătianu a spus că-i trebue un răgaz: 8 zile vă sunt deajuns?

Brătianu: *Trebuesc cel puţin 10—12 zile, fără a socoti întârzierile de drum de fier, căci telegraful nu funcţionează.*

Pichon: Nu pot să mă împiedic să vă spun că acest lucru poate avea inconveniente grave.

Lansing: D. Brătianu va pleca el însuşi ca şef al guvernului?

Brătianu: *Eu sau unul din colegii mei*

Balfour: Atunci vom face un raport consiliului celor patru, spunând că am comunicat graniţele, că d. Brătianu nu poate să ia răspunderea de ale primi şi că cere 10—12 zile pentru a comunica cu guvernul său.

Pichon: Dacă nu sunt alte observaţiuni, se acceptă. Vom trece acum la graniţele ceho-slovace

Ce teritorii revendicam noi la Nord-vestul Transilvaniei? — In legătură cu stabilirea decătre consiliul suprem a graniţei dintre România şi Ungaria, cred nemerit a reproduce următorul memoriu, prezentat de delegaţiunea noastră conferinţei de pace:

1. Teritoriul revendicat de Români la nordvestul Transilvaniei propriu zise (Transilvaniei administrative) e limitat

de cursul superior al Tisei până la vărsarea Someşului. Frontiera cerută continuă spre sud-sud-vest până la un punct la 6 kilometri spre est de oraşul Dobriţin. Dela acest punct ea atinge Crişul la 3 km din jos de întrunirea celor doi afluenţi ai săi, Crişul Alb şi Crişul Repede. Ea atinge apoi iarăşi Tisa la înălţimea satului Algyo, spre nord de Seghedin, trecând la vest de statul Oroshaza şi de satul Bekessamson, dela care la o distanţă de trei km. ea va face o curbă mică.

Teritoriul acesta cuprinde:

Părţile situate la sud de Tisa ale judeţelor Maramurăş şi Ugocia, judeţele Sălagiu, Sătmar, Bihor şi Arad, partea sudestică a judeţului Bichiş (districtele Bichiş, Bichiş-Ciaba şi Giula) şi judeţul Cenad.

După datele statisticei ungureşti din 1910, rectificate prin scăderea numărului Evreilor (111.000) din cifra ce reprezintă Ungurii şi mărind numărul Românilor prin adăogarea congenerilor lor înregistraţi de statistică drept unguri de confesiune greco-orientală sau greco-catolică (109.000) ceeace în realitate nu există, raportul între Români şi Unguri în acest teritoriu e următorul:

Dintre 2.175.000 locuitori sunt:
973.000 (44.7%) Români şi
883.545 (40.6% Unguri.

Dar cifrele acestea sunt departe de a reprezenta raportul real dintre populaţiunea română şi maghează, deoarece dacă îndreptările statisticei ungureşti, care au ajuns la aceste cifre, sunt exacte, ele sunt încă necomplete: în realitate n'a fost cu putinţă să regăsim şi să scădem din numărul Maghiarilor decât o parte a Românilor puşi pe nedrept în statistică sub rubrica maghiară

Pentru a ne apropia şi mai mult de realitate, trebue să aducem statisticei ungureşti încă o corectare şi să adăugăm la numărul Românilor proporţia reală a creşterii populaţiei între 1867, data ultimei statistici austriace (Dr. Ad. Ficker, *Die Völkerstämme der Osterreich-Ungarischen Monarchie*, Viena 1869), şi 1910, data ultimei statistici ungureşti.

După calculele unui specialist (Prof Dr. V. Măruţiu, *Românii între Tisa şi Carpaţi*, Iaşi 1915), această proporţie

este de cel puţin $10^{0}/_{0}$ în zece ani, adică de $40^{0}/_{0}$ în perioada 1867—1910, şi nu $11^{0}/_{0}$, cum s'ar părea pentru acest interval după datele ultimei statistici ungureşti

Intr'adevăr, după cum se poate vedea din tabloul ce urmează mai jos, conform datelor ungureşti, Maghiarii în regiunile cari ne interesează s'ar fi sporit între 1867 şi 1910 cu $88^{0}/_{0}$ în timp ce Românii, cari sunt poporul cel mai prolific al vechiului Stat ungar (exceptând Rutenii), nu s'ar fi sporit decât cu $1.5^{0}/_{0}$.

Statistica din 1867:

	Români	Maghiari
I) In Transilvania	1.200.000	573.000 (inclusiv Secuii)
II) Ungaria şi Banat	1.447.000	4.825.000
	2.647.000	5.498.000

Statistica din 1910:

	Români	Maghiari
I) In Transilvania	1.472.000	918.000 (inclusiv Secuii)
II) In Ungaria şi Banat	1.468.000	9.026.000
	2.940.000	9.944.000

Dacă mărim deci numărul Românilor dat de statistica austriacă din 1867 pentru Ungaria şi Banat (1,447,000) cu procentul real de sporire până la 1910 ($40^{0}/_{0}$), trebuie să avem pentru aceste regiuni 2,025,000 de Români. Scăzând din această cifră pe cei 600,000 Români din Banat şi un maxim de 100,000 emigraţi, rămân pentru teritoriul Ungariei ce ne preocupă 1,325,000 Români, prin urmare cu 461,000 mai mulţi decât indică statistica ungurească din 1910 (864,000).

Astfel raportul cel mai apropiat de adevăr al populaţiunei române şi maghiare în teritoriul revendicat de România în regiunile dela Nord-vestul Transilvanieit trebue să fie:

Pentru 2,175,000 locuitori:
1,325,000 ($60,9^{0}/_{0}$) Români şi
551,000 ($24,5^{0}/_{0}$) Maghiari.

2. Cifrele acestea nu sunt exagerate nici în plus pentru Români, nici în minus pentru Unguri, şi corespund corect cu ceeace ne arată raporturile etnice vechi intre Români şi Unguri. Acest studiu ne dovedeşte că în teritoriul de care

ne ocupăm principalul element etnič este cel românesc şi că scăderea ce pare a prezenta e numai aparentă şi e datorită pe de o parte procedeurilor de maghiarizare, pe de altă parte falşificărilor statisticelor oficiale ale Ungariei.

a) „Schematismul“ diecesei rutene greco-catolice din Muncaci pentru 1822 *(Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum diocesis Munkacsiensis pro anno Domini 1822, Budae)* arată că elementul românesc era absolut predominant la această epocă în judeţul Sătmar, deoarece între 288 de parochii ale acestui judeţ, 132 aparţineau exclusiv Românilor şi 82 exclusiv Rutenilor. Restul, adecă 74, aparţineau: 10 Românilor şi Rutenilor, 31 Românilor şi Maghiarilor, iar 33 Românilor, Maghiarilor şi Rutenilor.

In intreg judeţul Sătmar deci la această epocă nu exista nici o parochie curat ungurească. Puţinii unguri cari se găsiau atunci în acest judeţ vieţuiau împreună cu Românii şi Rutenii, ceeace stabileşte originea română şi ruteană a populaţiei maghiare din aceste ţinuturi.

In ce priveşte locuitorii judeţului Sătmar, aceştia erau în 1822 în număr de 82.000, dintre cari 53.000 (64%) în comunele curat româneşti.

Dacă la acest ultim număr mai adăogăm Românii cari trăiau în comune mixte, unde locuiau împreună cu dânşii şi Ruteni şi Unguri, constatăm că marea majoritate a populaţiei judeţului Sătmar era română. După aceştia veniau Rutenii şi abia departe în urmă, într'un număr fără îndoială mult mai redus, veniau Maghiarii.

Dar nu numai în judeţele Sătmar şi Bihor era predominant elementul românesc, ci şi în anumite părţi ale judeţelor învecinate: în regiunea sudică a judeţului Sabolciu şi în regiunea estică a judeţului Haidu, adecă dincolo de linia revendicărilor româneşti.

In două districte ale judeţului Sabolciu: Nyirbator şi Nagykallo, erau în 1822, după „schematismul“ diecesei Muncaciului, 36 de parochii cari intrebuinţau ca limbi liturgice limbile română, ruteană şi maghiară.

In judeţul Haidu, după acelaş „schematism“, limba românească era întrebuinţată în biserici în toate comunele din ţinutul Dobriţinului şi chiar şi în Dobriţin.

b) „Schematismul“ diecezei române greco-catolice din

Oradea Mare pentru anul 1836 (*Schematismus venerabilis cleri diocesis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1836, Varadini)*, semnalează pretutindeni în judeţul Bihor, ca schematismul precedent pentru judeţele Satmar, Sabolciu şi Haidu, parochii cu limba română, chiar şi în regiunile extrem-vestice, unde ultima statistică ungurească nu înregistrează decât foarte puţini Români sau nu înregistrează nici unul.

c) Douăzeci de ani mai târziu, Carol Czoernig *(Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie,* Wien, 1857, paginile 65—69) indicând frontierele teritoriului etnic român în regiunile dela nord-vestul Transilvaniei, arată că acest teritoriu era mult mai întins decât se pretinde astăzi. Dânsul semnalează într'adevăr, ca româneşti, în afară de insulele etnice cari ies din acest teritoriu, localităţi (ca d. ex. Sătmarul şi Careii Mari) şi regiuni întregi reprezentate de obiceiu pe cărţile etnografice ca localităţi şi regiuni ungureşti.

d). In fine, după datele ultimei statistici austriace în Ungaria, cari sunt din 1867 (Dr. Ad. Ficker, op. cit., p. 95), elementul românesc din teritoriile despre cari vorbim era relativ mult mai numeros decât pare a fi după ultima statistică ungurească, precum se poate vedea din următorul tablou comparativ:

	1867		1910	
Judeţe	Români	Maghiari	Români	Maghiari
Maramureş . .	30,00%	8,7%	23,6%	14,7%
Ugocia	13,6 —	44,0—	10,6—	33,6—
Sătmar	36,6 —	49,5—	30,2—	67,7—
Sălagiu . . .	67,2 —	30,9—	59,1—	38,0—
Bihor	45,6 —	51,3—	41,1—	56,6—
Arad	68,9 —	18,6—	57,9—	30,0—
Bichis	8,7 —	67,4—	2,1—	70,9—
Cenad	20,7 —	56,4—	9,7—	72,5—

Ast-fel numărul Maghiarilor ar fi crescut în ultimii patruzeci de ani în fiecare dintre aceste judeţe într'o proporţie variând între 5 şi 18 %, în vreme ce numărul Românilor nu numai n'ar fi crescut, ci chiar ar fi scăzut într'o proporţie variând între 4 şi 11 %.

Din cele precedente rezultă că:

I. *In decursul întâiei jumătăţi a secolului din urmă până în părţile cele mai îndepărtate ale teritoriului revendicat*

astăzi de Români la nord-vestul Transilvaniei, Românii erau principalul element etnic.

II. *Dela întemeierea statului dualist ungar (1867) până în zilele noastre, elementul român din aceste teritorii, conform statisticelor ungurești, ar fi scăzut, mai cu seamă în părțile îndepărtate, într'un fel inexplicabil.*

3. E evident că un element etnic așa de numeros, cum era în aceste regiuni elementul românesc, n'a putut fi redus, iar în unele locuri chiar nimicit în câteva decade.

Elementul acesta continuă a exista, chiar și în părțile cele mai îndepărtate, într'un număr mai mare, decât elementul maghiar; acești Români însă sunt acum în mare parte de limba maghiară. sau au fost camuflati ca Unguri în statisticele oficiale.

In realitate, poate nicăiri în Ungaria nu s'a întreprins în detrimentul Românilor o acțiune mai violentă de „maghiarizare" și pe o scară mai întinsă decât în această regiune. Mijloacele întrebuințate sunt bine cunoscute. Ultimul mijloc întrebuințat, și cel mai revoltător, trebue relevat : a fost întemeierea în 1912 a episcopiei greco-catolice maghiare de Haidu Dorog, care avea ca scop distrugerea legăturilor religioase, — prin urmare naționale, — ale Românilor din aceste ținuturi cu masa românească principală.

Pentru a obține acest rezultat s'au luat dintre locuitorii ținuturilor de care ne ocupăm, numai din diecezele române ale Oradiei și Gherlei 55.000 de credincioși, dintre cari abia 23.000 cunosc limba ungurească.

In ce privește „camuflarea" elementului român din aceste ținuturi trebue să mai semnalăm un fapt: In vreme ce statistica ungurească da pentru județele Haidu și Sabolciu 79.000 de greco-orientali și greco-catolici, pentru aceleași județe ea nu arată decât cifra de 800 de Români și Ruteni, pe când aceste două naționalități, împreună cu Sârbii, sunt singurele cari în Ungaria aparțin acestor confesiuni.

Ast-fel numai prin procedee violente de maghiarizare și prin falșificarea sistematică a statisticei în prejudițiul celorlalte naționalități pot Ungurii pretinde că au o majoritate relativă în câte-va regiuni ale teritoriului revendicat astăzi de Români la nord-vestul Transilvaniei.

Ce valoare etnică poate avea o majoritate ungurească

menținută ast-fel? Aceasta se va vedea într'un viitor apropiat, când prin situația nouă creată de războiul european populația, de care e vorba, se va întoarce de sine însăși la masa etnică din care fusese smulsă; căci și partea aceea a populației, care a pierdut uzul limbei romane, și-a conservat conștiința și caracterul său etnic românesc.

Românii în virtutea acestor considerații revendică teritoriile de cari ne-am ocupat mai sus, cari au aparținut în întregime teritoriului lor etnic înainte de întemeierea monarhiei dualiste austro-ungare și cari li se cuvin de drept după disoluția acestei monarhii și după reducerea statului maghiar la granițele sale etnice și politice naturale.

VIII

Tratatul cu Germania. — In ziua de 16 Aprilie 1919, d. Brătianu comunica guvernului român la București următoarele:

Am fost convocat de d-nul Pichon la ministerul afacerilor străine. Am găsit acolo vre-o 15 primi-delegați beligeranți sau cel puțin așa ziși (de pildă Nicaragua și Haiti).

In loc de d-nul Pichon, reținut la Cameră, am fost primiți de d-nul Clemenceau, care ne comunică în mod confidențial hotărârea celor patru — pe care de altfel jurnalele o anunțase de 24 ore — relativ la convocarea Germanilor la Versailles pe ziua de 25 Aprilie.

Pentru a salva aparențele, el a adăogat că în ajunul acestei convocări vom fi chemați să luăm cunoștință, într'o conferință plenară, de condițiunile ce este vorba să se impună Germanilor.

Deoarece toți au primit acest mod de a proceda, am socotit inutil să stric această armonie, cu atât mai mult cu cât în afară de reparațiuni condițiunile impuse Germaniei nu ne priveau așa de direct.

Jafurile Germanilor în România. — La 29 Aprilie, d. Ion I. C. Brătianu a înaintat Conferinței următorul memoriu cu privire la jafurile, pe cari le-au comis Nemții în teritoriul ocupat:

Delegaţia română are onoare să supună examinărei consiliului suprem al Conferinţei situaţia creată României de către Germania în timpul ocupaţiunei sale, atunci când, prin intermediul Băncei Generale, a procedat la o *emisiune fiduciară de două miliarde şi două sute cinci-zeci milioane*. Graţie acestei emisiuni, inamicul a putut să-şi procure mari bogăţii în ţară. Aceste bilete sunt aşa dar, în realitate, adevărate bonuri de rechiziţie. Ele reprezintă o parte corespunzătoare din averea publică română.

Cantitatea considerabilă a acestei emisiuni contribue să mărească preţul vieţei, provoacă nemulţumirea populaţiei sărace şi constitue un pericol continuu pentru liniştea publică. Statul român se găseşte astfel obligat să retragă din circulaţie aceste bilete, suferind din această cauză un prejudiţiu considerabil. Este aşa dar just ca inamicul să ne ramburseze valoarea acestor bilete, după cum este drept ca Germania să efectueze aceste rambursări după cursul aurului în franci, livre sterlinge sau dolari, după cum am mai cerut.

In aşteptarea rambursărei valorii acestor bilete în aur o altă măsură se impune.

In adevăr, cu ocazia acestei emisiuni, inamicul a declarat că biletele Băncei Generale vor fi garantate printr'un depozit în mărci la Banca Imperiului german, că se va face menţiune despre această garanţie pe fiecare bilet, — şi ştim că acest depozit a fost efectuat în realitate. Din documentele găsite în România, după retragerea trupelor germane, rezultă că suma astfel depusă la Banca imperiului se ridică la 1.691.782.366 mărci.

Cerem ca Puterile aliate şi asociate să binevoiască a lua de urgenţă măsurile necesare pentru a confisca (saisir) la Banca imperiului depozitul în mărci indicat mai sus, sau o valoare echivalentă în mărci, şi a-l pune la dispoziţia guvernământului românesc. De îndată ce inamicul va fi plătit României valoarea nominală a emisiunei făcută de el, (după) pe cursul aurului, după cum am indicat mai sus, guvernul român va restitui aceste mărci inamicului.

Ne rezervăm dreptul de a formula alte cereri, dacă se va stabili că alte depozite în mărci sau coroane vor fi fost efectuate de către inamici cu ocazia emisiunei, pe care au făcut-o în România.

Dificultăţile făcute de aliaţi Statelor mici. — La 2 Maiu, d. Brătianu comunica d-lui M. Ferekide următoarele:

Situaţiunea creiată Statelor mici la Conferinţă este din ce în ce mai monstruoasă. Tratările cu Germania încep, iar nouă nu ni s'au comunicat încă bazele pe care se fac.

Sforţările mele în zilele acestea au de obiect chestiunea desdăunărilor, care şi ea este concepută în aceleaşi simţiminte de Marile Puteri.

Cu Americanii dificultăţile pentru ravitaliare nu sunt terminate. Eri le credeam aplanate, astăzi sub o nouă formă sunt reluate în chip drastic.

La 14 Maiu, primul delegat al României a adresat d-lui M. Ferekide următoarea scrisoare, în care se arată şi mai lămurit cum eram trataţi de aliaţi la Conferinţă:

Paris, 14 Maiu 1919.

Scumpe domnule Ferekide!

De patru zile telegraful, care atâta de rău funcţionează, nu mai funcţionează de loc.

Ţi-am scris ultima scrisoare în mare grabă ca să prind curierul, eşind dela conferinţa din Versailles, înainte de a fi citit tratatul ce se comunicase şi în numele nostru.

Am găsit în el noui şi monstruoase nesocotinţe ale intereselor noastre, introduse fără ştiinţa noastră. In special în chestiunea reparaţiunilor.

Chiar a doua zi după Versailles, am comunicat d-lui Pichon că nu vom fi altfel trataţi în condiţiile de pace cu ceilalţi inamici şi dacă în special nu ni se vor da fruntariile Nistrului în Bucovina şi ale Tisei în Banat, eu îi declar că nu voiu semna tratatul.

Am comunicat această declaraţie Italienilor, cari mi-au făgăduit că ne vor susţine.

Totdeodată am întreprins un demers comun cu toţi aliaţii aşa zişi „cu interese particulare“ pentru a cere ca condiţiile tratatului cu Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia să nu fie stabilite cu neparticiparea noastră.

Am făcut eri în scris acest demers.

(ss) **Brătianu**

Chestiunea aurului nostru din Germania. — La 23 Iunie 1919, d. Brătianu a trimis următoarea notă d-lor Clemenceau, Klotz și mareșalului Foch în chestiunea aurului nostru din Germania:

23 Iunie 1919.

Domnule,

Am onoarea să atrag binevoitoarea D-voastră atenție asupra faptelor următoare:

In clauzele financiare, articolul 19 al convențiunei de armistițiu cu Germanii, e stipulat că Germania e obligată „să restitue aurul rusesc sau românesc luat de către Germani sau remis lor".

Fără să am vre-o confirmare oficială privitoare la acast lucru, cred că această clauză a convențiunei de armistițiu a fost executată de către Germani. In ceiace privește aurul român, ași vrea să vă dau următoarele informațiuni rugându-vă să binevoiți a primi propunerile pe cari am onoare să vi le fac.

Nu pot să știu în mod precis cât aur s'a impus Germaniei să restitue, prin această clauză a convențiunei, de către Puterile aliate și asociate. Din această cauză voiu expune, în cele ce urmează, chestiunea în întregul său:

Banca Națională a României, care este banca noastră de emisiune și care e o instituțiune privată, a fost obligată, din cauza împrejurărilor războiului, să transporte în Rusia, conform cererei guvernului român, o cantitate de aur în valoare de 315.154.989 franci. Autoritățile rusești competente au dat chitanțe în regulă garantând siguranța acestui depozit, restituirea sa și transportul său în România. Depozitul mai este în afară de aceasta garantat și de Puterile aliate.

In afară de acest depozit din Rusia, Banca Națională înainte de declarația de războiu a României avea la Reichsbank din Berlin o importantă cantitate de aur care atingea cifra totală de 80.469. 660 milioane de franci (acest depozit e format din mărci aur efectiv, coroane austriace aur efectiv, franci francezi aur efectiv). Acest aur este de asemeni proprietatea zisei bănci.

Nu pot să ştiu dacă prin articolul 19 din convenţiunea de armistiţiu s'a impus Germaniei să restitue numai aurul dela Banca Naţională, care se găseşte în depozit în Germania, sau dacă i s'a impus în plus obligaţiunea de a restitui chiar o cantitate de aur, care să reprezinte aurul Băncei, Naţionale din Rusia dat fiind că acest aur e garantat de Puterile aliate.

In cazul când puterile aliate, pentru a asigura României restituirea aurului său care se află în Rusia, au cerut şi obţinut dela Germania remiterea unei cantităţi de aur egale, vă rog, domnule . . . . să binevoiţi a lua măsurile necesare, pentru ca această cantitate de aur să fie restituită Băncei Naţionale a României, în acelaş timp cu aurul acestei bănci care se găseşte la Reichsbank şi despre care am vorbit mai sus. In cazul când prin articolul 19 al convenţiunei de armistiţiu s'a înţeles să se ceară Germaniei numai restituirea aurului pe care Banca Naţională îl avea în depozit la Berlin, precum şi aurul pe care în timpul ocupaţiei României, Germanii au putut să-l sustragă dela celelalte bănci sau dela particulari, vă rog, domnule . . . să binevoiţi a dispune ca acest aur să fie restituit Băncei Naţionale a României.

Banca Naţională a României mi-a adresat o cerere, rugându-mă să intervin pe lângă dv. pentru restituirea aurului său. De îndată ce vom fi primit răspunsul dv., vom putea examina condiţiunile technice pentru a efectua această restituire.

(ss) **Brătianu**

In chestiunea semnărei tratatului cu Germania. — La 23 Iunie, d-nul Brătianu scria d-lui Ferekide următoarele:

Am aflat prin d V. Antonescu rezultatul Consiliului de miniştri ţinut sub preşidenţia Regelui. N'am primit însă telegrama d-tale şi n'am putut veni, neştiind că mă chemi, dar socotesc că nu e bine să părăsesc Parisul înainte de a fi semnat tratatul cu Germania. Voiu pleca probabil în primele zile ale săptămânei viitoare. Din nenorocire, nu cred că pot aduce ceva nou.

Părerea mea rămâne că nu trebue cedat cu privire la chestiunea minorităţilor.

Negocierile cu Bela Kuhn au reînceput şi în afară de ceva neprevăzut cred că veţi primi, aproape în acelaşi timp cu sosirea mea, invitaţia ca trupele române să se retragă.

Sunt întru toate de părerea generalului Prezan şi nu cred că ne putem baza pe autoritatea morală a consiliului celor patru.

(ss) **Brătianu**

La 28 Iunie 1919, România a semnat tratatul cu Germania la Versailles.

CAP. IX

Chestiunea Basarabiei.— La 22 Februarie 1919, comisiunea afacerilor române pe lângă Conferinţa păcei din Paris a convocat pe preşedintele delegaţiunei române, căruia i-a cerut lămuriri asupra:

1. Modului cum România a ocupat Basarabia. 2. Naţionalităţilor acestei provincii. 3. Autonomiei ce România e decisă a da în genere naţionalităţilor dinăuntrul hotarelor sale celor noui. 4. Producţiunei economice a Transilvaniei şi Banatului, precum şi a căilor lor de transport.

Primul delegat al României a dat toate lămuririle cerute, insistând asupra necesităţei graniţelor dela Nistru şi dela Tisa. asupra unităţei Banatului şi asupra necesităţei de a permite armatei române să ocupe de urgenţă linia revendicărilor noastre.

S'a remis comisiunei şi un memoriu referitor la importanţa economică pentru România a căilor de comunicaţie pe apă din Banat.

D. Brătianu către guvernul din Bucureşti.— La 22 Maiu, primul delegat român comunică următoarele d-lui M. Ferekide:

Demersul făcut de Greci în numele României, Poloniei, Ceho- Slovaciei, Serbiei pentru a cere să cunoaştem tratatul

de pace impus Austriei şi a-l discuta înainte de a fi fost comunicat vrăşmaşului, a rămas până acum fără răspuns.

Delegaţii ţărilor sus numite s'au strâns din nou pentru a lua hotărârea de a rămâne solidari şi de a nu admite ca să fim trataţi ca în chestiunea Germaniei.

Am fost siliţi să dăm Americanilor o declaraţiune care ne leagă să nu încheiem nimic cu aliaţii în chestiunea petrolului şi ne obligă să înapoiăm tratele cari sunt la bancă. Americanii au fost intratabili şi dăduseră deja ordin de a se opri ravitalierea. Am socotit că ori-care ar fi dreptatea Băncei Naţionale, ar fi fost o mare greşeală de a lăsa un asemenea pretext încetărei ravitalierei.

Chestiunea Basarabiei a fost agitată aci în ultimele zile ca un mijloc de a ne face să reducem revendicările noastre din Banat. Am trimis pe Victor Antonescu la Pichon pentru a-i comunica că noi considerăm Basarabia ca definitiv unită, că am luat-o cu foc şi sânge şi că nici o hotărâre străină nu o va despărţi de noi decât tot cu foc şi sânge. Dacă conferinţa vrea pace, trebue să descurajeze hotărât orice veleitate rusă şi în interesul acestei păci cerem să nu se lase echivocuri primejdioase.

(ss) **Ion I. C. Brătianu**

Conferinţa şi chestia Basarabiei. — La 27 Maiu 1919, Conferinţa a expediat amiralului Colceak, care lupta în Siberia pentru dărâmarea regimului bolşevist, o notă cuprinzând şi următoarea parte relativă la Basarabia:

Paragraful 6. ***Se va recunoaşte dreptul ce are Conferinţa păcei de a hotărî soarta părţilor româneşti din Basarabia.***

X

Cu privire la aplicarea condiţiunilor de armistiţiu. — La 8 Februarie 1919, primul delegat al României, d. Ion I. C. Brătianu, a făcut Conferinţei următoarea comunicare:

Domnule Preşedinte.

Imi permit să vă reamintesc cu ce îngrijorare se aşteaptă în România modificarea condiţiunilor armistiţiului, pe care, după sfaturile d-voastre, am avut onoarea să le expun Conferenţei.

Cele patru puncte principale sunt următoarele:

1) Putința, pentru armata română, de a ocupa fără întârziere Dobrogea, unde Bulgarii organizează agitațiuni ostile, precum și a teritoriilor revendicate în Ungaria, unde guvernul din Pesta încurajează propaganda bolșevică.

2) Inlocuirea trupelor sârbe din Banat prin trupe franceze.

3) A ni-se înapoia, cel puțin în parte, materialul de căi ferate de către inamicii Germani, Unguri și Bulgari.

4) Stabilirea comunicațiilor cât mai dese și rapide între Franța și România.

Vă rog, să agreiați, d-le președinte etc.

(ss) **Ion I. C. Brătianu.**

XI

Chestiunea reocupărei Dobrogei de trupele române. — La 3 Martie 1919, delegațiunea română a adresat Conferenței de pace și Consiliului suprem interaliat următorul memoriu cu privire la reocuparea Dobrogei de către trupele române:

Paris, 3 Martie 1919.

Dela încheierea armistițiului cu Bulgaria, trupele române n'au fost autorizate să intre într'o parte a teritoriului român, și anume în Dobrogea. După doi ani de suferințe populațiunea română din această regiune este de asemeni împiedicată să se reîntoarcă la căminuri.

Această stare de lucruri dă naștere unei stări de nemulțumire cu atât mai justificată cu cât la încheierea armistițiului nu s'a luat în seamă a se cere dela Bulgari ceeace aliații au impus Germanilor: desarmarea și predarea materialului de războiu și de căi ferate, singura garanție în contra unei noui încercări de agresiune din partea Bulgarilor.

Trupele române așteaptă cu nerăbdare momentul intrării lor în Dobrogea, unde în deplin acord cu contingentele engleze, care se află acolo, vor asigura ordinea în aceste regiuni.

Este de asemenea indispensabil şi cât de grabnic ca cererea guvernului român, privitoare la condiţiile de armistiţiu ce trebuesc impuse Bulgarilor, să fie adoptată de Conferinţa militară interaliată aşa cum a fost făcută pentru Germani şi în particular ca să se trimită în România cele 28 locomotive neapărat trebuincioase ravitalierei şi pe care Bulgarii le-au luat de pe linia de căi ferate a Dobrogei, care se găseşte în momentul de faţă în imposibilitate de a funcţiona.

XII

Chestiunea aurului românesc dela Moscova.— La 18 Aprilie 1919, delegaţiunea română a remis Conferinţei păcei următorul memoriu în chestia tezaurului nostru dela Moscova:

Nevoile războiului au făcut ca România să trebuiască să trimită la Moscova, în Rusia, pentru a le pune în siguranţă, incasul metalic al Băncei Naţionale române cu toate depozitele şi avutul acestei Bănci; de asemeni România a fost nevoită să pună în siguranţă avutul ei propriu şi avutul instituţiunilor de credit, al Cassei de depuneri şi consemnaţiuni, al Băncilor, etc.

Intr'adevăr, în Decembrie 1916, în urma intervenţiunei făcute de guvernul român şi conform hotărârei luate de el, Banca Naţională a României a depus în Kremlin, la Moscova, incasul ei metalic în valoare de 314.584.456 fr.

Depozitul a fost efectuat în Kremlin la Moscova şi pentru care depozit s'a dat chitanţă.

Mai târziu în 1917 şi tot din cauza aceloraşi cerinţe ale războiului, Statul român, Banca Naţională a României, precum şi numeroase instituţiuni au transportat, conform hotărârei luate de guvernul român, depozitele lor, valorile, bijuteriile, tablourile, etc... pentru a le pune în siguranţă. Toate aceste depozite au fost şi de astă dată depuse la Moscova şi s'a dat chitanţă în regulă în numele guvernului rusesc de către autorităţile competinte, care garantau siguranţa depozitului şi înapoierea lui României.

Acest nou depozit al Băncei Naţionale era în valoare

de aproape un miliard şase-sute de milioane de franci, din care 574.523.570 în aur efectiv, iar celelalte depozite ale Statului şi ale instituţiunilor erau de mai mult de şase miliarde.

Tezaurul Băncei Naţionale în valoare totală de 315.154.989 a fost garantat de către aliaţii României.

Delegaţia română crede de datoria sa să atragă binevoitoarea atenţie a Conferinţei în momentul când se discută preliminările păcei şi condiţiunile de impus Germaniei asupra faptelor mai sus menţionate pentru a se putea examina măsurile de luat în scop de a păzi odată cu interesele României şi ale Băncei Naţionale pe acele ale Puterilor, care garantează restituirea valorilor despre care este vorba. In adevăr, starea actuală a Rusiei face imposibilă restituirea acestor depozite, cu toate că se pare că ele sunt încă intacte.

Delegaţia română crede că trebue să se ceară Germaniei şi Puterilor inamice să remită imediat României o cantitate de aur echivalentă cu suma mai sus indicată, adică 315.154.989 fr.

XIII

Intrarea României în războiu şi ofensiva aliaţilor dela Salonic.—Se ştie că în tratatul nostru dela 4 August 1916 se stipula în mod categoric că odată cu intrarea în acţiune a României şi concomitent avea să se producă ofensiva generală pe frontul macedonean. După cum se ştie însă, ofensiva dela Salonic nu s'a produs.

Iată acum o nouă confirmare a acestui fapt venită chiar dela vocea autorizată a generalului Sarrail, care îl certifică, sub propria-i semnătură, în ziarul „*L'Heure*“ din 2 Decembrie 1919:

Legenda, — spune generalul—afirmă că armata din Orient a rămas mult timp în inacţiune în 1916. Intr'o carte recentă intitulată „Prima criză a Comandamentului“ se articulează că generalul Joffre dăduse ordinul de atac la 10 August *şi că eu nu l'am executat*. Este o greşeală patentă.

Nu ştiu ce s'a petrecut în culisele cancelariilor europene, nu ştiu dacă instrucţiunile date de guvernul francez generalului Joffre au fost traduse fidel în ordinele ce am primit, însă, cum am mai arătat la un proces recent sub

prestare de jurământ, iată relatarea exactă a ceeace s'a petrecut:

Incă dela 30 Aprilie mi se ceruse să supun un plan conform cu directiva următoare:

„Armata de Orient va ataca cu toate forțele, în momentul ce-l voiu crede nimerit".

Semnat, **JOFFRE.**

La 6 Iunie, generalul Milne, comandant al forțelor engleze, îmi făcu cunoscut că din cauza ordinului ce primise dela guvernul său, *nu putea participa la această ofensivă. Politica Balcanică nu era, privită prin aceiași prismă la Paris și Londra.*

Comunicai faptul în loc competent, adăogam însă observația că această dificultate nu mă va împidica să atac cu singurele forțe sârbești și franceze de care dispuneam.

La 12 Iunie mi se răspunse. Eu declarasem că voiu ataca, pe când instrucțiunile primite se puteau rezuma astfel: Nici un act ofensiv, ci numai o concentrare la frontieră destinată a amenința pe inamic.

Nu inzist asupra modificărilor pe care le-a suferit succesiv această orientare, modificări ce mi s'au comunicat la timp. E lesne de înțeles că ele se adaptau exigențelor diplomatice. In cele din urmă la 17 Iulie am fost avertizat că armatele vor începe probabil o acțiune comună pe la 1 August, iar la 23 Iulie primii aprobarea unui nou plan general de ofensivă, pe care îl elaborasem și mi se reînoi instrucțiunea de a fi gata în orice moment să atac forțele bulgare la o dată ce mi se va fixa ulterior, dar probabil tot la 1 August,

La 29 Iulie, o nouă telegramă amâna operațiunile pentru data probabilă de 4 August.

La 3 August, când totul fu gata, sosește un contraordin: data operațiilor nu putea fi precizată; însă mi se va comunica fără întârziere această dată.

La 6 August mi se comunică de către generalul comandant al forțelor engleze că România nu va declara războiu Bulgariei, fapt care va împiedica ori ce participare a Englezilor la o ofensivă eventuală. O telegramă a marelui cartier general confirma această situațiune: „în consecință,

adăoga acea telegramă, misiunea d-voastră se va reduce la hărțuirea forțelor dușmane la graniță.“

Pusesem pe toți să facă sforțări repetate pentru a fi gata de atac și iată că nu mai era vorba de atac general, ci numai de câteva acțiuni locale pe care aveam să le întreprindem, după împrejurări, numai Francezii.

Astfel fiind lucrurile, sub propria mea răspundere, am hotărât să provoc cel puțin o acțiune serioasă pentru ca împlinitorii ei să nu simtă că au lucrat de geaba și care să'mi permită în plus să pipăi pulsul adversarului pentru a-i afla intențiile. Pe de altă parte îmi rezervam viitorul: în planul general ce se aprobase sforțarea decizivă trebuia să se facă contra centrului inamicului, iar sforțarea secundară contra Doiranului. La 10 August, provocai o diversiune în direcția Doiran. Atacul a continuat și în zilele următoare provocând o puternică reacțiune din partea dușmanului.

In toiul acestei operații, primii o ultimă directivă:

„Atacați trei zile după semnarea acordului cu România“.

Acest acord fu semnat la 17 August. In consecință, conform ordinului marelui cartier general, trebuia să aștept până la 20 August pentru a începe ofensiva generală. Or la 17 August, cu trei zile înainte ca generalul Joffre să-mi permită a lua ofensiva, Bulgarii îmi atacară ambele aripi.

Această simplă înșirare de ordine primite e suficientă a dovedi fără alte comentarii că broșura intitulată: „Joffre“ conține o inexactitate intenționată sau nu, când afirmă că n'am executat ordinul de atac dela 10 August. Ea arată apoi că faimoasa inacțiune a armatei de Orient, subiectul favorit a unei serii de articole de ziar, a fost până la 20 August voită și ordonată numai de marele cartier general.

Din reproducerea acestor importante declarațiuni ale generalului Sarrail din ziarul *L'Heure* rezultă, în chip luminos, că pe când în tratatul nostru cu aliații dela 4 August 1916, România era asigurată că odată cu intrarea sa în războiu se va produce și ofensiva dela Salonic, armata aliată din Macedonia primea ordin de inacțiune și că divergințe păgubitoare domneau între comandamentele armatelor franceză și engleză din Orient.

XIV

Ororile Sârbilor în Banat. — La 3 Martie 1919, delegaţiunea română face cunoscute Conferinţei ororile, la care se dedau Sârbii în Banat, prin următorul scurt memoriu:

Paris, 3 Martie 1919

Este cât se poate de grabnic ca să se ia o hotărâre fără întârziere în ceea ce priveşte Banatul.

Ocupaţiunea sârbă în Banat tinde să ia un caracter de ostilitate în contra elementului român: deportaţiuni în masă a populaţiunei româneşti în Serbia şi rău tratament în închisori, abuzul administraţiei şi al armatei sârbe, rechiziţiuni forţate, transportul depozitelor şi materialului de tot felul din Banat în Serbia, etc.

Nemulţumirea populaţiunei române se simte şi ameninţă să turbure rapoartele de prietenie seculară între populaţiunea română şi populaţiunea sârbă.

România cere o anchetă interaliată pentru a constata toate aceste abuzuri. Pentru a pune capăt acestei stări este necesar de a hotărî ca armata sârbă să evacueze Banatul, ca locuitorii Banatului internaţi în Serbia sau aiurea să fie reintegraţi la căminurile lor, ca materiile prime, maşini, vechicule şi alte obiecte răpite locuitorilor din Banat sau rămase dela Germani la evacuarea României, părăsite în Banat şi aparţinând fie Statului, fie particularilor, să fie date îndărăt proprietarilor lor. (Vezi pag. 341 a vol. de faţă).

XV

Memoriul remis de d. Brătianu Consiliului suprem al aliaţilor în momentul retragerei sale dela Conferinţă. — Primul delegat al României, convingându-se zi de zi din desbaterile Conferinţei de pace şi din conversaţiile avute cu cei mai de frunte delegati străini în areopagul mondial cum că justele cereri ale României, mai ales în ceeace privea Banatul, ca şi clauzele minorităţilor şi cele economice nu vor fi admise, a hotărât să se retragă personal, în semn de protestare, dela lucrările Conferinţei şi în ziua retragerei sale — *2 Iulie 1919* — a adresat Consiliului suprem al aliaţilor următorul memoriu documentat şi demn:

In 1878, la cererea Rusiei, Congresul din Berlin smulgea fragedei Românii o provincie românească: Basarabia.

Prin aceasta Rusia arăta nu numai lipsa de recunoştinţă faţă de aliata care o scăpase în războiul contra Turcilor, dar mai cu seamă ţelurile sale imperialiste asupra Balcanilor.

Regatul României trebui să caute pe lângă Puterile centrale, care singure puteau s'o ajute, o garanţie în contra unui pericol care-i ameninţa libertatea şi însăşi existenţa sa.

La începutul secolului al XX-lea situaţia politică a Orientului Europei se găsea transformată: de o parte Rusia absorbită mai întâi de interesele sale asiatice, pe urmă de greutăţile sale interne, înceta de a mai fi un pericol de cucerire pentru Peninsula Balcanică; de altă parte, Germania şi Austro-Ungaria printr'o cucerire economică şi politică mereu crescândă asupra Turciei, manifestau din ce în ce mai puternic gândul lor de dominaţiune asupra Orientului.

Războiul balcanic puse în evidenţă aceste tendinţe imperialiste ale Puterilor centrale, care erau în contradicţie flagrantă cu interesele esenţiale ale României.

In aceste condiţii, în August 1914, România refuză concursul ei Puterilor centrale, ea nu voise să facă cu acestea decât un acord defensiv pentru a asigura pacea; războiul ofensiv declarat de Puterile centrale îi reda libertatea.

Chiar dela începutul ostilităţilor, guvernul rusesc propuse României o înţelegere pe care aceasta o primi şi care îi asigura, în schimbul neutralităţei sale binevoitoare, dreptul de a ocupa, când ar judeca-o prielnic, teritoriile din Ungaria locuite de Români.

Guvernul rusesc se obligă în acelaşi timp să facă să se recunoască acest drept de aliaţii săi din Occident, ale căror guvrne erau în curent cu acest angajament reciproc. In notele schimbate în această privinţă guvernul rusesc voise să precizeze că România nu va lăsa să treacă muniţiuni pentru inamic.

Guvernul român, cu toate că refuză să iscălească un angajament scris, opri din propria sa voinţă orice trecere de muniţiuni.

In timpul atacului contra Constantinopolului, guvernele

aliate recunoscură că aceastǎ hotărâre era egală cu un concurs militar, care putea avea mari consecințe.

Importanța concursului militar al României.— Desvoltarea războiului proba aliaților importanța pe care ar putea-o avea un concurs militar efectiv al României. Guvernele aliate cerură deci guvernului român cooperarea sa militară, care fu decisă printr'un tratat încheiat în August 1916. In execuția acestui tratat și cu toată neputința aliaților de a împlini toate angajamentele luate, acțiunea militară a României se făcu și atrase pe frontul român mai mult de 40 de divizii și scoase din luptă mai mult de 200.000 de soldați inamici. Dar țara românească pierdea 330.000 de soldați, aproape 1/20 din populația sa totală; cu civilii morți de boale, de mizerie, de foame, perdea mai mult de 1/10 din populația totală.

Trebuì să suporte o ocupație riguroasă, care devasta o parte din teritoriu și slei complect pe cealaltă.

Pacea separată cu inamicul.— In fine în urma înfrângerei, a trădării și a atacurilor trupelor rusești, care se întoarseră contra României, ea se văzu în neputință de a urma sforțarea ei militară.

Această neputință absolută fu recunoscută prin scris (10 Decembrie 1917) de reprezentanții Puterilor aliate și al Statelor-Unite la Iași.

După pacea dela Brest-Litowsk și când Ukraina fu ocupată de Germani, România nu putea decât să aștepte schimbările situației strategice care să-i permită să reînceapă cooperarea ei; ea nu mai avea decât o datorie pentru a face cooperarca ei militară posibilă; să împedice ca trupele ei să fie desarmate. România **„părăsită și trădată"** trebui să se supue condițiunilor pe care Germania le impunea la București, dar ea știu să-și păstreze armata.

Acest răstimp impuse României crude încercări pe care Regele și poporul le primiră pentru a rămâne credincioși cauzei căreia se devotaseră.

Regele, riscând consecințele cele mai grave, refuză să ratifice tratatul de pace cu Germania; *astfel acest tratat nu avu nici odată existența legală*, și de altminteri Germanii continuară să ocupe militărește țara, s'o stoarcă cu rechiziții continue și să ruineze toată viața ei economică.

Şefii guvernelor aliate primiră dela Regele României asigurările necesare asupra politicei pe care ţara voia s'o urmeze asupra hotărîrei de a reîncepe lupta cum aceasta va fi posibilă. In schimb Regele României primise dela Statele aliate asigurările cele mai prietenoase.

Reintrarea în războiu a României.—Astfel era starea de lucruri când guvernul francez făcu cunoscut Regelui României că situaţia militară în Balcani ar face în curând posibilă o cooperare nouă a armatei române şi că ar fi nevoe ca aceasta să fie gata.

Fără zăbavă, Regele însărcină pe fostul şef de Stat major al armatei române, generalul Presan, să studieze cu reprezentantul militar al Franţei la Iaşi, generalul Lafont, posibilitatea de a relua o operaţiune militară. Concluziile acestui studiu au fost comunicate Comandamentului francez al armatei din Orient şi de acord cu acesta se fixează condiţiunile şi ziua intrării în acţiune a României.

Evenimentele se precipitară astfel pe toate fronturile, încât armistiţiul interveni câteva zile pe urmă. România avusese însă vreme să intre în acţiune la data cuvenită.

România se prezintă deci la Conferinţa păcei ca aliată credincioasă şi devotată Puterilor Antantei.

România a fost jignită din primul moment — Cu toate acestea, din primul moment, reprezentanţii României la conferinţa de pace au avut surpriza să vadă că, fără nici un motiv valabil, numărul delegaţilor acordat României era inferior altor state aliate, ca Belgia şi Serbia. Delegaţia română se abţinu însă să ridice obiecţiuni asupra unei decizii, care putea să pară în acel moment numai de formă.

Emoţia ei crescu însă, când văzu că fruntariile ce-i fuseseră recunoscute printr'un tratat iscălit de Franţa, Marea Britanie şi Italia, îi erau de acum înainte contestate *şi că în ce priveşte Banatul, a cărui integritate e o condiţie esenţială de desvoltare economică şi de siguranţă, se părea că o parte a provinciei, acordată în întregime în 1916 României, ar fi acuma promisă altei puteri* [1]).

---

[1]) In chestia Banatului delegaţia română s'a servit mult de următoarele publicaţiuni: 1) *La Question du Banat. Roumains et Serbes. Deux cartes hors texte*, de *Sévere Bocou.* 2) *Le Problème ethnographique du Banat, avec 4 tableaux statistiques et une carte*, de *Trajan Lalesco.* 3) *Le Probléme du Banat* (avec une carte en couleur hors texte), de *Georges G. Mironesco*—tipărite toate la Paris în 1919.

Chestiunile s'au discutat fără participarea României. — In vremea negocierilor, delegaţiunea română a avut durerea să constate că chestiuni, cari interesau în cel mai înalt grad ţara românească, *erau discutate şi rezolvate fără participarea ei.* Acest fel de a proceda se generaliza din ce în ce mai mult la conferinţă şi ea izbuti să remită delegaţilor germani, în prezenţa şi în numele delegaţilor români, un text de tratat, din care aceştia nu cunoşteau de cât un rezumat verbal, scurt şi incomplect, care li se făcuse în ajun. Delegaţia română nu primi textul tratatului decât în aceleaşi momente când îl primeau şi delegaţii germani.

Acest text, în stipulaţiunile privitoare la reparaţiuni, punea România în stare de inferioritate faţă de ceilalţi aliaţi.

România a fost totuşi conciliantă.— Dorind totdeauna să evite ori-ce incident care ar fi putut agrava greutăţile păcei cu Germania şi să dea oarecare îndemn reprezentanţilor inamicului, delegaţia română se abţinu şi de data asta de la ori-ce protestare, cu toate că fu silită să sufere astfel sacrificiul unor interese legitime şi considerabile.

In ajunul tratatului cu Austria.— Dar învăţată prin această experienţă, în momentul când începeau negocierile cu Austria, România de acord cu celelalte state interesate făcu demersuri repetate pentru a obţine să examineze condiţiile de pace cu Austria înainte ca ele să fi luat un caracter definitiv. Aceste demersuri rămaseră fără răspuns.

Patru zeci şi opt de ore numai înainte ca tratatul să fie prezintat delegaţilor austriaci, se convoacă o conferinţă a aliaţilor, pentru a le face cunoscut, de dată asta iar, printr'un rezumat verbal, ce fusese decis de reprezentanţii celor patru mari puteri faţă de Austria.

Delegaţiunea română atrase atenţia că avea nevoe să cunoască mai întâi textul tratatului, care nu i-se prezintase înainte de a putea emite o părere, şi preşedintele Conferinţei binevoi să amâne cu patruzeci şi opt de ore discuţia acestui text, despre care fusese hotărât că se va comunica delegaţilor în aceiaşi zi. De fapt, intervenind întârzieri, delegaţia română nu putea să ia cunoştinţa textului decât în seara precedând dimineaţa fixată pentru prezentarea observărilor.

In aceste condiţiuni delegaţia română a luat cunoştinţă

de clauzele relative la dreptul ce-și atribuiau Puterile mari de a decide pentru România ce cred ele necesar pentru protecția minorităților sau pentru libertatea tranzitului sau pentru comerțul însuși al României cu celelalte națiuni.

România nu poate semna tratatul cu Austria.— In conferința care avu loc în după amiaza de 31 Maiu, delegația română arăta motivele pentru care România nu putea primi aceste clauze. In urma discuției pe acest punct și a propunerii făcute de a examina chestiunea din nou, se putea crede că articolul interesând România ar fi rezervat, după cum se făcuse pentru numeroase articole din tratat asupra cărora o înțelegere nu se stabilise încă. Și sub această impresie se ridică ședința.

Delegațiile fură convocate la Saint-Germain, fără ca altă comunicație să fi intervenit, pentru a asista la remiterea unei părți a proectului tratatului delegației austriace. Exemplarele proectului, care erau destinate delegațiilor aliate, nu putuseră să fie gata la timp. Cu toate astea, mulțumită unei ușoare întârzieri a președintelui Wilson, delegația română putuse să ia cunoștință din însuși exemplarul, care trebuia să fie dat delegației austriace, de textul proectului de tratat.

Ea se grăbi să repete, printr'o notă scrisă depusă imediat și înaintea înmânării tratatului, rezervele și declarațiile anterioare.

Ea evită însă, încă odată să provoace un incident public în fața reprezentanților inamicului.

Nu-i mai puțin adevărat că în tratatul prezentat dușmanului, în contra căruia România fusese târâtă în războiu, prin dorința sa de a ajuta pe aliați, această țară constată omisiunea voită a ceeace trebuia să-i fie acordat în mod legitim, adică unirea cu Bucovina; această provincie într'adevăr este remisă prin tratat, nu României, dar marilor Puteri; și pe altă parte *își vedea impuse obligații cu atât mai umilitoare, cari erau încă nedeterminate, cari încălcau suveranitatea ei și puteau compromite pacea ei internă și desvoltarea ei economică.*

Caracterul unei convenții care impunea unei națiuni aliate obligații fără a-i recunoaște nici un drept, era încă agravat de faptul că era încheiată cu un inamic ne mai având

nici o graniță comună cu România și care la drept vorbind nu mai era el însuși interesat la aceste clauze.

Delegația română nu putea să nu fie adânc mâhnită de starea de spirit puțin dreaptă pe care o relevau aceste dispozițiuni. Cu atât mai mult nu putea să primească clauzele care-i erau prezentate.

Cum s'au fixat condiițiile armistițiului. — Atitudinea Puterilor Antantei față de România în tot cursul acestor lungi negocieri crease în această țară o situație din cele mai grele.

Condițiunile armistițiului încheiat în Orient fuseseră stabilite, fără nici o participare a reprezentanților armatei române, de state majoare care nu cunoșteau condițiunile politice, etnice, militare chiar ale teritoriilor hotarnice cu România, și care nu cunoșteau cu atât mai puțin angajamentele luate față de această țară de Puterile aliate în 1916.

România a fost deci împedicată prin condițiile armistițiului să ocupe teriitoriile, pe care i-le asigurase prima ei convenție de neutralitate cu Rusia.

Pe de altă parte, cu toate cererile repetate ale reprezentanților României, diviziile ungare nu fură desarmate.

Ele putură să se reorganizeze și să se concentreze iarăși pe frontul român.

România fu silită să asiste, neputincioasă, la acte de groaznică violență, făcute de autoritățile și trupele ungare în contra populației de pe teritoriile române din Ungaria, care așteptau îngrijate și nerăbdătoare să sune în fine ora liberării. Ea nu pricepea ce putea opri pe armata română să-i vie în ajutor.

Cum ar fi putut ea să-și închipue că aceste torturi morale și materiale erau urmarea unei decizii a Puterilor aliate?

Guvernul român își repeta necontenit cererea pe lângă toate autoritățile aliate, politice sau militare, ca această stare de lucruri să se schimbe. După lungi amânări și după ce regiunea română era deja foarte devastată de bolșevismul organizat de guvernul lui Karolyi, România obține în fine o modificare a liniei de ocupație.

Acțiunea Ungurilor. — *Când guvernul ungar al lui Karolyi fu înștiințat de comandamentul francez de schimbarea decisă de comandamentul interaliat din Versailles, el hotărî*

să se opună și înmulți în contra trupelor române atacuri sângeroase făcute nu numai de bande bolșevice, ci de divizii organizate. Și din nevoia opunerii contra acestor atacuri, trupele române intrară în luptă deschisă cu armata ungară adunată la Est de Tisa.

Pentru ca acțiunea sa să devie mai înspăimântătoare și mai violentă, guvernul lui Karolyi dădu locul unui guvern oficial bolșevic. Cu toate astea, desvoltarea operațiunilor militare fu astfel încât armata ungară, bătută, fu aruncată dincolo de Tisa și guvernul lui Bela Kuhn, prevăzând progresele repezi și sigure ale României spre Budapesta, făcu pregătiri pentru evacuarea acestui oraș.

Se pare că politica aliaților nu se potrivea cu o înaintare a trupelor române asupra Budapestei. Armata română trebuia deci să se oprească pe Tisa. Ea se fixă pe poziții ce-i asigurau o situație defensivă mai tare și profită de această superioritate pentru a întări pe Nistru contingentele necesare, pentru a rezista pericolului bolșevic rus, care silise pe Francezi să părăsească Odesa și care amenința în mod periculos frontul Basarabiei.

Ofensiva contra Budapestei. — *In acest moment se svoni că armata română ar avea gândul să reînceapă o mișcare contra Budapestei. Consiliul celor patru se speriă și ceru guvernului român să nu execute acest procedeu.*

Guvernul român răspunse imediat că n'avea acest gând, ci că ar fi întreprins o acțiune ușoară asupra Budapestei, dacă această operațiune militară i-ar fi fost cerută de Puterile aliate ca un nou serviciu adus cauzei lor.

Dar, încă o dată, guvernul român constată că Puterile aliate, care nu voiseră să desarmeze trupele ungare în urma armistițiului general, păreau că voiau să evite cu orice preț ceeace ar fi putut aduce ruina guvernului bolșevic instituit la Budapesta.

Și, încă odată mai mult, guvernul lui Bela Kuhn avu putința să-și reculeagă trupele și să organizeze divizii noui pe care le întrebuința pentru a începe contra Ceho-Slovacilor o ofensivă foarte periculoasă pentru aceștia.

Față de urmarea firească a deciziilor sale anterioare, Consiliul de patru se îngrijoră iar și prescrisese că trupele

ungare, ceho-slovace și române să se retragă fiecare la spatele granițelor pe care Consiliul le fixase pentru aceste trei țări.

Consiliul celor patru convoacă, pentru a le comunica această hotărîre, pe reprezentanții Ceho-Slovaciei și României.

Dar delegația română fu nevoită să declare că guvernul ei nu fusese încă pus în curent cu granițele care-i fuseseră fixate și că trebuia să limiteze zona ei de ocupație. Consiliul recunoscu o întârziere regretabilă și hotărî că chiar a doua zi Consiliul celor patru va face cunoscute reprezentanților României granițele care fuseseră desemnate acestei țări.

Granița cu Ungaria era nedreaptă. — In fața Consiliului celor cinci, delegația română luă cunoștință de granițele stabilite de Puterile aliate între Ungaria de Nord-Est și România.

Delegația română putea să vadă astfel că granițele acestea nu erau de loc în acord cu stipulațiile din tratatul din 1916 și că nu țineau de loc seamă nici de condițiile economice, nici de condițiile de siguranță trebuincioase Transilvaniei și regiunilor române din Ungaria.

Nu numai că aceste ganițe lăsau Ungariei gurile râurilor navigabile din Transilvania, dar stabilite fără indicațiile și cooperarea reprezentanților regiunilor interesate, aceste granițe despărțeau aici un sat de gara sa de drum de fer colo pe țărani de câmpul ce-l cultivau, câte odată orașele de mahalale; dar, ceva mai mult, aceste granițe erau însemnate mai aproape de o bătae de tun, câte odată chiar de o bătae de pușcă de linia de drum de fer ce constitue artera principală a acestei regiuni.

In fine granița între Ungaria și România trecea peste Mureș pentru a tăia o bucată din Banat, ceeace însemna, fără ca soarta acestei provincii să fie deja hotărâtă oficial, cel puțin, delegației române, că o parte din Banat nu trebuia să revie României. Consiliul celor cinci declară că orice discuție asupra acestei chestiuni e inutilă, deoarece Consiliul celor patru hotărâse și soluțiunile trebue să fi fost propuse în cunoștință de cauză de o comisie specială. Intr'adevăr, aceasta fusese compusă de reprezentanții Puterilor mari, afară, de cei ai Statelor interesate.

Era imposibil, în astfel de condiții, ca delegația română, să asume răspunderea de a recunoaște această graniță ca

valabilă; ea declară că era indispensabil să o facă cunoscut guvernului din Bucureşti.

Relaţiunile dintre aliaţi şi Bela Kuhn. — In vremea acestor întruniri şi conferinţe avu loc un schimb de telegrame între Puterile aliate şi guvernul lui Bela Kuhn şi de asemeni trimiterea „guvernului român din Bucureşti" a unei invitări să părăsească linia Tisei şi să retragă trupele sale în spatele liniei fruntariei stabilită de Consiliul celor patru, imediat după-ce teritoriul ceho-slovac va fi evacuat de trupele ungare.

Guvernul român n'a pretins nici odată să păstreze teritoriile ungare situate între Tisa şi teritoriile române din Ungaria astfel cum fuseseră delimitate prin tratatul din 1916 după lungi discuţii, cari făcuseră să se recunoască legitimitatea revendicărilor române.

Dar retragerea trupelor române în spatele unei linii fixate de aliaţi, fără ca garanţii eficace de siguranţă să fi fost luate, ar fi adus pericole cărora comandamentul armatei române nu putea expune trupele sale.

Prima din aceste garanţii era desarmarea armatei ungare şi cu toate astea, România trebui să constate că înţelegerea propusă de aliaţi guvernului lui Bela Kuhn coincidea cu o mobilizare generală a armatei ungare.

Pe de altă parte, dacă nu un interes direct pentru Antantă, cel puţin un interes elementar de umanitate dicta să nu se dea sub dominaţia bolşevică, fără a lua măsuri de siguranţă, oraşele şi teritoriile pe care ocupaţia română le scăpase de sub jugul lor.

Experienţa făcută la Odessa, după retragerea trupelor aliate, e o lecţie pe care guvernul român n'o poate uita.

Situaţia pe celelalte graniţe ale României. — Pe celelalte graniţe române, situaţia nu e nici mai dreaptă, nici mai lămurită, nici mai sigură.

Dobrogea, teritoriu al regatului român, a cărui integritate a fost garantată de tratatul din 1916, a fost ocupată succesiv de armata engleză şi italiană. A fost lăsată în prada agitaţiei bulgare şi autorităţile militare române nici n'au fost autorizate de aliaţi să pătrunză în această ţară românească.

Chestiunea Basarabiei. — Şi în partea Nistrului, România are părerea de rău să constate că atitudinea Puterilor

aliate îi îngreuiase sarcina de pacificare a Basarabiei. Această provincie românească din punct de vedere istoric, etnic şi politic, revenea de drept şi prin forţa lucrurilor patriei mame, din ziua în care se prăbuşi Rusia ţaristă şi imperialistă. Pradă anarhiei, ca toate ţările vechei Rusii, Basarabia devenită un guvern autonom, făcu apel la România pentru a o scăpa de dezastru şi proclamă din voia sa proprie unirea cu Regatul.

Pentru a restabili ordinea, nu prin forţă, ci prin instituirea păcei sociale, largi reforme politice şi agrare se înfăptuiră în Basarabia. Aceste reforme trebuia de sigur să nemulţumească cele două partide extreme: pe de o parte vechii privilegiaţi ai regimului autocratic şi pe de alta pe bolşevici. Cu toate astea, superioritatea nouei stări de lucruri, impresia de stabilitate şi siguranţă descurajară repede agitaţiile partidului extrem şi pacea internă renăscuse până la Nistru.

Iată momentul pe care Puterile aliate îl aleseră ca să introducă în condiţiile puse amiralului Kolciak o formulă ce deşteptă toate speranţele agitatorilor: aceste condiţiuni ţinteau „Părţile române“ ale Basarabiei, ceeace implica pe nedrept existenţa unor regiuni care nu sunt româneşti, susceptibile de a fi înapoiate Rusiei, cu toată exsistenţa actului de uniune integrală a acestei provincii cu totul românească. Prin urmare nu poate fi vorba decât de elemente ale populaţiei care nu este română, ale căror drepturi sunt dealtminteri recunoscute şi garantate deja prin actul Unirei.

Puterile aliate nu puteau uita totuşi că în interesul marei cauze comune Românii le dăduseră un concurs continuu pentru a ţine în frâu elementele de desordine ale Rusiei mari şi că nu numai trupele româneşti opriseră pe Nistru pericolul bolşevic, dar că trecuseră în mai multe rânduri acest fluviu spre a coopera cu trupele franceze. De asemenea nu puteau să uite că în urma cererii comandamentului francez şi prin intervenţia ministerului afacerilor străine francez, mai multe mii de soldaţi transilvăneni dăduseră în Siberia ajutor trupelor amiralului Kolciak şi totuşi se mulţumeau în ceeace priveşte Basarabia cu un răspuns nehotărît al amiralului Kolciak.

Confuziunea între aliaţi şi inamici. — Atitudinea Puterilor aliate se explică prin faptul că, în ce priveşte Orientul

Europei, fără să aştepte pacea, din prima oră a armistiţiului, Puterile mari au voit să suprime distincţiunile între cei ce fuseră inamici şi cei cari aduseseră concursul lor cauzei Antantei, cu preţul celor mai mari sacrificii, aproape a ruinei lor, şi că au căutat în toate chestiunile soluţiile cele mai bune pentru a reconforta pe cei cari trebuiau să fie în mod legitim nemulţumiţi de rezultatul final al războiului.

Această atitudine şi-a găsit expresia sa cea mai stranie şi manifestă în redactarea articolului care impune României supunerea dinainte unor condiţii necunoscute şi depinzând numai de voinţa celor patru Puteri mari pentru chestiuni de ordin intern, politic sau economic.

Situaţia astfel creiată guvernului român se poate rezuma în două puncte de căpetenie:

1. Nevăzându-şi recunoscute fruntariile care-i garantau siguranţa teritoriului, România se găseşte în războiu declarat cu vecinii săi bolşevici ruşi şi unguri pe când ostilităţile au încetat în restul Europei de mai mult de şapte luni.

In acelaşi timp, populaţiile neromâneşti din ţările româneşti sunt întreţinute într'o agitaţie continuă prin nehotărîrea soartei ce le este rezervată.

2. Stipulaţiunile îndoelnice relative la minorităţi n'au făcut decât să agraveze această stare de agitaţie. Ca să vorbim numai de un caz, elementele săseşti şi germane din provinciile româneşti, care, din primul moment, se uniseră fără rezerve cu România (după ce primiseră dela guvernul român toate garanţiile necesare libertăţii desăvârşite a limbei şi culturii lor), reîncep o mişcare de opoziţie şi reclamă autonomii teritoriale şi constituţii speciale ce nu se pot îndeplini cu nici un chip.

Care ar fi situaţia Statului român faţă de cei 800.000 de Germani împrăştiaţi pe întregul său teritoriu, în ziua în care Germania după ce va fi intrat în Societatea Naţiunilor va avea posibilitatea legală de a susţine pretenţiile cele mai puţin întemeiate ale acestor Germani şi de a interveni în favoarea lor pentru a organiza învrăjbirea într'o ţară a cărei credinţă faţă de Antantă n'o poate ierta?

România nu poate primi clauzele din tratatul cu Austria. — *Guvernul român nu poate deci primi articolul proiectului de tratat cu Austria, privitor la garantarea drep-*

turilor minorităţilor şi la organizareaa tranzitului şi a negoţului.

In forma lui, acest articol prevede o obligaţiune ce nu s'a impus niciodată până acum, nici măcar unui duşman învins. Ca rezultate practice compromite neatârnarea unui stat liber şi constitue un ferment de neîncetată frământare, o poartă deschisă unor intervenţiuni duşmane ce ar putea primejdui siguranţa politică şi desvoltarea economică a României.

Pentru România este o situaţie ce nu corespunde nici drepturilor ce i-se recunoscuseră, nici condiţiilor indispensabile siguranţei sale internaţionale şi păcei interioare.

XVI

Activitatea Consiliului suprem, judecată de d. Raymond Poincarè, preşedinte al Republicei franceze pe timpul Conferinţei păcei. — Nimic nu confirmă mai mult acţiuhea demnă şi patriotică dusă de d. Brătianu pentru susţinerea drepturilor României la Conferinţa păcei ca rechizitoriul judicios făcut atitudinei Consiliului suprem de către d. Raymond Poincarè în marea revistă franceză „*Revue des deux mondes*", la care şi-a reluat colaborarea odată cu expirarea termenului de 7 ani cât a durat înalta sa magistratură din fruntea Republicei franceze.

Iniţiat în toate chesiunile cari au constituit obiectul preocupărilor Consiliului suprem, instituit cu dela sine putere „ca un ciudat fenomen de generaţiune spontanee", d. Raymond Poincaré face o serie de observaţiuni arătând într'un larg spirit de obiectivitate activitatea şi opera acestui organism arbitrar, erijat în regulator al soartei lumei:

Istoria variaţiunilor aliaţilor asupra afacerilor Orientului, asupra problemei Adriaticei, asupra atitudinei de păstrat faţă de soviete,— spune d. Poincaré— va merita, negreşit, să fie scrisă mai târziu. Ea va amuza poate pe cei cărora le plac lucrurile alandala; ea va amărî însă desigur pe acei cari ar fi dorit ca fiecare guvern aliat să încerce să se pue de acord cu el însuşi înainte de a începe

tratativele cu partenerii săi şi să nu schimbe apoi punctul de vedere la voia întâmplărei.

Iată, spre pildă, chestiunea Constantinopolului. Calea urmată de ea nu-i decât cotituri, ocoluri şi regres. Intre Londra şi ministrul de externe francez au avut loc cele mai de necrezut navete. Pe când d-l Pichon conducea încă efectiv ministerul afacerilor străine, redactase, asupra condiţiunilor de pace cu Turcia, un memorandum remarcabil, în care expusese motivele pentru care aliaţii trebuiau, după el, să menţie pe Sultan la Constantinopol, asigurând printr'o convenţie internaţională complecta libertate a strâmtorilor.

Chestiunea Turciei.— In ultima călătorie, pe care d. Clemenceau a făcut-o la Londra, a susţinut la început aceiaşi părere cu o vervă aprinsă; însă se găsi în faţa lui Lloyd George, care în acel timp părea dinpotrivă sedus de planul expulzărei. Intr'un gând de împăcare, d. Clemenceau s'a unit cu avizul înflăcăratului şi subtilului său contradictor; şi d-sa lăsă la Londra, pentru a se cădea la o înţelegere, pe unul dintre cei mai eminenţi funcţionari ai ministerului de externe, care nu-şi ascunsese nici odată ireductibila sa ostilitate faţă de menţinerea Turcilor în Europa.

Trecură câteva zile. D-nul Clemenceau înapoiat în Franţa se convinse de gravele complicaţiuni cari riscau să izbucnească în Asia Mică şi de răceala care ameninţa să se producă între aliaţi, dacă Sultanul ar fi fost silit să treacă marea Marmara. Atunci reveni cu vigoare la concluziunile d-lui Pichon şi se opri cu tărie asupra acestui punct de vedere.

Lloyd George revine.— Intre timp, Lloyd George, convins de observaţiunile unora din miniştrii săi şi de protestările Indienilor, a renunţat el însuşi la primul său plan şi când a răspuns în faţa Camerei Comunelor lui Sir Donald Mac Leon a găsit argumentarea cea mai strălucită pentru a susţine părerea pe care d. Clemenceau o apărase la început şi pe care d. Clemenceau era cât p'aci s'o sacrifice. Din nenorocire Turcii, cari au ochi şi urechi, aflară aceste tergiversări. Ele au descurajat pe acei dintre ei, cari doriau să se apropie de aliaţi şi în special de Franţa; ele au dat din contra forţe noui celor mai răi adversari ai noştri, le-au alimentat iritaţiunea şi favorizat intrigile.

Chestiunile orientale.— Dacă ne-ar fi cu putinţă să

examinăm câteva clipe celelalte chestiuni orientale, am găsi în Armenia, Cilicia şi Siria fluctuaţiuni asemănătoare şi am vedea pe generalul Gouràud descurajat de hotărîrile ce i se comunică şi asupra cărora nu a fost totdeauna consultat. Aceste incoherenţe nu trebue să le reproşăm de altfel oamenilor; ele sunt consecinţa fatală a practicelor urmate.

Cum s'a născut Consiliul suprem. — *Din conferinţa care la început s'a întrunit pentru a prepara pacea şi despre compoziţia căreia ar fi de făcut destule rezerve, s'a născut, într'o bună zi, ca un fenomen de generaţiune spontanee, un consiliu care a luat titlul impozant de consiliu suprem şi care şi-a luat asupră-şi sarcina de a regula soarta lumei. El coprindea pe cei mai mari oameni de stat ai Europei şi Americei; însă, întâlnindu-se zilnic în această absorbantă colaborare, şefii guvernelor erau condamnaţi să piardă puţin câte puţin contactul cu cabinetele lor respective, cu parlamentele şi cu naţiunile lor.*

Pe când la popoarele învingătoare tot aşa ca şi la cele învinse se puneau cu urgenţă o mulţime de probleme vitale şi pe când totul era de reorganizat fără întârziere în armate, administraţiuni, finanţe, ordinea socială, membrii Consiliului suprem se izolau tot mai mult în opera lor gigantică şi ţările lor, lăsate la voia întâmplărei, începură să nu se mai simtă guvernate.

Consiliul şi-a arogat drepturi prea mari. — Ca şi când ar fi vrut să mărească încă o sarcină zdrobitoare, acest Consiliu hotărî nu numai asupra afacerilor în care erau interesate puterile reprezentate, dar şi asupra tuturor incidentelor care surveneau în prepararea păcei universale şi-şi însuşi supărătoarea obişnuinţă de a guverna, pe un ton adesea ciudat, naţiunile pe care le califica „mici" şi care, în majoritatea cazurilor, erau prietene ale Franţei. Preşidenţia consiliului suprem fiind lăsată şefului guvernului francez, s'ar părea că noi înşi-ne am tratat cu această graţie cavalerească Statele cele mai apropiate de noi prin tradiţiuni şi sentimente.

Intr'o bună zi, consiliul suprem îşi perdu din cauza plecărei şi apoi din cauză de boală pe ilustrul reprezentant al Statelor-Unite. El îşi continuă totuşi munca cu un zel neobosit, crezând că poate de aci înainte să se dispenseze de prezenţa Americei şi numai nota d-lui Wilson, cu data

de 14 Februarie 1920, a amintit fracţiunilor supravieţuitoare ale Consiliului suprem că numărul absent nu înţelegea să fie neglijat.

Acţiunea Englezilor. — Intre timp d. Lloyd George care se plângea, nu fără dreptate, că trebuia să se găsească şi la Paris şi la Londra şi care dorea de altfel să strângă sub mâna guvernului englez negocierile relative la afacerile orientale, întrebuinţase tot marele său talent de seducţiune pentru a face să se strămute în Anglia sediul consiliului.

D. Clemenceau rezistase arătând d-lui Lloyd George că distanţa era aceeaşi dela Paris la Londra ca dela Londra la Paris şi că era de asemenea greu pentru preşedintele consiliului francez ca şi pentru primul ministru al Coroanei engleze de a multiplica vizitele în străinătate.

Desbaterile sfârşiră printr'o transacţiune: se conveni ca primele conversaţiuni să aibă loc la Londra şi ca tratatul să fie semnat la Paris. D. Clemenceau îşi impuse deci oboseala de a călători. D. Millerand la rândul său a fost de două ori în Anglia şi Consiliul suprem, care se putea considera mort sau muribund, a reînviat sub alt cer.

Cum ar fi trebuit să se lucreze. — Ca încheere, d. Poincaré scrie:

Negocierile care ar urma căile regulate şi care ar fi încredinţate, sub supravegherea şi direcţiunea guvernelor, la oameni specialişti, ar fi de sute de ori mai eficace şi mai sigure decât aceste eterne duceri şi întoarceri peste canalul Mânecei.

Popoarele ar putea să fie tot aşa de bine informate asupra conferinţelor diplomaţilor ca şi asupra consiliilor primilor miniştri. Şefii guvernelor ar rămâne la posturile lor şi ar da, de sus, ordine delegaţilor lor. Fiecare ar fi la locul său, iar raţiunea ar fi satisfăcută. Apoi consiliul suprem poate să doarmă somnul de pe urmă!

Este o moarte care, cred, că nu va întrista nici pe d. Millerand, nici Camera, nici ţara.

Aceasta este judecata, strânsă şi luminoasă, a primului demnitar al Republicei franceze din anul 1919, d. R. Poincaré, asupra activităţii Consiliului suprem al aliaţilor.

Când d. Poincaré scrie că *„consiliul suprem 'şi-a în-*

sușit supărătoarea obișnuință de a guverna pe un ton adesea **ciudat** *națiunile, pe cari le califică* **mici**", cititorul poate lesne să-și închipue cu ce anume mentalitate și cu ce greutăți enorme a avut d. Ion I. C. Brătianu și în genere delegația română să lupte la Conferința păcei din Paris!

CAPITOLUL XVII

Consiliul suprem și România

— Textul ultimatum-ului —

Din cele expuse pân'aci, cititorul a putut să se convingă în mod neîndoios de marile dificultăți întâmpinate de delegațiunea română la Conferința păcei în străduința ei patriotică de a apăra dreptele cereri ale României. Faptul acesta este azi îndeobște cunoscut și presa franceză, precum și a altor țări nu odată l'a recunoscut și condamnat.

Cum a fost tratată România la Conferința păcei?

La această întrebare, iată cum răspunde scurt și lămurit *Le Journal Français* din Paris (Nov. 1919):

„Cum a fost tratată România? Intr'un mod nedemn. Cuvântul nu este prea tare. Maurice Milliond a avut de o sută de ori dreptate să denunțe inichitatea căreia a căzut victimă România. Aci politica s'a făcut executoarea operațiunilor josnice a unei finanțe fără scrupule.

„Românii au adus civilizației un serviciu însemnat și ei singuri au fost capabili să-l aducă prin ocuparea Budapestei. In loc să li-se recunoască aceasta, li s'au făcut mii de dificultăți, contestându-li-se până și dreptul îndestul de evident de a'și relua locomotivele și vagoanele regăsite în gările ungurești și dacă s'a procedat astfel față de Români este numai din cauză că ei au refuzat să vândă puțurile lor de petrol trustului care dorea să le stăpânească“.

Aceasta fiind situaţiunea de fapt, nu e de mirare dacă România a fost mereu bombardată de consiliul suprem cu note, para-note, până s'a ajuns la faimosul *ultimatum*, care, sub forma de telegramă, a fost remis guvernului român *în ziua de 15 Novembre 1919.*

Este interesant de precizat, pentru studiul istoriei războiului nostru, că acest ultimatum a fost precedat înainte cu o lună (12 Octombre) de o altă notă, care poate fi privită şi ea ca un quasi-ultimatum, după cum rezultă din textul următoarei telegrame ce o însoţia şi care a fost trimisă reprezentanţilor aliaţilor la Bucureşti:

„Consiliul suprem a decis să însărcineze pe miniştrii aliaţi din Bucureşti să notifice împreună, **fără nici o amânare**, guvernului român că a fost foarte rău impresionat văzând că generalul Coandă, anume trimis la Paris de noul guvern român, a sosit fără a avea răspunsul României la ultima comunicare a Puterilor sub pretext că ministrul Italiei n'a făcut demersul în acelaş timp cu al Franţei, Angliei şi Statelor-Unite. Consiliul suprem exprimă dorinţa formală de a obţine, în cel mai scurt termen, un răspuns limpede şi pozitiv al guvernului român asupra tuturor punctelor în discuţie. Situaţia în Ungaria cerând deciziuni neîntârziate pentru restabilirea unei situaţii normale si necesare siguranţei din Europa centrală, principalele puteri aliate şi asociate nu pot admite prelungirea tratativelor dilatorii de către România asupra celor trei chestiuni puse la 12 Octombrie.

„Vă rugăm a face această comunicare în numele Conferinţei, colectiv cu colegii d-voastră, cari nu vor trebui să mai aştepte instrucţiuni speciale dela guvernele lor, din cauza urgenţei".

Iată şi textul notei adresată la 12 Octombre guvernului român de către Puterile aliate şi asociate:

Consiliul suprem a primit cu o vie satisfacţie asigurarea raportată de Sir George Clerk că guvernul român, în viitor ca şi în trecut, rămâne ferm ataşat alianţei.

Consiliul suprem nu s'a îndoit niciodată că aceasta

n'ar fi fost adevărată dorință a României și e fericit a crede că misiunea lui Sir George Clerk n'a servit decât să confirme această convingere.

Totuși, Consiliul suprem socoate că evenimentele recente au dovedit odată mai mult necesitatea ce este de a se evita, cât mai mult posibil, orice cauză de neînțelegere. Experiența dobândită de toți aliații în timpul războiului spune că întotdeauna sinceritatea absolută, chiar în ceeace privește punctele cele mai dificile și mai delicate, cum forțamente se produc în relațiunile complexe și în interesele depuse ale unui grup de aliați, a fost cel mai bun mijloc pentru asigurarea desvoltărei armonioase și fecunde a politicei lor.

Pentru aceasta Consiliul suprem expune aliaților săi români deciziunile luate privitoare la cele trei chestiuni pentru cari există actualele divergențe între România și aliați.

Aceste deciziuni vor fi exprimate în termeni clari și cu o absolută franchețä, dar Consiliul suprem are convingerea că guvernul român își va da seama că ele n'au fost de loc inspirate de alte interese în detrimentul intereselor României și că n'au fost luate fără ca să nu fie examinată cu cea mai mare simpatie cauza României.

Lucrând astfel, Consiliul suprem e ferm convins că servește cât mai bine posibil interesele păcei și binele universal.

Cele trei chestiuni se pot întitula:

1. *Frontierele teritoriale*

2. *Tratatul minorităților*

3. *Ungaria.*

Frontierele teritoriale.—După ce s'au studiat din nou și cu atenție cererile prezentate de d. Brătianu pentru obținerea celor două maluri ale râului Mureș până în îmbucătura cu Bichiș-Ciaba și a unei linii de frontieră la 20 klm. dincolo de calea ferată Sătmar-Arad și după ce s'au examinat argumentele aduse de d. Brătianu în favoarea acestor modificări, Consiliul suprem are regretul de a spune că este imposibil să modifice cu ceva prima lui deciziune, luată după un examen amănunțit al tuturor factorilor în joc și care a fost prezentat ca definitiv tuturor celor interesați.

Chestia minorităților. — Puterile aliate reprezentate în Consiliul suprem sunt absolut unanime în a voi să men-

ţină principiul care este la baza tratatului minorităţilor. Ele socot că acest principiu este unul din elementele esenţiale, susceptibile să îndepărteze pe viitor cauzele de războiu, şi intenţiunea lor este să-l respecte în integritatea sa. Acest principiu este cel care inspiră complectamente spiritul, graţie căruia lumea a acceptat sistemul unei Societăţi a Naţiunilor şi nu se va putea renunţa la el. In ceeace priveşte România, acest principiu îşi află expresiunea în articolul 71 din tratatul cu Austria şi în articolul 13 din proectul tratatului minorităţilor, care a fost supus guvernului român.

Consiliul suprem are sentimentul că aceste două articole au fost poate rău interpretate în România. In ochii Consiliului suprem nu este nimic acolo ce ar putea aduce vre-o leziune independenţei României.

Tot ce i-se cere, ca şi celorlalte state în cari războiul a adus modificări profunde în întinderea şi caracterul posesiunilor lor, este de a se supune obligaţiilor ce impune faţă de Societatea Naţiunilor titlul de membru al acestei organizaţiuni, faţă de care ea s'a şi angajat.

Dar îndată ce Consiliul suprem va fi încunoştiinţat că guvernul român este gata să semneze fără rezerve tratatul cu Austria, el va fi, din partea lui, foarte fericit să examineze în acord cu România toate modificările clauzelor ce interesează cu deosebire România şi cari n'ar atinge principiul general, în scop de a da, dacă e posibil, satisfacţie guvernului român.

In cursul pregătirei textului acelor tratate ale minorităţilor cari interesează pe celelalte puteri, Consiliul suprem a beneficiat, din fericire pentru ambele părţi, de colaborarea reprezentanţilor acelor puteri.

Guvernul român a refuzat până în prezent o colaborare de această natură. Consiliul suprem totuşi speră că dacă guvernul român va consimţi azi să discute cu dânsul clauzele tratatului, va fi posibil să se ajungă la un rezultat tot atât de satisfăcător.

In sfârşit, Consiliul suprem are încrederea că aliaţii români îi vor aduce la cunoştinţă, neîntârziat, deciziunile lor în această privinţă.

Este indispensabil pentru a se îndeplini condiţiunile necesare ale păcei, ca şi pentru a face să reînvie şi pentru

a restabili activitatea economică a Europei, ca tratatele de pace cu puterile inamice şi diversele acorduri şi convenţiuni cari decurg din ele să intre imediat în vigoare.

Chestiunea maghiară. — Chestiunea ungară pune două probleme principale. Prima este chestiunea rechiziţiilor făcute de armata română de ocupaţie.

Consiliul suprem a comunicat deja guvernului român părerile sale generale privitoare la atitudinea luată de România, rechiziţionând — pe contul ei propriu, fără a consulta pe aliaţii săi şi fără a se asigura de aprobarea lor — aprovizionări şi materiale care trebuiau după termenii unei înţelegeri, semnată şi de România, să facă parte din fondul comun al reparaţiunilor. Consiliul suprem a luat cunoştinţă de punctul de vedere român astfel cum a fost exprimat de către d. Brătianu şi l'a examinat. Consiliului nu i-se pare că ar exista actualmente divergenţe de păreri asupra principiului general. Iar în ceeace priveşte aplicarea acestui principiu, aliaţii propun procedura următoare pentru a decide cè parte din aceste materiale trebue să fie definitiv atribuită României şi ce parte trebue afectată, în natură sau în contra-valoare, fondurilor comune:

Ei trimit la Budapesta o subcomisiune interaliată a comisiunei reparaţiunilor cu mandat din partea Consiliului suprem de a proceda la facerea unei anchete amănunţite asupra tuturor rechiziţiilor cari au avut loc şi de a face un raport asupra repartiţiei care urmează a se face între România şi aliaţi.

Consiliul suprem socoteşte că guvernul român va binevoi să numească pe lângă comisiunea aceasta un reprezentant autorizat în mod valabil de a vorbi în numele său.

Este însă un aspect al chestiunilor pe care Consiliul suprem nu crede să-l poată trece cu vederea. Consiliul suprem recunoaşte că guvernul român a dat ordine pentru a limita rechiziţiile materialelor de cale ferată, materialelor de războiu şi ale aprovizionărilor destinate armatei de ocupaţie. Din nenorocire, Consiliul suprem este în posesiunea unor dovezi multiple care nu lasă nici o îndoială asupra faptului că ordinele guvernului român în acest sens au fost cu voinţă şi în mod neîntrerupt încălcate. El nu pune la îndoială buna credinţă a guvernului român, dar pe de altă

parte n'ar putea să suporte consecințele faptului că funcționarii guvernului român refuză să execute ordinele pe cari le primesc. Consiliul suprem propune în consecință de a stabili imediat la podurile dela Szolnok și Csongrad o organizație interaliată, cuprinzând funcționari români, în scop de a înregistra și de a verifica scrisorile de trăsură ale tuturor trenurilor cari vor trece peste aceste poduri cu destinație pentru România. Această organizație ar trebui să aibă depline puteri pentru a deschide vagoanele sigilate și pentru a descărca toate mărfurile expediate pe nedrept în România. In același timp subcomisiunea de reparații va avea calitatea să primească toate plângerile privitoare la rechizițiile abuzive pe cari comisiunea interaliată a generalilor le-a prezentat deja și care ar putea să fie făcute ulterior.

Consiliul suprem nu se îndoește de faptul că guvernul român este dispus să ofere reparații complecte în cazul că dovada acestui abuz ar fi făcută în mod definitiv.

Celalt punct important în ce privește situația din Ungaria este stabilirea unui guvern ungar susceptibil de a menține ordinea, de a face ca legile să fie respectate și de a proceda la facerea alegerilor în condiții de libertate și de imparțialitate și de a negocia pacea cu aliații.

Guvernul, al cărui șef este d. Friederich — în calitatea sa de ministru președinte al Ungariei — nu îndeplinește după părerea Consiliului suprem condițiunile cerute mai sus. Consiliul suprem șocotește că d. Friederich are datoria de a face să intre în guvernul său reprezentanții diferitelor partide politice din Ungaria. Dacă nu vrea sau nu poate s'o facă, este de datoria poporului ungar de a-și da seama că aliații nu pot recunoaște decât un guvern îndeplinind condițiile cerute și că nu vor trata cu nici un alt guvern.

Consiliul suprem este convins că acesta este și modul de a vedea al aliaților săi români, pentru că dorințele lui îi par a corespunde atât intereselor României cât și celor ale aliaților în general.

In fine, Consiliul suprem ar fi fericit să primească asigurarea că armele destinate poliției și jandarmeriei ungare vor fi predate imediat, conform cu promisiunea făcută de autoritățile române din Budapesta către misiunea generalilor aliați și că forțele române vor evacua imediat țara. Consi-

liul ştie că însăşi România doreşte să fie liberată de o sarcină care absoarbe mijloacele sale şi socoteşte de altă parte că Ungaria ar trebui cât mai curând uşurată — şi aceasta în interesul comun al aliaţilor — de povara care apasă greu asupra acestei ţări sărăcite.

La această notă a Consiliului suprem a răspuns la 2 Novembre 1919 guvernul generalului A. Văitoianu, care, îmbrăţişând politica de rezistenţă a cabinetului Brătianu, a terminat prin a declara că refuză să semneze tratatul cu Austria din cauza clauzelor vexatorii ce conţine şi pe cari cititorii le cunosc îndeajuns din cele expuse până'aci.

In urma acestui refuz, Consiliul suprem s'a simţit în drept să adreseze în ziua de 15 Novembre 1919 guvernului român faimosul său *ultimatum*, al cărui cuprins uimitor este următorul:

Consiliul suprem a luat cunoştinţă de răspunsul României, datat din 2 Novembre şi semnat de generalul Văitoianu. El n'a putut decât să constate că această notă nu dă nici o satisfacţie Puterilor aliate şi asociate. Acest fapt compromite în chipul cel mai serios relaţiile României cu aliaţii, cari se văd constrânşi să ceară guvernului român un răspuns definitiv.

Dela începutul lui August, adică din momentul când trupele româneşti au ocupat Budapesta, Conferinţa păcei nu a încetat să ceară României de a lua în Ungaria o atitudine conciliabilă cu principiile comune aliaţilor şi cu angajamentele care îi leagă între ei.

Cu o neobosită răbdare, inspirată de respectul ce aliaţii îl au unii pentru alţii şi în speranţă că guvernul român va sfârşi prin a-şi da socoteală că nu poate ignora nepedepsit principiile şi să dea înapoi dela angajamentele reciproce ale aliaţilor, Conferinţa s'a sforţat de a menţine legăturile care unesc aliaţii cu România şi de a obţine ca această putere să se refere deciziunilor Consiliului suprem dela 4 August, 5 August, 6 August, 7 August, 14 August, 23 August, 25 August, 5 Septembrie, 12 Octombrie, 3 Noembrie, 7 Noembrie. Stăruitoare cereri au fost adresate în acest scop guvernului din Bucureşti.

Pentru a arăta importanţa ce Conferinţa punea ca să obţină răspunsul României, ea a însărcinat chiar pe un delegat special Sir George Clerk de a merge la Bucureşti.

Atâtea liniştite sforţări n'au ajuns decât la răspunsul dela 2 Noembrie, împăciuitor în formă, dar negativ în fapt, asupra celor trei chestiuni puse: acceptarea frontierelor fixate de către Consiliul suprem, semnarea tratatului de pace cu Austria şi a tratatului minorităţilor, reglementarea situaţiei în Ungaria. Nota amână pe cele două dintâi şi nu răspunde decât la a treia.

In această chestiune nici una din satisfacţiile cerute nu este în realitate consimţită. Principiul încetărei rechiziţiilor este admis. Tot astfel instituirea unei comisiuni interaliate la Budapesta ca să aplice aceste principii, dar România a făcut această concesiune fără a accepta nici ca comisiunea să poată descărca mărfurile strânse, chiar astăzi în vagoanele ungureşti, şi fără ca ele să fi trecut încă podurile de verificare, nici că ea ar avea calitatea să primească plângeri şi chiar ancheta asupra abuzurilor comise de autorităţile militare române.

Retragerea trupelor române n'a fost acceptată decât până la Tisa, fără ca România să se conforme deciziunei Puterilor care prevede evacuarea întregului teritoriu ungar şi retragerea în urma frontierelor care i-au fost fixate definitiv, deciziune care a fost imediat acceptată de celelalte state vecine, Cehii şi Sârbii.

In rezumat guvernul român continuă de 3 luni şi jumătate să negocieze cu Conferinţa ca dela Putere la Putere fără să ţie seamă de alte drepturi sau interese decât ale sale şi refuzând să accepte sarcinile solidarităţei, voind totuşi să beneficieze de avantagii.

Conferinţa face un ultim apel la înţelepciunea guvernului şi poporului român înainte de a lua grava rezoluţie de a rupe orice legături cu România.

Dreptul ce Conferinţa are de a fi ascultată se razămă esenţial pe faptul că România datoreşte victoria aliaţilor, serviciu inapreciabil de a-şi fi reconstituit unitatea naţională, dublându-şi teritoriul şi populaţia. Fără sacrificiile imense ale aliaţilor, România ar fi astăzi decimată, ruinată şi robită fără nici o speranţă. România a intrat în luptă pentru liberarea sa,

la sfârşitul celui de al doilea an al războiului, punându-şi condiţiile sale: ea a făcut ce-i dreptul mari sacrificii şi a suferit cele mai grele încercări, dar în cele din urmă ea a consimţit să trateze separat cu inamicul şi să se supună voinţei sale. Libertatea şi victoria sa, ca şi viitorul său de altminteri, sunt datorite aliaţilor.

Cum e posibil ca o astfel de situaţie să fie perdută din vedere şi aşa de repede uitată de oamenii politici români?

In orice caz, Consiliul suprem nu mai poate aştepta multă vreme şi invită România să se supue fără discuţie, fără rezerve şi fără condiţii rezoluţiunilor următore:

1. Să evacueze în intregime teritoriul ungar, retrăgându-se în frontierele definitive fixate de Conferinţă.

2. Să accepte constituirea comisiunei interaliate pentru a opri, controla şi aprecia rechiziţiile făcute în Ungaria dela începutul ocupaţiei române.

3. Să semneze tratatul cu Austria şi tratatul cu minorităţile, în condiţiile indicate prin nota Consiliului suprem dela 12 Octombrie.

Consiliul suprem va aştepta opt zile răspunsul negativ sau pozitiv al guvernului român.

Dacă acest răspuns nu va da satisfacţie Consiliului suprem al aliaţilor, aceştia sunt hotărîţi să notifice României că aceasta s'a separat de aliaţi. Ei o vor invita ca să-şi recheme imediat delegaţii dela Conferinţa păcii şi vor retrage misiunile lor diplomatice dela Bucureşti.

In ceeace priveşte reglementarea asupra frontierelor, România va fi astfel prin propria sa acţiune despuiată de orice titlu de sprijin din partea Puterilor, precum şi de recunoaşterea drepturilor sale din partea Conferinţei.

Consiliul suprem se va vedea cu cel mai profund regret constrâns de a rupe cu România, dar aceasta are conştiinţa de a fi împins răbdarea până la cele din urmă margini.

Din citirea acestui ultimatum, cititorul va putea judeca dacă România, care sângerase atâta în războiu şi care făcuse Europei un imens serviciu zdrobind bolşevismul unguresc, era tratată ca aliată sau ca duşmană.

Meritatul răspuns de apărare a drepturilor şi demnităţei ţărei a fost dat de guvernul generalului Văitoianu în

ziua de 28 Novembre 1919. El este reprodus în lucrarea de față la pag. 316—322.

Peste câteva zile, guvernul Văitoianu dându-și demisiunea, i-a urmat la cârmă guvernul d-lui dr. Alex. Vaida-Voevod, care, cum se știe, a semnat tratatul de pace cu Austria.

A fost scris în cartea întregirei neamului nostru ca tratatul de pace dintre România și Austria, prin care se consfințea desmembrarea monarchiei austro-ungare, să fie iscălit de un fruntaș român ardelean, fost el însuși până aproape în ultimul moment al războiului mondial unul dintre cei mai devotați partizani ai dinastiei Habsburgice. Căci nu trebue să uităm că politica Austriei-Mari (*Gross-Oesterreich*), pe baza principiului de federalizare a popoarelor monarchiei austro-ungare, a fost tot timpul preocuparea de căpetenie a d-lui dr. Vaida-Voevod în acțiunea sa politică, până în clipa intrărei României în războiu încontra Austro-Ungariei, fapt istoric atât de covârșitor, încât a dărâmat deodată întreg eșafodagiul combinațiilor politice ale fruntașului ardelean, care nu avusese intuiția fericită să prevadă posibilitatea înfăptuirei României-Mari decât în toamna anului 1918.

De astădată, în ziua de 18 Octombrie 1918, d-nul Vaida-Voevod a rostit ultimul său discurs în Camera din Budapesta, proclamând, conform principiilor wilsoniene, dreptul poporului român din Transilvania și Ungaria de a dispune de soarta sa cum va voi.

Acesta a fost incontestabil un punct luminos în cariera sa politică — și pentru binele poporului român ar fi de dorit ca asemenea scăpărări luminoase să întâlnim cât mai des la fostul prim-ministru al României-Mari, d. dr. Vaida-Voevod.

CAPITOLUL XVIII

Acţiunea binefăcătoare a Românilor dela Paris în timpul ocupaţiunei duşmane din ţară

In cursul anului 1917, pe când continua rezistenţa armată pe Siret împotriva duşmanului care ocupase aproape trei pătrimi din ţară, un număr de Români trecuseră la Paris. Polemicele interne dela partid la partid au confundat la o laltă pe acei, cari, plecând în Franţa, s'au retras să petreacă la Nisa şi Monte-Carlo, cu cei cari, rămânând în Parisul bombardat de Gothale şi în urmă de Bertha cea groasă, au desfăşurat, în mijlocul acestei atmosfere, o intensă activitate naţională.

Incă din Ianuarie 1917, doui din ziariştii noştri cei mai cunoscuţi, d-nii Emil D. Fagure şi Albert Ch. Honigman fură ataşaţi la „Maison de la Presse", 3 rue François Premier, unde toate naţiunile aliate îşi aveau reprezentanţi ai presei şi având posibilitatea de a se documenta din sursă oficială şi tot-odată de a consulta întreaga presă duşmană, erau în situaţiune a putea, pe deoparte informa prin radiograme Iaşii, iar pe dealtăparte rectifica şi combate toate inexactităţile, insinuaţiunile şi intrigile ţesute fie de duşmani, fie de rătăciţii, cari, rămânând în ţară sub ocupaţia duşmană, alimentau politica acestora. Acţiunea aceasta de presă a fost prima care a reacţionat în Apus în favoarea cauzei noastre naţionale, în momentele de înfrângere militară, când desnădejdea se strecurase în sufletele multora şi în Moldova se lucra la opera anevoioasă a refacerei armatei.

In cursul iernei lui 1917, luna Octombrie, mai veni la Paris din Şviţera, unde îşi înmormântase o scumpă soţie bătrânul, dar mult inimosul şi patriotul deputat, d. Pavel Brătăşanu. El descinse la „Hotel des Deux Mondes“ din Avenue de l'Opera, luă o sală mai încăpătoare, adună pe Românii aflători în Paris, dădu un impuls coloniei române, reuşi apoi să grupeze pe parlamentarii şi pe profesorii universitari veniţi în misiune, dar rămaşi apoi fără legătură cu ţara, când, după pacea dela Bucureşti, guvernul Marghiloman nu mai voia să ştie de ei, ba se spunea că voeşte să declare demişi dela catedrele lor pe universitarii cari veniseră în Franţa să apere cauza românească.

Erau la Paris d-nii deputaţi, senatori şi profesori universitari: Vladimir Atanasovici, Pavel Brăţăşanu, George Cavadia, Nicolae Coandă, Costescu-Comăneanu, D. Drăghicescu, d-r Thoma Ionescu, d-r George Marinescu, George Mironescu, Vasile Missir, Scarlat Orăscu, Thoma Stelian, Thoma Trifonescu, Al. Alexandrescu, D. Anagnostiade, D. Arţăreanu, C. Banu, N. Basilescu, G. Bogdan, D. Burileanu, Em. Dan, G. Danielopol, d-r V. Dumitrescu-Brăila, Jean Th. Florescu, C. R. Geblescu. d-r C. Istrati, Sp. Lalu, d-r N. Lupu, Jean Miclescu, Const. Mille, Ion Mitescu, C. Olănescu, I. Purcăreanu, St. Şendrea, G. Văsescu, V. Vasilescu, G. Vorvoreanu, Iulian Vrăbiescu, Emanoil Antonescu. G. Aslan, V. Buţureanu, N. Coculescu, A. Davidoglu, d-r Demosthene, V. Dimitriu, Ch. Drouhet, I. Găvănescu, d-r D. Hurmuzescu, Traian Lalescu, Simeon Mândrescu, D. G. Many, Em. Miclescu, G. Murnu, Dim. Negulescu, E. Niculcea, Erm. Pangrati, C. Sipsomo, S. Ştefănescu, O. Tafrali, I. Ursu, D. Voinov, Mihail Sutzu, Ion Pangal, iar la misiunea militară română generalul Rudeanu, colonelul Ionescu-Munte, maiorul Liteanu, locot. prinţ Calimachi, ziariştii I. Fermo şi Gabriel Dichter.

Din ţară veneau, alimentate de presa duşmană, ştiri premature de încetarea rezistenţei şi de încheierea unei păci cu inamicii, ceeace influenţa presa aliată şi crea o atmosferă de depresiune şi mai în defavoarea ţărei şi a cauzei noastre.

In aceste împrejurări, cu totul penibile, apăru la 17 Ianuarie 1918, în Paris, ziarul săptămânal *La Roumanie*,

„organ al revendicărilor şi intereselor româneşti“, sub direcţiunea d-lor Pavel Brătăşanu, senator, fost vice-preşedinte al Camerei deputaţilor, Const. Mille, deputat, director al ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*, C. Banu, deputat, fost director al ziarului *Viitorul* şi al revistei *Flacăra*, Emil D. Fagure, redactor-şef al ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*.

Colecţiunea lui de 74 de numere. care se încheie la 12 Iunie 1919, adică opt luni după armistiţiu, este una din cele mai preţioase pentru evenimentele, datele şi documentele celei mai agitate epoci de plămădire a victoriei finale, care ne-a adus unitatea naţională.

In primul său număr, *La Roumanie* din Paris releva cuvintele d-lui Pichon, care în şedinţa Camerei dela 27 Dec. spusese că a informat guvernul român că „*Aliaţii menţin în mod complect toate angajamentele luate faţă de el în momentul când a intrat în războiu*“, iar în şedinţa dela 11 Ianuarie d. Pichon adăuga: „*Trebue să fim fermi în acordurile încheiate cu aliaţii noştri. Avem legături cu Italia, Serbia, România, cu mai mulţi din aliaţii noştri, şi* **pentru nimic în lume, nu le vom rupe**“.

D. Briand, complectând pe d. Pichon şi făcând aluzie la intervenţia României, zicea:

„*Consideraţi, vă rog, că dacă anumite din aceste acorduri nu ar fi fost consimţite, Franţa risca să nu fie atât de eficace ajutată în lupta împotriva agresorului*“.

România trecea în acele momente prin suferinţele tratativelor deschise la Brest-Litowsk între bolşevici şi Nemţi. *La Roumanie* din Paris adresându-se d-lui Maklakoff, reprezentantul Rusiei la Paris, acesta îi declara:

> „*Ultimele ştiri cari ne parvin arată că în loc să apere interesele României contra Imperiilor centrale, maximaliştii se pregătesc să aţâţe o revoluţie în România însăşi. O fac oare spre a avea un pretext să abandone România soartei sale, dacă întreprinderea lor ar eşua, sau este un nou serviciu ce vor să facă Germaniei, desarmând România cum au desarmat Rusia?*“

In *La Roumanie* din 24 Ianuarie 1918, publicistul american William Morton Fullerton, cu care d. Emil D.

Fagure legase prietenie și care avea o mare reputațiune ca autor al studiului „Marile probleme ale politicei mondiale“, scrie un articol *„România și Antanta“*, în care conchidea:

„E de un interes primordial pentru puterile occidentale de a se sluji de o România *întărită cu frații ei din Transilvania*, spre a contrabalanța, în fața Ukrainei, de acord cu Grecii și Jugo-Slavii, presiunea expansivă a triburilor germane, cari își dispută depe acum noua împărțeală a Poloniei. A nu'și da seamă de această necesitate, ar fi a se expune rîsului istoriei“.

La 24 Ianuarie 1918, sub imboldul acțiunei Românilor din Paris, misiunile române alcătuite din parlamentari, universitari și ziariști români, în număr de 73, fură primite la ora 4 p. m. la sediul „Comitetului de acțiune parlamentară în străinătate“ 243 Boulevard Saint-Germain, unde după alocuțiunea d-lui de Selves, președintele comisiunei afacerilor străine a Senatului, și răspunsurile d-lor V. Antonescu, ministrul României, Ermil Pangrati, C. Banu, Vladimir Atanasovici, Franklin-Bouillon și G. Danielopol, se constitui un comitet economic franco-român sub președenția d-lui Louis Barthou, fost președinte de consiliu, spre a studia un program de acțiune comună pe timpul războiului și a prepara raporturile de după războiu.

La ora 5 p. m. misiunile române fură primite în ședință solemnă la Palais Bourbon — Camera deputaților — unde după discursurile președinților Paul Deschanel și Antonin Dubost și a răspunsurilor d-lor Victor Antonescu, ministrul României, Thoma Stelian, Jean Th. Florescu, dr. Thoma Ionescu, d. Stephen Pichon, ministrul de externe, luând cuvântul, zise între altele:

„Există între Români și noi un contract, pe care nimic nu'l poate distruge. Suntem împreună în luptă. Impreună o vom conduce până la succesul comun al armelor noastre.

„Precum nu vom părăsi Belgia, Serbia, Polonia, naționalitățile oprimate pentru liberarea cărora luptăm în tovărășia celor mai mari democrații ale lumei, *nu vom părăsi nici România, care s'a jertfit ca și noi pentru apărarea Dreptului.*

„Din ziua în care s'a rânduit alături de noi, ea ne-a devenit sfântă prin fraternitatea pe câmpul de luptă, prin nenorocire şi prin glorie şi am luat faţă de ea *angajamente dela care ne este interzis a lipsi.*

„Măreţia ei politică, economică şi militară nu poate fi despărţită de a noastră.

„Independenţa sa nu poate fi menţinută decât prin victoria noastră.

„Unitatea ei nu poate fi desăvârşită decât prin desăvârşirea programului de liberaţiune, pe care am jurat să'l facem să triumfe.

„Misiunile pe cari atât de fericit le-a trimis în Franţa şi cari *trebue să se complecteze prin trimiterea de misiuni franceze în România,* lucrează cu noi la prepararea viitorului, care va perpetua alianţa noastră şi va garanta celor două ţări, după atâtea dureri, pacea, ordinea şi prosperitatea, bazate pe foloasele mutuale ale unei penetraţiuni reciproce urmărită în toate domeniile comunei noastre activităţi.

„In spiritul acesta asociez guvernul Republicei la manifestaţiunea de azi".

In urma unei intervenţiuni a d-lor C. Banu şi Emil D. Fagure pe lângă marele istoric Ernest Lavisse, în seara de 4 Februarie după un dineu în onoarea misiunei universitare române la Paris, vice-rectorul preşedinte al consiliului Universităţei din Paris, d. Lucien Poincaré, a remis ministrului României, d. Victor Antonescu, adresa următoare:

Universitatea din Paris

către Universităţile din Bucureşti şi Iaşi.

„Universitatea din Paris în momentul când naţiunea română e în prada unei crize tragice, exprimă Universităţilor de Bucureşti şi Iaşi o simpatie profundă.

„Ea evocă amintirea vechilor relaţii intelectuale, morale, politice între Franţa şi România, consecinţe fireşti ale confraternităţei latine.

„Ea face urări ca România, în ziua păcei, să fie resplătită de curajul şi de martiriul ei prin recunoaşterea

dreptului său de a aduna într'o patrie comună elementele desunite ale naţiunei române.

„Universitatea din Paris speră că relaţiile între Universităţile române şi franceze vor fi complectate şi organizate.

„Ea studiază mijloacele pentru aceasta. Ea nădăjdueşte o creştere a amiciţiei între cele două popoare ale noastre, cari au atâtea motive de a se iubi.

Directorul Şcoalei Normale Superioare, membru al Academiei franceze, delegat de Consiliul Universităţei din Paris
Ernest Lavisse

Vice-rectorul preşedinte al consiliului Universităţei din Paris
L. Poincaré

La 30 Ianuarie, d Alexandre Millerand în conferinţa sa „Scopuri de războiu şi condiţiuni de pace", ţinută la Liga învăţământului, spune:

„In momentul în care Italia a venit liberă să ia locul său alături de Antantă, la 15 Maiu 1915, făgădueli au fost făcute cari în ziua regulamentărei socotelilor vor fi ţinute, *cum ţinute vor fi angajamentele faţă de România.*

„Nu de partea noastră se vor găsi vre-odată Bethman-Holwegi spre a trata contractele de petece de hârtie."

Toate aceste asigurări strângeau rândurile Românilor din Paris şi transmise la Iaşi erau o mare consolare în toiul restriştei.

Ducând la crematoriul din Père Lachaise pe unul din cei mai arzători patrioţi, pe d-rul C. Istrati, Românii refugiaţi la Paris continuau a se oţeli în lupta lor, cu atât mai mult cu cât zvonurile despre un ultimatum al Germaniei cerând României deschiderea unor negocieri de pace, străbăteau tot mai stăruitoare.

La 10 şi 11 Februarie 1918 presa din Paris e plină de articole asupra ultimatum-ului către România.

Gustave Hervé scrie în „*La Victoire*" din 10 Februarie:

„Prin capitularea sa, Ukraina predă armata română cu picioarele şi mâinile legate Germaniei.

„Redusă la un sfert din teritoriul ei, România nu putea continua a se bate decât dacă, în lipsa aliaţilor din Occident,

cari sunt prea departe, Rusia sudică ar fi urmat a o ravitalia, pe cheltuiala aliaţilor, cu hrană şi muniţii.

„Fugind cu această desinvoltură, Ukrainienii silesc nenorocita Românie să capituleze şi ea.

„Deja se anunţă că preşedintele de consiliu român Brătianu a demisionat şi că Mackensen a adresat un ultimatum guvernului român spre a'l soma să încheie pacea în patru zile.

„E vesel pentru o naţie mică să fie aliata noastră!

„E vesel când eşti o naţie mare să fii aliata Rusiei!"

Iar *Le Temps* din 11 Februarie scria:

„Somaţia adresată României e mai mult o tentativă de intimidare decât prezicerea unui atac.

„Dar trebue înfăţişate toate hipotezele, chiar şi aceea în care România ar fi în adevăr obligată să aleagă între războiul la extrem şi pacea separată.

„Nu încape aranjament cu stăpâni neîndurători ca Austro-Germanii. Viteaza Românie, care are dreptul la libertatea şi unitatea sa, nu are de urmat decât o politică — aceea pe care d. Orlando o definea când striga: „Resistere, resistere, resistere".

La aceste cuvinte *La Roumanie* răspundea la 21 Februarie:

„Ori-care ar fi fatalităţile momentului, soarta noastră **rămâne pe vecie legată de soarta marilor noştri aliaţi. Violenţa nu poate crea dreptul.** *De aceea ceeace forţa inamicului ne-ar impune, n'ar putea fi socotit de poporul român decât ca o soluţie provizorie, nu liber acceptată. Soluţia definitivă pe care o aşteaptă conştiinţa noastră cu încredere în victoria finală a justiţiei, va fi dată de popoarele cari în fruntea scopurilor lor de războiu au înscris dreptul pentru naţiuni de a dispune de ele înşi-le".*

Increderea această a Românilor din Paris în victorie nu numai că a înrâurit asupra presei aliate, dar, pentru a preciza şi mai bine convingerea lor că o pace separată nu poate decât să creeze primejdii României, Românii din Paris,

întrunindu-se la 23 Februarie în localul coloniei din Avenue des Champs Elysées, au adresat la Iași următoarele două telegrame, comunicate și guvernului francez:

M. S. Regelui

„Rugăm respectuos pe Majestatea Voastră să ne permită a'i exprima adânca noastră durere pentru tratativele de pace anunțate.

„Cea mai mare nenorocire pentru România ar fi de sigur semnarea unei păci separate, care ar constitui pentru ea o atingere la libertatea și la idealul ei național.

„Suntem convinși că România și Regele ei vor urma admirabilele exemple ale Belgiei și ale Serbiei și vor face toate jertfele spre a scăpa onoarea și independența Patriei".

Iată și textul telegramei către guvern:

Președintelui Consiliului de Miniștri
Iași

„Conștienți de gravele împrejurări pe cari le străbate patria noastră, vă exprimăm adânca noastră durere pentru tratativele de pace anunțate.

„Cea mai mare nenorocire pentru România ar fi de sigur semnarea unei păci separate, care ar putea constitui pentru ea o atingere la libertatea și la idealul ei național.

„Nădăjduim că nu se va găsi un Român spre a semna o asemenea pace, care ar fi o adevărată crimă față de morții noștri pentru patrie și față de generațiile viitoare".

Ambele telegrame erau semnate de:

C. P. Olănescu, fost ministru, fost președinte al Camerei, *E. A. Pangrati,* fost ministru, fost rector al Universității din București, *Pavel Brătășanu,* senator, fost vice-președinte al Camerei și Senatului, membru al comitetului de direcție al ziarului *La Roumanie*, *George Cavadia.* senator, *Nicolae Coandă,* senator, *C. Costescu-Comăneanu,* senator, fost vice-președinte al Senatului, *D. Drăghicescu,* senator, *Dr. Toma Ionescu,* senator, fost rector al Universității din

Bucureşti, *G. Mironescu*, senator, profesor la Universitatea din Bucureşti, *Al. Alexandrescu*, deputat, *D. Anagnostiade*, deputat, *C. Banu*, deputat, membru al comitetului de direcţie al ziarului *La Roumanie*, fost director al ziarelor *Viitorul* şi *Flacăra*, *Dr. V. Dumitrescu-Brăila*, deputat, *Jean Th. Florescu*, deputat, vice-preşedinte al Camerei, *C. R. Geblescu*, deputat, *Sp. Lalu*, deputat, *J. Miclescu*, deputat, *J. Mihail*, deputat, *Constantin Mille*, deputat, membru în comitetul de direcţie al ziarului *La Roumanie*, director al ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*, *Ion Mitescu*, vice-preşedinte al Camerei, *Pascal Toncescu*, deputat, *George Văsescu*, deputat, *Iulian Vrăbiescu*, deputat, *Em. Antonescu*, fost deputat, profesor la Universitatea din Bucureşti, *E. Cananău*, fost deputat, decan al baroului de advocaţi, *I. Găvănescul*, fost senator, decan al Facultăţei de litere din Iaşi, *N. P. Guran*, fost deputat, fost decan al baroului de advocaţi, *Aurel Eliescu*, fost senator şi deputat, *D. G. Many*, fost deputat, profesor la şcoala de poduri şi şosele, fost secretar general al ministerului de finanţe, *Emil Miclescu*, fost senator, fost director general al C. F. R. *D. Negulescu*, fost deputat, profesor la Universitatea din Bucureşti, *C. L. Patzouri*, fost deputat, *Ştefan G. Pop*, fost senator şi deputat, *N. B. Rioşanu*, fost deputat, fost decan al baroului de advocaţi, *Ştefan Rusănescu*, fost senator, *N. Seceleanu*, fost deputat, *George Sterian*, fost deputat, *R. Zmeureanu*, fost senator, *V. C. Buţureanu*, profesor la Universitatea din Iaşi, *N. Danailă*, profesor la Universitatea din Bucureşti, *Charles Drouhet*, profesor la Universitatea din Bucureşti, *V. Dimitriu*, profesor la Universitatea din Iaşi, *D. Hurmuzescu*, profesor la Universitatea din Iaşi, fost secretar general al ministerului instrucţiunei publice, *Traian Lalescu*, profesor la Universitatea din Bucureşti, *S. Mândrescu*, preşedinte al Societăţei Românilor din Transilvania şi Bucovina, profesor la Universitatea din Bucureşti, *G. Murnu*, profesor la Universitatea din Bucureşti, *E. G. Niculcea*, profesor la Universitatea din Iaşi, *D. Voinov, profesor la Universitatea din Bucureşti*, *P. N. Cernătescu*, agricultor, *M. D. Cireşanu*, avocat, *M. Dancovici*, avocat, *Emil D. Fagure*, redactor-şef al ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*, membru în comitetul de direcţie al ziarului

La Roumanie, principele *Gr. C. Ghica*, *D. Mihăescu*, *St. Morărescu*, *Anghel Niculescu*, arhitect, *V. Palady*, *C. Paraschivescu*, fost prefect, *George Petrovici*, advocat, *C. Rasty*.

La 14 Martie 1918, în fața preliminariilor de pace dela Buftea, *La Roumanie* din Paris publică, în fruntea ei, sub titlul de *„O pace de ură"*, aceste rânduri reproduse de peste o sută din marile ziare franceze, engleze, italiene și americane:

„Inima patriei noastre sângerează de mii de răni. Nu este tortură, injurie, umilință, pe care inima românească să n'o fi cunoscut zilele acestea. Fericiți marii noștri morți căzuți cu sutele de mii în fața și la spatele frontului! Ochii lor s'au închis în nădejdea unui mare vis. Cei ce au supraviețuit sunt cei mai de plâns.

„Ei sunt cei cari au aflat asasinatul dela Buftea.

„Vae Victis! ne strigă Kaizerii Europei Centrale într'o lugubră sarabandă, învârtind de-asupra capetelor noastre spada lui Atila și a lui Tamerlan.

„Ochii noștri nu pot de cât să întrebe imagina imobilă a Patriei. Astfel, în ceasul încercărilor supreme, copiii tac și privesc pe mama lor, ochi în ochi. Și Mama noastră a tuturora știe bine că copiii ei nu au voit moartea sa, că au voit să adune în jurul ei pe frații și surorile lor de pretutindeni, ca într'o zi aceștia să nu le spună: „Ați fi putut'o face și nici n'ați încercat'o măcar". Am încercat'o și dacă va trebui ca ochii noștri să se închidă fără să vadă fericirea României, vom avea totuși puterea de a șopti fiilor noștri: „Incercați și voi la rândul vostru".

„Dar în noaptea întunecată a nenorocirilor noastre prezente, legile neînduratoare pe cari ni le dictează dușmanii noștri aprind în sufletele noastre o licărire de nădejde: dacă, după acest războiu ar mai fi fost cu putință ca o inimă românească să fi rămas închisă urei Teutonului, după această pace posibilitatea aceasta e exclusă.

„O pace de ură nu va putea naște decât ura!

„Fie, deci, binecuvântată. Un Dumnezeu al dragostei, frăției și omeniei a știut să ne-o trimeată. Din pacea aceasta de ură va ieși renașterea Patriei noastre".

Mai mult ca orice, monstruoasa pace germană dela Buftea şi Bucureşti a oţelit pe Românii din Paris şi i-a decis să ducă înainte propaganda naţională.

Răspunzând unei invitaţiuni a oraşului Perigueux, o delegaţie compusă din d-nii Ion Mihail, O. Tafrali, N. P. Guran, Şt. Pop, M. Cireşeanu, Şt. Rusănescu, M. Dancovici, C. Pavelescu, Atanasiu şi I. Pavelescu, având în frunte pe d. profesor E. V. Pangrati, s'a dus în acest oraş şi a ţinut o conferinţă, care a provocat o manifestaţiune de vie simpatie pentru cauza românească.

Le Temps din 8 Martie 1918 scria:

„Cât despre noi, nu vom uita că România şi-a făcut toată datoria. Ea nu e nici de cum învinsă şi drapelele pe cari le înfăşoară închid amintiri glorioase, cari nu vor rămâne multă vreme sterile. Ea sucombă numai prin greşala defecţiunei ruseşti şi toate elogiile cu cari Germanii vor împovora pe Mackensen al lor vor greşi adresa: sabotorilor bolşevici trebue să se adreseze mulţumirile lui Wilhelm II. O pace care în acelaş timp e triumful injustiţiei şi produsul trădărei e îndoit viciată şi nu poate fi definitivă. Aliaţii nu o vor recunoaşte, precum Franţa nu va accepta injuriosul sauf-conduit pe care Austro-Germanii îl propun generalului Berthelot şi ofiţerilor săi, reorganizatorii armatei române. Noi strigăm Românilor: „Aveţi nădejde!“

Gustave Hervé scria în *La Victoire*:

„In această zi de doliu, care nu e decît o zi de ruşine pentru Rusia revoluţionară, ce putem spune noi Românilor dacă nu că patria lor nu ne-af ost nici-odată mai scumpă ca în momentul când îndură cea mai nemeritată dintre insulte?

„România a căzut în servitudine.

„Dar servitudinea nu va dura.

„Aci, pe frontul nostru occidental, Franţa, Italia, Belgia, Portugalia, Englitera, America se vor bate pentru ea, pentru repedea ei liberare.

„In ziua victoriei noastre, în ziua în care toate popoarele oprimate vor fi liberate de lanţurile lor, în ziua în care

Polonia şi Armenia vor reînvia între naţiuni, în ziua în care toate Alsaciile-Lorene vor fi reintegrate în patriile lor mume, aliaţii din Occident nu vor uita că sunt în Transilvania ungară şi în Basarabia rusă două Alsacii-Lorene româneşti.

„România va avea revanşa ei, ori de nu, noi înşine vom fi căzut cu toţii în servitudine".

L'Homme libre din 7 Martie 1918 scria:

„La această oră tragică, România, încercuită din toate părţile, sau de duşman, sau de trădare, e obligată să se supue condiţiilor draconice ale învingătorului. Dar toate stipulaţiunile stabilite în afară de Antantă n'au nici un fel de valoare în ochii Franţei.

„Conferinţa păcei va revizui toate tratatele şi singură le va face valabile".

Vocea întregei prese era la fel.

Declaraţiunea d-lui Balfour în Camera comunelor cum că „armata şi marina rusă nu mai dau de mult ajutorul lor armatei române, acest organism atât de brav şi atât de nenorocit, care coopera să proteguiască Rusia şi România contra tiraniei Puterilor centrale — această armată a fost trădată de Rusia, tratată ca adversară de Rusia şi i s'au tăiat alimentele" — precum şi declaraţia comună a aliaţilor la Londra cum-că „cu cât evenimentele acestui lung războiu se desfăşoară, apare mai mult că *toate liberaţiunile se înlănţuesc*", formulă redactată de Clemenceau — toate aceste declaraţiuni întreţineau vii speranţele Românilor.

Românii din Paris, cu deosebire prin foaia lor *La Roumanie*, întreprinseră analiza amănunţită a tratatului impus de Germania României. Punct cu punct s'a arătat, în chestia petrolului, a jafurilor, a răpirei Dobrogei şi fruntariilor României ce înseamnă pacea germană şi ce ar însemna dacă ar ajunge s'o impue lumei întregi.

La 10 Aprilie se telegrafia din Londra că d. *Balfour*, răspunzând unei întrebări în Camera comunelor, *a declarat că România era considerată tot ca Stat aliat şi că cetăţenii*

români cari rezidează în Englitera, se bucură de privilegiile cetăţenilor unui Stat neutru".

La 12 Aprilie sosind la Paris ştirea realipirei Basarabiei la România, *La Roumanie* scria:

„Orice conexiune între realipirea Basarabiei la România şi răpirea Dobrogei, efectuată în acelaş timp, *orice idee de compensaţiune trebue să fie absolut înlăturată de conştiinţa poporului român"*.

La 8 Aprilie se deschidea la Roma *Congresul naţionalităţilor oprimate din Austro-Ungaria*, la care Românii din Paris trimeseseră o delegaţie alcătuită din d-nii senatori Gheorghe Mironescu, profesor la Facultatea de drept din Bucureşti, Simion Mândrescu preşedinte al Societăţei Românilor din Transilvania şi Bucovina, d. dr. Nicolae Lupu, deputat, d-nii D. Drăghicescu, senator, şi Benedetto de Lucă, profesor şi publicist.

D. dr. N. Lupu citi în acest Congres o protestare solemnă contra păcei dela Bucureşti şi după ce d-nii Franklin-Bouillon (Franţa) şi Wickam-Steed (Englitera) arătară că Austro-Ungaria e o forţă de opresiune, care trebue suprimată, şi că încercarea ei de a separa pe aliaţi prin propuneri de pace separată a fost dejucată, s'a votat o rezoluţiune de solidaritate între naţionalităţile oprimate, dintre cari cea română n'a lipsit, graţie acţiunei Românilor din Paris.

La 22 Aprilie refugiaţii români din Paris reuniră la un dejun un mare număr de ofiţeri şi soldaţi din misiunea militară franceză întoarsă prin Rusia din România, cu care ocazie d-nii Toma Stelian, E. A. Pangrati, profesorii Hurmuzescu, Sipsomo, colonelul Dumon, d-rul Corillos şi d. Pavel Brătăşanu arătară marele rol al misiunei militare franceze, valoarea armatei române şi se aduse încă un serviciu relaţiilor franco-române şi cauzei noastre naţionale.

Prezenţa la Congresul din Roma a delegaţiei române din Paris a servit de ocazie senatorului Mironescu să facă o anchetă asupra prizonierilor români din Transilvania, în număr de 108 ofiţeri, 27 plutonieri şi 17.504 soldaţi, capturaţi de Italieni în luptele cu Austro-Maghiarii. Aceşti

prizonieri au fost organizaţi prin stăruinţele Românilor din Paris în Legiune română, care alăturea de cea Ceho-Slovacă a continuat, în cursul ocupaţiei germane în România, a ţine în luptă steagul naţionalităţei române şi al revendicărilor ei — ceeace era o necesitate şi ceeace a şi avut rezultate excelente.

La 16 Maiu, după ce pacea de Bucureşti fu semnată, *La Roumanie* publică harta întitulată *La Nation Roumaine et ses voisins*, în care sunt reunite toate provinciile româneşti — aceasta ca răspuns *Gazetei Bucureştilor*[1]), care comentând pacea dela Bucureşti, scria că „România a fost „pedepsită pentru *trădarea sa*" şi că *„pedeapsa e, relativ, „moderată"*.

Constantin Mille, într'un articol, declară că nu are ce căuta în România ocupată de Nemţi şi prin urmare ziarele *Adevărul* şi *Dimineaţa* nu vor reapare decât în ziua victoriei aliaţilor — ceea ce s'a şi întâmplat.

Spre a arăta cât de vechi sunt raporturile franco-române, *La Roumanie* din Paris a întreprins o spicuire din toţi scriitorii francezi din secolul al 18-lea şi al 19-lea, cari au vizitat România.

---

[1]) Această gazetă murdară a fost scoasă de Nemţi la o lună şi ceva după ocuparea Bucureştilor. Ea era organul Komandanturei germane şi avea ca redactori mai mulţi ziarişti rămaşi în teritoriul ocupat, printre cari excela nenorocitul Ion Slavici. Toţi aceştia, după reîntoarcerea guvernului ţării din Iaşi la Bucureşti, au fost daţi în judecata Curţii marţiale din Capitală, care i-a condamnat la pedepse variate de închisoare. După un an de osândă, ei au fost graţiaţi şi eliberaţi.

Ţin să observ însă că unii dintre aceştia — oameni săraci, cari s'au necinstit cu colaborarea lor la *Gazeta Bucureştilor* ca să nu moară de foame — nu erau atât de vinovaţi ca alţii, bărbaţi cu situaţie şi cu avere, cari cu toate acestea nu au fost daţi judecăţei şi deci au rămas nepedepsiţi, precum ar fi meritat cu vârf şi îndesat.

Printre aceşti trădători ai intereselor naţionale figurează şi faimosul fost deputat marghilomanist Vasile Antonescu, advocat din Buzău, care a publicat în *Gazeta Bucureştilor*, sub iscălitură, articole infame şi insultătoare la adresa armatei, a bărbaţilor politici, cari au declarat războiul, şi la adresa dinastiei, a cărei detronare o cerea. După înfăptuirea României-Mari, acest individ odios, în loc să se pocăiască şi să stea retras din viaţa politică, dincontră cu o inconştienţă bolnăvicioasă bravează morala publică, reuşind chiar ca, sub firma ţărănistă, să intre pentru a doua oară în Parlamentul României-Mari. E de sperat însă că partidul ţărănesc, care numără în sânul lui şi elemente bune româneşti, va scăpa de el eliminându-l, în propriul interes al cinstei sale politice.

De îndată ce tratatul de pace dela Bucureşti fu semnat, comitetul coloniei române din Paris, comitetul Românilor din Transilvania şi Bucovina şi delegaţii români ai comitetului naţionalităţilor oprimate se reuniră în adunare publică şi o protestare fu redactată, respingând tratatul şi declarând solemn continuarea relaţiunilor cu Puterile Antantei. Protestarea fu înmânată d-lui Clemenceau şi ambasadorilor şi miniştrilor tuturor ţărilor aliate la Paris.

Românii din Paris arătară opiniei publice că Suveranii României au refuzat a se întoarce la Bucureşti, că au rămas la Iaşi şi că astfel se recunoştea că, de fapt şi după tratatul de pace, continua ocupaţiunea duşmană.

Una din cele mai interesante opere de propagandă ale Românilor din Paris a fost publicarea în *La Roumanie* în *extenso* a textelor *Preliminariilor şi tratatului de pace din Bucureşti*, în 8 numere, dela 6 Iunie la 1 August — ceea ce a slujit multor publicişti aliaţi spre a sublinia condiţiile leonine ale unei păci cu Nemţii învingători.

Participarea militară americană pe frontul occidental fiind fapt îndeplinit, Românii din Paris, înţelegând importanţa Statelor-Unite în deliberaţiunile Congresului care va organiza pacea lumei, au dat o atenţie deosebită relaţiilor cu oamenii politici şi publiciştii americani, au înainatat un lung memoriu asupra drepturilor naţionale ale Românilor oprimaţi preşedintelui Wilson şi la 4 Iulie 1918 au serbat, cu toate ţările aliate, printr'un Te-Deum la Biserica română din Paris, aniversarea independenţei americane, adresând un mesaj prezidentului Wllson, precum au serbat la biserica lor din Paris şi serbarea naţională franceză: *14 Iulie.*

La jumătatea lui Iulie 1918 soseşte la Paris şi d. Take Ionescu, care devine un sfătuitor şi conducător preţios al Românilor refugiaţi în lupta pentru cauza naţională.

Pentru a doua oră, în a doua jumătate a lui Iulie 1918, armatele aliate resping pe duşman pe Marna şi înfrângerea definitivă a Germanilor începe. Românii din România ocupată sunt ţinuţi în mrejile minciunilor Komandanturei germane. Românii din Paris cunosc tot adevărul, văd peirea Germaniei şi lucrează, conform situaţiunei reale, pentru ziua socotelilor definitive.

Colaboratori francezi şi englezi se unesc la această

acţiune. Intre ei e şi d. A. W. Leeper, secretarul societăţei anglo-române şi apoi unul din experţii cei mai de seamă ai delegaţiunei britanice la Conferinţa din Paris în chestiile româneşti. Într'un articol întitulat *La grande Roumanie*, apărut în *La Roumanie* din 8 August 1918, d. Leeper constată că Românii aflători la Paris şi în diferite ţări ale Antantei sunt admirabil plasaţi a studia cu aliaţii chestiunile cari vor regulamenta pacea viitoare şi arăta cum nu poate fi vorba de *anexiune*, ci de o realizare a visului Românilor din Ardeal de a se reuni cu noua Românie democratică de mâine. Acelaş lucru îl spune într'un articol din *La Roumanie* la 15 August deputatul englez A. F. Whyte.

In August 1918, colonia română din Paris face ca părintele dr. Vasile Lucaci, care era în America, poetul Octavian Goga şi alţi luptători transilvăneni să se stabilească la Paris spre a duce, ca reprezentanţi direcţi ai Ardealului, lupta pentru unitatea naţională.

D. Take Ionescu publică, la 29 August 1918, un articol în *La Roumanie*, în care spune: „anul viitor vom serba ziua cea mare, ziua nemuritoare a poporului român, în bucuria îndoită a zdrobirei Austro-Germanilor şi a răsăritului României Mari".

Basarabeanul Vasile Stroescu şi d-rul Ion Cantacuzino se asociază acţiunei Românilor din Paris şi la 6 Septembre ora 4 p. m. colonia română din Paris se întruneşte spre a proceda la constituirea unui *Consiliu Naţional Român*, destinat a apăra pe lângă guvernele aliate şi opinia publică mondială interesele rasei româneşti. La 3 Octombre acest consiliu era constituit astfel: Preşedinte: *Take Ionescu*, vicepreşedinţi: *dr. Vasile Lucaci, Octavian Goga, dr. C. Angelescu* şi *Ion Th. Florescu*, membri: *Vladimir Atanasovici, Sever Bocu, C. Basarab-Brâncoveanu, Pavel Brătăşanu, Dr. Ion Cantacuzino, L. L. Catargi, Partenie Cosma, C. Costescu-Comăneanu, C. Diamandy, V. Dimitriu, D. Drăghicescu, I. Găvănescul. Dr. Thoma Ionescu, Simeon Mândrescu, D. G. Many, C. Mille, G. Mironescu, G. Moroianu, C. Sipsomo, V. Stroescu, N. Titulescu, I. Urşu, colonel G. Văsescu, Traian Vuia* — iar *La Roumanie* din 19 Septembre 1918 scria:

„Situaţia României e cu totul alta.

„Românii din Austro-Ungaria au aşteptat din toate vremurile să intre în România liberă de îndată ce ar fi emancipaţi de un jug odios. Câtă vreme regatul României era în războiu alăturea de aliaţi, guvernul acestui regat îi reprezenta moralmente, cum reprezenta şi pe Românii din regat. De aceea guvernul român a patronat recrutarea a 12,000 de români şi supuşi austro-ungari prizonieri din Rusia, cari veniseră să se bată în armatele române contra fostului lor guvern.

„Dar într'o zi, cu tot avizul unora dintr'acei cari determinaseră intrarea în războiu a României şi cări resfrângeau conştinţa naţională, regatul României depuse armele. *De atunci nu mai exista guvern românesc. Nu mai este decât un guvern de fapt la Iaşi, care poate regula afacerile curente, dar care nu reprezintă nici voinţa Românilor din regat, nici pe aceea a Românilor din Austria-Ungaria.*

„In această situaţiune românismul are nevoe de un organ care să poată face faţă necesităţilor urgente ale ceasului de acum.

„Necesităţile acestea sunt numeroase.

„Să cităm printre ele organizaţiunea propagandei, organizarea corpurilor de voluntari români din Austro-Ungaria şi chiar a celor din regatul României cari se găsesc în străinătate, în Italia, în Franţa, în America, în Siberia: edificarea opiniei publice mondiale asupra adevăratei conştiinţe româneşti.

„Fireşte, fiecare exilat a lucrat, lucrează şi va lucra în acest sens şi nimeni nu se poate gândi să îngrădească această muncă individuală.

„Cu toate acestea, războiul a dovedit ca mai mult ca ori când organizarea înzeceşte forţele omeneşti.

„Aci trebue căutată originea entuziasmului cu care Românii în exil, acei cari nu recunosc pacea de la Bucureşti, au întâmpinat ideia alcătuirei unui Consiliu Naţional“.

Consiliul acesta naţional, care este primul organizator al unităţei noastre noţionale, apăru în clipa în care Puterile centrale încercau manopera propunerilor austro-maghiare

de pace separată, propuneri respinse de Clemenceau prin publicarea faimoasei corespondenţe a lui Sixt de Bourbon, care a determinat demisia lui Czernin. El mai venea la momentul când cererea de armistiţiu a Bulgariei nu era departe. Oricine va înţelege ce însemna ca pe când regatul zăcea încă sub baioneta prusacă, românismul să aibă în inima lumai aliate, la Paris, *un organ oficial* al revendicărilor sale, atunci când victoria aliaţilor se apropia zi cu zi de zdrobirea definitivă a duşmanilor. Organul acesta oficial era *Consiliul Naţional* şi el a devenit oficial prin recunoaşterea succesivă obţinută, cu patriotice şi asidue intervenţiuni ale preşedintelui şi membrilor săi, de la guvernele aliate.

Primul guvern aliat care a recunoscut *Consiliul Naţional al Unităţei tuturor Românilor* a fost cel francez.

Iată adresa ministrului de externe al Franţei trimisă membrilor *Consiliului naţional*:

Ministerul afacerilor străine

—

Direcţiunea Afacerilor politice şi comerciale

—

REPUBLICA FRANCEZĂ

Paris, 12 Octombre 1918

Domnilor,

Imi va fi plăcut să intru în relaţiuni cu Consiliul Naţional al Unităţei române, a cărui constituire a decis'o Adunarea generală a Românilor, a cărui preşidenţie a oferit-o d-lui Take Ionescu şi ai cărui vice-preşedinţi aţi fost aleşi.

Reunirea în acest Consiliu a personalităţilor eminente din România şi a reprezentanţilor celor mai calificaţi ai populaţiilor româneşti despărţite încă de patria mumă face dintr'însul imagina fidelă a adunărilor româneşti din viitor. Ieşit din aspiraţiunile seculare ale compatrioţilor voştri către libertatea şi unirea tuturor ţărilor româneşti, el va fi interpretul lor cel mai autorizat.

In momentul în care victoriile armatelor aliate anunţă triumful apropiat al principiilor de dreptate cari vor asigura liberarea şi recunoaşterea României, acei cari, ca D-voastră, nu au dezesperat niciodată şi acei cari vin mereu în număr

crescând să se înroleze spre a combate alături de noi și a face să fâlfâe din nou pe câmpurile de bătaie culorile țărilor române vor pregăti cu noi, într'o colaborare confientă, un viitor în care țările noastre amândouă vor ieși și mai strâns unite din încercările comune ce vor fi cimentat tradiționalele lor simpatii și realizat vechile lor afinități. Pentru această sarcină, care răspunde perfect sentimentelor guvernului Republicei, Consiliul Național al Unităței Române se poate bizui pe întregul său concurs.

Primiți, Domnilor, asigurările considerațiunei mele celei mai distinse.

S. Pichon.

La Roumanie din 17 Octombre 1918, publicând această recunoaștere, publică tot-odată următoarea notă:

„*Românii, cari n'au dezesperat de triumful apropiat al dreptului și al justiției asigurat de victoria aliaților, fondaseră* La Roumanie *spre a pune în lumină înaintea opiniunei mondiale aspirațiunile tuturor Românilor.*

„*După constituirea și recunoașterea de către guvernul francez a Consiliului național al Unităței Române,* La Roumanie *e fericită de a se pune în slujba acestui Consiliu care reprezintă și simbolizează actualmente Idealul Românesc.*

„*Iată de ce* La Roumanie *adaugă azi la titlul său designațiunea de* „Organ hebdomadar al Unităței Naționale Române".

Având ca reprezentanți ai Românilor din Ardeal pe părintele dr. Vasile Lucaci, pe poetul Octavian Goga și un număr de profesori, publiciști și negustori ardeleni, Consiliul Unităței Naționale Române, tare pe recunoașterea guvernului francez, s'a pus pe lucru.

Era pe de-oparte opera de convingere și a celorlalte mari puteri aliate că trebue să-și dea recunoașterea lor în ce privește Unitatea Națională a tuturor Românilor, iar pe de altă parte opera de combatere a propagandei, pe care Maghiarii și Bulgarii o începuseră în vederea unei păci, care să le salveze situația.

Consiliul Unităței Naționale se puse în acelaș timp, printre liniile dușmane, în contact cu conducătorii Romă-

nilor din Ardeal, informându-i exact de mersul evenimentelor militare pe frontul apusean şi de stadiul nou în care intrase cauza românismului prin recunoaşterea oficială a Franţei.

Faptul a avut repede repercusiunea sa şi Consiliul Unităţei Naţionale a putut răspunde printr'o protestare la apelul guvernului maghiar, prin care declina răspunderea războiului pentru a salva opresiunea, protestare prin care pentru prima oară se cere, oficial şi făţiş, desmembrarea Ungariei în teritorii naţionale independente, conform principiilor de auto-determinare.

In acelaş timp, d. Vaida-Voevod face în Camera maghiară răsunătoarele declaraţiuni, prin cari cere ca naţionalităţile nemaghiare să aibă dreptul de a se organiza ele însăşi, chestie pe care o arată a fi devenit *internaţională* şi *de onoare pentru umanitate.*

In *La Roumanie* apare un istoric al *partidului naţional al Românilor din Transilvania*, făcut de d. George Moroianu, membru ardelean în Consiliul Unităţei Naţionale, care arată cum în totdeauna acest partid a fost expresia politică a revendicărilor Românilor din Ardeal.

La 6 Noembre d. Robert Lansing trimite următorul mesaj, ca răspuns la memoriul detaliat adresat de Românii din Paris preşedintelui Wilson:

DEPARTAMENTUL DE STAT

—

Washington, 6 Noembre

Domnule,

„Guvernul Statelor-Unite a avut în totdeauna prezente buna stare viitoare şi integritatea României ca ţară liberă şi independentă; şi înainte de existenţa stărei de războiu între Statele-Unite şi Austro-Ungaria, un mesaj de simpatie şi de stimă fu trimis de preşedinte regelui României. Condiţiile s'au schimbat dela acea epocă. Preşedintele doreşte, deci, să vă informeze că guvernul Statelor-Unite *nu se desinteresează* (n'est pas sans se soucier) *de aspiraţiunile poporului român atât în afară cât şi în limitele regatului.*

„El a fost martor al luptelor Românilor, al suferin-

ţelor lor şi al jertfelor lor *în cauza liberărei lor de sub jugul duşmanilor lor şi al asupritorilor lor* într'un spirit de unitate naţională şi după aspiraţiile Românilor de pretutindeni. *Guvernul Statelor-Unite simpatizează adânc şi nu va neglija să exerciteze la momentul curenit influenţa sa ca justele drepturi politice şi teritoriale ale poporului român să fie obţinute şi asigurate contra ori-cărei agresiuni străine.*

„Primiţi, d-le, asigurarea reînouită a înaltei mele consideraţiuni.

Robert Lansing.

Consiliul Unităţei Naţionale a răspuns, bine înţeles, acestui mesaj, exprimând toată bucuria inimilor româneşti.

La 11 Noembrie se încheie armistiţiul pe frontul apusean şi puţine zile după aceasta, iată scrisoarea pe care preşedintele Consiliului Unităţei Naţionale o primea dela d. Balfour:

Scumpe d-le Take Ionescu,

Cu o mare plăcere am primit scrisoarea d-v. din 15 Octombre informându-mă de creaţiunea, sub preşidenţia d-v., a Consiliului Naţional al Unităţei româneşti.

Abia mai e nevoe să vă asigur că voiu aveá o extremă plăcere de a intra în relaţiuni cu o organizaţiune reprezentând atât de exact opinia românească şi constituită sub preşedinţia unui om care n'a piedut nici odată credinţa în triumful final al justelor aspiraţiuni ale poporului român

Vă rog, in consecinţă, de a transmite Consiliului expresiunea simpatiei mele întregi către el în sarcina de liberare şi restaurare ce-i revine, asigurându-l de cooperarea mea cordială şi de sprijinul meu pentru a menţine şi desvolta relaţiunile de călduroasă prietenie a Marei Britanii cu România, ale cărei sforţări şi suferinţi pentru cauza comună sunt atât de profund apreciate în această ţară.

Al d-voastră foarte sincer.

Arthur James Balfour

Pe când se schimbau aceste importante acte între Consiliul Unităţii Naţionale din Paris şi marile puteri aliate, profesorii universitari români sunt primiţi la „Rapproche-

ment Universitaire", unde vorbesc d-nii d-r. Ion Cantacuzino şi poetul ardelean Octavian Goga, iar la Roma d. Orlando primeşte delegaţia Consiliului Unităţei Naţionale Române alcătuită din păr. Vasile Lucaci, d-nii Nicolae Titulescu şi dr. C. Anghelescu, foşti miniştri, Const. Mille, L. L. Catargi, Ghica şi Benedetto de Luca şi o asigură de fraternitatea italo-română şi de simpatia pentru toate problemele ce interesează ambele naţiuni-surori şi în particular funcţionarea Legiunei române din Italia.

Pe de altă parte baronul Sonnino adresează Consiliului Unităţei Naţionale Române următoarea scrisoare:

Domnilor,

Scrisoarea, pe care aţi binevoit a mi-o adresa la 19 Noembre, îmi dă agreabila ocaziune de a vă exprima profunda şi constanta simpatie a guvernului italian pentru justele şi legitimele aspiraţiuni ale poporului român.

Italia nu a uitat cu ce elan patriotic şi ce nobleţă de sacrificiu, România a participat la lupta sângeroasă, azi victorios terminată, pentru liberarea Românilor de sub jugul duşman şi pentru triumful comun al libertăţei şi al justiţiei în lume. La urmărirea celor mai sigure drepturi politice şi teritoriale ale poporului şi naţiunei române, guvernul italian va da tot sprijinul său, inspirându-se de legăturile istorice cari din toate timpurile au unit ambele popoare şi de similitudinea de situaţie privitoare la revendicarea Unirei la Patria-Mumă a conaţionalilor respectiv supuşi aceleiaşi dominaţiuni străine.

Guvernul italian, fericit a recunoaşte Consiliul Naţional al Unităţei Române şi a intra în raport cu el, îl asigură de întreaga sa simpatie.

Cu cea mai perfectă consideraţiune.

S. Sonnino

La 2 Decembre *Societatea oamenilor de litere* face rara onoare de a primi în mod oficial la şedinţa sa pe Românii din Paris, cu care prilej se schimbă cuvântări extrem de utile cauzei româneşti în rândurile celor mai de seamă scriitori francezi, iar la 22 Ianuarie jurnaliştii fran-

cezi dau un banchet pentru aniversarea de un an a ziarului *La Roumanie*, la care d-nii Lacour-Gayet, Charles Richet, membri ai Institutului, Georges Lecomte, Louis Latzarus şi d-nii Take Ionescu, Titulescu, Pavel Brătăşanu, Emil D. Fagure, Ion Pangal rostesc cuvântări cari arată simpatia stabilită în intelectualitatea şi presa Franţei pentru cauza română.

Au urmat apoi trei mari dineuri date la restaurantul Lorent din Avenue Gabriel: unul cu membrii ai delegaţiunei britanice, altul cu membrii ai delegaţiunei americane şi altul cu membrii ai delegaţiunei italiene la Conferinţa păcei şi s'au schimbat astfel idei, şi sentimente nespus de preţioase pentru cauza naţională şi informarea exactă a acelor membri ai delegaţiunilor marilor puteri aliate cari erau în special însărcinaţi a studia şi refera asupra revendicărilor româneşti.

Ar trebui ca toate acele cuvântări foarte interesante să fie cunoscute în româneşte, căci s'au luat note stenografice cari nu au apărut decât în franţuzeşte.

Ziarul *La Roumanie* a mai întreprins, cu concursul d-lor profesori universitari G. Mironescu, N. Basilescu, Traian Lalescu, O. Tafrali, Neculcea, Danailă, C. Sipsom şi al d-lor Z. Demetrescu, Atanasiu, Sever Bocu etc. publicarea unui mare număr de date statistice şi de hărţi pentru documentarea drepturilor etnice ale Românilor din Ardeal, Bucovina şi Basarabia.

Profesorul Nicolae Iorga, din ţară, le-a venit în ajutor, publicând în acelaş timp la Paris cartea sa *Histoire des relations franco-roumaines*, pe care Românii din Paris au răspândit-o mai ales în cercurile unde trebuia să ajungă.

Profesorii universitari români au mai făcut un lung răspuns la memoriul profesorilor universitari maghiari din Cluj, lansat în lume spre „a apăra în numele dreptului şi al justiţiei integritatea teritorială a Ungariei."

D. N. Titulescu s'a dus la Marsilia spre a ţine o conferinţă asupra revendicărilor româneşti şi a viitorului economic al României.

Chestiunea Banatului, venită înnaintea Conferinţei, a fost desbătută pe toate feţele, prin studii însoţite de hărţi, în ziarul *La Roumanie*, arătându-se drepturile Românilor.

La 12 Iunie 1919 acest ziar, apărut la Paris la 17

Ianuarie 1918, îşi termină misiunea sa naţională vrednic îndeplinită şi cei din fruntea lui, d-nii Pavel Brătăşanu şi Emil D. Fagure, reintră în ţară, după ce d. C. Mille plecase cu câteva luni înainte.

Odată cu aceasta, misiunea Consiliului Unităţei Naţionale era terminată.

Se cuvine, la sfârşitul acestei scurte şi destul de imperfecte priviri asupra unei activităţi de mai bine de doi ani în cursul celor mai grele zile ale neamului, să subliniez partea mare pe care a avut'o în această activitate patriotul Pavel Brătăşanu, secondat pas cu pas de ziaristul ştiut care este d. Emil D. Fagure.

Dar nu numai cu inima lui de patriot, ci şi cu jertfa avutului său a luptat Pavel Brătăşanu.

El a susţinut şi materialmente începuturile acţiunei, apoi întreaga publicaţiune de un an şi jumătate a ziarului *La Roumanie*, iar când s'a întemeiat *Consiliul Unităţii Naţionale* prezenţa la Paris a d-lui Aristide Blank a fost de mare folos cauzei naţionale.

In schimbul unor accepte garantate de d-sa s'a putut realiza un împrumut acoperit de d-nii Dimitrie Apostolu cu 100.000 de franci, C. Bassarab-Brancovan 100.000 frs., Pavel Brătăşanu 50.000 frs., Ion Pangal 50.000 frs., Ştefan G. Popp 30.000 frs., Aristid Blank 50.000 frs., Const. Olănescu 50.000 frs., Maria Nicolae Filipescu 40.000 frs., I. Chrisoveloni 60.000 frs., L. Elias 40.000 frs., Emil Miclescu 20.000 frs., Al. G. Florescu 10.000 frs., în afară de alte multe cheltueli acoperite personal de d-nul Aristide Blank, care a editat minunata lucrare ilustrată *La Roumanie en images*, care a pătruns în toate birourile diplomaţilor şi în toate saloanele politice.

Se cade, prin urmare, ori decâte-ori se vorbeşte de acţiunea Românilor dela Paris în anii 1917—918—919, să se pună mai puţină uşurinţă, mai puţină patimă şi să ne descoperim înaintea ei, căci a fost unul din cele mai înălţătoare exemple de credinţă şi iubire de neam.

CAPITOLUL XIX

Dosarul Günther

Ce este dosarul Günther?

Răspund: nici mai mult, nici mai puţin decât registrul ticăloşiei româneşti din timpul neutralităţei României sau cu alte cuvinte oglinda tuturor conştiinţelor slabe, cari s'au lăsat a fi cumpărate cu aur nemţesc sau unguresc spre a îndruma politica ţării în văgaşul intereselor germano-maghiare şi deci încontra aspiraţiilor naţionale ale neamului nostru.

Intr'adevăr, numai cine a trăit în vâltoarea frământărilor penibile din anii neutralităţei României şi a participat la lupta pe viaţă şi pe moarte dintre curentul naţionalist, pătruns de îndatoririle adevărate ale neamului, şi puhoiul corupţiei germane, care căuta să înăbuşe prin puterea aurului, prin intrigă şi prin mijloace laşe ori-ce încercare de afirmare a conştiinţei naţionale, numai acela poate aprecia tristul adevăr al realităţei brutale, care se desprinde până din cea din urmă literă a dosarului Günther.

Acest celebru dosar, în jurul căruia s'a făcut dela 1917 încoace atâta sgomot, făcând să tremure de mustrare şi de ruşine multe conştiinţe dubioase, cari s'au plecat în faţa puterii aurului dela Berlin, Viena şi Budapesta în momentele cele mai grele pentru neamul nostru, conţine o mulţime de acte cu privire la mersul corupţiei germane în ţară. El poartă numele depozitarului său, anume *A. Günther*, fost director general până în August 1916 al societăţei

petrolifere *Steaua Română*, în'a cărui casă de fer a fost descoperit, în lipsa sa din ţară, de către d. inginer de mine C. Osiceanu, numit odată cu intrarea României în războiu administrator-secuestru al numitei societăţi.

Dosarul Günther prezintă un deosebit interes pentru istoria noastră contimporană, întrucât din el se vede că toată acţiunea politică a d-lui Alex. Marghiloman atât din timpul neutralităţei, cât şi din timpul războiului nostru, a fost condusă de spionagiul şi de corupţia germană. Actul de naştere al partidului d-lui Marghiloman nu-l va găsi desigur nimeni într'o archivă avuabilă, ci numai în acest atât de rău famat dosar.

Din acest punct de vedere, era firesc ca odată cu venirea d-lui Marghiloman la guvern, în primăvara anului 1918. pe când trei părţi din ţară erau încă sub călcâiul duşmanilor lacomi şi hrăpăreţi, iar noi trăiam zilele celor mai nobile şi hrănitoare speranţe în Iaşul istoric al Moldovei, era firesc, zic, ca chestiunea corupţiei germane să fie adusă în discuţie publică, la tribuna Parlamentului, pentru-ca vinovatul principal să se disculpe, liniştind în acelaşi timp opinia publică din ţară, revoltată şi profund desgustată.

Bărbatul politic, care a ridicat această palpitantă chestiune în Parlamentul marghilomanist dela Iaşi, a fost d. Gr. Trancu-Iaşi, deputat de Covurlui, actual ministru al muncei, care în şedinţa Camerei dela 8 Iunie 1918 a interpelat pe d. Marghiloman, preşedintele consiliului de miniştri, asupra dosarului găsit la societatea *Steaua Română* cu privire la opera de corupţie ce s'a exercitat în ţară pe timpul neutralităţei noastre. Primul-ministru, nevoind să răspundă imediat, interpelatorul a fost nevoit să-şi desvolte interpelarea abia peste 2 luni de zile,—8 August — adică după ce d. Marghiloman îşi făcuse oarecare *mise-en-scenă* ca să poată răspunde „cu succes“.

Interpelarea d-lui Trancu-Iaşi, deşi nu cuprinde toate dovezile de vinovăţie existente, este totuşi destul de bine documentată. Cititorul va găsi într'însa întreg istoricul chestiunei, precum şi conţinutul dosarului Günther după actele ce 'i-s'au pus atunci la îndemână.

Iată deci discursul d-lui Trancu-Iaşi după notele ste-

nografice, pe cari a binevoit să mi-le pună însuşi d-sa la dispoziţie:

D. **Preşedinte:** D. Trancu-Iaşi are cuvântul.

D. **Trancu-Iaşi:** D-lor deputaţi! In ziua de 8 Iunie am făcut o interpelare în chestia dosarelor găsite la societatea *Steaua Română*. Este necesar să vă citesc textul interpelării mele:

Intreb pe d. președinte al consiliului de miniștri — și dacă nu-mi răspunde, voiu transforma întrebarea mea în interpelare — asupra dosarelor găsite la societatea **Steaua Română**, *cu privire la opera de corupție ce s'a exercitat în țara noastră pe când eram în neutralitate.*

Și anume întreb pe d, președinte al consiliului dacă știe că, pe când era rămas în teritoriul ocupat, a fost și d-sa personal acuzat aici în ziarul **Evenimentul**, *sub propria semnătură a fostului ministru și vice-președinte al consiliului de miniștri d. Take Ionescu, că figurează pe listele Günther.*

In acelaș timp mai întreb pe d. președinte al consiliului de miniștri dacă știe că cenzura d-sale a împiedicat în mai multe rânduri ziarul **Tribuna** *al partidulul muncei să provoace din partea sa o explicare în această chestiune.*

D. *președinte al consiliului de miniștri cred că va recunoaște că nu este spre folosul autorității înaltului loc, pe care-l ocupă, să rămână sub o acuzare atât de precisă ca aceia a d-lui Take Ionescu, care a avut în mână ca ministru dosarele Günther.*

In consecință îi cer să puie la dispoziția Camerei acele dosare, pe care fostul guvern liberalo-takist, din motive pe care nu le cunoaștem, le-a înmormântat într'o comisiune a Curții de casație, căreia, în afară de orice norme constituționale și legale, i-a dat însărcinarea oficială de a le studia.

Este de sigur momentul ca țara să fie în sfârșit luminătă asupra unor atât de grave și urâte acuzări ce planează asupra câtorva din oamenii noștri politici.

D. prim-ministru a cerut în acea şedinţă precădere asupra celorlalte interpelări.

La 19 Iunie 1918 — interpelarea mea a fost făcută la 8 Iunie — d. prim-ministru s'a plâns la judecătorul de instrucţie pentru calomnie împotriva autorului anonim al raportului, care

se chiamă „Eure Excellenz". După repetatele mele cereri, printr'o adresă făcută de preşidenţia Camerii la ministerul de justiţie, se cerea să mi-se pună la dispoziţie, spre a fi consultate, dosarele afacerii Günther, cari se găsesc la cabinetul 3 de instrucţie.

Ministerul de justiţie mi-a pus la dispoziţie, prin adresa No. 6993 din 24 Iulie 1918 către judecător, numai două piese: 1) Raportul Curţii de casaţie şi 2) Copie după scrisoarea intitulată: „Euere Excellenz". **Atât şi nimic maì mult.**

Prin urmare voiu vorbi numai despre aceste două piese şi notele, pe cari le-am găsit în aceste piese, vi le voiu expune astăzi D-tră.

Trebue să ştiţi, d-lor deputaţi, după cum reese din **Monitorul Oficial** dela 15 Iunie 1917, că guvernul de pe atunci a trimis toată chestiunea Günther în faţa unei comisiuni a Inaltei Curţi de casaţie. Imi veţi da voe să vă citesc jurnalul acesta, deoarece este foarte interesant:

Jurnal

Consiliul Miniştrilor, în şedinţa sa de astăzi, 10 Iunie 1917,

Având în vedere dosarele formate de biuroul de informaţiuni şi cercetări interesând ordinea publică şi siguranţa generală, instituit pe lângă ministerul de justiţie, dosare conţinând actele şi rezultatele investigaţiunilor făcute cu privire la cei bănuiţi de spionaj şi din cari reies indicii de corupţiune desfăşurată în ţară de diferiţi agenţi ai Puterilor Centrale, atât pentru a înlesni spionajul cât şi în scop de a determina curente politice, contrarii intereselor naţionale;

Având în vedere că spre a se putea aviza la măsurile de luat pentru stabilirea responsabilităţilor, precum şi la sancţiunile ce s'ar impune, este necesar ca printr'o nouă şi amănunţită examinare a tuturor actelor din dosare, a materialului adunat şi la nevoe prin orice alte noui cercetări să se constate întregul sistem de desfăşurare a corupţiunii şi a mijloacelor întrebuinţate pentru atingerea scopurilor urmărite, cum şi efectele obţinute prin propaganda exercitată în dauna intereselor superioare ale statului;

Având în vedere şi dispoziţiunile legei asupra unor

măsuri excepționale relative la funcțiuni publice și la consilii județene și comunale, promulgată cu decretul regal No. 13 din 9 Ianuarie 1917;

Consiliul,

Institue o comisiune compusă din 7 d-ni consilieri ai Inaltei Curți de casațiune și justiție cu misiunea de a îndeplini lucrările mai sus arătate și căreia i-se vor încredința în acest scop toate dosarele privitoare la spionaj.

In numărul celor 7 membri ai acestei comisiuni intră de drept primul președinte și cei doi președinți de secțiune ai Inaltei Curți, aflători în Iași, iar ceilalți membri vor fi desemnați de d. ministru al justiției.

Dacă se va simți nevoe și comisiunea va cere, în cercetările ce dânsa va ordona, va fi ajutată de unul sau mai mulți magistrați delegați în acest scop de ministerul justiției și cari vor avea dreptul de a face orice fel de investigațiuni, perchizițiuni domiciliare etc.

Toți ofițerii de poliție judiciară sunt invitați a se conforma instrucțiunilor ce vor primi dela magistrații însărcinați cu lucrările prevăzute în prezentul jurnal.

Dispozițiunile acestui jurnal vor fi aduse la indeplinire de d. ministru al justiției.

(ss) **Ion I. C. Brătianu, Mihail Ferekide, Take Ionescu, Dr. C. I. Istrati, Em. Costinescu, D. A. Greceanu, Al. Constantinescu, Mihail G. Cantacuzino, I. G, Duca, Victor Antonescu, Vintilă Brătianu, G. G. Mârzescu.**

O voce: Raportul lui Panaitescu.

D. Gr. Trancu-Iaşi: Acesta era jurnalul consiliului de miniştri. Trebue să vă spun că în urma acestui jurnal d. C. Dissescu, într'o interpelare la Senat, a protestat; a spus că se institue o comisiune în afară de lege şi că protestează impotriva ei. Iată ultimele consideraţiuni ale d-lui Dissescu:

„Domnilor miniştri, prin jurnalul din 10 Iunie, deschideţi acţiune publică. Mai sunt şi alţi bănuiţi de spionaj? Trimiteţi dosarele procurorilor generali sau primilor procurori.

Ei vor cerceta cu judecătorii de instrucţie. Aşa spun legile noastre. Inalta Curte va controla, când va judeca. Nu o amestecaţi în dosarele siguranţei.

N'aveţi dreptul să trimiteţi dosarele nici chiar procu-

rorului general dela Inalta Curte, afară numai dacă veţi crede că sunt indicii şi pentru vre-un ministru, ceeace nu cred.

Bănuesc de ce aţi făcut jurnalul din 10 Iunie 1917. Vreţi să faceţi pe Pilat: spălarea mâinilor. Asta nu se poate. Sunteţi miniştri, impliniţi-vă datoria şi nu vă daţi în lături sub pretext că pot fi la mijloc şi patimi politice. Şi dacă sunt patimi, vreţi ca cu ele să tulburaţi atmosfera liniştită a Inaltei Curţi?

Nu voiţi a trimite dosarele procurorilor generali? Aduceţi-le aci în Parlament, înaintea unei anchete parlamentare.

In tot cazul, eu, senator de Vâlcea, în baza art. 80 din regulamentul Senatului, cer, d-le preşedinte, ca prin mijlocirea biroului să mi-se dea de către ministerul justiţiei dosarele formate de biroul de informaţiuni şi cercetări instituit pe lângă ministerul justiţiei — şi aceasta cât mai urgent.

Eu pot aştepta răspunsul d-lui ministru al justiţiei în privinţa valorii constituţionale a jurnalului din 10 Iunie. Să ia tot timpul refleximei, dacă voieşte. Sunt sigur că nici un membru al Inaltei Curţi nu va voi să primească a alcătui comisiunea ad-hoc pentru informaţii, pentru facerea instrucţiei şi caracterizarea sistemului de corupţie. Sunt sigur pentru-că alta este misiunea Inaltei Curţi. Nu ştiu de ce s'ar scobori jos, când îi stă aşâ de bine sus. Membrii Inaltei Curţi judecă faptele şi dau hotărîri. Ea nu face nici acte preventive, nici servicii".

D-lor, în acelaş timp, prin luna Iulie 1917, se întâmplă următoarele fapte aci la Iaşi şi D-tră, cărora n'aţi fost aici, sunt dator să vi-le aduc la cunoştinţă.

D. Take Ionescu publică un articol în *Evenimentul*, intitulat *„Scăzuţi?"*. La acest articol d. Lascar Antoniu răspunde printr'o somaţiune.

Imi daţi voe să vă citesc somaţiunea d-lui Lascar Antoniu?

Voci: Da, da!

D. Grigore Trancu-Iaşi: Iată ce scrie *Evenimentul* dela 11 Iulie 1917:

Primim dela d. Lascar Antoniu următoarea somaţiune prin Corpul Portăreilor:

Somaţie

Onor. Direcţii a ziarului „Evenimentul"

— *Piaţa Unirii*

Subsemnatul Lascar Antoniu, avocat în Iaşi, str. Anastasie Panu No. 20, lucrând în numele şi pentru d. Alex. Marghiloman, domiciliat în Bucureşti str. Mercur No. 14;

Văzând că în ziarul *Evenimentul* No. 123 din 4 Iulie a. c., prin articolul întitulat „*Scăzuţi?*", avand semnătura Take Ionescu, se citează numele d-lui Al. Marghiloman, în coloana I din pag. I rândul 31, în cuprinderea următoare: „*D Marghiloman cel din registrele lui Günther*";

Considerând că înainte de a recurge pe calea extrajudiciară, am căutat în primul rând să fac apel la cunoştinţa personală a d-lui prim-ministru asupra acestui fapt, pentru a obţine cuvântul său autorizat şi responsabil cu privire la acuzarea gravă şi directă care se aduce d-lui Alex. Marghiloman prin fraza de mai sus—şi aceasta în dorinţă de a mă dispensa să mai cer acuzatorului ca să-şi rectifice propria sa insinuare;

In acest scop am adresat d-lui prim-ministru o scrisoare în cuprinderea următoare:

„Presupun că nu aţi citit *Evenimentul* cu data de 4 Iulie a. c. şi de aceea vi-l anexez pe lângă scrisoarea pe care mi-am permis să vă adresez pe cale particulară, neavând în timpul de faţă alt mijloc de comunicare.

„Am citit cu surprindere în acest ziar articolul „*Scăzuţi*" şi semnat de d. Take Ionescu, ministru fără portofoliu în guvernul prezidat de E, V., prin care aduce d-lui Alex. Marghiloman, şeful partidului conservator, grava acuzaţiune că ar figura în registrul de corupţie al soc. «Günther».

„Sunt un prieten politic al d-lui Alex. Marghiloman şi fiindcă situaţiunea sa de fapt nu-i permite a lua cunoştinţă de această gravă acuzaţiune, cred că în calitatea mea, mai sus indicată, pot recurge la aceleaşi mijloace la care de altfel ar fi recurs chiar d-sa, dacă s'ar găsi în restul ţării pe care o guvernaţi.

„In adevăr, care altul poate fi mai în măsură ca fără patimă politică sau de şefie conservatoare şi condus, în cazul

de față numai de adevărul faptelor constatate, să-și spună mai cu autoritate cuvântul în această acuzație, ca Excelența Voastră?

„De aceia îmi permit ca să vă solicit aceste lămuriri, cu rugămintea că pot fi date, ori-care ar fi adevărul, atât pe cale particulară, cât și în plin Parlament.

„Am convingerea că nu veți privi în rău această intervențiune, pe care mi-am permis să o fac, explicându-vă interesul pe care-l am ca om politic și tot odată bun român ca să primesc din graiul persoanei responsabile temeiul care se poate pune pe acuzațiunea de corupție la adresa d-lui Alex. Marghiloman adusă prin publicitate de către șeful conservatorilor din restul țării.

„Primiți, vă rog, expresiunea profundului meu respect.

(ss) **Lascar Antoniu**
fost deputat și senator de Iași
Avocat.

Iași, 4/17 Iulie 1917.

La aceasta scrisoare d. Antoniu a primit răspunsul următor:

„*Conform declarațiunilor mele repetate că nu cred oportun a interveni în chestiuni de felul celei care face obiectul scrisorii Dv., regret că nu vă pot satisface cererea și vă rog a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni*".

Iași, 6/18 Iulie 1917. (ss) **Ion. I. C. Brătianu.**

Văzând că răspunsul d-lui prim-ministru, în legătură cu cazul de mai sus, este numai asupra chestiunei de principiu, adică a neoportunității guvernului de a interveni în cazul de față, în asemenea cazuri cererea face să apară într'o curioasă lumină autorul frazei din articolul incriminat, de oarece la data când l'a scris și publicat făcea parte din acelaşi guvern, care prin prezidentul consiliului stabilise o anume linie de conduită în ceastă privință;

Considerând că în fața acestor împrejurări de fapt am fost nevoit la rândul meu să recurg la investigații personale cu privire la stabilirea adevărului în legătură cu acuzarea directă și publică adusă în modul mai sus expus d-lui Alex. Marghiloman și am ajuns la rezultatul adevărat, de care nimeni nu s'a indoit, că absolut în nici unul din registrele pomenite și cu atât mai mult în registrele Günther nu figurează numele d-lui Alex. Marghiloman;

Considerând că afirmaţiunei semnată numai, dar nedocumentată şi nedovedită a autorului articolului cu fraza incriminată cum că numele d-lui Alex. Marghiloman ar fi în asemenea registre, îi pot opune cu succes ca desminţire tot o afirmaţiune de neexactitate a faptului pe care l'a articulat, cu pretenţiunea însă din parte-mi, destul de justificată de altfel, ca în chestiune de corectitudine a cuvântului de adevăr să fiu crezut de către onor. direcţiune a ziarului *Evenimentul* cu aceiaşi putere morală, pe care i-a inspirat-o autorul articolului *„Scăzuţi"*;

Pentru toate aceste consideraţiuni somez prin corpul portăreilor din Iaşi, pe baza art. 37 din legea asupra presei din 1862, în numele şi pentru d. Al. Marghiloman, pe onor. direcţiune a ziarului *Evenimentul* ca să reproducă, în intregime şi în intervalul de timp prevăzut de legea presei, această somaţiune cu concluzia cum-că numele d-lui Al. Marghiloman ar figura în registrele pomenite, după cum s'a afirmat.

(ss) **Lascar Antoniu.**

Iată răspunsul d-lui Take Ionescu tot în *Evenimentul* dela 11 Iulie 1917:

Arătând această somaţie d-lui Take Ionescu, d-sa ne-a răspuns:

„Nu ştiu dacă d. Lascar Antoniu are mandat să vorbească în numele d-lui Al. Marghiloman. *Afirm însă că d. Al. Marghiloman este trecut de două ori în actele de corupţie germană găsite la Günther.*

„Intâia oară este trecut *cu suma de două milioane lei,* pe numele său propriu, într'o socoteală de cheltueli făcute cu corupţiunea.

„A doua oară este trecut într'un raport adresat ministrului german din Bucureşti relativ la mersul corupţiunei germane şi în care raport *se spune că cu bani germani d. Marghiloman şi-a făcut campania ca să rămână în fruntea partidului conservator şi că şi-a exprimat mulţumirea pentru acest concurs pecuniar.*

„Ambele acte sunt remise comisiunei Inaltei Curţi de casaţie şi când comisiunea îşi va fi sfârşit lucrările, toate detaliile vor deveni publice."

D. Take Ionescu este de părere că nimic nu este mai demoralizator de cât ca păcatele să rămână necunoscute. (Râsete). In

vremurile moderne de discuţie şi de îndrăzneală, este absolut imperios ca ţara să-i cunoască pe toţi.

D. Take Ionescu a adăogat că tot are speranţa că dintre prietenii d-lui Alex. Marghiloman mulţi îşi vor da seama că nu mai pot purta acest titlu faţă cu însemnările din actele de corupţiune ale Germanilor.

Aceasta este textual declaraţiunea d-lui Take Ionescu. D-lor deputaţi! In împrejurările de atunci, când ţara se găsea în pliu războiu şi când un vice-preşedinte al consiliului ataca pe un fost ministru şi un viitor preşedinte de consiliu, cum e d. Marghiloman, vă puteţi închipui care era starea noastră sufletească de a cunoaşte adevărul şi în şedinţele Constituantei din vara anului 1917 colegii mei şi cu mine ceream continuu să se arate dosarele Günther. Chiar în No. 2 al ziarului *Tribuna* s'a scris un articol întitulat: *„Să se publice dosarele Günther“*. Daţi-mi voe să vă citesc articolul acesta, pentru că în el se vede care era obiectivitatea noastră din acest punct de vedere şi lipsa de pasiune. Aveam o singură pasiune, aceea de a se cunoaşte adevărul şi tot adevărul în această materie. Iată-l:

„In mai multe şedinţe ale Camerei, d. deputat N. D. Protopopescu a cerut să i-se pună la dispoziţie disarele corupţiunei germane, aşa numitele liste Günther.

„Dar cu toată persistenţa sa, cererea nu i-s'a satisfăcut.

„Ba încă, parcă pentru a mări anume proporţiile afacerii, guvernul a luat măsuri cari nu-şi găsesc justificarea în vre-un text de lege şi cari fatal trebuiau să inteţească suspiciunea publică. S'au încredinţat acele acte unei comisiuni a Casaţiei ca să le studieze, să le clasifice şi să-şi dea avizul. Iar acea comisiune, la rândul ei, prin întârzierea mare care o pune pentru a da rezultatul cercetărilor sale, nu face decât să sporească curiozitatea şi nerăbdarea.

„Ce e de mirare dar că asupra acestor dosare Günther s'a ajuns în opinia publică la cele mai extravagante versiuni?

„Nu voim să arătăm vre-o neîncredere în comisiunea Casaţiei.

„ Dar, de sigur, nu se poate găsi altă cale mai bună pentru a da liber curs tuturor zvonurilor şi bănuelilor decât această zăbavă.

„Cerem dar să se publice dosarele Günther.

„Să se publice, nu numai pentru-ca cetăţenii să se

încredinţeze de cine figurează ori nu în listele de corupţie, ci să se dea prilej celor ce vor fi figurând în acele liste să se explice. Dar să se publice, fiindcă nu este drept ca ele să se mai ţie secret în urma publicităţii ce s'a dat documentelor divulgate de Trotzky privitoare la relaţiile d-lui Take Ionescu cu ministrul Rusiei la Bucureşti, în timpul neutralităţii noastre.

„Nu voim să luăm apărarea d-lui Take Ionescu, dar imparţialitatea ne face să dăm dreptate prietenilor acestuia, când se întreabă de ce se ascund cu atâta grijă dosarele corupţiei germane în timp ce se publică divulgările lui Trotzky.

„De altfel, noi nu admitem punctul de vedere al guvernului trecut, care a făcut atâta secret în jurul dosarelor.

„Ce rău poate rezulta din publicarea lor?

„Căci din două, una: ori sunt notaţi în acele liste oameni cari nu au nici o vină şi li-se va da putinţa să înlăture calomnia, ori sunt denunţaţi oameni într'adevăr vinovaţi şi atunci ei trebue să fie cunoscuţi.

„Dacă comisiunea Casaţiei şi-a terminat lucrările, bine; dacă nu, guvernul să-i retragă dosarele şi să le pună la dispoziţia opiniei publice, marele judecător".

Dar ceeace este foarte curios,—poate din excesul de zel al cenzurei,—e că eram împiedicaţi să cerem dosarele Günther, chiar după venirea d-lui Marghiloman, prin urmare atunci când a căzut zidul dintre teritoriul ocupat şi Moldova, atunci când d. Al. Marghiloman ştia acuzaţiunile cari i-se aduc. „Am luat cunoştinţă, dar numai după ce a căzut perdeaua de fer dintre Moldova şi teritoriul ocupat, că o acuzaţiune atât de nesocotită pe cât de neverosimilă fusese adusă contra mea". Aşa spunea d. Marghiloman la 8 Iunie 1918, când am făcut interpelarea.

Dovadă despre lucrul acesta este că ni s'a şters de către cenzură din *Tribuna* dela 7 Martie 1918 următoarea informatiune:

„Intre fostul vice-preşedinte al consiliului d. Take Ionescu şi actualul preşedinte d. Marghiloman stă deschisă o chestiune foarte gravă.

„D. Take Ionescu a ridicat chestiunea, comunicându-o publicului, că d. Marghiloman ar figura pe celebra listă Günther cu o sumă fantastică.

„Noi socotim că o lămurire este absolut necesară şi iar cerem să se publice dosarele.

„Altfel publicul va crede că între rublele d-lui Poklewsky şi între mărcile d-lui Günther s'a stabilit o duioasă înfrăţire, peste care se aruncă cea mai scandaloasă muşama“.

Informaţiunea aceasta era într'acelaş număr în care se anunţa decretul prin care d. Marghiloman era însărcinat cu formarea cabinetului.

La 12 Martie 1918 cenzura d-tră iarăşi ne suprimă următoarele:

„Repetăm, sub altă formă, o întrebare pe care cenzura cea nouă ne-a tăiat-o în prima zi de funcţionare. După o experienţă de câteva zile, foarfeca cenzurei va fi ceva mai indulgentă.

„Aşa dar întrebăm: are drept fostul vice-preşedinte al consiliului de miniştri, d. Take Ionescu, să tacă asupra dosarului Günther acum când d. Marghiloman este aici?

„Ştie apoi d. preşedinte actual al consiliului de miniştri că pe când d-sa era „Marghiloman-ul rămas în Bucureştii ocupaţiei duşmane“ a fost acuzat în *Evenimentul* de către un sfetnic al Coroanei, sub proprie semnătură, că figurează în listele Günther cu o sumă foarte însemnată?

„Oare d-l Lascar Antoniu, care a intervenit în chestiune, nu crede că e dator să se edifice şi d-sa şi să lămurească şi publicul în această afacere?“

La 24 Martie 1918 revenim şi publicăm aceiaşi întrebare. Cenzura d-lui Marghiloman suprimă şi de astădată articolul nostru.

Şi astfel a continuat lupta noastră, cenzura D-voastre suprimând sistematic tot ceeace se refera la faimoasele dosare Günther.

Tăcerea continuă, tăcere din partea celor cari dela cenzură puteau să vază preocuparea noastră.

Dacă a făcut-o cu dela sine putere, cred că cenzura v'a făcut un foarte rău serviciu; în tot cazul D-tră cunoşteaţi acuzaţiunea şi somaţia noastră şi aţi tăcut.

Acum, d-lor, să vă expun ce am găsit în piesele pe care le-am examinat, cele două piese puse la dispoziţiunea mea, care sunt foarte interesante:

Este întâiu un raport anonim, compus din 16 pagini.

Am văzut că fotografia acestui raport este luată dela judecătorul de instrucţie. Raportul e tradus în româneşte. Pe fotografia după original am văzut că raportul poartă viza inginerului Osiceanu şi a judecătorului de instrucţie Haralamb. Mai poartă

o mențiune: *„Dosar spionaj“* și ștampila ministerului de justiție. Raportul cuprinde 8 file (16 pagini). Eu am văzut fotografiile, contrasemnate dela pag. 1—8 Episcopescu, iar dela pag. 8 necontrasemnate. La finele paginei 16 este mențiunea: „Acest dosar cuprinde 8 file (16 pagini). Văzut de noi: inginer Osiceanu, magistrat-delegat M. Haralamb“.

Iată introducerea raportului care începe cu cuvintele: *Euere Excellenz* (după traducerea aflată):

„Domnul director Günther mi-a cerut să depun un raport detaliat despre partea financiară a acțiunei dirigiată de mine.

„Spre regretul meu nu sunt în stare să îndeplinesc această dorință, deoarece nu am la mine însemnări și notițe în registre.

. . . „Că trebuia să mă feresc de detectivii rusești, cari se găseau în toate hotelurile și în al căror serviciu se afla, precum se știe, și personalul hotelului. A trebuit să evit orice lucru prin care activitatea mea s'ar fi putut descoperi.

„Pe lângă aceasta am raportat E. V. la timp asupra fiecărui punct din vastul meu program, înainte de abordarea lui, în ce privește cererea de bani, astfel în cât respectivele plăți au fost comunicate înainte E. V. și aprobate de Domnia Voastră în privința întrebuințărei și quantumului lor.

„Dar pentru ca să aveți un tablou complect al acțiunei mele și să vedeți pe ce au fost cheltuite sumele puse la dispozițiunea mea, îmi permit de a vă prezinta în trăsături mari acțiunile cele mai importante, pe care am avut fericirea să le aduc la bun sfârșit sub conducerea E. V. și a E. S. contelui Czernin.

„Când am început acțiunea mea, sentimentul țării era foarte iritat contra noastră și chiar guvernul se înfricoșa și se antrenase de strigătele ruso- file de stradă. Imi alcătuiam dar programa mea în două direcțiuni:

1) De a provoca schimbarea sentimentelor țării și 2) de a influența asupra guvernului și partidelor hotărâtoare pentru-ca regimul să devie amical Puterilor centrale“.

Raportul conține următoarele capitole : I. **Propaganda.** II. **Presa.** III. **Ancheta asupra ororilor rusești în Bucovina.** IV. **Propaganda printre masse.** V. **Acțiunea politică.** VI. **Alegerea d-lui Marghiloman.** VII. **Demonstrația agrară.**

Să le examinăm în parte:

I. La capitolul intitulat **Propaganda**, raportul se exprimă ast-fel:

„Pentru a asigura tolerarea propagandei, căutam să captivez pe şefii autorităţilor administrative. Pe mulţi dintre aceştia i-am determinat să favorizeze propaganda şi să raporteze guvernului schimbările sentimentelor din popor. Odată cu aceasta am câştigat în unele oraşe politiciani influenţi, *mai ales senatori şi deputaţi*, apoi am atras în diferite oraşe oameni de încredere, cari, fără a da de bănuit, făceau propagandă pentru cauza noastră".

Comisiunea Casaţiei spune cu privire la acest capitol:

„Nu se precizează aici, cum se vede, nici un nume şi se arată numai sistemul de propagandă ce s'ar fi urmat. In legătură însă cu protecţia administrativă, despre care se vorbeşte ca dobândită cauzei germane, se poate semnala menţiunea din contul confidenţial al lui Günther trimis lui Stauss, director la *Deutsche Bank* din Berlin, în care Günther vorbind de broşura fostului agent german Papadopol, prin care Günther si alţii erau acuzaţi de spionaj, se adaugă: *Răspândirea acestei broşuri a putut fi la timp oprită de poliţie.* De altfel modul şi proporţiile în care s'a desvoltat propaganda ar părea să implice oarecare pasivitate binevoitoare din partea acelora, cari ar fi putut, cel puţin în parte, s'o stingherească şi întrebarea ce în mod natural se pune este dacă această atitudine era impusă din consideraţiuni politice sau din greutatea în sine de a o impedica, ori din motive de altă natură, cum lasă să se intrevadă raportul în chestiune".

II. Trecând la capitolul **Presa**, raportul cuprinde textual:

„Pe lângă agitaţii dela om la om şi în cercuri mici, am trebuit să organizez şi să activez şi propaganda în mare. Aceasta s'a făcut mai întâi pe calea presei.... Am căutat să capăt acces în presa guvernamentală şi în ziarele pe faţă favorabile Puterilor aliate, cel puţin prin portiţa de din dos, şi dela intervenţia mea rubrica *„La situation"*, in *L'Indèpendace roumaine* [1]), s'a redactat într'un spirit cu totul favorabil Puterilor centrale; apoi de trei ori pe săptămână apăreau în acest ziar al guvernului articole de fond, cari erau redactate în biroul meu şi de multe ori după teme ce erau date în legaţiunea germană sau austro-ungară.

[1]) Redactorul în chestiune se numeşte Iohnsohn, dar imediat ce directorul ziarului, regretatul I. Procopiu, a aflat despre operaţiile acestuia necorecte, a fost dat afară.

„Mai costisitor a fost drumul în redacţiile ruso-file *Adevărul*, *Universul* şi *Epoca*. La alte ziare am câştigat pentru cauza noastră mai întâi pe reprezentanţii din oraşele de graniţă, pentru-ca rapoartele şi interviewurile lor să fie trecute într'un ton favorabil nouă. Am reuşit apoi să captivez chiar o mare parte din birourile redacţiilor, izbutind a arunca în presa nostilă ouă ştiri şi articole, cari au provocat enormă senzaţie.... Chiar la *Epoca* lui Filipescu aveam omul meu de încredere şi ştiam exact ce se petrece în fiecare redacţie, cunoscând adeseori afaceri şi planuri importante din tabăra inamicilor noştri, pe care le-am comunicat la timp E. V. şi contelui Czernin".

III. In chestia **anchetei asupra ororilor ruseşti**, raportul se exprimă:

„Am ştiut să câştig după împrejurări şi pe proprietarii jurnalelor şi am angajat *Universul* pentru acţiunea şi ancheta ce am organizat privitoare la ororile ruseşti din Bucovina.

„Am compus deputaţiuni, care s'au dus în Bucovina spre a ancheta ororile ruseşti. Acţiunea a fost costisitoare, dar a avut un efect extra-ordinar. S'a adresat guvernului în această privinţă o interpelare energică, pentru-ca să ia măsuri şi deputaţi influenţi stigmatizau barbariile ruseşti, cu toate atacurile şi intreruperile ruso-fililor.

„O asemenea scenă s'a văzut pentru întâia oară în Parlamentul român şi îşi poate oricine închipui câţi bani au fost necesari spre a o provoca. Unii au publicat după această anchetă rapoarte lungi. Mi-am asigurat şi mai departe serviciile *Universului;* mai întâi rubrica telegramelor a fost aservită scopurilor noastre; apoi prin contract am dobândit şi partea politică. Contractul s'a reînoit şi această gazetă a fost pusă cu totul la dispoziţiunea noastră şi redactarea ei se făcea aproape exclusiv în biroul meu de publicitate. Menţionez că pe atunci publicaţiile din *Universul* se supuneau aprobărei legaţiunei germane şi acelei austro-ungare. Am reuşit să angajez şi generali cari să publice articole strategice şi politice favorabile Puterilor centrale. Acestea, ca şi „*Universul*", au costat sume mari de bani".

IV. Trecând la **propaganda printre masse**, autorul raportului spune:

„Prapaganda în cercurile meseriaşilor şi ale straturilor de jos ale populaţiunii, în capitală şi în provincie, a fost dirijată în mod sistematic, S'au ţinut nenumărate intruniri publice, iar afişele cari anunţau intrunirile publice, atât în Bucureşti cât şi în provincie, conţineau deja materie de agitaţiune sistematică. Am avut grija ca intrunirile lui Filipescu şi Take Ionescu să fie turburate.

„Se trimeteau în întrunirile lor agenţi instigatori cu foi volante şi aceştia provocau încăerări şi bătăi, în urma cărora poliţia de multe ori închidea adunările" etc.

V. După acestea raportul se ocupă de **acţiunea politică**:

„Prin urmare, spune raportul, înainte de toate era necesar de a sparge organizaţia internă a aşa numiţilor intervenţionişti şi de a întări numărul celor favorabili nouă, pentru ca să găsim la partidul conservator, favorabil nouă, un sprijin care la urmă să fie destul de tare sau de a lua cârma guvernului, dându-se de partea noastră, sau prin autoritatea lui să îndemne pe Brătianu să-şi schimbe programa de politică externă în avantajul nostru".

VI. După aceasta raportul găsit la Günther vorbeşte de **alegerea lui Marghiloman** astfel:

„Am îmbrăţişat cu toată inima această sarcină delicată şi grea şi-mi permit să reamintesc E. V. lupta electorală între Marghiloman si Filipescu în congresul partidului conservator, luptă în care victoria lui Marghiloman, fiind pentru noi o chestie vitală, am intervenit cu toate mijloacele ce-mi stăteau la dispoziţie. Am reuşit într'adevăr şi am câştigat pentru Marghiloman mai multe voturi importante ca să-i asigur succesul.

„Chiar după ce în congres alegerea lui Marghiloman reuşise cu ajutorul voturilor mele, dânsul fu implicat într'o afacere desagreabilă, presa adversară imputându-i cumpărarea de voturi.

„In această situaţiune precară iarăşi i-am venit în ajutor, câştigând un membru din cei mai influenţi ai opoziţiei. Acesta separându-se de Filipescu, a publicat prin Universul *o declaraţiune categorică, prin care confirmă trecerea sa la Marghiloman, înfierând atacurile murdare şi învinuirile nejustificate contra lui Marghiloman, pe cari le dădea ca motiv al convertirei sale.*

„Prin această a mea ispravă, Marghiloman fu ataşat încă mai mult de noi. A fost mişcat şi lăuda destoinicia mea cu cuvinte de cea mai caldă recunoştinţă. Menţionez aceasta, nu din vanitate personală, ci fiindcă are mare importanţă faptul că Marghiloman în această afacere nu s'a arătat în „neglijeul" său politic şi fiindcă discuta cu mine adeseori aceste chestiuni, arătându-mi oarecum politica sa de partid şi predându-se oarecum nouă.

„Ca urmare a acestor împrejurări, voiu spune că Marghiloman din ce în ce mai mult se declarase pentru noi, mai întâi din recunoştinţă pentru ajutorul nostru şi al doilea fiindcă prin el căpătase curaj.

„Prin victoria electorală de atunci a lui Marghiloman, intervenţioniştii fuseseră bătuţi şi în Consiliul de miniştri, care a avut loc a doua zi, efectul victoriei se manifestă prin hotărîrea de a se păstra neutralitatea.

„E. V. vă veţi reaminti ce sume mari au fost întrebuinţate şi în acest caz pentru scopul nostru".

VII. In sfârşit la capitolul **demonstraţia agrară**, raportul vorbeşte de congresul agrar. Aminteşte apoi că, după congres, decretul regal în privinţa interzicerei exportului de cereale a fost revocat. Cu privire la această chestiune spune:

„O acţiune politică cu vederi largi cerea şi înscenarea unei demonstraţiuni agrare contra lui Costinescu şi politicei sale de export, ostilă Puterilor centrale. Contra acestei tendinţe am combinat o mare acţiune, în cursul căreia producătorii agrarieni, cari se vedeau şi ei vătămaţi prin această politică, fură întărîtaţi contra întregului cabinet şi am reuşit să atrag în partea noastră ca conducători şi luptători pe cei mai de seamă agrarieni, printre cari şi foşti miniştri...

„Efectul acţiunei mele nu a fost căderea cabinetului, respective a lui Costinescu, fiindcă guvernul s'a grăbit să cedeze, dar s'a schimbat direcţia politicei de export şi de vamă şi s'a uşurat aprovizionarea noastră".

Raportul vorbeşte apoi de deputaţiunea agrarienilor la Viena. Terminând, raportul expozeului aflat la Günther spune:

„Toate acestea nu sunt, precum am zis, de cât acţiuni parţiale şi le enumerez numai fiindcă conţin trăsături caracteristice şi fiindcă în vederea persoanelor în joc şi a marei întinderi a complicatelor acţiuni, se poate bine concepe că

spre atingerea acestor scopuri a trebuit să se cheltuiască sume foarte importante".

D-lor deputaţi! După ce v'am arătat părţile principale din raport, să examinez împreună cu D-tră referatul comisiunei Inaltei Curţi de casaţie.

Iată cum comisiunea îşi arată procedura în raportul care a fost înregistrat la ministerul de justiţie de abia la 6 Martie 1918 sub No. 4219:

„Vă reproducem aci relaţii precise ce cuprind anume acte şi în primul loc fragmente din raportul găsit la Günther, căci ori cât de mult citaţiunile îngreunează cetitul şi împiedică argumentarea, cele ce vom reproduce au însemnătate fiindcă relevează lucruri importante şi pare că oglindesc intreaga organizaţie de propagandă întreprinsă la noi în ţară pentru orientarea politicei noastre".

Data înregistrării coincide, mi se pare, cu ultima zi de guvernare a ministerului generalului Averescu, pe când la departamentul justiţiei era d. Argetoianu.

Raportul prin urmare este înregistrat după 9 luni de la data când comisiunea Casaţiei a primit însărcinarea.

Iată părerile comisiunei asupra raportului „*Euere Excellenz*" despre care v'am vorbit:

„Raportul nu este semnat, dar după cuprinsul său şi după rolul ce din corespondenţă rezultă că a avut Henenvogel, e probabil că autorul este acest abil agent. Oricum, este important că raportul s'a găsit la Günther, directorul societăţii „*Steaua Română*", este scris, după cum spune autorul lui, după cererea acestuia şi este adresat, dat fiind termenul de Excelenţă în care se exprimă, unui ministru sau unei persoane de distincţie.

„Raportorul caută în prim loc să se justifice asupra dificultăţilor ce întâmpină de a prezenta un cont detaliat de cheltueli făcute cu agitaţii şi se referă mereu la convorbirea şi înţelegerea avută cu persoana căreia i-se adresează cu privire la diferite cheltueli, pentru a întări spusele sale şi a înlătura astfel o suspectare, poate legitimă, faţă cu enormele cheltueli nejustificate cu acte în regulă".

Se va spune că raportul este anonim şi deci nu merită nici o încredere. Dar comisiunea Inaltei Curţi, după ce examinează

raportul, adaogă—şi asupra afirmaţiunilor comisiunei atrag în mod deosebit atenţiunea D-tră:

„În concordanţă cu revelaţiunile din acest raport se găsesc foarte multe scrisori în dosarul de corespondenţă dintre Rozelius şi Henenvogel, cum şi o serie de menţiuni privitoare la diferite plăţi coprinse în contul trimis de Günther lui Stauss şi mai multe chitanţe sau simple însemnări aflătoare printre actele ridicate dela *Steaua Română*".

Intocmai ca din raportul citat, vom reproduce aci din acea corespondenţă şi din diferite acte acele părţi cari au legătură cu acest raport şi pun mai mult lucrurile în adevărata lor lumină.

Astfel în scrisoarea din 15 August 1915, Henenvogel scrie lui Rozelius:

„*Universul* nu poate vâsli pe faţă în apele noastre, ci trebue să păstreze şi mai departe atitudinea lui independentă, pentru ca să nu se afle că a fost cumpărat. Despre *Universul* nu este îngăduit să se ştie că a fost vândut". (dosar pag. 42).

Iar la 31 August 1915, Rozelius răspunde lui Henenvogel:

„*Universul* a putut fi cumpărat numai după ce se desfăşurase cearta dintre soţii Dumitrescu. Eu consider cumpărătoarea ca o greşeală, căci, fără de a-l cumpăra, noi obţineam dela *Universul* tot ce voiam; eventual ar fi trebuit numai să îndoim subvenţia noastră lunară. Afacerea *Minerva* aţi luat-o odinioară din patriotism asupra D-stră şi aţi realizat-o. Ba chiar aţi cruţat imperiului mai mari sume de bani, demascând procedeul neonest al avocatului Băncei Generale . . . . Afacerea *Universul* aţi privit-o însă ca o afacere comercială, pentru care pretindeţi să vi se plătească comisionul" (pag. 48).

Anterior acestei scrisori, la 9 Iulie 1915, Rozelius scrie lui Henenvogel: „*Prin cumpărarea* Minervei *am câştigat o organizare* **independent de poştă**".

In alte scrisori găsim următoarele reflecţiuni:

„Ziarul *Ziua* este satisfăcător; a-l lăsa să cadă, ar fi o crimă faţă de Germani. Această afacere s'ar cuveni s'o rezolve profesorul Schlawe, care prin activitatea sa a dat rezultate remarcabile. El este cel mai bun cunoscător al situaţiunei din România (pag. 20 verso).

„Apoi afacerea *Adevărului* ajunsese la drumul cel bun.

Mille fusese văzut de două ori în casa lui particulară, când deodată din altă parte, fără ştirea lui Rozelius, se opera asupra lui Mille cu mari sume (cari înseamnă bani asvârliţi de geaba), ceeace a stricat mai mult decât a servit cauza.

„Acţiunea Cocea a fost cu desăvârşire de prisos. Noi făcusem tot ce se mai putea îmbunătăţi în ziare pirn cumpărări. Banii ce se dau acum sunt asvârliţi fără folos".

Mai târziu se revine şi printr'o altă scrisoare se scrie iarăşi:

„Asupra afacerei Cocea mi-am exprimat părerea; banii plătiţi pentru Cocea îi socotesc aruncaţi în vânt. Nu înţeleg cum d. Von dem Busche a permis cheltueli peste 400.000 mărci. Presupunem că . . . 400 000 mărci de acum câtva timp au fost cheltuiţi fără ştirea sa".

In aceiaşi scrisoare, făcând aluzie la Emil Nicolau, Rozelius scrie lui Henenvogel:

„Foarte cuminte că aţi primit mâna întinsă; oamenii întregi se cuvine să fie convertiţi". (Dos. pag. 25).

In dosarul de corespondenţă, din care am făcut citaţiile de mai sus, nu se arată, cum nici în raportul dela Günther, nume de parlamentari sau funcţionari cari să fi servit propagandei germane. In scrisoarea însă din 18 Decembrie 1915 (pag. 76 cu creionul) Rozelius scrie lui Henenvogel:

„După cum tocmai aflu, peste câteva zile se spune că va sosi aci principele Cantacuzino. Se înţelege dela sine că vom profita de această ocaziune pentru a vorbi cu el şi a-l utiliza în folosul afacerilor noastre".

La 30 Decembrie 1915 Rozelius scrie:

„De câteva zile mă întâlnesc adeseori cu principele Cantacuzino. Rezultatul intrevederei noastre îl veţi afla odată" (pag. 77 cu creionul).

In fine într'o scrisoare din 1 Februarie 1916 adresată lui Rozelius se confirmă primirea unei scrisori din partea principelui C. şi chitanţa lui Boch (pag. 78), unul din agenţii germani.

Cu privire la articolele publicate în *Universul* de diferiţi generali, despre cari se vorbeşte în raportul găsit la Günther, vedem în dosarul corespondenţei o scrisoare a lui Henenvogel către Rozelius din 19 August 1915, în care se spune următoarele:

„Toate articolele apărute în vremea din urmă în *Universul*, ca acel în chestia permisului de tranzit de muniţiuni, apoi cel al generalului Hiotu şi generalului Mustaţă, ar sta

în legătură cu factorii de mai sus, unde era vorba de cumpărarea *„Universului"*. *„Acești generali nu scriu personal nici un cuvânt, ci își împrumută semnătura numai"*.

Iar în legătură cu cele afirmate aci găsim chitanțe de ale generalului Mustață, prin care adeverește că a primit dela *Steaua Română* 5000 lei, 20.000 lei și 15.000 lei, toate în lunile Martie și Aprilie 1915 și fără a se arăta cauza ori titlul cu care a primit acele sume; apoi prin alte două chitanțe, din Martie și Iunie 1916, generalul Mustață atestă că a primit suma de 10.000 lei și altă dată 35.000 lei în comptul provizionului ce i-s'ar fi cuvenit din afacerile de benzină.

In alte scrisori se arată că Bogdan-Pitești a fost însărcinat cu propaganda și se vorbește de o sumă de 250.000 lei ce i-s'ar fi plătit. Se adaugă că Bogdan-Pitești și-a început activitatea cu succes, organizând în timpul din urmă întruniri în sala *Dacia*, ce urmau să fie prezidate de Fleva, dându-se acestuia o sumă mai mare (pag. 61).

In legătură cu rolul atribuit lui Bogdan-Pitești prin corespondența menționată, se vede în comptul trimis de Günther lui Stauss, când s'a dat lui Bogdan-Pitești — numele și pronumele indicate prin inițială — suma de 437.500 lei; iar în chitanțele semnate de Bogdan-Pitești și găsite la *Steaua Română* numitul adeverește primirea dela Günther, la diferite date în 1915-1916, a sumelor următoare: 80.000 lei asupra unui borderou de 120.000 lei, fără a se arăta cauza juridică a acestei încasări, 10.000 lei ca provizion pentru benzină, 15 000 lei ca onorar și 360.000 lei pentru niște acțiuni ale Societății anonime de editură *„Pallas"*, pe cari le-ar fi vândut lui Günther.

Tot în raport, cu sistemul de propagandă desvăluit prin actele comunicate în comptul trimis de Günther lui Stauss, se vede că s'ar fi plătit sume importante la ziarele și persoanele următoare: Papadopol, 270.000 lei, Heinemann 400.000 lei; Baiermann 375.000 lei, Rechid Benaiad 515.000 lei, diverse 134.000 lei, ceeace însumează 1.694.000 lei, apoi în acelaș compt găsim: Dobrescu 24.000 lei, *Universul* 60.000 lei; Drumaru 80.000 lei, *Dreptatea* 24.000 lei, *Libertatea* 40.000 lei.

Unele din sumele importante, atribuite acestor persoane, se justifică în compt în mod deosebit prin cheltueli de propagandă ce s'ar fi făcut ca: 2550 afișe contra alegerii Lucaci-Goga, broșuri 5000, meetinguri 5220 etc., ceeace de altă parte arată că persoanele

cari primeau acele sume erau agenți de propagandă germani; iar într'o sumă de 134.000 lei, la rubrica diverse, se arată că s'au cheltuit 53.000 lei cu congresul corporațiilor; apoi s'au dat diferite sume pentru publicații ziarelor: *Viitorul*[1]), *Agrarul*, *L'Indépendence roumaine*, *Eclair*, *Opinia*, *Steagul*, *Epoca*, *Bursa*, Ciorăneanu 3000, Chiriacescu 1000.

Intr'o listă aflătoare printre celelalte acte dela Günther se văd trecute ca plătite: *Universul* 300.000 lei, Mestugian 60.000, *Viitorul* 2000, *L'Indépendence 15.000; Agrarul* 4000, *Opinia* 1000, Blumenfeld 3.000, Bădărău $^1/_2$ M (ilion).

D. A. C. Cuza: Constat că Bădărău a eșit cel mai bine (ilaritate).

D. Grig. Trancu-Iași: Margh. environ 2 Mil.

D. Al. Marghiloman, președintele consiliului: Aici!

D. Gr. Trancu-Iași: Pe o fotografie după o foae de hârtie, în care e scris cu creionul, figurează iarăși: *Margh. environ 2 Mil.* Această fotografie e contrasemnată de consilierii Inaltei Curți.

Iată ce spune comisiunea Inaltei Curți cu privire la mențiunea de mai sus:

> „Această de pe urmă indicațiune pare a fi în legătură cu afirmațiunea din raportul expus mai sus privitoare la propaganda ce agenții germani ar fi făcut în favoarea alegerii lui Marghiloman ca șef al partidului conservator".

Tot aici se vede trecut: „Rubin mensualité pr. 6 mois, 5000 par mois, Remplaçant Rubin *Naționalul* 1000 plus suplement pr. services speciaux".

La dosarul cauzei se găsesc încă: chitanța lui Brănișteanu că a primit dela Günther cu autorizațiunea lui Stauss 3000, fără nici o explicație, 3 chitanțe ale lui Papamihalopol din Martie și Aprilie 1915, prin care acesta recunoaște primirea, fără a arăta cu ce titlu, a 1000, 4000 și 3000 lei.

D. A. C. Cuza: Brănișteanu acesta este prietenul lui Stere, prim-redactor al *Luminei* (Ilaritate).

D. D. Pătrășcanu: Atunci nu apărea *Lumina*.

D. Trancu-Iași: Raportul Casației continuă cu examinarea:

„O chitanță tot din Martie 1915, prin care d. Arbore recunoaște că a primit 28.000 lei în contul comisionului și în fine două însemnări pe mici foi de hârtie pentru plata a 4000 lei și

[1]) Redactorul care a luat banii—un anume Grossmann—imediat ce a fost descoperit, a fost dat afară din redacția *Viitorului*. Tot astfel Iohnsohn dela *L'Indépendance roumaine*.

6000 lei lui Blumenfeld (*Opinia* din Iaşi), această din urmă plată la 26 Iulie 1916"

Pe lângă toate acestea se mai vâd încă, spune Casaţia:

„O carte de vizită a lui Alexandru Marghiloman, prin care acesta roagă pe Günther să-i înlesnească o scurtă intreţinere cu el şi o scrisoare prin care Alex. Marghiloman scrie lui Günther în Aprilie 1916 că i-ar rămâne foarte obligat dacă ar voi să-i acorde câte-va momente d-rului Blumenfeld, avocat din Iaşi, şi să examineze cu bunăvoinţă obiectul cererii acestuia".

D-lor deputaţi! O altă chestiune importantă este chestiunea teatrelor, cinematografelor din Bucureşti.

Vă citesc după raportul Casaţiei:

„Se mai găseşte încă o convenţiune intervenită între Bonetti, ca proprietar al mai multor teatre-cinematografe, şi Günther, pentru constituirea unei societăţi române pe acţiuni având de obiect exploatarea acestor teatre. Se prevede aici că în consiliul de administraţie vor intra Bonetti şi inginer Tudor Rădulescu sau alte persoane desemnate. de aceştia în locul lor, cum şi C. Miclescu, ori altă persoană indicată de Al Marghiloman. Printr'o clauză se interzice propaganda anti austriacă-germană cu sancţiunea că, la neurmare, Bonetti va pierde administraţia şi direcţia întreprinderii, acestea trecând la unul din ceilalţi doi membrii din consiliul de adminisraţie. Printre aceste acte se mai văd şi două caete cu un cuprins stenografiat ce nu a putut fi tradus şi nişte fiole conţinând un praf, care, după instrucţiunile ce le întovărăşea, era otravă puternică fără antidot, care atacă funcţiunea inimei".

In fine din dosarul No. 3701 din 1917 al Curţei Marţiale P. S. Iaşi se vede că I. Henenvogel a declarat la diverse integatorii (pag. 25—135): 1) Că acţiunile Societăţei *Tiparul*, proprietatea Bogdan-Piteşti, la care se edita ziarul *Seara*, au fost cumpărate de Henenvogel pentru Rozelius, conducătorul agenţiei româno-germane, pe preţ de 420 până la 430.000 lei, care a fost plătit lui Bogdan Piteşti cu bani luaţi dela Banca Generală; că la tratativele pentru această cumpărare a luat parte avocatul Bosnief cu Brociner, presedintele societăţii *Tiparul*, şi Rozelius; că după ce această afacere a fost tranşată acelaşi d. Bosnief-Paraschivescu a intrat în consiliul de administraţie al societăţei *Tiparul*, şi crede de asemenea că avocatul Mihail Sipsomo ar fi

intrat în acelaş consiliu. 2) Că după terminarea acestei afaceri a urmat, zice Henenvogel, cumpărarea acţiunilor societăţii *Minerva*, care edita ziarul *Minerva*, dela Grigore Cantacuzino [1]), tot prin Henenvogel, pe preţ de 3.300.000 lei; că tratativele au fost conduse tot de Henenvogel şi că la tratative ar fi fost faţă şi avocatul M. Sipsomo, care a voit să-şi asigure un provizion de 100.000 lei, cu toate că, adaugă Henenvogel, nu fusese însărcinat cu această afacere.

Intr'un post-scriptum Casaţia adaugă următoarele:

„Omiţându-se a se transcrie după concepte câte-va date relative la propaganda în sine, le reproducem aici:

„Intr'un compt la Günther se arată că s'au încasat dela diferite bănci din Bucureşti diferite sume de bani, cari toate cifrează 37.916.000 lei.

„Nu se specifică în compt ce s'a făcut cu aceşti bani, dar în el se menţionează şi incasările a câte 2 milioane în trei rânduri, total 6 mil., la anumite date, care corespund cu indicaţiile de pe nişte cărţi de vizită ale fostului ministru german la Bucureşti, unde se văd scrise la aceleaşi date cifrele de câte două milioane, iar apoi în josul acelor cărţi atestarea de primire din partea unui oarecare Sigmund Rahmund, care se vede a liberat lui Günther acele cărţi de vizită, drept chitanţă de primirea acelor sume.

„In o scrisoare adresată lui Staus în Iulie 1916, scrisoare nesemnată, găsită la Günther, se caută justificarea unei cheltueli de 700.000 lei şi după-ce autorul scrisoarei arată dificultăţile ce a simţit de a primi rolul dificil de a se ocupa cu propaganda, spune între altele că tezaurul german aprobase în acest scop un nou credit de 10.000.000. In fine la 31 August 1915 Rozelius scrie lui Henenvogel că sumele aruncate deadreptul în Bucureşti se ridicau numai până atunci la câte-va milioane" (dos. corespondenţei Rozelius cu Henenvogel pág. 53 verso).

Domnilor deputaţi! Ceiace este şi mai grav în raportul co-

---

[1]) In interesul adevărului ţin să constat că pe cât de ticăloasă şi antiromânească a fost atitudinea prinţului Gr. Cantacuzino în timpul neutralităţii şi al războiului, pe atât de frumoasă, românească şi patriotică a fost atitudinea soţiei sale, d-na Alexandrina Cantacuzino, care a dovedit mult suflet şi curaj în timpul ocupaţiunei duşmane la Bucureşti.

misiunei este chestiunea spionajului. Găsesc necesar să reproduc întreg pasajul referitor la spionaj:

„Dar indiferent de propaganda propriu zisă practicată în modul arătat, unele scrisori cuprind pasagii cari fac să se presupună că şi acte de spionaj s'ar fi făcut. Aşa în scrisoarea dela 11 August 1915 — fila 39 — Rozelius scrie lui Henenvogel:

„Trimit acum la ministerul de războiu scrisorile dv. în original cu anexe. Comunicările pe care le faceţi au neasemănat mai mare valoare de cât s'ar bănui la prima vedere . . . . d-nii dela ministerul de războiu vă trimit de o camdată cele mai călduroase mulţumiri. Vă rog însă prieteneşte să păstraţi în secretul cel mai strict aceste raporturi".

Apoi la 25 August 1915 — fila 44 — Rozelius scrie lui Henenvogel:

„Vă mulţumesc din toată inima pentru comunicările, în adevăr extrem de interesante, pe care şi de rândul acesta aţi făcut să-mi parvină. De câte ori îmi soseşte un mesagiu al dv., sunt în măsură să ţiu o mică conferinţă d-lor interesaţi în cauză". Şi în fine scrisoarea din 20 Octombrie 1915: „Pe d. Etingher m'aşi bucura foarte mult să-l pot vedea. El este fără îndoială un om foarte inteligent. Prin mijlocirea cui va fi dobândit informaţiunile, nu ştiu. După comunicările dv., trebue să admit că la ministerul afacerilor străine s'au destăinuit şi alte lucruri mai detaliate" (pag. 61 cu cerneală).

Domnilor deputaţi! Curtea de casaţie, expunând cele de mai sus, n'a făcut decât să reproducă fapte.

Ea nu formulează inculpări de trafic de conştiinţă cu sentimente naţionale; ea expune şi-şi exprimă dezideratele de mai jos.

Pentru-ca instrucţia să fie în regulă, comisiunea Casaţiei conchide că trebue:

1) A se asculta toţi cei atinşi printr'un mod oarecare.

2) Noui cercetări şi la nevoe perchiziţiuni, pentru a complecta dosarul.

3) A se lua cunoştinţă de toate dosarele privitoare la propagandă şi spionaj ce s'ar fi întocmit de diferiţi judecători.

4) A se cere poliţiei şi siguranţei toate informaţiunile, ştirile. etc.

5) A se asculta martori și informatori.

6) Odată cercetările terminate, trebue deosebite bine rolurile celor amestecați în afacere, adică pe cei ce au traficat cu conștiința lor, etc.

Raportul e semnat de următorii consilieri ai Inaltei Curți: C. R. Manolescu, Al. Alexiu, G. Stoicescu, G. Buzdugan și N. Procopescu.

Domnilor deputați! Acestea au fost cazurile, pe cari am voit să vi le comunic. Toate sunt extrase după raportul care s'a găsit în casa de fer a lui Günther și care poartă parafa d-lui inginer Osiceanu și a judecătorului de instrucție Haralamb, după fotografia de care v'am vorbit și după raportul Curții de casație, care citează paginele din dosar și care citează fiecare scrisoare în parte. Acestea sunt piesele ce mi s'au pus la dispoziție. Altele nu.

Am considerat de datoria mea de a aduce la cunoștința d-voastră și a țărei toate lucrurile acestea.

Nu se putea ca acuzări așa de grave de corupție să planeze fără ca cei cari sunt vinovați să nu tragă cu o clipă mai înainte consecințele vinovăției lor, sau dacă nu, justificându-se, să nu planeze asupra lor bănueli atât de grave.

Așa cum am anunțat interpelarea, așa am desvoltat-o și desvoltând-o în modul cel mai obiectiv și în cadrul actelor doveditoare, cred că mi-am îndeplinit-o datoria către țară.

Iată acum răspunsul cinic și de rea credință al d-lui Alex. Marghiloman:

D. **Al. Marghiloman**, *președintele consiliului de miniștri:* D-le președinte! d-lor deputați! In interpelarea onorabilului d. Trancu-Iași ați putut auzi un ecou foarte slăbit al manevrelor, *pe cari oameni din regimul trecut le intrebuințau în contra oamenilor politici, cari, patrioți mai luminați de cât dânșii, căutau să împiedice țara de a fi târâtă în catastrofa în care neprevederea lor a asvârlit-o.*

Când ne aflam cu toți dincolo, în teritoriul încă neocupat, eram *trădătorul;* când a căzut perdeaua de fer dintre Moldova si teritoriul ocupat era absolut necesar să devin *vândutul.* Aceasta era progresiunea naturală pentru oameni cari în hipertrofia lor nebună își închipuiau că au să absoarbă viața politică întreagă a țărei acesteia, că nu vor mai avea

vre-o dată să dea socoteală de faptele lor. Numai lucrurile s'au intors altfel. Ne găsim față în față și vor constata mulți după vorba din rugăciunea morților: *că vine odată și învierea judecății.*

După ce mi-am dat seama ce se ascundea în acțiunea d-lui Take Ionescu contra mea, mi-am făcut convingerea că pot să viu înaintea Dvs., nu să vorbesc ca o victimă a unei calomnii, ci să aduc depozițiunea unui *om cinstit, martor al unei infamii* (Aplause).

Nu am avut cunoștință de acuzațiunile pe cari d. Take Ionescu le scrisese într'un jurnal, în *Evenimentul*, nu într'un jurnal liberal, în *Evenimentul*, jurnal conservator, nu am avut cunoștință de dânsele decât pe la sfârșitul lui Decembrie 1917, adică vre-o șase luni după-ce ele se produsese.

Un internat din Moldova, care beneficiase de schimbul cu un alt internat, mi-a adus fragmente informe ale apărărei, pe care Lascar Antoniu mi-o luase aici în Iași, fără să cunoască nimic din fapte, numai cu instinctul lui de conservator *că nu se putea ca șeful partidului conservator* să fi comis sau să fie expus să comită împrejurul lui ceva din ceeace a afirmat d. Take Ionescu (Aplause).

Spontaneu, când d. Take Ionescu a scris ceva, nu știu ce — pentru bunul cuvânt că nu am găsit nici o dată numerele cele două din *Evenimentul* în care s'a formulat o acuzațiune în contra mea — cercetările cele mai depline nu m'au pus în pozițiune de a reconstitui textul acuzațiunii altfel decât prin reproducțiunea ce am găsit în somația lui Lascar Antoniu. Lascar Antoniu dela dânsul a cerut, a somat să se producă actele. Nu era admisibil să afirmi că numele șefului partidului conservator se găsește în registrele lui Günther, să faci împrejurul acestor registre D-zeu știe ce atmosferă în culoarele Camerei — și să nu produci documentele!

Lascar Antoniu s'a adresat d-lui Brătianu ca el cu autoritatea lui de șef de guvern, el care a prezidat consiliul de miniștri, de care documentele au fost înaintate unei comisiuni a Curții de casație, să declare el — punea soarta mea în mâinile d-lui Brătianu! — să afirme dacă a văzut acele documente și ce se găsește într'însele.

Aţi auzit cum d. Brătianu s'a dat la o parte, şi-a spălat mâinile. Nu a declarat el odată că nu intervine în chestiuni de felul acesta?

Eu, care sunt acuzatorul d-lui Brătianu, într'un caz de felul acesta, nu aşi fi avut curajul sălbatec să fac ce a făcut d-sa.

Lascar Antoniu merge mai departe: adresează o somaţie prin portărei. Mai mult, vrea să scoată un număr special al „*Iaşului*", dar cenzura nu îngădue.

Curând însă pare că totul se stinge, nu se mai vorbeşte nimic în ziarele liberale şi acuzaţiunea d-lui Take Ionescu rămâne ca acele ecouri vagi, cari vin din depărtare şi nu ştii ce le-a produs: căderea unei stânci ori o simplă pocnitură de pistol.

Voiu fi totdeauna recunoscător lui Lascar Antoniu, nu numai pentru-că nu s'a îndoit de mine, dar pentru-că a avut curajul să ridice mănuşa la epoca în care nu-ţi şedea bine şi nu-ţi era viaţa comodă, îndată ce te solidarizai cu şeful partidului conservator (Aplause prelungite).

Interpelarea d-lui Trancu-Iaşi mi-a permis ca într'un mod fortuit să descoper că a mai fost încă un alt om, care nu este partizanul meu, nici prietenul meu personal, dar căruia patima palitică nu i-a atrofiat sentimentele de onoare, nici simţul critic. Acesta este d. Iorga.

Nu cunosc de cât de eri protestaţiunea lui Iorga în *Neamul românesc* şi dacă o citesc e numai ca să-i prezint scuzele mele că neştiind până astăzi atitudinea D-sale, nu i-am putut mulţumi.

N'am obiceiul citaţiunilor, dar poate că este interesant ca de rândul acesta cei cari aţi trăit în Iaşi să vă reamintiţi câte-va din fazele acestui fapt:

„Iată însă că un ministru citează aceste acte, le citează „într'un articol de ziar, fără ca odată cu aceasta să aducă „şi textul şi verificarea din partea magistraturei.

„Admite comisiunea acest sistem? Şi admite opinia „publică a se considera dosarele de corupţiune ca un repertoriu secret, din care să se poată scoate, ca din atâtea alte „chestiuni, arme de luptă ale celor ce se află la guvern în „contra celor ce nu sunt în măsură să facă din ele acelaş „lucru?" (Aplause prelungite).

Vă închipuiţi lesne că îndată ce am venit în Moldova, am avut grije să mă adresez la toate departamentele ministeriale, ca să mă pună în cunoştinţă dacă au acte, dosare sau ceva relativ la această chestiune, care pentru mine era absolut necunoscută.

Ministerul de justiţie mi-a dat atunci două documente: încheerea comisiunei speciale a Curţii de casaţie, ale cărei extrase aproape complecte le-a citit domnul interpelator, şi un document, tradus în româneşte, care constitue întreaga bază a acuzaţiunilor formulate pe atunci.

Aceste două acte n'au fost inregistrate decât la 6 Martie 1918 (Mişcare).

O primă întrebare: pentru ce dela Iulie 1917 până la Martie 1918, documentul acesta al Curţii de casaţie a rămas tainic, închis într'un portofoliu? Pentru ce n'a intrat în minister de cât odată cu jurământul prestat de colegii mei? Este un punct de interogaţiune, pe care unii din Dvs. il vor ghici, îndată ce vor cunoaşte desvoltarea ulterioară a faptelor.

Să încep cu documentul acesta, un fel de memoriu fantezist, mirosind a factură de agent, care vrea să ia prima sau să se justifice că a luat prima.

Rândurile dintâi ale memoriului sună cam aşa:

„Excelenţa Voastră va înţelege că nu pot să dau socoteală exactă; trăind la hotel, spionat de agenţii Antantei, expus la fel de fel de surprize din partea servitorilor hotelului, n'am putut să-mi reconstitui chitanţele şi documentele, astfel că trebue să mă credeţi pe cuvânt, când vă enumerez justificarea banilor".

Vedeţi ce parfum special!

Şi atunci acest fantezist trece în revistă toate actele politice din perioada aceea şi toate, după dânsul, au fost puse la cale de el sau a participat el la dânsele: congrese de muncitori, anchete în Bucovina, alegere de şef de partid, schimbare la faţă de ziare, hotărâri de consiliu de miniştri, mişcare agrariană, totul i-a trecut prin mâni.

Dar partea cea mai nostimă e când ajunge la alegerea mea de prezident. Se afirmă că a cheltuit o sumă fabuloasă ca să mă aleagă preşedinte al partidului conservator.

La congresul din Maiu cei cari m'au ales pe mine se chemau: Maiorescu, Teodor Roseti, Constantin Arion,

Gheorghe Stirbei, Nicu Ghica, Paul Teodoru, Titu Cananău, Lupu Kostake, frații Solacoglu, tot tineretul; dar trebue să vă citez pe toți cei cari sunt aici: frații Stroici, Dristorian — nu e nimic, — asupra acestora s'a exercitat corupțiunea!

E ceva așa de fantastic în cât un minut nu m'am oprit la faptul acesta..

Mai departe: lăudărosul spune că m'a scăpat dintr'o încurcătură de presă.

M'am pus cu multă răbdare să reconstitui trecutul și am găsit că a doua zi după alegerea mea cu o foarte mare majoritate, ziarul *Epoca* anunța că s'a exercitat o presiune considerabilă și că „s'au promis", nu s'au dat, „s'au promis" sume enorme d-lui I. Igiroșanu ca să treacă de partea mea.

I Igiroșanu era iscălit într'o moțiune a prietenilor lui Nicu Filipescu, deputați ori senatori, cari îmi făceau somațiunea să mă demit de la direcțiunea partidului conservator

Câteva zile în urmă Ionița Igiroșanu trimite la toate ziarele, până și la *Epoca*, care o înregistrase, o scrisoare de protestare că niciodată nimeni n'a făcut nici o tentativă pe lângă dânsul. De alt-fel a rămas atunci, cum fusese și înainte, prieten al lui Nicu Filipescu, deci contra mea.

Incidentul acesta obscur, îndată ce l'am văzut speculat ca o justificare importantă a celor *„circa două milioane"* — căci asta este indicațiunea — cifră pe care o dă memoriul ca cheltuită pentru alegerea mea, a atras mai în particular bănuiala mea.

Aceasta cu atât mai mult că autorul memoriului adaugă că, grație concursului pe care mi-l'a dat pentru alegere, a pătruns în intimitatea mea și după expresiunea lui pitorească „mi-a-cunoscut în neglijeul ei politica mea".

Cine este atunci autorul acestui raport? Si ce este acest raport?

Mă uit, nu are dată, nu are iscălitură, nu se știe cui este dat sau destinat: totdeauna rangul acesta „Excelența Voastră".

Citesc în urmă lucrarea specială, pe care Curtea de casație a făcut-o, — nu știu cu care cădere — și asupra acestui raport și asupra diferitelor alte documente care i-au fost prezentate. La pag. 2, chiar de la început, Curtea de casație stabilește, fără îndoială pentru dânsa, că raportul e

al lui Henenvogel. Cum întâmplător avusesem să mă ocup de o cerere de grațiere a lui Henenvogel, am aflat că dânsul e în închisoarea din Iași.

M'am dus la judecătorul de instrucție și am depus o plângere.

Raționamentul pe care l'am făcut și judecătorului de instrucție a fost: dacă Henenvogel afirmă că a cheltuit circa două milioane pentru alegerea mea, atunci din două lucruri una: sau e un escroc, care prin minciuni a voit să capete și a căpătat bani dela o legațiune străină, ori e un naiv, care a aruncat ceva parale, și atunci să se constate cui a dat paralele.

Eu nu admit ca într'un partid și împrejurul alegerei unui șef să poată să fie cineva care a luat parale; să spue Henenvogel cui a dat paralele și numai așa să scape. *Ori este o escrocherie la mijloc, ori e calomnie:* altceva nu poate fi!

Depun plângerea mea la judecătorul de instrucție și în cursul instrucțiunei aflu câteva fapte, care sunt de un viu interes pentru istoria acelor timpuri de sub regimul trecut.

Propaganda prin corupțiune a fost în toate țările, s'a executat pretutindeni, unii au operat mai cu dibăcie la noi în țară, alții mai cu stângăcie. Dar e cert că toți trebue să știm până unde acțiunea de corupție a putut atinge pe oamenii politici și pe cei cari dau o direcție politică în țara noastră.

Ce aflu la judecătorul de instrucție?

Mi-se prezintă un borderou atribuit lui Günther. Pentru o bună expunere—căci voesc să nu scindez interesul afacerei — deschid o paranteză pentru d. Günther.

D. Günther este un elvețian, mult timp director comercial la *„Steaua Română“*.

L'am cunoscut și toți acei cari l'au frecuentat îl arată ca pe un om foarte onorabil, foarte serios, care era în relațiuni cu toată lumea politică sau de afaceri din țară, printre care trecea chiar de filo-francez. Nimeni, dar absolut nimeni nu ar fi putut bănui că Günther putea să facă operă de propagandă prin bani în țară. Mi s'a arătat, zic, fotografia unui borderou atribuit lui Günther, în care se găseau notate pe pagina I o serie de însemnări, de subvenții acordate zia-

relor sau oamenilor politici, note cari par a fi din Octombrie şi Noembrie anul 1915 până în momentul plecărei în 1916.

Iar pe pagina a doua, sus, într'un colţ, se găseşte singură o adnotare cu creionul: «*Margh. environ 2 mil*".

Evident că am văzut documentul acesta cu o vie curiozitate, dar fără alt sentiment ,căci menţiunea că s'au cheltuit pentru mine două milioane nu mă interesa. Să se răfuiască Günther cu cei cari i-au luat paralele, dacă i s'au luat.

Am făcut însă pe dată unele reflecţiuni.

Cum se poate ca borderoul acesta să fie scris tot numai în nemţeşte şi singura menţiune, care mă priveşte, să fie făcută în franţuzeşte?

Pentru un om care ştie limba franceză, nu este o greşeală de ortografie, când se notează „*mil*" (millions) cu un singur *l*?

Iar pentru un om care însemnează cifrele până la sutime, de ce când ajunge la cifra de două milioane el scrie: *environ deux millions?*

Foarte curios lucru la un contabil aşa de precis ca el: să treacă în cont două milioane numai cu aproximaţie!

In fine o ultimă reflecţiune: de ce, într'o socoteală în care se înregistrează pe rând tot ce se presupune că s'a dat din 1915 până la August 1916, deodată figurează ca ultimă adnotaţie o presupusă cifră din Maiu 1915?

Rămâne ca judecătorul de instrucţie să constate dacă o mână foarte puţin dibace nu a stat să adauge acest rând, pentru a pune în concordanţă borderoul cu afirmaţia din raportul anonim că s'au cheltuit cu alegerea mea „circa două milioane".

D. **Pătrăşcanu:** Nu se cunoaşte scrisul?

D. **Alex. Marghiloman,** *preşedintele consiliului:* E o prefacere de scris, este o scriere vizibil prefăcută. Dar pe mine nu mă priveşte; aveam numai curiozitatea să văd cum are să se deslege enigma aceasta.

Acum vin descoperirile interesante.

Judecătorul de instrucţie chiamă pe Henenvogel, presupus autor al raportului, desemnat de Curtea de casaţie ca autor al registrului.

Henenvogel declară: dar în viaţa mea nu am scris aceasta şi proba cea mai bună că nu am scris este că la înce-

putul actului autorul scrie că el trăeşte la hotel, unde are să se ferească de sertarele hotelului.

Dar eu, Henenvogel, sunt cetăţean român, am casa mea, am domiciliul meu, sunt membru al clubului liberal (aplause); cum voiţi, ca eu, Henenvogel, cu domiciliul cunoscut, cu imobilul meu, să scriu către aceia cari mă cunosc, că trăind la hotel, nu am putut să-mi procur documentele necesare?

Henenvogel mai face şi o demonstraţie la toate neverosimilităţile din acest raport.

Dar întrebat: cunoşti pe d. Marghiloman? El răspunde: în viaţa mea nu am pătruns în casa d-sale.

Aceiaşi declaraţie o fac şi eu: nu ştiu cum e la faţă d. Henenvogel şi acesta este omul care a pătruns în casa mea ca să vază politica mea în „neglige"!

După constatarea aceasta vine a doua, care nu e lipsită de o savoare particulară, pentru cunoaşterea moravurilor poliţieneşti din timpul acela.

Judecătorul de instrucţie, pasionat pentru descoperirea adevărului, vrea să se urce la origină şi să afle cum a intrat actul presupus al d-lui Henenvogel, cum au intrat borderoul Günther şi restul corespondenţei pe mâna justiţiei.

Se chiamă d. Osiceanu, fost şi d-sa inginer la „*Steaua*", numit pe urmă de guvern administrator secuestru al „*Stelei*".

I-se pune chestiunea: D-voastră aţi dat documentele guvernului? Şi este o întreagă istorie foarte edificatoare cum aceşti onorabili ingineri declară că 15 zile de-a-rândul s'au adresat parchetului ca parchetul să vie să asiste la deschiderea casei de fer, a cărei cheie era la un funcţionăraş dela „*Steaua*", care nu mişcase de loc.

Parchetul, nevenind, inginerii se întâlnesc cu d. judecător Haralamb, judecător de instrucţie la Buzău şi care avea, pare-se, delegaţiune specială pentru afaceri de spionaj.

Deşi d. Haralamb n'a instrumentat ca judecător, se oferă să asiste pe ingineri la deschiderea casei de fer pentru inventarierea documentelor. Se inventariază deci documentele, se identifică fiecare document special cu iscălitura d-lor Haralamb, Osiceanu şi Mătăsaru şi aşa făcut dosarul, se

renunţă la dispoziţiunea instanţelor administrative şi judecătoreşti.

Intrebare: borderoul acesta l'aţi găsit D-voastră?

Şi d-nii Osiceanu şi Mătăsaru răspund: niciodată. Intre documentele găsite de noi n'a figurat niciodată borderoul acesta şi proba cea mai bună este că pe când noi am identificat cu iscăliturile noastre toate documentele, până şi plicurile, documentul acesta nu poartă nici o identificare pe nici o faţă. (Sensaţiune).

Rămâne de cercetat asupra acestui punct capital. D. Haralamb, fiind în teritoriul ocupat, n'a putut însă să răspundă la citaţiunea judecătorului, dar în definitiv d. Osiceanu, liberal, — mi-e ruşine, când e vorba de un martor, să spun dacă este liberal sau conservator, dar aşa sunt obiceiurile la noi în ţară, încât dacă din nenorocire d. Osiceanu ar fi fost membru al partidului conservator, s'ar fi găsit cineva să zică că a făcut mărturie de complezenţă...

Voci: Desigur!

D. Alex. Marghiloman, *preşedintele consiliului*... deci d. Osiceanu vine să afirme: „n'am văzut documentul acesta, nu l-am găsit, nu s'a dat de noi şi proba este că nu l-am identificat". Exact acelaş lucru îl spune şi d. Mătăsaru.

Insă şi unul şi altul adaugă că s'au mai făcut pe urmă la diferite domiciliuri perchiziţiuni vre-o 15-20 zile în urmă de d. Corbescu, prefectul poliţiei (Sensaţie) şi dacă s'au mai adus şi alte documente, probabil că sunt rezultatele cercetărilor mai fructuoase ale prefectului de poliţie (Ilaritate).

Iată, domnii mei, elementele procesului.

Cred că v'aşi păgubi pe D-tră şi m'aşi micşora pe mine dacă aşi adăoga o trăsătură măcar la enunciaţiunea simplă a faptelor.

Două lucruri însă voesc a constata: că pe acte de felul acesta, cari, bine înţeles, n'au nici o valoare juridică, a căror sulemeneală e treaba justiţiei să o urmărească mai departe, a căror neverosimilitate sare în ochii tuturor, pe documentele acestea măsluite nici un liberal n'a cutezat să afirme o acuzaţiune în contra mea. Singurul om, care şi-a permis-o, este acel al cărui suflet nu admitea pentru ispăşenia păcatelor lui decât cariera servilă, dar lucrativă de chelner în nu ştiu care cafenea din America şi că numai într'un jurnal con-

servator s'a putut strecura o acuzaţiune atât de ruşinoasă (Aplause). Vorbesc, domnii mei, fără nici o ură, pentru că nu socotesc ca măcar unul dintre D-voastră să poată face acelui jurnal măcar onoarea să-l întrebe: Caine ce ai făcut cu fratele tău Abel?

Oamenii aceştia au crezut că mă desonorează. Spuneţi D-voastră, cine iese din desbateri complect desonorat? (Aplause îndelung prelungite. Adunarea ovaţionează în picioare).

După cuvântarea primului ministru Marghiloman, care va rămâne pentru toate timpurile un model de sofisticărie şi cinism, a luat din nou cuvântul în replică d. Gr. Trancu-Iaşi, care, nedeclarându-se mulţumit cu expunerea preşedintelui de consiliu, a insistat şi 'i-a cerut din nou să facă cât mai deplină lumină şi cât mai curând, pentru-ca să nu mai planeze nici o bănuială de corupţie asupra primului ministru al ţărei.

Din textul discursului d-lui Trancu-Iaşi, ca şi din textul răspunsului dat de d. Alex. Marghiloman interpelărei acestuia, discursuri nepublicate în *Monitorul oficial* — *et pour cause* — dar puse mie la dispoziţie cu multă bunăvoinţă decătre însuşi d. interpelator, care, în treacăt fie zis, este un om foarte ordonat în actele şi archiva sa, rezultă neîndoios următoarele două fapte:

1. Că d Marghiloman nu a izbutit să dărâme cu nimic grava acuzaţie ce i-s'a adus şi i-se aduce mereu că a luat bani dela Nemţi ca să facă *politica lor* — cu totul opusă conştiinţei şi aspiraţiilor naţionale ale neamului nostru—şi

2. Că în lipsa de probe, d. Marghiloman a recurs în apărarea sa la afirmaţiuni nefundate şi la sofisme cinice şi revoltătoare, astfel încât întreaga acuzaţie stă şi azi în picioare cu aceiaşi tărie ca şi la 1918, aşa că ţara aşteaptă încă dela şeful partidului conservator- progresist să prezinte sau probe serioase de nevinovăţie sau o declaraţie de *mea culpa*, pentru-ca acest ruşinos capitol din istoria războiului nostru să fie închis cu un ceas mai curând, în însuşi interesul reputaţiunei fostului prim consilier al Tronului din vara anului 1918.

Şi d. Marghiloman nu se poate plânge că nu 'i-s'a dat ocazia să se explice. D-sa a avut marea şi nemeritata

cinste de a face parte din primul Parlament al României-Mari, — în înfăptuirea căreia nu numai că n'a crezut o clipă, dar chiar a combătut-o cu convingerea produsă de sonicitatea aurului nemțesc, — și totuși timp de 3 luni de zile, cât a durat viața acestui Parlament, n'a binevoit să ia cuvântul ca să se disculpe în fața țărei, care a înghețat când de pe buze ardelenești, naive și necunoscătoare a luptelor noastre, 'i-s'a adus, în plină Cameră, omagiul luxuriant de *„mare patriot!“* Este adevărat că d. A. Marghiloman s'a înroșit de emoție în momentul producerei acestei scene de inconștiență, care, fără îndoială, va rămâne o veșnică pată pe faima acestei prime adunări eșite din exercițiul votului universal!

Opinia publică din țară însă n'a întârziat să tragă concluziile firești ce se impuneau de acest fenomen intristător. Intr'adevăr, la nouile alegeri prezidate de guvernul generalului Averescu, cu toată libertatea în care s'au făcut, alegătorii, ingrați, dar luminați, au crezut nimerit să lase de astă-dată pe d. Maghiloman să ofteze îndelung și bine după un loc în Parlament, ceea-ce, după mine, este o greșeală, căci poate, intrând și în al doilea Parlament al României-Mari, ar fi simțit poate nevoia unei spovedanii cinstite în marea chestiune a corupției germane, a cărei victimă a căzut el însuși de dragul politicei nemțofile.

Dar ce poți să-i faci poporului „nerecunoscător“? Verdictului său, tăios și fără apel, trebue să ne supunem toți muritorii, chiar și cei protejați de capete încoronate ca cele dela Doorn și Lucerna!

Dacă d. Marghiloman n'a putut răzbi în Parlamentul făurit de d. general Averescu, acest Parlament, din atenție pentru d-sa și pentru alții ca d-sa, a crezut cu cale, împins de interese superioare de asanare morală, să limpezească odată pentru totdeauna supărătoarea chestiune a dosarului Günther și peste tot a corupției germane din timpul neutralității noastre.

Intr'adevăr, profitând de o penibilă explicație a d-lui Duiliu Zamfirescu, președintele Camerei deputaților, în afacerea acuzărei ce 'i-se adusese de ziarul *România Nouă* cum-că ar fi luat în 1915 dela Nemți, prin Banca generală română, suma de 46.000 lei pentru o conferință ținută la Academia Română în chestia Dardanelelor, conferință în care

s'a luat apărarea intereselor nemţeşti, d. I. Mihalache, cunoscutul deputat de Muscel, a făcut Camerei, în şedinţa dela 1 Decembre 1920, următoarea propunere iscălită de mai mulţi deputaţi:

Domnule preşedinte,

Subsemnaţii deputaţi, ascultând expunerile d-lui deputat Duiliu Zamfirescu, preşedintele Adunării deputaţilor, în chestiunea sa personală cu dr. Creangă, directorul „Băncii Generale a ţării româneşti", şi luând cunoştinţă de acuzaţiunea ce s'a adus d-lui preşedinte, că ar fi fost amestecat în afacerea Günther, al căreia dosar a fost trimis într'o afacere judiciară înaintea Curţei de casaţie, vă rugăm să binevoiţi a interveni, de urgenţă, locului în drept, spre a se trimite acestei Camere întreg dosarul Günther şi a se alege o comisiune parlamentară, care, după ce va cerceta dosarul şi va ancheta cazul personal al d-lui preşedinte Zamfirescu, în toată întinderea lui, să refere Adunării deputaţilor, pentru a se pronunţa, în deplină cunoştinţă de cauză, asupra acestei chestiuni personale.

Primită în aplause atât din partea minorităţei cât şi a majorităţei, propunerea aceasta era să fie făcută, în numele partidului naţional liberal, de către d. deputat G. G. Mârzescu, care, văzând că d. Mihalache i-a luat-o înainte, a cerut cuvântul şi a făcut Camerei următoarea declaraţiune:

D. G. G. Mârzescu: D-le preşedinte, dacă ştiam că d. Mihalache va citi propunerea ce v'a citit adineauri, nu i-aşi fi cedat cuvântul, pentrucă, în numele partidului naţional-liberal, voiam să fiu cel dintâi care s'o formulez (Aplause).

Ne asociăm la cererea de a se aduce imediat dosarul Günther înaintea Parlamentului. (Aplause din partea majorităţii). Acest dosar nu ne priveşte întru nimic şi cunoscându-l, vă asigurăm de mai înainte că nu vom fi noi aceia cari să regrete aducerea lui aci.

Voci: Foarte bine, foarte bine!

D. Tilică Ioanid: A stat la Dv. acasă şi aţi scos ceea-ce vă interesa (Sgomot).

D. G. G. Mârzescu: Să se aducă dosarul şi veţi putea

constata înşivă că nu s'a făcut nici un triaj; că a eşit din mâinele noastre aşa cum a fost primit. De altminteri această bănuială nici nu este admisibilă, pentrucă dosarul a fost încredinţat spre cercetare şi păstrare unei comisiuni de înalţi magistraţi, pusă sub preşidenţia primului preşedinte al Inaltei Curţi de casaţie şi justiţie. Aceştia erau cei dintâi interesaţi ca dosarul să fie bine conservat şi veţi vedea, repet, că nu noi vom avea a regreta aducerea lui în discuţia publică.

In ceeace priveşte afirmaţiunea că ziarul *Viitorul* figurează pe listele Gunther, d. Tacke Ionescu vă poate lămuri că pe acele liste figurează alăturea de *Viitorul* şi ziarul lui Nicu Filipescu *Epoca* şi toate ziarele cari au susţinut politica naţională. Toată lumea ştie însă că nu erau vizate ziarele şi partidele ce reprezentau, ci câţiva ziarişti corupţi, cari au încercat să strecoare în ziarele partidelor naţionale articole sau publicaţii favorabile politicei germane. Am fost între toţi însă singurii cari am destituit imediat din redacţiile ziarelor noastre pe cei doi ziarişti corupţi [1]).

D. M. D. Berlescu: Eu i-am concediat.

D. G. G. Mârzescu: Prin urmare e adevărat şi suntem în drept să cerem cu toată energia aducerea dosarului Günther.

O voce: Complect.

D. G. G. Mârzescu: Da, aducerea lui complect, aşa cum l'am lăsat noi.

O voce: A fost în mâini particulare.

D. G. G. Mârzescu: N'a fost în mâini particulare, a fost în mâinile organelor oficiale, a acelor cari reprezentau atunci autoritatea Statului.

O voce: Unde este acum?

D. G. G. Mârzescu: V'am spus, a fost încredinţat unei comisiuni de magistraţi, prezidată de primul-preşedinte al Curţii de casaţie. Ce mai vroiţi?

Camera, adoptând cererea formulată de d. I. Mihalache, la care s'a asociat îmediat şi d. G. G. Mârzescu, a ales următoarea comisiune parlamentară ca să primească faimosul dosar, să-l studieze şi apoi să depună pe biroul

[1]) E vorba de ziariştii Iohnsohn dela ziarul *L'Indèpendance roumaine* şi de Grossmann dela *Viitorul*, cari au fost daţi afară imediat ce au fost prinşi cu mâţa în sac.

adunărei un raport amănunţit asupra rezultatului cercetărilor sale: *M. Berlescu*, preşedinte; *C. Davila*, vice-preşedinte; *V. Haneş* şi *Radu Patrulius*, secretari; *P. Dragomirescu*, *D. Grozda*, *Stan Ghiţescu*, *Tilică Ioanid*, *D. R. Ioaniţescu*, *Virgil Potârcă*, *Anibal Teodorescu*, *C. R. Sturdza*, *V. Madgearu*, *dr. Aurel Dobrescu*, *M. Popovici*, *I. Pelivan*, *T. Dragu*, *Stelian Popescu* şi *Dimitrie I. Nicolaescu*, membrii.

Dosarul a fost trimis la Cameră de către ministerul justiţiei în ziua de 15 Decembre 1920.

Este interesant de relevat faptul că în primele zile ale lunei Ianuarie 1921, d. Alexandru Marghiloman s'a simţit îndemnat să adreseze preşedintelui Camerei o scrisoare, prin care cerea ca să fie ascultat şi d-sa de către comisiunea parlamentară aleasă pentru cercetarea dosarului Günther.

Comisiunea a aprobat cererea d-lui Marghiloman şi în ziua de 8 Februarie 1921 şeful conservatorilor progresişti a apărut în faţa ei, expunând timp de 3 ore apărarea sa. Asupra acestei expuneri, d. G. Rosin face în ziarul *Adevărul* din 9 Februarie 1921 următoarele constatări:

In prima parte a acestei expuneri, d. Marghiloman a negat orice legături pe cari le-ar fi avut cu şefii organizaţiei de propagandă germană.

D-sa a declarat că cunoştea pe mulţi dintre agenţii germani, întrucât aceştia făceau parte din personalul legaţiunei germane.

D. Marghiloman în tot cursul expunerii sale a încercat să înfluenţeze pe membrii comisiunei de anchetă printr'o întreagă serie de diversiuni.

Astfel, profitând de faptul că unul din membrii acestei comisiuni l'a întrebat dacă între venirea sa la guvern şi relaţiile pe cari le avea cu puterea de ocupaţie a existat vre-un fel de legătură, d. Marghiloman a vorbit aproape trei sferturi de oră, arătând împrejurările în cari şi-a constituit cabinetul în 1918.

D-sa arată cum exprimându-i lui Kühlmann dorinţa de a forma guvernul, acesta i-ar fi spus: *„Nu te sfătuesc intri într'o astfel de încurcătură"*.

Cum însă, continuă d. Marghiloman, mă angajasem

față de rege să mă pun la dispoziția lui atunci când va fi nevoe de mine, am trecut peste cele spuse de Kühlmann, plecând la Iași spre a forma guvernul, după ce am primit în prealabil asigurarea reprezentanților Puteriler centrale că acestea renunță la schimbarea dinastiei.

In partea a doua a ședinței comisiunei de anchetă, s'au făcut câteva precizări cu privire la felul în care a luat ființă dosarul Günthtr. Intr'adevăr comisiunea de anchetă a stabilit că autorul raportului aflat la dosar nu este Henenvogel, cum se credea la început, ci un anume Aidinger, un agent din cel mai apropiat anturaj al lui Czernin.

D. Marghiloman declară că cunoștea bine pe acest Aidinger, dar că nu și-a închipuit vre-odată că putea fi șeful propagandei gesmane, întrucât era totalmente lipsit de calități intelectuale și *morale* pentru a putea ocupa o astfel de funcțiune.

Totuși comisia a stabilit că la un moment dat Von dem Busche a însărcinat pe Günther cu verificarea conturilor lui Aidinger.

Günther, care până aci nu avusese nici un rol în opera germană de corupție, a cerut lui Aidinger — despre care Berlinul avea impresia că cheltuește banii în profitul său — un bilanț al felului în care a împărțit cele 16 milioane luate dela legația germană.

Aidinger a făcut acest raport, care, trimis lui Busche, începe cu cuvintele „*Excelență Voastră!*" și figurează în dosarul Günther.

Scrisul este al lui Günther, dar comisia pretinde că acesta scria după indicațiile lui Aidinger.

Neputând legitima toți banii cheltuiți, Aidinger întoarce fila pe care înscrisese primele socoteli, pentru-ca să adaoge: „*Margh. environ 2 millions*".

Impresia membrilor comisiei de anchetă este că d. Marghiloman n'a luat acești bani, dar că d-sa avea cunoștință de faptul că Nemții au cheltuit o sumă importantă pentru a provoca alegerea sa ca șef al partidului conservator.

Comisiunea a reproșat în această direcție d-lui Marghiloman faptul că judecătorul de instrucție Bușilă, care a fost însărcinat de d-sa la Iași cu studierea dosarului Günther, a declarat atunci că scrisul din dosar nu este al lui Günther, ci al unor *rău-voitori*.

D. Marghiloman a răspuns că regretă acest lucru, care, dacă s'a întâmplat, se datorește faptului că judecătorul Bușilă n'a avut la îndemână toate actele, cari să-l poată aduce la concluziunile la cari a ajuns comisia de anchetă.

Tot în această chestiune, ziarul *Viitorul* publică următoarea notă judicioasă:

Ziarele dau amănunte asupra celor petrecute în ședința de eri a comișiunei parlamentare pentru cercetarea dosarelor corupțiunei germane. La această ședință a asistat și d. Marghiolman și față cu d-sa comisiunea parlamentară a stabilit că însemnarea din dosarul Gunther, constând din cuvintele *„Margh. environ 2 millions“*, este scrisă de mâna lui Aidinger, autorul raportului către ministrul german Busche.

Dacă relevăm acest lucru, care reiese astăzi clar din constatările comisiei de anchetă, o facem pentru că la Iași d. Marghiloman și amicii săi din Parlamentul de atunci, ca și presa d-sale, susțineau că aceste cuvinte ar fi fost adăugate în urmă de o altă mână și anume de persoane din partidul liberal, cari au avut în mână acest dosar.

Azi adevărul iese la lumină. Cuvintele acelea fac parte din însemnările originale făcute de corupătorii germani și ceeace presa liberalăn'a putut rectifica la Iași din cauza cenzurei,a făcut-o azi comisiunea parlamentară.

Comisiunea parlamentară, pentru complectarea informațiunilor sale, a mai ascultat, în afară de d. Marghiloman, și pe d. general Mustață, trecut și d-sa în registrul Günther cu sume de bani, apoi pe Henenvogel, unul din agenții principali ai corupției germane, etc. Totuși până azi, 22 Aprilie 1921 — data când scriu aceste rânduri — comisiunea nu și-a depus încă raportul său, deși au trecut 4 luni și jumătate dela instituirea ei.

Dornic fiind, atât în calitatea mea de deputat, cât și ca publicist, să fiu pus în posesia mult așteptatului raport, m'am adresat în diferite rânduri d-lui C. Davila, vice-președintele comisiunei și chiar raportorul ei, ca să-mi comunice când își va depune pe biroul Camerei raportul în chestie. Mi-a răspuns într'una din zile că dorința mea și a Camerei de altfel va fi satisfăcută cu siguranță în ziua de 22 Aprilie, data când Parlamentul urma să ia vacanță de serbătorile Paștelor.

In această zi m'am prezintat din nou d-lui Davila, conform promisiunei sale, şi l'am întrebat dacă îşi depune raportul ca să-mi pot lua o copie după el şi astfel să-l aduc la cunoştinţa opiniei publice, făcându-i loc în volumul de faţă.

Mare mi-a fost mirarea, când d. Davila mi-a răspuns:

— Regret, dar nu-l pot încă depune!

Neputându-mi stăpâni mirarea, am încheiat scurta mea convorbire cu d-sa, zicându-i:

— Va să zică *muşama naţională!*

M'am întrebat mult atunci, care poate să fie cauza acestei întârzieri puţin reverenţioase de altfel chiar faţă de Cameră, care era în dreptul ei ca, după aproape 5 luni de zile, să poată lua cunoştinţă de conţinutul unui dosar în jurul căruia s'a făcăt atâta vâlvă şi scandal, pentru a putea aviza apoi la sancţiunile ce va crede de cuviinţă. Şi m'am întrebat cu atât mai mult, cu atât ştiam că însuşi preşedintele Camerei, d. Duiliu Zamfirescu, ceruse si d-sa, fiind secundat şi de d. deputat M. Berlescu din majoritate, ca dosarul Günther să fie adus pe biroul Camerei, pentru-ca ţara legală să poată lua cunoştinţă de el şi să înfiereze precum merită pe vinovaţi.

Explicaţia amânărei la calendele greceşti a depunerii acestui raport buclucaş pe biroul Adunărei deputaţilor am găsit-o numai răsfoind colecţiile ziarelor bucureştene din ultimul timp. Intr'adevăr iată ce întrebare categorică găsesc publicată în *Viitorul* cu data de 2 Martie 1921:

Intrebăm comisiunea de anchetă parlamentară, care cercetează actele dosarelor Günther şi Rozelius, dacă este sau nu adevărat că d. Duiliu Zamfirescu-Reşiţa, preşedintele Camerei, se află trecut în cel din urmă dosar al corupătorilor germani cu suma de 6000 lei.

Aceasta bine înţeles afară de zecile de mii de lei pe cari d. Duiliu Zamfirescu-Rozelius, preşedintele panamist al Camerei române, le-a încasat prin Banca Generală,— afacere la care încă d-sa n'a răspuns, prefăcându-se că confundă această chestiune cu dosarul Günther.

Preşedintele Camerei, care a rostit discursuri filo-ger-

mane la Academia Română, este deci de două ori clientul corupătorului german Rozelius, odată în afacerea făcută prin Banca Generală și a doua oară e direct trecut în dosarul Rozelius.

Dacă lucrul nu e adevărat, comisiunea de anchetă parlamentară n'are decât să-l desmintă.

Suntem siguri însă că faptul nu va putea fi desmințit, findcă e perfect adevărat, și el se adaugă la dosarul moral, așa de încărcat, al d-lui Duiliu Zamfirescu-Reșița.

...Și totuși Camera continuă să fie prezidată de acest personagiu, așa de compromis.

Cum la această întrebare precisă d. Duiliu Zamfirescu nu a putut răspunde nimic, dovedindu-o drept calomnioasă, cititorul are ușor și explicația motivului pentru care d. C. Davila amână și iar amână depunerea raportului său.

Opinia publică însă — și aceasta ar fi de dorit s'o înțeleagă și d. Davila — nu este așa de naivă ca să nu priceapă rostul acestor amânări cu un anumit tâlc, dar cari în realitate nu fac decât să confirme pe deaîntregul actele grave și nedemne ce figurează în dosarul Günther pe socoteala d-lui Alex. Marghiloman și în dosarul Rozelius pe socoteala d-lui Duiliu Zamfirescu.

Acesta este adevărul trist și gol — și un viitor apropiat îl va dovedi cu prisos, spre marele interes al purificărei vieței politice a României Mari, pe a cărei arenă nu mai au ce căuta oamenii dovediți că au fost, *din interes*, în slujba Nemților și a Ungurilor, dușmanii seculari ai neamului românesc.

Conducătorii de azi ai poporului nostru nu trebue să scape din vedere că și în viitor — poate chiar mai mult decât pân'acum — ei au datoria să-și îndrepte toate forțele spre a face să domnească în tot cuprinsul țărei o viață națională adevărată cât mai vie și mai intensă, singura garanție a existenței statului român unitar.

Ei bine, această viață națională nu poate avea nimic comun cu fenomene profund întristătoare ca cele de cari ne vorbește faimosul dosar Günther decât într'un singur scop și anume: Dosarul Günther, ale cărui amănunte noi, cei din

vechiul regat, le-am trăit și le-am văzut desfășurându-se cu toată amploarea lor imorală în jurul nostru, va da prilej fraților noștri din provinciile alipite să cunoască mai bine focarele putregaiului moral din alcătuirea noastră politică, spre a se feri de contactul lor molipsitor.

CAPITOLUL XX

Un cuvânt sincer către frații din Ardeal

Consider drept o datorie sufletească ca, de încheierea acestei lucrări, să adresez un ultim și sincer cuvânt fraților mei din Ardeal, arătându-le, pe baza unei îndelungate experiențe de ziarist practicată în ogorul național cu inimă și căldură timp de 30 ani în presa din București, cum trebue să privească ei măreața operă de azi a României Mari, această admirabilă piramidă ridicată din voitele jertfe ale neamului nostru, clădită din sute de mii de trupuri și sfințită cu un potop de suferinți, de lacrimi și de sânge.

Mormintele modeste ale părinților și strămoșilor mei din cimitirul Abrud-satului sunt mărturie că rândurile acestea sunt ieșite din sufletul leal și entuziast al unui ardelean, care azi, când s'a făcut dreptate neamului românesc, nu mai are altă dorință decât aceea de a vedea că armonia și buna înțelegere domnesc între toți frații săi de același sânge.

Dacă această armonie binefăcătore ar stăpâni toate inimile românești, de sigur că rândurile de față nu 'și-ar mai avea nici un rost, dar, din nenorocire, nu este așa. Mai mult ca ori când, pizma și ura s'au vârât între noi azi, când avem atât de mult de lucru, atât de mult de îndreptat și de curățit, când ne stă înainte o operă imensă și pe care nu o vom putea duce la bun sfârșit decât prin colaborarea tuturor fiilor neamului nostru.

Iată deci scopul acestor șire: să ne reculegem, să ne revizuim conștiințele și să ne așezăm pe muncă serioasă

pentru consolidarea României întregite. Oricare ar fi fost părerile unora înainte războiu și oricare ar fi învinuirile pe cari ni-le putem aduce unii altora, să încetăm odată cu recriminările și să nu pângărim memoria a ceeace a fost frumos și curat în acest războiu, să nu aruncăm umbră asupra urmei luminoase, care a rămas după dânsul.

Și în această pzivință mă adresez în special iubiților mei frați din Ardeal, cari, amestecându-se în luptele dintre partidele politice din regat pe tema războiului de eliberare, comit, din necunoașterea reală a împrejurărilor, greșeli nepermise și aprecieri nedrepte.

Iată un caz elocuent:

O neașteptată și cumplită durere a fost pentru mine, când mi-a fost dat să constat, în toamna anului 1919, că există frați de ai noștri ardeleni, cari credeau *că România-Mare e opera întâmplărei.* O asemenea profund eronată credință am văzut-o încuibată chiar la unii conducători politici din Ardeal — și pentru a ilustra cu probe afirmațiunile mele, voiu spune că persoana, care m'a uimit cu o asemenea declarațiune necumpănită, a fost d. dr. Victor Bontescu. pe atunci membru al consiliului dirigent și șef al resortului comerțului și agriculturei din Sibiu, devenit câte-va luni de zile în urmă ministru de industrie și comerț în primul guvern parlamentar al României-Mari, prezidat de d. dr. Alex. Vaida-Voevod.

D. dr. V. Bontescu mi-a mărturisit, fără nici o jenă, într'o conversație avută cu d-sa în casa d-lui dr. D. Popovici din Str. Lascar Catargiu, că *„România-Mare s'a făcut numai grație unui concurs fericit de împrejurări și că Românii din vechiul regat n'ar trebui să se împăuneze prea mult cu laurii acestei minuni!“*

La auzul acestor cuvinte, cari îmi păreau din lumea beznei, am rămas înmărmurit și protestând în numele celor 800.000 de fii glorioși ai micei Românii, căzuți pentru înfăptuirea idealului național, m'am cutremurat la gândul că ce mentalitate aduc la București unii dintre fruntașii fraților noștri din Ardeal.

Numai scepticii și orfanii de suflet, cari măsoară fenomenele vieții cu lupa sau cu compasul, pot risca asemenea afirmațiuni ce necinstesc un neam.

Nu. România-Mare este izbândirea celui mai sfânt și mai mândru vis, pe care îl trăim noi cei fericiți în clipele de azi. Ea nu este urzitura întâmplărei sau a unui concurs norocos de împrejurări. România-Mare este rezultatul voinței colective a poporului românesc din vechiul regat, care, prin politica instinctului său național, s'a hotărât să facă, într'un moment prielnic, cele mai uriașe sacrificii în scop de a aduce-la sânul său pe toți frații săi subjugați.

Nu trebue să uite frații noștri din Ardeal că politica aceasta a instinctului național, adică a unirei tuturor Românilor într'un stat mare și puternic, a fost totdeauna în gândul bunilor și marilor Români din vechiul regat, mai ales de la 1859 încoaci, după unirea Moldovei cu Muntenia. Au fost însă vremuri când patriotismul era mai mult în inimi decât în fapte.

In ce privește faptele, Românul are o vorbă plină de înțelepciune: *fiecare faptă la vremea ei!* Dar o dovadă că fruntașii politici din mica Românie au avut între primele lor preocupări marea chestiune a unirei tuturor Românilor este și următoarea: La 1866, când a fost bătută cea dintâi monedă românească sub Vodă Carol, devenit mai târziu regele Carol I al României, guvernul de atunci i-a pus inscripția: „*Carol I, domnitorul* **Românilor**“. Numai în urma protestărei guvernului austro-ungar, monedele au fost retrase și s'au bătut altele cu inscripția: „*Carol I, domnitorul* **României**“. Acei bătrâni, cari s'au dus și sunt astăzi pulbere, purtau toți în piepturile lor inimi calde și iubitoare de neam. Ei au pus zi de zi bazele României Mari, a cărei înfăptuire a fost hărăzită însă de istorie urmașilor lor, adică generației eroice de azi, care în mod ascuns, dar abil și patriotic a ajutat permanent toată mișcarea politică și culturală din Ardeal, iar când a crezut momentul prielnic, a părăsit dintr'o dată o politică tradițională de aproape 40 ani și a intrat în războiu în contra aliatei sale de până eri, Austro-Ungaria, în scopul mărturisit al eliberărei, cum se accentuiază prin însăși declarația de războiu.

Intr'adevăr, în nota comunicată de ministrul României Ballplatz-ului din Viena, în seara zilei de 14 (27) August 1916, guvernul d-lui Ion I. C. Brătianu declara următoarele contelui Berchtold, cancelarul monarhiei austro-ungare:

„România, împinsă de dorința de a contribuì să grăbească sfârșitul conflictului **și sub imperiul necesităței de a-și salva interesele sale de rasă,** *se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia,* **cari pot să-i asigure înfăptuirea unităţei sale naţionale".**

Dacă România n'a practicat în propaganda sa în Transilvania sistemul bandelor de comitagii, întrebuințat de Bulgari, Greci și Sârbi în Macedonia lui Abdul-Hamid, din aceasta cred că nici un român cu judecată nu poate să-i facă vre-o imputare.

Bărbaţii politici conducători ai destinelor Romaniei au adoptat sistemul unei politice naţionale înţelepte, care salvgardând Statul român de umilinţe, să-l poată întări ast-fel ca, la un moment dat, să poată îndrepta în contra putredei monarhii austro-ungare lovitura mortală, precum s'a și întâmplat.

Deci nu din întâmplare, ci dintr'o politică naţională conştientă, perzistentă și patriotică a ieșit România Mare de azi, pe care suntem chemaţi acuma s'o întărim și consolidăm cu toţii printr'o muncă frăţească și rodnică.

Pentru-ca această muncă să fie cât mai folositoare, ni-se impune însă mai multă atenţie şi mai mult respect faţă de bărbaţii patrioţi și de faptele lor mari, care ar trebui să servească ca temelie educaţiei noastre civice. Numai prin aceasta ne legăm puternic de înaintașii, a căror moştenire am primit-o. Trecutul poartă legea viitorului și din respectul lui un popor poate învăţa cum trebue să se adapteze necesităţilor contimporane şi cum va putea rămâne el însuși dându-se muncei de consolidare.

In această privinţă oamenii politici conducători din vechiul regat au dat exemple admirabile, de cari ar trebui să se ţină mai multă seamă în Ardeal. Intr'adevăr, îndată după marele act al unirei proclamată la Alba-Iulia, ei au chemat la muncă, în guvernul central, pe d-nii dr. Vaida-Voevod, dr. Ştefan G. Pop și Vasile Goldiș, deschizându-le un câmp larg pentru activitatea și afirmarea capacităţei lor politice. Intreaga conducere a afacerilor din Ardeal a fost încredinţată, cum se știe, membrilor consiliului dirigent.

Mai mult chiar, după puţin timp, un distins fiu al

Ardealului, episcopul Miron Cristea, a fost înălţat la demnitatea de Mitropolit-Primat al bisericei ortodoxe, iar d. dr. Vaida-Voevod a fost chemat în fruntea guvernului României-Mari.

Nici-odată lumea politică serioasă din vechiul regat, când a fost vorba de acordarea de locuri de muncă şi onoare fraţilor din Ardeal, nu a alunecat pe panta urâtă a patimelor politice sau a răscolirei unui trecut, în care numai cu rea voinţă se puteau găsi eclipse. La Bucureşti, unde anumite ziare comiteau greşeala să exploateze unele declaraţiuni de lealitate către guvernul maghiar făcute în timpul războiului decătre d-nii Vaida-Voevod, Ştef. Pop, V. Goldiş, Aurel Vlad etc., nu li s'a dat nici o atenţie. Se ştia bine aici de câtă putere şi mai ales de câtă îndrăzneală uza guvernul din Budapesta pentru a prezinta poporul român din Ungaria ca „perfect mulţumit" cu soarta sa din vremea oblăduirei maghiare.

Privind chestia Românilor din Ungaria dintr'un punct de vedere cu totul superior, bărbaţii politici din regat nu s'au lăsat influenţati nici chiar de declaraţia de lealitate, iscălită în 1917 de 182 intelectuali români, printre cari toţi capii bisericei şi în care se spunea limpede *„că ei nu voesc să ştie de eliberarea ce li-s'a pus în vedere şi că ţin morţiş la integritatea patriei lor maghiare"*.

Se ştia prea bine la Bucureşti că nu era sufletul românesc, care grăia astfel, ci pumnul guvernului unguresc, care punea la cale redactarea şi iscălirea, prin tot felul de presiuni neruşinate, a unor asemenea declaraţiuni, cari nu puteau înjosi decât pe autorul lor, înebunit în marea lui desperare de cauză.

Printre semnatarii acestei adrese de lealitate faţă de statul maghiar şi de desolidarizare faţă de războiul de eliberare, la care pornise România, se afla însuşi d. dr. Teodor Mihali, pe atunci preşedintele clubului parlamentar român din Budapesta—şi totuşi nimeni dintre Românii din regat nu a îndrăznit să-i facă injuria de a-i aduce vre-o acuzaţie, căci ştiam cu toţii *cine* şi *cu anume rost* se ticluiau asemenea declaraţiuni, lipsite de orice valoare morală.

Ce puteam crede despre trădători dovediti ca mitropolitul Mangra, ca deputaţii guvernamentali dr. Iosif Siegescu,

Const. Burdea şi alţii, semnatari şi ei ai acestei faimoase declaraţiuni, nu aveam nici un motiv să credem o clipă măcar despre mitropolitul Mihalyi dela Blaj, episcopii dr. Miron Cristea dela Caransebeş şi dr. Vasile Hoszu dela Gherla, dr. Teodor Mihali, profesorul dr. Nicolae Bălan, azi Mitropolit la Sibiu, şi atâţi alţi advocaţi, profesori şi preoţi, buni şi încercaţi Români, cari au fost forţaţi, prin tot felul de ameninţări, să-şi pună iscălitura pe opera spionilor guvernului maghiar, cari terorizau toată suflarea românească din Ardeal.

Noi, cei din Bucureşti, cari eram iniţiaţi în culisele politicei ardelene, nu puteam să nu apreciam la justa lui valoare gestul politic şi românesc, de care ne-au dat dovadă în Septembre 1914 d. dr. Teodor Mihali si regretatul episcop dr. Hoszu dela Gherla, la câteva săptămâni după izbucnirea războiului european.

Se ştie că la acea dată contele Tisza, satrapul Ungariei, însărcinase pe aceşti fruntaşi români din Ardeal cu următoarea misiune delicată pe lângă membrii guvernului român şi oamenii politici din regat: să-i convertească ca să intre în războiu alaturi de Germania şi Austro-Ungaria, iar dacă nu vor reuşi în acest plan, sa-i convinga cel puţin ca România să stea neutră şi sa nu atace Austro-Ungaria.

Ei bine, în toate conversatiile pe cari le au avut atunci la Sinaia d-nii Mihali şi Hoszu cu barbatii noştri de seama (d-nii Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Emil Costinescu, Alex. C. Constantinescu, N. Filipescu etc.) nu numai că nu au încercat să susţină dezideratele guvernului unguresc, dar din contră le-au cerut cu convingere şi insistentă să pregătească intrarea Romaniei in razboiu in contra Austro-Ungariei în scopul eliberării Romanilor de sub jugul maghiar.

Acesta este adevărul — şi istoria războiului nostru îl va înregistra totdeauna cu o vie satisfacţie ca o dovadă despre unitatea de gândire ce stăpânea în acel vremuri grele toate sufletele conducătorilor poporului roman.

Evident, pentru istorie, ar fi fost le preferat dacă ea nu ar avea sa înregistreze totuşi manifestaţiuni de lealitate ca cea despre care m'am ocupat mai sus şi desigur ar fi fost şi mai înălţator, daca pentru o operă aşa de mareaţa ca războiul nostru de eliberare, istoria ţinuturilor eliberate

ne-ar vorbi şi de figuri de bronz ca cardinalul Mercier dela Bruges (Belgia), dr. Kramarz şi dr. Klofac (Boemia), condamnaţi la moarte de Curtea marţială din Viena pentru tăria dârză că care îşi afirmau părerile lor politice, etc.[1]

La noi beatitudinea căminului a jucat şi ea un rol important, crezându-se poate de unii că România-Mare, ca fiică legiuită a dreptăţii dumnezeeşti, dacă e vorba să se înfăptuiască, se va înfăptui în baza marilor principii de dreptate în sensul grupărei etnice a popoarelor. Se scăpa însă din vedere că *dreptatea* nu ajută decât pe cei cu braţ de oţel, pe cei buni şi vrednici.

Dar celor cari admit teoria beatitudinei căminului chiar în vremurile de năpaste cumplită a neamului, eu le aplic următoarea teorie cam prozaică: „Când mănânci aşa iahnie, nu mai face gălăgie!"

La cuminţenia acestei zicători din regat rog în special să se gândescă senatorul Blajului, clementissimul domn canonic dr. I. Sâmpăleanu, semnatar şi el al declaraţiunei de lealitate din 1917 către guvernul contelui Tisza, care cu toate acestea în toate ocaziile ce 'i-se prezintă — l'am auzit şi eu în Aprilie 1920, la congresul partidului naţional din Alba-Iulia—se complace în a bârfi într'un limbaj ordinar pe toţi bărbaţii patrioţi şi de vază ai vechiului regat, expunând în acelaşi timp într'un chip pătimaş şi falş întreaga situaţie politică şi economică de dincoace de Carpaţi. Aşi mai putea cita şi alte specimene regretabile de acest fel, dar mă opresc aci deocamdată.

In această ordine de idei mă văd însă nevoit să inzist mai mult şi să lămuresc unele chestiuni, asupra cărora nu mai trebue să stea vălul tăcerii, chiar în interesul revizuirei unor anumite conştiinţe.

---

1) In cursul războiului s'au pronunţat în Ungaria contra Românilor aproximativ vre-o 300 sentinţe de moarte, mai mult pentru crima de spionaj. Sentinţe de moarte executate nu au fost, după câte mi-se asigură, decât vre-o 15. Printre cei condamnaţi la moarte a fost şi inimosul advocat dr. Zaharia Munteanu, din Alba-Iulia, pentru o scrisoare inofensivă a poetului Goga care s'a găsit la el acasă. Adevărat martir al cauzei româneşti, dr. Munteanu a stat peste 3 ani in închisorile ungureşti, aşteptând în ori-ce moment executarea sentinţei de moarte. El a scăpat însă cu viaţă, ca şi atâţi alţi Români condamnaţi, numai graţie revoluţiei care i-a pus în libertate.

Pentru cine a voit să observe, dela început s'a putut remarca în procedeurile fraţilor noştri o tendinţă de izolare de elementele politice din regat. In această privinţă e destul să accentuez modul puţin elegant cu care s'a omis a se propune la primele alegeri ce se făceau în Ardeal, în toamna anului 1919, candidaturile de onoare ale d-lor Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga, Ion C. Grădişteanu şi alţii, cari au jucat un rol preponderent în războiul pornit pentru eliberarea fraţilor noştri. Fără îndoială, un asemenea gest ar fi fost şi bine meritat şi frumos, denotând o reală pricepere a unor anumite regule de morală şi conduită politică.

O altă dovadă a acestei tendinţe de izolare o dă şi faptul extra-ordinar că la aceste alegeri n'au fost lăsaţi să candideze nici chiar Românii ardeleni stabiliţi în vechiul regat, ori-cât de bine erau ei notaţi în câmpul luptei naţionale de desrobire. Consideraţi ca ciumaţi şi infectaţi de microbul politicei din regat, ei nu aveau ce căuta în Ardealul făgăduinţei, pentru a cărui eliberare au scris şi muncit o viaţă întreagă.

Să mai amintesc oare de ideia archi-ridicolă a d-lui dr. Victor Onişor, fost secretar general la resortul justiţiei şi actual profesor la facultatea de drept dela universitatea din Cluj, de a opri încheierea căsătoriilor între Românii din Ardeal şi cei din vechiul regat?

La această măsură, Românii din vechiul regat, prin baroul de Ilfov, au răspuns primind sărbătoreşte pe advocatul ardelean dr. Laurenţiu Oanea în rândurile advocaţilor pledanţi din Bucureşti. Cu tot gestul acesta frumos şi frăţesc, totuşi Camerele advocaţiale ardelene au refuzat consecuent admiterea advocaţilor din vechiul regat în sânul lor.

Mărturisesc că acest ostracism nu l'am înţeles şi nu-l poate înţelege nici un om cu scaun la cap.

Cu adânca mâhnire sufletească trebue să mai constat că această mentalitate neînţeleasă, această monstruoasă tendinţă de regionalism, practicată, dar nemărturisită multă vreme, a ajuns ca în cele din urmă să fie spusă pe faţă şi fără înconjur. Şi ceea-ce întristează ori-ce inimă românească, este constatarea că iniţiatorul acestei mişcări de separatism

este unul dintre fruntașii conducători ai Ardealului: d. dr. Alex. Vaida-Voevod, fost prim-ministru al României Mari.

Din ziua în care d. Vaida-Voevod a fost nevoit, după 3 luni de guvern, să părăsească puterea, d-sa prin tot ce face, atât în Parlament cât și în afară de Parlament, dovedește că 'și-a pierdut busola și dreapta judecată, că în locul discernământului obiectiv s'a lăsat prins de o acută patimă politică. Dacă în timpul când era primul consilier al Coroanei, totul era trandafiriu și bun în România-Mare, azi totul e rău, putred și stricat, *mai ales în vechiul regat*, care a început să contamineze și Ardealul inocent!

Din această tendință de izolare a izvorât și campania de ponegrire împotriva vechiului regat, dusă de d. Vaida în lupta electorală din primăvara anului 1920, când d-sa, în faimosul discurs, ținut la Brașov, a spus miilor de alegători că toate relele c• bântuie Ardealul vin din București. Mai mult chiar, d. Vaida a avut curajul să afirme, pentru desăvârșirea unirei, că nici guvernul contelui Tisza nu s'a purtat mai vitreg cu populația românească din Ardeal decât guvernul din București, care luase locul cabinetului Vaida.

Iată cum a știut și știe d. Vaida să răsplătească încrederea, pe care i-a acordat-o vechiul regat, punându-l în fruntea guvernului țării!

Mica Românie, în care s'a dospit și concretizat o așa de puternică conștiință națională, încât prin jertfe supra-umane a fost în stare să elibereze Ardealul și să întrunească pe toți Românii la un loc, azi nu mai posedă nimic bun: dreptatea, cinstea, competența, caracterele, talentele, toate s'au evaporat ca prin farmec, pentru a nu mai reveni decât in momentul binecuvântat, când d. Vaida-Voevod va fi iar prim-ministru al României-Mari! Și pentru a face impresie și a ajunge aici, d. Vaida nu se dă îndărăt de a scormoni prin ziarul *Patria* din Cluj toate campaniile duse de unele ziare pretinse românești și apărute în timpul ocupației la București, în zelul său pătimaș de a lovi în guvernul României, care a făcut războiul și deci împotriva steagului refugiat la Iași, în Moldova.

Este interesant de studiat cum s'a operat evoluția d-lui dr. Vaida-Voevod după căderea sa dela putere.

In Maiu 1920, când generalul Averescu, care luase moştenirea d-lui Vaida la guvernul ţării, era în turneu electoral prin Ardeal, *Patria*, organul partidului naţional şi cel mai fără scrupul ziar din toate câte apar pe întinsul României-Mari, publică următoarele rânduri, cari denotă paternitatea d-lui Vaida:

„Naivitatea ardeleană" devenise proverbială astă iarnă. Atitudinea calmă a partidului nostru în Parlament, sforţările de împăciuire ale şefilor ardeleni—ale celor adevăraţi —făceau la Bucureşti impresia unei lipse de experienţă sau a unei complecte docilităţi în politică. Prea puţini erau aceia, cari înţelegeau adevărul.

„Adevărul era că sărmanii de noi eram sătui de vrajbă şi de făţărnicie. Dornici de înfrăţire şi de sinceritate, noi, deprinşi a trăi cu două suflete între străini, abia aşteptam să putem arunca masca.

„Nu doar fiindcă n'am fi ştiut să fim cu două feţe! Dar n'am voit să fim. Am dat destulă dovadă sub Unguri că ştim purta masca. Insă abia aşteptam să aruncăm măştile şi la cel dintâi prilej le-am aruncat".

Şi mai departe:

„*Frate ardelene, nu-ţi rămâne decât* să pui din nou masca aruncată cu atât dispreţ!

„Dar înainte de a o pune, să ne dea voe cel ce face să revină Ardealul la făţărnicii şi uri şi să trăim iarăşi viaţa de duplicitate de care abia scăpasem, să ne dea voe cel ce vine cu două feţe între noi ca şef general de partid şi ca prim-ministru, să ne dea voe să-l privim odată în faţă, fără mască.

„Inainte de a-i zice bine ai venit pe pământul Ardealului, să-l întrebăm: de ce ai venit?

„Ardealul nu te-a chemat, domnule general!".

Desigur, dacă făţărnicia poate vre-odată să aibă o circumstanţă atenuantă, apoi curajul de a o declara cu atâta desinvoltură, precum o face *Patria* şi patronul ei d. Vaida, poate să fie una.

Mai târziu, în timpul sărbătorilor Crăciunului din Decembre 1920, guvernul Averescu neavând de gând să plece dela putere, d. Vaida-Voevod declara într'un interview, publicat tot în *Patria*, următoarele:

„Se apropie momentul când, condensându-se toate nemulțumirile, se va ridica țipătul dureros de alarmă: Nu mai tolerăm această asuprire și jefuire mascată sub placida fațadă a „unificărei“, ci pretindem: **Ardealul pentru Ardeleni**“

Va să zică e limpede: d. Vaida cere Ardealul pentru Ardeleni, ceeace înseamnă pentru orice om cu mintea întreagă separatism de trupul României-mame și o nouă armă de luptă în mâinile dușmanilor noștri, destul de numerose.

Cu acest prilej d. dr. Vaida-Voevod a mai făcut un păcat și anume: fruntașul ardelean, pornind dela câteva exemple, a crezut nimerit să arunce celor câțiva funcționari trimiși din vechiul regat în Ardeal epitetul nemeritat de *lichele*. Scăpat din gură sau spus cu intenție, ori cum ar fi, acest cuvânt constitue o gravă jignire la adresa funcționarilor români din regat, mai ales când el vine din partea unui fost prim ministru al țării.

E foarte posibil ca printre funcționarii plecați din regat în Ardeal să fie și elemente rele pe lângă atâți profesori eminenți, magistrați integri și funcționari valoroși, dar pentru o excepție, care se poate repara ușor, să categorisești o întreagă clasă de oameni cu epitetul de *lichele*, este un mare păcat, mai vârtos când cel care pacătuește e român și nu ungur, căci din partea Ungurilor nu ne-am putea aștepta la glorificarea oamenilor trimiși să românizeze Ardealul.

Dar oare lichele se găsesc numai în vechiul regat și în Ardeal nu există nici de sămânță măcar? Cum, adică în grădina României libere și ospitaliere, nu au crescut decât burueni otrăvitoare, pe când în grădina Ardealului, cultivată de pumnul unguresc, numai flori mirositoare și folositoare?

Ei bine, o asemenea judecată strâmbă și pătimașă eu n'o pot admite. Și iată de ce:

Personal — și cu mine o mulțime de oameni de bine din București, — îndată după unire, am pus mari sperante

în aerul curat și în opera de moralizare ce le vor aduce frații Ardeleni în viața publică a României Mari. Imi aduc aminte și acum cu câtă inimă și căldură vorbiam în cercul meu de prieteni despre oamenii cu moravuri sănătoase din Ardeal și câtă speranță puneam că elementele, cari vor veni din ținuturile alipite, vor curăți atmosfera de putregaiul moral existent în țară. In beția farmecului unirei, la mulți din regat ni-se părea că cei pe cari îi eliberasem au *toate* calitățile și că ei, *numai ei*, sunt chemați să ne guverneze. Mulți însă din cei ce credeau vorbelor și speranțelor mele de atunci, azi mă iau la socoteli și îmi reproșează că departe de a ne moraliza, oamenii din Ardeal s'au dovedit la fel cu noi, dacă nu chiar mai răi, în tot cazul mai nepricepuți. Și prietenii mei au în mare parte dreptate, o spun cu regret.

Trebue să mărturisesc că în această privință au fost spulberate multe iluzii. căci în afară de o mână de fruntași, s'au găsit și în Ardeal aceiași vânători de situații, dornici de parvenire și îmbogățire. oameni de afaceri și speculatori ai banului public; s'au găsit și în Ardeal ca și în vechiul regat mulți, foarte mulți oameni de bine, români adevărați, muncitori tăcuți, dar zeloși pentru binele obștesc, cari nu fac însă sgomot în jurul lor, cari trec neobservați, cari te admiră în cele bune, după cum ești admirat și de cei din vechiul regat, dar care te desaproba hotărât când ceri *„Ardealul pentru Ardeleni"*, după cum și cei din vechiul regat desaprobă pe cei cari au considerat Ardealul ca un mijloc de îmbogațire sau creiare de situații. Bărbații serioși nu trebue sa uite ca greutățile consolidărei acestui stat pe umerii acestora se reazimă, fie ei din Ardeal, fie din Basarabia, regat sau de ori unde, după cum menținerea conștiinței naționale în decursul veacurilor și înfăptuirea visului secular tot opera lor este. după cum și grija viitorului acestei țări tot ei o poartă.

D. A. Măinciul scu, un distins și harnic profesor de liceu din Deva, face d-lui Vaida prin ziarul *Infrățirea* din Cluj (No 131 din 24 Ian. 1920) următoarele juste și demne observații asupra vâlvei ridicată de epitetul de lichele la adresa funcționarilor numiți din vechiul regat în Ardeal:

„A arunca epitetul de lichele celor veniţi din vechiul regat, este a pălmui pe toţi eroii morţi sau rămaşi în viaţă, cari în tot trecutul lor nu au scăpat nici o ocaziune să nu infiltreze dragostea de fraţii subjugaţi în masele din România veche, cari nu au încetat a plânge o singură clipă de jalea şi dorul celor de sub dominaţie străină, cari nu au pregetat o singură secundă să-şi lase mame, soţii, copii şi tot ce au avut mai scump, pentru a pune mâna pe arme când ceasul desrobirei fraţilor a sunat.

„A scrie cuvântul „lichea" pe *Mihai Viteazul*, cu care majoritatea celor veniţi de dincolo au pieptul împodobit, este o crimă, d-le Vaida. Este o crimă, pentru-că d-ta nu ştii, şi nici nu ai de unde să ştii, că în Ardeal, în ajutorul Ardealului, au venit în majoritate tot acei cari au câştigat pe *Mihai Viteazul* pentrucă au sângerat la locul de onoare, nu odată, ci de repetate ori, şi nu acei cari au câştigat aceiaşi distincţiune pentrucă erau favoriţi. Acei favoriţi nu au venit, d-le Vaida, pentrucă nu s'au simţit atraşi de măreţia cauzei nici înainte, nici în războiu şi nici după războiu; dar au venit toţi acei cari au ştiut şi putut să se înflăcăreze şi mai înainte şi când şi-au putut vărsa sângele pentru Ardeal, ca şi atunci când Ardealul eliberat a avut nevoe de oameni pentru organizare pe toate terenurile".

Am insistat mai mult asupra acestei chestiuni pentru a înfiera precum merită această operă urîtă de ponegrire, la care se dedă d. Vaida, ros de ambiţii nemăsurate, în contra vechiului regat cu toate cele bune şi rele ale lui.

Noi, Ardelenii din vechiul regat, cari cu toţii am fost primiţi în sânul lui cu adevărată dragoste de fraţi, ne ridicăm cu toată puterea încontra acestei şcoale de ponegrire la adresa vechiului regat şi ne adresăm fraţilor Ardeleni cu toată dragostea, zicandu-le:

— Fraţi Ardelenii Ţineţi-vă departe de felul pătimaş cum înţelege să faca politica d. dr. Vaida-Voevod şi cei câţiva prieteni ai săi. Fiţi fraţi adevăraţi şi Români buni, ca şi pân'acum! Inţelegeţi că înainte de a avea un Ardeal, care să fie numai al Ardelenilor, avem o România-Mare, înfăptuită de ostaşul român şi înţelepţii bărbaţi politici din regat şi că pentru consolidarea şi propăşirea

României-Mari nu putem lucra decât ca Români și *numai ca Români!* Nu uitați că o muncă de uriași ne așteaptă pe toate terenurile și că această muncă n'o putem duce la îndeplinire decât dacă frate pe frate se ajută, umăr la umăr, stând strajă neadormită la hotarul drepturilor noastre! Iubiți și stimați pe frații din regat, cari merg la voi să vă învețe și să romanizeze viața publică din Ardeal, care acum trebue să fie românească *și numai românească!* Când versurile poeților noștri trec azi libere dela Nistru la Tisa, avem tot dreptul ca geniul românesc să se manifeste pretutindeni cu îndârjire românește *și numai românește!* De aceea este de un mare interes național să ne iubim și să ne respectăm reciproc, să ne strângem rândurile, să ne simțim coatele și mai ales să ne apropiăm sufletește. Aceasta o cere bunul cel mai prețios al poporului nostru: *sănătatea morală.*

FINE

CUPRINSUL